

Umberto Eco

Numele trandafirului

2004

Umberto Eco s-a născut la Alessandria (Piemonte) la 16 ianuarie 1932. Studii universitare la Torino, luându-și licența în estetică. Din 1971 este profesor de semiotică la Universitatea din Bologna. Conduce revista *VS. Quaderni di studi semiotici*. În anii '60 a fost unul dintre reprezentanții de frunte ai avangardei culturale italiene, numărându-se printre fondatorii revistelor *Marcatre* și *Quindici*. Din 1959 este consilier editorial al celebrei edituri Bompiani. A primit nenumărate premii și distincții culturale, inclusiv Legiunea de Onoare (1993). A predat la cele mai faimoase universități din lume, fiind *Doctor Honoris Causa* a peste 50 dintre ele. A scris romane (*Numele trandafirului*, 1980, Premiul Strega, 1981, și Premiul pentru Cea mai bună carte a anului ; *Pendulul lui Foucault*, 1988, Premiul Bancarella ; *Insula din ziua de ieri*, 1994; *Baudolino*, 2002), studii de semiotică, de estetică și teorie literară (*Opera deschisă*, 1962 ; *Apocaliptici și integrați*, 1964; *Poeticile lui Joyce*, 1966; *Structura absentă*, 1968; *Formele conținutului*, 1971; *Tratat de semiotică generală*, 1975; *Cum se scrie o teză de licență*, 1977; *Lector în fabula*, 1979; *Semiotica și filosofia limbajului*, 1984 ; *Limitele interpretării*, 1990 ; *Șase plimbări prin pădurea narativă*, 1994 ; *Interpretare și suprainterpretare*, 1975 ; *Despre literatură*, 2002), eseuri (*Kant și ornitorincul*, 1997), articole (reunite în volumele *Jurnal minim*, 1963 ; *Al doilea jurnal minim*, 1990 ; *Secretul Minervei*, 2001). Din opera sa, Editura Polirom a publicat volumele *În ce cred cei care nu cred* (scris în colaborare cu Carlo Mario Martini, 2001) și *În căutarea limbii perfecte* (2002).

Deopotrivă roman polițist, parabolă despre adevăr văzut din perspectivă teologică, filosofică, scolastică, istorică, *Numele trandafirului* a cunoscut un imens succes de public, fiind tradus în peste 35 de limbi și ecranizat de Jean-Jacques Annaud în 1986, cu Sean Connery, Christian Slater și F. Murray Abraham în rolurile principale.

Firește, un manuscris

în ziua de 16 august 1968, mi-a căzut în mină o carte datorată unui anume abate Vallet, Le manuscrit de Dom Adson de Melk, tradus în franceză după ediția lui Dom J. Mabillon (Aux Presses de l'Abbaye de la Source, Paris, 1842). Cartea, însoțită de date istorice mult prea sărace, se limita să reproducă cu fidelitate un manuscris din secolul al XIV-lea, găsit, la rîndul său, în mănăstirea

din Melk, de marele erudit al secolului al XVII-lea, căruia i se datorează atât de mult în privința istoriei ordinului benedictin. Mă bucuram de savanta trouvaille (a treia, deci, în timp, pentru mine) pe când mă aflam la Praga, în așteptarea unei persoane dragi. Șase zile mai târziu, după ce trupele sovietice au ocupat nefericitul oraș, reușeam să ajung la frontiera austriacă, la Linz, de aici să mă duc la Viena, unde m-am întâlnit cu persoana așteptată, și împreună s-o pornim în sus pe Dunăre.

Într-un climat mental de mare tulburare, citeam, fascinat, cumplita istorie a lui Adso din Melk, și am fost atât de absorbit de ea, încât aproape dintr-o răsufare am făcut o traducere, pe niște caiete mari de la Papeterie Joseph Gibert, pe care este foarte plăcut să scrii, dacă penița e moale. Și, astfel, am ajuns în apropiere de Melk, unde și azi, perpendicular pe brațul fluviului, se ridică atât de frumosul Stift, de mai multe ori restaurat de-a lungul secolelor. Cum cititorul își va fi imaginat, în biblioteca mănăstirii nu era nici urmă de manuscrisul lui Adso.

Înainte de-a sosi la Salzburg, după o tragică noapte într-un mic hotel de pe malurile lui Mondsee, călătoria mea în companie s-a întrerupt brusc și persoana cu care călătoream a dispărut, luând cu sine cartea abatelui Vallet, nu din răutate, ci din pricina modului aiurit și abrupt în care luase sfârșit legătura noastră. Astfel mi-au rămas mai multe caiete, scrise de nuna mea, și un mare gol în suflet.

La Paris, după câteva luni, am hotărât să-mi duc pînă la capăt cercetările. Din puținele date pe care le obținusem din cartea franțuzească, îmi rămînea referirea la izvor, excepțional de amănunțită și de precisă:

Vetera analecta, sive collectio veterum aliquot opera & opusculorum omnis generis, carminum, epistolarum, diplomatum, epitaphiorum, &, cum itinere germanico, adaptationibus aliquot disquisitionibus R.P.D. Joannis Mabillon, Presbiteri ac Monachi Ord. Sancti Benedicti e Congregatione S. Mauri. - Nova Editio cui accessere Mabilonii vita & aliquot opuscula, scilicet Dissertatio de Pane Eucharistico, Azymo et Fermentatio, ad Eminentiss.

Cardinalem Bona. Subjungitur opusculum Eldefonsi Hispaniensis Episcopi de eodem argumentum Et Eusebii Romani ad Theophilum Gallum epistola, De cultu sanctorum ignotorum, Parisiis, apud Levesque, ad Pontem S. Michaelis, MDCCXXI, cum privilegio Regis.

Am găsit imediat Vetera Analecta la biblioteca Sainte Genevieve, dar, spre marea mea surpriză, ediția aceasta diferea prin două

amănunte: în primul rînd, editorul, care era Montpland, ad Ripam P.P. Augustinianorum (prope Pontem S. Michaelis), și apoi data, cu doi ani mai tîrziu. Inutil să mai spun că aceste analecta nu conțineau nici un manuscris al lui Adso sau Adson din Melk - ci dimpotrivă, cum poate controla oricine, o culegere de texte mai lungi sau mai scurte, în timp ce istoria transmisă de Vallet se întindea pe cîteva sute de pagini. În privința epocii am consultat medievaliști celebri, precum neprețuitul și de neuitatul Etienne Gilson, dar a fost limpede că unicele Vetera Analecta erau cele pe care le văzusem la Sainte Genevieve. O incursiune la Abbaye de la Source, aflată Ungă Passy, și o conversație cu prietenul meu Dom Arne Lahnstedt m-au convins, de asemenea, că nici un abate Vallet nu publicase cărți cu teascurile (de altfel inexistente) de la abație. Este cunoscută precizia erudiților francezi cînd dau indicații bibliografice, demne de luat în seamă... doar în oarecare măsură, dar cazul depășea orice pesimism rezonabil. Am început să cred că îmi căzuse în mîini un fals. Acum chiar cartea lui Vallet era irecuperabilă (sau cel puțin nu îndrăzneam eu să mă duc s-o cer de la persoana care mi-o luase). Și nu-mi rămîneau decît notițele mele, de care începeam să mă îndoiesc.

Există momente magice de mare oboseală fizică și de intensă excitație motorie, în care apar viziuni ale unor persoane cunoscute în trecut („en me retracant ces details, j'en suis â me demander s'ils sont reels, ou bien si je les ai reves"). Cum am învățat mai tîrziu, din frumoasa cărticică semnată de Abbe de Bucquoy, apar de asemenea viziuni ale cărților care nu au fost scrise încă. Dacă nu s-ar fi întîmplat ceva nou, m-aș întreba și acum de unde vine istoria lui Adso din Melk, dar iată că în 1970, la Buenos Aires, pe cînd scotoceam prin rafturile unui mic anticar din Corrientes, nu departe de vestitul Patio del Tango de pe strada aceea mare, am dat peste versiunea castiliană a unei cărticele de Milo Temesvar, Despre cum se folosesc oglinzile în jocul de șah, pe care mai avusesem prilejul s-o citez (la a doua mîină) în cartea mea Apocalittici e integrați (recenzînd cartea sa mai recentă Vînzătorii de Apocalips). Era vorba despre traducerea originalului, de negăsit acum, din limba georgiană (Tbilisi, 1934), și aici, spre marea mea surprindere, am citit fragmente ample din manuscrisul lui Adso, numai că izvorul nu era nici Vallet, nici Mabillon, ci părintele Athanasius Kircher (dar ce operă?). Un savant - pe care nu găsesc oportun să-l numesc - m-a asigurat apoi că (și cita date din memorie) marele iezuit nu a vorbit niciodată de Adso din Melk.

Dar paginile lui Temesvar erau sub ochii mei, și episoadele la care se refereau erau cu totul asemănătoare celor din manuscrisul tradus de Vallet (în special, descrierea labirintului nu lăsa loc nici unei îndoieli). în ciuda a tot ceea ce a scris apoi Beniamino Placido¹, abatele Vallet existase și, cu siguranță, trăise și Adso din Melk.

Am tras de aici concluzia că memoriile lui Adso păreau într-adevăr să participe la natura evenimentelor pe care le povestește: ele sînt învăluite în multe și nedeslușite mistere, începînd cu autorul și terminînd cu amplasarea abației, despre care Adso tace cu îndărătnicie, încît presupunerile permit prefigurarea unei zone imprecise între Pomposa și Conques, cu probabilități care ne îndreptățesc să socotim că locul s-ar afla de-a lungul coastei apenine, între Piemont, Liguria și Franța (ca de pildă între Lerici și Turbia). CU privește epoca în care se desfășoară evenimentele, sîntem la sfîrșitul lui noiembrie 1327; în schimb, cînd însă scria autorul, nu se știe. De vreme ce ne spune că e novice în '27, și aproape de sfîrșitul vieții cînd își așterne pe hîrtie memoriile, putem presupune că manuscrisul a fost redactat în ultimii zece sau douăzeci de ani ai secolului al XIV-lea.

Meditînd serios, erau destul de neîntemeiate motivele care să mă poată determina să dau la tipar versiunea mea italiană, a unei obscure versiuni neogotice franceze a unei ediții latine din secolul al XVII-lea a unei opere scrise în latină de un călugăr german, pe la sfîrșitul secolului al XIV-lea.

1- *La Repubblica*, 22 septembrie 1977.

Și, mai ales, ce stil să adopt ? Tentația de a mă inspira din modelele italiene ale epocii trebuia respinsă, fiind cu totul nejustificată : Adso nu numai că scrie în latină, dar reiese clar din întreaga alcătuire a textului că știința și cultura lui (sau cultura abației care-l influențează într-un mod atît de evident) este mult mai bogată; este vorba, în mod clar, de o sumă pluriseculară de cunoștințe și de modalități stilistice, care se îmbină cu tradiția latinei Evului Mediu timpuriu a traducerii. Adso gîndește și scrie ca un călugăr care a rămas impermeabil la revoluția latinei vulgare, legat de paginile găzduite de biblioteca despre care vorbește, înrîurit de textele patristico-sco-lastice, și istoria lui (dincolo de referirile la evenimentele din secolul al XIV-lea, pe care, însă, Adso le relatează cuprins de mii de perplexități, și numai din auzite) ar fi putut să fie scrisă, după limbă și citatele erudite, în secolul al XII-lea sau al XIII-lea.

Pe de altă parte, este neîndoios că, traducînd în franceza lui

neogotică latina lui Adso, Vallet va fi introdus de la sine diferite licențe, și nu doar stilistice. De exemplu, personajele vorbesc uneori despre puterea ierburilor, referindu-se clar la acea carte a secretelor atribuită lui Albert cel Mare, care a cunoscut de-a lungul secolelor diferite variante. Este neîndoielnic că Adso o cunoștea, dar el citează pasaje din ea care amintesc foarte precis fie rețete ale lui Paracelsus, fie interpolări evidente dintr-o ediție a lui Albert dintr-o certă epocă Tudor¹. Pe de altă parte, am stabilit după aceea că în timpul în care Vallet transcria(?) manuscrisul lui Adso, circula la Paris o ediție din secolul al XVII-lea a Marelui și Micului Albert², acum iremediabil falsificată. Cu toate acestea, cum putem fi siguri că textul la care se referea Adso sau călugării ale căror cuvinte le nota el nu conținea, printre glose, scolii și diferite apendice, și unele adnotări care apoi ar fi putut hrăni cultura care a urmat ? în sfârșit, trebuia să păstrez în latină pasajele pe care același abate Vallet nu a socotit necesar să le traducă, poate pentru a păstra atmosfera vremii ? Nu existau justificări

1.

2.

Liber aggregationis seu liber secretorum Alberti Magni, Londinium, juxta pontem qui vulgariter dicitur Flete brigge, MCCCCLXXXV.

Les admirables secrets d'Albert le Grand, A Lyon, Chez Ies Heritiers Beringos, Fratres, â l'Enseigne d'Agrippa, MDCCCLXXV; Secrets merveilleux de la Magie Naturelle et Cabalistique du Petit Albert, A Lyon, ibidem, MDCCXXIX.

10

precise pentru a o face, dacă nu cumva un sentiment, poate rău înțeles, de fidelitate față de izvorul meu... Am eliminat excesele, dar cîte ceva am mai lăsat. Și mi-e teamă că am făcut ca romancierii proști, care, aducînd în scenă un personaj francez, îl fac să spună „parbleu” și „la femme, ah ! la femme !”. în concluzie, sîntplin de îndoieli. Chiar nu știu de ce m-am hotărît să-mi iau inima-n dinți și să prezint, ca și cînd ar fi autentic, manuscrisul lui Adso din Melk. Să-i spunem: un gest de îndrăgostit. Sau, dacă vreți, o modalitate de a mă elibera de vechi și numeroase obsesii.

Transcriu fără preocupări de actualitate. în anii în care descopeream textul abatelui Vallet era răspîndită încredințarea fermă că trebuie să scrii numai ancorat în prezent și pentru a schimba lumea. La mai bine de zece ani distanță, este o consolare acum pentru omul de litere (restituit mult-preaînaltei lui demnități)

că se poate scrie doar pentru simpla plăcere de a scrie. Și acum, mă simt liber să povestesc, din pură plăcere fabulatorie, istoria lui Adso din Melk, și îmi produce plăcere și mîngîiere faptul că o găesc atît de incomensurabil îndepărtată în timp (acum, cînd veghea rațiunii a alungat toți monștrii pe care somnul său îi născuse), atît de glorios lipsită de legătură cu timpurile noastre, atît de atemporal străină de speranțele și de siguranțele noastre. Pentru că este o poveste despre cărți, nu despre mizeriile cotidiene, și lectura ei ne poate îndemna să recităm, împreună cu marele imitator de la Kempis: „In omnibus requiem quaesivi, et nusquam inveni nisi in angulo cum libro”.

5 ianuarie 1980*i*

11

Notă

Manuscrisul lui Adso este împărțit în șapte zile și fiecare zi în perioadele care corespund orelor liturgice. Subtitlurile, la persoana a treia, au fost adăugate, probabil, de Vallet. Dar întrucît sînt necesare ca să-l orienteze pe cititor, și uzanța aceasta nu se deosebește de cea folosită de multă literatură scrisă în limba vulgară, nu am socotit că merită să le înlătur.

Intr-o oarecare încurcătură m-au pus referirile lui Adso la orele canonice, nu numai pentru că delimitarea lor variază după localități și după anotimpuri, ci și pentru că, după cîte se pare, în secolul al XIV-lea nu se respectau cu strictețe indicațiile date de Sfîntul Benedict în canon.

Cu toate acestea, pentru orientarea cititorului, deducînd atît din text cît și, în parte, din confruntarea canonului de origine cu descrierea vieții monahale făcută de Edouard Schneider în *Les heures benedictines* (Paris, Grasset, 1925), cred că ne putem conduce după următoarea împărțire :

Matutini (pe care Adso le denumeste cu vechea expresie *Vigiliae*). între 2,30 și 3 noaptea.

Laudi (care în tradiția mai veche erau numite *Matutini*). între 5 și 6 dimineața, încheindu-se o dată cu ivirea zorilor.

Prima Pe la 7,30, puțin înaintea aurorei. *Tertia* Pe la 9.

Sexta Amiaza (într-o mănăstire în care călugării nu lucrează la cîmp, iarna, era și ora mesei).

Nona între 2 și 3 după-masa.

Vesper Pe la 4,30, la apusul soarelui (canonul prescrie să se cineze înainte de lăsarea întunericului).

Completa Pe la 6 (pînă la 7 călugării trebuie să meargă la culcare).

Calculul se bazează pe faptul că în nordul Italiei, la sfîrșitul lui

noiembrie, soarele răsare în jurul orei 7,30 și apune în jurul orei 4,40 după-masa.

Prolog

Numele trandafirului

Prolog

La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Cuvîntul era Dumnezeu. Acesta era la început la Dumnezeu și datorită călugărului credincios este să repete în fiecare zi cu psalmodiantă umilintă unicul și neschimbatul fapt al cărui adevăr de nezdruncinat se poate afirma. Dar *videmus nune per speculum et in aenigmate* și adevărul, mai înainte de a ne sta întreg în față, se manifestă treptat (și ce trepte greu de urcat!) în greșeala lumii, așa îneî trebuie să-i deslușim semnele credincioase chiar și acolo unde ele ne apar nedeslușite și amestecate parcă într-o voință pornită cu totul spre rău.

Ajuns la sfîrșitul vieții mele de păcătos, în vreme ce cărunt îmbătrînesc asemenea lumii, așteptînd să mă pierd în abisul fără de sfîrșit al divinității tăcute și pustii făcînd parte din lumina neschimbătoare a inteligențelor îngerești, ținut captiv acum cu trupul meu greu și bolnav în această chilie a iubitei mănăstiri din Melk, sînt gata să las pe această piele mărturia faptelor uimitoare și înspăimîntătoare la care mi-a fost dat să iau parte în tinerețe, repetînd *verbatim* tot ceea ce am văzut și auzit, fără a cuteza să trag din asta o învățătură, pentru a lăsa celor ce vor să vină (dacă Antichristul nu le-o va lua înainte) semnele toate, ca asupra lor să-și arate puterea rugăciunea descifrării.

Fie ca Domnul Dumnezeu să mă învrednicească să fiu un martor prin care să poată transpărea întîmplările petrecute la abația căreia drept este și cu credință să nu i se rostească aici nici numele, la sfîrșitul anului întru Domnul 1327, cînd împăratul Ludovic a coborît în Italia pentru a reface demnitatea Sfîntului Imperiu Roman, potrivit dorinței Celui de Sus, și spre rușinea josnicului uzurpator simoniac și ereziarh care a pîngărit la Avignon numele sfînt al Apostolului (vorbesc de sufletul păcătos al lui Giacomo din Cahors, pe care necredincioșii l-au cinstit cu numele de Ioan al XXII-lea).

Poate că, pentru a înțelege mai bine evenimentele în care m-arn văzut amestecat, e bine să amintesc de lucrurile ce se petreceau în acest fragment de veac, așa cum am înțeles eu

15

atunci, luînd parte la ele, și așa cum mi le amintesc acum, îmbogățite de alte povestiri, pe care le-am auzit după aceea -dacă

totuși memoria mea va fi în măsură să reînnoade firul atît de numeroaselor și de încurcatelor întîmplări.

încă din primii ani ai aceluia secol, papa Clement al V-lea strămutase reședința apostolică la Avignon, lăsînd Roma pradă ambițiilor seniorilor locali, și treptat-treptat prea-sfîntul oraș al creștinătății devenise un circ, sau un lupanar, sfîșiat de luptele dintre mai-marii lui; își spunea republică, dar nu era, bîntuită de bande înarmate, supusă la violențe și la jafuri. Oameni ai bisericii, scăpați de sub controlul justiției seculare, comandau grupuri de răufăcători și tîlhăreau cu spada în mîină, făceau blestemății și puneau la cale tot felul de treburi murdare. Cum să împiedici ca acest *Caput Mundi* să redevină, pe drept cuvînt, ținta celor ce voiau să-și pună pe cap coroana Sfîntului Imperiu Roman, și cum să refaci demnitatea acelei împărății lumești care fusese dată cezarilor?

Iată deci că în 1314, cinci principii germani îl aleseseră la Frankfurt pe Ludovic de Bavaria ca supremul conducător al Imperiului. Dar în aceeași zi, pe celălalt mal al Mainului, contele palatin de Rin și arhiepiscopul de Kb'ln îl aleseseră în aceeași demnitate pe Frederic de Austria. Doi împărați pentru un singur tron, și un singur papă pentru doi: situație care a devenit, într-adevăr, fermentul unei mari dezordini.

Doi ani mai tîrziu, era ales la Avignon noul papă, Giacomo din Cahors, în vîrstă de șaptezeci și doi de ani, sub numele de Ioan al XXII-lea, și deie Domnul ca niciodată vreun pontif să nu mai primească un nume atît de potrivit celor buni. Francez și credincios regelui Franței (oamenii de pe pămîntul acela păcătos sînt întotdeauna înclinați să slujească interesele alor lor și sînt neputincioși să privească la lumea întregă ca la patria lor spirituală), el îl susținuse pe Filip cel Frumos împotriva cavalerilor templieri, pe care regele îi acuzase (cred că pe nedrept) de fărădelegi dintre cele mai josnice, pentru a pune stăpînire pe bunurile lor, cu complicitatea aceluia ecleziast renegat. Intre timp, în toată istoria aceea se vîrîse Roberto de Napoli, care, pentru a-și păstra controlul asupra Peninsulei Italiene, îl convinsese pe papă să nu recunoască pe nici unul dintre cei doi împărați germani, rămînînd astfel căpitan general al statului Bisericii.

În 1322 Ludovic de Bavaria îl învinge pe rivalul său Frederic. Și mai înspăimîntat de un singur împărat decît fusese de doi, Ioan I-a excomunicat pe învingător, și acesta, drept răspuns, l-a denunțat pe papă ca eretic. Trebuie spus

că, tocmai în anul acela, avusese loc la Perugia o mare adunare a călugărilor franciscani, iar generalul lor, Michele din Cesena, aprobînd argumentele „spiritualilor” (despre care voi mai avea prilejul să vorbesc), proclamase drept credință adevărată sărăcia lui Christos care, dacă ar fi posedat ceva împreună cu apostolii săi, s-ar fi folosit de aceasta doar ca *usus facti*. Nobilă hotărîre, menită să salveze virtutea și puritatea ordinului, dar ea a displăcut atît de mult papei, care, poate, vedea în ea un principiu ce ar fi pus în pericol chiar propriile pretenții, ca stăpîn al Bisericii, de a contesta Imperiului dreptul de a alege episcopi, propunînd, dimpotrivă, ca Sfîntul Scaun să aibă dreptul de a-l investi pe împărat. Că acestea sau altele erau motivele care-l împingeau, Ioan a condamnat în 1323 propunerile franciscanilor prin bula *Cum inter nonnullos*.

Acela a fost momentul, îmi închipui, cînd Ludovic a văzut în franciscani, dușmani acum pe față ai papei, niște aliați puternici. Afirmînd sărăcia lui Christos, ei reîntăreau într-un fel ideile teologilor imperiali, adică a lui Marsilio din Padova și Giovanni din Gianduno. Și, în sfîrșit, nu cu multe luni înainte de evenimentele pe care le povestesc aici, Ludovic, care încheiase un acord cu învinsul Frederic, năvălea în Italia, era încoronat la Milano, intra în conflict cu familia Visconti, care însă îl primise bine, pornea asediul Pisei, îl numea vicar imperial pe Castruccio, duce de Lucea și Pistoia (și cred că rău făcea, pentru că niciodată n-am cunoscut om mai crud, în afară poate de Ugucione della Faggiola), și acum se pregătea să intre în Roma, chemat de Sciarra Colonna, seniorul locului.

Iată care era situația cînd eu - pe atunci novice benedictin în mănăstirea din Melk — am fost smuls din liniștea schitului de către tatăl meu, care lupta sub comanda lui Ludovic, fiind el nu cel mai neînsemnat dintre baronii lui, și care a socotit înțelept să mă ia cu sine ca să cunosc minunățiile Italiei și să fiu de- față cînd împăratul avea să fie încoronat la Roma. Dar asediul Pisei l-a prins cu grijile militare. Eu m-am folosit de asta ca să mă plimb, parte din plăcere, parte din dorința de a învăța, prin orașele Toscanei, dar viața aceasta liberă și fără chibzuință nu se potrivea, au gîndit părinții mei, unui adolescent hărăzit vieții contemplative. Și, după sfatul lui Marsilio, care prinsese drag de mine, au hotărît să mă dea pe lîngă un franciscan învățat, părintele Guglielmo (William, în limba lui) din Baskerville, care pornea o misiune ce avea să-l ducă să vadă orașe faimoase și

abații străvechi. Am devenit

17

astfel secretarul și discipolul lui în același timp, lucru de care nu aveam să mă căiesc, întrucât am fost, alături de el, martorul unor întâmplări demne să fie consemnate, cum fac acum, întru știința celor ce aveau să vină.

Eu nu știam atunci ce căuta călugărul Guglielmo și, ca să spun adevărul, nu știu nici astăzi, și bănuiesc că nu știa nici el, mînat cum era de unica dorință de adevăr, și de teamă - pe care mereu am văzut că o nutrește — că adevărul nu era cel care-i apărea pe moment. Și poate că în anii aceia îndatoririle lumești îl îndepărtau de la studiile sale pe care le îndrăgea atît de mult. Misiunea cu care fratele Guglielmo era însărcinat mi-a rămas necunoscută de-a lungul întregului drum, sau mai bine zis el nu mi-a vorbit despre ea. Mai degrabă ascultînd frînturi din conversațiile pe care le-am avut cu abații mănăstirilor prin care ne opream, în drum, mi-am făcut o oarecare idee asupra naturii însărcinării sale. Dar nu am cunoscut-o pe deplin pînă cînd nu am ajuns la ținta noastră, cum voi spune mai pe urmă. Ne îndreptam spre nord, dar călătoria noastră nu a mers în linie dreaptă și ne-am oprit la diferite abații. S-a întîmplat așa că ne-am abătut spre apus, în timp ce ținta noastră ultimă se afla la răsărit, aproape urmînd linia montană care duce de la Pisa în direcția drumurilor spre San Giacomo, oprindu-ne într-un ținut pe care înspăimîn-tătoarele întîmplări, care s-au petrecut după aceea, mă îndeamnă să nu-l precizez prea limpede, dar ai cărui seniori erau credincioși Imperiului, și unde abații ordinului călugăresc se opuneau, de comun acord, papei eretic și corupt. Drumul a durat două săptămîni, cu mici pățanii, și în timpul acela am avut puțința să-l cunosc (niciodată îndeajuns, cum îmi spun mereu) pe noul meu maestru.

În paginile ce urmează nu-mi voi îngădui să fac descrieri de persoane - decît dacă expresia vreunui chip, sau un gest, nu vor apărea ca semn al unui limbaj mut, dar grăitor — deoarece, așa cum spune Boethius, nimic nu este mai trecător decît forma exterioară, care se veștejește și se trece ca florile cîmpului la venirea toamnei, și ce sens ar avea să spun despre abatele Abbone că avea privirea tăioasă și obrazii palizi, cînd acum el și cei din jurul lui sînt țărînă, iar țărîna corpului lor este acum de culoarea pămîntie a morții (numai sufletul, după voința Domnului, strălucește ca o lumină și nu se va stinge în vecii vecilor)? Dar despre Guglielmo aș vrea să vorbesc, și asta o dată

pentru totdeauna, pentru că la el m-au surprins chiar și trăsăturile lui aparte, și este dat tinerilor să se lege

18

de un bărbat mai în vîrstă și mai înțelept nu numai din pricina farmecului vorbirii sau a ascuțimii judecății sale, ci și pentru forma învelișului din afară al trupului, care-ți devine foarte dragă, cum se întîmplă cu făptura tatălui, căruia-i cercetezi gesturile, mîhnirile și îi iscodești zîmbetul — fără ca vreo umbră de desfrîu să murdărească felul acesta (poate singurul neîntinat) de dragoste trupească.

Bărbații de pe vremuri erau frumoși și voinici (acum sînt niște copii și niște pitici), dar faptul acesta este doar unul dintre atîtea care mărturisesc nenorocirea unei lumi care încărunește.

Tinerețea nu mai vrea să învețe nimic, știința e în decădere, lumea întreagă umblă în cap, niște orbi conduc alți orbi și-i fac să se prăbușească în prăpastie, păsările se avîntă în aer înainte de a fi început zborul, măgarul cîntă la liră, boii dansează. Măria nu mai iubește viața contemplativă și Marta nu mai iubește viața activă; Lea e stearpă, Rașela are privirea carnală, Cato frecventează lupanarele, Lucretiu devine femeie. Totul s-a abătut de la drumul său. Slavă Domnului Dumnezeu că în acele vremi eu am dobîndit de la maestrul meu dorința de a învăța și înțelegerea căii adevărate, care se păstrează chiar și atunci cînd cărarea e întortocheată.

Așadar, înfățișarea fizică a fratelui Guglielmo era în așa chip alcătuită, încît atrăgea atenția chiar și celui mai distrat observator. Statura lui o întrecea pe cea a unui bărbat obișnuit și era atît de slab, încît părea și mai înalt. Avea privirea ascuțită și pătrunzătoare; nasul, subțire și puțin curbat, dădea și el figurii sale expresia unuia care veghează, în afară de momentele de buimăceală despre care voi aminti. Și bărbia lăsa să se ghicească la el o voință puternică, chiar dacă fața alungită și acoperită de pistrui — cum am văzut adesea la cei născuți între Hibernia și Northumbria - putea uneori să exprime nesiguranță și uimire. Mi-am dat seama cu timpul că ceea ce părea nesiguranță era în schimb numai curiozitate, dar la început știam prea puțin despre această calitate, pe care o credeam mai degrabă o înclinație a sufletului lacom, socotind că sufletul chibzuit nu trebuie să se hrănească cu așa ceva, înfruptîndu-se numai cu adevărul, care (gîndeam) se cunoaște chiar de la început.

Băiețandru cum eram, lucrul care mi-a atras numaidecît atenția la el au fost unele smocuri de păr gălbui care-i ieșeau din urechi

și sprîncenele lui stufoase și blonde. Putea să aibă cincizeci de primăveri și era deja foarte bătrîn, dar își mișca trupul său neobosit cu atîta sprinteneală, că adesea mă

19

obosea. Energia lui părea nesecată cînd îl cuprindea un exces de activitate. Dar, din cînd în cînd, de parcă spiritul său vital ar fi dat îndărăt, cădea în momente de inerție, și l-am văzut stînd ore în șir pe culcușul lui din chilie, rostind cu greutate niște cuvinte monosilabice, fără ca vreun mușchi să i se contracte pe față. În acele momente în ochi îi apărea o expresie goală și absentă, și aș fi bănuit că era sub puterea vreunei substanțe vegetale care poate să dea năluciri, dacă evidenta măsură care controla viața lui nu m-ar fi silit să alung gîndul acesta. Totuși, nu pot să nu spun că în timpul călătoriei se oprișe uneori la marginea unui cîmp, la poalele unei păduri, ca să culeagă vreo iarbă (cred că întotdeauna era aceeași), și începea s-o mestece cu figura absorbită. Unele frunze le lua cu el și le mîncea în momentele de mare încordare (și am avut destul de multe în abație!). Cînd l-am întrebat o dată despre ce era vorba, a spus, zîmbind, că un bun creștin poate învăța uneori și de la necredincioși, iar cînd i-am cerut să gust și eu din ierburile acelea, mi-a spus că, la fel ca în oratorie, tot așa există și pentru cei simpli tot felul de *paidikoi*, de *efebikoi* și de *gynaikoi* și așa mai departe, și de aceea ierburile care sînt bune pentru un bătrîn franciscan, nu sînt bune și pentru un tînăr benedictin.

În timpul cît am stat împreună nu am avut prilejul să ducem o viață prea ordonată; chiar și în abație vegheam noaptea, iar ziua cădeam de oboseală și nu luam parte cum trebuie nici la slujbele religioase. Cu toate acestea, rareori rămînea treaz după *completa*, și avea obiceiuri cu măsură. Uneori, cum s-a întîmplat la abație, își petrecea toată ziua preumblîndu-se prin grădină, cercetînd plantele de parcă ar fi fost crisopraze sau smaralde, și l-am văzut învîrtindu-se pe la cripta tezaurului, privind o casetă bătută cu smaralde și crisopraze de parcă ar fi fost o tufă de ciumăfaie. Alteori, stătea o zi întreagă în sala mare a bibliotecii răsfoind un I manuscris de parcă n-ar fi căutat altceva decît plăcerea lui | (cînd în jurul nostru se înmulțeau cadavrele călugărilor uciși în mod îngrozitor). Într-o zi l-am găsit plimbîndu-se în grădină fără nici un motiv vizibil, ca și cum nu ar fi trebuit să dea socoteală lui Dumnezeu de faptele sale. La seminar mă învățaseră un cu totul alt fel de a-mi împărți timpul, și i-am spus-o. El mi-a răspuns că frumusețea cosmosului este dată nu numai de

unitatea în varietate, ci și de varietatea în unitate. Mi s-a părut un răspuns dictat de o practică lipsită de instrucțiune, dar am învățat, după aceea, că oamenii de pe meleagurile lui definesc adesea lucrurile în chipuri în care

20

pare că forța de iluminare a minții are un rol din cale-afară de mic.

În perioada pe care am petrecut-o în abație, i-am văzut întotdeauna mâinile acoperite de praful cărților, de aurul miniaturilor încă ude, de substanțele gălbui pe care le atinsese în spitalul lui Severino. Părea că nu putea gândi decât cu mâinile, lucru care, pe vremea aceea, îmi părea mai potrivit unui mecanic (și fusesem învățat că mecanicul este *moechus* și comite adulter față de viața intelectuală cu care ar trebui să se unească într-un neîntinat matrimoniu); dar și atunci când mâinile sale atingeau lucruri foarte delicate, precum anumite codice cu miniaturile neuscate încă, sau pagini mîncate de vreme și sfărîmicioase ca azima, posedea, cum mi s-a părut, o nemaipomenită delicatețe de-a apuca cu degetele, aceeași pe care o folosea când umbla cu mașinăriile lui. Voi spune, deci, că omul acesta ciudat ducea cu el, în sacul lui de călătorie, instrumente pe care nu le mai văzusem niciodată pînă atunci, și pe care el le numea minunatele lui mașinării. Mașinăriile, spunea, sînt rezultat al artei, care este maimuța naturii, și din ea reproduc nu formele, ci însăși operația. Astfel mi-a explicat minunile orologiului, astrolabului și magnetului. Dar la început m-am temut că este vorba de vrăjitorie, și m-am prefăcut că dorm în unele nopți senine în care el se punea (cu un ciudat triumf în mîină) să cerceteze stelele. Franciscanii pe care-i cunoscusem în Italia și în țara mea erau oameni simpli, adesea fără știință de carte, dar el m-a uluit cu înțelepciunea sa. Mi-a spus însă, zîmbind, că franciscanii din insulele lor erau altfel făcuți: „Ruggiero Bacone - spunea el despre Roger Bacon —, pe care eu îl venerez ca pe un maestru, ne-a învățat că planul divin se va folosi într-o zi de știința mașinilor, care este magie naturală și sfîntă. Și într-o zi, folosind forța naturii, se vor putea făuri instrumente de navigație care vor face ca navele să meargă doar cu un singur *homine regente*, și mult mai iute decât cele mînate de vele sau de vîsle ; și vor fi altele care *«ut sine animale moveantur cum impetu inaestimabili, et instrumenta volandi et homo sedens in medio instrumentis revolvens aliquod ingenium per quod alae artificialiter composita aerem verberent, ad modum avis volantis»*. Și instrumente foarte

mici care să indice greutate • infinite și vehicule care să ne îngăduie să umblăm pe fundul mării".

Cînd l-am întrebat unde erau aceste mașini, mi-a spus că ele fuseseră făcute în Antichitate, și unele chiar în timpurile noastre. „în afara instrumentului pentru zburat, pe care nu l-am văzut, dar cunosc un înțelept care l-a gîndit. Și se pot

21

necăjești dacă nu există încă, pentru că nu însemnează că nu vor fi. Și eu îți spun că Dumnezeu vrea ca ele să fie și, desigur, de există, sînt în mintea lui, chiar dacă prietenul meu din Ockham neagă că ideile există în felul acesta, și nu pentru că putem să ne instăpînim asupra divinei naturi, ci tocmai pentru că nu-i putem pune nici o limită." Nu a fost aceasta singura propozițiune contradictorie pe care l-am auzit rostind-o, dar și acum, cînd sînt bătrîn și mai înțelept decît atunci, nu înțeleg în întregime cum putea să aibă el atîta încredere în prietenul său din Ockham și să jure, în același timp, pe cuvintele lui Bacon, așa cum obișnuia să facă. Este totuși adevărat că acelea erau timpuri întunecate în care un om înțelept trebuia să gîndească la lucruri aflate în contradicție între ele.

Iată, am spus despre fratele Guglielmo lucruri poate fără rost, adunînd oarecum de la început impresiile dezlîinate pe care le-am avut atunci despre el. Cine a fost el, ce a făcut, vei putea deduce mai bine, bunul meu cititor, din toate cîte le-a făcut în zilele pe care le-am petrecut în abație. Și nici nu ți-am făgăduit o descriere completă, ci o înșiruire de fapte (asta da) uluitoare și cumplite. Cunoscîndu-l astfel zi de zi pe maestrul meu și petrecînd lungile ore de umblat în foarte lungi discuții despre care, după caz, voi vorbi puțin cîte puțin, am ajuns la poalele muntelui pe care se ridica abația. Și iată că acum, cum făceam noi atunci, povestea mea se apropie de ea. Și fie ca mîna mea să nu tremure în încercarea de a spune ce s-a întîmplat după aceea.

Ziua întîi

22

Ziua întîi ***Prima***

în care se ajunge la poalele abației și Guglielmo dă dovadă de mare istețime

Era o frumoasă dimineață de la sfîrșitul lui noiembrie. Noaptea ninsese puțin, iar pămîntul era acoperit cu un strat proaspăt de zăpadă, nu mai gros de trei degete. Pe întuneric, imediat după *laudi*, ascultasem slujba într-un tîrgușor din vale. Apoi o pornisem la drum spre munte, la răsăritul soarelui.

Cum ne cățoram pe cărăruia pieptișă care șerpuia în jurul muntelui, am văzut abația. Nu m-au uimit la ea zidurile care o încingeau din toate părțile, asemenea altora pe care le-am văzut în întreaga lume creștină, ci construcția masivă, despre care apoi am aflat că era Edificiul. Era aceasta o clădire octogonală care de departe părea un tetragon (figură desă-vîrșită, care exprimă temeinicia și invincibilitatea Orașului lui Dumnezeu) ale cărui laturi dinspre miazăzi se ridicau pe platoul abației, în timp ce laturile dinspre miazănoapte păreau să crească din înseși poalele muntelui, pe care se înălțau drept în sus. Spun că în anumite locuri, de jos, părea că stînca se prelungește spre cer în culori și materiale care se contopeau, și devenea la un anumit punct donjon și turn principal (operă a unor uriași care cunoșteau la fel de bine și pămîntul și cerul). Trei rînduri de ferestre dezvăluiau ritmul triplu al supraetajării sale, așa încît ceea ce din punct de vedere fizic era pătrat pe pămînt, din punct de vedere spiritual era triumphiular în cer. Apropiindu-ne și mai mult, am înțeles că forma cvadrangulă dădea naștere, la fiecare dintre unghiurile sale, unui turn heptagonal, cinci dintre laturile căruia se întindeau în afară — patru, deci, dintre cele opt laturi ale octogonului mai mare născînd patru heptagoane mai mici, care în afară arătau ca niște pentagoane. Și nu Puteai să nu vezi admirabila armonie a atîtor numere sfinte,

25

fiecare dintre ele scoțînd la iveală un foarte adînc înțeles spiritual. Opt, numărul desăvîrșirii fiecărui tetragon; patru I numărul evangheliilor; cinci, numărul părților din care e alcătuită lumea; șapte, numărul darurilor Sfîntului Duh. Ca formă și construcție, Edificiul aducea cu ceva ce aveam să văd puțin mai tîrziu în partea de miazăzi a Peninsulei Italiene; Castel Ursino sau Castel dai Monte, dar prin poziția sa de neatîns era mai înspăimîntător decît acelea, și în stare să umple de spaimă pe călătorul care s-ar fi apropiat încet-încet de el. Și noroc că, fiind o foarte luminoasă dimineață de iarnă, construcția nu mi-a apărut așa cum se vede în zilele de furtună.

Oricum, nu voi spune că ea te-ar face să nutrești sentimente de bucurie. Mie mi-a provocat spaimă și o neliniște dintre cele mai ciudate. Dumnezeu știe că nu erau închipuiri ale minții mele necoapte și că interpretam drept neîndoielnice prezicerile așternute pe piatră din ziua cînd uriașii au pus acolo mîna, și înainte ca amăgită voință a călugărilor să fi îndrăznit s-o închine

galop foarte regulat; cap mic, urechi ascuțite, dar ochi mari. A luat-o spre dreapta, îți spun eu, și grăbiți-vă, oricum.

Chelarul a avut un moment de ezitare, apoi a făcut un semn oamenilor lui și au luat-o grăbit spre poteca din dreapta, în vreme ce măgarii noștri o porneau din nou la urcuș. În timp ce mă pregăteam să-i pun întrebări lui Guglielmo, pentru că mă rodea curiozitatea, el mi-a făcut semn să aștept; și într-adevăr, după câteva minute, am auzit strigăte de bucurie, și la cotitura potecii au apărut din nou călugării și servitorii, aducând calul de căpăstru. Au trecut pe lângă noi continuând să ne privească destul de zăpăciți, și ne-au luat-o înainte mergând spre abație. Cred că și Guglielmo călărea ceva mai încet, ca să le îngăduie să povestească ce se întâmplase. De iapt, avusesem puțința să-mi dau seama că maestrul meu, în totul și cu totul om de virtuți dintre cele mai alese, se lăsa stăpînit de viciul vanității când era vorba să dovedească ascuțimea minții sale și, prețuindu-i înzestrările de rafinată diplomație, am înțeles că vrea să ajungă la destinație precedat de o temeinică faimă de om înțelept. Și acum, spuneți-mi, n-am putut eu să mă abțin în cele am urmă, cum ați făcut să știți?

te -T" Punu] meu Adso, a spus maestrul. Tot timpul drumului ?4 cum să recunoști urmele cu care lumea ne vorbește ca o mare carte. Alain de Lille sau, cum îi spun pe-aici, Alano delle Isole, spune că

Omnis mundi creatura quasi liber et pictura nobis est in speculum. și se gîndea la nesecătuita rezervă de simboluri cu care Dumnezeu, prin creaturile sale, ne vorbește despre viața veșnică. Dar universul este și mai grăitor decît gîndea Alano, și nu vorbește numai despre lucrurile ultime (în care caz o face întotdeauna în chip nedeslușit), ci și despre cele foarte apropiate, și în asta este din cale-afară de deslușit. Aici mă rușinez că trebuie să-ți repet ceea ce ar trebui să știi. La despărțirea celor trei drumuri, pe zăpada încă proaspătă, se desenau cu multă precizie urmele unor copite de cal, ce se îndreptau spre poteca din stînga noastră. La o frumoasă și măsurată distanță unul de altul, semnele acelea spuneau despre copită că era mică și rotundă, iar galopul de o mare regularitate - ceea ce m-a făcut să deduc natura calului și faptul că el nu alerga dezordonat, cum face un animal nărăvaș. Acolo unde pinii alcătuiau un fel de acoperiș natural, unele ramuri fuseseră rupte de curând, tocmai la înălțimea de cinci picioare. Unul dintre tufișurile de mure, pe-acolo pe unde calul trebuie să fi cotit ca s-o apuce pe poteca din

dreapta lui, pe cînd își mișca plin de mîndrie coada, mai păstra încă printre crenguțele lui ascuțite fire lungi de păr foarte negru... In sfîrșit, n-o să-mi spui că nu știi că poteca aceea duce la depozitul de fin, pentru că urcînd la cotitura de jos, am văzut murdăriile și resturile căzînd drept la picioarele turnului de miazăzi, mînjind zăpada; și așa cum era făcută despărțirea drumurilor, poteca nu putea să ducă decît în direcția aceea. — Bine, am spus, dar capul mic, urechile ascuțite, ochii mari...?

— Nu știu dacă le are așa, dar știu că frații călugări cred asta cu hotărîre. Isidor din Sevilla spunea că frumusețea unui cal cere „*ut sit exiguum caput, et siccum prope ossibus adhaerente, aures breves et argutae, oculi magni, nares patulae, erecta cervix, coma densa et cauda, unguularum soliditate fixa rotunditas*”. Dacă acest cal, a cărui trecere am argumentat-o, nu ar fi fost cu adevărat cel mai bun din grajd, nu s-ar explica de ce în urmărirea lui au pornit nu numai grăjdarii, dar s-a deranjat pînă și chelarul. Și un călugăr care prețuiește atît de mult un cal excelent, mai presus decît formele naturale, nu poate să vadă altfel decît așa cum i l-au descris *auctoritates*, mai ales dacă este, și aici a zîmbit răutăcios spre mine, un foarte învățat benedictin.

— Mă rog, am spus, dar de ce Brunello ?

— Fie ca Sfîntul Duh să-ți pună mai multă minte în scăfîrlie decît ai, fiul meu! a exclamat maestrul. Ce alt nume să-i fi dat, dacă și marele Buridan care, în preajma numirii sale ca rector la Paris, cînd a trebuit să vorbească despre un cal frumos, n-a găsit un nume mai firesc ?

Așa era maestrul meu. Nu numai că știa să citească în marea carte a naturii, ci și în felul cum citeau călugării cărțile sfinte, și gîndeau prin ele. înzestrare care, cum vom vedea, trebuia să se dovedească de mare folos în zilele care aveau să vină. De altfel, lămuririle sale mi s-au părut atunci atît de firești, încît umilința de-a nu le fi găsit și singur a fost întrecută doar de mîndria că eram părtaș la toate acestea, și aproape că m-am felicitat pentru ascuțimea minții mele. Atît de mare e puterea adevărului care, precum binele, se răspîndește de la sine. Și lăudat fie numele sfînt al Domnului Nostru Iesus Christos pentru această minunată revelație pe care am avut-o.

Dar reia-ți firul, povestire a mea, pentru că acest călugăr bătrîn zăbovește prea mult în *marginalia*. Spune mai degrabă că am ajuns la marele portal al abației, și în prag ședea Abatele, urmat

de doi novici care purtau un vas de aur plin cu apă. Și cum ne-am dat jos de pe măgarii noștri, el a spălat mâinile lui Guglielmo, apoi l-a îmbrățișat, sărutându-l pe gură și dându-i sfînta binecuvîntare, în vreme ce chelarul se îngrijea de mine.

— Mulțumesc, Abbone, a spus Guglielmo, căci mare e bucuria mea să pun piciorul în mănăstirea măreției tale, a cărei faimă a trecut de munții aceștia. Vin ca pelerin în numele Domnului, și pentru asta m-ai onorat. Dar vin și în numele domnului nostru de pe acest pămînt, cum îți va spune scrisoarea pe care ți-o încredințez, și îți mulțumesc în numele lui pentru primirea ce-mi faci.

Abatele a luat scrisoarea cu pecetele imperiale și a spus că, oricum, venirea lui Guglielmo fusese precedată de alte misive ale confrăților lui (de altfel, mi-am spus eu cu oarecare mîndrie, e greu să-l iei pe nepregătite pe un abate benedictin), apoi l-a rugat pe chelar să ne însoțească la odăile noastre, în vreme ce grăjdarii ne luau măgarii ce-i călăriserăm. Abatele ne-a făgăduit să ne viziteze mai tîrziu, cînd ne-om recăpăta puțin puterile, și am intrat în curtea cea mare, unde clădirile

29

28

abației se întindeau de-a lungul dulcelui platou care tăia ca o platformă netedă - sau un podiș - vîrfurile muntelui.

Despre felul cum era alcătuită abația voi avea de mai multe ori prilejul să vorbesc, și mai cu de-amănuntul. Dincolo de portal (care era singura deschizătură în zidurile de împrejmuire) pornea o alee lată, mărginită de copaci, care ducea la biserica abației. În stînga drumului se întindea o suprafață rînduită cu grădini de zarzavat și, cum am aflat după aceea, grădina botanică, în jurul a două clădiri, baia și spitalul, și grădina ierburilor de leac, care mărgineau curba zidurilor. În fund, la stînga bisericii, se înălța Edificiul, despărțit de biserică printr-o esplanadă acoperită de morminte. Portalul de miazănoapte al bisericii dădea spre turnul de miazăzi al Edificiului, care îi oferea vizitatorului, drept în față, vederea turnului de apus, așa încît la stînga se unea cu zidurile și cobora, numai turnuri, spre hăul asupra căruia se întindea turnul de miazănoapte, care se vedea pieziș. În dreapta bisericii se întindeau cîteva construcții care ajungeau pînă în spatele ei, desfășurîndu-se și în jurul porticului: cu siguranță dormitorul, locuința Abatelui și locul de primire a pelerinilor, către care am fost îndreptați și la care am ajuns străbătînd o frumoasă grădină. Pe latura dreaptă, dincolo de o vastă esplanadă, de-a lungul

zidurilor de miazăzi și mergînd mai departe, spre răsărit, în spatele bisericii, o grămadă de clădiri pentru slujitori, grajduri, mori, teascuri, hambare și pivnițe, și ceea ce mi s-a părut a fi casa novicilor. Netezimea pămîntului, ușor arcuit, îngăduise vechilor constructori ai aceluia loc sfînt să se supună regulilor de orientare, mai mult decît ar fi putut s-o ceară Onorius Augustoduniense sau Guglielmo Durando. După poziția soarelui la acea oră a zilei, mi-am dat seama că portalul dădea exact spre apus, încît corul și altarul să fie îndreptate spre răsărit; și soarele putea dis-de-dimi-neață să răsară și să-i trezească numaidecît pe călugării din dormitor și animalele din grajduri. Nu am văzut abație mai frumoasă și mai minunată așezată, chiar dacă după aceea am cunoscut San Gallo, și Cluny, și Fontenay și încă altele, poate mai mari, dar mai stîngaci proporționate. Spre deosebire de altele, aceasta se deosebea prin clădirea de nemăsurat a Edificiului. Nu aveam cunoștințele unui meșter zidar, dar mi-am dat numaidecît seama că acesta era mult mai străvechi decît construcțiile din jurul lui, născut poate pentru alte scopuri, și că tot restul abației fusese adăugat jur-împrejur, cu multă vreme mai tîrziu, dar în așa chip încît orientarea

30

marii construcții să se potrivească cu aceea a bisericii, sau aceasta să i se potrivească lui. Întrucît arhitectura este, dintre toate artele, cea care caută cu mai multă cutezanță să repete în ritmul ei ordinea universului, pe care cei vechi îl numeau *kosmos*, adică armonie, deoarece este asemenea unui animal mare la care strălucește desăvîrșirea și echilibrul tuturor membrilor sale. Și lăudat fie Atoatefăcătorul care, după cum spune Augustin, a așezat toate lucrurile în număr, greutate și măsură.

31

Ziua întîi *Tertia*

în care Guglielmo are o discuție plină de învățăminte cu Abatele Chelarul era un bărbat gras și cu aspect vulgar dar voios, cărunț dar încă zdravăn, mic dar iute. Ne-a călăuzit la chiliile noastre, în casa peregrinilor. Sau, mai bine zis, ne-a călăuzit la chilia hărăzită maestrului meu, făgăduindu-mi că, pentru ziua următoare, avea să elibereze una și pentru mine, întrucît, deși novice, eram oaspetele lor, și deci trebuia să fiu tratat cu toată cinstea. În noaptea aceea puteam să dorm într-o nișă lungă și adîncă, ce se deschidea în peretele chiliei, în care avea să dea poruncă să se aștearnă paie proaspete. Lucru care, a adăugat, se făcea uneori pentru slujitorii vreunui senior care dorea să fie

păzit în timp ce dormea.

Apoi călugării ne-au adus vin, brînză, măsline, pîine și niște delicioși struguri stafidiți, și ne-au lăsat să ne refacem puterile. Am mîncat și am băut cu multă poftă. Maestrul meu nu avea obiceiurile austere ale benedictinilor și nu-i plăcea să mănînce în tăcere. De altfel, vorbea întotdeauna despre lucruri atît de plăcute și de înțelepte, încît părea că este un călugăr care citește viețile sfinților.

în ziua aceea nu m-am putut stăpîni să nu-l mai întreb despre povestea cu calul.

— Totuși, am spus, cînd domnia voastră ați deslușit urmele pe zăpadă și pe crengi, nu-l cunoșteati încă pe Brunello. Într-un anumit fel, urmele acelea ne vorbeau despre toți caii, sau cel puțin despre toți caii de soiul acela. Nu trebuie să spunem că, deci, cartea naturii ne vorbește doar prin esențe, cum ne învață mulți teologi de seamă ?

— Nu este chiar așa, dragă Adso, mi-a spus maestrul. Desigur, felul acela de urme îmi exprimau, dacă vrei, calul ca *verbum mentis*, și mi l-ar fi exprimat oriunde l-aș fi găsit. Dar urma în acel loc și în acea oră a zilei îmi spunea că cel puțin

32

unul dintre caii posibili trecuse pe acolo. Astfel, eu mă aflu la jumătatea drumului dintre înțelegerea conceptului de cal și cunoașterea unui cal individual. Și, oricum, ceea ce cunoșteam eu despre calul universal îmi era amintit de urmă, care era unică. Aș putea spune că, în momentul acela, eu eram prins între caracterul deosebit al urmei și ignoranța mea, care căpăta forma atît de diafană a unei idei universale. Dacă tu vezi ceva de departe și nu înțelegi ce este, te vei mulțumi să-l definești ca pe un corp desfășurat în spațiu. Cînd se va fi apropiat de tine, atunci îl vei numi animal, chiar dacă nu știi încă dacă este un cal sau un măgar. Și, în sfîrșit, cînd el va fi și mai aproape, vei putea spune că e un cal, chiar dacă nu știi încă dacă e Brunello sau Favello. Și doar cînd vei fi la distanța cea mai potrivită, vei vedea că e Brunello (sau acel cal și nu altul, oricum ai hotărî tu să-l numești). Și aceea va fi cunoașterea deplină, intuiția particularului. Așa și eu, acum o oră, eram gata să mă aștept la toți caii, dar nu din pricina bogăției intelectului meu, ci din pricina sărăciei intuiției mele. Și foamea intelectului meu a fost saturată numai cînd am văzut un anume cal, pe care călugării îl duceau de căpăstru. Numai atunci am știut cu adevărat că raționamentul meu de la început m-a condus pînă aproape de

adevăr. Astfel, ideile ce-mi foloseau la început pentru a-mi reprezenta un cal pe care nu-l văzusem încă, erau doar semne, precum erau semne ale ideii de cal urmele copitelor pe zăpadă: și se folosesc semne și semne ale semnelor numai cînd ne lipsesc lucrurile.

Alteori îl auzisem vorbind cu multă îndoială despre ideile universale și cu mare prețuire pentru lucrurile individuale, și chiar și după aceea mi s-a părut că înclinarea aceea îi venea fie de la sîngele lui de britanic, fie de la cinul lui de franciscan. Dar în ziua aceea nu avea destulă putere ca să țină piept discuțiilor teologice ; așa că m-am ghemuit în spațiul care îmi fusese dat, m-am acoperit cu o pătură și am căzut într-un somn adînc.

Cine ar fi intrat m-ar fi luat drept un balot. Și desigur că așa a făcut și Abatele, cînd a venit să-l vadă pe Guglielmo, pe la orele *tertia*. Astfel am putut eu asculta nebăgat în seamă prima lor discuție. Și fără vreo răutate, pentru că a mă arăta dintr-o dată oaspelui ar fi fost mai lipsit de rușine decît să mă ascund, cum am făcut, cu umilință.

A venit, așadar, Abbone. Și-a cerut iertare pentru că venise, a repetat urarea de bun-sosit și a spus că trebuie să vorbească cu Guglielmo între patru ochi, despre un lucru de mare gravitate.

33

A început prin a-l felicita pentru priceperea cu care se purtase în povestea cu calul, și l-a întrebat cum de știuse să dea amănunte atît de sigure despre un animal pe care nu-l văzuse niciodată. Guglielmo i-a lămurit pe scurt, și cu indiferență, calea pe care o urmase, și Abatele s-a bucurat mult pentru ascuțimea minții lui. A spus că nici nu s-ar fi așteptat la mai puțin de la un om căruia îi mergea vestea pentru marea lui înțelepciune. I-a spus că primise o scrisoare de la abatele din Farfa, care-i vorbea nu numai despre însărcinarea încredințată lui Guglielmo de către împărat (despre care avea să discute apoi în zilele următoare), dar îi spunea și că în Englitera și în Italia maestrul meu fusese inchizitor în unele procese, în care se remarcase prin iscusința sa, îngemănată însă cu o mare omenie.

— M-am bucurat mult cînd am aflat, a adăugat Abatele, că în numeroase cazuri domnia ta s-a declarat pentru nevinovăția acuzatului. Cred, și mai cu precădere în zilele acestea atît de triste, în prezența neîntreruptă a răului în treburile omenești, și s-a uitat înjur, abia observat, ca și cum dușmanul s-ar fi învîrtit între pereții aceia, dar cred și că de multe ori necuratul lucrează prin cauze secundare. Și știu că poate să-și împingă victimele să

facă în așa fel răul, încît vinovăția să cadă asupra unuia drept, bucurîndu-se de faptul că cel drept poate să fie ars în locul celui posedat de el. Adesea inchișitorii, ca să dea dovadă de sîrguință, smulg cu orice preț o mărturisire de la acuzat, gîndind că bun inchișitor nu este decît acela care încheie procesul găsind un țap ispășitor...

— Și un inchișitor poate fi mînat de diavol, a spus Guglielmo.

— Este posibil, a încuviințat Abatele cu multă precauție, deoarece vrerile Domnului sînt de necercetat, dar nu eu voi fi cel care să arunce umbra bănuielii asupra unor oameni atît de înzestrați. Sau asupra domniei tale, care ești unul dintre ei, și de care am mare nevoie. S-a întîmplat în abația noastră ceva care cere luare aminte și sfatul unui om ager și prudent, cum ești domnia ta. Ager, pentru a descoperi, și prudent, dacă e cazul, pentru a acoperi. Adesea, însă, este neapărat nevoie să dovedești vina unor oameni care ar trebui să strălucească prin sfințenia lor, dar așa încît să poți elimina cauza răului fără ca vinovatul să fie expus disprețului public. Dacă un păstor greșește, trebuie să fie separat de ceilalți păstori, dar e o nenorocire dacă oile încep să nu mai aibă încredere în păstori.

— înțeleg, a spus Guglielmo.

Avusesem prilejul să constat că, atunci cînd se exprima în felul acela atît de grăbit și de îngrijit, ascundea, de obicei, cu bună creștere, dezacordul și încurcătura din inima lui.

— Pentru aceasta, a continuat Abatele, socotesc că orice caz care privește păcatul unui păstor nu poate fi încredințat decît unor oameni ca domnia ta, care nu numai că știe să deosebească binele de rău, dar și ceea ce este potrivit de ceea ce nu este. îmi place să mă gîndesc că domnia ta a condamnat numai cînd...

— ...acuzății se făceau vinovați de acte criminale, de otrăviri, de coruperea unor copii nevinovați și de alte blestemății cărora gura mea nu cutează să le rostească numele.

— ...că a condamnat numai cînd, a continuat Abatele fără să țină seama de întrerupere, prezența demonului era atît de evidentă tuturor, încît nu se puteau lua alte măsuri, fără ca indulgența să fie mai scandaloasă decît delictul.

— Cînd am recunoscut pe cineva vinovat, a precizat Guglielmo, acesta săvîrșise cu adevărat crime de așa natură, încît puteam să-l încredințez, cu sufletul împăcat, brațului secular. Abatele a avut o clipă de nesiguranță.

— Pentru ce, a întrebat, stăruie să vorbești despre acțiuni criminale, fără să te pronunți asupra cauzei lor diavolești ?

— Pentru că a discuta despre cauze și despre efecte este un lucru din cale-afară de anevoios, și în această privință cred că singurul judecător poate să fie numai Dumnezeu. Noi și așa ne ostenim mult să stabilim o legătură între un efect atât de evident ca un copac ars și fulgerul care l-a aprins, încât a scoate la iveală înlănțuiri, uneori foarte bogate, între cauze și efecte mi se pare o nebunie tot atât de mare ca și a construi un turn care ajunge pînă la cer.

— Doctorul din Aquino, a sugerat Abatele, nu s-a temut să demonstreze, doar cu puterea rațiunii, existența Celui de Sus, urcînd din cauză în cauză pînă la cea dintîi cauză fără de cauză.

— Cine sînt eu, a spus cu umilință Guglielmo, să mă împotrivesc doctorului din Aquino ? Mai ales că dovada pe care a făcut-o despre existența lui Dumnezeu este sprijinită de atîtea mărturii care întăresc căile pe care a mers el. Dumnezeu ne vorbește în adîncul sufletului nostru, cum știa dinainte Augustin, și domnia ta, Abbone, ai fi cîntat laude întru slava Domnului și a evidenței prezenței lui, chiar dacă Toma nu ar fi... S-a oprit și a adăugat: Așa îmi închipui.

34

35

— Ob, desigur, s-a grăbit să-i dea dreptate Abatele, și maestrul meu a întrerupt în chipul acesta atât de frumos o discuție de școală care se vedea limpede că nu-i prea plăcea.

Apoi a vorbit mai departe:

— Să ne întoarcem la procese. Vezi, domnia ta, un om, să zicem, a fost omorît cu otravă. Acesta este un dat al experienței. Este cu puțință, deci, ca eu să-mi închipui, în fața unor semne de netăgăduit, că autorul otrăvirii este un alt om. Pe baza unor înlănțuiri de cauze atât de simple, mintea mea poate să acționeze cu încredere deplină în puterea sa. Dar cum pot eu complica legătura, închipuindu-mi că la împlinirea faptei ticăloase a contribuit și o altă intervenție, de data asta nu omenească, ci drăcească? Nu spun că nu este cu puțință ca și diavolul să-și arate trecerea prin semne precise, cum a făcut și Brunello, calul domniei tale. Dar de ce trebuie să caut aceste probe ? Nu este de ajuns să știu că vinovatul este omul acela, și să-l dau pe seama brațului secular? În orice caz, pedeapsa lui va fi moartea, Dumnezeu să-l ierte.

— Dar am auzit că într-un proces care a avut loc la Kilkenny

acum trei ani, în care niște persoane care au fost acuzate că au comis delictе nerușinate, domnia ta nu ai negat intervenția diavolului, de îndată ce vinovații au fost dovediți.

— Dar nici n-am afirmat-o deschis. Nici n-am negat-o, e adevărat. Cine sînt eu să dau verdictе despre calea diavolului, a adăugat, și părea că dorește să stăruie asupra acestui motiv, mai ales în cazul în care cei ce au început procesul acesta inchizitorial, episcopul, magistrații și tot poporul, poate chiar și acuzații înșiși, doreau într-adevăr să se dovedească prezența diavolului ? Ei bine, poate că singura dovadă a prezenței diavolului era înflăcărarea cu care toți doreau neapărat să-l vadă la treabă.

— Așadar, domnia ta, a grăit Abatele pe un ton preocupat, îmi spui că în multe procese diavolul nu acționează numai prin vinovat, ci poate, și mai ales, prin judecători?

— Oare aș putea eu să fac o asemenea afirmație ? a întreat Guglielmo, și mi-am dat seama că întrebarea era formulată în așa chip, încît Abatele să nu poată spune că el putea; și astfel Guglielmo a profitat de tăcerea lui pentru a schimba cursul discuției lor. Dar, de fapt, e vorba de lucruri de mult trecute. Am părăsit acea nobilă activitate, și dacă am făcut-o e pentru că așa a fost vrerea Domnului...

— Fără îndoială, a încuviințat Abatele.

—...și acum, a continuat Guglielmo, mă ocup de alte treburii delicate. Și aș dori să mă ocup și de ceea ce te frămîntă, dacă. domnia ta o să-mi spui despre ce este vorba.

Mi s-a părut că Abatele era mulțumit să pună capăt acelei conversații, ca să se poată întoarce la problema lui. A început, așadar, să povestească, alegîndu-și cuvintele cu multă băgare de seamă și cu largi perifraze, despre o întîmplare neobișnuită care se petrecuse cu cîteva zile mai înainte, și care pricinuisе multă tulburare în rîndul călugărilor. Și a spus că-i vorbea lui Guglielmo pentru că, știindu-l mare cunoscător și al sufletului omenesc, și al urmelor pe care le lasă diavolul, nădăjduia să poată să-și dedice o parte din timpul său prețios ca să facă lumină într-o enigmă atît de dureroasă. Se întîmplase, așadar, că Adelmo din Otranto, un călugăr încă tînăr, dar deja cunoscut ca un mare maestru al miniaturii, și care tocmai împodobeа manuscrisele bibliotecii cu imagini de o mare frumusețe, fusese găsit, într-o dimineață, de către un căprar în fundul rîpei peste care se ridica turnul de răsărit al Edificiului. Întrucît fusese văzut de către ceilalți călugări în cor la *completa*, dar nu mai apăruse la

matutini, căzuse probabil în orele cele mai întunecoase ale nopții. Noapte foarte vițoroasă, în care căzuseră fulgi tăioși ca lama, de păreau mai degrabă grindină, azvîrliți de austrul care sufla nebunește, înmuiat de zăpada aceea care mai întâi era apoasă și apoi se întărise în țurțuri de gheață, trupul său fusese găsit la picioarele zidului ieșit în afară, zdrobit de stînca de care se izbise. Biată și delicată făptură muritoare, Domnul să-l aibă în sfînta lui pază. Din cauza multiplelor izbituri pe care corpul le suferise în cădere, nu era ușor de spus din care punct anume căzuse; fără îndoială, de la una dintre ferestrele care se deschideau la trei rînduri de caturi pe cele patru laturi ale turnului aflate deasupra prăpastiei.

— Unde ați îngropat sărmanul trup ? a întreat Guglielmo.

— în cimitir, firește, a răspuns Abatele. Poate că l-ați observat, se află în partea de miazănoapte a bisericii, a Edificiului și a grădinii de zarzavat.

— Văd, a spus Guglielmo, și văd că problema domniei tale este următoarea: Dacă nefericitul acela s-ar fi, Doamne ferește, sinucis (pentru că nu ne putem gîndi că a căzut din nebăgare de seamă), a doua zi ați fi găsit una dintre ferestrele acelea deschise, în vreme ce voi le-ați găsit pe toate închise, și fără ca la picioarele vreunuia dintre ele să fi apărut urme de apă.

Abatele era un bărbat, cum am spus, de o mare și diplomatică rețineră, dar de data aceasta a avut o mișcare de surprindere care i-a smuls orice urmă de prestanță ce se cuvine la o persoană serioasă și măreață, după cum cere Aristotel.

37

36

— Cine ți-a spus ?

— Mi-ai spus chiar domnia ta, i-a răspuns Guglielmo. Dacă fereastra ar fi fost deschisă, v-ați fi gîndit numaidecît că el s-a aruncat de acolo. După cum am putut constata din afară, e vorba de ferestre mari, cu geamuri opace, și asemenea ferestre nu se deschid de obicei, în clădiri cum e aceasta, la înălțimea unui om. Deci, dacă ar fi fost deschisă, fiind cu neputință ca nenorocitul să se fi apropiat de ea și să-și piardă echilibrul, nu v-ar fi rămas altceva de făcut decît să vă gîndiți la o sinucidere. În care caz nu l-ai fi lăsat domnia ta să fie îngropat într-un pămînt sfînțit. Dar deoarece l-ați îngropat creștinește, ferestrele trebuie să fi fost închise. Pentru că dacă erau închise, neîntîlnind eu nici măcar în procesele de vrăjitorie un mort recalcitrant căruia Dumnezeu sau diavolul să-i fi îngăduit să se ridice din prăpastie ca să șteargă

urmele fărădelegii sale, este evident că presupusul sinucigaș a fost mai degrabă împins, fie de o mînă omenească, fie de o forță drăcească. Și domnia ta te întrebă cine să-l fi putut, nu zic împinge în prăpastie, ci ridică fără voia lui pînă la pervaz, și ești îngrijorat pentru că o forță malefică, naturală sau supranaturală, cum o fi ea, cutreieră acum prin abație.

— Așa e, a spus Abatele, și nu era limpede dacă încuviința cele spuse de Guglielmo, sau își dădea dreptate sieși pentru explicațiile pe care Guglielmo le dăduse în chip atît de admirabil. Dar cum de-ai știut că nu era apă la picioarele nici unei ferestre ?

— Pentru că mi-ai spus că bătea austrul, și apa nu putea să lovească ferestrele care se deschid spre răsărit.

— Nu mi-au spus destule despre puterea minții domniei tale, a grăit Abatele. Și ai dreptate, nu era apă, și acum știu pentru ce. Lucrurile s-au petrecut precum spui. Și acum înțelegi spaima mea. Și așa ar fi fost foarte grav dacă unul dintre călugării mei s-ar fi murdărit cu abominabilul păcat al sinuciderii. Dar am motive să cred că un altul dintre ei s-a murdărit cu un păcat la fel de înspăimîntător. Și de-ar fi numai asta...

— în primul rînd, de ce unul dintre călugări ? în abație mai sînt și multe alte persoane, grăjdari, căprari, servitori...

— Desigur, e o abație mică, dar bogată, a încuviințat cu mîndrie Abatele. O sută cincizeci de slujitori, pentru șaiszeci de călugări. Dar totul s-a petrecut în Edificiu. Acolo, cum poate că știți, chiar dacă la primul cat se află și bucătăriile și sala de mese, la cele două caturi de deasupra se găsesc *scrip-torium-u* și biblioteca. După cină, Edificiul e închis și avem <

regulă foarte severă care interzice oricui să mai rămînă acolo, a ghicit el întrebarea lui Guglielmo, și a mai spus imediat, dar se vedea limpede că fără plăcere : fiind vorba, firește, și despre călugări, dar...

— Dar?

— Dar înlătur cu desăvîrșire, cu desăvîrșire, înțelegi ?, bănuiala că vreun servitor să fi avut curajul să intre acolo noaptea. Prin ochii lui a trecut ceva ca un zîmbet disprețuitor, dar a fost iute ca un fulger, sau ca o stea căzătoare. Să spunem că le-ar fi teamă, știi... uneori poruncile date celor simpli sînt întărite de cîte o amenințare, precum prevestirea că aceuia care nu va asculta i se poate întîmpla ceva îngrozitor, și de la o putere supranaturală. Pe cînd un călugăr...

— înțeleg.

— Și nu numai atât, dar un călugăr ar putea avea și alte motive să se aventureze într-un loc interzis, vreau să zic motive... cum să spun?... motivabile, chiar dacă sînt contra regulii...

Guglielmo și-a dat seama de stînjeneala Abatelui, și a pus o întrebare care urmărea poate să abată discuția pe altă cale, dar care a provocat o stînjeneala cu mult mai mare.

— Vorbind de faptul că ar fi cu puțință o crimă, domnia ta ai spus „și de-ar fi numai asta”. Ce voiai să zici ?

— Așa am spus ? Păi, da, nu este omorît un om fără un motiv, oricît ar fi de blestemat. Și tremur la gîndul blestemăției motivelor care să-l fi împins pe un călugăr să-și ucidă un confrate. De asta am spus așa.

— Nu de altceva ?

— Nu există altceva despre care să-ți pot spune.

— Vrei să spui că există altceva pe care domnia ta să mi-l poți spune?

— Te rog, frate Guglielmo, dragul meu frate Guglielmo, și Abatele a accentuat și frate și dragul meu.

Guglielmo a roșit puternic și a meditat:

— *Eris sacerdos in aeternum.*

— Mulțumesc, a spus Abatele.

Oh, Doamne, Dumnezeu, ce mister înspăimîntător au atins în clipa aceea imprudenții mei superiori, împins unul de teamă, celălalt de curiozitate. Pentru că deși novice, care pornea atunci la drum spre aflarea misterelor sfintei slujiri a Domnului, am înțeles și eu, biet copilandru, că Abatele știa ceva ce aflase însă sub pecetea spovedaniei. El trebuie să fi auzit de pe buzele cuiva niște amănunte nelegiuite care puteau fi legate de nenorocitul sfîrșit al lui Adelmo. Pentru

38

39

asta poate că îl ruga pe fratele Guglielmo să dea la iveală o taină pe care el o știa fără să o poată împărtăși nimănui, și spera ca maestrul meu să facă lumină cu puterea judecății sale, pe cînd el trebuia să arunce umbra, mînat de înalta îndatorire a milei.

— Bine, a spus atunci Guglielmo, voi putea pune întrebări călugărilor ?

— Desigur că vei putea.

— Voi putea să umblu fără opreliște prin abație ?

— Iți dau această îngăduință.

— îmi dai această însărcinare *coram monachos* ?

— Chiar în astă seară.

— Voi începe însă chiar azi, înainte de-a afla călugării ce îndatorire mi-ai dat. Și în afară de asta doream mult, și asta nu e ultima pricină a trecerii mele pe aici, să vizitez biblioteca voastră, despre care se vorbește cu admirație în toate abațiile creștine.

Abatele s-a ridicat aproape brusc, cu figura foarte încordată.

— Poți umbla prin toată abația, am spus. Dar, desigur, nu prin ultimul etaj al Edificiului, în bibliotecă.

— De ce ?

— Ar fi trebuit să-ți explic de la început, și credeam că o i știi. Domnia ta știi că biblioteca noastră nu e ca altele...

— Știu că are mai multe cărți decât orice altă bibliotecă creștină. Știu că, în fața dulapurilor voastre, cele de la Bobbic sau de la Pomposa, de la Cluny sau de la Fleury, par odaia unui copil care abia începe să învețe literele. Știu că cele șase mii de codice cu care se lăuda Novalesa, acum o sută și ceva de ani, sînt puține față de ale voastre, și poate că multe din acelea sînt acum aici. Știu că abația voastră este singura lumină pe care creștinătatea poate s-o pună alături de cel treizeci și șase de biblioteci din Bagdad, de cele zece mii de codice ale vizirului Ibn al-Alkami, că numărul bibliilor voastre egalează cele două mii patru sute de corane cu care se mîn drește Cairo, că realitatea dulapurilor voastre este o strălucită adevărire împotriva falnicei legende a necredincioșilor care, acum cîțiva ani, se lăudau (buni prieteni cum sînt și principele minciunii) că biblioteca din Tripoli are o avere de șase milioane de volume și stau în ea optzeci de mii de comei tatori și două sute de scribi.

— Așa este, lăudat fie cerul.

— Știu că, între călugării care trăiesc printre voi, mult vin de la alte abații, răspîndite prin toată lumea: unii, pentru

40

puțin timp, să copieze manuscrise ce nu se găsesc în altă parte și să le ducă apoi la ei acasă, nu fără să fi adus în schimb alte manuscrise de negăsit, pe care voi să le copiați și să le adăugați la tezaurul vostru; alții, pentru un timp îndelungat, pentru a rămîne uneori pînă la moarte, pentru că numai aici pot găsi operele care să facă lumină în cercetările lor. Și aveți, așadar, printre voi germani, daci, francezi, spanioli și greci. Știu că împăratul Frederic, cu mulți ani în urmă, v-a cerut să compilați o carte despre prorociile lui Merlin și s-o traduceți apoi în arabă,

pentru a o trimite în dar sultanului din Egipt. Știu, în sfârșit, că o abație acoperită de glorie ca Murbach, în vremurile noastre atît de triste, nu mai are nici un singur copist măcar, că la San Gallo au rămas puțini călugări care mai știu să scrie, că acum în orașe apar corporații și bresle alcătuite din mireni care lucrează pentru universități și că numai abația voastră reînnoiește din zi în zi, ce spun?, va duce pe culmi tot mai înalte gloria ordinului vostru... — „*Monasterium sine libris, a citat dus pe gânduri Abatele, est sicut civitas sine opibus, castrum sine numeris, coquina sine suppellectili, mensa sine cibis, hortus sine herbis, pratum sine floribus, arbor sine foliis*”... Și ordinul nostru, crescînd în jurul celor două porunci, a muncii și a rugăciunii, a fost lumină pentru întreaga lume cunoscută, zăcămint de știință, mîn-tuire a unei doctrine antice care amenință să dispară în incendii, jafuri și cutremure, atelier pentru scriptura cea nouă și propășire pentru cea veche... Oh, domnia ta știi bine, trăim vremuri tare tulburi, și roșesc de rușine să-ți spun că nu cu mulți ani în urmă conciliul de la Viena a trebuit să întărească hotărîrea că fiecare călugăr are datoria să primească ordinele... Cîte din abațiile noastre, care acum două sute de ani erau centru strălucit de măreție și de sfințenie, sînt acum cuibare pentru trîndavi! Ordinul mai e puternic și acum, dar duhoarea orașelor dă tîrcoale locurilor noastre sfinte, poporul lui Dumnezeu este atras acum spre negustorie și spre luptele de grup, acolo, în marile centre locuite, unde nu poate avea lăcaș duhul sfințeniei, nu numai că se vorbește (căci laicilor nu li se poate cere altceva), dar se și scrie în vulgară, și niciodată nici unul dintre aceste volume nu poate să între între zidurile noastre, căci în mod fatal devine izvor de erezie. Pentru păcatele oamenilor lumea stă atîrnată pe buza prăpastiei, cuprinsă de prăpastia însăși care prăpastie cheamă. Și mîine, cum voia Honorius, trupurile oamenilor vor fi mai mici decît ale noastre, după cum ale noastre sînt mai mici decît ale celor din vechime. *Mundus senescit*. Dacă acum

41

Domnul a încredințat ordinului nostru o misiune, ea e aceea de a se împotrivi goanei acesteia spre prăpastie, păstrînd, reînnodînd și apărînd tezaurul de înțelepciune pe care părinții noștri ni l-au încredințat. Pronia cerească a poruncit ca guvernarea lumii, care la început era la răsărit, pe măsură ce trece timpul, să se mute la apus, pentru a ne vesti că sfârșitul se apropie, întrucît petrecerea lucrurilor a ajuns deja la marginile universului. Dar pînă nu se istovește întru totul mileniul, pînă cînd nu triumfă, chiar și

pentru puțină vreme, fiara murdară care este Antichristul, ne revine nouă să apărăm tezaurul lumii creștine, și chiar cuvântul lui Dumnezeu, pe care el l-a spus prorocilor și apostolilor, pe care preoții îl repetă fără să schimbe nimic la el, pe care școlile au încercat să-l comenteze, chiar dacă astăzi tocmai în aceste școli se culcușește șarpele trufiei, al invidiei și al smintelii. În apusul acesta noi sîntem încă făclii și lumină înaltă la orizont. Și atîta vreme cît zidurile acestea vor dăinui, noi vom fi păstrătorii Cuvîntului lui Dumnezeu.

— Amin, a spus Guglielmo, cu glas de smerenie. Dar ce I legătură au toate acestea cu faptul că nu se poate vizita I biblioteca ?

— Vezi, frate Guglielmo, pentru a putea realiza opera I uriașă și sfîntă care îmbogățește aceste ziduri, și a făcut semn I spre corpul Edificiului care se zărea prin fereastra chiliei, | tronînd chiar deasupra bisericii abațiale, oameni credincioși au lucrat mai multe secole, după niște legi de fier. Biblioteca a fost ridicată după un plan care a rămas necunoscut tuturor | de-a lungul secolelor și pe care nici unul dintre călugări nu este vrednic să-l cunoască. Numai bibliotecarului i s-a dezvăluit această taină, de către bibliotecarul de dinaintea sa, și o dezvăluie, cît este în viață, ajutorului de bibliotecar, în așa fel încît moartea să nu-l surprindă, lipsind comunitatea de aflarea aceluia lucru. Și buzele amîndurora le sînt pecetluite de taină. Numai bibliotecarul, în afară de faptul că știe, are dreptul să umble prin labirintul cu cărți, singur el știe să le găsească și unde să le pună la loc, numai el răspunde de! păstrarea lor. Ceilalți călugări lucrează în *scriptorium* și pot cunoaște catalogul cărților pe care le cuprinde biblioteca. Dar un catalog de titluri spune adesea prea puțin, numai bibliotecarul știe, după așezarea volumului, după gradul în care este sau nu îngăduită citirea lui, ce fel de taine, de adevăruri sau de minciuni închide în el volumul cu pricina. Numai el hotărăște cum, cînd și dacă să-l încredințeze călugărului care îl cere, numai după ce mi-a cerut mie părerea. Deoarece nvJ

42

toate adevărurile sînt pentru toate urechile, nu toate minciunile pot fi recunoscute ca atare de un suflet credincios, și călugării, în fine, stau în *scriptorium* ca să ducă la bun sfîrșit o operă precisă, pentru care trebuie să citească anumite cărți și nu altele, și nu ca să urmărească orice nebunească curiozitate care-i pălește, fie din puținătatea minții, fie din trufie, fie din gînduri venite de la

necuratul.

— Așadar în bibliotecă sînt și cărți care conțin minciuni...

— Monștrii există, pentru că fac parte din proiectul divin, și chiar în trăsăturile înspăimîntătoare ale monștrilor se vedește puterea Creatorului. Tot așa există, prin hotărîrea Domnului, și cărțile magilor, kabbalele iudeilor, născocirile poezilor păgîni, minciunile necredincioșilor. Și a fost nestrămutată și sfîntă convingerea celor care au voit și sprijinit această abație secole de-a rîndul, că și în cărțile mincinoase poate să se întrezărească, pentru ochiul cititorului clarvăzător, o palidă licărire a înțelepciunii dumnezeiești. De aceea e loc și pentru ele în această bibliotecă. Și tocmai din această pricină, înțelegi domnia ta, în ea nu poate să pătrundă oricine. Iar în afară de asta, a mai spus Abatele, cerîndu-și parcă iertare pentru cît de firav era acest din urmă argument, cartea e o făptură delicată, suferă din pricina trecerii timpului, se teme de rozătoare, de vremea rea, de mîinile nepricepute. Dacă de sute și sute de ani fiecare ar fi putut să se atingă, fără opreliște, de codicele noastre, cea mai mare parte dintre ele nici n-ar mai exista. Așadar, bibliotecarul le apără nu numai de oameni, ci și de natură, și își închină toată viața lui acestei lupte împotriva forței uitării, dușmană a adevărului.

— Și astfel nimeni, în afară de două persoane, nu intră în ultimul cat al Edificiului...

Abatele a zîmbit.

— Nimeni nu trebuie. Nimeni nu poate. Nimeni, chiar dacă ar voi, nu ar izbuti. Biblioteca se apără singură, e de nepătruns precum adevărul pe care-l găzduiește, amăgitoare precum minciunile pe care le păstrează. Labirint al minții, ea este deopotrivă un labirint pămîntesc. Poți să intri, dar nu poți să mai ieși. Și spunînd asta aș dori ca domnia ta să te supui regulilor abației.

— Dar domnia ta nu ai negat că Adelmo a putut fi aruncat de la una dintre ferestrele bibliotecii. Și cum pot eu chibzui la moartea lui dacă nu văd locul în care s-ar putea să-și fi avut început povestea morții sale ?

— Frate Guglielmo, a spus Abatele pe un ton împăciuitoare, un om care l-a descris pe calul meu Brunello fără să-l vadă, și

43

moartea lui Adelmo fără să știe aproape nimic despre ea, nu va întîmpina nici o greutate ca să se gîndească la niște locuri unde nu are voie să intre.

Guglielmo s-a aplecat a închinăciune.

— Domnia ta ești înțelept și cînd ești sever. Cum ți-e voia!

— Dacă am fost vreodată înțelept, apoi am fost pentru că am știut să fiu sever, a răspuns Abatele.

— Un ultim cuvînt, a spus Guglielmo. Ce-i cu Ubertino ?

— E aici. Te așteaptă. O să-l găsești în biserică.

— Cînd?

— întotdeauna, a zîmbit Abatele. Să știi că, deși foarte învățat, nu este un om căruia să-i placă biblioteca. O socotește o amăgire a vremii. Stă mai mult în biserică, să mediteze, să se roage...

— E bătrîn ? a întrebat Guglielmo încurcat.

— De cînd nu l-ai mai văzut ?

— De mulți ani.

— E obosit. Tare desprins de lucrurile de pe lumea aceasta. . Are șaizeci și opt de ani. Dar cred că și-a păstrat sufletul din tinerețe.

— Am să-l caut numaidecît, mulțumesc.

Abatele l-a întrebat dacă nu voia să se alătore comunității pentru masă, după orele *sexta*. Guglielmo i-a răspuns că abia mâncase și că ar fi dorit mai bine să-l vadă numaidecît pe Ubertino. Abatele a salutat.

Tocmai ieșea din chilie cînd s-a ridicat din curte un urlat sfișietor, ca al cuiva hăcuit de moarte, după care au urmat alte gemete, tot atît de înspăimîntătoare.

— Ce s-a întîmplat? a întrebat Guglielmo, zăpăcit.

— Nimic, a răspuns Abatele zîbind. Pe vremea aceasta se taie porcii. O treabă pentru porcari. Nu de sîngele acesta trebuie să se ocupe domnia ta.

A ieșit, dezmințindu-și faima de om care le știa pe toate. Pentru că a doua zi dimineața... Dar pune frîu nerăbdării tale, limbă a mea mult prea slobodă. Căci în ziua de care spun, mai înainte de căderea nopții, s-au mai întîmplat mult lucruri despre care va fi potrivit să amintesc.

Ziua întîi *Sexta*

în care Adso admiră portalul bisericii și Guglielmo îl regăsește pe Ubertino din Casale

Biserica nu era maiestuoasă ca altele, văzute după aceea la Strasbourg, Chartres, Bamberg și Paris. Semăna, mai degrabă, cu cele pe care le văzusem în Italia, mai puțin dornice să se ridice amețitor spre cer, ci sprijinite sănătos pe pămînt, adesea mai mult largi decît înalte ; doar că la un prim cat ea purta deasupra, ca un fel de fortăreață, mai multe creneluri pătrate, și dinsusul acestui cat se ridica o a doua clădire, care, mai degrabă decît un

turn, era o a doua biserică, bine clădită, avînd un acoperiș ascuțit și fiind străpunsă de ferestre severe. Biserica abațială sănătoasă, cum construiau străbunii noștri în Provența și Languedoc, străină de îndrăznelile și de prea încărcatele broderii cu care a venit stilul modern, și numai în timpurile mai din urmă, cred, s-a îmbogățit, deasupra corului, cu o turlă înălțîndu-se îndrăzneț spre bolta cerească.

Două coloane drepte și șlefuite străjuiau intrarea, care părea la prima vedere un singur arc mare; dar din coloane porneau două contraforturi care, avînd deasupra altele și nenumărate arce, purtau privirea, ca în inima unui hău, către portalul propriu-zis; acesta se întrezărea în umbră, sub un timpan mare, susținut pe laturi de doi stîlpi, și la mijloc de un pilastru sculptat, care împărțea intrarea în două deschizături, apărate de porți de stejar întărite cu ferecături. La ora aceea a zilei soarele bătea slab drept în acoperiș și lumina cădea pieziș pe fațadă, fără să lumineze timpanul; așa că, după ce am trecut de cele două coloane, ne-am trezit pe neașteptate sub bolta aproape silvestră a arcadelor care se despărțeau de Șirul de coloane mai mici ce întăreau contraforturile. După ce ochii s-au obișnuit în cele din urmă cu penumbra, povestea mută a pietrei așternute cu imagini, atît de repede grăitoare cum erau vederii și închipuirii oricui (*pentru că pictura est*

44

45

laicorum literatura), mi-a fulgerat dintr-o dată privirea și m-a cufundat într-o nălucire despre care și astăzi limba mea cu greu poate să vorbească.

Am văzut un tron așezat în cer și pe cineva șezînd pe tron. Chipul Celui Așezat era neîndurător și nepăsător, ochii larg deschiși și săgetînd asupra unei omeniri pămîntești ajunse la capătul făptuirilor sale, părul și barba falnice căzînd pe față și pe piept ca apele unui rîu, în pîraie toate pe aceeași măsură și împărțite egal de-o parte și de alta. Coroana ce purta pe cap era bogată în smalțuri și nestemate, tunica imperială, de culoarea purpurei, îi cădea în falduri bogate peste genunchi, lucrată cu dantele și broderii din fir de aur și de argint. Mîna stîngă, sprijinită pe genunchi, ținea o carte cu o pecete, dreapta se ridica într-un gest nu știu dacă de binecuvîntare sau de amenințare. Chipul era

luminat de înspăimîntătoarea frumusețe a unui nimb înflorat, în formă de cruce, și am văzut strălucind în jurul tronului și al capului Celui Așezat un curcubeu de smarald. În fața tronului, sub picioarele Celui Așezat, vălurea o mare de cristal, iar în jurul Celui Așezat, în jurul și deasupra tronului, patru animale înspăimîntătoare -am văzut — înspăimîntătoare pentru mine, care le priveam pierdut, dar supuse și tare blînde față de Cel Așezat, pentru care cîntau laude fără istovire.

Sau nu toate puteau fi numite înspăimîntătoare, deoarece mi s-a părut frumos și plăcut omul care, în partea stîngă pentru mine (și în dreapta Celui Așezat), întindea o carte. Dar înspăimîntător mi se părea de partea cealaltă un vultur, cu pliscul mărit, penele zbîrlite așezate ca o platoșă, ghearele puternice, aripile mari deschise. Iar la picioarele Celui Așezat, sub primele două figuri altele două, un taur și un leu, fiecare dintre cei doi monștri strîngînd în gheare și în labe o carte, cu trupul întors înspre afara tronului, dar cu capul spre tron, ca și cum ar fi întors spatele și gîtul într-o pornire cumplită, șoldurile și membrele fremătînd asemenea fiarelor aflate în ghearele morții, cu nările larg deschise, cozile răsucite și îndoite ca la șerpi, și terminîndu-se la vîrf cu limbi de foc. Amîndouă înaripate, amîndouă încoronate cu cîte un nimb, în ciuda aparenței lor cumplite, nu erau creaturi ale infernului, ci ale cerului, și dacă păreau înspăimîntătoare, era pentru că răgeau întru proslăvirea Unuia care va să vină, să judece viii și morții.

În jurul tronului, alături de cele patru animale și sub picioarele Celui Așezat, văzuți ca prin străvezimea unei mări de cristal, ca pentru a umple parcă întreaga întindere a

nălucirii, compuși după structura triunghiulară a timpanului, ridicîndu-se de la o bază de șapte plus șapte, apoi de trei plus trei și apoi de doi plus doi, se iveau douăzeci și patru de bătrîni, așezați pe douăzeci și patru de tronuri mici, îmbrăcați în veșminte albe și încoronați cu aur. Unii aveau în mîină cîte o violă, alții un potir cu parfum, și doar unul singur cînta dintr-un instrument, pe cînd toți ceilalți, pierduți în extaz, cu fața întoarsă spre Cel Așezat, îi cîntau din gură laude, avînd și membrele răsucite, precum acelea ale animalelor, în așa fel încît cu toții să-l poată vedea pe Cel Așezat, dar nu în chip animalic, ci cu mișcări de dans extatic — cum trebuie să fi dansat David lîngă arcă — și în așa fel încît oriunde s-ar fi aflat pupilele lor, împotriva legii

care hotăra statura trupurilor, să se întoarcă spre același punct strălucitor. Oh, ce armonie de avânturi și de moliciune, de poziții nefirești și totuși grațioase, în limbajul acela mistic de membre în chip miraculos eliberate de greutatea materiei corporale, bine-cuvîntată cantitate dăruită cu o nouă formă substanțială, ca și cum sfîntul stol ar fi fost bătut de un vînt năprasnic, suflu de viață, delectare dezlănțuită, exaltare de osanale devenită în chip uimitor, din sunet ce era, imagine.

Trupuri și mădule locuite de Spirit, iluminate de revelație, chipurile răsucite de uimire, privirile exaltate de entuziasm, obrajii înflăcărați de iubire, pupilele dilatate de beatitudine, unul fulgerat de o dulce consternare, altul străpuns de o consternată dulceață, care transfigurat de uimire, care întinerit de bucurie, iată-i pe toți cîntînd cu expresia chipurilor, cu podoabele veșmintelor, cu arcuirea și tensiunea mîinilor și picioarelor, un cîntec nou, cu buzele întredeschise într-un surîs de proslăvire veșnică. Iar sub picioarele bătrînilor, și arcuite deasupra lor și deasupra tronului și deasupra grupului tetramorf, aranjate în benzi simetrice, cu greu deosebindu-se una de alta, în așa măsură știința artei le făcuse tainic proporționale, egale în varietate și variate în unitate, unice în diversitate și diverse în deplina lor îngemănare, în admirabilă împreunare a părților cu o plăcută suavitate a culorilor, minune de consonanță și de înfrățire de voci deosebite între ele, grupare aranjată în chipul coardelor de la țiteră, consimțită și coroborată înrudire printr-o forță profundă și proprie, în stare să activeze univocul în însuși jocul alternativ al echivocurilor, împodobire și împreunare de creaturi nepotrivite subiectului și supuse totuși de subiect, operă de împătimită conexiune condusă de regulă cerească și pămîntească totdeodată (lanț și statornică legătură de pace, dragoste,

46

47

virtute, guvernare, putere, ordine, origine, viață, lumină, strălucire, specie și figură), egalitate multiplă care radiază strălucirea formei ce supune părțile proporționale ale materiei — iată că se împleteau toate florile și frunzele și cîrceii și tufele și corimbii tuturor plantelor cu care se împodobesc grădinile cerului și ale pămîntului, viorea, salcîmul galben, cimbrisorul, crinul, lemnul căinesc, narcisa, rodul pămîntului, acantul, betelul, smirna, plantele rășinoase.

Dar, în vreme ce sufletul meu, răpit de concertul acela de frumuseți pămîntești și de impunătoare semnale supranaturale, sta să explodeze într-un cînt de bucurie, ochiul, urmînd ritmul marcat de rozetele înflorite de la picioarele bătrînilor, a căzut pe figurile care, împletite, alcătuiau un tot cu pilastrul central care susținea timpanul. Ce erau și ce mesaj simbolic comunicau cele trei perechi de lei împlețiți în cruce așezată transversal, cățărîndu-se ca niște arce, sprijinindu-și labele din spate pe pămînt și punîndu-le pe cele din față pe spatele propriului tovarăș, cu coama zbîrlită în volute ascuțite, gura deschisă într-un rînjat amenințător, legați de corpul însuși al pilastrului cu o pastă, sau un cuib de cîrcei? Ca să liniștească sufletul meu, după cum erau poate puși să domolească natura diabolică a leilor și s-o transforme într-o aluzie simbolică la lucrurile superioare, pe laturile pilastrului erau două figuri umane, nesfîrșit de lungi, cît coloana însăși, și gemene cu alte două care le stăteau în față, simetric, de ambele laturi, pe stîlpii acoperiți cu figuri pe părțile din afară, unde fiecare dintre porțile de stejar își avea ușorul ei; erau, așadar, patru figuri de bătrîni, după ale căror podoabe i-am recunoscut pe Petru și Pavel, Ieremia și Isaia, răsuciți și ei ca într-un pas de dans, cu lungile lor mîini osoase cu degetele întinse, ca niștel aripi, și tot ca niște aripi le erau bărbile și părul umflate de] un vînt profetic, cutele hainelor prea lungi, agitate de picioa-j rele prea lungi, dînd naștere unor valuri și volute, altfel decîtj leii, dar din aceeași materie ca și leii. Și, în vreme ce îmi luanJ ochii de la acea enigmatică polifonie de membre sfînte și dd mădulare infernale, am văzut de-o parte a portalului, și sub arcadele din fund, pe alocuri ilustrate pe contraforturi, și îd spațiul dintre coloanele subțiri, care susțineau și împodobeau] și de asemenea pe stufoasa vegetație a capitelurilor fiecărei coloane, și de aici ramificîndu-se spre bolta silvestră a nenuJ măratelor arcade, alte viziuni groaznice la privit și justificata în locul acela numai datorită puterii lor de parabolă și alej gorie, sau pentru învățatura morală pe care o transmiteau; și am văzut o femeie depravată goală și descărnată, roasă d? scîrbavnice broaște rîioase, suptă de șerpi, împreunată cu un satir cu burta umflată și cu picioare de grifon, acoperite de peri zbârliți, cu gura obscenă, care-și striga propria pedeapsă, si am văzut un avar, înghețat de gheața morții, lungit pe patul lui susținut de coloane somptuoase, pradă îngrozită a unei cohorte de draci, dintre care unul îi smulgea, din gura horcăindă, inima în formă de copil (vai, fie ca în vecii vecilor să nu se nască), și am

văzut un trufaș pe umerii căruia se cocoțase un drac, băgându-i ghearele în ochi, în timp ce alți doi lacomi se sfîșiau într-o încăierare corp la corp, dezgustătoare, și încă alte creaturi, cu căpățîna de capră, coamă de leu, beregată de panteră, prinse într-o pădure de flăcări din care părea că auzi vuietul focului. Și în jurul lor, amestecate cu ele, deasupra lor și dedesubtul picioarelor lor, alte chipuri și alte membre, un bărbat și o femeie care se trăgeau de păr, două vipere care sugeau ochii unui condamnat, un bărbat rînjind, care cu amîndouă mîinile îndoite căsca fălcile unei hidre, și toate animalele din bestiarul satanei adunate la sfat și puse de pază și de coroană la tronul care le sta dinainte, ca să-i cînte slava cu înfrîngerea lor, fauni, făpturi cu sex dublu, brute cu mîinile cu șase degete, sirene, hipocentauri, gorgone, harpii, coșmare, dragontopozi, minotauri, lincși, leopardzi, himere, cenoperi cu bot de cîine care scoteau foc pe nări, denti-tirani, policaudate, șerpi cu păr, salamandre, vipere cu coarne, șerpi de apă veninoși, năpîrci, bicefali cu spinarea plină de dinți, hiene, vidre, ciori, crocodili, hidropi cu coarne ca ferăstrăul, broaște, grifoni, maimuțe, cinocefali, leucroți, manticore, ulii, paranzi, nevăstuici, dragoni, pupeze, cucuvele, vîrcolaci, ypnali, vipere libiene, spectacifici, scorpioni, saurieni, cetacei, balauri, anfibene, jaculi, dipsazi, gușteri, pești-ventuză, polipi, murene și broaște țestoase. întreaga populație a iadului părea să-și fi dat întîlnire ca să fie vestibul, pădure întunecoasă, landă fără de speranță a izgonirii, la apariția Celui Așezat de pe timpan, la chipul lui plin de făgăduială și de amenințare, ei, înfrînții de la Armaghedon, în fața celui ce va veni să-i despartă pentru totdeauna pe cei vii de cei morți. Și, paralizat (aproape) de apariția aceea, fără să mai fiu sigur acum dacă mă aflu într-un loc prieten sau în valea Judecății de Apoi, m-am speriat și cu greu mi-am stăpînit lacrimile, și mi s-a părut că aud (sau am auzit cu adevărat ?) acea voce, și am văzut acele apariții care însoțiseră copilăria mea de novice, primele mele lecturi din cărțile sfinte și nopțile de meditație în corul din Melk și în ameteala simțurilor mele, atît de slabe și de slăbite, auzit o voce răsunînd puternic ca o trompetă care spunea

49

48

„ceea ce vezi, să scrii într-o carte!” (și tocmai asta fac acum), și am văzut șapte lămpi de aur și în mijlocul lămpilor pe Unul asemenea fiului omului, încins pe piept cu o fișie de aur, cu chipul și părul ca lîna curată, ochii ca flacăra de foc, picioarele ca

bronzul arzînd în cuptor, glasul ca vuietul multor ape, și ținea în dreapta șapte stele, iar din gură îi ieșea o sabie cu două tăișuri. Și am văzut o ușă deschisă în cer, și Cel care era Așezat mi se părea că e matostat și agată, și un curcubeu încingea tronul și din tron ieșeau fulgere și tunete. Și Cel Așezat a luat în mîină o coasă ascuțită și a strigat: „Fă să tremure coasa ta și taie, a venit ceasul cositului, pentru că s-a copt recolta pămîntului”, și Cel care era Așezat a repezit coasa lui și pămîntul a fost cosit. Și am înțeles atunci că apariția nu vorbea de altceva decît de ceea ce se întîmpla în abație și aflasem de pe buzele șovăielnice ale Abatelui — și de cîte ori nu m-am întors eu în zilele ce au urmat să privesc portalul, încredințat că am să trăiesc iarăși întîmplarea pe care o povestea el. Și am înțeles că veniserăm aici sus pentru a fi martorii unui mare și ceresc] măcel.

Am tremurat ca și cînd aș fi fost scăldat în ploaia cea de gheață a iernii. Și am mai auzit și o altă voce, dar de data asta venea din spatele meu și era un alt fel de voce, pentru că venea de pe pămînt și nu din miezul de foc al apariției mele j ba chiar risipea apariția pentru că și Guglielmo (în clipa aceea mi-am dat seama că era acolo), pînă atunci pierdut și el în contemplare, se întorcea ca și mine.

Ființa din spatele meu părea să fie un călugăr, chiar daci sutana murdară și sfișiată îl făcea să semene mai degrabă *ev* un vagabond, și chipul său nu era altfel decît al monștrilor p| care abia-i văzusem pe capiteluri. Nu mi s-a întîmplat în viați mea, cum li s-a întîmplat în schimb multora dintre tovarășii mei, să fiu vizitat de diavol, dar cred că dacă el ar trebui să-ni apară într-o zi, neputincios din hotărîrea Domnului să-a ascundă întru totul natura, chiar cînd ar voi să fie întru totu asemenea omului, nu ar avea alte trăsături decît cele pe care mi le arăta în clipa aceea interlocutorul meu. Capul ras, di nu din penitență, ci în urma cine știe cărei eczeme cleioasi fruntea îngustă, îneît dacă ar fi avut păr pe cap acesta s-ar împreunat cu sprîncenele (pe care le avea dese și încîlcita ochii îi erau rotunzi, cu pupilele mici și foarte iuți, iar privird nu știu dacă nevinovată sau vicleană, poate și una și alia deodată sau în momente diferite. Nasul lui nu putea fi nufflj

asa decît poate fiindcă era un os ce pornea dintre ochi, dar imediat ce se desprindea de față, pe dată și intra în ea, prefăcîndu-se în nimic altceva decît în două caverne întunecate, nări lăbărțate și năpădite de păr. Gura, legată de nări printr-o

cicatrice, era largă și respingătoare, mai largă la stînga decît la dreapta, și între buza de sus, care lipsea, și cea de jos, ieșită în afară și cărnosă, răsăreau într-un ritm neregulat dinți negri și ascuțiți, precum dinții de cîine.

Omul a zîmbit (sau cel puțin așa cred) și, ridicînd degetul, ca într-o amenințare, a spus :

— Pocăiți-vă-ți! *Vide* cînd dracul *venturus est* ca să roadă inima ta! *La mortz est super nos!* Roagă-te să vină sfîntul papă și să ne mîntuie de *todas le peceata!* Oh, oh, oh, *văpiase* necromanția asta despre *Domini Noștri Iesu Christi!* *Et anco jois m'es dols e plazer m'es dolors...* Piei, *diabolo!* *Semper m'aguaita* în vreun cîntec ca să-mi înhățe hoitul. Dar *Salvatore non est insipiens!* *Bonum monasterium, et aqui,* se mănîncă și se roagă *dominum nostrum.* Și restul nu face nici cît o ceapă degerată. *Et amen.* Nu?

Va trebui, în cele ce voi spune în povestirea mea, să mai vorbesc, și chiar mult, despre creatura aceasta și să-i amintesc vorbele. Mărturisesc că îmi este tare anevoios s-o fac, pentru că n-aș putea spune nici acum, cum nu am înțeles nici atunci, ce soi de limbă vorbea. Nu era latina, în care comunicam în abație ca oameni de carte, nu era limba vorbită de oamenii de rînd, de prin locurile acelea, nici vreo altă limbă pe care am auzit-o vreodată. Cred să fi dat o palidă idee despre felul cum vorbea el amintind, puțin mai sus (așa cum mi le amintesc), primele cuvinte pe care le-am auzit de la el. Cînd mai tîrziu am aflat despre viața lui aventuroasă și despre diferitele locuri în care trăise, fără să se statornicească nicăieri, mi-am dat seama că *Salvatore* vorbea toate limbile, și nici una. Sau mai degrabă își născocise o limbă proprie care folosea frînturi din limbile cu care intrase în contact - și la un moment dat m-am gîndit că limba lui nu era cea adamică, pe care o vorbise omenirea fericită, unită toată de un singur grai, de la facerea lumii pînă la Turnul Babei, și nici una din limbile ieșite după funestul eveniment al împărțirii lor, ci chiar limba confuziei străvechi. Iar, pe de pe altă parte, nici nu puteam numi limbă vorbirea lui *Salvatore*, pentru că în orice limbă omenească există niște reguli, și orice termen însemnează *ad placitum* un anume lucru, după o lege care nu se schimbă, pentru că pl nu poate numi cîinele o dată cîine, și altă dată pisică, și să pronunțe sunete cărora consensul oamenilor să nu le fi

51

50

dat un sens precis, cum s-ar întâmpla oricui ar spune cuvîntul I „blitiri”. Și, cu toate acestea, bine sau rău, eu înțelegeam ce voia să zică Salvatore, și ceilalți la fel. Dovadă că el vorbea nu ' una, ci toate limbile, nici una cum se cuvine, luîndu-și cuvintele cînd dintr-una, cînd din alta. Mi-am dat totuși seama mai tîrziu că el putea numi un lucru cînd în latină, cînd în provensală, și am înțeles că, mai mult decît să-și născocoască propriile fraze, el folosea *disiecta membra* din alte fraze, auzite cîndva, potrivit situației și lucrurilor pe care voia să le spună, ca și cum ar fi izbutit să vorbească despre o mîncare, vreau să spun, numai cu vorbele oamenilor la care mîncase acea mîncare, și să-și exprime bucuria numai cu expresiile pe care le auzise că le rostesc oamenii bucueroși, în ziua în care simțise și el o bucurie asemănătoare. Era ca și cum felul lui de a vorbi semăna cu fața aceea a lui, alcătuită din bucăți din fețele] altora, sau cum am văzut uneori relicvarii de preț (și *licet magnis componere parva*, sau la lucrurile divine pe cele drăcești) care erau alcătuite din resturile altor obiecte sacre. În momentul acela, în care l-am întîlnit pentru prima dată, Salvatore mi-a apărut, atît la chip cît și prin felul de a vorbi, o ființă deloc diferită de încrucișările făpturilor cu păr și cu gheare pe care le văzusem sub portal. Mai tîrziu mi-am dat seama că omul era poate bun la inimă, și șugubăț din fire. Iar și mai tîrziu... Dar să le luăm în ordine. Și pentru că, de cum terminase el de vorbit, maestrul meu l-a întrebat, plin de¹ curiozitate:

— De ce ai spus pocăiți-vă-ți ?

— *Domine frate magnificentissimo*, a răspuns Salvatore un soi de plecăciune, *Jesus venturus est* și oamenii trebuie să se pocăiască. Nu?

Guglielmo l-a privit pătrunzător:

— Ai venit aici de la un schit de minoriți ?

— Nu pricep.

— întreb dacă ai trăit pe lîngă călugării Sfîntului Francisc întreb dacă i-ai cunoscut pe așa-zișii apostoli...

Salvatore a îngălbenit, sau mai degrabă chipul lui bronzd și animalic a devenit pămîntiu. S-a înclinat adînc, a rostit ci jumătate de gură un *vade retro*, s-a închinat cu smerenie și a fugit, uitîndu-se mereu înapoi.

— Ce l-ați întrebat? l-am iscodit pe Guglielmo. El rămase puțin pe gînduri.

— N-are importanță, o să-ți spun mai tîrziu. Acum si intrăm. Aș

vrea să-l văd pe Ubertino.

Trecuse cu puțin de ora *sexta*. Soarele, palid, pătrunsese în interiorul bisericii pe la apus, deci prin ferestre puține

52

înguste. O rază îngustă de lumină încă mai cădea pe altarul cel mare, a cărui draperie mi se părea că scînteiază de o fulgerare aurie. Navele laterale erau cufundate în penumbră.

Lîngă ultima capelă, înaintea altarului, în nava din stînga, se înălța o coloană subțire pe care se afla o Sfîntă Fecioară în piatră, cioplită în stilul modernilor, cu surîsul inefabil, pîn-tecele proeminent, pruncul în brațe, purtînd un veșmînt grațios, cu un pieptăraș îngust. La picioarele Sfintei Fecioare, în rugăciune, aproape prosternat, era un bărbat care purta veșmintele ordinului din Cluny.

Ne-am apropiat. Auzind zgomotul pașilor noștri, bărbatul și-a ridicat fața. Era un bătrîn, cu fața smeadă, craniul fără păr, ochii mari, albaștri, o gură subțire și roșie, pielea albă, capul osos, a cărui piele era întinsă ca la o mumie conservată în lapte. Mîinile îi erau albe, cu degetele lungi și subțiri. Părea o fată doborîtă de o moarte precoce. Ne-a aruncat, mai întîi, o privire oarecum speriată, de parcă l-am fi deranjat dintr-o viziune extatică, apoi chipul i s-a luminat de bucurie :

— Guglielmo ? a exclamat. Mult iubitul meu frate! S-a ridicat anevoie și i-a venit în întîmpinare maestrului meu, îmbrățișîndu-l și sărutîndu-l pe gură. Guglielmo, a repetat el, și ochii i-au jucat în lacrimi. Ce mult timp a trecut! Dar tot te recunosc! Ce mult timp a trecut, cîte întîmplări! Cîte încercări la care ne-a supus Dumnezeu!

A început să plîngă. Guglielmo l-a îmbrățișat și el, vizibil mișcat. Ne aflam în fața lui Umberto din Casale.

Auzisem vorbindu-se despre el, și mult, chiar înainte de a veni în Italia, și încă și mai mult frecventîndu-i pe franciscanii de la curtea imperială. Ba cineva chiar îmi spusese că cel mai mare poet din acele vremuri, Dante Alighieri, din Florența, care murise de cîțiva ani, compusese un poem (pe care nu l-am putut citi pentru că era scris în limba toscană de rînd), la care contribuiseră și cerul și pămîntul, și din care multe versuri nu erau altceva decît niște parafraze ale unor rînduri scrise de Ubertino în al său *Arbor vitae crucifixae*. Și nu doar acesta era singurul titlu de glorie al acelu om faimos. Dar pentru a-i îngădui cititorului meu să priceapă mai bine importanța întîlnirii, va trebui să caut să reconstitui întîmplările acelor ani așa cum le

înțelesesem și în timpul scurtei mele Șederi în Italia centrală, din cuvintele rostite de maestrul și ascultînd multele discuții pe care Guglielmo le purtase cu Abatele și cu călugării în cursul călătoriei noastre.

Voi încerca să istorisesc ceea ce am înțeles, chiar dacă nu sînt sigur că voi spune bine aceste lucruri. Maeștrii mei din

53

Melk îmi spusese adesea că este foarte greu pentru un om din nord să priceapă limpede treburile religioase și politice din Italia.

Peninsula, în care puterea clerului era mai evidentă decît în oricare altă țară, și în care mai mult decît în oricare altă țară clerul se fălea cu puterea și bogăția sa, dăduse naștere, de cel puțin două secole, mișcărilor unor oameni împăcați cu o viață mai săracă împotriva preoților corupți, de la care nu voiau să primească nici măcar sfintele taine, adunîndu-se în comunități de sine stătătoare, care erau rău văzute în același timp și de seniori, și de Imperiu și de magistraturile orașelor.

În sfîrșit, venise Sfîntul Francisc și răspîndise o dragoste pentru sărăcie care nu se opunea preceptelor Bisericii, și prin exemplul său Biserica fusese chemată la asprimea moravurilor acelor vechi mișcări, și le curățase de elementele de neorînduială care se cuibăreau în ele. Ar fi trebuit să urmeze o perioadă de blîndețe și de sfințenie, dar, cum ordinul franciscanilor creștea și atrăgea la sine pe oamenii cei mai buni, el devenea prea puternic și legat de treburile lumesti, și mulți franciscani voiau să-l readucă la puritatea de altădată. Lucru mult prea greu pentru un ordin care, pe vremea cînd eram eu la abație, număra mai bine de treizeci de mii de membri, răspîndiți în lumea întreagă. Dar asta este, și mulți dintre acești călugări ai Sfîntului Francisc se împotriveau preceptelor pe care ordinul și le hotărîse, spunînd că acesta din urmă se comporta acum întocmai ca acele instituții eclesiastice pentru a căror reformare luase naștere. Și că asta se petrecuse pe vremurile cînd Francisc mai trăia încă, și că sfaturile sale și cuvintele sale fuseseră trădate. Mulți dintre ei au redescoperit atunci cartea unui călugăr cistercian, care scrisese la începuturile secolului al XI-lea al erei noastre, și numit Gioacchino, și căruia i se atribuia darul profeției. Și într-adevăr el profetise că are să vină o epocă nouă, în care învățătura lui Christos, de multă vreme stricată de falșii lui apostoli, avea să prindă din nou putere pe pămînt. Și vestise el asemenea scadențe, că tuturor li se păruse clar că el vorbea,] fără să știe, de

ordinul franciscan. Și de aceasta mulți franciscani s-au bucurat foarte, ba după cîte se pare prea mult, încît la jumătatea secolului, la Paris, doctorii de la Sorbona au con-i damnat îndemnurile acelu abate Gioacchino, dar pare-se căi au făcut-o pentru că franciscanii (și dominicanii) deveneau! prea puternici și înțelepți în universitățile din Franța, și sel dorea înlăturarea lor ca eretici. Ceea ce nu s-a făcut și a fost] o mare binefacere pentru Biserică, deoarece asta a îngăduiți

54

să fie date la iveală operele lui Toma din Aquino și ale lui Bonaventura din Bagnoregio, care, firește, nu erau eretici. De unde se vede că și la Paris ideile erau confuze, sau că unii voiau să le facă astfel pentru interesele lor. Și acesta e răul pe care-l face erezia lumii creștine, că întunecă ideile și îi îndeamnă pe toți să devină inchizitori pentru binele lor personal, încît ceea ce am văzut mai apoi la abație (și despre asta voi vorbi mai tîrziu) m-a făcut să mă gîndesc că de cele mai multe ori inchizitorii sînt cei care-i creează pe eretici. Și nu numai în sensul că și-i închipuie, cînd nu există, ci și că reprimă cu atîta pornire putregaiul eretic încît îi silește pe mulți să se dea de partea lui, din ură față de ei. Cu adevărat un cerc vicios, închipuit de diavol, de care Dumnezeu să ne ferească.

Dar vorbeam despre erezia (dacă o fi fost așa) gioacchi-nistă. Și s-a văzut în Toscana un franciscan, Gerardo din Borgo San Donnino, care s-a făcut purtătorul de cuvînt al predicilor lui Gioacchino, și a tulburat mult lumea minoriților. S-a ivit astfel dintre ei un grup de susținători a legilor vechi, împotriva reorganizării ordinului încercată de marele Bonaventura, care i-a devenit apoi general. În ultimii treizeci de ani ai secolului trecut, cînd conciliul de la Lyon, salvînd ordinul franciscan din mîna celor care voiau să-l desființeze, i-a îngăduit să stăpînească toate bunurile pe care le avea, cum hotărînica și legea pentru ordinele mai vechi, anumiți călugări din Le Marche s-au răzvrătit, pentru că socoteau că spiritul legii fusese întru totul trădat, deoarece un franciscan nu trebuia să aibă în stăpînire nimic, nici singur, nici împreună cu mănăstirea sau cu ordinul. I-au aruncat în închi-soare pe viață. Nu mi se pare că au predicat lucruri împotriva Evangheliei, dar cînd intră în joc stăpînirea lucrurilor pămîntești, e foarte greu ca oamenii să gîndească așa cum cere dreptatea. Mi s-a spus că, după cîțiva ani, noul general al ordinului, Raimondo Gaufredi, i-a găsit pe acești prizonieri la Ancona și, după ce i-a eliberat, a spus : „Dumnezeu a vrut ca noi toți și întreg ordinul să

fim pătați de greșeala aceasta". Semn că nu este adevărat ce spun ereticii și că în Biserica noastră își au încă loc oameni de soi. Era printre acești prizonieri eliberați și Angelo Clarenno, care s-a întâlnit apoi cu un călugăr din Provența, Pietro di Giovanni Olivi (pe numele său de acasă Pierre Olieu), care Predica profețiile lui Gioacchino, și apoi cu Ubertino din Casale, și de aici a luat naștere mișcarea spiritualilor. Urca în anii aceia pe scaunul pontifical un eremit dintre cei mai sfinți,

55

Pietro din Morrone, care a păstorit sub numele de Celestino al V-lea, și acesta a fost primit cu ușurare de către spirituali. „Se va naște un sfânt, se spusese, și va preacinsti învățătura lui Christos, va duce o viață de înger, tremurați prelați păcătoși." Poate că Celestino avea o viață prea de înger, sau prelații din jurul lui erau prea păcătoși, sau nu izbutea să rabde apăsarea unui război care ținea prea mult cu împăratul și cu ceilalți regi din Europa; fapt este că Celestino a renunțat la demnitatea sa și s-a întors în schivnicie. Dar în scurtul răstimp al domniei sale, mai puțin de un an, speranțele spiritualilor au fost toate împlinite : ei s-au dus la Celestino care a întemeiat cu ei o comunitate numită *fratres et pauperes heremitae domini Celestini*. Pe de altă parte, în timp ce papa trebuia să îndeplinească funcția de mediator între cei mai puternici cardinali de la Roma, au fost dintre ei unii, ca un Colonna sau un Orsini, care, în taină, sprijineau noile tendințe de sărăcie: alegere cu adevărat foarte ciudată pentru oameni nemărginit de puternici, care trăiau în condiții și bogății nemăsurate, și nu am înțeles niciodată dacă se foloseau de spirituali doar pentru scopurile lor de guvernare, sau se simțeau îndreptățiți de viața lor carnală să dea sprijin tendințelor spirituale ; și poate că erau adevărate amîndouă lucrurile, dat fiind puținul pe care-l pricepeam eu din treburile italienești. Și, ca să dau un exemplu, Ubertino fusese primit drept capelan al cardinalului Orsini, când, devenind cel mai ascultat dintre spirituali, era în primejdie să fie acuzat ca eretic. Și același cardinal îi servise drept scut la Avignon.

Cum se întâmplă însă în asemenea cazuri, pe de o parte, Angelo și Ubertino predica după doctrină, pe de alta, mari mase de oameni simpli primeau predica aceasta a lor și se răspîndeau prin țară, în afara oricărui pericol. Astfel Italia a | fost invadată de acești *fraticelli* - călugărași, cum le spune poporul - sau frați întru sărăcie, care multora le păreau pri-mejdioși. Dar era anevoie să-i deosebești pe maeștrii spiri- j tuali, care țineau legătura cu

autoritățile ecleziastice, de emulii lor mai simpli, care de-acum își duceau viața pur și simplu în afara ordinului, cerînd de pomană și trăind de azi pe mâine din munca brațelor lor, fără să aibă nici un fel de proprietate. Și aceștia sînt cei pe care glasul mulțimii îi numea *fraticelli*, nu altfel decît beghinii franțuși, care se inspirau de la Pietro di Giovanni Olivi.

Celestino al V-lea a fost înlocuit cu Bonifaciu al VUI-lea, și acest papă s-a grăbit să arate prea puțină îngăduință față de spirituali și de „călugărași” în general; tocmai în ultimii ani

56

ai secolului care murea, a semnat o bulă, *Firma cautela*, care îi osîndea dintr-o singură lovitură pe bigoți, pe *questuanti* rătăcitori care roiau la periferia ordinului franciscan și chiar pe spirituali, adică pe aceia care se sustrăgeau vieții ordinului, pentru a se dedica pustniciei.

Spiritualii au încercat apoi să obțină îngăduința altor pontifi, precum Clement al V-lea, ca să se poată desprinde de ordin într-un chip blînd. Cred că ar fi izbutit, dar venirea lui Ioan al XXII-lea le-a luat orice speranță. De cum a fost ales, în 1316, el a scris regelui Siciliei ca să-i alunge pe acești călugări de pe pămînturile sale, pentru că mulți se adăpostiseră prin părțile acelea; și i-a pus în butuci pe Angelo Clarenno și pe spiritualii din Provența. Nu putea fi o treabă ușoară și mulți din curie i se împotriveau. Fapt e că Ubertino și Clarenno au izbutit să fie lăsați să părăsească liber ordinul, și au fost primiți, unul de către benedictini, iar celălalt de către celestini. Dar față de cei care au rămas să-și ducă viața cum doreau ei, Ioan a fost necruțător și i-a urmărit cu inchiziția și mulți au fost arși.

El a înțeles însă că pentru a distruge iarba rea a „călugă-rașilor”, care subminau autoritatea Bisericii, trebuia să condamne ideile pe care își sprijineau ei credința. Ei susțineau că Iisus și apostolii lui nu avuseseră nici un fel de proprietate, nici personală, nici în comun, și papa a condamnat ca eretică această idee. Lucru de mirare, pentru că nu se vede de ce un papă trebuie să socotească vreodată păcătoasă ideea că Iisus era sărac; dar iată că tocmai cu un an mai înainte se ținuse adunarea generală a franciscanilor la Perugia - capitulul -care susținuse părerea aceasta și, condemnîndu-l unii pe papă, îl condamnau și pe celălalt. Cum am mai spus, adunarea își pereclita foarte mult propria sa luptă împotriva împăratului ; așa stau lucrurile. Și astfel, de atunci mulți călugărași, care nu știau nimic nici despre împărat, nici despre Perugia, au murit arși pe rug.

La aceste lucruri mă gîndeam privind un personaj legendar ca Ubertino. Maestrul meu mă prezentase și bătrînul mă mîngîiase pe obraz, cu o mînă caldă, aproape fierbinte. La atingerea acelei mîini am înțeles mult din tot ce auzisem despre omul acela sfînt, și altele pe care le citisem în paginile cărții *Arbor vitae*, înțelegînd focul mistic care-l devorase încă din tinerețe cînd, deși studiind la Paris, se îndepărtase de speculațiile teologice și își închipuise că se transformase în Penitenta Magdalena; și legăturile foarte strînse pe care le

57

avusese cu Sfînta Angela din Foligno, de care fusese inițiat în I comorile vieții mistice și în adorarea crucii; și uite așa, într-o I zi, îngrijorați de inflăcărarea predicilor sale, superiorii lui îl trimiseră să stea retras la Verna.

Cercetam atent acel chip, cu trăsături atît de dulci ca acelea ale sfîntei cu care se aflase în frățească legătură de sensuri atît de spirituale. Intuiam că trebuie să fi știut să dea chipului său trăsături cu mult mai aspre cînd, în 1311, conciliul de la Viena, prin decretala *Exivi de paradiso*, îi înlăturai pe superiorii franciscani potrivnici spiritualilor, dar îi obliga pe aceștia să trăiască în pace în sînul ordinului, și acest cam-J pion al renunțării nu încuviințase acel dibaci compromis și luptase pentru alcătuirea unui ordin independent, însuflețiti de cea mai mare severitate. Acest mare luptător pierdus atunci bătălia, pentru că în anii aceia Ioan al XXII-lea purta o cruciadă împotriva discipolilor lui Pietro di Giovanni Olivi (printre care se număra și el) și-i condamnă pe călugării din Narbonne și Beziers. Dar Ubertino nu pregetase să apere în fața papei memoria prietenului său, și papa, subjugat de sfînțenia lui, nu îndrăznise să-l condamne (chiar dacă după aceea îi condamnase pe alții). Ba, în acele condiții, îi oferise chiar o cale de salvare, sfătuindu-l, mai întîi, apoi porun-l cîndu-i să intre în ordinul din Cluny. Ubertino, care trebuie să fi fost de asemenea și foarte abil (el, care părea atît *ai* dezarmat și de delicat) în cîștigarea de susținători și de aliaji la curtea pontificală, acceptase desigur să intre în mănăstire) din Gremblah, în Flandra, dar cred că nu s-a dus niciodată acolo, rămînînd la Avignon, sub blazonul cardinalului Orsinj să apere cauza franciscanilor.

Numai în ultimul timp (și veștile pe care le auzisem erau nesigure), steaua lui la curte apusese, trebuise să se îndepăi teze de Avignon, în vreme ce papa îl urmărea pe acest om d(neîmblînzit ca eretic care *per mundus discurret vagabundus* Se

spunea despre el că nu i se mai știa de urmă. După-maa înțelesesem, din dialogul dintre Guglielmo și Abate, că ei ascuns în această abație. Și acum îl vedeam înaintea mea. 1

— Guglielmo, tocmai spunea, erau gata-gata să m! omoare; știi, a trebuit să fug noaptea.

— Cine te voia mort ? Ioan ?

— Nu. Ioan nu m-a iubit niciodată, dar m-a respectat înto! deauna. De fapt, el este acela care mi-a oferit o posibilitate c a scăpa de proces, acum zece ani, ordonându-mi să intru ' benedictini, și cu asta i-a redus la tăcere pe dușmanii mei. mîrîit îndelung, făceau glume pe seama faptului că

58

apărător al sărăciei intra într-un ordin atît de bogat și că trăia la curtea cardinalului Orsini... Guglielmo, tu știi cît țin eu la lucrurile din lumea aceasta! Dar era singura modalitate (je a rămîne la Avignon și de a-i apăra pe confrății mei. Papa se temea de Orsini, nu s-ar fi atins de un fir de păr din capul meu. Ba chiar acum trei ani m-a trimis ca purtător de cuvînt la regele Aragonului.

— Și-atunci, cine te urăște ?

— Toți. Curia. Au încercat să mă ucidă de două ori. Au încercat să mă facă să tac. Tu știi ce s-a întîmplat acum cinci ani. Fuseseră condamnați de doi ani beghinii din Narbonne, si Berengario Talloni, care era totuși unul dintre judecători, apelase la papă. Erau momente grele, Ioan emisese deja două bule împotriva spiritualilor și chiar Michele din Cesena cedase — și, ca să nu uit, cînd sosește ?

— Va fi aici peste două zile.

— Michele... De-atîta vreme nu l-am mai văzut. Acum s-a căit, pricepe ce vrem noi, capitulul de la Perugia ne-a dat dreptate. Dar atunci, în 1318, a cedat papei și i-a dat în mînă cinci spirituali din Provența, care nu acceptau să se supună. Arși, Guglielmo; oh, e înspăimîntător!...

Și-a ascuns fața în palme.

— Dar ce s-a întîmplat cu exactitate după apelul lui Talloni? l-a întrebat Guglielmo.

— Ioan trebuia să redeschidă dezbaterea, înțelegi ? Trebuia, pentru că și în curie se aflau oameni cuprinși de îndoială, și franciscanii din curie — farisei, morminte vărute, gata să se vîndă pentru o sinecură, dar erau cuprinși de îndoială. Și atunci Ioan mi-a poruncit să aștern un memoriu despre sărăcie. A fost un lucru frumos, Guglielmo. Dumnezeu să-mi ierte infatuarea...

- L-am citit, Michele mi l-a arătat.
- Se găseau șovăielnici chiar și printre ai noștri: părintele din provincia Aquitania, cardinalul de la San Vitale, episcopul de Caffa...
- Un dobitoc, a spus Guglielmo.
- Odihnească-se-n pace, s-a dus la Domnul acum doi ani.
- Domnul n-a fost atât de milostiv. Este o știre falsă, care a venit de la Constantinopol. Se află încă printre noi, mi s-a spus că are să facă parte din legație. Dumnezeu să ne ferească!
- Dar e de partea capitulului de la Perugia, a spus Ubertino.
- Tocmai. Face parte din acea rasă de oameni care sînt întotdeauna cei mai buni apărători ai adversarilor lor.

59

- Ca să spun adevărul, a continuat Ubertino, nici atunci \ n-a fost de prea mare ajutor cauzei. Și totul s-a terminat printr-un nimic, de fapt, dar cel puțin nu s-a stabilit că ideea era eretică, și asta a fost important. Pentru asta ceilalți nu m-au iertat. Au încercat să-mi facă rău în toate felurile, au spus că am fost la Sachsenhausen acum trei ani, cînd Ludovic l-a proclamat eretic pe Ioan. Și cu toate astea știau cu toții că în iulie eu mă aflam la Avignon cu Orsini... Au găsit că unele părți din declarația împăratului reflectau ideile mele, ce sminteală!
- Nicidecum, a spus Guglielmo. Ideile i le dădusem eu scoțîndu-le din declarația ta de la Avignon, și din anumitei pagini ale lui Olivi.
- Tu ? a exclamat Ubertino, cu un amestec de uimire și de bucurie ; dar atunci îmi dai dreptate! Guglielmo s-a arătat încurcat:
- Erau idei bune pentru împărat în momentul acela, al spus evaziv.
- Ubertino l-a privit cu neîncredere.
- Ah, dar tu nu crezi cu adevărat în ele, hm?
- Mai povestește, a spus Guglielmo, povestește cum ai scăpat de cîinii aceia.
- Cîini, așa e. Cîini turbați. A trebuit să mă lupt chiar cu Bonagrazia în persoană, știi ?
- Dar Bonagrazia din Bergamo e cu noi!
- Acum, după ce i-am vorbit eu îndelung. Numai după asta s-a convins și a protestat cu *Ad conditorem canonum*. Și papa l-a azvîrlit în temniță pe un an.
- Am auzit că acum stă pe lîngă un prieten al meu cără este în

curie, William Ockham, sau, cum îi zic pe-aicij
Guglielmo din Occam.

— L-am cunoscut prea puțin. Nu-mi place. E un om fără
înflăcărare, numai cap, deloc suflet.

— Dar e un cap strălucit.

— S-ar putea. Și o să-l ducă în infern.

— Atunci o să-l revăd acolo, și o să discutăm despre logica

— Taci, Guglielmo, a spus Ubertino, zîmbind cu multă căi dură,
tu ești mai bun decît filosofii tăi. Dacă ai fi vrut numai-

— Ce anume ?

— Cînd ne-am văzut, ultima dată, în Umbria, ții mintej Abia mă
vindecasem de suferințele mele,-*prin intercesiuni acelei femei
minunate... Chiara din Montefalco... a șoptit c\ fața radioasă,
Chiara... Cînd făptura feminină, prin natura €j atît de păcătoasă,
se sublimează în sfințenie, atunci știe să d

60

facă cel mai de preț vehicul al grației. Știi cum viața mea s-a
inspirat din castitatea cea mai pură, Guglielmo. (îl strîngea de
braț, foarte agitat.) Știi cu ce... feroce — da, e cuvîntul potrivit —
cu ce feroce sete de penitență am încercat să ucid în mine
palpitațiile cărnii, pentru a mă face doar o transparență întru
iubirea lui Christos Răstignit... Și totuși trei femei au fost în viața
mea trei mesageri cerești pentru mine. Angela din Foligno,
Margherita din Cittâ di Castello (care mi-a spus dinainte sfîrșitul
cărții mele cînd eu nu scrisesem decît o treime din ea), și, în
sfîrșit, Chiara din Montefalco. A fost un dar al cerului că eu,
tocmai eu, a trebuit să cercetez minunile sale și să-i proclam
sfințenia în fața mulțimilor, mai înainte ca Sfînta Maică Biserica
să se fi mișcat. Și tu erai acolo, Guglielmo, și mă puteai ajuta în
acea sfîntă misiune, și n-ai vrut...

— Dar sfînta misiune la care mă pofteai era aceea de a trimite pe
rug pe Bentivenga, Giacomo și Giovannuccio, a spus încet
Guglielmo.

— întunecau memoria ei cu perversiunile lor. Și tu erai inchizitor!

— Și chiar atunci am cerut să mi se ia însărcinarea aceea.

Povestea nu-mi plăcea. Nu-mi plăcea, ca să fiu cinstit, nici felul
cum îl făceai pe Bentivenga să-mi mărturisească greșelile. Te-ai
prefăcut că vrei să intri în secta lui, dacă era o sectă, i-ai stors
secretele și ai pus să-l aresteze.

— Dar așa se procedează cu dușmanii lui Christos ! Erau eretici,
erau pseudoapostoli, puțeau de pucioasa lui fra Dolcino!

— Erau prieteni cu Chiara.

— Nu, Guglielmo, să nu atingi nici măcar cu o umbră memoria Chiarei!

— Dar umblau în grupul ei...

— Erau minoriți, își spuneau spirituali și în schimb erau călugării comunității! Dar știi că a reieșit clar, la anchetă, că Bentivenga din Gubbio se proclamase apostol, și apoi, împreună cu Giovannuccio din Bevagna le seduceau pe călugărițe spunându-le că infernul nu există, că dorințele carnale se puteau satisface fără a mînia pe Dumnezeu, că se putea primi trupul lui Christos (Doamne, iartă-mă!) după ce te-ai culcat cu o călugăriță, că lui Dumnezeu i-a fost pe plac mai mult Magdalena decît fecioara Agnese, că ceea ce prostimea numește diavol este chiar Dumnezeu, pentru că diavolul este înțelepciunea și Dumnezeu este înțelepciunea însăși! Și preafelicita Chiara a fost aceea care, după ce a auzit spusele lor, a avut acea viziune în care chiar Dumnezeu i-a spus că aceia erau discipoli răufăcători ai lui *Spiritus Libertatis!*

61

— Erau minoriți cu mintea aprinsă de aceleași viziuni ca 1 ale Chiarei, și adesea ceea ce desparte viziunea extatică de frenezia păcatului este foarte puțin, a spus Guglielmo.

Ubertino i-a strîns mîinile și ochii i s-au umplut iar de lacrimi.

— Nu spune asta, Guglielmo. Cum poți să confunzi mo-l mentul iubirii extatice, care-ți arde măruntaiele cu parfumul tămîiei, cu învălmășeala simțurilor care miroase a pucioasă? Bentivenga instiga la atingerea părților goale ale unui corp, afirma că numai astfel se dobîndește eliberarea din imperiul simțurilor, *homo nudus cum nuda iacebat...*

— *Et non commiscebantur ad invicem...*

— Minciuni! Căutau plăcerea, dacă stimulul carnal se făcea simțit, ei nu socoteau că e păcat dacă, pentru a-l satisface, bărbatul și femeia se culcau împreună, și unul îl atingea I și îl săruta pe celălalt peste tot, și el își puneă pîntecele gol pe I pîntecele ei!

Mărturisesc că felul în care Ubertino stigmatiza viciul altuia nu mă îndemna la gînduri virtuose. Maestrul meu trebuie să-și fi dat seama că eram tulburat și l-a întrerupt pe sfîntul om.

— Ești un spirit înflăcărat, Ubertino, în iubirea față de Dumnezeu ca și în ura față de rău. Ceea ce voiam să spun este că e mică deosebirea dintre înflăcărarea Serafimilor și ardoarea lui

Lucifer, pentru că iau întotdeauna naștere dintr-o aprindere exagerată a voinței.

— Oh, diferența există, o știu bine! a spus Ubertino inspirat. Tu vrei să spui că între a vrea binele și a vrea răul a doar un mic pas, pentru că este vorba întotdeauna de a călăuzi aceeași voință. Asta e adevărat. Dar diferența se află în obiect, și obiectul e recognoscibil cu limpezime. Aici Dumnezeu,] dincolo diavolul.

— Și eu mă tem că nu mai știm să facem deosebirea! Ubertino. Oare nu Angela din Foligno a ta a povestit de ziua aceea în care, cu sufletul răpit, a stat în mormântul lui Christos? Nu a spus cum la început i-a sărutat pieptul și l-a văzut culcat cu ochii închiși, apoi i-a sărutat gura și a simțit cum urcă din acele buze un parfum de o dulceață de nedescris și după o scurtă pauză și-a pus obrazul pe obrazul lui Christos și Christos a apropiat mâna de obrazul ei și a strâns-o la sine și - ea așa a spus - bucuria ei a devenit nemăsurată?

— Ce legătură are asta cu imperiul simțurilor? a întrebat Ubertino. A fost o experiență mistică și corpul acela era al Domnului Dumnezeu nostru.

— Poate că m-am obișnuit cu ceea ce era la Oxford, a spus Guglielmo, unde și experiența mistică era de alt fel...

— Totul în cap, a zâmbit Ubertino.

— Sau în ochi. Dumnezeu simțit ca lumină în razele soarelui, în imaginile oglinzilor, în răspîndirea culorilor pe fragmente din materia ordonată, în reflexiile zilei pe frunzele umede... Nu este dragostea aceasta mai aproape de cea a lui Francisc, când îl lauda pe Dumnezeu în creaturile sale, flori, ierburi, apă, aer? Nu cred că de la un asemenea fel de iubire poate să vină vreun uneltire. În vreme ce nu-mi place o iubire care aduce în discuția cu Dumnezeu fiorii care se simt în contactele cărnii.

— Vorbele tale sînt blasfemie, Guglielmo! Nu e același lucru. Este un salt, uriaș, în jos, între extazul inimii iubitoare de Iisus Răstignit și extazul corupt al pseudoapostolilor din Montefalco.

— Nu erau pseudoapostoli, erau călugării Spiritului Liber, cum ai spus chiar tu.

— Și care-i diferența? Tu n-ai știut totul despre procesul acela; eu însumi n-am îndrăznit să încredințez actelor anumite mărturisiri, pentru a nu atinge cîtuși de puțin, nici chiar pentru o clipă, cu umbra diavolului, atmosfera de sfințenie pe care Chiara o crease în locul acela. Dar am știut, Guglielmo, cîte ceva, am

știut. Se adunau noaptea într-o pivniță, luau un copil abia născut și-l aruncau de la unul la altul pînă murea de lovituri și... de altceva... Și cine-l primea viu pentru ultima oară, și murea în mîinile lui, devenea capul sectei. Și trupul copilului era sfișiat și amestecat cu făină, ca să facă din el ostii de hulă!

— Ubertino, a spus hotărît Guglielmo, lucrurile acestea au fost spuse cu multe secole în urmă, de episcopii armeni, despre secta paulicienilor. Și despre bogomili.

— Și ce contează? Diavolul este mărginit, urmărește un ritm în capcanele sale și în înșelătoriile sale, își repetă propriile ritualuri la distanță de milenii, el este întotdeauna același, tocmai de aceea este recunoscut ca dușman ! Îți jur, aprindeau luminări în noaptea de Paște și aduceau fete în pivniță. Apoi stingeau luminările și se repezeau asupra lor, chiar dacă erau legate de ei prin legături de sînge... Și dacă din unirea aceasta se năștea un copil, reîncepeau ritualul infernal, strînși cu toții în jurul unui vas plin cu vin pe care-l numeau butoiașul (*ii barilotto*), ca să se îmbete, și tăiau copilul în bucăți, și-i turnau sîngele într-o cupă, și aruncau copiii încă vii în foc, și amestecau cenușa copilului cu sîngele 'ui și beau din cupă.

62

63

— Dar asta o scria Michele Psello - sau Mihail Psellos, cum îi spuneau în Bizanț - în cartea sa despre acțiunile diavo- j lilor, acum trei sute de ani! Cine ți-a povestit aceste lucruri ? J

— Ei, Bentivenga și alții, și sub tortură!

— Există un singur lucru care excită animalele mai mult decît plăcerea, și asta e durerea. Sub tortură trăiești ca sub puterea ierburilor care dau halucinații. Tot ceea ce ai auzit I povestindu-se, tot ceea ce ai citit, îți revine în minte, ca și cum I tu ai fi dus cu forța nu spre cer, ci spre infern. Sub tortură spui nu numai ce vrea inchișitorul, dar și ceea ce îți închipui că poate să-i facă plăcere, pentru că se stabilește o legătură (aceasta este într-adevăr diabolică) între tine și el... Lucrurile j acestea le știu, Ubertino, am făcut și eu parte din grupul I acela de oameni care cred că pot revela adevărul cu fierul ■ înroșit. Ei bine, să știi, incandescența adevărului provine de | la alt foc. Sub tortură Bentivenga poate să-ți fi spus minciunile cele mai absurde, pentru că nu mai vorbea el, ci: desfrîul lui, diavolul din sufletul lui.

— Desfrîul ?

— Da, există un desfrîu al durerii, după cum există un desfrîu al

adorăției și chiar unul al umilinței. Dacă le-a trebuit atît de puțin îngerilor rebeli ca să-și schimbe înflăcărarea lor de adorație și de umilință în înflăcărare de trufie și de revoltă, I ce să mai spui de o ființă umană? Iată, acum o știi, gîndul] acesta m-a străbătut în cursul anchetelor mele inchizitoriale.! Și din pricina asta am renunțat la activitatea aceea. Mi-aj lipsit curajul să anchetez slăbiciunile celor răi, pentru că am constatat că sînt aceleași slăbiciuni ca și cele ale sfinților.

Ubertino ascultase ultimele cuvinte ale lui Guglielmo ca și cum nu ar fi înțeles ceea ce spunea. După expresia chipului său, tot mai însuflețită de o afectuoasă milă, am înțeles că el îu socotea pe Guglielmo pradă unor sentimente foarte vinovate,] pe care i le ierta fiindcă îl iubea foarte mult. L-a întrerupt, și] a spus pe un ton destul de amar:

— Nu contează. Dacă simțeau așa, ai făcut bine că te-ai oprit] Trebuie să lupți cu ispitele. Totuși, mi-a lipsit sprijinul tău, și] am fi putut nimici banda aceea de răufăcători. Și, în schimb știi ce s-a întîmplat: eu însumi am fost acuzat că am fost prea slab cu ei, și am fost bănuit de erezie. Ai fost prea slab și tu în lupta contra răului. Răul, Guglielmo; nu va înceta niciodată această condamnare, această umbră, acest noroi care ni împiedică să atingem rădăcina? S-a apropiat și mai mult de Guglielmo, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu-l audă cineva. Și] a apărut și aici, între aceste ziduri închinare rugăciunii, știi asta?

— Știu, Abatele mi-a spus, mi-a cerut chiar să-l ajut să facă lumină.

— Atunci spionează, sapă, privește cu ochi de linx în două direcții, desfrîul și orgoliul...

.— Desfrîul ?

— Da, desfrîul. Există ceva... ceva feminin, și deci ceva diabolic, în tînărul acela care a murit. Avea ochi de fată care trăia un coșmar. Dar ți-am spus și orgoliul, orgoliul minții, în această mănăstire închinată orgoliului cuvîntului, iluziei înțelepciunii...

— Dacă știi ceva, ajută-mă.

— Nu știu nimic. Nu există nimic în această privință despre care să știu. Dar anumite lucruri se simt cu inima. Lasă-ți sufletul să vorbească, întreabă figurile, nu asculta limbile... Ei, dar de ce trebuie să vorbim despre lucruri așa triste, și să-l speriem pe acest tînăr prieten al nostru? M-a privit cu ochii săi cerești, mîngîindu-mi obrazul cu degetele lui lungi și albe, și instinctiv am simțit nevoia să mă trag îndărăt; m-am stăpînit și bine am făcut, pentru că l-aș fi jignit, și gîndul îi era curat. Vorbește-mi

mai degrabă despre tine, a spus întorcându-se din nou spre Guglielmo. Ce-ai mai făcut după aceea? Au trecut...

— Optsprezece ani. M-am întors pe meleagurile natale. Am studiat din nou la Oxford. Am studiat natura.

— Natura e bună pentru că este fiica lui Dumnezeu, a spus Ubertino.

— Și Dumnezeu trebuie să fie bun, dacă a dat naștere naturii, a zîmbit Guglielmo. Am studiat, am întîlnit prieteni foarte înțelepți. Apoi l-am cunoscut pe Marsilio, m-au atras ideile sale despre Imperiu, despre popor, despre o nouă lege asupra guvernării pămîntului, și pînă la urmă am ajuns în grupul acela de confrăți ai noștri care-l sfătuiesc pe împărat. Dar toate acestea le știi, ți-am scris. Am fost încîntat, la Bobbio, cînd mi-au spus că ești aici. Te credeam pierdut. Dar acum, că ești cu noi, ne vei putea fi de mare ajutor peste cîteva zile, cînd va veni și Michele. Va fi o întîlnire furtunoasă.

— Nu voi avea de spus mai mult decît am spus acum cinci ani, la Avignon. Cine va veni cu Michele ?

— Cîțiva care au fost la capitolul de la Perugia, Arnaldo din Aquitania, Ugo din Newcastle...

— Cine ? a întrebat Ubertino.

■— Ugo din Novocastro, iartă-mă, folosesc limba mea și cînd vorbesc latina curată. Și apoi Guglielmo Alnwick. Și din Partea franciscanilor din Avignon putem conta pe Girolamo,

65

64

prostul din Caffa, și poate că vor veni Berengario Talloni și Bonagrazia din Bergamo.

— Să nădăjduim, cu ajutorul lui Dumnezeu, a spus Ubertino, că aceștia din urmă nu vor veni să-l mînie prea tare pe papă. Și cine are să susțină punctul de vedere al curiei, vreau să zic, dintre cei neînduplecați ?

— Din scrisorile care mi s-au trimis îmi închipui că are să fie Lorenzo Decoalcone...

— Un om rău.

— Jean d'Anneaux...

— Acesta e tare iscusit în teologie, fiți atenți.

— O să ne păzim noi. Și, în sfîrșit, Jean de Baune.

— O să vadă el cu Berengario Talloni.

— Da, sînt convins că o să ne distrăm, a spus maestru]! meu foarte bine dispus.

Ubertino l-a privit cu un zîmbet nesigur.

— Nu înțeleg niciodată când voi, englezii, vorbiți serios]
Nu e nimic distractiv într-o problemă atât de gravă. Este vorba despre supraviețuirea ordinului, care e al tău și, în adâncul inimii, e și al meu. Dar eu îl voi implora pe Michele să nu sa mai ducă la Avignon. Ioan îl vrea, îl caută, îl pofteste acolo cJ prea multă insistență. Să nu aibă încredere în francezul acela bătrîn. Oh, Doamne, în ce mâini a căzut Biserica ta! A întora capul spre altar: Transformată în prostituată, moleșită da lux, se tolănește în desfrîu ca șarpele în căldură. De la puritatea goală a ieslei din Bethlehem, lemn cum a fost *lignum vitae* al crucii, la bacantele de aur și de piatră; privește, a aici, ai văzut portalul, nu izbutește să scape de orgoliu imaginilor! în sfîrșit, se apropie zilele Antichristului, și miț mi-e teamă, Guglielmo! S-a uitat în jur, fixîndu-și ochii larg deschiși în golul navelor întunecate, ca și cum Antichristul ai fi trebuit să apară dintr-o clipă într-alta, și eu, într-adevăi mă așteptam să-l zăresc. Locotenenții lui au și venit aici trimiși precum Christos i-a trimis pe apostoli în lume! Asupresc cetatea Domnului, amăgesc cu viclenia, cu ipocrizi și cu violența lor. Atunci Dumnezeu va trebui să-i trimită p slujitorii săi Ilie și Enoh, pe care el i-a ținut încă în viață 3 paradisul terestru, pentru ca într-o zi să i se împotriveasd Antichristului, și vor veni să procească în veșminte de saș și vor predica pocăința, cu exemplul și cu vorba...

— Au și venit, Ubertino, a spus Guglielmo, arătînd rasa li de franciscan.

— Dar n-au învins încă, și acum Antichristul, plin de furi va porunci să fie uciși Enoh și Ilie și trupurile lor, pentru <

66

oricine să-i poată vedea și să se teamă dacă vor să-i imite. Așa cum voiau să mă ucidă pe mine...

în acel moment, încremenit, credeam că Ubertino era pradă unui soi de manie divină, și m-am temut pentru mintea lui- Acum, după ce a trecut timpul, știind ceea ce știu, și a nume că după cîțiva ani a fost ucis în chip misterios într-un oraș german, fără să se știe niciodată de cine, sînt și mai încremenit, pentru că fără doar și poate în seara aceea Ubertino profetiza.

— Știi, abatele Gioacchino a avut dreptate. Am ajuns la a șasea eră a istoriei omenești, în care vor apărea doi Antichriști, Antichristul mistic și *Antichristul* propriu-zis. Asta se întîmplă acum, în a șasea epocă, după ce a apărut Francisc care să înfățișeze, în propria sa carne, cele cinci răni ale lui Iisus pe

cruce. Bonifaciu a fost Antichristul mistic, și abdicarea lui Celestino nu era valabilă, Bonifaciu a fost fiara care venea din mare și cele șapte capete ale ei reprezentau atacurile la păcatele capitale, iar cele zece coroane atacurile la cele zece porunci, și cardinalii care-l înconjurau erau lăcustele, al căror trup este Appolyon! Dar numărul fiarei, dacă citești numele ei în litere grecești, este *Benedicti*! M-a fixat să vadă dacă am priceput, și a ridicat un deget amenințător. Benedict al XI-lea a fost Antichristul propriu-zis, fiara care se ridică de pe pământ. Dumnezeu a îngăduit ca un asemenea monstru de stricăciune și de nedreptate să guverneze Biserica sa pentru ca virtuțile succesului său să strălucească de glorie!

— Dar, sfinte părinte, am obiectat eu cu un firicel de voce, făcându-mi curaj, succesul lui este Ioan !

Ubertino și-a pus mîna pe frunte ca pentru a înlătura un vis urît. Respira cu greu, era obosit.

— Tocmai. Calculele erau greșite, încă îl mai așteptăm pe un papă angelic... Dar între timp au apărut Francisc și Domenico. A ridicat ochii la cer și a spus ca și cum s-ar fi rugat (dar sînt sigur că recita atunci o pagină din marea lui carte despre arborele vieții): *Quorum primus seraphico calculo pur-gatus et cherubinus extensus et pretegens lumine sapientiae et verbo predicationis fecundus super mundi tenebras clarius r'idiavit...* Da, dacă acestea au fost făgăduielile, papa angelic va trebui să sosească.

— Amin, Ubertino, a spus Guglielmo. Intre timp eu sînt aici ca să împiedic să fie alungat împăratul uman. Despre acest papă angelic al tău vorbea și fra Dolcino...

67

— Nu mai pronunța numele aceluia șarpe! a urlat Ubertino, I și pentru prima dată l-am văzut schimbîndu-se, din mîhnit I cum era, în furios. El a terfelit cuvîntul lui Gioacchino din I Calabria și a făcut din el izvor de moarte și de murdărie! I Mesager al Antichristului, dacă o fi existat vreodată așa ceva. I Dar tu, Guglielmo, vorbești așa pentru că în realitate nu erezii în venirea lui Antichrist, și maestrul tău de la Oxford te-aul învățat să idolatrizezi rațiunea, secătuiind capacitățile pro-1 fetice ale sufletului tău.

— Greșești, Ubertino, a răspuns cu multă seriozitatej Guglielmo. Tu știi că, dintre maestrul mei, îl urmez cel maij mult pe Ruggiero Bacone...

— Care visează la mașini zburătoare, a glumit cu amă-j răciune Ubertino.

— Care a vorbit clar și limpede despre Antichrist, i-al deslușit semnele în corupția lumii și în stîlcirea înțelepciunii, j Dar ne-a învățat că există un singur mod de a ne lua măsuri] cînd va fi să vină: să studiem secretele naturii, să ne slujim] de științe pentru a îmbunătăți speța umană. Poți să te pre- | gătești să lupți împotriva lui Antichrist cercetînd virtuțile tămăduitoare ale ierburilor, natura pietrelor și chiar proiectînd mașinile zburătoare, de care tu zîmbești.

— Pentru Bacon al tău Antichristul era un pretext; el cultiva, de fapt, orgoliul rațiunii.

— Sfînt pretext.

— Nimic din ceea ce este pretextual nu este sfinți Guglielmo, știi că te iubesc. Știi că am multă încredere în tine. Pedepsește-ți inteligența, învață să plîngi pe rănile! Domnului, aruncă-ți cărțile.

— Am s-o păstrez numai pe a ta, a zîmbit Guglielmo. Ubertino a zîmbit și el și l-a amenințat cu degetul.

— Englez prostănac. Și nu mai rîde atîta de semenii tăi Ba chiar teme-te de cei pe care nu-i poți iubi. Și fii atent îj abație, locul ăsta nu-mi place.

— Tocmai, vreau să-l cunosc mai bine, a spus Guglielmo luîndu-și rămas-bun. Să mergem, Adso.

— Eu îți spun că nu e bine, și tu îmi răspunzi că vrei săH cunoști. Ah! a spus Ubertino, clătînd din cap.

— Ah, da! a mai spus Guglielmo care ajunsese la jumă| tatea navei, cine e călugărul acela care seamănă cu un anima și vorbește limba de la Babei ?

— Salvatore ? s-a întors Ubertino, care îngenuncheasi deja. Cred că eu l-am cadorisit acestei abații... împreună J chelarul. Cînd am lăsat rasa franciscană, m-am întors penta

o vreme la vechiul meu schit, la Casale, și acolo am găsit alți călugări necăjiți, pentru că erau acuzați de comunitate că erau spirituali din secta mea... așa se exprimau ei. Le-am ținut parte, căpătînd pentru ei îngăduința de a urma exemplul meu. Și pe doi dintre ei, Salvatore și Remigio, i-am găsit chiar aici, cînd am sosit anul trecut. Salvatore... Pare cu adevărat o bestie. Dar este săritor.

Guglielmo a șovăit o clipă.

— L-am auzit spunînd pocăiți-vă-ți.

Ubertino a tăcut. A dat din mîna ca pentru a izgoni un gînd supărător.

— Nu, nu cred. Știi cum sînt acești călugări mireni. Oameni de la

țară, care l-au auzit poate pe vreun predicator rătăcitor, și nu știu ce să spună. Pe Salvatore de altceva l-aș învinui eu, și anume că e o bestie lacomă și desfrînată. Dar nu e cu nimic, cu absolut nimic potrivit ortodoxiei. Nu, răul abației e altul, caută-l la cine știe prea mult, nu la cine nu știe nimic. Nu clădi un castel de bănuieli pe un cuvînt.

— N-am să fac asta niciodată, a răspuns Guglielmo. Am încetat să mai fac pe inchizitorul, tocmai din această pricină. Totuși îmi place să ascult cuvintele, și pe urmă mă gîndesc la ele.

— Tu gîndești prea mult. Băiete, a spus întoreîndu-se spre mine, să nu iei prea multe exemple rele de la maestrul tău. Singurul lucru la care trebuie să cugeti, și-mi dau seama de asta la sfîrșitul vieții, este moartea. *Mors est quies viatoris -finis est omnis laboris*. Lăsați-mă să mă rog.

68

69

Ziua întîi Pe la ora *nona*

în care Guglielmo are un dialog foarte doct cu Salvatore erboristul

Am străbătut îndărăt nava centrală și am ieșit prin portalul pe unde intraserăm. Toate cuvintele lui Ubertino îmi zumzăiau încă în cap.

— E un om... ciudat, am îndrăznit să-i spun lui Guglielmo..

— Este, sau a fost, în multe privințe, un om mare. Dar tocmai pentru asta e ciudat. Numai oamenii mărunți par normali.

Ubertino ar fi putut să devină unul dintre ereticii peț care a pus să-i ardă, sau un cardinal al Sfintei Biserici Romane. S-a apropiat foarte mult de fiecare dintre aceste două perversiuni. Când vorbesc cu Ubertino am impresia că] infernul este paradisul privit din partea cealaltă.

N-am înțeles ce voia să spună.

— Din ce parte ? l-am întrebat.

— Așa e, s-a învoit Guglielmo, trebuie să știi dacă exista părți și dacă există un întreg. Dar nu asculta ce-ți spun. Și nd te mai uita la portalul acela, mi-a spus lovindu-mă ușor peșta ceafă, în vreme ce mă răsuceam atras de sculpturile pe care la văzusem la intrare. Pentru azi te-au speriat destul. Toți.

în timp ce mă întorceam spre ieșire, am văzut în fața mea un alt călugăr. Putea să aibă aceeași vîrstă cu Guglielmo. Ne-a zîmbit și ne-a salutat cu multă politețe. A spus că era Severino din Sant'Emmerano, și era părintele erborist, cară avea grijă de băi,

de spital și de grădini, și ne stătea la dispoziție dacă am fi dorit să ne descurcăm mai bine în incinta abației.

Guglielmo i-a mulțumit și i-a spus că observase, chiar da cum intrase, frumoasa grădină, care i se părea să aibă nu numai ierburi comestibile, dar și plante medicinale, după cuia se vedea prin ferestrele navei.

— Vara și primăvara, cu mulțimea ierburilor sale, și fiecarl împodobită cu florile ei, grădina asta cîntă mai bine într

70

slava Creatorului, a spus Severino în chip de scuză. Dar și în acest anotimp ochiul erboristului vede, prin ramurile uscate, plantele ce vor fi, și poate să-ți spună că această grădină e mai bogată decît a fost vreodată un ierbar, și mai felurit colorată, oricît de frumoase ar fi miniaturile pictate în el. Și apoi și iarna cresc ierburi bune, iar pe altele le țin după ce le-am cules, gata pregătite în vasele pe care le am în laborator. Astfel, cu rădăcini de măcriș sălbatic se tratează catarele, și cu un decoct de rădăcini de nalbă trandafirie se fac împachetări pentru bolile de piele; cu brusture se cicatrizează eczemele, tăind și măcinînd rizomul de răculeț se curarisesc diareele și unele boli femeiești, *lippia* e un bun digestiv, capta-lanul e bun pentru tuse; și avem gențiana din cea bună pentru digestie, lemn dulce și ienupăr pentru infuzie, soc ca să faci din el cu coajă de pîine un decoct pentru ficat, săpunel căruia să-i macerezi rădăcinile în apă rece pentru catar, și valeriană, căreia îi cunoașteți, desigur, puterile. Aveți ierburi diferite și bune pentru clime diferite. Cum asa

— Pe de-o parte, o datorez milei Domnului, care a așezat podișul nostru pe coama unui lanț de munți care vede la miazăzi marea, și îi primește vînturile calde, și la miazănoapte muntele cel mai înalt, de la care primește balsamurile pădurilor. Iar, pe de altă parte, o datorez deprinderii meșteșugului, pe care fără vrednicie l-am învățat prin voința maștrilor mei. Anumite plante cresc și într-o climă potrivnică lor dacă le pregătești pămîntul din jur și le dai ce le trebuie.

— Dar aveți și plante bune numai pentru mîncat ? l-am întrebat eu.

— Tînărul meu mînz înfometat, nu există plante bune de mîncare, care să nu fie și pentru tămăduire, dacă sînt luate cu măsură. Numai excesul le face pricină de boală. Ia, de pildă, dovleacul. E de natură rece și umedă, și astîmpără setea, dar dacă-l mănînci stricat, îți dă diaree și trebuie să-ți strîngi

măruntaiele cu un amestec de saramură și de muștar. Iar cepele? Calde și umede, luate câte puțin, înlesnesc coitul, firește la cei ce n-au intrat în călugărie; în cantitate mare, îți fac capul greu și trebuie combătute cu lapte și cu oțet. Bună chibzuială, a adăugat răutăcios, pentru ca un tânăr călugăr să le mănînce întotdeauna cu măsură. Să mănînce în schimb usturoi. Cald și uscat, e bun contra otrăvirilor. Dar nu trebuie exagerat, căci elimină prea multe umori din creier. Fasolea, ^{ln} schimb, produce urină și îngrașă, două lucruri foarte bune. ^{Uar} dă vise urîte. Mult mai puțin, însă, decît alte ierburi,

71

pentru că sînt și din cele care provoacă năluciri din cele mai rele.

— Care ? am întrebat.

— Ehei, novicele nostru vrea să afle multe. Acestea sînt lucruri pe care trebuie să le știe doar erboristul, căci de nu, I orice nesăbuit poate umbla peste tot provocînd năluciri, saul să mintă cu ierburile.

— Dar ajunge puțină urzică, a spus atunci Guglielmo, saul un pic de *roybra*, sau de *olieribus*, și ești ferit de năluciri. Sper că aveți și voi ierburi din astea bune ?

Severino l-a privit pe sub sprîncene pe maestrul meu:

— Studiezi ierburile ?

— Prea puțin, a spus cu modestie Guglielmo. Mi-a căzuți odată în mîină tratatul *Theatrum Sanitatis* de Ububchasydj de Baldach...

— Abul Asan al Muchtar ibn Botlan.

— Sau Ellucasim Elimittar, cum vrei tu. Mă întreb dacăi voi putea găsi un exemplar aici.

— Ba chiar unul dintre cele mai frumoase, cu multa imagini de preț.

— Lăudat fie cerul. Și *De virtutibus herbarum* al Iul Platearius ?

— Și acela, precum și *De plantis* și *De vegetalibus* al lui Aristotel, tradus de Alfredo din Sareshel.

— Am auzit că n-ar fi cu adevărat de Aristotel, a observai Guglielmo, cum nu era de Aristotel, cum s-a descoperit, nici *De causis*.

— In orice caz, e o mare carte, a observat Severino, și maestrul meu a fost de acord cu multă însuflețire, fără sa întrebe dacă erboristul vorbea despre *De vegetalibus* sal despre *De causis*, două cărți pe care nu le cunoșteam, dar despre care, din discuția

aceea, am tras concluzia că era^ foarte valoroase amîndouă.

— Aș fi bucuros, a încheiat Severino, să am cu tine o discuție serioasă despre ierburi.

— Eu mai mult decît tine, a spus Guglielmo, dar nu violări regula tăcerii care guvernează ordinul vostru ?

— Regula, a spus Severino, a fost adaptată, cu vremea, lî cerințele diferitelor comunități. Regula prevedea acea *lectm divina*, dar nu și studiul; și, cu toate astea, știi cît a dezvolta ordinul nostru cercetarea asupra lucrurilor divine și a celj omenești. Ba, mai mult, regula mai prevede și dormitor» comun, dar uneori e drept, cum e cazul nostru, ca fratl călugări să aibă posibilitatea să mediteze și în timpul nop

așa că fiecare dintre ei are chilia lui. Regula e foarte severă cu privire la liniște, și la noi nu numai călugărul care îndeplinește munci manuale, dar și cel care scrie sau citește nu trebuie să stea de vorbă cu frații săi. Dar abația este în primul rînd o comunitate de studioși. Și adesea este nevoie ca monahii să-și împărtășească din comorile de învățatură pe care le-au adunat. Orice discuție care privește studiile noastre este îndreptățită și cu profit, cu condiția să nu se desfășoare în refector sau în timpul orelor sfintelor slujbe.

— Ai avut prilejul să vorbești mult cu Adelmo din Otranto ? l-a întrebat pe neașteptate Guglielmo.

Severino n-a părut surprins.

— Văd că Abatele ți-a vorbit, a spus el. Nu. Cu el nu prea stăm de vorbă. Își petrecea timpul pictînd miniaturi. L-am auzit discutînd, uneori, cu alți călugări, Venanzio din Salvemec, sau Jorge din Burgos, despre lucruri legate de munca lor. Și apoi eu nu-mi petrec toată ziua în *scriptorium*, ci în laboratorul meu, și a arătat clădirea spitalului.

— înțeleg, a spus Guglielmo. Deci nu știi dacă Adelmo a avut năluciri ?

— Năluciri?

— Ca acelea pe care le dau ierburile tale, de exemplu. Severino s-a încordat.

— Am spus că păzesc cu mare grijă ierburile primejdioase.

— Nu despre asta e vorba, s-a grăbit să-l lămurească Guglielmo. Vorbeam de năluciri în general.

— Nu înțeleg, a spus Severino.

— Mă gîndeam la un călugăr care se preumblă noaptea prin Edificiu, unde, cum recunoaște și Abatele, se pot întîmpla lucruri... cumplite pentru cine intră acolo la ore neîngăduite...

bine, spuneam, mă gîndeam că putuse să aibă năluciri drăcești, care să-l fi împins în prăpastie.

— Am spus că eu nu frecventez *scriptorium-ul* decît cînd îmi trebuie vreo carte, dar de obicei am ierbarele mele pe care le păstrez în spital. Ți-am spus, Adelmo era foarte apropiat de Jorge, de Venanzio și... firește, de Berengario.

Am deslușit o oarecare șovăială în vocea lui Severino. Nu !-a scăpat nici maestrului meu.

— Berengario ? Și de ce firește ?

Berengario din Arundel, ajutorul de bibliotecar. Erau ue aceeași vîrstă, au fost novici împreună, era firesc să aibă despre ce să-și vorbească. Asta voiam să spun.

Asta, deci, voiai să spui, a comentat Guglielmo. Și m-am lrat că nu a stăruit deloc. Ba chiar a schimbat numaidecît

72

73

vorba. Dar poate că e ora cînd trebuie să intrăm în Edificiu. Vrei să ne călăuzești ?

— Cu plăcere, a spus Severino cu o ușurare care prea bătea la ochi.

Am dat ocol grădinii și ne-a dus înaintea fațadei de apus a Edificiului.

— înspre grădină se află portalul care dă în bucătărie ne-a spus, dar bucătăria ocupă doar jumătatea de apus E primului cat, în a doua jumătate este sala de mese, refectorul Și spre poarta de miazăzi, unde se ajunge trecînd prin spatelț corului bisericii, se află alte două portale, care duc la bucătărie și la refector. Dar să intrăm, totuși, pe aici, pentn că din biserică putem trece apoi în refector.

De cum am intrat în uriașa bucătărie, mi-am dat seama ci înlăuntrul său Edificiul se înfățișa, pe cît era de înalt, ca j curte octogonală; așa cum am înțeles mai tîrziu, era vorba dl un soi de puț mare, fără uși, din care se deschideau, la fiecari cat, ferestre largi, asemănătoare celor care dădeau în afară Bucătăria era o încăpere imensă, plină de fum, unde grămadă de slujitori se și grăbeau să pregătească mîncăruril pentru cină. Pe o masă mare, doi dintre ei pregăteau u: amestec de verdețuri, orz, ovăz, secară, tăind mărunț nap: năsturel, ridichi și morcovi. Alături, un alt bucătar, de cui isprăvise de fiert niște pești într-un amestec de vin și de apă îi acoperea cu un sos înțepător, făcut din salvie, pătrunje' cimbrisor, usturoi, piper și sare.

în fața turnului de apus se deschidea un enorm cupto pentru

pîine, care scapără deja de flăcări roșietice. În turni de miazăzi, un cămin uriaș pe care clocoteau oale și se învîi teau frigări. Pe poarta ce da în ograda din spatele bisericii intrau în momentul acela porcarii, aducînd carnea porcilor hăcuiți. Am ieșit iar pe poarta aceea și ne-am pomenit în ogradă, la marginea de răsărit a podișului, în spatele zidurilor, unde se ridicau multe construcții. Severino mi-a explicat că prima dintre ele adăpostea toate cocinile, apoi urmau grajdurile de cai, cele de boi, cotețe de păsări și țarcul acoperit pentru oi. În fața cocinilor, porcarii amestecau într-un vas foarte mare sîngele porcilor abia înjunghiați, ca să nu se coaguleze. Dacă era amestecat bine și numaidecît, ar fi putut să țină pînă zilele următoare, datorită vremii reci, și în sfîrșit s-ar fi făcut din ele sîngerete.

Am intrat din nou în Edificiu și am aruncat o privire grăbită spre refectoriu, pe care l-am străbătut ca să ne putem duce la turnul de răsărit. Dintre cele două turnuri, între care

74

se întindea refectoriul, cel de miazănoapte adăpostea un cămin, celălalt o scară în formă de melc, care ducea la *scriptorium*, adică la cel de al doilea. De aici călugării porneau în fiecare zi la muncă, adică pe două scări, mai puțin comode, dar bine încălzite, care urcau în spirală prin spatele căminului și al cuptorului bucătăriei.

Guglielmo a întrebat dacă am putea găsi pe cineva în *scriptorium*, chiar duminică fiind. Severino a zîmbit și a spus că munca, pentru călugărul benedictin, este rugăciune. Duminică, serviciul divin ținea mai mult, dar călugării dedați cărților își petreceau, la fel, cîteva ore acolo sus, închinare de obicei fructuoaselor schimburi de observații docte, sfaturilor, meditațiilor despre sfintele scrieri.

75

Ziua întâi **După ora nona**

în care se vizitează scriptorium-ul și se face cunoștință cu mulți cărturari, copişti și caligrafi, precum și cu un bătrîn orb, care-l așteaptă pe Antichrist

În timp ce urcam, am văzut că maestrul meu cercetează cu privirea ferestrele care luminau scara. Probabil că-mă făcui sem și eu priceput că și el, pentru că mi-am dat numaidecît seama că erau așezate în așa fel, încît greu i-ar fi fost cuiva să ajungă pînă la ele. Pe de altă parte, nici ferestrele care se deschideau în refectoriu (singurele de la primul cat ce dădeai spre prăpastie) nu

păreau prea ușor de ajuns, întrucât sub el] nu erau mobile de nici un fel.

Ajunși în capul scării, am intrat, prin turnul de miază noapte, în *scriptorium*, și aici nu mi-am putut înăbuși ui strigăt de admirație. Catul al doilea nu era împărțit în doua așa cum era cel de sub el, și s-a arătat, deci, ochilor mei îl toată întinderea sa nesfârșită. Bolțile, curbe și nu prea înalți (mai puțin decât într-o biserică, dar mai mult decât în oriq sală capitulară pe care am văzut-o vreodată), sprijinite d pilaștri puternici, închideau un spațiu scaldat într-o încinti toare lumină, pentru că trei ferestre enorme se deschideau pj fiecare din laturile mai mari, în vreme ce cinci ferestre ml mici străpungeau fiecare din cele cinci laturi din afară al fiecărui turn; opt ferestre înalte și înguste, în sfârșit, lăsaj lumina să intre și dinlăuntru puțului octogonal.

Mulțimea ferestrelor făcea în așa fel încît marea sală să fa înveselită de o lumină continuă și difuză, chiar dacă erai după-amiază de iarnă. Vitraliile nu erau colorate ca acell ale bisericilor, și plumburile care le îmbinau prindeau patra de sticlă incoloră, ca lumina să intre în chipul cel mai curat (puțință, nu meșterită de priceperea omului, și să slujea» scopului ei, care era de a ilumina munca cititului și a scrisuh

76

jn văzut și în alte rînduri și în alte locuri multe *scriptoria*, dar nici unul care să strălucească atît de luminos, în șuvoaiele (j_e lumină fizică de care scînteia locul, același principiu spiritual întruchipat de lumină, acea *claritas*, izvor al oricărei frumuseți și înțelepciuni, atribut inseparabil al acelei proporții demonstrate de sala pe care o vedeam. Pentru că trei lucruri ajută, împreună, la crearea frumuseții: în primul rînd, integritatea sau perfecțiunea, și din această cauză socotim urîte lucrurile neterminate ; apoi cuvenita proporție sau consonanță ; și, în sfârșit, limpezimea și lumina, așa că numim frumoase lucrurile de culoare curată. Și cum privirea frumosului aduce pace și dorința noastră cea mai mare este să ne bucurăm în tihnă de pace, de bine și de frumos, m-am simțit cuprins de o mare împăcare și am gîndit că trebuie să fie tare plăcut să lucrezi în locul acela.

Așa cum a apărut în ochii mei, la acea oră de după prînz, mi s-a părut o fericită oficină de înțelepciune. Am văzut, mai apoi, la San Gallo un *scriptorium* de aceleași proporții, despărțit de bibliotecă (în alte părți călugării lucrau în același loc unde erau adăpostite și cărțile), dar nu atît de frumos aranjat ca acesta. Anticari, copiști, caligrafi și cărturari erau așezați fiecare la masa lui, cîte

una sub fiecare fereastră. Și, cum ferestrele erau patruzeci (număr cu adevărat perfect, datorat înzecirii patrulaterului, ca și cum zece porunci ar fi fost proslăvite de cele patru virtuți cardinale), patruzeci de călugări ar fi putut lucra în același timp, chiar dacă în acel moment nu erau decât vreo treizeci. Severino ne-a lămurit că toți călugării care lucrau în *scriptorium* erau scutiți de slujbele de la orele *tertia*, *sexta* și *nona* pentru a nu-și întrerupe munca în orele cu lumină și își conteneau activitatea numai la apusul soarelui, pentru *vesper*.

Locurile cele mai luminoase erau oprite pentru anticari, pentru miniaturisti cei mai pricepuți, pentru caligrafi și copiiști. Fiecare masă avea tot ce trebuia pentru pictarea miniaturilor și pentru copiat: sticlute cu cerneluri, pene fine, pe care niște călugări le ascuțeau cu cuțite ascuțite, piatră ponce pentru a netezi pergamentul, rigle pentru trasatul liniilor pe care avea să se înșiruie scrierea. Alături de fiecare scrib, sau în capul planului înclinat al fiecărei mese, se afla un pupitru pe care sta codicele de copiat, pagina acoperită cu ornamente care încadrau rîndul ce se transcria în acel moment. Și unii aveau cerneluri de aur sau în alte culori, alții, în schimb, stăteau doar și citeau cărți, și făceau însemnări pe caietele sau tăblițele lor personale.

77

De altfel, nu am avut timp să iau seama la munca lor, deoarece ne-a ieșit în întâmpinare bibliotecarul, care aflasem deja că era Malachia din Hildesheim. Chipul lui încerca să-și potrivească o expresie de bună primire, dar nu m-am putut reține să nu mă înfior în fața unei fizionomii atît de neobișnuite. Făptura lui era înaltă și, deși din cale-afară de slabă, membrele sale erau mari și lipsite de grație. Cum înainta cu pași mari, înfășurat în veșmîntul negru al ordinului, era ceva j care te neliniștea în felul cum arăta. Gluga, pe care, venind de-afară, abia și-o trăsese de pe cap, arunca o umbră pe paloa- L rea chipului său și dădea un nu știu ce dureros marilor săi I ochi melancolici. în fizionomia lui se afla ceva de felul urmelor \ I mai multor pasiuni pe care voința le disciplinase, dar părănd!" să fi fixat acele trăsături pe care acum încetaseră să le mai anime. Măhnirea și severitatea precumpăneau în liniile-chipului său, și ochii îi erau atît de stăruitori, încît dintr-ol singură privire izbuteau să pătrundă în inima celui ce-i vorbea și să-i citească gîndurile tainice, astfel încît cu greu se putea îngădui cercetarea lor și erai îndemnat să nu-i mai întîlnești a doua oară.

Bibliotecarul ne-a prezentat mai multora dintre călugărul care ședeau atunci și lucrau. Despre fiecare Malachia ne-al spus și la ce lucra atunci, și dintre toate am prețuit cel mai¹, mult înalta dăruire pentru cunoașterea și studierea cuvîntului lui Dumnezeu. I-am cunoscut atunci pe Venanzio dinii Salvemec, traducător din greacă și din arabă, credincios acelu* Aristotel care, desigur, a fost cel mai înțelept dintre toții oamenii. Pe Bencio din Upsala, un tînăr monah scandinav care se ocupa cu retorica. Pe Berengario din Arundel, ajutorul de bibliotecar. Pe Aymaro din Alexandria, care copia opera împrumutate numai pe cîteva luni de bibliotecă, și apoi uJ grup de miniaturişti din diferite țări, Patrizio din ClonmacnoisI Rabano din Toledo, Magnus din Iona, Waldo din Hereford. Lista ar putea desigur să continue și nimic nu este mai minunat decît o asemenea înșiruire, instrument de minunat! ipotipoze. Dar trebuie să mă întorc la subiectul discuțiile! noastre, din care au ieșit multe lămuriri folositoare pentru a înțelege ascunsa neliniște care plutea printre călugări, și ud nu știu ce tăinuit, apăsînd asupra tuturor vorbelor lor.

Maestrul meu a început să vorbească cu Malachia, lăudînd frumusețea și hărnicia din *scriptorium* - atelierul de caligrafa și miniatură- și cerîndu-i amănunte despre desfășurarea muncii care se făcea aici, pentru că, a spus el cu multă ista țime, auzise peste tot vorbindu-se despre biblioteca aceasta și ar fi vrut să cerceteze multe cărți. Malachia i-a lămurit ceea ce-i spusese și Abatele, că monahul cerea bibliotecarului opera pe care vrea s-o consulte, și acesta se ducea s-o caute sus în bibliotecă, dacă cererea era dreaptă și cu credință. Guglielmo a întrebat cum putea să cunoască numele cărților păstrate în dulapurile de deasupra, și Malachia i-a arătat, legat de masa lui cu un lănțisor de aur, un codice voluminos, plin de înșiruiți mărunte și dese de titluri.

Guglielmo și-a vîrît mîna în rasă, în locul unde se deschidea pe piept ca să facă un soi de buzunar, și a scos de-acolo un obiect pe care i-l mai văzusem în mîini și pe față chiar din timpul călătoriei. Era o mică furcă, construită astfel încît să poată sta pe nasul unui om (și mai ales pe al lui, atît de ieșit în afară și de încovoiat), cum stă un călăreț pe crupa calului, sau cum stă o pasăre pe bețișorul ei din colivie. Și în cele două părți ale furcii, în așa chip încît să ajungă în dreptul ochilor, se ridicau două cercuri ovale de metal, care prindeau două tipsioare de sticlă, groase ca niște funduri de pahare. Cu astea la ochi Guglielmo citea cel mai

adesea și spunea că vede mai bine decît îl înzestraseră natura sau decît îi îngăduia vîrsta lui înaintată, mai ales cînd slăbea lumina zilei. Și nu-i slujea ca să vadă mai departe, pentru care avea privire foarte ascuțită, ci pentru a vedea aproape. Cu așa ceva el putea citi manuscrise așternute cu litere foarte mărunte, pe care și eu le deslușeam cu greu. îmi explicase că, de îndată ce omul a trecut de jumătatea vieții, chiar dacă vederea lui fusese dintre cele mai bune, ochiul se înțepenea și refuza să-și mai potrivească pupila, așa încît mulți înțelepți erau ca și morți pentru citit și pentru scris, după ce treceau de a cincizecea primăvară. Mare nenorocire pentru niște oameni care ar fi putut să dea ceea ce era mai bun din inteligența lor pentru încă mulți ani. Așa că trebuia lăudat Domnul Dumnezeu că cineva descoperise și fabricase acel instrument. Și-mi spunea asta ca să susțină ideile lui Ruggiero Bacon al lui, cînd spunea că scopul științei era și de a prelungi viața omului.

Ceilalți călugări l-au privit pe Guglielmo cu multă curiozitate, dar nu au îndrăznit să-i pună întrebări. Și eu mi-am dat seama că, nici în acest loc închinat, cu atîta pasiune și cu atît orgoliu, cititului și scrisului, acel instrument nu pătrunsese încă. Așa că m-am simțit mîndru că urmez un om care avea ceva cu care să uimească alți oameni de faimă în lumea întreagă pentru înțelepciunea lor.

Cu obiectul acela la ochi, Guglielmo s-a aplecat asupra catalogului din codice. M-am uitat și eu, și am descoperit

79

78

titluri nicicînd auzite, și altele dintre cele mai cunoscute, pe care biblioteca le avea.

De pentagono Solomonis, Ars loquendi et intelligendi in lingua hebraica, De rebus metallicis de Roger din Hereford, Algebra lui Al Kuwarizmi, tradusă în latină de Robert J Anglico, Punicele de Silio Italic, Gesta francorum, DM laudibus sanctae crucis de Rabanus Maurus, și Flavii Claudii Giordani de aetate mundi et hominis reservatis singulis litteris per singulos libros ab A usque ad Z, a citit maestrul meu. Strălucite opere. Dar în ce ordine sînt înregistrate? A citat dintr-un text pe care nu-l cunoșteam, dar care desigur îi era familiar lui Malachia: „flabeat Librarius et registrum omnium librorum ordinatum secundum facultates et auctorem reponeatque eos separatim et ordinate cum signaturis per scripturam applicatis.” Cum faceți să cunoașteți locul fiecărei cărți

Malachia i-a arătat niște însemnări care se aflau în marginea fiecărui titlu. Am citit: iii, IV gradus, V in primi graecorum; ii, V gradus, VII in tertia anglorum, și așa mai departe. Am înțeles că primul număr arăta poziția cărții în raftul sau *gradus-u* arătat de al doilea număr, dulapul fiind arătat de al treilea număr, și am înțeles că celelalte indicate arătau o cameră sau un coridor al bibliotecii, și am îndrăzni să cer amănunte despre aceste ultime *distinctiones*. Malachia m-a privit cu asprime.

— Poate că nu știți, sau ați uitat, că accesul în bibliotecă! este îngăduit numai bibliotecarului. Și deci este drept și înde] ajuns ca doar bibliotecarul să poată descifra aceste lucruri. I

— Dar în ce ordine sînt trecute cărțile în aceste liste?! întrebato Guglielmo. Nu pe teme, se pare. I

Nu a amintit de o ordine pe autori, care să urmeze aceeași desfășurare ca a literelor din alfabet, pentru că este o uzanță pe care am văzut-o folosită doar în ultimii ani, și atunci și ținea prea puțin seama de ea.

— Biblioteca își cufundă originea în negura vremilor, 1 spus Malachia, și cărțile sînt înregistrate în ordinea achiziției nării, a donațiilor și a intrării lor între zidurile acestea. ^

— Greu de găsit, a observat Guglielmo.

— Ajunge ca bibliotecarul să le cunoască pe dinafară, și știe despre orice carte timpul cînd a venit aici. Iar ceilalți călugări pot să se încreadă în memoria lui, și părea să voi bească despre un altul, care nu era el însuși; și am înțeles J vorbea despre funcția pe care în acel moment el o îndeplinJ fără nici un merit, dar care fusese îndeplinită de sute de alți acum dispăruți, care-și transmisera unii altora știința lui

80

— Am înțeles, a spus Guglielmo. Dacă eu aș căuta ceva, fără să știu ce, despre pentagonul lui Solomon, domnia ta ai să-mi arăți că există cartea al cărui titlu abia l-am citit, și ai putea să-mi precizezi locul în catul de deasupra.

— Dacă domnia ta ar trebui cu adevărat să afli cîte ceva despre pentagonul lui Solomon, a spus Malachia. Dar iată o carte pe care, ca să ți-o dau, aș cere mai întii sfatul Abatelui.

— Am aflat că unul dintre miniaturistii voștri cei mai valoroși, a spus atunci Guglielmo, a dispărut de curînd. Abatele mi-a vorbit mult despre talentul său. Aș putea vedea codicele pe care picta ?

— Adelmo din Otranto, a spus Malachia, privindu-l pe Guglielmo

cu neîncredere, lucra, din cauza vârstei sale fragede, numai pe *marginalia*. Avea o imaginație foarte sprintenă și din lucruri știute știa să compună lucruri neștiute și surprinzătoare, ca și cum ai uni un trup omenesc cu un cap de cal. Dar uite colo cărțile sale. Nimeni nu s-a atins încă de masa lui.

Ne-am apropiat de ceea ce fusese locul de muncă al lui Adelmo, unde mai zăceau încă foile unei psaltiri bogat împodobite cu miniaturi. Erau foi de *vellum* foarte fin — rege printre pergamente — și ultima foaie mai era încă fixată pe masă. Abia lustruită cu piatră ponce și catifelată cu cretă, bine întinsă cu ciocanul de lemn, iar din micile găuri făcute pe margini cu un cui ascuțit, fuseseră trasate toate liniile care trebuiau să conducă mâna artistului. Prima jumătate fusese acoperită deja cu scris și călugărul începuse să schițeze figurile pe margini. În schimb, alte foi erau încheiate, și pri-vindu-le, nici eu, nici Guglielmo nu am putut să ne reținem un strigăt de admirație. Era vorba de o psaltire pe marginea căreia se înfățișa o lume răsturnată față de cea cu care se obișnuiseră simțurile noastre. Ca și cum, alături de o discuție care prin definiție e deslușirea adevărului, s-ar fi desfășurat, în strânsă legătură cu ea, prin uimitoare aluzii *in aenigmat*, o discuție mincinoasă despre o lume așezată cu capul în jos, în care cîinii aleargă înaintea iepurelui, și cerbii îl vînează pe leu. Capete mici, cu gheare de păsări, animale cu mâini omenești pe spinare, capete pletoase din care țîșneau picioare, tfragoni zebrați, patrupede cu gît de șarpe care se înfășură în ¹¹¹¹ de noduri de nedesfăcut, maimuțe cu coarne de cerb, ^{S1}rene cu forme de zburătoare cu aripi pieloase pe spate, ameni fără brațe cu alte corpuri de oameni care le răsăreau ^{ln} spinare în chip de cocoașă, și figuri cu gură plină de dinți burtă, făpturi omenești cu cap de cal și cabaline cu picioare

81

umane, pești cu aripi de pasăre și păsări cu coadă de pește < monștri cu un singur trup și cu două capete, sau cu un singd cap și cu două trupuri, vaci cu coadă de cocoși și cu aripi c | fluture, femei cu capul chilug ca burta unui pește, himei bicefale încrucișate cu libelule cu bot de șopîrlă, centauț dragoni, elefanți, manticore, sciapode întinse pe crengi <j copac, grifoni din a căror coadă ieșea un arcaș gata de luptj creaturi drăcești cu gît nesfîrșit, serii de animale antrop morfe și cu pitici zoomorfi se asociau, uneori pe aceea pagină, cu scene de viață campestră unde vedeai repreze tată, cu o vigoare impresionantă, așa încît îți venea să crezi i figurile erau vii, toată viața de la țară: oameni

care ară, ca culeg fructe, care seceră, țes sau seamănă, alături de vulpii de nevăstuici, înarmate cu arbalete, care urcau cu scările j» un oraș cu turnuri, apărat de maimuțe. Ici o literă inițială și apleca în L, și în partea de jos se năștea un dragon, colo un mare cu care începea cuvântul *verba* producea ca o volburi naturală a trunchiului său un șarpe cu o mie de încolăciți care la rîndul său dădea naștere altor șerpi ca alte vițe de v și corimbi.

Alături de psaltire era, firește terminată de puțină vreme o aleasă carte de ore, de dimensiuni incredibil de mici, încît/ fi putut s-o ții în palmă. Scrisă măiestrit, miniaturile de j marginile ei cu greu puteau fi deslușite de la prima vedere cereau ca ochiul să le cerceteze de aproape pentru a se ara în toată frumusețea lor (și te întrebați cu ce instrument sup^ omenesc le pictase miniaturistul ca să obțină efecte atît pline de viață într-un spațiu atît de restrîns). Toate margini paginilor erau invadate de figuri minuscule care luau naștere ca printr-o pornire naturală, din volutele cu care se termină literele atît de frumos desenate : sirene marine, cerbi alergii himere, torsuri omenești fără brațe care ieșeau în afară] limbricii din însuși corpul versetelor. într-un loc, continui parcă pe cei trei „*Sanctus, Sanctus, Sanctus*” repetați pe ta linii diferite, vedeai trei figuri animalice cu capete omeneJ dintre care două se răsuceau unul în jos, altul în sus pentru se împreuna într-un sărut pe care nu m-aș fi sfiit să-l num” nerușinat dacă nu mi-aș fi dat seama că, deși nu era prea d un adînc înțeles spiritual trebuie să fi îndreptățit, firei reprezentarea aceea în acel moment.

Urmăream paginile, nehotărît între admirație mută și întrucît figurile te împingeau în mod firesc spre ilaritate, **comentau** pagini sfinte. Și fratele Guglielmo le urmă zîmbind, și a comentat:

82

__Babewyn, așa li se spune pe insulele noastre.

__Babouins, cum le spun Galii, a spus Malachia. Și de fapt Adelmo a deprins meșteșugul său în țara domniei tale, deși după aceea a studiat și în Franța. Babuini sau maimuțe din Africa. Figuri dintr-o lume răsturnată, unde casele răsar în vîrfurile unei turlor ascuțite și pămîntul stă deasupra cerului.

Mi-am amintit niște versuri pe care le auzisem în dialectul de la noi de-acasă și nu m-am putut abține să nu le rostesc:

Aller Wunder si geswigen,

*das herde himel hāt uberstigen,
das suit is viir ein Wunder Wigen.*

Și Malachia a continuat, citind din același text:

*Erd ob un himel unter das suit ir hân besunder, Viir aller Wunder
ein Wunder.*

— Bravo Adso, a continuat bibliotecarul. într-adevăr aceste imagini ne vorbesc despre acea regiune unde se ajunge călărind o gîscă albastră, unde se găsesc ulii care pescuiesc pești într-un pîrîu, urși care urmăresc șoimii pe cer, homari care zboară ca porumbeii și trei uriași prinși în capcană și ciuguliți de un cocoș. Și un suris palid a luminat buzele sale. Atunci ceilalți călugări, care urmăriseră discuția cu o oarecare sfială, s-au pornit să rîdă din toată inima, ca și cum ar fi primit îngăduința bibliotecarului. Care s-a întunecat din nou, în timp ce ceilalți continuau să rîdă, lăudînd priceperea bietului Adelmo, și arătîndu-și unii altora figurile cele mai de necrezut. Și chiar în timp ce toți rîdeau încă, am auzit în spatele nostru o voce, solemnă și neîndurătoare:

— *Verba vana aut risui apta non loqui.*

Ne-am întors. Cel care vorbise era un călugăr încovoiat de greutatea anilor, alb ca neaua, nu numai la păr, ci și la față, și chiar pupilele îi erau albe. Mi-am dat seama că era orb. Vocea că îi mai era autoritară și membrele încă pline de vigoare, chiar dacă trupul i se cocîrjase sub apăsarea vîrstei. Ne fixa ^{ca} Și cînd ar fi văzut, și după aceea l-am văzut mereu miș-cindu-se și vorbind ca și cînd ar mai fi posedat încă lumina ochilor. În schimb, tonul vocii sale era cel al unuia care nu posedă altceva decît darul profeției.

~~ Omul de vîrstă și de înțelepciune respectabilă pe care îl eți, i-a spus Malachia lui Guglielmo, arătîndu-i-l pe noul ^{nit}, este Jorge din Burgos. Mai bătrîn decît oricine trăiește

83

în mănăstire, în afară de Alinardo din Grottaferrata, este cei căruia foarte mulți dintre călugări îi încredințează apăsarea păcatelor lor, prin taina spovedaniei. Apoi, întorcîndu-se sprj bătrîn: Cel care stă în fața domniei tale este fratele Guglielml din Baskerville, oaspetele nostru.

— Sper că nu v-au mîniat cuvintele mele, a spus bătrînulj cu glas repezit. Am auzit oameni rîzînd de lucruri rizibile J le-am amintit unul dintre principiile noastre. Și, cum spui* psalmistul, dacă monahul trebuie să se abțină de la discuții! bune prin juruința tăcerii, e cu atît mai cu chibzuială să si abțină de la discuțiile

rele. Și cum există discuții dăunătoare există și imagini dăunătoare. Și sînt acelea care mint despre forma creației și arată lumea pe dos decît cum trebuie să fie așa a fost întotdeauna și întotdeauna va fi așa în veaca veacurilor, pînă ce timpul se va sfîrși. Dar domnia ta vii dă alt ordin, unde aud că e privită cu îngăduință chiar și veseli cea mai nepotrivită.

Făcea aluzie la ceea ce se vorbea printre benedictini despre ciudățeniile puse pe seama călugărilor mărunți și spirituali ci tot felul, care erau vlăstarele cele mai noi și mai neliniștitoare ale ordinului Sfîntului Francisc din Assisi. Dar frate» Guglielmo s-a prefăcut că nu înțelege insinuarea.

— Imaginile de pe margini îndeamnă adesea la rîs, dar scopuri de clarificare, a răspuns. După cum în predici, pentru a stîrni închipuirea mulțimii credincioase, trebuie amestec *exempla*, nu arareori glumețe, la fel și vorbirea imaginii trebuie să se servească de aceste *nugae*. Pentru orice virtute și pentru orice păcat există un exemplu scos din bestiarii, animalele prefigurează lumea oamenilor.

— Oh, da, a glumit bătrînul, dar fără să zîmbească, fiecare imagine este bună ca să îndemne la virtute, pentru ca o parte mai de seamă a creației, pusă cu capul în jos, să devină subiect de rîs. Și astfel, cuvîntul Domnului să ne parvină și măgarul care cîntă la liră, huhurezul care arde cu scutul, taurul care se înjugă singuri la plug, rîurile care vin să-și reîntețească izvoarele, marea care ia foc, lupul care face pe ei mitul! Să vînezi iepuri cu boii, să înveți gramatica de la cucuvea, cîinii să-i muște pe purici, orbii să-i privească mușii și mușii să ceară pîine, furnica să fete vițel, puii fripiți zboare, plăcintele să crească pe acoperișuri, papagalii să țină lecții de retorică, găinile să-i însămînteze pe cocoși, puricatul înaintea boilor, cîinele să doarmă în pat și toți să se culce cu capul în jos ! Ce vor să spună toate aceste *nugae* ? O lui răsturnată și potrivnică celei stabilite de Dumnezeu, sub pretextul de a răspîndi învățătura divină.

— Dar Areopagitul ne învață, a spus cu umilință Guglielmo, că Dumnezeu poate fi numit doar prin lucrurile cele mai diforme. Și Ugo de la San Vittore ne amintea că, cu cît asemănarea se face mai neasemănătoare, cu atît mai mult adevărul ne este revelat sub vălul figurilor oribile și neplăcute la înfățișare și cu atît mai puțin imaginația se liniștește în satisfacția carnală și e obligată să surprindă misterele care se

ascund sub netrebnicia imaginii...

— Cunosoc argumentul! Și recunosc cu rușine că a fost argumentul principal al ordinului nostru, cînd abații de la Cluny se luptau cu cei cistercieni. Dar Sfîntul Bernard avea dreptate: puțin cîte puțin, omul care zugrăvește monștri și miracole ale naturii, pentru a prezenta lucrurile lui Dumnezeu per *speculum et in aenigmate*, capătă gust pentru natura însăși a monstruozițărilor și creează și se delectează cu ele, și prin ele, și nu mai poate vedea decît prin ele. E de-ajuns ca voi, care mai aveți vedere, să priviți capitelurile mănăstirii voastre — și a arătat cu mîna dincolo de ferestre, spre biserică - sub ochii fraților preocupați de meditație - și să vă întrebați ce înțelesuri au acele ridicole monstruoziități, acele diforme frumuseți și frumoase diformități ? Maimuțele acelea dezgustătoare? Leii aceia, centaurii aceia, făpturile acelea pe jumătate omenești, cu gura pe pîntec, un singur picior și urechile ca o velă? Tigrii aceia pătați, războinicii aceia în plină luptă, vînătorii aceia care suflă în corn și acele multe trupuri cu un singur cap, și multe capete într-un singur trup? Patrupede cu coadă de șarpe, și pești cu capete de patruped, și aici un animal care din față pare un cal, iar din spate un țap, iar dincolo un cal cu coarne și așa mai departe, fiindcă, în definitiv, pentru un monah e mai plăcut să citească marmurile decît manuscrisele, și să admire operele omului decît să mediteze asupra legii lui Dumnezeu. Rușine pentru dorința ochilor voștri și pentru zîmbetele voastre !

Uriașul bătrîn s-a oprit gîfîind. Și eu i-am admirat memoria viguroasă cu care, orb fiind poate de multă vreme, !Și amintea încă de imaginile de a căror nerușinare vorbea. Așa încît l-am bănuit că imaginile acestea îl încîntaseră foarte mult cînd le văzuse, de vreme ce știa încă să le mai descrie cu atita patimă. Dar mi s-a întîmplat adesea să găsesc reprezentările mult mai ademenitoare decît păcatul însuși în Paginile acelor oameni, de incoruptibilă virtute, care îi con-airtnau farmecul și urmările. Semn că oamenii aceștia sînt

84

85

împinși de o asemenea ardoare de a mărturisi adevărul, că nu se dau îndărăt, întru cinstirea lui Dumnezeu, să pună pe j seama răului toate ademenirile în care se înveșmîntă, ca **să-il** instruiască mai bine pe oameni asupra chipurilor în care cel] rău îi atrage în capcană. Și de fapt cuvintele lui Jorge mi-au stîrnit o mare dorință de a vedea tigrii și maimuțele din mănăstire, pe care

nu o admirasem încă. Dar Jorge a întrerupt cursul gândurilor mele, pentru că a vorbit din nou, pe un ton mai puțin iritat:

— Domnul Dumnezeu nostru a avut nevoie de atâtea prostii pentru a ne arăta calea cea dreaptă. Nimic, în parabolele sale, nu îndeamnă la rîs sau la teamă. În schimb, Adelmo, pe care acum îl plîngeți mort, se bucura în așa măsură de monstruozițiile pe care le picta, încît pierduse din vedere lucrurile ultime a căror figură materială trebuia să fie. Și a străbătut toate, spun, și vocea lui a devenit solemnă și amenințătoare, toate căile monstruozițiilor. Ceea ce Dumnezeu știe să pedepsească.

Peste toți cei de față s-a pogorît o liniște grea. A îndrăznia s-o întrerupă Venanzio din Salvemec.

— Venerabile Jorge, a spus el, virtutea domniei tale te **face]** nedrept. Cu două zile mai înainte ca Adelmo să fi murit, erai] de față la o dezbatere care a avut loc tocmai aici, în scrip-l *torium*. Adelmo dorea ca arta lui, fiind binevoitoare și reprezentările ciudate și închipuite, să fie totuși înțeleasa întru slava lui Dumnezeu, instrument de cunoaștere a lucrurilor cerești. Fratele Guglielmo îl cita mai adineauri pe Areopagitul, despre cunoașterea prin deformare. Și Adelmo a citat în ziua aceea o altă autoritate dintre cele mai de seamă,] pe cea a doctorului din Aquino, cînd a spus că se cuvine ca] lucrurile divine să fie expuse mai degrabă în figuri de corpuri] păcătoase, decît în figuri de corpuri nobile. Mai întii pentru că sufletul omenesc este mai ușor scăpat de greșeală; este lim-j pede, într-adevăr, că anumite proprietăți nu pot fi atribuite lucrurilor divine, ceea ce ar fi îndoielnic dacă acestea ar fi arătate cu figuri corporale nobile. În al doilea rînd, pentru că acest fel de reprezentare se potrivește mai mult cunoașterii lui Dumnezeu pe care o avem pe acest pămînt; el se manifest^ ca adevărat mai degrabă în ceea ce nu este, decît în ceea ce este, și de aceea asemănările acelor lucruri care se îndepăj tează mai mult de Dumnezeu nu duc la o părere mai exact^j despre el, deoarece așa aflăm că el este deasupra a ceea ce spunem și gîndim. Și, în al treilea rînd, pentru că așa sînt *mM* ușor ascunse lucrurile lui Dumnezeu persoanelor nedemni

86

fn sfîrșit, în ziua aceea era vorba de a înțelege în ce fel se poate da la iveală adevărul prin mijlocirea unor expresii surprinzătoare, și pline de istețime, și tănuite. Și eu i-am amintit că în opera marelui Aristotel găsim cuvinte foarte clare în această privință...

— Nu-mi amintesc, a întrerupt sec Jorge, sînt foarte bătrîn. Nu-mi amintesc. Poate că am exagerat în severitate. Acum e tîrziu, trebuie să mă duc.

— E ciudat că domnia ta nu-ți amintești, a stăruit Venanzio. A fost o discuție doctă și foarte frumoasă, în care au intervenit și Bencio și Berengario. Era vorba de a ști, de fapt, dacă metaforele și jocurile de cuvinte, și enigmele, care par născocite de poeți pentru simpla plăcere, nu ne ajută să raționăm asupra lucrurilor într-un chip nou și surprinzător, și eu spun că și aceasta este o calitate care se cere de la un înțelept... Și era acolo și Malachia...

— Dacă venerabilul Jorge nu-și amintește, ai respect pentru vîrsta lui și pentru oboseala minții lui... de altfel mereu atît de vie, s-a amestecat unul dintre călugării care urmăreau discuția. Fraza era pronunțată pe un ton agitat, cel puțin la început, pentru că acela care vorbise, dîndu-și seama că în-demnînd la respect pentru bătrîn, îi punea, de fapt, în lumină o slăbiciune, își domolise apoi năvălirea propriei porniri, sfîrșind aproape într-o șoaptă de scuză. Cel care vorbise era Berengario din Arundel, ajutorul de bibliotecar. Era un tînăr cu chipul palid, și, privindu-l, mi-am amintit definiția pe care Ubertino o dăduse despre Adelmo : ochii săi păreau cei ai unei femei lascive. Intimidat de privirile tuturor ațintite asupra lui, își ținea degetele de la mîini strînse ca unul care vrea să-și stăpînească o tulburare lăuntrică. A fost ciudată reacția lui Venanzio. L-a privit pe Berengario în așa chip, încît acela și-a lăsat ochii în jos :

— Foarte bine, frate, a spus, dacă memoria e un dar al lui Dumnezeu, și capacitatea de a uita poate fi foarte bună și prețuită. Dar o respect la fratele bătrîn cu care vorbeam. Din partea ta, însă, mă așteptam la o amintire mai vie în legătură cu lucrurile petrecute cînd ședeam aici, împreună cu un Prieten foarte drag ție...

N-aș putea spune dacă Venanzio apăsase tonul cînd pronunțase cuvintele „foarte drag”. Fapt e că am simțit trecînd un aer de neliniște printre cei de față. Fiecare își întorcea Privirea în altă parte, dar nici unul n-o oprea asupra lui Berengario, care se înroșise violent. A intervenit numaidecît Mihai, cu autoritate:

87

— Vino, frate Guglielmo, a spus, am să-ți arăt și alte cărți interesante.

Grupul s-a desfăcut. L-am surprins pe Berengario arun-l cîndu-i lui Venanzio o privire încărcată de venin, și Venanzio l

răspunzându-i de asemenea, deosebit de provocator. Eu, văzînd că bătrînul Jorge se îndepărta, pătruns de un sentiment de respectuoasă supunere, m-am aplecat și i-am sărutat mîna. Bătrînul a primit sărutarea, și-a pus mîna pe capul meu și m-a întrebat cine eram. Cînd i-am spus numele meu, chipul i s-a luminat din nou:

— Porți un nume mare și foarte frumos, a spus. Știi cine ai fost Adso din Montier-en-Der ? a întrebat.

Eu, mărturisesc, nu știam. Așa că Jorge a adăugat:

— A fost autorul unei cărți mari și cumplite, *Libellus de Antechristo*, în care a văzut lucruri care aveau să se petreacă și n-a fost ascultat îndeajuns.

— Cartea a fost scrisă înaintea mileniului nostru, a spusj Guglielmo, și lucrurile acelea nu s-au dovedit adevărate.

— Pentru cine nu are ochi să vadă, a spus orbul. Cailei Antichristului sînt încete și întortocheate. El sosește cînd noi n-o bănuim, și nu pentru că ar fi greșit calculul sugerat dej Apostol, ci pentru că noi nu i-am deprins meșteșugul. Apoi a strigat cu glas foarte puternic și cu fața spre sală, făcînd să răsune bolțile *scriptorium*-\x\\xi: Chiar acum sosește! Nu pierdeți ultimele zile rîzînd de monștrii cu pielea pătată și coada îmbîrligată! Nu vă risipiți ultimele șapte zile!

Ziua întîi *Vesper*

în care se vizitează restul abației, Guglielmo trage unele concluzii în legătură cu moartea lui Adelmo, se vorbește cu fratele sticlar despre sticlele pentru citit și despre fantomele care apar celui ce vrea să citească prea mult

în momentul acela au sunat pentru *vesper* și călugării au început să-și părăsească mesele. Malachia ne-a dat de înțeles că și noi trebuia să plecăm. El avea să rămînă, cu ajutorul lui, Berengario, să pună lucrurile la loc și (așa s-a exprimat) să pregătească biblioteca pentru noapte. Guglielmo l-a întrebat dacă după aceea avea să închidă ușile.

— Nu există ușă care să oprească intrarea în *scriptorium*, din bucătărie sau din refector, nici în bibliotecă din *scriptorium*. Mai puternică decît orice ușă trebuie să fie interdicția Abatelui. Și călugării trebuie să se folosească și de bucătărie și de refector, pînă la *completa*. Atunci, ca să nu las străinii sau animalele, pentru care interdicția nu există, să intre în Edificiu, chiar eu închid portalurile de jos, care duc și la bucătărie și la refector, și de la ora aceea Edificiul rămîne izolat.

Am coborît. în vreme ce călugării se îndreptau spre cor, maestrul

meu a hotărît că Domnul avea să ne ierte că nu asistăm la serviciul divin (Domnul a avut multe să ne ierte în zilele care au urmat!) și m-a îndemnat să mă plimb puțin cu e' pe platou, ca să ne obișnuim cu locul.

Am ieșit prin bucătării, am străbătut cimitirul: erau acolo Pietre de mormînt mai noi și cele care păstrau semnele ^napului, povestind vieți de monahi care trăiseră în secolele ^{tr}ecute. Mormintele erau fără nume, iar deasupra aveau cruci ^{de} Piatră. Vremea se strica. Se pornise un vînt rece și cerul se . Se ghicea un soare apunînd în spatele grădinilor, și

89

începuse să se întunece la răsărit, spre care ne îndreptară înconjurînd corul bisericii și ajungînd în partea din spatelț platoului. Aici, aproape în dosul zidului de împrejmuire, a locul unde se lipea de turnul răsăritean al Edificiului, se aflai cocinele și porcarii acopereau vasul cel mare cu sînge de porc Am observat că în spatele cocinilor zidul împrejmuitor erj mai scund, așa încît puteai să te apropii să privești. Dincoli de picioarele zidurilor, terenul, care cobora foarte abrupt, ave | dedesubt un mal de pămînt pe care zăpada nu izbutea să-j ascundă cu totul. Mi-am dat seama că era vorba de depozitd de bălegar, care era aruncat din acel loc, și cobora pînă 1 cotitura de la care se ramifica poteca de-a lungul căreia j pornise la întîmplare fugarul Brunello. Spun bălegar pentrj că era vorba de un munte de materii puturoase, a căra duhoare ajungea pînă la parapetul de care mă proptisem! bineînțeles că țărani veneau să ia din partea de jos, ca săi folosească drept îngrășămînt pentru cîmp. Dar la dejecții! animalelor și ale oamenilor se adăugau și alte gunoaie solid! tot prisosul de materii moarte pe care abația le îndepărta dil trupul ei, ca să se păstreze limpede și curată, în legătura ei ci înălțimile munților și cu cerul.

în grajdurile de alături, grăjdarii tocmai duceau caii la iesle. Am străbătut drumul lung pe care se întindeau, spa zid, diferitele grajduri, și la stînga, în spatele corului, dorini torul călugărilor și latrinele. Acolo unde zidul de răsă« cobora spre miazăzi, în colțul împrejmuirii, se găsea clădiră fierăriilor. Fierarii care mai rămăseseră își puneau la 11 sculele și stingeau focurile, ca să se ducă la slujbă. Guglielng a pornit-o curios spre una dintre fierării, separată oarecum d restul atelierelor, unde un călugăr își strîngea lucrurile. H masa lui se afla o minunată colecție de sticle de toate culorii

de mici dimensiuni, dar sprijinite de pereți erau plăci nJ mari. În fața lui era un relicvar încă neterminat, din cart exista numai carcasa de argint, dar pe care el tocmai încastl cu precizie bucăți de sticlă și alte pietre, pe care le adusese l instrumentele lui la dimensiunea unui nestemat. P

Astfel l-am cunoscut pe Nicola din Morimondo, maestr sticlar al abației. Ne-a explicat că în partea din spatele ai lierului se mai sufla încă sticlă, în vreme ce în cea din faa unde ședeau fierarii, se fixau sticlele cu plumburile de legP tură ca să se facă vitralii. Dar, a adăugat, marea operă de alj a vitraliului, care împodobește Edificiul și biserica, fusa săvârșită cu secole în urmă. Acum se mărginea la lucr" mărunte sau la repararea stricăciunilor provocate de tim

—Și cu mare greutate, a adăugat, pentru că nu se mai pot gi culorile de altădată, mai ales albastrul, pe care-l puteți admira în cor, de o calitate atât de curată, încît cînd soarele de de cer revarsă în navă o lumină de paradis. Geamurile de la partea de apus a navei, refăcute de puțină vreme, nu sînt de aceeași calitate, și asta se vede în zilele de vară. E zadarnic, a mai spus el, nu mai avem înțelepciunea anticilor, s-a sfîrșit vremea uriașilor.

—Sîntem pitici, a încuviințat Guglielmo, dar pitici care stau pe umerii acelor uriași, și în nimicnicia noastră izbutim uneori să vedem mai departe decît ei la orizont.

—Spune-mi ce facem noi mai bine și ei nu știau să facă! a izbucnit Nicola. Dacă ai coborî în cripta bisericii, unde este păstrat tezaurul abației, ai găsi relicvarii de o lucrătură atât de aleasă, încît monștrișorii pe care-i fac eu acum ca vai de lume, și a arătat spre opera lui care se afla pe masă, îți vor părea o maimuțăreală a acelor!

— Nu e scris în lege că maeștrii sticlari trebuie să continue să facă ferestre și aurarii relicvarii, dacă maeștrii din trecut au știut să le facă atât de frumoase și menite să dăinuie peste veacuri. Astfel pămîntul s-ar umple de relicvarii, într-o epocă în care sfinții de la care să păstrezi relicve sînt atât de rari, a spus în glumă Guglielmo. Și nici ferestrele nu trebuie împodobite la infinit cu vitralii. Și în diferite alte țări am văzut opere noi făcute cu sticlă, care te fac să gîndești la o lume de mîine în care sticla să fie nu numai în slujba serviciului divin, ci și în ajutorul slăbiciunilor omenești. Aș vrea să-ți arăt o operă a zilelor noastre din care mă simt onorat să stăpînesc un foarte trebuincios exemplar. Și-a vîrît mîna în rasă și a scos de-acolo lentilele sale care l-au

lăsat fără grai pe interlocutorul nostru.

Nicola a luat furcuța, pe care Guglielmo i-o întindea, cu mare interes.

— *Oculi de vitro cum capsula !* a exclamat el. L-am auzit vorbindu-mi despre asta pe un anume Giordano, pe care l-am cunoscut la Pisa. Spunea că n-au trecut douăzeci de ani de când au fost născociți. Dar am vorbit cu el acum mai bine de douăzeci de ani.

Cred că au fost născociți cu mult înainte, a spus ielmo, dar sînt greu de făcut și pentru asta au nevoie de ri sticlari foarte pricepuți. Cer mult timp și muncă. ^ zece ani o pereche din acești *vitrei ab oculis ad egendum* au fost vînduți la Bologna cu șase *soldi*. Eu am Primit o pereche în dar de la un mare maestru, Salvino degli

90

91

Armați, acum mai bine de zece ani, și i-am păstrat cu marel grijă în tot acest timp, de parcă ar fi fost - și acum de fapt sîntJ — o parte din propriul meu trup.

— Nădăjduiesc să mi-i dai și mie să-i cercetez în una dini zilele acestea; mi-ar face plăcere să fac și eu unii la fel, a spu« emoționat Nicola.

— Fără îndoială, s-a învoit Guglielmo, numai ia seama căi grosimea sticlei trebuie să se schimbe după cum o cere ochiui cu care trebuie să se adapteze, și se cer încercate multe dintrel aceste lentile pentru a le potrivi pe pacient, pînă cînd sa găsește grosimea cea mai bună.

— Ce minune, spunea Nicola, mai departe. Și ai să vezi ca mulți au să vorbească de vrăjitorie și despre amestecul necu-l rătului...

— într-adevăr, aici poți vorbi pe drept cuvînt de magie, a încuviințat Guglielmo. Numai că sînt două forme de magie Există o magie care este lucrarea diavolului și care urmăreșta prăbușirea omului prin acțiuni despre care nu este îngăduit să vorbim. Dar există și o magie care este lucrare a Iul Dumnezeu, acolo unde știința Domnului iese la iveală priJ știința omului, care slujește să transforme natura, și care ara unul dintre scopuri acela de a prelungi însăși viața omului. Și aceasta este magie sfîntă, căreia înțelepții ar trebui întow deauna să-și închine viața, nu numai pentru a descopen lucruri noi, ci pentru a descoperi atîtea secrete ale naturii, pi care înțelepciunea divină le împărtășise evreilor, greciloa atîtor popoare antice, și azi chiar și necredincioșilor (și nuJ

mai spun cîte lucruri minunate de optică și de știință a vederi găesc în cărțile necredincioșilor!). Și pe toate aceste cf noștințe o știință creștină va trebui să pună din nou stăpînirJ și s-o ia înapoi de la păgîni și de la necredincioși *tamquam ai iniustis possessoribus*.

— Dar de ce aceia care dețin această știință nu o împăa tășesc întregului popor al lui Dumnezeu ?

— Pentru că nu tot poporul lui Dumnezeu e pregătit sj primească atîtea secrete, și s-a întîmplat adesea ca deținătoa acestei științe să fie luați drept magi ce au legămînt cj diavolul, plătind cu viața lor dorința pe care o avuseseră săi facă pe ceilalți părtași la comoara lor de cunoaștere. Chiar el în timpul unor procese în care era bănuir cineva că ar avJ legătură cu diavolul, a trebuit să mă feresc de a folosi acesl lentile, slujindu-mă de secretari binevoitori care să-mi ci tească documentele de care aveam nevoie, pentru că al minteri, într-un moment cînd prezența diavolului era atît i

92

cotropitoare, și toți îi respirau, ca să zic așa, mirosul de pucioasă, eu însumi aș fi fost socotit drept un prieten al celor judecați. Și, în sfîrșit, ne atrăgea atenția Ruggiero Bacone, nu întotdeauna secretele științei trebuie să se afle la îndemîna tuturor, întrucît unii ar putea să le folosească în scopuri rele. Adesea înțeleptul trebuie să facă să apară ca magice cărți care nu sînt magice, dar într-adevăr de știință bună, ca să le ferească de ochii curioșilor.

— Te temi, deci, că oamenii simpli pot folosi în chip rău aceste secrete ? a întreat Nicola.

— în ceea ce îi privește pe oamenii simpli, mă tem doar că pot fi terorizați, luînd ei secretele de care vorbești drept acele opere ale diavolului despre care prea adesea le amintesc predicatorii. Vezi, mi s-a întîmplat să cunosc medici foarte pricepuți care distilaseră medicamente în stare să vindece numaidecît un bolnav. Dar aceștia le dau celor simpli alifia sau fiertura lor însoțindu-le cu vorbe sfinte și psalmodiind fraze care păreau rugăciuni. Nu pentru că aceste rugăciuni ar fi avut putere de tămăduire, ci pentru că, fiind încredințați că tămăduirea venea de la rugăciuni, cei simpli înghițeau fiertura și se ungeau cu alifia, și așa se tămăduiau, fără să ia prea mult în seamă puterea adevărată a leacurilor. Și apoi, pentru ca sufletul, foarte înfierbîntat de nădejdea în formula de credință, să se lase cît mai mult în voia acțiunii corporale a medicamentului. Dar adesea comorile științei trebuie ferite nu de oamenii simpli, ci chiar de alți înțelepți. Se fac

azi mașini nemaipomenite, de care într-o zi se va vorbi, cu care se poate călăuzi cu adevărat mersul naturii. Dar va fi vai și amar dacă ele vor cădea în mâinile unor oameni care să le întrebuițeze ca să-și mărească puterea lor pămîntească și să îndeestuleze pofta lor de avere. îmi spun că în țara Kitayului un înțelept a distilat o pulbere care poate produce, în atingere cu focul, o detunătură puternică și o flacără mare, distrugînd toate lucrurile pe mari întinderi de jur-împrejur. Minunată lucrare, dacă ar fi folosită pentru a abate cursul nurilor, sau a sfărîma stîncă pentru a se curăța pămîntul. Dar dacă cineva ar folosi-o pentru a pricinui rău dușmanilor săi ?

— Poate că ar fi bine așa, dacă ar fi dușmani ai poporului lui Dumnezeu, a spus Nicola cu devoțiune.

— Poate, s-a învoit Guglielmo. Dar cine e azi dușmanul Poporului lui Dumnezeu ? împăratul Ludovic sau papa Ioan ?

— Oh, Doamne Dumnezeule ! a spus foarte speriat Nicola. ^hiar că n-aș vrea să hotărâsc eu singur un lucru atît de dureros.

93

— Vezi? a zis Guglielmo. Uneori e bine ca anumite secrete | să rămînă tănuite în discuții oculte. Secretele naturii nu se transportă în piei de capră sau de oaie. Aristotel spunea în cartea secretelor că a dezvălui prea multe ascunzișuri alei naturii și ale artei înseamnă să rupi un sigiliu ceresc, și căi multe lucruri rele ar putea ieși de aici. Ceea ce însă nu I înseamnă că secretele nu trebuie dezvăluite, dacă se convine I să hotărască înțelepții cînd și cum.

— Așa că e bine ca în lucruri din acestea, a spus Nicola, să I nu fie toate cărțile la îndemîna oricui.

— Asta e o altă poveste, a zis Guglielmo. Se poate păcătui j prin prea multă locvacitate, dar și prin prea multă tăcere. Eu nu voiam să spun că trebuie ascunse izvoarele științei. Ba j chiar asta mi se pare un mare rău. Voiam să spun că, ocu-j pîndu-se de ascunzișuri din care poate ieși fie binele, fie răul, înțeleptul are dreptul și datoria să folosească un limbaj' obscur, lămurit doar pentru cei deopotrivă cu el. Calea științei i este anevoioasă și e anevoios să deosebești binele de rău. Și adesea înțelepții vremurilor noi sînt doar pitici pe umerii, piticilor.

Discuția prietenească cu maestrul meu trebuie să-l fîj împins pe Nicola pe calea mărturisirilor. Așa că i-a făcut un semn de încredere lui Guglielmo (ca și cum i-ar fi spus : eu și cu tine ne înțelegem, pentru că vorbim despre aceleași lucruri) și a spus în

legătură cu asta:

.— Totuși acolo, și a arătat spre Edificiu, secretele științei] sînt foarte bine apărute de opere de magie...

— Da ? a spus Guglielmo, prefăcîndu-se indiferent. Ușii zăvorite, opreliști aspre, amenințări, îmi închipui.

— Oh, nu; mai mult!

— Ca, de exemplu, ce ?

— Uite, eu nu știu cu precizie, eu mă ocup de sticle și nu de cărți, dar în abație umblă povești... ciudate...

— Ce fel de povești ?

— Ciudate. Se spune despre un călugăr care în timpul nopții voia să se aventureze în bibliotecă, în căutarea a ceva ce Malachia nu voia să-i dea, că a văzut șerpi, oameni fără cap și oameni cu două capete. Puțin a lipsit să nu iasă nebun din labirint...

— De ce vorbești de magie și nu de apariții diabolice ?

— Pentru că oricît aș fi eu doar un meșter sticlar, nu sînt atît de neștiutor. Diavolul (Doamne, apără-mă!) nu ade-j menește un călugăr cu șerpi sau cu oameni bicefali, ci cu apariții nerușinate, ca pe călugării din pustiu. Și apoi, dacă 3

94

rău să pui mîna pe anumite cărți, de ce diavolul ar trebui să-l j^piedice pe un călugăr să făptuiască răul ?

— Mi se pare o bună entimemă, a admis maestrul meu.

— Și, în sfîrșit, cînd montam geamurile la spital, m-am distrat răsfoind cîteva din cărțile lui Severino. Era o carte de secrete, scrisă cred de Albert cel Mare; m-au atras niște miniaturi ciudate, și din paginile cărții am citit despre felul cum poți unge fitilul unei lămpi de ulei, și fumul care iese din ea îți dă năluciri. Ai văzut, sau mai bine zis n-aveai cum să vezi încă, pentru că încă n-ai petrecut o noapte în abație, că în timpul orelor de întuneric catul de deasupra Edificiului este luminat. Mulți s-au întrebat ce-o fi, și s-a vorbit de focuri vrăjite sau despre sufletele bibliotecarilor răposați care se întorc să-și viziteze regatul lor. Mulți de aici cred în asta. Eu cred că sînt lămpi pregătite pentru năluciri. Știi, dacă iei grăsime de la urechea unui cîine și ungi cu ea un fitil, cine respiră fumul acelei lămpi va crede că are cap de cîine, și dacă ar fi cineva în preajma lui, l-ar vedea cu cap de cîine. Și mai e și o altă unsoare care face astfel încît cei care stau în jurul lămpii se simt mari cît niște elefanți. Și cu ochii unui liliac și a două soiuri de pești, al căror nume nu mi-l mai amintesc, și fierea unui lup, faci un fitil care arzînd te va face să

vezi animalele de la care ai luat grăsimea. Și cu coada șopîrlei faci toate lucrurile din jur să se vadă ca de argint, iar cu untura unui șarpe negru și o bucată de giulgiu de înmormîntare, camera va părea plină de șerpi. Eu știu asta. Cineva din bibliotecă e foarte priceput...

— Dar n-ar putea fi sufletele bibliotecarilor răposați care să facă toate magiile astea ?

Nicola a rămas încremenit și neliniștit.

— La asta nu m-am gîndit. S-ar putea. Dumnezeu să ne păzească. E tîrziu, a și început *vesper*. La revedere.

Și s-a îndreptat spre biserică.

Am pornit-o mai departe, de-a lungul laturii de miazăzi: la dreapta casa peregrinilor și sala capitulară cu grădina, la stînga teascurile de măslina, moara, grînarele, pivnițele, casa novicilor. Și toată lumea se îndrepta grăbită spre biserică.

— Ce credeți despre tot ce a spus Nicola? l-am întrebat pe maestrul meu.

— Nu știu. în bibliotecă se petrece ceva, și nu cred să fie sufletele bibliotecarilor răposați...

— De ce ?

Pentru că îmi închipui că au fost atît de virtuoși, încît stăzi stau în împărăția cerurilor să-și bucure ochii privind

95

chipul lui Dumnezeu, dacă răspunsul acesta poate să te l mulțumească. Cît privește lămpile, dacă sînt, le vom vedea. I iar cît despre unsoarele de care vorbea sticlarul nostru, există l feluri mai lesnicioase de a produce năluciri, și Severino le l cunoaște foarte bine, ți-ai dat seama astăzi. E neîndoios că în abație nu se vrea să se pătrundă noaptea în bibliotecă, și că în schimb mulți au încercat și încearcă s-o facă.

— Și crima noastră are vreo legătură cu această poveste ?

— Crima? Cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît sînt mai convins că Adelmo s-a omorît.

— Și de ce ?

— Iți amintești, azi-dimineață, cînd am descoperit grămada de bălegar ? In timp ce urcam cotitura ce străjuia turnul de răsărit, am observat în acel punct semnele lăsate de o surpătură: adică de o parte din teren, mai mult sau mai puțin l în locul unde se grămădește bălegarul, se prăbușise, rostogolindu-se pînă la picioarele turnului. Și iată de ce, în | seara aceasta, cînd am privit în sus, bălegarul ne-a apărui puțin acoperit de zăpadă, sau abia acoperit de ultima zăpadă de ieri, nu de cea din zilele

trecute. Cît privește cadavrul lui Adelmo, Abatele ne-a spus că era sfișiat de stînci, iar sub turnul de răsărit, în locul unde construcția se termină cu o ieșitură, cresc pini. În schimb, stîncile sînt tocmai în locul unde peretele zidului se sfîrșește, alcătuiind un soi de treapti și după asta începe căderea de bălegar.

— Și atunci ?

— Atunci gîndește-te dacă nu e mai... cum să spun?... dac nu am avea mai puțină bătaie de cap să admitem că Adelmo, din motive încă neafiate, fie s-a aruncat, de voie, de nevoie, dej pe parapetul zidului, fie s-a prăbușit pe stîncă și, mort sail rănit cum o fi fost, a căzut în bălegar. Apoi povîrnișul, datorită furtunii din seara aceea, a făcut să se rostogolească și băle-j garul, și o parte din teren, și corpul bietului om sub turnul *ăel* răsărit.

— Și de ce domnia ta spune că ar fi mai mică bătaie de capi să gîndim așa ?

— Dragă Adso, nu trebuie înmulțite explicațiile și cauzele! fără să fie o neapărată trebuință de ele. Dacă Adelmo a căzut? din turnul de răsărit, trebuie să fi pătruns în bibliotecă, acoloj trebuie să-l fi lovit cineva înainte de a se putea împotrivi, acel cineva să fi găsit chipul de a urca cu un trup neînsuflețit în spinare pînă la fereastră, să fi deschis-o și să-l fi aruncat jos pe nenorocit. Cu ipoteză mea nu ne trebuie decît Adelnroj

96

voința lui și un povîrniș. Totul se explică folosind un număr foarte mic de cauze.

__Dar de ce să se fi omorît ?

__Dar de ce să-l fi omorît? In orice caz, trebuie să căutăm motivele. Și că există, mi se pare neîndoielnic. In Edificiu se respiră- un aer de reținere, toți ne ascund ceva. Deocamdată n-am adunat decît unele insinuări, destul de nesigure, de fapt, asupra unei anumite legături ciudate dintre Adelmo și Berengario. Asta înseamnă că vom ține ochii pe ajutorul de bibliotecar.

în timp ce vorbea astfel, slujba de *vesper* se terminase. Servitorii s-au întors la îndatoririle lor înainte de a se duce la cină, călugării s-au îndreptat spre refector. Cerul se întunecase acum și începea să ningă. O zăpadă ușoară, cu fulgi mici și moi, care va continua, cred, mare parte din noapte, deoarece în dimineața următoare tot platoul avea să fie acoperit de o pătură imaculată, cum voi spune.

Mi-era foame și am primit cu ușurare ideea de a merge la masă.

97

Ziua întâi *Completa*

în care Guglielmo și Adso se bucură de voioasa ospitalitate a Abatelui și de mlnioasa conversație a lui Jorge

Refectoriul era luminat de făclii mari. Călugării ședeau la un șir lung de mese, în cap masa Abatelui, așezată perpendicular, pe un podium înalt. În partea opusă era un amvon unde se postase un călugăr care avea să citească în timpul cinei. Abatele ne aștepta lângă un căzanel cu un ștergar alb, ca să ne ștergem pe mâini după ce ni le spălam, potrivit străvechilor îndemnuri ale Sfântului Pahomie.

Abatele l-a poftit pe Guglielmo la masa lui și a spus că, pentru seara aceea, dat fiind că și eu eram oaspete nou, voi \ putea să mă bucur de același privilegiu, chiar dacă eram un \ novice benedictin. În zilele următoare, mi-a spus părintește, puteam să stau la masă cu călugării, sau dacă maestrul meu avea să-mi încredințeze vreo sarcină, să trec mai înainte sau după mese pe la bucătărie, unde bucătarii vor avea grijă de mine.

Acum călugării stăteau la mese în picioare, nemișcați, cu glugile lăsate pe ochi și mâinile sub scapulare. Abatele s-a apropiat de masa lui și a rostit rugăciunea *Benedicitei* Cantorul de la amvon a intonat *Edent pauperes*. Abatele și-al dat binecuvîntarea și fiecare s-a așezat.

Regula fondatorului nostru prevede o hrană destul de - ușoară, dar lasă Abatelui libertatea să hotărască de cîtă mîn-care au cu adevărat nevoie călugării. Pe de altă parte, acum, în abațiile noastre, plăcerile mesei sînt privite cu destul de multă îngăduință. Nu vorbesc despre mesele acelea care, din păcate, se transformă în adunări de mîncăi, dar și cele: cîrmuite de criterii de penitență și de virtute oferă călugărilor, prinși mai întotdeauna de ostenitoare munci intelectuale, " hrană nu moleșitoare, ci întăritoare. Pe de altă parte, masa

98

Abatelui este întotdeauna privilegiată și pentru că arareori trec pe la ea oaspeți de seamă, iar abațiile sînt mîndre de produsele pămînturilor și ale grajdurilor lor, precum și de priceperea bucătarilor pe care-i au.

Masa călugărilor s-a desfășurat în liniște, ca întotdeauna, unui

comunicînd cu alții prin obișnuitul alfabet al degetelor, jsoficii și călugării mai tineri erau serviți primii, imediat după ce felurile de bucate hărăzite pentru toți trecuseră pe la masa Abatelui.

La masa Abatelui ședeau cu noi Malachia, chelarul și cei doi călugări mai vîrstnici, Jorge din Burgos, bătrînul orb pe care-l cunoscusem în *scriptorium*, și foarte bătrînul Alinando din Grottaferrata: avea aproape o sută de ani, tremura, gata parcă să se sfărîme și, după cum mi se pare, nici mintea nu-l mai ajuta. Abatele ne-a spus despre el că, fiind novice chiar în abația aceasta, trăise întotdeauna aici și-și amintea cel puțin optzeci de ani în care se întîmplaseră cîte și mai cîte. Abatele ne-a spus toate acestea pe șoptite la început, ca după aceea să se supună obiceiului ordinului nostru, urmărindu-se în tăcere lectura. Dar, cum am spus, la masa Abatelui se lua unele libertăți, așa că am început să lăudăm bucatele care ni se aduseseră, în timp ce Abatele ridica în slăvi calitatea uleiului și a vinului său. Chiar într-un rînd, turnîndu-ne de băut, ne-a amintit pasajele acelea din regulă în care sfîntul fondator observase că, desigur, vinul nu se cuvine călugărilor, dar întrucît călugării din timpurile noastre nu pot fi convinși să nu bea, cel puțin e bine să nu bea pe săturate, deoarece vinul împinge la apostazie, chiar și pe cei mai înțelepți, cum amintește Ecclesiastul. Benedict spunea „din timpurile noastre” și se referea la timpurile sale, acum foarte îndepărtate; să ne închipuim timpurile în care cinam la abație, după ce moravurile decăzuseră așa de rău (și nu vorbesc de timpurile mele, în care scriu, pentru că aici, la Melk, e îngăduită mai mult berea!); în sfîrșit, s-a băut fără să se întreacă măsura, dar nu fără plăcere.

Am mîncat carne la frigare de la porcii abia tăiați și mi-am dat seama că pentru alte mîncăruri nu se folosea untură de animale sau ulei de rapiță, ci ulei din cel mai bun de măsline, care venea de pe pămînturile pe care abația le posedă la Poalele muntelui dinspre mare. Abatele ne-a dat să gustăm uiind păstrat pentru el) din puiul acela pe care-l văzusem cum îl găteau la bucătărie. Am observat, lucru de mirare, că ® avea și o furculiță de metal, care după formă îmi amintea e lentilele maestrului meu; om de spiță aleasă, gazda

99

noastră nu voia să-și mînjească mîinile cu mîncarea, și ne-aB oferit chiar instrumentul lui măcar ca să luăm carnea dinfl farfuria cea mare ca s-o punem în talerele noastre. Eu n-an%8 vrut, dar am văzut că Guglielmo a primit cu dragă inimă, și I s-a

slujit cu îndemînare de scula aceea pentru domni ca săi nu-i arate Abatelui că franciscanii erau persoane lipsite del educație și de proveniență umilă.

încîntat cum eram de toate mîncărurile acelea alese (după atîtea zile de călătorie în care ne hrănisem cum putusem),! pierdusem șirul lecturii care între timp înainta plină del smerenie. M-a readus la ordine un puternic mîriit de aprobare I al lui Jorge, și mi-am dat seama că asta se întîmpla cînd I tocmai se citea un capitol din Regulă. Am înțeles motivul I pentru care Jorge era atît de mulțumit, după ce-l ascultasem I în după-masa aceea. De fapt lectorul spunea: „Să-l urmăm I mereu pe profet care spune : m-am hotărît, voi veghea în calea I mea să nu păcătuiesc cu limba mea; am pus strajă gurii mele, I mut am devenit cu umilință, m-am ferit sa vorbesc chiar și I despre lucruri nevinovate. Și, dacă în pasajul acesta profetul j ne învață că uneori, pentru iubirea de tăcere, ar trebui să ne I abținem și de la vorbele îngăduite, cu atît mai mult ar trebui să ne înfrînăm de la vorbele neîngăduite, pentru a scăpa de] pedeapsa acestui păcat!". Și apoi urma: „Dar vorbele urîte, prostiile și caraghioslîcurile noi le osîndim la pedeapsa fără de sfîrșit, în orice loc, și nu vom îngădui ca discipolul să deschidă gura ca să spună ceva despre toate acestea".

— Și asta se potrivește și pentru discuțiile care s-au iscau astăzi, nu s-a putut abține să nu comenteze, încet, Jorge. Ioan Gură de Aur a spus că Christos nu a rîs niciodată.

— Nimic din natura omenească nu-l împiedica, a observaw Guglielmo, pentru că rîsul, cum ne învață teologii, este firesci omului.

— *Forte potuit sed non legitur eo usus fuisse*, a spus tăioa Jorge, citîndu-l pe Petru Cantorul.

— *Manduca, jam coctum est*, a șoptit Guglielmo.

— Ce ? a întrebat Jorge, care credea că se referea la vreua soi de bucate care îi erau aduse.

— Sînt cuvintele care, după Ambrozie, au fost pronunțata de Sfîntul Laurențiu pus pe grătar, cînd i-a poftit pe călăi să-l întoarcă pe partea cealaltă, așa cum își amintește *m* Prudentius în *Peristephanos*, a spus Guglielmo cu un aer de sfînt. Sfîntul Laurențiu știa deci să rîdă și să spună lucruri hazlii, chiar și numai pentru a-i înjosi pe propriii săi dușmani

100

._ Ceea ce arată că rîsul este un lucru foarte aproape de moartea și distrugerea trupului, i-a întors-o cu un mormăit Jorge,

și trebuie să recunosc că s-a comportat ca un laic adevărat. În acel moment, Abatele ne-a invitat cu bunăvoință să păstrăm tăcerea. Cina, de altfel, era pe sfârșite. Abatele s-a ridicat și l-a prezentat pe Guglielmo călugărilor. I-a lăudat înțelepciunea, i-a făcut cunoscută faima și le-a atras atenția că fusese rugat să facă cercetări în privința morții lui Adelmo, poftindu-i pe călugări să răspundă întrebărilor lui și să-i înștiințeze pe oamenii lor din toată abația să facă întocmai. Și să-i ușureze cercetările, deoarece, a spus el, căutările lui nu contraveneau regulilor mănăstirii. În care caz ar fi trebuit să se ceară aprobarea lui. O dată masa încheiată, călugării o porniră spre cor pentru slujba de *completa*. Și-au lăsat din nou glugile pe ochi și s-au aliniat în fața ușii, așteptând. Apoi s-au urnit într-un șir lung, străbătând cimitirul și intrând în cor prin partea de miazăzi.

Am pornit-o și noi cu Abatele.

— La ora aceasta se închid ușile Edificiului ? a întrebat Guglielmo.

— De îndată ce slujitorii vor curăța refectorul și bucătăria, bibliotecarul însuși va închide toate ușile, zăvorându-le pe dinăuntru.

— Pe dinăuntru ? Și el pe unde iese ?

Abatele l-a fixat pentru o clipă pe Guglielmo, serios la față. Desigur că nu doarme în bucătărie, a spus repezit. Și a grăbit pasul.

— Bine, bine, mi-a șoptit Guglielmo, așadar există o altă intrare, dar noi nu trebuie s-o știm.

I-am zîmbit, foarte mîndru de deducția lui, și el m-a brufțuit:

— Și nu rîde. Ai văzut că între zidurile acestea rîsul nu se bucură de o reputație prea bună.

Am intrat în cor. O singură lampă ardea, pe un tripod gros de bronz, înalt cît doi oameni. Călugării s-au așezat tăcuți pe bănci, în timp ce lectorul citea un pasaj dintr-o omilie a Sfîntului Grigorie.

Apoi Abatele a făcut un semn și cantorul a intonat *Tu o-utem Domine miserere nobis*. Abatele a răspuns *Adjutorium nostrum in nomine Domini* și toți în cor cu *Qui fecit coelum et teram*. Apoi a început cîntecul psalmilor: *Cînd te chem, rîspunde-mi, Doamne al dreptății mele; îți voi mulțumi, doamne, din toată inima mea; Binecuvîntați pe Domnul, voi*

101

toți ce-i sînteți supuși. Noi nu ne aflam în strane, ci ne retrăseserăm în nava principală. De aici l-am văzut pe

neașteptate pe Malachia ieșind din întunericul unei capele laterale.

— Privește bine locul acela, mi-a spus Guglielmo. Ar putea fi o trecere care să ne ducă la Edificiu.

— Pe sub cimitir?

— Și de ce nu? Ba, a reluat el, după ce s-a mai gândit, trebuie să fie pe undeva și un osuar; nu e cu puțință ca de secole să-i îngroape pe toți călugării în acel petic de pământ.

— Dar domnia ta chiar vrea să intre, noaptea, în bibliotecă ? l-am întrebat încremenit.

— Unde sînt călugări morți, și șerpi, și lumini misterioase, bunul meu Adso? Nu, băiete. Mă gîndeam azi la asta, și nu din curiozitate, ci pentru că îmi puneam întrebarea cum o fi murit Adelmo. Acum, cum ți-am spus, sînt înclinat spre o explicație mai logică, și la urma urmei vreau să respect obiceiurile hotărîte în acest loc.

— Atunci, de ce vreți să știți ?

— Pentru că știința nu constă numai în a afla ceea ce trebuie sau se poate face, ci și în a afla ceea ce s-ar putea face și care poate că nu trebuie făcut. Iată pentru ce îi spuneam astăzi meșterului sticlar că omul înțelept trebuie cumva să ascundă secretele pe care le află, pentru ca alții să nu se folosească de asta cu răutate, dar trebuie să le dea la iveală, și biblioteca asta îmi pare mai degrabă un loc în care tainele rămîn ascunse.

Cu aceste cuvinte a ieșit afară din biserică, pentru că slujba se terminase. Eram amîndoi foarte obosiți, și ne-am dus în chilia noastră. Eu m-am ghemuit în ceea ce Guglielmo a^ numit, în glumă, un *loculo*, și am adormit imediat.

102

Ziua a doua

Ziua a doua Matutini

In care puținele ore de fericire dumnezeiască sînt întrerupte de un fapt dintre cele mai sîngeroase

Uneori simbol al diavolului, alteori al lui Christos înviat, nici o viețuitoare nu este mai necredincioasă decît cocoșul. Ordinul nostru a cunoscut făpturi din acestea trîndave, care nu cîntau la ivirea soarelui. Iar, pe de altă parte, mai ales în zilele de iarnă, slujba de *matutini* are loc cînd noaptea este încă deplină și

întreaga natură adormită, pentru că monahul trebuie să se scoale pe întuneric și să se roage îndelung în întuneric, așteptând ziua și luminând tenebrele cu flacăra credinței sale nestrămutate.

Dejaceea cu chibzuință a hotărît obiceiul să fie niște veghetori care să nu se culce asemenea fraților lor, ci să-și petreacă noaptea recitind ritmic acel număr exact de psalmi care să le dea măsura timpului ce s-a scurs, așa încît, la scăderea orelor scurse pe care ceilalți le dedicau somnului, li se dădea acestora semnul trezirii.

Așadar, în noaptea aceea am fost treziți de cei care străbăteau dormitorul și casa peregrinilor scuturînd dintr-un clopoțel, în vreme ce un altul mergea din chilie în chilie strigînd *Benedicamus Domino*, la care fiecare răspundea *Deo gratias*.

Guglielmo și cu mine am urmat obiceiul benedictin: în mai puțin de o jumătate de oră ne-am pregătit să întîmpinăm noua zi, coborînd deci în cor, unde călugării așteptau, prosternați la pămînt, recitind primii cincisprezece psalmi, pînă cînd au intrat novicii, conduși de maestrul lor. Deci fiecare s-a așezat în strana lui și corul a intonat *Domine labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam*. Strigătul s-a ridicat pînă la bolta bisericii ca o rugămintă fierbinte de copil. "i călugări au urcat în amvon și au dat glas psalmului nouăzeci și patru, *Venite exultemus*, căruia i-au urmat celelalte sorocite. Și eu am simțit înflăcărarea unei credințe reînnoite.

105

Călugării erau în stranele lor, șaizeci de figuri pe care rasa 1 și gluga le făceau egale, șaizeci de umbre abia luminate de j flacăra trepiedului cel mare, șaizeci de voci unite întru ■ proslăvirea Atotputernicului. Și ascultînd această mișcătoare 1 armonie, vestibul al bucuriilor din paradis, m-am întrebat j dacă într-adevăr abația era cuib de taine ascunse, de încercări] neîngăduite de a le da pe față și de grele amenințări. Pentru 1 că îmi apărea în schimb acum ca un receptacul de sfinți, mănunchi de virtuți, relicvar de înțelepciune, arcă a pru-l denței, turn de știință, lăcaș de blîndețe, bastion de tărie j sufletească, cădelniță de sfințenie.

După șase psalmi a început lectura Sfintei Scripturi. Cîțiva] călugări se clătinau de somn și unul dintre veghetorii de noapte se preumbla printre strane cu o mică lampă ca să-i j deștepte pe cei ce adormeau. Dacă vreunul era surprins pe cînd ațipea, drept pedeapsă lua lampa și continua el să se 1 preumbe în control. Așa că s-a reluat cîntarea a încă șase psalmi. Apoi Abatele și-a

dat binecuvîntarea, călugărul cu j slujbele din săptămîna aceea a spus rugăciunile, toți s-au înclinat spre altar într-un minut de reculegere căruia nimeni care nu a văzut aceste ore de exaltare mistică și de nestrămutată pace lăuntrică nu-i poate înțelege dulceața. În sfîrșit, cu gluga din nou trasă pe față, toți s-au așezat și au intonat solemn un *Te Deum*. Și eu l-am lăudat pre Domnul pentru că m-a scăpat de îndoieli și de sentimentul de neplăcere în care mă cufundase prima zi petrecută în abație. Sîntem făpturi slabe, mi-am spus, chiar și printre acești călugări învățați și credincioși necuratul face să umble invidii mărunte, dușmăanii ascunse, dar e vorba de fum care se risipește în vîntul năvalnic al credinței de cum se adună cu toții în numele Tatălui, și Christos coboară din nou printre ei.

între *matutini* și *laudi* călugărul nu se întoarce în chilie, chiar dacă noaptea este încă deplină. Novicii l-au urmat pe maestrul lor în sala capitulară ca să studieze psalmii, unii dintre călugări au rămas în biserică pentru a se îngriji de cele sfînte, cei mai mulți s-au dus să se plimbe, meditînd în tăcere, prin incintă, și așa am făcut Guglielmo și cu mine. Servitorii mai dormeau încă; ne-am întors în cor pentru a asculta laudele pe cînd cerul nu se luminase.

A început din nou cîntarea psalmilor, și unul mai ales, din cei prevăzuți pentru ziua de luni, m-a făcut să cad din nou la bănuielile mele dintii: „Greșeala a pus stăpînire pe cei fără credință, în adîncul sufletului său — nu mai e teamă de

106

punmezeu în ochii lui - își schimbă cu viclenie înfățișarea -în așa fel încît limba lui este nesuferită". Mi s-a părut o rea prevestire faptul că regula orînduise tocmai pentru ziua aceea o muștrare atît de grea. Și frămîntarea mea de neliniște nu s-a potolit nici cînd, după psalmii de laudă, a urmat obișnuita lectură din Apocalipsă, și mi-au revenit în minte figurile de pe portal care-mi stăpîniseră într-atît sufletul și privirea cu o zi înainte. Dar după liturghie, după cîntarea imnului și după verset, tocmai cînd începea Evanghelia, am descoperit dincolo de fereastra din cor, tocmai deasupra altarului, o lumină palidă care începuse să strălucească în feluritele culori ale geamurilor pînă atunci amorțite de întuneric. Nu se revăr-saseră încă zorile, care aveau să biruie înainte de *prima*, tocmai cînd se va cînta *Deus qui est sanctorum splendor mirabilis* și *Iam lucis orto sidere*. Era doar prima vestire firavă a zorilor de iarnă, dar a fost de ajuns, și a fost de ajuns ca să-mi întărească sufletul ușoara penumbră care

înlocuia acum în naos întunericul nopții.

Cîntam cuvintele cărții sfinte și, în timp ce mărturiseam credință întru Cuvîntul venit să-i ilumineze pe oameni, mi se părea că astrul zilei invadea cu toată scînteierea lui întreg templul. Lumina, încă absentă, mi se părea că strălucește în cuvintele cîntării, crin mistic ce se întredeschidea parfumat între liniile ascuțite ale bolților. „Mulțumescu-Ți Ție, Doamne, pentru clipa aceasta de bucurie nețarmurită !” m-am rugat eu în tăcere, iar sufletului meu i-am spus : „Și tu, nerodule, de ce te temi ?”

Pe neașteptate s-au ridicat niște strigăte dinspre portalul de miazănoapte. M-am întrebat cum se poate ca slugile, pre-gătindu-se de treabă, să tulbure astfel slujba. În acel moment au intrat trei porcari, cu chipurile cuprinse de groază, și s-au apropiat de Abate, șoptindu-i ceva. Mai întîi Abatele i-a liniștit cu un gest, ca și cum n-ar fi vrut să întrerupă slujba; dar au intrat alți slujitori și strigătele au devenit și mai puternice:

— E un om, un om mort! spunea cineva; și alții: - Un călugăr, n-ai văzut încălțările ?

Cei care se rugau au tăcut, Abatele a ieșit în grabă, făcînd semn chelarului să vină după el. Guglielmo a pornit după ei, dar acum și ceilalți călugări își părăseau stranele și se nă-Pusteau afară. Cerul era limpede, și zăpada de pe jos făcea esplanada și luminoasă. În spatele corului, în fața cocinilor, unde inte trona hîrdăul cel mare cu sînge de porc, un obiect

107

ciudat, în formă parcă de cruce, se iveau la marginea vasului, ca și cum ar fi fost doi pari înfiți în pămînt care se acoperă cu zdrențe ca să sperie păsările.

De fapt erau două picioare omenești, picioarele unui bărbat cufundat cu capul în jos în hîrdăul cu sînge.

Abatele a poruncit să se scoată cadavrul din lichidul spurcat (întrucît, din păcate, nici o făptură vie n-ar fi putut ! rămîne în poziția aceea nerușinată). Porcarii, încurcați, s-au apropiat de marginea vasului și, mînjindu-se de sînge, au tras din el bietul lucru însîngerat. Așa cum mi se spusese, amestecat ca să poată fi numaidecît vărsat, și lăsat la frig, sîngele nu se brînzise, dar stratul care acoperea cadavrul era acum pe cale să se întărească, îi îmbiba veșmintele, îi făcea chipul de nerecunoscut. Un servitor s-a apropiat cu o găleată de apă și a aruncat-o pe fața bietului mort. Un altul s-a apropiat cu o cîrpă să-i șteargă chipul. Și înaintea ochilor noștri a apărut obrazul alb al lui Venanzio din Salvemec, știutorul de carte grecească cu care stătuserăm de

vorbă după-masa lângă codicele lui Adelmo.

— Poate că Adelmo s-a sinucis, a spus Guglielmo cu ochii ațintiți la figura aceea, dar acesta firește că n-a făcut-o; și nici nu putem gândi că s-a cățarat, fără să vrea, pînă la marginea hîrdăului, și a căzut în el din greșeală.

Abatele s-a apropiat de el.

— După cum vezi, frate Guglielmo, ceva se petrece în abație, ceva care are nevoie de întreaga înțelepciune a domniei tale. Dar, te implor, fă ceva foarte repede.

— Se afla în cor în timpul slujbei ? a întrebat Guglielmo, arătînd cadavrul cu degetul.

— Nu, a spus Abatele. Băgasem de seamă că strana lui era goală.

— Nu mai lipsea nimeni ?

— Nu mi se pare. N-am observat nimic.

Guglielmo a pregetat înainte de a pune o altă întrebare, apoi i-a dat drumul în șoaptă, cu băgare de seamă ca să nu audă și alții:

— Berengario era la locul lui ?

Abatele l-a privit cu o neliniștită admirație, ca și cum ar fi vrut să arate că el ar fi fost surprins să-l vadă pe maestrul meu nutrînd o bănuială pe care pentru o clipă o nutrise și el, dar din motive mult mai lesne de înțeles. Apoi a spus grăbit:

— Era; ședea în primul rînd, ceva mai la dreapta mea.

108

— Bineînțeles, a spus Guglielmo, toate acestea nu însemnează nimic. Nu cred să fi trecut cineva prin spatele absidei ca să intre în cor ; deci cadavrul putea să fie aici de jii ai multe ore, cel puțin după ce se duseseră cu toții să se culce.

— Firește, primii slujitori se trezesc în zori, și de aceea j-au descoperit abia acum.

Guglielmo s-a aplecat peste cadavru, ca și cum ar fi fost obișnuit cu trupurile moarte. A înmuiat cîrpa, care zăcea alături, în apa din găleată și a curățat mai bine fața lui Venanzio. între timp ceilalți călugări se îngrămădeau speriați, alcătuiind un cerc gălăgios pe care Abatele încerca să-l potolească. Printre ei și-a croit drum și Severino, care avea datoria să se îngrijească de trupurile din abație, și s-a aplecat, alături de maestrul meu. Eu, ca să aud dialogul lor și să-l ajut pe Guglielmo, care avea trebuință de o nouă cîrpă curată, înmuiată în apă, m-am apropiat de ei, lăsîndu-mi deoparte frica și scîrba care mă cuprinseseră.

— Ai Văzut vreodată vreun înecat ? a întrebat Guglielmo.

— De mai multe ori, a spus Severino. Și dacă ghicesc ceea ce vrei

să întrebi, nu arată așa la chip; trăsăturile lor sînt umflate.

— Deci omul era mort de-a binelea cînd cineva l-a aruncat în hîrdău.

— De ce a trebuit să facă așa ceva ?

— De ce a trebuit să-l omoare ? Ne aflăm în fața faptei unei minți tulburate. Dar acum trebuie să vedem dacă sînt răni sau lovituri pe trup. Te sfătuiesc să-l duceți la băi, să-l dezbrăcați, să-l spălați și să-l cercetați. Vă ajung și eu din urmă imediat.

Și, în vreme ce Severino, după ce primise îngăduința Abatelui, îi pusese pe porcari să transporte cadavrul, maestrul meu a cerut călugărilor să se întoarcă în cor urmînd drumul pe care veniseră, iar servitorii să se întoarcă și ei în același chip, așa încît tot locul din jur să rămînă gol. Abatele nu l-a întreat nimic despre motivul acestei dorințe și i-a îndeplinit vrerea. Am rămas astfel singuri, alături de hîrdăul din care sîngele se revărsase în timpul cutremurătoarei operațiuni de scoatere a trupului, zăpada din jur era toată roșie, topită în mai multe locuri de apa vărsată și cu o pată întunecată mai mare în locul unde fusese întins cadavrul.

— Grozavă încurcătură, a spus Guglielmo, arătînd învîlmășeala de semne pe care le lăsaseră în jur pașii călugărilor și ai servitorilor. Zăpada, dragă Adso, e un minunat

109

pergament pe care corpurile oamenilor lasă scrieri foarte lesne de citit. Dar acesta este un palimpsest prost răzuit, și poate că nu vom citi în el nimic interesant. De aici la biserică, a fost o mare tropoteală de călugări, de aici la cocină și la grajd au dat fuga servitorii în pilcuri. Singurul loc neatins este cel în care merge de la cocini pînă la Edificiu. Să vedem dacă găsim ceva interesant.

— Dar ce vreți să găsiți ? l-am întreat.

— Dacă nu s-a aruncat singur în recipient, cineva l-a adus, îmi închipui, după ce a murit. Și cine cară trupul altuia, lasă în zăpadă urme adînci. Prin urmare, vezi dacă nu cumva găsești pe aici prin jur niște urme care să ți se pară altfel decît cele lăsate de călugării aceștia gălăgioși care au distrus pergamentul nostru.

Așa am făcut. Și mă grăbesc să spun că eu am fost acela, Dumnezeu să-mi ierte îngîmfarea, care a descoperit Veeva între recipient și Edificiu. Erau urme de picioare omenești, destul de adînci, într-o zăpadă prin care nu trecuse încă nimeni și, cum a observat numaidecît maestrul meu, mai șterse decît cele lăsate de călugări și de servitori, semn că acolo căzuse și altă zăpadă și că, deci, fuseseră lăsate ceva mai înainte. Dar ceea ce mi s-a părut a fi lucrul cel mai demn de interes era că printre urmele acelea se

amesteca o urmă neîntreruptă, ca de ceva tîrît de cel care lăsase urmele de tălpi. Pe scurt, o dîră care mergea de la hîrdău la ușa refectorului, pe partea dinspre Edificiu, care se găsea între turnul de miazăzi și cel de răsărit.

— Refector, *scriptorium*, bibliotecă, a spus Guglielmo. încă o dată biblioteca. Venanzio a murit în Edificiu și, foarte probabil, în bibliotecă.

— Și de ce tocmai în bibliotecă ?

— încerc să mă pun în pielea ucigașului. Dacă Venanzio ar fi murit, dacă ar fi fost ucis în refector, în bucătărie sau în *scriptorium*, de ce să nu-l lase acolo? Dar dacă a murit în bibliotecă, trebuia să fie dus în altă parte, fie că în bibliotecă n-avea să fie nicicînd găsit (și poate că ucigașul avea interes anume să fie găsit de cineva), fie că ucigașul nu dorea probabil ca atenția celorlalți să cadă asupra bibliotecii.

— Și de ce ucigașul ar fi avut interesul să fie găsit cadavrul ?

— Nu știi; fac și eu presupuneri. Cine ne spune că ucigașul l-a omorît pe Venanzio pentru că-l ura pe Venanzio? Poate că l-a omorît, în locul oricărui altuia, ca să lase un semn, ceva, ca să dea un înțeles oarecare faptului.

— *Omnis mundi creatura, quasi liber et scriptura*, axa șoptit. Dar despre ce fel de semne o fi vorba ?

110

— Tocmai asta este ceea ce nu știi. Dar să nu uităm că există și semne care par așa și care în schimb sînt lipsite de înțeles, ca blitiri sau bu-ba-baff...

— Ar fi groaznic, am zis, să ucizi un om ca să spui bu-ba-baff!

— Ar fi groaznic, a comentat Guglielmo, să se omoare un om chiar și dacă s-ar spune *Credo in unum Deum...*

în momentul acela am fost ajunși de Severino. Cadavrul fusese spălat și cercetat cu grijă. Nici o rană, nici o lovitură la cap- Mort ca prin farmec.

— Ca și cum ar fi pedeapsa lui Dumnezeu ? a întrebat Guglielmo.

— Poate, a spus Severino.

— Sau prin otravă ? Severino șovăi.

— Se poate și asta.

— Ai otrăvuri în laborator ? a întrebat Guglielmo în timp ce ajungeam la spital.

— Am, desigur. Dar depinde de ce înțelegi prin otravă. Există substanțe care în cantități mici vindecă, iar în cantități prea mari aduc moartea. Ca orice erborist priceput, le păstrez și le folosesc

cu măsură. în grădina mea cultiv, de exemplu, valeriana. Cîteva picături într-o fiertură din alte ierburi potolesc inima care bate neregulat. O cantitate exagerată duce la moleșeală și la moarte. — Și nu ai băgat de seamă la cadavru semnele unei otrăvi speciale ?

" — Nici unul. Dar multe otrăvuri nu lasă nici o urmă.

Ajunseserăm la spital. Corpul lui Venanzio, spălat la baie, fusese transportat aici și zăcea pe masa cea mare din laboratorul lui Severino: alambicuri și alte instrumente de sticlă și pămînt ars m-au făcut să mă gîndesc (dar știam despre asta numai din povestirile altora) la atelierul unui alchimist. Pe un rînd lung de rafturi înșirate pe peretele ce da spre afară se aflau o mulțime de șipuri, borcane, vase pline cu substanțe felurite colorate.

— Frumoasă colecție de plante medicinale, a spus Guglielmo. Toate cresc în grădina voastră?

— Nu, a spus Severino, multe substanțe rare și care nu cresc pe pămînturile acestea mi-au fost aduse, de-a lungul anilor, de călugări veniți din toate părțile lumii. Am lucruri foarte prețioase și de negăsit, amestecate cu substanțe pe care e ușor să le scoți din ierburile de prin părțile acestea. Uite... *alghaliga* măcinat vine din Kitay și le am de la un

III

înțelept arab. *Aloe socoltrino* vine din Indii, și strînge cel mai bine rănilor. Argintul viu învie morții, sau mai bine zis îi trezește pe cei care și-au pierdut simțirea. Arsenicul, din cale-afară de primejdios, otravă mortală pentru cine o înghite. Boraxul, bun pentru plămîni bolnavi. Petunia, bună pentru fracturile capului. Masticul, potolește secrețiile pulmonare și catarele pătătoase. Smirna...

— Cea a magilor ? am întrebat.

— Cea a magilor, dar aici bună ca să preîntîmpine avorturile, culeasă dintr-un copac care se cheamă *Balsamoden-dron myrta* și aceasta este *mumia*, foarte rară, produsă de descompunerea cadavrelor mumificate, slujește la prepararea multor leacuri aproape miraculoase. *Mandragola officinalis* bună pentru somn...

— Și ca să trezească pofta cărnii... a comentat maestrul meu.

— Așa se spune, dar aici nu se folosește în scopul acesta, cum vă puteți închipui, a zîmbit Severino. Și uitați-vă la aceasta, a spus luînd un borcan, *tuzia* miraculoasă pentru ochi, îi mai spune și cadmiu.

— Și asta ce e ? a întrebat cu mare interes Guglielmo, atingînd o

piatră care sta pe un raft.

— Asta ? Mi-a fost dăruită de mult. I se spune *lopris ematiti* sau *lapis ematiti*. Pare să aibă tot felul de puteri tămăduitoare, dar încă n-am descoperit care. Le cunoști ?

— Da, a spus Guglielmo, dar nu ca medicament. A scos din sutană un cuțitaș și l-a apropiat încet de piatră. Când cuți-tașul, mișcat de mîna lui cu multă delicatețe, a ajuns foarte aproape de piatră, am văzut că lama făcea dintr-o dată o mișcare bruscă, ca și cum Guglielmo și-ar fi mișcat încheietura mîinii, care în schimb rămăsese cu totul nemișcată. Și lama s-a lipit de piatră, cu un zgomot ușor de metal.

— Vezi, mi-a spus Guglielmo, atrage fierul.

— Și la ce folosește ? am întrebat.

— La multe, o să-ți spun. Dar acum aș vrea să știu, Severino, dacă aici nu există nimic care să poată omorî un om.

Severino s-a gîndit o clipă, poate chiar mai multe, aș zice, dată fiind limpezimea răspunsului său :

— Sînt multe. Ți-am spus, hotarul dintre otravă și medicament este atît de părelnic; grecii le numeau pe amîndouă *pharmacon*.

— Și din toate astea nu ți s-a furat nimic în ultima vreme ?

Severino s-a mai gîndit puțin, apoi, cîntărindu-și parcă cu grijă vorbele:

112

— Nimic, în ultima vreme.

— Dar mai demult ?

— Cine știe! Nu-mi amintesc. Sînt în această abație de treizeci de ani și la spital stau de douăzeci și cinci.

— Prea mult pentru o memorie omenească, a încuviințat Guglielmo. Apoi brusc: Vorbeam ieri de plante care pot da năluciri. Care sînt?

Prin gesturile sale și prin expresia feței, Severino a dat dovadă că vrea să ocolească o asemenea discuție:

— Trebuie să mă gîndesc, știi, am o grămadă de substanțe neobișnuite aici. Dar să vorbim mai degrabă de Venanzio. Ce spui de asta?

— Trebuie să mă gîndesc, a spus Guglielmo.

113

Ziua a doua *Prima*

în care Bencio din Upsala mărturisește anumite lucruri, pe altele le mărturisește Berengario din Arundel și Adso învață ce este adevărata penitență

Nefericita întâmplare tulburase viața comunității. Zăpăceala datorată găsirii cadavrului întrerupsese serviciul divin. Abatele îi trimisese numaidecît pe călugări înapoi în cor, ca să se roage pentru sufletul confratelui lor.

Glasurile călugărilor erau frînte. Ne-am așezat într-o poziție potrivită pentru a le studia fizionomia cînd, după liturghie, gluga nu era lăsată în jos. Am văzut numaidecît chipul lui Berengario. Palid, încordat, lac de sudoare. Ziua trecută auzisem de două ori vorbindu-se despre el ca fiind omul care ar fi avut de-a face foarte îndeaproape cu Adelmo ; și nu era vorba de faptul că cei doi, de aceeași vîrstă, erau prieteni, ci de tonul plin de taină al celor care se refereau la această prietenie.

Lîngă el l-am văzut pe Malachia. întunecat, încruntat, de nepătruns. Alături de Malachia, și mai de nepătruns, chipul orbului Jorge. Am băgat de seamă, în schimb, mișcările nervoase ale lui Bencio din Upsala, cel preocupat de retorică, pe care-l cunoscuserăm cu o zi mai înainte în *scriptorium*, și am prins o privire repezită pe care acesta o arunca în direcția lui Malachia.

— Bencio e nervos, Berengario e speriat, a observat Guglielmo. Va trebui să-i interogăm numaidecît.

— De ce? l-am întrebat cu nevinovăție.

— Meseria noastră este foarte grea, a spus Guglielmo. B grea meseria de inchizitor: trebuie să lovească în cei mai slabi și în momentul cînd slăbiciunea lor este din cale-afară de mare.

într-adevăr, de cum s-a terminat slujba, l-am ajuns di** urmă pe Bencio, care se îndrepta spre bibliotecă. Tînărul a

114

părut surprins cînd l-a strigat Guglielmo, și s-a împotrivit oarecum, spunînd că are treabă. Părea că se grăbește să se ducă în *scriptorium*. Dar maestrul meu i-a amintit că el face o cercetare pus de către Abate, și l-a dus în incinta mănăstirii, j^e-am așezat pe parapetul dinăuntru, între două coloane, gencio aștepta ca Guglielmo să vorbească, privind din cînd în cînd spre Edificiu.

— Așadar, l-a întrebat Guglielmo, ce s-a spus în ziua cînd s-a discutat despre acele *marginalia* ale lui Adelmo, între tine, Berengario, Venanzio, Malachia și Jorge ?

— Ați auzit ieri ce s-a spus. Jorge spunea că nu este îngăduit să se împodobească cu chipuri ridicole cărțile care conțin adevărul. Și Venanzio a spus că însuși Aristotel vorbise despre istețime și

despre jocurile de cuvinte ca despre niște instrumente care să scoată mai bine la iveală adevărul, și că de aceea rîsul nu trebuie să fie socotit un lucru rău dacă putea să ducă mai departe adevărul. Jorge a remarcat că, atît cît își amintea el, Aristotel vorbise despre lucrurile acestea în cartea despre *Poetică* și în legătură cu metaforele. Că era vorba, deci, despre două împrejurări nefericite, prima pentru că tratatul de *Poetică*, rămas necunoscut lumii creștine de atîta vreme și poate din vrerea lui Dumnezeu, a ajuns pînă la noi prin maurii necredincioși...

— Dar a fost tradus în latină de un prieten al angelicului doctor din Aquino, a spus Guglielmo.

— E ceea ce i-am spus și eu, s-a repezit Bencio, încurajat numaidecît. Eu citesc anevoie în grecește și am putut să mă apropiu de cartea aceea mare tocmai cu ajutorul traducerii lui Guglielmo din Moerbeke. Da, asta i-am spus eu. Dar Jorge a adăugat că al doilea motiv de neliniște este că aici stagiritul vorbea de poezie, care e doctrină neînsemnată și că trăiește din *figmenta*. Dar Venanzio a spus că și psalmii sînt făcuți din poezie și că se folosesc de metafore ca să transmită adevărul, în vreme ce operele poezilor păgîni folosesc metaforele ca să transmită minciuna și urmăresc doar simpla desfătare, lucru care tare m-a supărat...

— De ce?

Ț — Pentru că eu mă ocup de retorică și citesc mulți poeți Păgîni, și știu... sau mai bine zis cred că prin cuvîntul lor s-au transmis și adevăruri *naturaliter* creștine... în sfîrșit, ajunși ^a acel punct, dacă-mi aduc bine aminte, Venanzio a vorbit

^{es}Pre alte cărți și Jorge s-a supărat foarte rău.

— Ce cărți?' Bencio a pregetat:

115

— Nu-mi amintesc. Ce însemnătate are despre ce fel de cărți s-a vorbit?

— Are mare însemnătate, pentru că noi căutăm aici să înțelegem ce s-a întîmplat între niște oameni care trăiesc între cărți, cu cărți, prin cărți și deci și cuvintele lor despre cărți sînt însemnate.

— E adevărat, a spus Bencio, zîmbind pentru prima oară și luminîndu-se parcă la față. Noi trăim pentru cărți. Plăcută misiune în lumea aceasta stăpînită de dezordine și de decădere.

Poate că atunci veți înțelege ce s-a petrecut în ziua aceea.

Venanzio, care știe... care știa foarte bine grecește, a spus că Aristotel închinase anume rîsului cea de a doua carte a *Poeticii*, iar Guglielmo din Moerbeke nu a avut-o niciodată în mîină. Atunci

Jorge a spus că dacă nu o găsisse era pentru că nu fusese scrisă niciodată, pentru că providența nu voia să fie proslăvite lucrurile de nimic. Eu voiam să potolesc spiritele fiindcă Jorge era iute la mînie și Venanzio vorbea așa ca să-l ațîțe, și am spus că în acea parte din *Poetica* pe care o cunoșteam, precum și în *Retorică*, se găsesc multe observații înțelepte despre enigmele pline de duh, și Venanzio a fost de părerea mea. Acum era cu noi și Pacifico din Tivoli, care-i cunoaște foarte bine pe poeții păgîni, și a spus că în privința enigmelor de duh nimeni nu-i întrece pe poeții africani. Și a citat din enigma peștelui a lui Sinfosius :

Est domus in terris, clara quae voce resultat. Ipsa domus resonat, tacitus sed non sonat hospes. Ambo tamen currunt, hospes simul et domus una.

Atunci Jorge a spus că Iisus povățuise ca vorbirea noastră să se mulțumească cu da și cu nu, și că ceea ce era în plus venea de la necuratul; și că era de ajuns să spui pește pentru a numi peștele, fără să acoperi conceptul cu semne mincinoase. Și a mai adăugat că nu era înțelept să-i luăm de model pe africani... Și atunci...

— Atunci ?

— Atunci s-a petrecut ceva ce nu am înțeles. Berengario a început să rîdă. Jorge l-a dojenit și el a spus că rîdea pentru că-i venise în minte că, dacă-i cercetai bine pe africani, s-ar fi deslușit multe alte enigme, și nu ușoare, ca aceea cu peștele. Malachia, care era de față, s-a înfuriat, l-a apucat pe Berengario aproape cu mînie de glugă, trimitîndu-l să-și vadă de treburile lui... Berengario, după cum știți, este ajutorul lui...

— Și după asta ?

— După asta a pus capăt discuției, plecînd de-acolo. Toți am plecat pe la ale noastre, dar în vreme ce lucram, am văzut că mai întîi Venanzio, după aceea Adelmo, s-au apropiat de Berengario ca să-l întrebă ceva. Am văzut de departe cum el ^{ge} ferea, dar în tot timpul zilei ei s-au tot învîrtit în jurul lui. Si ap^oi în seara aceea i-am văzut pe Berengario și Adelmo tăfăsuind în mănăstire, înainte de a se duce în refector. Asta e tot ce știu.

— Știi, prin urmare, că cele două persoane care au murit de curînd, în condiții de neînțeles, îi ceruseră ceva lui Berengario, a spus Guglielmo.

Bencio a răspuns în silă:

— N-am spus asta! Am spus ceea ce s-a întîmplat în ziua aceea, așa cum m-ai întrebat domnia ta... S-a gîndit o clipă, apoi a spus grăbit: Dar dacă vrei să știi părerea mea, Berengario le-a vorbit despre ceva care se află în bibliotecă, și acolo este locul în care

trebuie să căutați.

— De ce te gîndești la bibliotecă? Ce voia să spună Berengario cu vorbele: căutați la africani ? Nu voia oare să spună că trebuia să fie citiți cu luare aminte poeții africani ?

— Poate, așa părea, dar atunci de ce a trebuit să se înfurie Malachia? De fapt, de el depinde hotărîrea dacă trebuie să dea spre lectură o carte a poezilor africani sau nu. Dar eu știu un lucru: cine răsfoiește catalogul cu cărți va găsi, între însemnările pe care numai bibliotecarul le cunoaște, una care spune *Africa*", și am găsit chiar una care zicea „*finis Africae*". O dată am cerut o carte care purta acel semn, nu-mi amintesc care, titlul mă făcuse curios ; Malachia mi-a spus că volumele care poartă acel semn se pierduseră. Asta e ce știu. Și de aceea vă spun: asta este, controlați-l pe Berengario și con-trolați-l cînd urcă în bibliotecă. Nu se știe niciodată.

— Nu se știe niciodată, a încheiat Guglielmo lăsîndu-l să plece. Apoi a pornit-o la plimbare cu mine prin incintă și a observat că: în primul rînd, Berengario era din nou ținta bîrfelor confrăților săi; în al doilea rînd, că Bencio era tare dornic să ne împingă spre bibliotecă. Am spus că poate el voia ca noi să descoperim acolo lucruri pe care și el ar fi dorit să le Știe, și Guglielmo a răspuns că poate așa era, dar și că, dorind poate să ne împingă spre bibliotecă, voia să ne îndepărteze de vreun alt loc. Care ? am întrebat. Și Guglielmo a spus că nu Știe, că era poate vorba de *scriptorium*, sau de bucătărie, de °r, de dormitor sau de spital. Am zis atunci că în ziua dinainte și iar el, Guglielmo, fusese cel care rămăsese încîntat de liotecă și el a răspuns că voia să fie încîntat de lucruri

116

117

care-i plăceau lui, nu de cele pe care i le recomandau alții. Dar că, totuși, trebuia să stea cu ochii pe bibliotecă, și că de fapt **niei** n-ar fi fost rău să încercăm să pătrundem în ea, în vreun fel oarecare. împrejurările îi dădeau acum dreptul să fie **curios**, dar în măsura bunei-cuviințe și a respectului față de **obiceiurile** și de. legile abației.

Ne îndepărtam de incinta mănăstirii. Servitori și novici ieșeau din biserică, de la slujbă. Și, în timp ce ocoleam latura de apus a templului, l-am văzut pe Berengario care ieșea pe portalul transeptului și tăia cimitirul spre Edificiu. Guglielmo l-a strigat, el s-a oprit și l-am ajuns. Era și mai tulburat decît îl văzusem în cor, și Guglielmo s-a hotărît, desigur, să profite, cum făcuse și cu

Bencio, de starea lui sufletească.

— Așadar, se pare că tu ai fost ultimul care l-a văzut pe Adelmo viu, i-a spus.

Berengario s-a clătinat de parcă ar fi fost gata să leșine.

— Eu ? a întrebat, cu un firicel de glas.

Guglielmo îi aruncase întrebarea ca din întâmplare, probabil pentru că Bencio îi spusese că-i văzuse pe cei doi stînd de vorbă în mănăstire după *vesper*. Dar trebuie s-o fi nimerit tocmai bine, și desigur Berengario se gîndea chiar la o altă și într-adevăr ultimă întîlnire, pentru că numaidecît a început să vorbească cu voce întretăiată:

— Cum puteți spune așa ceva ? Eu l-am văzut mai înainte de-a se duce să se culce, ca toți ceilalți!

Atunci Guglielmo a hotărît că nu trebuia să-l lase să respire.

— Nu, tu l-ai văzut și după asta, și știi mai multe lucruri decît s-ar putea crede. Dar aici este vorba despre doi morți, așa că acum nu mai poți să taci. Știi foarte bine că sînt mai multe feluri de a face pe cineva să vorbească.

Guglielmo îmi spusese de mai multe ori că, încă de pe cînd fusese inchizitor, se ferise întotdeauna de tortură, dar Berengario l-a înțeles greșit (sau Guglielmo voise să fie greșit înțeles), și, oricum, jocul maestrului meu a dat roade.

— Da, da, a spus Berengario, izbucnind într-un plîns năvalnic, l-am văzut pe Adelmo în seara aceea, dar l-am văzut după ce murise!

— Cum, a întrebat Guglielmo, la picioarele povîrnișului?

— Nu, nu, l-am văzut aici, în cimitir, ședea printre morminte, larvă printre larve. L-a întîlnit și imediat mi-am dat seama că nu aveam în fața ochilor un om viu, chipul său era cel al unui cadavru, ochii săi priveau deja chinurile veșnice. Firește că, doar a doua zi dimineața, aflînd de moartea sa, ara

118

înțeles că întîlnisem o arătare, și că înaintea mea stătea un suflet păcătos, un lemur... Oh, Doamne, cu ce glas de mormînt mi-a vorbit.

— Și ce-a spus ?

— „Sînt blestemat”, așa mi-a spus. „Așa cum mă vezi, ai înaintea ochilor un înapoiat din infern, și în infern trebuie să mă întorc.” Așa mi-a spus. Și eu i-am strigat: „Adelmo, vii cu adevărat din infern ? Cum sînt pedepsele infernului ?” Și tremuram, pentru că de puțină vreme ieșisem de la slujba de *completa* unde auzisem

citindu-se pagini înspăimîntătoare despre mînia lui Dumnezeu. Și el mi-a spus: „Pedepsele infernului sînt fără de sfîrșit, sînt mai rele decît poate să spună limba noastră. Vezi tu această rasă de sofisme cu care am fost îmbrăcat pînă acum ? Aceasta mă apasă și mă strivește de parcă aș avea turnul cel mare de la Paris sau muntele lumii în spate, și nicicînd nu l-aș mai putea pune jos. Și pedeapsa aceasta mi-a dat-o dreptatea lui Dumnezeu pentru îngîmfarea mea, pentru că am socotit trupul meu un loc de plăceri și pentru că l-am pus să afle mai multe decît altele, și pentru că m-am desfătat cu lucruri monstruoase care, făcute să dospească în închipuirea mea, au dat naștere la lucruri și mai monstruoase înlăuntrul inimii mele - și acum cu ele va trebui să hălăduiesc în vecie. Vezi tu? Căptușeala acestei glugi e ca și cum ar fi numai jărătic și foc arzînd, și este focul care îmi arde trupul, și pedeapsa asta îmi este dată pentru păcatul cel fără de rușine al cărnii, de care m-am împovărat, și focul acesta fără istov mă pîrjolește și mă arde ! întinde-mi mîna ta, bunul meu învățător, mi-a mai spus el, așa încît întîlnirea noastră să-ți fie trebuincioasă învățătură, înapoi-du-ți în schimb multe învățături ce mi-ai dat, întinde-mi mîna ta, bunul meu învățător". Și a mișcat degetul mîinii sale care ardea, și mi-a căzut pe mîna un strop mic din sudoarea lui și mi s-a părut că-mi găurise mîna, încît multe zile mi-a rămas semnul, numai că eu m-am ferit să-l arăt cuiva. Apoi a dispărut printre morminte, și a doua zi dimineața am aflat că trupul acela care mă spăimîntase atît de mult zăcea mort la picioarele stîncii.

Berengario gîfîia și plîngea. Guglielmo l-a întrebat:

— Și de ce îți spunea bunul meu învățător ? Aveați aceeași vîrstă. Oare l-ai învățat ceva ?

Berengario și-a ascuns chipul, trăgîndu-și gluga pe față, și a căzut în genunchi, îmbrățișînd picioarele lui Guglielmo :

— Nu știu, nu știu de ce-mi spunea așa, eu nu l-am învățat ⁿMiic! și a izbucnit în suspine. Mi-e teamă, părinte, vreau să

119

mă spovedesc domniei tale, îndurare, un diavol îmi mănîncă măruntaiele.

Guglielmo l-a îndepărtat de la el și i-a întins mîna să-l / ridice.

— Nu, Berengario, i-a spus, nu-mi cere să te spovedesc. Nu-mi închide mie buzele, deschizîndu-le pe ale tale. Ceea ce vreau să aflu de la tine îmi vei spune în alt chip. Iar dacă nu îmi vei spune, voi afla eu singur. Cere-mi îndurare, dacă vrei, dar nu-mi cere tăcere. Prea mulți tac în abația asta. Spune-mi, mai degrabă, cum

i-ai văzut fața palidă dacă era noapte adâncă, cum a putut să-ți ardă mîna dacă era noapte ploioasă și cu grindină și cu fulgi de zăpadă, și ce făceai tu în cimitir? Hai, spune. Și l-a scuturat cu brutalitate de umeri. Spune-mi măcar asta.

Berengario tremura din toate mădulele.

— Nu știu ce făceam în cimitir, nu-mi amintesc. Nu știu cum de i-am zărit fața, poate aveam o făclie, nu... el avea o făclie, purta o torță, poate că i-am văzut chipul la lumina acestei torțe.

— Cum putea să țină în mînă o făclie, dacă ploua și ninge?

— Era după *completa*, imediat după *completa*, încă nu ninge, a început după aceea... îmi amintesc că începeau primele rafale în vreme ce fugeam spre dormitor. Fugeam spre dormitor în direcția opusă celei în care mergea fantoma... Și apoi nu mai știu nimic, vă rog nu mă mai întrebați, dacă nu vreți să mă spovediți.

— Bine, a spus Guglielmo, acum du-te, du-te în cor, du-te de, vorbește cu Domnul, pentru că nu vrei să vorbești cu oamenii, sau du-te și caută-ți un călugăr care să vrea să asculte mărturisirea ta, pentru că dacă nici atunci nu vei mărturisi păcatele tale, te vei apropia ca un sacrileg de sfintele taine. Du-te, ne vom revedea.

Berengario a dispărut în goană. Și Guglielmo și-a frecat mîinile, cum l-am văzut cu mai multe prilejuri în care era mulțumit de ceva.

— Bine, a spus. Acum multe lucruri devin limpezi.

— Limpezi, maestre? l-am întrebat. Limpezi, acum, cînd avem și fantoma lui Adelmo?

— Dragă Adso, a spus Guglielmo, fantoma aceea mi se pare foarte puțin fantomă, și în orice caz recita o pagină pe care eu am citit-o într-o carte făcută pentru predicatori. Călugării aceștia citesc poate prea mult și, cînd sînt agitați, retrăiesc aparițiile pe care le-au găsit în cărți. Nu știu dacă Adelmo o fi

120

spus într-adevăr acele lucruri, sau dacă Berengario le-a auzit pentru că avea nevoie să le audă. Fapt e că povestea asta confirmă mai multe presupuneri de-ale dumitale. De exemplu: Adelmo s-a sinucis, și povestea lui Berengario ne spune că, înainte de a muri, cutreiera pradă unei mari tulburări și remușcări din pricina a ceva ce făcuse. Era tulburat și înspăimîntat de păcatul său pentru că cineva îl înspăimîntase, și poate că îi povestise tocmai episodul nălucirii infernale pe care el i-a recitat-o lui Berengario, cu atîta și halucinantă măiestrie. Și

trecea prin cimitir pentru că venea de la cor, unde se mărturisise (sau spovedise) cuiva care-i insuflase groază și remușcare. Și din cimitir se îndrepta, cum ne-a făcut să înțelegem Berengario, într-o direcție opusă dormitorului. Către Edificiu, deci, dar (e cu puțință) și spre zidul de împrejmuire din spatele cocinilor, de unde am dedus că trebuie să se fi aruncat pe povârniș. Și s-a aruncat mai înainte de a se fi pornit furtuna, și a murit la picioarele zidului, dar numai după ce surparea a dus cadavrul lui între turnul de miazănoapte și cel de răsărit.

— Dar picătura de sudoare aprinsă ?

— Exista, deja, în povestea pe care a auzit-o și a repetat-o și el, sau poate că Berengario și-a închipuit-o în tulburarea sau în remușcarea lui. Pentru că există, în antistrofa remuș-cării lui Adelmo, o remușcare a lui Berengario; ai auzit-o. Și dacă Adelmo venea de la cor, avea poate o luminare, și picătura pe mîna prietenului era desigur o picătură de ceară. Dar Berengario s-a simțit ars mult mai rău, pentru că Adelmo îi spunea, cu siguranță, învățătorul lui. Semn, așadar, că Adelmo îl învinuia că-l învățase ceva de care acum se îngrozea de moarte. Și Berengario o știe, și suferă pentru că știe că l-a împins pe Adelmo la moarte, făcîndu-l să facă ceva ce nu trebuia. Și nu este greu să-ți închipui ce anume, bietul meu Adso, după cele ce am auzit despre ajutorul nostru de bibliotecar.

— Cred că am înțeles ceea ce s-a întîmplat între cei doi, am spus rușinîndu-mă de înțelegerea mea, dar nu credem oare cu toții într-un Dumnezeu al îndurării? Adelmo, spuneți, s-a spovedit, poate; de ce a încercat să pedepsească primul său Păcat, cu un păcat, desigur, cu mult mai mare, sau cel puțin de aceeași mărime ?

— Pentru că cineva i-a spus lucruri care l-au îngrozit. Am zis că niște pagini de predică din zilele noastre trebuie să fi dat cuiva ideea să spună cuvintele care l-au speriat pe lo, și cu care Adelmo să-l fi speriat pe Berengario.

121

Niciodată ca în anii din urmă predicatorii n-au oferit poporului, ca să-i sporească credința și frica (și inflăcărarea, și supunerea la legea umană și la cea dumnezeiască), cuvinte mai cumplite, mai răscolitoare și mai înșelătoare ca acestea. Niciodată, ca în zilele noastre, în mijlocul unei procesiuni de flagelare, nu s-au auzit laude sacre inspirate din suferințele lui Christos și ale Sfintei Fecioare, niciodată ca astăzi nu s-a stărut întru stimularea credinței oamenilor simpli cu ajutorul chinurilor din infern.

— Poate că este nevoie de pocăință, am spus.

— Adso, n-am auzit niciodată atîta chemare la pocăință ca astăzi, într-o vreme cînd nici predicatorii, nici episcopii și nici măcar confrății mei spirituali nu mai sînt în măsură să stimuleze o adevărată pocăință.

— Dar vîrsta a treia, papa angelic, capitulul de la Perugia... ? am spus eu, zăpăcit.

— Nostalgii. Marea epocă a pocăinței s-a sfîrșit, și de aceea se poate vorbi despre penitență și capitulul ordinului. A existat acum o sută, două sute de ani, o adiere de renaștere. Era pe cînd cine vorbea de ea era ars pe rug, sfînt sau eretic ce-o fi fost. Acum vorbesc toți despre ea. într-un anumit fel, chiar și papa vorbește despre ea. Să nu crezi niciodată în reînnoirile genului uman cînd vorbesc despre el curiile și curțile cele mari.

— Dar fra Dolcino ? am îndrăznit, dornic să știu mai multe despre acel nume pe care-l auzisem rostit de mai multe ori cu o zi mai înainte.

— A murit, și în suferință, după cum a și trăit, pentru că și el a venit prea tîrziu. Și apoi, ce știi tu despre asta?

— Nimic. Din pricina asta vă întreb...

— Aș dori să nu mai vorbim niciodată despre asta. Am avut de-a face cu unii dintre așa-zișii apostoli, și i-am cunoscut de aproape. O poveste tristă. Te-ar tulbura. In orice caz, pe mine m-a tulburat, și te-ar tulbura și mai mult însăși neputința mea de a judeca. Este povestea unui om care făcea lucruri nechibzuite, pentru că pusese în practică ceea ce-i predicaseră mulți sfinți. La un moment dat, n-am înțeles a cui era vina, am fost ca... obnubilat de un aer de familie care se degaja din cele două tabere adverse, a sfinților, care predicau pocăința, și a păcătoșilor, care o puneau în practică, adesea pe spinarea celorlalți... Dar vorbeam despre altceva. Sau poate vorbeam tot despre asta: după ce s-a sfîrșit epoca pocăinței, pentru pocăiți nevoia de pocăință a devenit nevoia de moarte. Și cei care i-au omorît pe pocăiții înnebuniți,

122
răspunzînd cu moarte morții, pentru a înfrînge adevărata pocăință care dă moarte, au înlocuit pocăința din suflet cu o pocăință din închipuire, o rechemare a aparițiilor supranaturale de suferință și de sînge, numindu-le „oglină” a adevăratei pocăințe. O oglindă care face să trăiască în viață, în imaginația celor simpli, și adesea chiar în cea a celor învățați, chinurile infernului. Cu scopul - se zice - ca nimeni să nu păcătuiască. Nădăjduind să țină în frîu sufletele în fața păcatului prin frică și

încredințați că înlocuiesc revolta cu frica.

— Dar este adevărat că după asta nu vor mai păcătui ? am întrebat speriat.

— Depinde de ce înțelegi tu prin a păcătui, Adso, mi-a spus maestrul. Eu n-aș vrea să fiu nedrept cu oamenii din țara asta în care trăiesc de atîția ani, dar mi se pare tipic pentru puțina virtute a italienilor că nu păcătuiesc decît din teamă de vreun idol, cu condiția ca acesta să poarte numele vreunui sfînt. Le este mai frică de Sfîntul Sebastian sau de Sfîntul Anton decît de Iisus Christos. Dacă vor să țină, aici, un loc curat, ca să nu se pișe careva pe el, precum cîinii, cum fac italienii, pictează deasupra chipul Sfîntului Anton cu sulița de lemn, și asta-i va alunga pe cei care vor să se pișe. Astfel italienii, și cu ajutorul a ceea ce fac predicatorii lor, riscă să se întoarcă la vechile superstiții și nu mai cred în reînvierea cărnii, ci au doar o mare spaimă de rănile trupești și de nenorociri, și așa se tem mai mult de Sfîntul Anton decît de Christos.

— Dar Berengario nu este italian, am observat eu.

— N-are importanță, vorbesc despre climatul pe care Biserica și ordinele de predicatori l-au răspîndit în peninsula aceasta, și care de aici se răspîndește pretutindeni. Și ajunge pînă și la o abație venerabilă de călugări învățați ca aceasta.

— Dar măcar să nu păcătuiesc, am stăruit eu, pentru că eram hotărît să mă mulțumesc măcar cu asta.

— Dacă această abație ar fi un *speculum mundi*, ai și avea răspunsul.

— Dar este ? am întrebat.

— Pentru ca să fie oglindă a lumii, lumea ar trebui să aibă^o formă, a încheiat Guglielmo, care era prea filosof pentru mintea mea de adolescent.

123

Ziua a doua *Tertia*

în care se asistă la un schimb de vorbe urîte între persoane vulgare, Aymaro din Alexandria face unele aluzii și Adso meditează asupra sfințeniei și asupra bălegarului diavolului. Apoi Guglielmo și Adso se întorc în scriptorium, Guglielmo vede ceva interesant, are o a treia convorbire asupra îngăduinței rîsului, dar în cele din urmă nu poate privi unde ar dori

înainte de a urca în *scriptorium*, am trecut pe la bucătărie să ne întremăm, pentru că nu luaserăm nimic în gură de cînd ne sculaserăm. Am prins numaidecât puteri, bînd o strachină de

lapte cald. Marele cămin dinspre miazăzi ardea ca o fierărie, în timp ce la cuptor se pregătea pâinea proaspătă. Doi căprari aduceau trupul unei oi pe care abia o tăiaseră. Printre bucătari, l-am văzut pe Salvatore, care mi-a zîmbit cu gura lui de lup. Și am văzut că lua de pe masă rămășițele puiului din seara dinainte, și le trecea pe ascuns căprarilor, care le ascundeau sub cojoacele lor de piele, rînjind satisfăcuți. Dar bucătarul-șef și-a dat seama și l-a luat la rost pe Salvatore:

— Chelarule, chelarule, i-a spus, tu trebuie să ai grijă de lucrurile abației, nu să le risipești.

— *Filii Dei* sînt, a spus Salvatore, Iisus a spus că *facite* pentru el tot ce *facite* pentru unul dintre acești *pueri!*

— Frățior al zdrențelor mele, minorit păcătos! a strigat atunci bucătarul la el. Nu ești aici printre milogii tăi de frați! Ca să dea de mîncare fiilor lui Dumnezeu are aici grijă îndurarea Abatelui! Salvatore s-a făcut negru la față și s-a întors ca mușcat: \

— Nu sînt frățior minorit! Sînt călugăr din cei ai lui Sancti Benedicti! *Merdre à toy*, bogomil de *merda*.

— Bogomilă e putoarea pe care o încaleci noaptea, cu surceaua ta eretică, porcule ! i-a strigat bucătarul.

124

Salvatore i-a scos repede pe căprari și, trecînd pe lîngă noi, ne-a privit îngrijorat:

— Frate, i-a spus lui Guglielmo, apără tu ordinul tău, care nu e al meu, spune-i că *i filios Francisci non ereticos esse!* Apoi mi-a șoptit mie la ureche : *Iile menteur, puah*, și a scuipat pe jos. Bucătarul îl dădu afară în chip nepolitic și închise ușa în urma lui.

— Frate, i-a spus cu respect lui Guglielmo, nu vorbeam de rău ordinul domniei voastre și oamenii atît de sfinți care se află în el. Vorbeam despre acel închipuit minorit și închipuit benedictin, care nu este nici una, nici alta.

— Știu de unde vine, zise Guglielmo împăciuitor. Dar acum este călugăr ca și tine și îi datorezi respect frățesc.

— Dar el își bagă nasul unde nu trebuie, pentru că este ținut sub aripă de chelar, și se crede și el chelar. Și se folosește de abație ca și cum ar fi casa lui, ziua și noaptea.

— De ce noaptea? a întrebat Guglielmo.

Bucătarul a făcut un gest ca și cum n-ar mai vrea să vorbească despre lucruri prea puțin cinstite. Guglielmo nu l-a mai întrebat altceva și și-a terminat de băut laptele.

Curiozitatea mea creștea din ce în ce mai mult. Intîlnirea cu

Ubertino, șoaptele în legătură cu trecutul lui Salvatore și al chelarului, aluziile tot mai dese la călugărași și la călugări minoriți pe care le auzisem în zilele acelea, șovăiala maestrului meu când venea vorba de fra Dolcino... Un șir de imagini începea să se recompună în mintea mea. De exemplu, în vreme ce veneam înapoi pe drumul spre abație, întâlneam de cel puțin două ori procesiuni de flagelați. O dată oamenii din locul acela îi priveau ca pe niște sfinți, altă dată începeau să șoptească despre ei că sînt eretici. Și totuși, era vorba despre aceiași oameni. Mergeau în șiruri, doi câte doi, pe străzile orașului, acoperiți doar ca să nu le fie rușine, deși lăsaseră cu totul în urmă acest simțămînt. Fiecare avea în mînă un flagel - un bici - de piele, și se loveau pe umeri pînă la sînge, vîrsînd lacrimi din belșug, ca și cum ar fi văzut cu ochii lor patimile Mîntuitorului, cerînd cu un cîntec plin de jale mila și îndurarea Domnului și ajutorul Sfintei Fecioare. Nu numai ziua, dar și noaptea, cu luminările aprinse, în asprimea iernii, umblau în grupuri mari prin jurul bisericilor, se prosternau cu umilință în fața altarelor, avînd în frunte sacerdoți cu luminări și steaguri, și nu numai femei și bărbați din popor, ci și matroane nobile și negustori... Și atunci vedeai

125

mari acte de pocăință, cei ce furaseră dădeau îndărăt pe ce puseseră mîna, alții își mărturiseau crimele.

Dar Guglielmo îi privise cu răceală și-mi spusese că aceea nu era pocăință. Vorbise mai degrabă cum făcuse și ceva mai înainte, dimineața, spunînd că perioada mării purificări prin pocăință se terminase, și acelea erau felurile în care predicatorii înșiși organizau pocăințele mulțimilor, tocmai ca să nu cadă pradă altor poftă de pocăință care - aceea - era eretică, și-i înfricoșa pe toți. Dar nu izbuteam să înțeleg deosebirea, dacă era totuși vreuna. Mi se părea că deosebirea nu venea de la gesturile unuia sau altuia, ci din felul cum Biserica privea un gest sau altul.

Îmi aminteam de discuția cu Ubertino. Guglielmo fusese fără îndoială răutăcios, încercase să-i spună că era mică diferența dintre credința lui mistică (și ortodoxă) și credința greșită a ereticilor. Ubertino se rușinase de asta, ca unul ce vede bine diferența. Impresia pe care o aveam în această privință era că el se deosebea tocmai prin aceea că vedea deosebirea. Guglielmo se sustrăsese îndatoririlor Inchiziției pentru că nu mai știa s-o vadă. De-asta nu izbutea să-mi vorbească mie despre acel misterios fra Dolcino. Dar atunci era foarte clar (îmi spuneam) că Guglielmo pierduse puterea de la Dumnezeu, care nu numai că te învață

cum să vezi deosebirea, ci, ca să zicem așa, le dă aleșilor săi înzestrarea aceasta de a face deosebirea. Ubertino și Chiara din Montefalco (care era totuși înconjurată de păcătoși) rămăseseră sfinți tocmai pentru că știau să facă deosebirea. Asta și nu altceva era sfințenia.

Dar de ce Guglielmo nu știa să facă deosebirea ? Era totuși un om atât de pătrunzător, iar în ceea ce privește faptele din natură putea să observe dintr-o dată cea mai mărunță nepotrivire. Și cea mai mărunță înrudire dintre lucruri...

Eram cufundat în asemenea gânduri, și Guglielmo își termina de băut laptele, când am auzit că ne salută cineva. Era Aymaro din Alexandria, pe care-l cunoscuserăm în *scriptorium*, și la care mă uimise expresia feței, înclinată spre un rînjit veșnic, ca și cum nu izbutea niciodată să se convingă de îngîmfarea tuturor fapturilor omenești, și totodată nu acorda prea mare însemnătate acestei tragedii cosmice.

— Ei, ia spune, frate Guglielmo, ai ajuns să te obișnuiești cu spelunca asta de demenți ?

— Mi se pare un loc cu oameni admirabili prin sfințenia și prin știința lor, a spus Guglielmo cu băgare de seamă.

126

— Era. Când abații făceau pe abații și bibliotecarii pe bibliotecarii. Acum ai văzut ce-i acolo, și arăta spre etajul de sus, neamțul acela pe jumătate mort, cu ochi de orb, stă să asculte cu credință aiurelile acelu spaniol orb cu ochi de mort, de parcă ar sta să sosească Antichristul în fiecare dimineață; se scotocesc pergamente, dar cărți noi foarte puține intră... Noi sîntem aici, și acolo, jos, în oraș se face treaba... Pe vremuri lumea se guverna prin abațiile noastre. Azi, ați văzut, împăratul ne folosește ca să-i trimită aici pe prietenii lui ca să se întîlnească cu dușmanii lui (știu cîte ceva despre misiunea domniei tale, călugării vorbesc, vorbesc, n-au alta de făcut), dar dacă vrea să cerceteze ce se petrece în țara asta, stă în orașe. Noi stăm și culegem griul și creștem orătării, și acolo jos se schimbă coți de mătase pe bucăți de in, și bucăți de in pe saci de mirodenii, și toate laolaltă pe grămezi de bani. Noi ne păzim tezaurul nostru, dar acolo jos se strîng tezaure. Și chiar cărți. Și mai frumoase decît ale noastre.

— Bineînțeles, pe lume se petrec multe lucruri noi. Dar de ce gîndești că de vină e Abatele ?

— Pentru că a dat biblioteca pe mîna străinilor și conduce abația ca pe-o cetățuie care s-a ridicat în apărarea bibliotecii. O abație benedictină pe aceste meleaguri italiene ar trebui să fie un loc

unde italienii să hotărăscă pentru treburile italiene. Ce fac italienii astăzi, cînd nu au nici măcar un papă? Fac negoț și meșteresc și sînt mai bogați decît regii Franței. Atunci să facem și noi așa, și dacă știm să facem cărți frumoase, să le facem pentru universități, și să ne amestecăm în tot ce se petrece jos, în vale, nu zic în treburile împăratului, cu toată cinstirea pentru misiunea domniei tale, frate Guglielmo, dar în cele pe care le fac bolognezii, sau florentinii. Putem controla aici trecerea peregrinilor sau a negustorilor, care intră din Italia în Provența și viceversa. Să deschidem biblioteca pentru textele în vulgară, și vor veni aici la noi și cei care nu mai scriu în latină. Și, în schimb, sîntem controlați de un grup de străini care continuă să conducă biblioteca de parcă la Cluny ar mai fi încă abate bunul Odillon.

— Dar Abatele este italian, a spus Guglielmo.

— Abatele nu contează deloc aici, a spus Aymaro, tot cu un rînjit. În loc de cap are un dulap al bibliotecii. E mîncat de carii. Ca să-l amărăscă pe papă, lasă abația să fie invadată de călugărașii aceia... vorbesc despre ereticii aceia, frate, care au fugit din ordinul preasfînt al domniei tale... și ca să fie pe placul împăratului îi cheamă pe acei călugări din toate mănăstirile din nord, ca și cum la noi n-ar fi copiiști din cei

127

mai dăruiți și oameni care să știe greaca și araba, ca și cum la Florența și la Pisa n-ar exista fii de negustori bogați și deschiși la inimă, care să intre de bunăvoie în ordin, dacă ordinul le-ar da puțința să sporească puterea și cinstirea tatălui. Dar aici îngăduința față de cele lumești se recunoaște doar cînd este vorba de a îngădui nemților să... oh, Doamne, Dumnezeuule, trăsnește limba mea care spune lucruri ce nu se cuvin!

— În abație se petrec lucruri care nu se cuvin ? a întrebat ca din întîmplare Guglielmo, mai turnîndu-și puțin lapte.

— Și călugărul e un om, a rostit cu înțelepciune Aymaro. Apoi a adăugat: Dar aici sînt mai puțini oameni decît în altă parte. Și să fie clar că ceea ce am spus... n-am spus.

— Foarte interesant, a zis Guglielmo. Și acestea sînt părerile dumitale sau ale mai multora care gîndesc ca domnia ta ?

— Ale multora, ale multora. Ale multora care acum sînt foarte îndurerați de nenorocirea care s-a abătut peste Adelmo: dar dacă în prăpastie ar fi murit unul care cutreieră prin bibliotecă mai mult decît trebuie, n-ar mai fi fost nemulțumiți.

— Adică ce vrei să spui ?

— Am spus și așa prea multe. Aici vorbim prea mult, ți-ai dat seama de asta. Aici nu mai păstrează nimeni tăcerea, pe de o parte. Iar pe de alta, o păstrează prea mult. Aici, în loc să se tacă sau să se vorbească, ar trebui să se facă ceva. În epoca de aur a ordinului nostru, dacă un abate nu era făcut să fie abate, un pahar zdravăn de vin otrăvit și se deschidea succesiunea. Am spus lucrurile acestea, se înțelege, frate Guglielmo, nu ca să clevesc în privința Abatelui sau a altor confrăți. Să mă ferească Dumnezeu, nu am viciul cel spurcat al cleveririi. Dar n-aș vrea ca Abatele să te fi rugat să faci cercetări asupra mea sau a altora, precum Pacifico din Tivoli sau Pietro din Sânt' Albano. Noi n-avem nici o legătură cu poveștile legate de bibliotecă. Dar am vrea să avem ceva mai multă. Așa că dibuiește cuibul acesta de șerpi, dumneata, care ai ars atîția eretici.

— Eu n-am ars niciodată pe nimeni, a spus cu asprime Guglielmo.

— Zic și eu așa, a încuviințat Aymaro zîmbind larg. Vinătoare bună, frate Guglielmo, dar fii cu băgare de seamă noaptea.

— De ce nu ziua? -----

— Pentru că ziua aici se curarisește trupul cu ierburi bune, iar noaptea se îmbolnăvește cu ierburi rele. Să nu crezi că
128

a fost aruncat în prăpastie de mîinile cuiva, sau că jn cuiva l-au cufundat pe Venanzio în sînge. Aici cineva JJU vrea ca frații călugări să hotărască singuri unde să meargă, ce să facă și ce să citească. Și se folosesc de forțele infernului, sau ale necromanților, prieteni ai infernului, pentru a tulbura mințile celor curioși.

— Vorbești de părintele erborist ?

— Salvatore din Sânt' Emmerano este un om cinstit. Firește, neamț el, neamț Malachia...

Și după ce a mai dovedit o dată că nu este dornic să clevească, Aymaro a urcat să se apuce de lucru.

— Ce o fi vrut să spună? am întrebat.

— Totul și nimic. O abație este întotdeauna un loc în care călugării se luptă între ei ca să atragă de partea lor conducerea comunității. Chiar și la Melk, dar poate că fiind novice nu vei fi avut posibilitatea să-ți dai seama. Dar în țara ta cucerirea conducerii unei abații însemnează cucerirea locului din care se ia legătura direct cu împăratul. În țara asta, în schimb, treburile stau altfel, împăratul e departe, chiar cînd coboară pînă la Roma. Nu mai există o curte, acum, nici măcar cea papală. Sînt orașele,

ți-ai dat seama.

— Așa e, și am rămas surprins. Orașul în Italia e ceva cu totul altfel decât prin părțile noastre... Nu este doar un loc în care să trăiești, ci este un loc în care se iau hotărâri, toți se află mereu în piață, contează mai mult magistrații cetățeni decât împăratul sau papa. Sînt... ca tot atîtea regate...

— Și regii sînt negustori. Și armele lor sînt banii. Banii au o funcție, în Italia, deosebită de cea din țara mea, sau din a ta. Peste tot circulă banii, dar mare parte din viață este încă controlată și organizată de schimburile de bunuri, pui de găină sau snopi de grâu, sau o seceră, sau un car, și banii slujesc la procurarea acestor bunuri. Ai văzut că în orașele italiene, în schimb, bunurile slujesc ca să se procure cu ele bani. Iar preoții, episcopii, ba chiar și ordinele religioase trebuie să-și facă socotelile în bani. Și de aceea, firește, revolta față de putere se arată ca o îndemnare la sărăcie, și se revoltă contra puterii cei care sînt înlăturați de la relațiile cu banii, și orice îndemn la sărăcie naște atîta frămîntare și atîtea dezbateri, și întreg orașul, de la episcop pînă la magistrat, îl socoate drept dușman al său pe cel care propovăduiește sărăcia. Inchizitorii simt duhoarea diavolului acolo unde cineva s-a răzvrătit împotriva duhului bălegarului diavolesc. s>i atunci vei înțelege, deci, la ce anume se gîndește Aymaro.

129

O abație benedictină, în epoca de aur a ordinului, era un loc în care păstorii mînau turmele de credincioși. Aymaro vrea să se întoarcă tradiția. Numai că viața turmei s-a schimbat, și abația se poate întoarce la tradiție (la gloria ei, la puterea ei ; de odinioară) numai dacă primește noul obicei ale turmei, devenind alta. Și cum azi turma se domină aici nu cu armele și cu strălucirea ritualurilor, ci prin controlul banilor, Aymaro vrea ca tot, tot, tot ce face abația, ba chiar și biblioteca, să devină un mare atelier și să fabrice bani.

— Și ce legătură are asta cu crimele, sau cu crima ?

— încă nu știu. Dar acum aș vrea să mă duc sus. Hai.

Călugării se apucaseră de treabă. În *scriptorium* domnea liniștea, dar nu era liniștea aceea rodnică a sufletelor. Berengario, care sosise ceva mai înaintea noastră, ne-a primit încurcat. Ceilalți călugări și-au ridicat capul de la munca lor. j Știau că eram aici ca să descoperim ceva în legătură cu Venanzio, iar direcția privirilor lor ne-a îndreptat atenția asupra unui loc gol, sub o fereastră care se deschidea înăuntru, în octogonul central.

Deși ziua era foarte friguroasă, temperatura în *scriptorium* era foarte plăcută. Nu degeaba fusese așezat deasupra bucătăriilor de la care venea destulă căldură, și pentru că hornurile celor două cuptoare, aflate dedesubt, treceau prin lăuntrul pilaștrilor care sprijineau cele două scări răsucite din turnurile de apus și miazăzi. Cît privește turnul de miazănoapte, aflat în cealaltă parte a sălii celei mari, nu avea scară, ci un cămin mare care ardea răspîndind o căldură binefăcătoare. Și apoi podeaua fusese acoperită cu paie, care făceau să nu ni se audă pașii. Așadar, colțul cel mai puțin încălzit era cel al turnului de răsărit, și chiar am băgat de seamă că, deși rămî-neau locuri goale față de cîți călugări erau la treabă, toți încercau să se ferească de mesele așezate în direcția aceea. Cînd mai tîrziu mi-am dat seama că scara în spirală a turnului de răsărit era singura care ducea nu numai în jos, spre refec-tor, ci și în sus, spre bibliotecă, m-am întrebat dacă nu cumva un calcul înțelept potrivise încălzitul sălii în așa fel încît călugării să nu fie îndemnați să cerceteze partea aceea, și să fie mai ușor pentru bibliotecar să controleze intrarea în bibliotecă. Dar poate că exageram în bănuielile mele, ajungînd o biată maimuță a maestrului meu, pentru că am găsit numai-decît că socoteala asta n-ar fi dat prea bune rezultate în timpul verii, dacă nu cumva (mi-am spus) tocmai locul acesta era cel mai însorit, vara, și deci și pentru asta cel mai ocolit-

130

JVlasa bietului Venanzio era așezată cu spatele spre căminul cel mare, și era una dintre cele mai căutate. Petrecusem pînă atunci o mică parte din viața mea într-un . *scriptorium*, dar după aceea am petrecut destulă, și știu cîtă suferință îndură un scrib, un copist și un cărturar petrecînd la masa lui lungile ceasuri de iarnă, cu degetele înțepenindu-i pe condei (cînd chiar și la o temperatură obișnuită, după ce scrie șase ori în șir, face la degete spăimîntătoarea crampă a scriitorului, și degetul cel mare îl doare de parcă i-ar fi fost strivit). Și așa se explică de ce găsim adesea pe marginea manuscriselor fraze lăsate de copist ca mărturie a suferinței răbdate (sau nerăbdate) precum: „Har Domnului, curînd se întunecă”, sau „Oh, de-aș avea un pahar mare de vin”, sau chiar „Azi e frig, lumina e slabă, pînza asta e pieloasă, ceva nu merge”. Cum spune și proverbul străvechi, trei degete țin pana, dar tot corpul muncește. Și se canonește.

Dar vorbeam despre masa lui Venanzio. Mai mică decît celelalte, ca de altfel toate cele așezate înăuntru încăperii octogonale, hărăzite cărturarilor, în vreme ce mult mai mari erau cele de sub

ferestrele de pe pereții din afară, hărăzite miniaturiştilor și copiștilor. De altfel și Venanzio lucra cu un pupitru, pentru că folosea, desigur, manuscrise împrumutate de abație, pe care le copia. Sub masă erau așezate rafturi joase, unde se îngrămădeau foi neegale, și întrucât toate erau în latinește, am dedus din asta că erau traduceri ale celor mai proaspete. Scrise în grabă, nu alcătuiau pagini de carte și probabil că aveau să fie mai apoi încredințate unui copist și unui miniaturist. De aceea cu greu s-ar fi putut citi. Printre foi, niște cărți în grecește. O altă carte grecească era deschisă pe pupitru, operă după care Venanzio își îndeplinise, în zilele ce trecuseră, munca lui de traducător. Eu nu știam încă limba greacă pe atunci, dar maestrul meu a citit titlul și a spus că erau *Metamorfozele* lui Apuleius, o poveste păgînă despre care auzisem vorbindu-se ca despre o operă nepotrivită de a fi citită de novici.

— Cum de făcea Venanzio această traducere ? l-a întrebat Cruglielmo pe Berengario, aflat lângă noi.

— A fost cerută abației de către seniorul din Milano, și abația va avea din asta dreptul de preemțiune privind producerea de vinuri pe unele proprietăți aflate la răsărit. Berengario a arătat cu mîna departe. Dar a mai adăugat „umaidecît: Asta nu însemnează că abația se pretează la niunci negustorești pentru laici. Dar comitentul s-a străduit Pmă cînd acest manuscris ne-a fost împrumutat de dogele

131

Veneției, care-l avea de la împăratul Bizanțului, și cînd Venanzio avea să termine munca lui aveam să facem două copii, una pentru comitent și alta pentru biblioteca noastră.

— Care, așadar, nu se dă în lături să primească și povești păgîne, a spus Guglielmo.

— Biblioteca e dovada adevărului și a greșelii, a spus atunci o voce din spatele nostru. Era Jorge. încă o dată m-am mirat (dar mai mult aveam să mă mir în zilele ce au urmat) de felul neașteptat în care bătrînul acela apărea pe negîndite, ca și cum noi nu-l vedeam pe el, dar el ne vedea pe noi. M-am întrebat chiar ce făcea un orb în *scriptorium*, dar am înțeles după aceea că Jorge era omniprezent în toate locurile din abație. Și adesea ședea în *scriptorium*, așezat pe o laviță lângă cămin, și părea că urmărește tot ce se petrece în încăpere. O dată l-am auzit întrebînd de la locul lui cu voce tare: „Cine urcă ?”, și i se adresa lui Malachia care, cu pașii înăbușiți de paie, se îndrepta spre bibliotecă. Toți călugării îl țineau în multă prețuire și se duceau la el ca să-i

citească fragmente pe care le înțelegeau anevoie, cerîndu-i părerea pentru vreo scolie, sau lămuriri de felul cum să reprezinte un animal sau un sfînt. Și el privea în gol cu ochii lui stinși, ca și cum ar fi cercetat cu atenție pagini pe care le-ar fi avut vii în memorie, și răspundea că falșii proroci sînt îmbrăcați ca episcopii și că le ies broaște din gură, sau care erau pietrele ce trebuiau să împodobească zidurile Ierusalimului ceresc, sau că arimașpii sînt reprezentați în planșe alături de pămînturile preotului Ioan - povățuindu-i să nu exagereze făcîndu-i atrăgători în monstruoșitatea lor, pentru că era de ajuns să fie închipuiți ca niște embleme, lesne de recunoscut, și nu clocotind de poște sau respingători pînă la rîs.

O dată l-am auzit sfătuindu-l pe un scoliast cum să interpreteze o *recapitulatio* în textele lui Ticianus, după înțelegerea Sfîntului Augustin, așa încît să le ocolească erezia donatistă. Altă dată l-am auzit dînd sfaturi despre felul cum, comentînd, să-i distingi pe eretici de schismatici. Sau chiar spunînd, unui studios încremenit, ce carte trebuie să caute în catalogul bibliotecii și aproape în ce pagină ar fi putut găsi menționată problema lui, asigurîndu-l că bibliotecarul i-ar fi dat-o, cu siguranță, întrucît era vorba de o operă inspirată de Dumnezeu. În sfîrșit, altă dată l-am auzit spunînd că o asemenea carte nu trebuia căutată pentru că exista, e adevărat, în catalog, dar fusese distrusă de șoareci cu cincizeci de ani în urmă, și *om* făcea praf între degetele oricui ar fi atins-o. El era, așadar* memoria însăși a bibliotecii și sufletul *scriptorium-ului*

132

Uneori îi amenința pe călugării care pălăvrăgeau între ei : Grăbiți-vă să lăsați mărturie despre adevăr, pentru că a sosit ceasul", și se referea la venirea Antichristului.

.— Biblioteca e dovada adevărului și a greșelii, a spus Jorge.

— Fără îndoială. Lui Apuleius din Madaura i-a mers faima de mag, a zis Guglielmo. Dar fabula aceasta conține sub straiul propriilor născociri o morală din cele bune, pentru că ne învață cît de greu se plătesc propriile greșeli, și apoi cred că povestea omului prefăcut în măgar se referă la prefacerea sufletului care cade în păcat.

— Tot ce se poate, a spus Jorge.

— Așa că acum înțeleg de ce Venanzio, în timpul discuției aceleia de care mi-a vorbit ieri, era interesat de problemele comediei; pentru că și comediile de felul acesta pot fi puse alături de comediile anticilor. Și unele și altele nu povestesc despre oameni

care să existe cu adevărat, precum face tragedia, dar, spune Isidor, sînt născociri: „*fabulae poetae a fando nominaverunt quia non sunt res factae sed tantum loquendo factae*”...

În primul moment nu am înțeles de ce Guglielmo se cufundase în discuția aceea atît de savantă și tocmai cu un om care părea că nu iubește asemenea probleme, dar răspunsul lui Jorge mi-a arătat cît de subtil fusese maestrul meu.

— În ziua aceea nu se discuta despre comedii, ci doar de îngăduința rîsului, a spus Jorge încruntîndu-se.

Și eu îmi aminteam foarte bine că atunci cînd Venanzio se referise la discuția aceea, chiar cu o zi mai înainte, Jorge declarase că nu-și aducea aminte de ea.

— Ah, a spus Guglielmo, părăind să nu ia seama la asta, credeam că ați vorbit despre minciunile preoților și despre enigmatice ascunse...

— Se vorbea despre rîs, a răspuns Jorge. Comediile erau scrise de păgîni pentru a-i îndemna pe spectatori la rîs, și rău făceau. Domnul Nostru Iesus Christos nu a spus niciodată comedii sau fabule, ci doar parabole simple și clare care ne instruiesc alegoric despre cum să dobîndim paradisul, amin.

— Mă întreb, a spus Guglielmo, de ce domnia ta ești atît de Potrivnic gîndului că Iesus a rîs și el vreodată? Eu cred că rîsul este un leac bun, ca și băile, pentru a curarisi umorile și celelalte beteșuguri ale trupului, cu osebire melancolia.

— Băile sînt un lucru bun, a spus Jorge, și chiar Aquinate^{ne} îndeamnă la ele pentru a înlătura tristețea, care poate să^{ne} suferință grea cînd nu se datorește unui beteșug ce nu

133

poate fi tămăduit cu îndrăzneala. Băile refac echilibrul umorilor. Rîsul zgîlție corpul, strică trăsăturile feței, îl face pe om să semene cu maimuța.

— Maimuțele nu rîd, rîsul îi este dat numai omului, este semnul raționalității lui, a spus Guglielmo.

— Și cuvîntul este semnul raționalității umane, și prin cuvinte poate fi hulit Dumnezeu. Nu tot ce aparține numai omului este cu necesitate bun. Rîsul este semnul neroziei. Cine rîde nu crede în lucrul de care se rîde, dar nici nu-l urăște. Și deci a rîde de rău însemnează a nu fi gata să lupți împotriva lui, și a rîde de bine însemnează a nu cunoaște puterea cu care binele se răspîndeste singur. Tocmai de aceea Regula spune: „*decimus humilitatis gradus est si non sit facilis ac promptus in risu, quia scriptum est: stultus in risu exaltat vocem suam*”.

— Quintilianus, l-a întrerupt maestrul meu, spune că rîsul trebuie înlăturat în panegiric, din demnitate, dar este de încurajat în multe alte cazuri. Tacitus laudă ironia lui Calpurnius Pisone, Plinius cel Tânăr a scris: „*ahquando praeterea rido, jocos, ludo, homo sum*”.

— Erau păgîni, a răspuns Jorge. Regula spune : „*scurrili-tates vero vel verba otiosa et risum moventia aeterna clausura in omnibus locis damnamus, et ad talia eloquia discipulum aperire os non permittitur*”.

— Totuși, cînd cuvîntul lui Christos biruise pe pămînt, Sinesius din Cirene spune că divinitatea a știut să amestece în chip armonios comicul cu tragicul, și Elius Spatianus spune despre împăratul Adrian, om cu purtări alese și cu suflet *naturaliter* creștin, că a știut să combine momente de veselie cu momente de seriozitate. Și, în sfîrșit, Ausonius recomandă să se cumpănească seriozitatea și gluma.

— Dar Paulinus din Nola și Clement din Alexandria ne-au prevenit împotriva acestor sminteli și Sulpitius Severus spune că Sfîntul Martin n-a fost văzut niciodată, de nimeni, nici pradă mîniei, nici pradă rîsului.

— Cu toate acestea, amintește anumite răspunsuri *spiri-tualiter salsa* ale Sfîntului, a spus Guglielmo.

— Erau înțelepte și potrivite momentului, nu ridicole. Sfîntul Ephraim a scris o pareneză împotriva rîsului călugărilor și în *De habitu et conversatione monachorum* sfătuiește să se ocolească obscenitățile și ghidușiile ca și cum ar fi venin de viespi-

— Dar Hildebertus a spus : „*admittendo tibijoca sunt post seruaquaedam, sed tamen et dignis et ipsa gerenda modis*”. Ș^{*L}
134

Ioan din Salisbury a îngăduit o ilaritate modestă. Și, în sfîrșit, Ecclziastul, din care ai citat fragmentul la care se referă Regula domniei tale, unde se spune că rîsul este dovada smintirii, îngăduie măcar un rîs în tăcere, al sufletului netulburat.

— Sufletul este netulburat numai cînd contemplă adevărul și se bucură de binele săvîrșit, iar despre adevăr și bine nu se rîde. Iată de ce Christos nu rîdea. Rîsul este izvor de îndoială.

— Dar uneori este drept să te îndoiești.

— Nu văd motiv pentru asta. Cînd te îndoiești trebuie să te întorci înspre o autoritate, înspre cuvintele unui părinte sau ale unui doctor, și orice motiv de îndoială încetează. îmi pari adăpat la doctrine îndoielnice, ca acelea ale logicienilor de la Paris. Dar Sfîntul Bernard a știut să intervină foarte bine împotriva

jugănitului Abelard, care voia să treacă toate problemele prin sita rece și fără viață a unei rațiuni neluminate de Scripturi, rostind sentențios: e așa sau nu e așa. Desigur, cel ce acceptă aceste idei din cale-afară de periculoase poate să aprecieze și jocul celui ignorant care râde de ceea ce are un singur adevăr pe care trebuie să-l știm, carele a fost spus o dată pentru totdeauna. Și rîzînd așa, cel ignorant spune implicit: *JDeus non est*".

— Venerabile Jorge, domnia ta îmi pari nedrept cînd îl socotești jugănit pe Abelard, pentru că știi foarte bine că a fost adus în asemenea condiție din pricina nedreptății altuia...

— Pentru păcatele lui. Pentru trufia încrederii lui în rațiunea omului. Astfel credința celor simpli este batjocorită, tainele Domnului date pe față (sau s-a încercat asta, smintiți cei care au încercat), probleme care priveau lucrurile cele mai înalte au fost tratate fără pic de teamă, au fost luați în bătaie de joc părinții Bisericii deoarece socotiseră că asemenea probleme trebuiau mai degrabă ocolite decît dezvăluite.

— Nu sînt de acord, venerabile Jorge. Dumnezeu ne cere să ne exercităm rațiunea asupra multor lucruri ascunse, în privința cărora Scriptura ne-a lăsat liberi să hotărîm. Și cînd cineva îți propune să crezi într-o afirmație, domnia ta trebuie să cercetezi dacă este acceptabilă, întrucît rațiunea noastră a fost făcută de Dumnezeu și ceea ce place rațiunii noastre nu poate să nu placă și rațiunii divine, despre care, de altfel, nu știm decît ceea ce, prin analogie și adesea prin negare, extragem prin puterea minții noastre. Și atunci vezi că uneori, Pentru a mina falsa autoritate a unei idei absurde care repugnă rațiunii, și rîsul poate să fie un instrument potrivit. Adesea rîsul slujește și pentru a-i face de rușine pe cei răi și a le scoate la iveală sminteala. Se povestește de Sfîntul

135

Maurus că paginii l-au băgat în apă clocotită și el s-a plîns că baia era prea rece; guvernatorul păgîn a băgat ca smintitul mîna în apă ca să controleze și s-a opărit. Frumoasă faptă a aceluia sfînt martir care i-a ridiculizat pe dușmanii credinței. Jorge a rînjit:

— Și în episoadele pe care le povestesc predicatorii se găsesc multe născociri. Un sfînt vîrît în apă clocotită suferă pentru Christos și își reține țipetele, nu se joacă cu păgînii spunînd vorbe copilărești.

— Vezi ? a spus Guglielmo, povestea asta îți dezgustă rațiunea și o socotești ridicolă! Chiar și fără să scoți o vorbă și stăpînindu-ți buzele, domnia ta rîzi de ceva pe care vrei ca nici eu să nu-l iau în

serios. Rîzi de rîs, dar rîzi.

Jorge făcu un gest de sîcîială.

— Jucîndu-te cu rîsul mă îndemni la vorbe goale. Dar domnia ta să știi că Iisus nu rîdea.

— Nu sînt sigur. Cînd îi pofteste pe farisei să arunce prima piatră, cînd întrebă al cui este chipul de pe moneda ce se plătea ca tribut, cînd se joacă cu vorbele și spune „*Tu es petrus*”, eu cred că spunea lucruri de duh, ca să-i încurce pe păcătoși, ca să-i încurajeze pe ai săi. Vorbește cu duh și atunci cînd i se adresează lui Caiafa și-i spune: „Tu ai spus-o”. Și Ieronimus, cînd îl comentează pe Ieremia, acolo unde Dumnezeu îi spune Ierusalimului „*nudavi femora contra faciem tuam*” lămurește : „*sive nudabo et relevabo femora et posteriora tua*”. Deci chiar și Dumnezeu se adresează cu vorbe de duh ca să-i încurce pe cei pe care vrea să-i pedepsească. Și știi foarte bine că în momentul cel mai înflăcărat al luptelor dintre clunia-cenzi și cistercenzi, primii i-au învinuit pe ceilalți, ca să-i facă de rîs, că nu purtau pantaloni pe dedesubt. Iar în *Speculum Stultorum* se povestește despre asinul Brunello că se întrebă ce s-ar întîmpla dacă în timpul nopții vîntul ar ridica înveli-toarele și călugărului i s-ar vedea cele rușinoase.

Călugării din jur au rîs și Jorge s-a înfuriat.

— îi tîrăști pe confrății noștri într-o petrecere de nebuni. Știu că se obișnuiește la franciscani să-și atragă simpatia poporului cu nerozii de felul acesta, dar despre asemenea *ludi* am a vă spune ceea ce zice un vers pe care l-am auzit de la unul dintre predicatorii domniilor voastre: „*turn podex carmen extulit horridulum*”.

Dojana era puțin cam prea aspră, Guglielmo fusese cam neobrăzat, dar acum Jorge îl învinuia că trage pîrțuri pe gură. M-am întrebat dacă răspunsul acesta necruțător nu însemna cumva o poftire, din partea bătrînului călugăr, de a ieși din

136

scriptorium. Dar l-am văzut pe Guglielmo, atît de bătăios ceva mai înainte, făcîndu-se blînd ca un miel.

— ■ îți cer iertare, venerabile Jorge, a spus el. Gura mea mi-a trădat gîndurile, nu voiam să fiu lipsit de respect față de domnia ta. Poate că ceea ce spui este adevărat și eu greșesc.

în fața acestui act de aleasă umilință, Jorge a scos un mîriit care poate că exprima atît satisfacția, cît și iertarea, și n-a putut face altceva decît să se întoarcă la locul lui, în vreme ce călugării, care în timpul discuției se apropiaseră treptat, treptat, se reîntorceau

la mesele lor de lucru. Guglielmo a îngenuncheat din nou în fața mesei lui Venanzio și a reînceput să răsfoiască hîrțile. Cu răspunsul său atît de umil, Guglielmo își cîștigase cîteva secunde de liniște. Și ceea ce a văzut în acele secunde i-a inspirat cercetările din noaptea ce avea să vină.

Au fost, într-adevăr, puține secunde. Bencio s-a apropiat numaidecît, prefăcîndu-se că-și uitase condeiul său de fier pe masă cînd venise să asculte discuția cu Jorge, și i-a șoptit lui Guglielmo că voia să-i vorbească numaidecît, dîndu-i întîlnire în spatele băilor. I-a spus s-o ia înainte, că el avea să-l ajungă repede din urmă.

Guglielmo a pregetat o clipă, apoi l-a chemat pe Malachia, care de la masa lui de bibliotecar de lîngă catalog urmărise tot ce se întîmplase, și l-a rugat, în virtutea împuternicirii pe care i-o dăduse Abatele (și a folosit cît a putut acest privilegiu), să pună pe careva de pază la masa lui Venanzio, pentru că socotea folositor pentru cercetarea lui ca nimeni să nu se apropie în toată ziua aceea, pînă cînd el nu se va putea întoarce. A spus-o cu voce tare, fiindcă în felul acesta îl însărcina nu numai pe Malachia să-i supravegheze pe călugări, ci și pe călugări să-l supravegheze pe Malachia. Bibliotecarul n-a putut decît să încuviințeze și Guglielmo s-a îndepărtat, împreună cu mine.

în timp ce străbăteam grădina și ne apropiam de băile aflate în spatele clădirilor spitalului, Guglielmo a observat:

— Se pare că multora nu le place ca eu să pun mîna pe ceva ce se află deasupra sau dedesubtul mesei lui Venanzio.

— Adică pe ce ?

— Am impresia că n-o știu nici măcar cei cărora nu le place treaba asta.

— Deci Bencio n-are nimic să ne spună și vrea doar să ne ^depărteze de *scriptorium* ?

— Asta vom afla-o numaidecît, a spus Guglielmo. Și într-adevăr Bencio a venit numaidecît după noi.

137

Ziua a doua *Sexta*

în care Bencio spune o poveste ciudată de unde reies lucruri puțin edificatoare despre viața abației

Ceea ce ne-a spus Bencio a fost destul de încurcat. Părea într-adevăr că ne trăsese deoparte pentru a ne îndepărta de *scriptorium*, dar se părea și că, neputînd născoci un pretext demn de crezare, ne-a spus și niște frînturi dintr-un adevăr mult mai cuprinzător pe care el îl știa.

Ne-a spus că dimineața stătuse la îndoială, dar că acum, după o mai îndelungată chibzuială, socotea că Guglielmo trebuie să știe adevărul. În timpul faimoasei conversații despre rîs, Berengario se referise la *finis Africae*. Ce era? Biblioteca era plină de secrete, și mai ales de cărți care nu fuseseră date niciodată călugărilor să le citească. Bencio fusese surprins de cuvintele lui Guglielmo despre cercetarea rațională a ideilor. El socotea că un călugăr învățat avea dreptul să cunoască tot ce era păstrat în bibliotecă, a spus cuvinte pline de patimă împotriva conciliului de la Soissons, care-l condamnase pe Abelard, și în timp ce vorbea ne-am dat seama că acest călugăr, încă tînăr, care se delecta cu retorica, era stăpînit de porniri spre independență și că se chinuia, răbdînd lanțurile pe care disciplina abației le puneă curiozității intelectului său. Eu am fost întotdeauna învățat să nu am încredere într-o asemenea curiozitate, dar știu că maestrului meu o atitudine de felul acesta nu-i dispăcea, și mi-am dat seama că Bencio îi era pe plac și că avea încredere în el. În sfîrșit, Bencio ne-a spus că nu știa despre ce secrete vorbiseră Adelmo, Venanzio și Berengario, dar că nu i-ar fi fost cu supărare dacă din întîmplarea aceea atît de tristă ar fi răzbătut o picătură de lumină despre felul cum era administrată biblioteca, și că avea totuși credința că maestrul meu, așa cum dibuise ițele problemei pe care o cerceta, avea să găsească cu acest prilej și niște elemente care să-l îndemne pe Abate să domolească

138

asprimea disciplinei intelectuale care-i apăsa pe călugări -veniți de atît de departe, ca și el, tocmai ca să-și hrănească piința cu minunățiile ascunse în vintrea nemărginită a bibliotecii.

Eu cred că Bencio era sincer cînd spunea că aștepta de la anchetă toate acestea. Dar probabil că, în același timp, voia, cum prevăzuse Guglielmo, să poată scotoci primul prin masa lui Venanzio, devorat cum era de curiozitate, și ca să ne țină departe de ea era gata să ne dea în schimb alte informații. Și iată care au fost acelea.

Berengario era stăpînit, și acum mulți călugări știau asta, de o nesănătoasă slăbiciune pentru Adelmo, aceeași slăbiciune cu ale cărei nenorociri mînia dumnezeiască lovise Sodoma și Gomora. Așa s-a exprimat Bencio, poate din respect pentru frageda mea vîrstă. Dar cine și-a petrecut adolescența într-o mănăstire știe că, chiar dacă a rămas neprihănit, a auzit destul de mult vorbindu-se de patimile acestea, și uneori a trebuit să se păzească de asalturile celor înrobiți de asemenea patimi. Pe cînd eram

călugăraș, nu primisem chiar și eu, la Melk, de la un călugăr mai în vîrstă, foi de hîrtie cu versuri care de obicei se trimit femeilor ? Juruințele monahale ne țin departe de cloaca aceea de vicii care este trupul femeii, dar adesea ne poartă spre alte greșeli. Pot eu, oare, în sfîrșit, să nu recunosc că bătrînețea mea este și astăzi chinuită de diavolul meridian cînd mi se întîmplă să întîrzii cu privirea în cor asupra chipului imberb al unui novice, curat și proaspăt ca o copilă ?

Spun aceste lucruri nu pentru a pune la îndoială alegerea ce am făcut pentru a mă dedica vieții de călugăr, ci pentru a justifica greșelile multora cărora această sfîntă povară li se pare apăsătoare. Poate pentru a justifica păcatul cel îngrozitor al lui Berengario. Dar se pare, după Bencio, că acest călugăr își săvîrșea păcatul într-un chip și mai dezgustător, adică folosind armele șantajului pentru a dobîndi de la alții ceea ce virtutea și mediul înconjurător ar fi trebuit să-i sfătuiască să nu dăruiască. Deci, mai de mult călugării făceau glume pe seama acelor priviri dulci pe care Berengario le arunca lui Adelmo, care se pare că era foarte atrăgător. În timp ce Adelmo, cu totul îndrăgostit de munca lui, singura de la care aștepta mulțumire, se îngrijea prea puțin de patima lui Berengario. Dar Poate, cine știe, el nu bănuia că sufletul său, în străfunduri, îl mdemna la aceeași fărădelege. Fapt e că Bencio ne-a spus că surprinsese un dialog între Adelmo și Berengario, în care

139

Berengario, referindu-se la un secret pe care Adelmo îi cerea să i-l destăinuie, îi propunea rușinosul tîrg pe care lectorul cel mai neprihănit și-l poate închipui. Și se pare că Bencio a auzit din gura lui Adelmo vorbe de învoire, spuse aproape cu plăcere. Ca și cum, se încumeta Bencio să ne spună, Adelmo n-ar fi voit altceva de fapt, și i-ar fi ajuns să găsească un motiv oarecare pentru a se învoi la pofta carnală. Semn, argumenta Bencio, că secretul lui Berengario trebuie să fi privit niște taine ale științei, așa încît Adelmo să poată nutri iluzia de a se învoi cu un păcat al cărnii pentru a satisface o necesitate a intelectului. Și, a adăugat Bencio cu un surîs, de cîte ori nu era el frămîntat de dorințe ale intelectului atît de violente încît, ca să și le satisfacă, ar fi primit să le alătore dorințe carnale ce nu erau ale sale, ba erau chiar împotriva propriei sale dorințe carnale.

— Nu există momente, l-a întrebat pe Guglielmo, în care domnia ta ai face chiar și lucruri rușinoase pentru a avea în mîna o carte pe care o cauți de ani de zile ?

— înțeleptul și preacuratul Silvestru al II-lea a dat în dar, cu secole în urmă, o sferă armilară, foarte prețioasă, pentru un manuscris cred de Statius, sau de Lucanus, a spus Guglielmo. Apoi a adăugat, cu prudență: Dar era vorba de o sferă armilară, nu de propria lui virtute.

Bencio a admis că entuziasmul său îl făcuse să sară peste cal și a reluat povestirea. Cu o noapte înainte ca Adelmo să fi murit, el îi urmărise pe cei doi, împins de curiozitate. Și îi văzuse, după *completa*, îndreptându-se amîndoi spre dormitor. Așteptase vreme îndelungată, ținînd întredeschisă ușa chiliei sale, nu departe de a lor, și-l văzuse foarte bine pe Adelmo strecurîndu-se, cînd liniștea se lăsase peste somnul călugărilor, în chilia lui Berengario. Mai veghease și după asta, fără să poată dormi, pînă cînd auzise ușa lui Berengario cum se deschide și pe Adelmo cum fugea de-acolo, în mare grabă aproape, cu prietenul după el care încerca să-l mai țină. Berengario se ținuse după el în vreme ce Adelmo cobora la catul de jos. Bencio îi urmărise cu grijă și la cotitura catului de jos îl văzuse pe Berengario, aproape tremurînd, vîrît într-un colț și uitîndu-se țintă la ușa chiliei lui Jorge. Bencio bănuise că Adelmo căzuse la picioarele bătrînului confrate pentru a i se spovedi de păcatul său. Și Berengario tremura, știind că secretul său era descoperit, chiar și sub sigiliul sfîntului jurămînt. Apoi Adelmo ieșise ; palid la față, îl îndepărtase de la sine pe Berengario care încerca să-i vorbească și o pornise în grabă

140

j afară din dormitor, învîrtindu-se prin jurul absidei bisericii și intrînd în cor prin portalul de miazănoapte (care noaptea rămînea mereu deschis). Poate că voia să se roage. Berengario îl urmase, dar fără să intre în biserică, și se agita printre mormintele din cimitir frîngîndu-și mîinile.

Bencio nu știa ce să facă atunci cînd și-a dat seama că o a patra persoană se mișca prin preajma lor. Și ea îi urmase pe cei doi și, desigur, nu-și dăduse seama de prezența lui Bencio, tupilat pe după trunchiul unui stejar răsărit la marginea cimitirului. Era Venanzio. Cînd l-a văzut, Berengario s-a ascuns printre morminte și Venanzio a intrat și el în cor. Atunci Bencio, temîndu-se să nu fie descoperit, se întorsese la dormitor. A doua zi dimineața cadavrul lui Adelmo a fost găsit la picioarele povîrnișului. Și altceva Bencio nu știa.

Se apropia de-acum ora mesei. Bencio ne-a părăsit și maestrul meu nu l-a mai întreat altceva. Noi am rămas pentru puțin timp în spatele băilor, apoi ne-am plimbat cîteva minute în grădină,

meditînd asupra acelor neobișnuite destăinuiri.

— *Frangula*, a spus la un moment dat Guglielmo, aple-cîndu-se să se uite la o plantă pe care în acea zi de iarnă a recunoscut-o printre ierburi. Infuzia din rădăcina ei e bună pentru hemoroizi. Iar aceea este *arctium lappa*, o cataplasma bună din rădăcini proaspete cicatrizează eczemele de pe piele.

— Sînteți mai priceput decît Severino, i-am spus, dar acum spuneți-mi ce gîndiți despre cele ce am auzit.

— Dragă Adso, trebuie să înveți să gîndești cu capul tău.

Povestea lui se potrivește cu aceea, de altfel atît de întreruptă de năluciri, a lui Berengario, de azi-dimineață, din zori. Încearcă să refaci lucrurile. Berengario și Adelmo fac împreună un lucru foarte urît, am bănuît și noi asta. Și Berengario trebuie să-i fi dezvăluit lui Adelmo un secret care, vai, rămîne un secret.

Adelmo, după ce și-a făptuit păcatul său împotriva castității și a legilor naturii, nu se gîndește decît să se mărturisească cuiva care poate să-l izbăvească, și dă fuga la Jorge. Care are un caracter foarte sever, am avut dovada acestui lucru, și care l-a strivit pe Adelmo cu dojeni spăimîntătoare. Poate că nu-i dă iertarea, poate că îi impune o ispășire de nesuportat, nu știm asta, și nici Jorge nu ne va spune niciodată. Fapt este că Adelmo se duce fuga în biserică să se prosterne în fața altarului, dar nu i se potolesc remușcările. În acest moment se apropie de el Venanzio. Nu știm ce-i spune. Poate că Adelmo îi mărturisește lui Venanzio secretul pe care l-a primit în dar (sau ca plată) de la Berengario, și la care acum nu mai ține deloc, întrucît de-acum el are un secret și

141

mai arzător. Ce i se întîmplă lui Venanzio ? Poate, cuprins de aceeași arzătoare curiozitate care-l mina astăzi și pe Bencio al nostru, satisfăcut de ceea ce a aflat, îl lasă pe Adelmo cu remușcările sale. Adelmo se vede părăsit, plănuieste să se omoare, iese disperat în cimitir și aici îl întîlnește pe Berengario. Ii spune lucruri îngrozitoare, îi reamintește de răspunderea pe care o are, îi spune maestrul său într-ale nerușinării. Chiar cred că povestea lui Berengario, curățată de toate nălucirile acelea, a fost exactă. Adelmo îi repetă aceleași cuvinte de disperare pe care trebuie să le fi auzit la Jorge. Și iată că Berengario pleacă buimăcit într-o parte și Adelmo pleacă să se omoare în alta. Apoi a urmat restul, la care am fost aproape martori. Toți cred că Adelmo a fost omorît. Venanzio a tras de aici concluzia că secretul bibliotecii este chiar mai important decît credea el și continuă căutarea singur. Pînă cînd cineva îl oprește, înainte sau după ce

va fi descoperit ceea ce voia.

— Cine-l omoară ? Berengario ?

— Poate. Sau Malachia, care trebuie să păzească Edificiul. Sau altcineva. Berengario poate fi bănuit tocmai pentru că este speriat, și știa că acum Venanzio posedă secretul lui. Malachia poate fi bănuit și el: paznic al integrității bibliotecii, descoperă că a fost violată de cineva și omoară. Jorge știe tot, despre toți. Știe secretul lui Adelmo, nu vrea ca eu să descopăr ceea ce ar fi putut să găsească Venanzio... Multe fapte m-ar îndemna să-l bănuiesc. Dar spune și tu, cum poate un orb să-lucidă pe un alt om în deplinătatea puterilor, și cum un bătrîn, deși robust, ar fi putut să cadavreze pînă la hîrdău ? Dar, în sfîrșit, de ce criminalul n-ar putea fi mînat de scopuri de nemărturisit. Și de ce să reducem numărul celor bănuți doar la cei care au luat parte la discuția despre rîs ? Poate că fărădelegea a avut alte pricini, care nu au nimic de-a face cu biblioteca. În orice caz, e nevoie de două lucruri: să știm cum se intră noaptea în bibliotecă și să avem o lumină. La lumină gîndește-te tu. Du-te pînă la bucătărie la ora prînzului și ia...

— Să fur ?

— Să împrumuți, întru slava Domnului.

— Dacă-i așa, să n-aveți nici o grijă.

— Bravo. Iar în ceea ce privește intrarea în Edificiu, am văzut de unde a apărut Malachia ieri-noapte. Azi voi face o vizită la biserică, și mai ales în capela aceea. Cam într-o oră ne ducem la masă. După asta avem o întîlnire cu Abatele. Vei fi îngăduit și tu, pentru că am cerut voie să am un secretar care să ia note despre cele ce vom spune.

142

Ziua a doua Nona

In care Abatele se arată mîndru de bogăția abației sale și temător de eretici, și la sfîrșit Adso se întrebă dacă n-a făcut rău pornind-o prin lume

L-am găsit pe Abate în biserică, în fața altarului mare. Sta și urmărea munca unor novici care scosese din vreun sanctuar o serie de vase sacre, potire, anafornițe, chivoturi și un crucifix pe care nu-l văzusem în timpul slujbei de dimineață. Nu mi-am putut reține o exclamație de uimire în fața strălucitoarei frumuseți a acelor obiecte prețioase. Era în plină amiază și lumina intra în valuri pe ferestrele corului, și mai multă prin cele ale fațadei, alcătuiind cascade albe care, ca niște torente mistice de dumnezeiască substanță, se încrucișau în diferite puncte ale

bisericii, inundând și altarul.

Vasele, potirele, totul dădea la iveală materia prețioasă din care se lucrase : prin galbenul aurului, albeața imaculată a ivoriilor și transparența cristalului, am văzut strălucind nestemate de toate culorile și dimensiunile, și am recunoscut iacintul, topazul, rubinul, safirul, smaraldul, crisolitul, onixul, granatul, matostatul și agata. Și în același timp mi-am dat seama de ceea ce, răpit mai întâi de rugăciune și mai apoi tulburat de spaimă, nu observasem de dimineată: draperia altarului și alte trei țesături care o încoronau erau cu totul și cu totul de aur și, în sfârșit, tot altarul părea de aur, din orice parte l-ai fi privit.

Abatele a zîmbit de uimirea mea:

— Aceste podoabe pe care le vedeți, a spus întors spre mine și spre maestrul meu, precum și altele pe care o să le mai vedeți, sînt moștenirea secolelor de credință, și de smerenie, și de mărturie a puterii și sfințeniei acestei abații. Principi și mai-mari ai pămîntului, arhiepiscopi și episcopi au sacrificat la acest altar și la obiectele lui inelele investiției lor, aurul și pietrele prețioase care erau semnul măreției lor, și au voit să

143

abunde aici pentru nemărginita glorie a Domnului și a lăcașului acesta al său. Și, cu toate că astăzi abația a fost năpăstuită de un alt eveniment cernit, nu putem să uităm în fața slăbiciunii noastre forța și puterea Preaînaltului. Se apropie sărbătorile Nașterii Domnului, așa că începem să ne apucăm de curățat obiectele sfinte, în așa chip ca nașterea Mîntuitorului să fie sărbătorită cu toată puterea și măreția pe care o cere. Totul trebuie să apară în deplinătatea strălucirii sale... a urmat el privind-l țintă pe Guglielmo, și am înțeles după aceea de ce stăruia cu atîta orgoliu să justifice trebăluiala lui, pentru că ne gîndim că este de folos și cu trebuință nu să ascundem, ci dimpotrivă, să dăm pe față dumnezeieștile daruri.

— Desigur, a spus Guglielmo curtenitor, dacă măreția domniei tale socotește că Domnul trebuie să fie proslăvit astfel, abația domniei tale a ajuns la cea mai mare desăvîrșire în prinosul acesta de laudă.

— Și așa se cuvine, a spus Abatele. Dacă amfore și flacoane de aur și piulițe mărunte de aur slujeau, cum voia Domnul sau porunceau profeții, să adune sîngele caprelor, sau al vițelilor, sau al junincii în templul lui Solomon, cu atît mai potrivit este ca vase de aur și pietre prețioase, și tot ceea ce e mai de preț printre lucrurile create, să fie folosite cu nesfîrșită curioșie și

nestrămutată credință ca să primenească sîngele lui Christos! Dacă printr-o a doua facere substanța noastră ar fi să fie cea a heruvimilor și a serafimilor, tot nedemn ar fi serviciul pe care ea i l-ar putea aduce unei victime atît de inefabile.

— Amin, am spus.

— Mulți spun, dimpotrivă, că o minte inspirată de cele sfinte, un suflet curat, o năzuință plină de credință ar trebui să fie de-ajuns pentru această sfîntă slujbă. Noi sîntem primii care afirmăm răspicat și clar că acesta este lucrul esențial, dar sîntem convinși că trebuie adusă cinste și cu ajutorul împodobirii pe dinafară a lucrurilor sfinte, pentru că este fără măsură de drept și de potrivit ca noi să-l slujim pe Mîntuitorul nostru cu toate cele, în întregime, pre El, carele nu a pregetat să ne poarte de grijă în toate, în întregime și fără excepție.

— Aceasta a fost întotdeauna părerea mai-marilor ordinului domniei voastre, a consimțit Guglielmo, și-mi amintesc lucruri foarte frumoase scrise despre ornamentele bisericilor de către marele și venerabilul abate Sugero.

— Așa e, a spus Abatele. Vedeți acest crucifix. Nu este încă gata... L-a luat în mîină cu nesfîrșită dragoste și l-a privit cu

144

chipul luminat de beatitudine. Mai lipsesc aici cîteva perle, nu le-am găsit încă pe măsura potrivită. Cîndva, Sfîntul Andrei, vorbind despre crucea de pe Golgota, spunea că e împodobită cu membrele lui Christos precum perlele. Și cu perle trebuie împodobit acel umil simulacru al acelei minuni fără seamăn. Chiar dacă am crezut potrivit să pun să se încastreze aici, în punctul acesta, chiar deasupra chipului jylîntuitorului, cel mai frumos diamant pe care l-am văzut.

A mîngîiat cu mîini pioase, cu lungile sale degete albe, părțile cele mai prețioase ale lemnului sfînt, sau mai degrabă ale sfîntului ivoriu, pentru că din acest material splendid erau făcute brațele crucii.

— Cînd, în timp ce mă delectez cu toate frumusețile acestui locaș al Domnului, încîntarea pietrelor multicolore m-a rupt de la trebile din afară, și o demnă meditație m-a făcut să reflectez, transferînd ceea ce este material în ceea ce nu este, prin felurimea sfintelor virtuți, atunci mi se pare că mă aflu, ca să zic așa, într-o ciudată parte a universului, care nu mai sade cu totul cufundată în noroiul pămîntului, și nici cu totul liberă în neîntinarea cerului. Și mi se pare că, prin voia sfîntă a Domnului, pot să fiu trecut din această lume inferioară în cea superioară pe

cale anagogică...

Vorbea cu fața întoarsă spre naos. Un mănunchi de raze luminoase care veneau de sus, printr-o deosebită bunăvoință a astrului zilei, îi luminau chipul și mâinile pe care le desfăcuse în formă de cruce, pierdut cum era în înflăcărarea sa.

— Orice creatură, a spus, fie ea văzută sau nevăzută, este o lumină, purtată spre ființă de către tatăl luminilor. Acest ivoriu, acest onix, și chiar și piatra care ne înconjoară sînt o lumină, pentru că eu percep că sînt bune și frumoase, că există potrivit propriilor lor legi ale proporției, care se deosebesc ca genuri și specii de toate celelalte genuri și specii diferite de propriul număr, care nu lipsesc ordinului lor și care-și caută locul lor specific conform gravitației lor. Și cu atît mai mult aceste lucruri îmi sînt revelate cu cît materia pe care o privesc este prin natura sa prețioasă, și cu atît mai mult iese mai la lumină puterea creatoare a lui Dumnezeu cu cît, dacă trebuie să urc spre sublimul cauzei, inaccesibilă în totalitatea ei, pornind de la sublimul efectului, un efect miraculos ca al aurului sau al diamantului nu-mi spun nimic despre cauzalitate, dacă despre ea pot să-mi vorbească chiar și bălegarul și msecta! Și, atunci cînd percep în aceste pietre asemenea lucruri superioare, inima plînge, tulburată de bucurie, și nu din vanitate pămîntească sau din dragoste pentru bogăție, ci

145

din dragostea neîntinată pentru cauza primă cea fără de cauză.

— Aceasta este cu adevărat cea mai dulce dintre teologii, a spus Guglielmo cu deplină umilință, și am crezut că folosea acea vicleană figură de gîndire, pe care retorii o numesc ironie, care trebuie întotdeauna precedată de *pronunciatio*, care-i constituie semnalul și justificarea; ceea ce Guglielmo nu făcea niciodată. Motiv pentru care Abatele, mai obișnuit cu figurile vorbirii, a luat de bune cuvintele lui Guglielmo și a adăugat, pradă încă răpirii sale mistice :

— Este cea mai directă dintre căile care ne pun în legătură cu Dumnezeu, teofanie materială.

Guglielmo a tușit cuviincios :

— Eh... oh... a spus.

Așa făcea cînd voia să vorbească despre altceva. A izbutit de minune, pentru că era un lucru obișnuit la el - și cred că așa făceau toți de pe la ei - să înceapă orice spusă cu lungi gemete de introducere, ca și cînd pornirea expunerii unui gînd încheșat l-ar fi costat o mare sforțare a minții. În timp ce, după aceea m-am

convins, cu cât el scotea mai multe gemete înaintea cuvintelor sale, cu atât era mai sigur de bunătatea propoziției pe care o exprima.

— Eh... oh... a spus, așadar, Guglielmo. Va trebui să vorbim despre întâlnire și despre discuția în legătură cu sărăcia.

— Sărăcia, a spus încă absorbit Abatele, ca și cum îl obosea să coboare din acea frumoasă regiune a universului în care-l purtasera pietrele sale prețioase. Așa este, întâlnirea...

Și au început să discute amănunțit niște lucruri despre care în parte știam ceva și-n parte am izbutit să înțeleg ascultând ce vorbeau ei amândoi. Era vorba, cum am spus chiar de la începutul acestei conștiințioase cronici ce scriu, despre dubla neînțelegere care împotriva, pe de o parte, pe împărat papei, și pe de alta, pe papă franciscanilor care la capitolul de la Perugia, chiar dacă cu mulți ani mai târziu, își însușiseră tezele spiritualilor despre sărăcia lui Christos; și din amestecul care se formase unindu-i pe franciscani cu Imperiul, amestec care - dintr-un triumf de opoziții și de alianțe - devenise acum un pătrat prin intervenția, pentru mine foarte greu de înțeles, a abaților din ordinul Sfântului Benedict.

Eu n-am deslușit niciodată cu prea mare claritate motivul pentru care abații benedictini acordaseră protecție și găzduire franciscanilor spirituali, chiar înainte ca propriul lor ordin să împărtășească cu hotărâre felul acelei păreri. Pentru că, dacă

146

spiritualii predica renunțarea la orice bun pămîntesc, abații ordinului meu, și chiar în ziua aceea avusesem o strălucită confirmare a acestui lucru, urmau o cale nu mai puțin virtuoasă, dar în rest cu totul opusă. Dar cred că abații socoteau că o exagerată putere a papei însemna o exagerată putere a episcopilor din oraș, în timp ce ordinul meu își păstrase neatinsă puterea vremelnică tocmai în luptă cu clerul vremelnic și cu negustorii din oraș, așezându-se ca *mediator* direct între cer și pămînt, și sfătuitoare al suveranilor.

Auzisem în mai multe rînduri repetîndu-se fraza după care poporul lui Dumnezeu se împărțea în păstori (sau preoți), cîini (sau luptători) și oi, oamenii de rînd. Dar am învățat apoi că fraza aceasta poate fi spusă în diferite chipuri. Benedictinii vorbiseră întotdeauna nu despre trei ordine, ci despre două mari ramuri, una care privea administrarea lucrurilor pămîntești și alta care privea administrarea lucrurilor cerești. În ceea ce privește lucrurile pămîntești, se face deosebirea între cler, seniori mireni

și popor, dar asupra acestei împărțiri ocîrmuia acel *ordo monachorum*, legătură directă între poporul lui Dumnezeu și cer, și călugării nu semănau cu acei păstori vremelnici care erau preoții și episcopii, ignoranți și corupți, înclinați acum să se supună intereselor orașelor, unde oile nu mai erau bunii și credincioșii țărani, ci negustorii și meșteșugarii. Ordinul benedictin nu se opunea ca stăpînirea celor simpli să fie încredințată clericilor vremelnici, numai că stabilirea regulii definitive a acestui raport să revină călugărilor, în legătură directă cu sorginta oricărei puteri pămîntești, Imperiul, după cum erau și cu sorginta oricărei puteri cerești. Iată pentru ce, cred, mulți abați benedictini, pentru a reda demnitate Imperiului împotriva stăpînirii orașelor (episcopi și negustori uniți), au primit chiar să-i protegiască pe franciscanii spirituali, ale căror idei nu le împărtășeau, dar a căror prezență le cădea bine, întrucît oferea Imperiului silogisme adecvate împotriva puterii nemărginite a papei.

Acestea erau motivele, am izbutit eu să deslușesc, pentru care Abbone era dispus să colaboreze cu Guglielmo, trimis de către împărat, pentru a face pe mediatorul între ordinul franciscan și scaunul papal. Într-adevăr, chiar în disputa furioasă care primejduia atît unitatea Bisericii, Michele din Cesena, Pofit de mai multe ori la Avignon de către papa Ioan, se hotărîse în cele din urmă să primească invitația, deoarece nu ia ca ordinul lui să fie pentru totdeauna contra pontifului, șef suprem al franciscanilor, voia ca pînă la urmă să-i facă

147

pe ai lui să biruie și să capete încuviințarea papei și pentru că bănuia că, fără această încuviințare, nu ar fi putut rămîne prea multă vreme în fruntea ordinului său.

Dar mulți îi atrăseseră atenția că papa îl aștepta în Franța ca să-l atragă într-o capcană, învinuindu-l de erezie și punînd să fie judecat. Și de aceea erau de părere ca plecarea lui Michele la Avignon să fie precedată de anumite tratative. Marsilio avusese o idee și mai bună: să trimită împreună cu Michele un legat imperial, care să înfățișeze înaintea papei punctul de vedere al celor care-l susțineau pe împărat. Nu atît ca să-l convingă pe bătrînul Cahors, ci pentru a întări poziția lui Michele care, făcînd parte dintr-o delegație imperială, nu ar fi putut să cadă atît de ușor pradă răzbunării pontificale.

Dar și această idee prezenta numeroase inconveniente și nu era realizabilă numaidecît. De aici venise ideea unei întîlniri

pregătitoare între membrii delegației imperiale și unii dintre trimișii papei, pentru a pune la încercare pozițiile fiecăruia și a netezi înțelegerile pentru o întâlnire în care siguranța oaspeților italieni să fie garantată. Tocmai pentru organizarea acestei prime întâlniri fusese însărcinat Guglielmo din Baskerville, care avea să prezinte apoi punctul de vedere al teologilor imperiali la Avignon, dacă ar fi socotit că această călătorie era cu puțință fără vreo primejdie. Treabă deloc lesnicioasă pentru că se bănuia că papa, care-l voia pe Michele singur pentru a-l putea aduce mai ușor la supunere, ar fi trimis în Italia o delegație instruită ca să zădărnicească, pe cât era cu puțință, călătoria trimișilor imperiali la curtea sa. Guglielmo făcuse totul, pînă atunci, cu mare dibăcie. După ce s-a sfătuit îndelung cu tot felul de abați benedictini (iată cauza nenumăratelor opriri în călătoria noastră), alesese abația în care ne aflăm, tocmai pentru că se știa că Abatele era foarte devotat Imperiului și cu toate acestea, prin marea sa abilitate diplomatică, nu era rău văzut de curtea pontificală. Teritoriu neutru, deci, abația unde cele două grupuri ar fi putut să se întâlnească.

Dar împotrivrile sfîntului pontif nu luaseră sfîrșit. El știa că, odată aflată pe terenul abației, delegația sa ar fi supusă jurisdicției Abatelui, și cum din ea aveau să facă parte și membrii clerului vremelnic, nu încuviința această clauză, cuprins de temerile unei capcane imperiale. Pusese, așadar, condiția ca siguranța trimișilor săi să fie încredințată unei companii de arcași ai regelui Franței, sub comanda unei persoane de încredere. Despre asta îl auzisem oarecum pe

148

Guglielmo discutînd cu un ambasador al papei la Bobbio; fusese vorba de a se defini formula prin care să se arate sarcinile acestei companii sau ce se înțelegea prin asigurarea integrității legaților pontificali. În cele din urmă, se acceptase o formulă propusă de avignonezi și care părea cea mai chibzuită: oamenii înarmați și cel care-i comanda ar fi avut jurisdicție „asupra tuturor celor care, într-un fel sau altul, ar fi încercat să atenteze la viața membrilor delegației pontificale și să le influențeze comportarea și judecata prin acte violente”. Atunci pactul păruse inspirat din simple preocupări formale. Acum, după cele ce se petrecuseră nu de mult în abație, Abatele era neliniștit și i-a expus îndoielile lui Guglielmo. Dacă delegația sosea la abație în timp ce încă nu era cunoscut făptașul crimelor (a doua zi îngrijorarea Abatelui avea să sporească, pentru că delictele aveau să ajungă la trei), s-ar fi

putut bănuși că între zidurile acelea se afla cineva care să poată influența prin acte violente judecata și comportarea delegației pontificale.

Nu folosea la nimic dacă se încerca să se ascundă crimele care fuseseră făptuite, pentru că dacă se mai petrecea ceva asemănător, delegații pontificali s-ar fi gândit la un complot în paguba lor. Și, prin urmare, soluțiile erau numai două: sau Guglielmo îl descoperea pe ucigaș înainte de sosirea delegației (și aici Abatele l-a privit fix, de parcă l-ar fi învinuit tacit că nu lămurise încă treaba) sau trebuia să fie înștiințat în mod cinstit reprezentantul papei de tot ce se întâmpla, și să-i ceară colaborarea, pentru ca abația să fie pusă sub supraveghere severă în tot timpul cât aveau să se țină lucrările. Ceea ce nu-i plăcea Abatelui, pentru că însemna să renunțe la o parte din suveranitatea sa și să-i pună pe călugării lui sub controlul francezilor. Dar nu se putea risca. Guglielmo și Abatele erau amândoi îngrijorați de întorsătura pe care o luau lucrurile, dar, în schimb, aveau prea puține alternative. Și-au făgăduit totuși să ia o hotărîre definitivă pînă la sfîrșitul zilei următoare. Deocamdată nu le rămînea decît să se încredințeze mizericordiei divine și agerimii lui Guglielmo.

— Voi face tot ce se poate, înălțimea voastră, i-a spus Guglielmo. Dar, pe de altă parte, nu văd cum lucrul acesta ar putea să zădărnicească cu adevărat întîlnirea. Și reprezentantul pontifical ar trebui să înțeleagă că există o diferență între fapta unui nebun sau a unui însetat de sînge, sau poate doar a unui suflet rătăcit, și gravele probleme pe care niște oameni serioși vor veni să le discute.

149

— Crezi ? l-a întrebat Abatele, privindu-l stăruitor. Nu uita că avignonezii știu că se întîlnesc cu minoriți, și deci cu persoane foarte primejdios apropiate de călugărași, sau cu alții și mai porniți decît călugărașii, cu eretici primejdioși, care s-au pătat cu crime, și aici Abatele și-a domolit glasul, față de care faptele, de altfel oribile, care s-au petrecut aici se topesc și pier ca ceața în soare.

— Nu e vorba de același lucru! a exclamat Guglielmo cu vioiciune. Nu-i puteți pune în aceeași oală pe minoriții de la capitolul din Perugia și cine știe ce bandă de eretici care n-au înțeles mesajul Evangheliei, transformînd lupta împotriva bogaților într-o serie de răzbunări personale sau de nebunii sîngeroase.

— N-au trecut mulți ani de cînd, nu la multe mile de aici, una

dintre bandele acestea, cum le numește domnia ta, a trecut prin foc și sabie pământul episcopului din Vercelli și munții navarezi, a spus încruntat Abatele.

— Vorbești despre fra Dolcino și despre apostolici...

— Despre falșii apostoli, l-a corectat Abatele.

Și încă o dată auzeam că este citat fra Dolcino și pseudo-apostolii, și din nou cu un ton reținut și cu oarecare nuanță de groază.

— Falșii apostoli, a admis împăciuitor Guglielmo. Dar ei nu aveau nimic comun cu minoriții...

— De la care preluaseră și profesau aceeași prețuire pentru Gioacchino din Calabria, s-a repezit Abatele, și poți să-l întrebi despre asta pe confratele domniei tale Ubertino...

— Vreau să atrag atenția luminăției tale că îți este confrate acum, a spus Guglielmo cu un surîs și un soi de plecăciune, ca și cum ar fi adus laude Abatelui pentru achiziția pe care ordinul său o făcuse, primind un om de o asemenea reputație.

— Știu, știu, a zîmbit Abatele. Și domnia ta știe cu câtă frățescă grijă i-a primit ordinul nostru pe spirituali cînd au intrat în dizgrația papei. Nu vorbesc numai despre Ubertino, ci și de mulți alți frați călugări mai umili, despre care se știu puține lucruri, și despre care poate că ar trebui să se știe mai multe. Pentru că s-a întîmplat ca noi să primim fugari care ni s-au prezentat sub strai de minoriți, și după aceea am aflat că diferite întîmplări din viața lor îi duseseră, pentru o vreme, foarte aproape de dolcinieni.

— Și aici ? a întrebat Guglielmo.

— Și aici. Vă dezvălui ceva despre care, în realitate, știu prea puțin, și în orice caz, nu destul ca să pot formula acuzații.

150

par, văzînd că faci cercetări asupra vieții acestei abații, e bine ca și domnia ta să știi aceste lucruri. Îți voi spune, deci, că bănuiesc, luați aminte, bănuiesc, pe baza unor lucruri pe care le-am auzit și le-am ghicit, că a existat un moment mult prea întunecat în viața chelarului nostru care a ajuns aici, acum cîțiva ani, chiar urmînd exodul minoriților.

— Chelarul ? Remigio din Varagine dolcinian ? îmi pare ființa cea mai blîndă, și în orice caz prea puțin preocupată de maica sărăcie, pe care să o fi văzut eu vreodată.

— Și într-adevăr nu pot să spun nimic despre el, și mă bucur de bunele lui servicii, pentru care întreaga comunitate îi poartă recunoștință. Dar spun asta ca să te fac să înțelegi cum e lesne de găsit legături între un frate călugăr și un călugăraș.

— încă o dată înălțimea ta e nedreaptă, dacă pot spune astfel, l-a întrerupt Guglielmo. Vorbeam despre dolcinieni, nu despre călugărași. Despre care multe s-ar putea spune, fără însă a se putea ști de cine e vorba, pentru că toți aceștia sînt de multe soiuri, dar nu că sînt sîngeroși. Ar putea fi învinuiți cu greu că pun în practică, fără să gîndească prea mult, lucruri pe care spiritualii le-au predicat cu multă chibzuială și însuflețiți de o adevărată dragoste întru Domnul, și în această privință mă învoiesc că există deosebiri atît de mărunte între unii și alții...

— Dar călugărașii sînt eretici! a întrerupt cu brutalitate Abatele. Nu se mulțumesc să susțină doar sărăcia lui Christos și a apostolilor, doctrină care, chiar dacă nu sînt înclinat s-o împărtășesc, poate fi opusă cu folos trufiei avignoneze. Călugărașii însă extrag dintr-o asemenea doctrină un silogism practic, un drept la revoltă, la jaf, la pervertirea moravurilor.

— Dar care călugărași ?

— Toți, în general. Știi că s-au mînjit cu crime de nespus, că nu recunosc căsătoria, că neagă infernul, că practică sodomia, că îmbrățișează erezia bogomilă a ordinului din Bulgaria și a ordinului Drygonthie...

— Rogu-te, a spus Guglielmo, nu confunda lucruri deosebite ! Vorbești așa ca și cum călugărașii, patarinii, valdezii, catarii și printre aceștia bogomilii din Bulgaria și ereticii din Dragovitsa ar fi cu toții același lucru!

— Păi sînt, a spus sec Abatele. Sînt pentru că sînt eretici și sînt pentru că primejduiesc însăși ordinea lumii civile, chiar ordinea Imperiului pe care domnia ta pari să-l susții. Acum o sută și ceva de ani oamenii lui Arnaldo din Brescia au dat foc caselor nobililor și ale cardinalilor și acestea au fost roadele

151

ereziei lombarde a patarinilor. Știu întîmplări înspăimîntătoare despre acești eretici și le-am citit în Cesario din Eisterbach. La Verona canonicul de la San Gedeone, Everardo, a băgat de seamă că cel pe care-l găzduia ieșea din casă în fiecare noapte cu nevasta și cu fiica lui. A întrebat pe nu știu care dintre cei trei unde se duceau și ce făceau. Vino să vezi, i s-a răspuns, și el i-a urmat într-o casă subterană, foarte spațioasă, unde se adunaseră oameni de ambele sexe. Un ereziarh, în vreme ce toți stăteau în tăcere, a ținut o cuvîntare plină de nelegiuiri, menite să corupă viața și moravurile lor. Apoi, după ce a fost stinsă luminarea, fiecare s-a aruncat asupra vecinei sale, fără să facă deosebire între soața legitimă și fecioara nubilă, între văduvă și virgină,

între stăpînă și slujnică și nici (ceea ce era și mai rău, Dumnezeu să mă ierte că rostesc asemenea lucruri înspăimîntătoare) între fiică și soră. Everardo, văzînd toate acestea, ca tînăr ușuratic și desfrînat ce era, prefăcîndu-se a fi și el un discipol, s-a apropiat nu știu dacă de fiica oaspetelui său sau de altă fată și, după ce s-a stins lumina, a păcătuit cu ea. Din nefericire, a făcut asta mai mult de un an, și la sfîrșit maestrul a spus că tînărul acela frecventa cu atîta folos adunările lor, încît în curînd avea să fie în măsură să-i instruiască pe neofiți. În clipa aceea Everardo a înțeles abisul în care căzuse și a izbutit să scape de farmecele lor spunînd că vizitase casa aceea nu pentru că era atras de erezie, ci pentru că era atras de fete. Aceia l-au izgonit. Dar vezi, domnia ta, așa este rînduiala și viața ereticilor, patarini, catari, gioachimiți, spirituali de tot soiul. Și nu-i nimic de mirare în asta: ei nu cred în renașterea cărnii și în infern ca pedeapsă pentru cei păcătoși și socotesc că pot face nepedepsiți orice. Ei, de fapt, își spun *cataroi*, adică neprihăniți.

— Abbone, a spus Guglielmo, domnia ta trăiești izolat în această strălucită și sfîntă abație, departe de ticăloșiile lumii. Viața în orașe este mult mai complicată decît crezi și există trepte, știi asta, și în greșeală, și în rău. Lot a fost mult mai puțin păcătos decît concetățenii săi care au nutrit gînduri nelegiuite chiar și împotriva îngerilor trimiși de Dumnezeu, iar trădarea lui Petru a fost nimic față de trădarea lui Iuda, dar unul a fost iertat și celălalt nu. Nu poți să-i socotești pe patarini și pe catari unul și același lucru. Patarinii sînt o mișcare de reformă a moravurilor înăuntrul legilor Sfintei Biserici. Ei au voit întotdeauna să îndrepte modul de viață pe care îl duc oamenii Bisericii.

— Susținînd că nu trebuie primite sfintele taine de la sacerdoții prihăniți...

152

— Și au greșit, dar a fost singura lor greșeală de doctrină. I-au și-au pus nicicînd în minte să strice legea Domnului...

— Dar predica patarină a lui Arnaldo din Brescia, la Roma, acum mai bine de două sute de ani, a împins gloata de țărani să dea foc caselor nobililor și ale cardinalilor.

— Arnaldo a încercat să-i atragă în mișcarea lui de reformă pe magistrații din oraș. Aceia însă nu l-au urmat și a găsit aprobare la gloata de săraci și de dezmoșteniți. Nu a fost el vinovat de energia și de mînia cu care oamenii aceia au răspuns la chemările lui pentru un oraș mai puțin corupt.

— Orașul este întotdeauna corupt.

— Orașul este astăzi locul unde trăiește poporul lui Dumnezeu, pe care voi, pe care noi îl păstorim. Este locul scandalos în care prelatul bogat îi predică virtutea poporului sărac și înfometat. Tulburările patarinilor iau naștere din această situație. Ele te mîhnesc, dar nu sînt lipsite de înțeles. Catarii sînt altceva. Este o erezie din Orient, în afara doctrinei Bisericii. Eu nu știu dacă într-adevăr făptuiesc crimele de care au fost învinuiți. Știu că nu încuviințează căsătoria, că neagă infernul. Mă întreb dacă multe din faptele pe care nu le-au făcut nu au fost puse pe seama lor numai datorită ideilor (desigur, nefericite) pe care le-au susținut.

— Și domnia ta îmi spui că acești catari nu s-au amestecat cu patarinii, și că împreună nu sînt altceva decît două dintre fețele, nenumărate, ale aceleiași manifestări drăcești ?

— Spun că multe dintre aceste erezii, în afară de doctrinele pe care le susțin, izbîndesc printre oamenii simpli, pentru că le trezesc ideea posibilității unei altfel de vieți. Spun că de multe ori gloate de oameni simpli au confundat ceea ce predicau catarii cu ceea ce le spuneau spiritualii. Viața oamenilor simpli, Abbone, nu este luminată de înțelepciune și de simțul treaz al distincțiilor care ne fac înțelepți pe noi. Și este obsedată de boală, de sărăcie și se bîlbîie în neștiință. Adesea pentru mulți dintre ei alăturarea la un grup eretic e doar un mod ca oricare altul de a-și striga propria disperare. Se poate da foc casei unui cardinal fie pentru că se urmărește îmbunătățirea vieții clerului, fie pentru că se gîndește că infernul, pe care-l predică el, nu există. Și se face asta mereu pentru că există infernul pămîntesc, în care trăiește turma ai cărei Păstori sîntem noi. Dar domnia ta știe foarte bine că așa cum ei nu știu să facă deosebirea dintre Biserica bulgărească și cei care-l susțin pe preotul Liprand, adesea și autoritățile imperiale și susținătorii lor nu știu să facă deosebirea dintre spirituali șieretici. Nu arareori grupuri ghibeline, pentru a-

și
153

înfrînge adversarii, au răspîndit în popor tendințe catare. După părerea mea, au făcut rău. Dar ceea ce știu acum este că aceleași grupuri, adesea, pentru a scăpa de acești turbulenți și periculoși adversari prea „simpli”, au pus pe seama unora ereziile altora și i-au împins pe toți pe rug. Am văzut, îți jur, Abbone, am văzut cu ochii mei oameni cu viața curată urmînd cu sinceritate sărăcia și castitatea, dar dușmani ai episcopilor, pe care episcopii i-au împins spre execuția brațului secular, fie că el era în slujba

Imperiului, fie în cea a oraşului liber, învinuindu-i de promiscuităţi sexuale, sodomie, practici blestemate — de care poate că alţii, şi nu ei, erau vinovaţi. Oamenii simpli sînt vite de tăiat, de folosit cînd sînt buni să încurce puterea adversă şi de sacrificat cînd nu mai sînt buni de nimic.

— Prin urmare, a spus Abatele cu vizibilă răutate, fra Dolcino şi descreierăţii lui, şi Gherardo Segalelli şi ucigaşii aceia neruşinaţi au fost catari păcătoşi, sau călugăraşi virtuoşi, bogomili sodomiţi sau patarini reformatori ? Atunci vrei să spui, Guglielmo, dumneata care ştii totul despre eretici, încît parcă ai fi unul dintre ei, unde se află adevărul ?

— În nici o parte uneori, a spus cu tristeţe Guglielmo.

— Vezi că nici măcar domnia ta nu mai ştii să faci deosebirea dintre eretic şi eretic ? Eu am măcar o regulă. Ştiu că ereticii sînt cei care pun în primejdie ordinea pe care se sprijină poporul lui Dumnezeu. Şi apăr Imperiul pentru că îmi garantează ordinea aceasta. Sînt împotriva papei pentru că dă puterea spirituală pe mîna episcopilor din oraşe, care se aliază cu negustorii şi cu breslele şi nu vor şti să păstreze această ordine. Noi am păstrat-o de-a lungul veacurilor. Iar în privinţa ereticilor am o regulă, şi se rezumă la răspunsul pe care l-a dat Arnaldo Amalrico, abatele din Citeaux, cînd a fost întrebare ce să facă cu cetăţenii din Beziers, oraş bănuit de erezie: omorîţi-i pe toţi; Dumnezeu o să-i recunoască pe-ai lui.

Guglielmo a lăsat ochii în jos şi a rămas o vreme în tăcere. Apoi a spus:

— Oraşul Beziers a fost ocupat şi ai noştri nu au luat în seamă nici demnitate, nici sex, nici vîrstă, şi aproape douăzeci de mii de oameni au fost trecuţi prin sabie. După acest măcel, oraşul a fost jefuit şi ars.

— Şi un război sfînt e un război.

— Şi un război sfînt e un război... Pentru asta poate că nu ar trebui să mai existe războaie sfînte. Dar ce spun, sînt aici ca să susţin drepturile lui Ludovic, care se pregăteşte să dea foc Italiei, totuşi. Sînt şi eu prins în jocul unei ciudate alianţe. Ciudată alianţă între spirituali şi Imperiu, ciudată şi aceea dintre Imperiu şi Marsilio, care cere suveranitatea pentru popor. Şi tot aşa de ciudată cea dintre noi doi, atît de deosebiţi ca intenţii şi ca tradiţie. Dar avem doar treburi de îndeplinit în comun. Succesul întîlnirii şi descoperirea ucigaşului. Să încercăm să ne înţelegem în pace. Abatele a deschis braţele :

— Dă-mi sărutul păcii, frate Guglielmo. Cu un om ce ştie atîtea

am putea să discutăm îndelung probleme delicate de teologie și de morală. Dar nu trebuie să ne lăsăm minați de plăcerea disputei, cum fac maeștrii de la Paris. E adevărat, avem o însărcinare importantă care ne așteaptă, și trebuie să purcedem de comun acord la îndeplinirea ei. Dar am vorbit despre toate acestea deoarece cred că există aici o legătură, înțelegi ?, o legătură cu puțință, sau că alții ar putea face o legătură între crimele înfăptuite și tezele confrăților voștri. De aceea ți-am atras atenția, de aceea trebuie să înlăturăm orice bănuială sau amestec din partea avignonezilor.

— N-ar trebui să bănuiesc că domnia ta mi-a sugerat chiar o cale pentru cercetarea mea ? Socotești că la începutul acestor fapte de acum poate fi cine știe ce tainică poveste care să provină din trecutul de ereziarh al vreunui călugăr ?

Abatele a tăcut pentru câteva clipe, privindu-l pe Guglielmo cu un chip lipsit de expresie. Apoi a spus :

— în această tristă întâmplare inchișitorul ești chiar domnia ta. Domnia ta are menirea să fie bănuitor și chiar să riște o bănuială nedreaptă. Eu sînt aici doar tatăl tuturor. Și, adaug, dacă aș fi știut că trecutul vreunuia dintre călugării mei ar îndemna la bănuieli întemeiate, aș fi purces chiar eu la smulgerea din rădăcină a buruienii otrăvite. Ceea ce știu știi și domnia ta. Ceea ce nu știu se cuvine să iasă la lumină grație înțelepciunii domniei tale. Dar, în orice caz, dă mereu de știre, și mai întîi de toate mie. A salutat și a ieșit din biserică.

Povestea devine și mai complicată, dragă Adso, a pus elmo, întunecat la față. Noi alergăm după un manuscris, plecăm urechea la diatribele unor călugări prea curioși și întâmplările altora, prea desfrînați, și iată că se ivește tot ai stăruitor și o altă cale, cu totul deosebită. Chelarul, ^aȘadar... Și cu chelarul a venit aici animalul acela neobișnuit ^e Salvatore... Dar acum ar trebui să ne ducem să ne odihnim, Pentru că am plănuit să stăm treji în timpul nopții.

154

155

— Dar tot mai plănuieți să intrați în bibliotecă în noaptea asta? Nu renunțați la această primă urmă?

— Pentru nimic în lume. Și apoi cine a zis că e vorba de două urme diferite ? Și, în sfîrșit, povestea asta cu chelarul poate să fie doar o bănuială de-a Abatelui.

S-a îndreptat spre casa peregrinilor. în prag s-a oprit și a vorbit ca și cînd ar fi urmat discuția de dinainte.

— De fapt, Abatele mi-a cerut să fac cercetări asupra morții lui Adelmo cînd gîndea că se întîmplă ceva nesănătos printre tinerii săi călugări. Dar acum moartea lui Venanzio dă prilej altor bănuieli, poate că Abatele a presupus că dezlegarea tainei se află în bibliotecă și acolo nu mă lasă să fac eu cercetări. Așa că mi-a oferit atunci urma chelarului, pentru a-mi abate atenția de la Edificiu.

— Dar de ce n-ar trebui să vrea ca...

— Nu mai pune atâtea întrebări. Abatele mi-a spus încă de la început că biblioteca nu se poate atinge. Va fi avut motivele lui bine întemeiate. S-ar putea ca el să fie amestecat în vreo încurcătură despre care nu gîndea că ar putea avea legătură cu moartea lui Adelmo și acum își dă seama că scandalul se mărește și-l poate cuprinde și pe el. Și nu vrea să se descopere adevărul, sau cel puțin nu vrea să-l descopăr eu.

— Atunci însemnează că ne aflăm aici într-un loc părăsit de Dumnezeu, am spus eu, nemulțumit.

— Știi oare locuri din astea în care Dumnezeu să se fi simțit ca la el acasă? m-a întrebat Guglielmo din înaltul staturii sale.

Apoi m-a trimis să mă odihnesc. În timp ce mă culcam, am tras concluzia că tata n-ar fi trebuit să mă trimită prin lume, că treaba asta era mult mai încurcată decît gîndeam eu. Prea multe lucruri învățam.

— *Salva me ab ore leonis*, m-am rugat eu în timp ce mă lua somnul.

156

Ziua a doua După *vesper*

în care, deși capitolul e scurt, bătrînul Alinardo spune lucruri foarte însemnate despre labirint și despre modul de a intra în el

M-am trezit aproape cînd suna ora pentru masa de seară. Mă simțeam moleșit de somn, pentru că somnul de zi este precum păcatul cărnii: cu cît ai avut mai mult, cu atît vrei mai mult, și totuși te simți nemulțumit, sătul și nesătul în același timp.

Guglielmo nu era în chilia lui, se sculase, firește, cu mult mai înainte. L-am găsit, după ce m-am preumblat o vreme, în *scriptorium*, răsfoind catalogul și privind cum lucrau călugării, cu gîndul ascuns de a se apropia de masa lui Venanzio și de a relua inspecția. Dar, dintr-un motiv sau altul, fiecare părea gata să nu-l lase să se uite prin hîrțile acelea. Mai întii se apropiase de el Malachia, ca să-i arate anumite miniaturi de preț. Apoi Bencio se

ținuse scai de el cu pretexte lipsite de rost. După asta, cînd se apropiase ca să-și reia inspecția, Berengario pornise să i se învîrtească în jur, ofe-rindu-i colaborarea.

În sfîrșit, Malachia, văzînd că maestrul meu era foarte hotărît să cerceteze lucrurile lui Venanzio, îi spusese clar și răs-picat că poate, înainte de a răscoli hîrtille mortului, era mai bine să capete autorizația Abatelui; că și el însuși, deși era bibliotecar, se abținuse, din respect și disciplină, și că în orice caz nimeni nu se apropiase de masa aceea, cum îi ceruse Guglielmo, și nimeni nu avea să se apropie pînă nu-și dădea Abatele îngăduința.

Guglielmo îi atrăsese atenția că Abatele u dăduse învoirea să cerceteze în toată abația, Malachia îl întrebuse, nu fără un zîmbet de răutate, dacă Abatele îi Mgăduise să umble în voie și prin *scriptorium*, sau ferească Dumnezeu, prin bibliotecă. Guglielmo înțelesese că nu era cazul să se încrînceneze într-o dovadă de forță cu Malachia, cîniar dacă toate acele mișcări și toate acele spai-me în jurul

157

hîrtilor lui Venanzio îi măriseră dorința de a lua cunoștința de ele. Dar era atît de hotărît să se întoarcă acolo noaptea, încît se ferise să dea naștere unor incidente. Nutrea însă vizibile sentimente de răzbunare care, dacă n-ar fi fost însuflețite, cum erau, de setea adevărului, ar fi părut ca foarte îndîrjite și de ocară.

Înainte de a intra în refector, am făcut o mică plimbare prin incinta mănăstirii, pentru a înlătura aburii somnului în aerul rece al serii. Pe aici încă se mai învîrteau unii călugări aflați în rugăciune. În grădina din fața porticului mănăstirii l-am zărit pe atît de bătrînul Alinardo din Grottaferrata care, cu trupul prăpădit de tot acum, își petrecea mare parte din zi printre plante, cînd nu ședea în biserică să se roage. Părea că nu simte frigul, și se așezase de-a lungul părții din afara porticului.

Guglielmo i-a adresat cîteva cuvinte de salut și bătrînul a părut bucuros că se interesa cineva de el.

— Fie-vă ziua senină, i-a spus Guglielmo.

— Cu voia Celui de Sus, i-a răspuns bătrînul.

— Senină în cer, dar întunecată pe pămînt. îl cunoșteați bine pe Venanzio ?

— Care Venanzio ? a întregbat bătrînul. Apoi o lumină s-a aprins în ochii lui. Ah, băiatul mort. Fiara dă tîrcoale prin abație...

— Care fiară ?

— Fiara cea uriașă, care vine dinspre mare... Șapte capete și zece

coarne, și pe coarne zece diademe, și pe capete trei nume de blestem. Fiara care pare un leopard, cu picioare ca ale ursului și cu gura ca a leului... Eu am văzut-o.

— Unde ați văzut-o ? în bibliotecă ?

— în bibliotecă ? De ce ? Sînt ani de cînd nu mă mai duc în *scriptorium* și nu am mai văzut biblioteca. Nimeni nu se duce în bibliotecă. Eu îi știu pe cei care urcau în bibliotecă...

— Cine ? Malachia, Berengario ?

— Oh, nu ! rîse bătrînul răgușit. înainte. Bibliotecarul de dinaintea lui Malachia, cu mulți ani în urmă...

— Cine era ?

— Nu-mi amintesc, a murit cînd Malachia era încă tînăr. Și cel care a venit înainte de maestrul lui Malachia și era tînăr ajutor de bibliotecar cînd eram eu tînăr... Dar în bibliotecă n-am pus niciodată piciorul. Labirint...

— Biblioteca e un labirint ?

— *Hune mundum tipice laberinthus denotat uile*, a recitat bătrînul, cufundat în gînduri. *Intranti largus, redeunti sed*

158

nimis artus. Biblioteca este un labirint mare, semn al labirintului lumii. Intri și nu știi dacă mai ieși. Nu trebuie să depășești coloanele lui Hercule.

— Deci nu știți cum se intră în bibliotecă atunci cînd ușile Edificiului sînt închise ?

— Ba da, a rîs bătrînul. O știu foarte mulți. Treci prin osuar. Poți să treci prin osuar, dar nu vrei să treci prin osuar. Călugării morți stau de veghe.

— Aceștia sînt călugării care veghează ? Nu cei care umblă noaptea cu o făclie prin bibliotecă ?

— Cu o făclie ? Bătrînul părea uimit. N-am auzit niciodată povestea asta. Călugării morți stau în osuar, oasele coboară încetul cu încetul din cimitir și se adună aici ca să păzească trecerea. N-ai văzut niciodată altarul capelei din osuar ?

— Ea treia pe stînga, după transept, nu-i așa ?

— A treia ? Poate. E cea cu piatra altarului sculptată cu mii de schelete. Hîrca a patra, pe dreapta, îi împingi ochii... Și te afli în osuar. Dar nu te duce acolo, eu n-am fost niciodată. Abatele nu vrea.

— Și fiara, unde ați văzut fiara ?

— Fiara ? Ah, Antichristul... El se pregătește să vină, mileniul s-a împlinit, îl așteptăm...

— Dar mileniul s-a împlinit de trei sute de ani, și tot n-a venit...
— Antichristul nu vine după ce s-au împlinit o mie de ani. După ce s-au împlinit o mie de ani începe epoca celor dreți, apoi vine Antichristul și-i pune la încercare pe cei dreți și apoi va fi bătălia de pe urmă.

— Dar cei dreți vor domni o mie de ani, a spus Guglielmo. Sau au domnit de la moartea lui Christos pînă la sfîrșitul primului mileniu, și, deci, acum e vremea cînd trebuia să vină Antichristul, sau n-au domnit încă și Antichristul e departe.

— Mileniul nu se măsoară de la moartea lui Christos, ci de la donația lui Constantin. Acum sînt o mie de ani...

— Și atunci se sfîrșește domnia celor dreți ?

— Nu știu, nu mai știu... Sînt obosit. Socoteala asta e greu de făcut. Beatus din Liebana o făcea, întrebă-l pe Jorge, el e tînăr, își amintește bine... Dar a sosit sorocul. Nu ai auzit cele Șapte trîmbițe ?

— De ce șapte trîmbițe ?

— Nu ai auzit cum a murit celălalt băiat, miniaturistul ? Primul înger a suflat în prima trîmbiță și a căzut grindină și foc, amestecate cu sînge. Și al doilea înger a suflat în a doua trîmbiță și a treia parte din mare s-a făcut sînge... N-a murit

159

într-o mare de sînge al doilea băiat? Luați aminte la a treia trîmbiță! Va muri a treia parte din creaturile vii din mare.

Dumnezeu ne pedepsește. Jur-împrejurul abației lumea este otrăvită de erezie, mi-au spus că pe scaunul sfînt sade un papă pervers care folosește ostiile ca să facă cu ele necro-manție și-și hrănește cu ele murenele proprii... Iar la noi cineva a nesocotit pecețile de la ceea ce era oprit, a rupt sigiliile labirintului...

— Cine v-a spus ?

— Am auzit, toți șoptesc că păcatul a intrat în abăție. Ai năut? întrebarea, adresată mie, m-a luat pe nepregătite.

— Nu, n-am năut, am răspuns încurcat.

— Data viitoare să-mi aduci năut. Țin boabele în gură, căci biata mea gură nu mai are un dinte, pînă se înmoaie cu totul.

Stimulează saliva, *aqua fons vitae*. Mîine îmi aduci năut ?

— Mîine vă aduc năut, i-am spus.

Dar ațipise. L-am lăsat ca să ne ducem la refector.

— Ce credeți despre cele ce ne-a spus ? l-am întrebat pe maestrul meu.

— Beneficiază de nebunia divină a centenarilor. E nevoie să deosebești adevărul de neadevăr în spusele lui. Dar cred că ne-a

spus ceva despre felul cum se intră în Edificiu. Am văzut capela din care a ieșit Malachia, noaptea trecută. Este într-adevăr acolo un altar de piatră, și pe soclul lui sînt sculptate țeste ; vom vedea noi diseară.

160

Ziua a doua *Completa*

In care se intră în Edificiu, se descoperă un vizitator misterios, se găsește un mesaj secret cu semne de necromant și dispare, abia găsită, o carte care va fi apoi căutată de-a lungul multor altor capitole, după cum nici furtul prețioaselor lentile ale lui Guglielmo nu este ultima neplăcere

Cina a fost liniștită și tăcută. Trecuseră ceva mai mult de douăsprezece ore de cînd fusese găsit cadavrul lui Venanzio. Toți se uitau cu coada ochiului la locul lui gol de la masă. Cînd a bătut de *completa*, șirul care s-a format în cor părea un cortegiu funerar. Am luat parte la slujbă, stînd în naos și supraveghind din ochi capela a treia. Lumina era slabă și cînd l-am văzut pe Malachia ieșind din întuneric ca să ajungă la strana lui, n-am putut să ne dăm seama de locul precis de unde ieșise. Oricum, ne-am tras în umbră, ascunzîndu-ne în nava laterală, pentru ca nimeni să nu vadă că rămîneam aici după ce se va sfîrși slujba. Eu aveam în scapulara mea felinarul pe care-l șterpelisem din bucătărie în timpul mesei. L-am aprins după aceea de la tripodul cel mare din bronz care rămînea să ardă toată noaptea. Aveam un fitil nou și mult ulei. Așa puteam avea lumină vreme îndelungată. Eram foarte agitat de cînd ne pregăteam să ascultăm cu toată atenția serviciul divin, care a luat sfîrșit aproape fără să-nii dau seama. Călugării și-au lăsat glugile pe ochi și au ieșit într-un șir domol, îndreptîndu-se spre chiliile lor. Biserica a rămas goală, luminată doar de pîlpîirile tripodului.

— Acum, la treabă! a spus Guglielmo.

Ne-am apropiat de capela a treia. Piatra de la temelia altarului era cu adevărat asemenea unui osuar, un șir de hîrci cu orbitele goale și adînci băgau spaima în privitor, așezate cum apăreau într-un uimitor relief pe o grămadă de tibii. Glugile au a repetat cu voce foarte joasă cuvintele pe care le-a

161

auzit de la Alinardo (hîrca a patra, pe dreapta, împinge ochii). A vîrît degetele în orbitele acelu chip descărnat, și numaidecît am auzit ceva ca un scîrțîit răgușit. Altarul s-a urnit din loc, răsucindu-se pe o țîțînă ascunsă, dînd la iveală o deschidere întunecată. Luminînd-o cu felinarul meu ridicat, am zărit niște

scări umede. Am hotărît să coborîm pe ele după ce am discutat dacă trebuie să închidem trecerea în urma noastră. Mai bine nu, a spus Guglielmo, nu știam dacă o vom putea deschide după aceea. Cît privește riscul de a fi descoperiți, dacă venea cineva la ora aceea să mînuiască mecanismul, era pentru că știa cum să intre și nu ar fi fost oprit de o trecere închisă.

Am coborît vreo douăzeci și ceva de trepte și am pătruns într-un coridor pe pereții căruia se deschideau niște nișe orizontale, cum am avut mai tîrziu prilejul să văd în multe catacombe. Dar era pentru prima oară cînd pătrundeam într-un osuar, și din pricina asta mi-a fost tare frică. Oasele călugărilor fuseseră adunate acolo de-a lungul veacurilor, dezgropate din pămînt și îngrămădite în nișe fără să se mai încerce să se recompună forma trupurilor lor. Totuși, anumite nișe aveau doar oase mărunte, altele numai țeste, bine așezate, ca niște piramide, în așa fel încît să nu cadă una peste alta, și era o priveliște cu adevărat dătătoare de groază, mai ales din pricina jocului de lumini și umbre pe care felinarul îl făcea de-a lungul drumului nostru. Într-o nișă am văzut numai mîini, multe mîini, acum fără scăpare împletite una cu alta, într-o îmbinare de degete moarte. Am scos un urlet, în acel loc al morților, încercînd pentru o clipă simțămîntul că era ceva viu pe-acolo, un scîrțit ascuțit și o mișcare grăbită în umbră.

— Șoareci, m-a liniștit Guglielmo.

— Ce fac șoarecii aici ?

— Trec, ca și noi, pentru că osuarul duce la Edificiu și deci la bucătărie. Și la cărțile cele bune din bibliotecă. Acum înțelegi de ce Malachia are figura atît de aspră. Slujba lui îl obligă să treacă pe aici de două ori pe zi, seara și dimineața. Și chiar că n-are de ce să rîdă.

— Dar de ce Evanghelia nu spune niciodată că Domnul Christos ar fi rîs ? am întrebat fără un motiv întemeiat. Este adevărat ce spune Jorge ?

— Au fost legiuni de învățați care s-au întrebat dacă Christos a rîs. Lucrul nu mă prea interesează. Cred că nu a rîs niciodată pentru că, atâteaștiutor cum trebuie să fi fost el, fiul lui Dumnezeu, știa ce aveam să facem noi, creștinii. Dar uite că am ajuns.

Și într-adevăr, cu voia lui Dumnezeu, coridorul se sfîrșise, începea un nou rînd de scări, iar după ce le-am urcat, n-am mai avut decît să împingem o ușă grea de lemn, întărită cu fier, și ne-am trezit în dosul drumului spre bucătărie, tocmai sub scara în

spirală care urca în *scriptorium*. În timp ce urcam ni s-a părut că auzim un zgomot deasupra.

Am păstrat liniște o clipă, apoi am spus :

— Nu e cu puțință, nimeni n-a urcat înaintea noastră...

— Admițînd că aceasta ar fi singura cale de pătrundere în Edificiu. În secolele trecute aceasta era o stîncă, și trebuie că avea mai multe intrări tainice decît știm noi. Să urcăm încet. Dar nu prea avem de ales. Dacă stingem felinarul, nu știm unde mergem, dacă îl ținem aprins dăm alarma celui ce se află deasupra.

Singura speranță este că, dacă e cineva, să-i fie mai frică decît nouă.

Am ajuns în *scriptorium*, intrînd prin turnul de miazăzi. Masa lui Venanzio se afla tocmai în cealaltă parte. Miș-cîndu-ne, nu luminam mai mult decît cîteva brațe de perete de fiecare dată, pentru că sala era prea mare. Am nădăjduit să nu fie nimeni în curte și să vadă lumina străbătînd prin ferestre. Masa părea în ordine, dar Guglielmo s-a aplecat brusc să cerceteze foile din raftul de jos și a scos o exclamație de nemulțumire.

— Lipsește ceva ? l-am întrebat.

— Azi am văzut aici două cărți, și una era în grecește. Și tocmai asta lipsește. Cineva a luat-o, și-n mare grabă, pentru că o foaie de pergament a căzut pe jos.

— Dar masa era păzită...

— Sigur. Poate că cineva a pus mîna pe ea doar acum cîteva clipe. Poate că încă mai e pe-aici. S-a întors spre umbre și vocea lui a răsunit printre coloane : Dacă ești aici, ferește-te!

Mi s-a părut bună idea: cum spusese Guglielmo, e întotdeauna mai bine ca celui ce ne inspiră teamă să-i fie mai teamă decît nouă.

Guglielmo a pus pe masă foaia pe care o găsisese pe jos și și-a apropiat ochii de ea. Mi-a cerut să fac lumină. Am apropiat felinarul și am zărit o foaie albă pînă la jumătate, acoperită în partea de jos cu niște caractere foarte mărunte, a căror origine am recunoscut-o anevoie.

— E în grecește ? am întrebat.

— Da, dar nu înțeleg prea bine. A tras din sutană perechea lui de lentile și le-a așezat călare pe nas, apoi și-a apropiat și niai ^{mult} fața.

163

— E în grecește, scris foarte mărunț, și cu toate astea în mare dezordine. Chiar și cu lentilele astea citesc foarte greu, ar trebui mai multă lumină. Vino mai aproape.

Apucase foaia ținând-o în fața ochilor și eu, ca un prost, în loc să-i trec prin spate, ținând lumina sus, la înălțimea capului său, m-am așezat chiar în fața lui. Mi-a cerut să mă dau la o parte și, făcând asta, am atins cu făclia spatele hîrtiei. Guglielmo mi-a dat un brînci, întrebîndu-mă dacă voiam să-i ard manuscrisul, apoi a scos un strigăt. Am văzut foarte bine că pe partea de sus a paginii apăruseră niște semne nedeslușite, de culoare galben-maronie. Guglielmo a cerut să-i dau lampa și a așezat-o în spatele foii, ținînd flacăra destul de aproape de suprafața pergamentului, ca pentru a-l încălzi fără să-l topească. Treptat, treptat, ca și cum o mîină invizibilă ar fi însăilat cuvintele „*Mane, Tekel, Fares*”, am văzut dese-nîndu-se pe albul foii, una cîte una, pe măsură ce Guglielmo mișca lumina, și în vreme ce fumul din vîrfurile flăcării înnegrea spatele foii, niște semne care nu semănau cu cele din nici un alfabet, dacă nu cumva era vorba de alfabetul necromanților.

— Nemaipomenit, a spus Guglielmo. E din ce în ce mai interesant. S-a uitat în jur: Dar e mai bine să nu arătăm descoperirea noastră vicleniei oaspetelui nostru ascuns, dacă mai e pe aici...

Și-a scos lentilele și le-a pus pe masă, apoi a strîns pergamentul răsucindu-l cu grijă și l-a ascuns în sutană.

încă uluit de întîmplările acelea puțin spus miraculoase, mă pregăteam să-i cer alte lămuriri, cînd un zgomot neașteptat și înfundat ne atrase atenția. Venea de la picioarele scării de răsărit, care ducea la bibliotecă.

— Omul nostru e acolo, prinde-l! a strigat Guglielmo, și ne-am repezit în direcția aceea, el mai iute, eu mai încet, pentru că țineam felinarul. Am auzit o bufnitură ca a unui trup care se împiedică și cade, am dat fuga, l-am găsit pe Guglielmo, la picioarele scării, uitîndu-se la un volum greu, cu copertele prinse într-o legătură ornamentală de metal. În aceeași clipă am auzit un alt zgomot din direcția din care veneam.

— Ce prost sînt! a strigat Guglielmo. Repede, la masa lui Venanzio!

Am înțeles : cineva care ședea în umbră, în spatele nostru, aruncase volumul ca să ne îndepărteze din acel loc.

încă o dată Guglielmo a fost mai iute decît mine și a ajuns la masă. Urmărindu-l, am zărit printre coloane o umbră care fugea, apucînd-o pe scara din turnul de apus.

Guglielmo și m-am repezit orbește spre scara pe care coborîse fugarul. În momentele acelea mă simțeam ca un oștean al lui Christos, în luptă cu toate legiunile din infern, și ardeam de dorința să pun mîna pe necunoscut și să-l încredințez maestrului meu. Aproape m-am rostogolit pe scara în spirală, poticnindu-mă de pulpanele veșmîntului meu (acela a fost singurul moment din viața mea, o jur, cînd am regretat că intrasem într-un ordin călugăresc!), dar chiar în clipa aceea, și a fost ca o fulgerare, m-am mîngîiat cu ideea că și adversarul meu suferea de același neajuns. Și, în plus, dacă sustrăsese cartea, trebuia să fi avut mîinile ocupate. M-am prăbușit în bucătărie, în spatele cuptorului de pîine și, la lumina nopții înstelate care pătrundea slab în uriașa încăpere, am văzut umbra pe care o urmăream strecurîndu-se prin ușa refectorului, trăgînd-o după sine. M-am repezit spre ea, m-am chinuit cîteva clipe s-o deschid, am intrat, am privit înjur și n-am mai văzut pe nimeni. Ușa care dădea afară era încă zăvorîtă. M-am întors. Întuneric și tăcere. Am deslușit o dîră luminoasă venind dinspre bucătărie și m-am lipit cu spatele de perete. În pragul dintre cele două încăperi a apărut o figură scaldată în lumină. Am țipat. Era Guglielmo.

— Nu mai e nimeni ? Bănuiam asta. Insul n-a ieșit pe ușă. N-a apucat-o spre trecerea osuarului ?

— Nu, a ieșit pe-aici, dar nu știu pe unde !

— Ți-am spus eu, mai sînt și alte ieșiri și n-are rost să le căutăm. Poate că omul nostru iese acum prin cine știe ce loc îndepărtat. Și cu el, lentilele mele.

— Lentilele dumneavoastră ?

— Chiar așa. Prietenul nostru nu a putut să-mi ia foaia, dar, cu mare prezență de spirit, trecînd pe lîngă masă, mi-a șterpelit sticlele.

— Și de ce ?

— Pentru că nu e prost. M-a auzit vorbind de însemnările acestea, a înțeles că erau importante, s-a gîndit că fără lentile nu voi fi în stare să le descifrez și știe că nu voi avea încredere să le arăt nimănui. Într-adevăr, acum e ca și cum nu le-aș avea.

— Dar cum de știa de lentilele dumneavoastră ?

— Ei, asta-i! În afară de faptul că am discutat ieri cu sticlarul despre ele, azi-dimineață, în *scriptorium*, mi le-am pus pe nas ca să mă uit prin hîrțile lui Venanzio. Deci există multe persoane care ar putea să știe cît de trebuincioase îmi erau obiectele acelea. Și, într-adevăr, eu aș putea citi un

manuscris normal, dar nu pe acesta, și desfăcea din nou pergamentul, în care partea în grecește era prea mărunț scrisă, iar partea de sus prea neclară...

Mi-a arătat semnele misterioase care apăruseră ca prin farmec la căldura flăcării.

— Venanzio voia să ascundă un secret important și a folosit una dintre cernelurile acelea cu care se scrie fără să se lase urme, și care reapar la căldură. Sau a folosit zeamă de lămâie. Dar cum nu știu ce substanță a folosit și semnele ar putea să dispară din nou, hai repede, tu, care ai ochii buni, copiază-le numaidecît, în chipul cel mai fidel care-ți stă în putință, și poate chiar ceva mai mari. Și așa am făcut, fără să știu ce anume copiez. Era vorba de un șir de patru sau de cinci rînduri, cu adevărat vrăjitoarești, și redau aici numai primele semne, pentru a-i da cititorului o idee despre enigma pe care o aveam în fața ochilor:

6d7n»jf\$6o

După ce le-am copiat, Guglielmo s-a uitat, din păcate, fără ochelari, ținînd tăblița mea la o distanță destul de mare de nas.

— E desigur un alfabet secret care va trebui descifrat, a spus el. Semnele sînt scrise prost, și poate tu le-ai copiat și mai prost, dar este oricum vorba de un alfabet zodiacal. Vezi ? în primul rînd avem... își îndepărtă din nou foaia, mijindu-și ochii cu un efort de concentrare: Săgetător, Soare, Mercur, Scorpion...

— Și ce însemnează?

— Dacă Venanzio ar fi fost un naiv, ar fi folosit alfabetul zodiacal cel mai comun : A egal cu Soare, B egal cu Jupiter... și primul rînd s-ar citi atunci... încearcă să transcrii: RAIQASVL... S-a întrerupt. Nu, nu însemnează nimic, și Venanzio nu era naiv. Trebuie să fi potrivit alfabetul după o altă cheie. Va trebui descoperită.

— E cu putință ? l-am întrebat cu admirație.

— Da, dacă se știe ceva din înțelepciunea arabilor. Cele mai bune tratate de criptologie sînt operele unor învățați necredincioși, și la Oxford am avut posibilitatea să citesc unele dintre ele. Avea dreptate Bacon cînd spunea despre cucerirea științei că trece prin cunoașterea limbilor. Abu Bakr Ahmad ben Aii ben Washiyya an-Nabati a scris acum cîteva secole *Cartea dorinței arzătoare a credinciosului de a desluși enigmele străvechilor scripturi* și a arătat multe reguli pentru alcătuirea și descifrarea alfabetelor tainice, bune pentru

166

practicarea magiei, dar și pentru scrisorile dintre armate, sau

între un rege și ambasadorii lui. Am văzut alte cărți arabe care înșiră o serie de artificii din cale-afară de iscusite. Poți, bunăoară, să înlocuiești o literă cu alta, poți să scrii un cuvânt pe dos, poți pune literele în ordine inversă, dar folosind una și sărind alta și apoi, luînd-o de la capăt, poți, ca în cazul acesta, să înlocuiești literele cu semne din zodiac, dar dînd literelor lipsă valoarea lor numerică și apoi, după un alt alfabet, să transformi numerele în alte litere.

— Și pe care dintre sistemele acestea l-o fi folosit Venanzio ?

— Va trebui să le încercăm pe toate, ba încă și altele. Dar prima regulă pentru descifrarea unui mesaj este să ghicești ce vrea să spună.

— Dar atunci nu mai e nevoie să-l descifrezi! am rîs eu.

— Nu în sensul acesta. Se pot totuși formula ipoteze în privința a ceea ce ar putea însemna primele cuvinte ale mesajului, și apoi să vedem dacă regula care apare de aici are valoare pentru tot restul scrierii. De exemplu, aici Venanzio a notat, desigur, cheia pentru a pătrunde în *finis Africae*. Dacă mă gîndesc că mesajul vorbește despre acest lucru, iată că sînt luminat pe neașteptate de un ritm... încearcă să privești primele trei cuvinte, nu te uita la litere, privește numai numărul semnelor... IIIIIII IIII IIIIII...

Acum încearcă să împărți în silabe de măcar două semne fiecare și recită cu voce tare : ta-ta-ta, ta-ta, ta-ta-ta... Nu-ți vine nimic în minte ?

— Mie nu.

— Ba mie-mi vine. *Secretum finis Africae*... Dar dacă ar fi așa, ultimul cuvînt ar trebui să aibă prima și a șasea literă egale, și de fapt așa este, iată de două ori simbolul Pămîntului. Și prima literă a primului cuvînt, S, ar trebui să fie aceeași cu ultima din al doilea cuvînt, și de fapt iată repetat semnul Fecioarei. Poate că sîntem pe calea cea bună. Cu toate astea, ar putea fi vorba doar de o serie de coincidențe. Trebuie să găsim o regulă de corespondențe.

— Unde s-o găsim ?

—■ In cap. S-o născocim. Și să vedem apoi dacă este cea adevărată. Dar între o încercare și alta jocul ar putea să-mi ia ⁰ zi întreagă. Nu mai mult, pentru că — adu-ți aminte - nu există scriere secretă care să nu poată fi descifrată cu puțină răbdare. Dar acum riscăm să întîrziem, și vrem să vizităm biblioteca. Cu atît mai mult cu cît, fără lentilele mele, nu voi reuși niciodată să descifrez a doua parte a mesajului, și tu nu ^a poți ajuta, pentru

că semnele acestea, pentru ochii tăi...

167

— *Graecum est, non legitur*, am completat cu umilință. —■

Tocmai, și vezi câtă dreptate avea Bacon. învață! Dar să nu ne pierdem cu firea. Să punem bine pergamentul și însemnările tale și să urcăm în bibliotecă. Pentru că în seara asta nici măcar zece legiuni de draci nu vor izbuti să ne stea în cale. Mi-am făcut cruce.

— Dar cine-o fi fost cel care-a venit înaintea noastră aici ? Bencio ?

— Bencio ardea de curiozitate să știe ce era printre hîrțile lui Venanzio, dar nu-mi părea omul făcut să ne joace nouă o festă atît de neplăcută. De fapt venise să ne propună o alianță, ș-apoi nu-mi părea că ar putea să aibă el curajul să intre noaptea în Edificiu.

— Atunci Berengario ? Sau Malachia ?

— Berengario este, după părerea mea, omul care să facă treburi din astea. De fapt răspunde și el de bibliotecă, și, ros de remușcare că trădase niște secrete, socotea că Venanzio sustrăsese cartea aceea și voia poate s-o pună din nou la locul ei. Nu a izbutit să urce, acum ascunde volumul pe undeva și vom putea să-l prindem asupra faptului, dacă ne ajută Dumnezeu, cînd va încerca să-l pună de unde-l luase.

— Dar ar putea să fie și Malachia, împins de aceleași intenții.

— Aș zice că nu. Malachia avusese tot timpul la dispoziție să cotrobăie pe masa lui Venanzio cînd rămăsese singur, ca să închidă Edificiul. Știam foarte bine asta și nu aveam cum s-o ocolesc. Acum știm că n-a făcut-o. Și, dacă ne gîndim bine, nu avem nici un motiv să-l bănuim pe Malachia că știa că Venanzio intrase în bibliotecă și că sustrăsese ceva. Acest lucru îl știu Berengario și Bencio și o știm tu și cu mine. Apoi, după ce s-a spovedit Adelmo, poate ar putea s-o știe Jorge, dar desigur că nu era el omul care să se repeadă cu atîta avînt pe scara în spirală...

— Atunci, sau Berengario, sau Bencio...

— Și de ce nu Pacifico din Tivoli, sau oricare dintre călugării pe care i-am văzut azi aici? Sau Nicola, sticlarul, care știa de ochelarii mei ? Sau personajul acela ciudat, Salvatore, despre care ne-au spus că umblă noaptea după cine știe ce treburi ? Trebuie să fim cu băgare de seamă să nu micșorăm numărul suspectilor numai pentru că destăinuirile lui Bencio ne-au îndreptat într-o singură direcție. Poate că Bencio vrea să ne încurce.

— Dar vi s-a părut sincer.

168

._Firește, Dar amintește-ți că prima îndatorire a unui bun inchiuzitor este aceea de a bănuși în primul rînd pe cei care par sinceri.

__Urîtă treabă cea de inchiuzitor, am spus eu.

— De-asta am și părăsit-o. Și, după cum vezi, am din nou parte de ea. Dar acum hai sus, în bibliotecă.

169

Ziua a doua Noaptea

în care se intră în sfîrșit în labirint, se ivesc năluciri ciudate și, cum se întîmplă în labirinturi, se rătăcește

Am urcat din nou în *scriptorium*, de data asta pe scara de răsărit, care ducea și la catul interzis, ținînd felinarul sus, în fața noastră. Eu mă gîndeam la cuvintele lui Alinando despre labirint și mă așteptam la lucruri înspăimîntătoare.

Am fost uluit, pătrunzînd în locul în care nu ar fi trebuit să intrăm, să mă trezesc într-o încăperez cu șase laturi, nu prea mare, lipsită de ferestre, în care domnea, ca de altfel în tot catul acela, un miros puternic de stătut și de mucegai. Nimic îngrozitor.

încăperea, am spus, avea șase pereți, dar numai pe patru dintre ei se deschidea, între două mici coloane îngropate în zid, o bortă, o trecere destul de largă, deasupra căreia se desfășura un arc în toată curbura lui. De-a lungul pereților plini se înșiruiau niște dulapuri uriașe, încărcate cu cărți aranjate în ordine. Dulapurile aveau niște etichete numerotate și tot așa avea și fiecare despărțitură a lor în parte: erau, de fapt, aceleași numere pe care le văzusem în catalog. În mijlocul camerei, o masă, și ea plină de cărți. Pe toate volumele un strat subțire de praf, semn că toate tomurile acelea erau șterse cu oarecare regularitate. Și nici pe jos nu era nici un fel de murdărie. Deasupra arcului uneia dintre uși, o etichetă mare, pictată pe perete, purta cuvintele *Apocalypsis Iesu Christi*. Nu părea decolorată, deși caracterele literelor erau foarte vechi. Ne-am dat apoi seama, și în alte camere, că etichetele acestea erau de fapt săpate în piatră, și destul de adînc, și apoi scobiturile fuseseră umplute cu vopsea, cum se face la fresca din biserici.

Am trecut prin una dintre borti. Ne-am pomenit într-o alta încăperez, unde se deschidea o fereastră care, în loc de geamuri,

avea plăci de alabastru, cu doi pereți plini și o bortă,

170

je același fel cu cea prin care tocmai trecuserăm, care da într-o altă cameră, cu doi pereți plini și ei, unul cu o fereastră și o altă ușă care se deschidea în fața noastră. În cele două camere, două etichete de formă asemănătoare cu prima pe care o văzusem, dar cu alte cuvinte. Eticheta primei camere spunea: *Super thronos viginti quatuor*, iar cea de-a doua: *pjomen Mi mors*. În rest, chiar dacă cele două camere erau mai mici decât cea din care intrasem în bibliotecă (de fapt aceea era heptagonală, și acestea două dreptunghiulare), mobilierul era același: dulapuri cu cărți și masă la mijloc.

Am intrat în cea de-a treia cameră. Aici nu erau cărți și nici etichetă. Sub fereastră, un altar de piatră. Avea trei uși, una pe unde intrasem, alta care da în camera heptagonală, pe care tocmai o vizitaserăm, o a treia care ne-a dus într-o cameră, nouă, nu altfel decât celelalte decât prin eticheta care spunea:

Obscuratus est sol et aer. De aici se trecea într-o nouă cameră, a cărei etichetă spunea: *Facta est grando et ignis*; nu mai avea alte uși, așa că ajunși în camera aceea trebuia să ne întoarcem.

— Să facem socoteala, a spus Guglielmo. Cinci camere dreptunghiulare, sau ușor trapezoidale, fiecare cu câte o fereastră, așezate în jurul unei camere heptagonale, fără ferestre, la care urcă scara. Mi se pare elementar. Ne aflăm în turnul de răsărit, la fiecare turn se văd de afară cinci ferestre. Socoteala e bună.

Camera goală e tocmai aceea care dă spre răsărit, în aceeași direcție cu corul bisericii, soarele în zori luminează altarul, ceea ce mi se pare drept și cu credință. Singura idee vicleană mi se pare cea cu plăcile de alabastru. Ziua filtrează o lumină plăcută, noaptea nu lasă să treacă nici o rază de lună. Și apoi nu este un labirint mare. Acum o să vedem unde duc și celelalte două uși din camera heptagonală. Cred că o să ne orientăm destul de bine.

Maestrul meu greșea și constructorii bibliotecii fuseseră mult mai iscusiți decât crezuserăm noi. Nu știu prea bine să explic ce s-a întâmplat, dar de cum am părăsit turnul, ordinea camerelor ne-a apărut mai încurcată. Unele aveau două, altele trei uși. Toate aveau o fereastră, chiar și cele în care intram dintr-o cameră cu fereastră și socotind că mergem spre interiorul Edificiului. Fiecare avea același fel de dulapuri și de mese, volumele aranjate foarte regulat păreau toate la fel și desigur nu ne ajutau să recunoaștem locul la o privire grăbită. Am încercat să ne orientăm după etichete. O dată străbătuserăm o cameră în care era scris *In*

diebus illis și după ^Clțeva ocoluri ni s-a părut că ne-am întors tot acolo. Dar ne

171

aminteam că ușa din fața ferestrei dădea într-o cameră în care era scris *Primogenitus mortuorum*, în timp ce acum ne găseam într-o alta, care spunea din nou *Apocalypsis Iesu Christi*, și nu era cea heptagonală din care plecaserăm. Faptul acesta ne-a convins că uneori etichetele se repetau întocmai în camere diferite. Am dat peste două camere cu *Apocalypsis*, una lângă alta, și numaidecât după asta peste una cu *Cecidit de coelo stella magna*.

De unde proveneau frazele de pe etichete, era evident: era vorba de versetele din Apocalipsa lui Ioan, dar nu era deloc clar de ce erau pictate pe pereți și nici după ce logică erau aranjate. Ca să ne sporească încurcătura, am descoperit că anumite etichete, nu multe, erau scrise cu vopsea roșie în loc de neagră.

La un moment dat, ne-am regăsit în camera heptagonală din care porniserăm (era ușor de recunoscut, pentru că în ea se deschidea gura scării) și am început din nou să ne mișcăm spre dreapta, încercînd să mergem drept, din cameră în cameră. Am trecut prin trei camere și apoi ne-am găsit în fața unui perete închis. Singura trecere ducea într-o cameră nouă, care avea o singură ușă, pe care, ieșind, am străbătut alte patru camere și ne-am pomenit din nou în fața unui perete. Ne-am întors în camera de dinainte, care avea două ieșiri, am trecut prin cea pe care n-o încercasem încă, am străbătut o cameră nouă, și am ajuns din nou în camera heptagonală de plecare.

— Cum se numea ultima cameră din care ne-am întors ? a întrebat Guglielmo.

Am făcut o sforțare să-mi amintesc:

— *Equus albus*.

— Bine, îndărăt la ea.

Și nu ne-a fost greu. De aici, dacă nu voiam să ne întoarcem pe unde mai umblaserăm, nu se putea apuca altă cale decît prin camera zisă *Gratia vobis et pax*, și de aici, la dreapta, ni s-a părut că găsim o nouă trecere care să nu ne ducă înapoi. De fapt, am găsit din nou *In diebus illis* și *Primogenitus mortuorum* (erau aceleași camere de mai înainte?), dar în cele din urmă am ajuns la o cameră pe care nu ni se părea că o vizitaserăm încă:

Tertiapars terrae combusta est. Dar ajunși acolo, nu mai știam unde eram față de turnul răsăritean.

îndreptînd felinarul înainte, am pornit-o spre camera din fața

mea. Un uriaș de proporții ametoare, cu trupul ondulat și tremurător ca al unei fantome, mi-a ieșit înainte.

— Un diavol! am strigat, și puțin a lipsit să nu-mi cadă felinarul din mână, în timp ce mă întorceam brusc și m^a

172

adăposteam în brațele lui Guglielmo. El mi-a luat felinarul și, sprijinindu-mă, a pășit înainte cu o hotărîre care mi s-a părut înălțătoare. A văzut și el ceva, pentru că s-a oprit dintr-o dată. Apoi a pornit din nou înainte și a ridicat lumina. A izbucnit în rîs:

— într-adevăr, mare iscusință. O oglindă!

— O oglindă ?

— Da, luptătorul meu neînfricat. Te-ai avîntat cu atîta curaj împotriva unui dușman adevărat, care era mai adineauri în *scriptorium*, și acum te sperii în fața propriei tale imagini, mărite și strîmbe.

M-a luat de mână și m-a dus la peretele din fața intrării, într-o placă ondulată de sticlă, acum, cînd felinarul lumina mai de aproape, am văzut imaginile noastre amîndouă grotesc deformate, care-și schimbau forma și înălțimea pe măsură ce ne apropiam sau ne depărtam de ea.

— Trebuie să-ți citesc niște tratate de optică, a spus Guglielmo bine dispus, cum au citit, cu siguranță, și cei care au făcut biblioteca. Cele mai bune sînt ale arabilor. Alhazen a compus un tratat, *De aspectibus*, în care, cu niște demonstrații geometrice precise, a vorbit despre puterea oglinzilor. Dintre care unele, după cît de ondulată este suprafața lor, pot mări lucrurile mai mici (și ce altceva sînt lentilele mele?), altele fac să apară imaginile răsturnate sau oblice, sau arătînd două obiecte în loc de unul, sau patru în loc de două. Iar altele, ca asta, fac dintr-un pitic un uriaș sau dintr-un uriaș un pitic.

— Iisuse Christoase! am spus eu. Astea sînt stafiile pe care unii spun că le văd în bibliotecă ?

— Poate. Idee cu adevărat iscusită.

A citit eticheta de pe perete, deasupra oglinzii: *Super thronos viginti quatuor*.

— Am mai găsit-o, dar era într-o încăpere fără oglindă. Și asta, printre altele, nu are ferestre și nici heptagonală nu e. Unde sîntem ?

S-a uitat în jur și s-a apropiat de un dulap.

— Adso, fără acei binecuvîntați *oculi ad legendum*, nu izbutesc să deslușesc ce scrie în cărțile astea. Citește-mi cîteva titluri.

Am luat o carte la întîmplare.

— Maestre, nu e scris nimic pe ea!

— Cum ? Văd că e scris; ce citești ?

— Nu citesc. Nu sînt literele alfabetului și nu e grecește, aș recunoaște-o. Par viermi, șerpișori, căcăței de muscă.

~~ Ah, e în arabă! Mai sînt și altele ?

173

— Da, cîteva. Dar iată una în latină, cu voia lui Dumnezeu. Al... Al Kuwarizmi, *Tabulae*.

— Tablele astronomice ale lui Al Kuwarizmi, traduse de Adelard din Bath! Operă foarte rară. Zi mai departe.

— Isa ibn Aii, *De oculis*, Alkindi, *De radiis stellatis*...

— Uită-te acum și pe masă.

Am deschis un volum mare ce trona pe masă, un *De bestiis*. Am dat peste o pagină împodobită cu miniaturi foarte fine unde era reprezentat un unicorn de o mare frumusețe.

— Frumoasă lucrătură, a comentat Guglielmo, care izbutea să vadă imaginile. Și aceea?

Am citit.

— *Liber monstrorum de diversis generibus*, și aceasta cu imagini frumoase, dar mi se par mai vechi.

Guglielmo a plecat capul peste text:

— Miniaturi făcute de călugării irlandezi, acum cel puțin cinci secole. Cartea cu unicornul, în schimb, este mult mai nouă. Mi se pare făcută după moda franțuzească.

Am admirat încă o dată știința de carte a maestrului meu. Am intrat în camera ce urma și am parcurs cele patru camere ce veneau după ea, toate cu ferestre și toate pline cu cărți în limbi necunoscute, mai multe texte de științe oculte, și am ajuns la un perete care ne-a silit să ne întoarcem, pentru că ultimele cinci camere dădeau una în alta fără să îngăduie alte ieșiri.

— După înclinația zidurilor trebuie că ne aflăm în pentagonul unui alt turn, a spus Guglielmo, dar nu există sală heptagonală centrală; poate că ne înșelăm.

— Dar ferestrele ? am făcut eu. Cum pot să fie atîtea ferestre ? Cu neputință ca toate camerele să dea în afară.

— Uți de puțul central, multe din cele pe care le-am văzut sînt ferestre care dau spre octogonul puțului. Dacă ar fi ziuă, diferența de lumină ne-ar spune care sînt ferestrele din afară și care cele dinăuntru, și poate că măcar ne-ar arăta poziția camerei față de soare. Dar seara nu scoate la iveală nici un fel de diferență. Să mergem îndărăt.

Ne-am întors în camera oglinzii și am cotit spre a treia ușă prin care ni se părea că nu trecuserăm înainte. Am văzut în fața noastră un șir de trei sau patru camere, și-n ultima ara zărit o lumină slabă.

— E cineva acolo ! am spus cu o voce sufocată.

— Dacă este, și-a dat seama de felinarul nostru, a spus Guglielmo, acoperind totuși flacăra cu mîna. Am rămas locului
174

un minut sau două. Geana de lumină continua să tremure ușor, dar fără să se facă mai mare sau mai slabă.

— Poate e doar o lampă, a spus Guglielmo, din acelea puse să-i convingă pe călugări că biblioteca este locuită de sufletele celor răposați. Dar trebuie știut. Tu stai aici și acoperă felinarul, eu mă duc înainte, cu grijă.

Încă rușinat de figura făcută înaintea oglinzii, am vrut să roă spăl de rușine în ochii lui Guglielmo.

— Nu, mă duc eu, am spus, dumneavoastră rămîneți aici. Voi umbla cu băgare de seamă, sînt mai mic și mai ușor. De cum voi vedea că nu e nici o primejdie, vă strig.

Și așa am făcut. Am trecut prin trei camere, umblînd lipit de pereți, ușor ca o pisică (sau ca un novice care coboară în bucătărie să fure brînză din cămară, treabă în care eram printre cei mai pricepuți din Melk). Am ajuns în pragul camerei de unde venea geana de lumină slabă, strecu-rîndu-mă pe lîngă zidul din spatele coloanei care slujea de stîlp pe partea dreaptă, și am aruncat o privire în cameră. Nu era nimeni. Un soi de lampă era așezată pe masă, aprinsă, și fumega slab. Nu era un felinar ca al nostru, semăna mai degrabă cu o cădelniță descoperită, nu ardea cu flacăra, dar o cenușă mocnea ascunzînd ceva care ardea. Mi-am luat inima-n dinți și am intrat. Pe masă, alături de cădelniță, sta deschisă o carte în culori vii. M-am apropiat și am văzut pe pagină dîre de culori diferite, galben, cinabru, turcoaz și pămînt ars. Se vedea aici o fiară, înspăimîntătoare la privit, un balaur din cei mari, cu zece capete, care trăgea cu coada stelele de pe cer și le făcea să cadă pe pămînt. Și deodată am văzut că balaurul se înmulțea, și cojile de pe pielea lui se preschimbau într-o pădure de solzi roșii strălucitori care s-au desprins din carte și au prins să mi se învîrtească în jurul capului. Am căzut pe spate și am văzut tavanul camerei că se apleacă și coboară asupra mea, apoi am auzit un șuier scos ca de mii de șerpi, dar nu înspăimîntător, ci fermecător parcă, și s-a ivit o femeie învăluită în lumină care și-a apropiat fața de a mea, suflîndu-mi ușor peste chip. Am

îndepărtat-o cu mâinile întinse și rai s-a părut că mâinile mele atingeau cărțile din dulapul din față sau că se măreau peste măsură. Nu-mi mai dădeam seama unde mă aflam și unde se aflau cerul și pământul. L-am văzut în mijlocul camerei pe Berengario, care mă fixa cu un surîs scîrbavnic, grohăind de pofte. Mi-am acoperit fața cu lunile și mâinile-mi păreau ghearele unei broaște rîioase, umeze și palmate. Am strigat, cred, am simțit un gust acru în

175

gură, apoi m-am cufundat într-o beznă nesfîrșită, care părea să se deschidă tot mai adînc sub mine și n-am mai știut nimic. M-am trezit după o vreme pe care am socotit-o ca lun-gindu-se mai multe secole, simțind niște plesnituri care-mi bubuiau în cap. Eram întins pe jos și Guglielmo îmi trăgea palme peste obraz. Nu mai eram în camera aceea, și ochii mei au zărit o etichetă care spunea : *Requiescant a laboribus suis*.

— Sus, Adso, sus, îmi șoptea Guglielmo, nu e nimic.

— Lucrurile... am spus, aiurind încă. Fiara, fiara de acolo...

— Nici o fiară. Te-am găsit delirînd la picioarele unei mese pe care era o superbă apocalipsă mozarabă, deschisă la pagina cu acea *mulier amicta sole* care înfrunta balaurul. Dar mi-am dat seama de mireasma pe care o respiraseși, ceva dăunător, și te-am luat numaidecît de-acolo. Și pe mine mă doare capul.

— Dar ce am văzut ?

— N-ai văzut nimic. Acolo, în lampa aia, ardeau niște substanțe care sînt în stare să dea năluciri, le-am recunoscut mirosul, e ceva de la arabi, poate același lucru pe care Veglio della Montagna îl da să-l miroasă ucigașilor lui înainte de a-i trimite să-și facă treburile. Și așa am explicat misterul nălucirilor. Cineva pune noaptea ierburi magice pentru a-i convinge pe vizitatorii nepoftiți că biblioteca este păzită de prezențe drăcești. De fapt, ce-ai simțit?

Cu mintea încîlcită de cîte îmi aminteam, i-am povestit despre nălucirea mea, și Guglielmo a rîs :

— Pe jumătate măreai toate cîte le-ai văzut în carte și pe jumătate lăsați să vorbească dorințele și spaimile tale. Treaba asta e tocmai rodul acelor ierburi. Mîine va trebui să vorbim despre asta cu Severino, cred că știe mai multe decît vrea el să ne facă să credem. Sînt ierburi, numai ierburi, fără să fie nevoie de acele preparații necromantice de care ne vorbea sticlarul. Ierburi, oglinzi... Locul acesta al științei oprite este apărat de multe și înțelepte descoperiri. Știința folosită ca să ascundă, mai degrabă

decît să lumineze. Nu-mi place asta. O minte stricată veghează la sfînta apărare a bibliotecii. Dar a fost o noapte grea, trebuie să ieșim, deocamdată. Tu ești răvășit, și ai nevoie de apă și de aer proaspăt. În zadar vom încerca să deschidem aceste ferestre, prea sus așezate și poate închise de decenii. Cum a putut să le treacă prin minte că Adelmo s-a aruncat de-aici ?

Să ieșim, spusese Guglielmo. Ca și cînd ar fi fost ușor. Știam că biblioteca era accesibilă dintr-un singur turn, cel de răsărit. Dar unde ne aflam noi în momentul acela? Pier-duserăm aproape cu totul direcția. Umblatul nostru la

176

„n^{are}tîmplare> cu teama de a nu mai putea ieși niciodată din locul acela, eu împiedicîndu-mă mereu și scuturat de nevoia je a vomita, Guglielmo destul de îngrijorat din pricina mea, și ndispus de neputința științei sale, ne-a dat, sau i-a dat lui, o (je e pentru a doua zi. Ar fi trebuit să ne întoarcem în bibliotecă, admițînd că aveam să ieșim vreodată din ea, cu un cșrbune de lemn ars, sau o altă substanță în stare să lase semne pe pereți.

__Pentru a găsi calea de a ieși din labirint, a recitat Guglielmo, nu există decît un mijloc. La fiecare răscruce nouă, sau nemaivăzută vreodată, calea de ieșire va fi recunoscută prin trei semne. Dacă, din pricina semnelor de mai înainte pe vreunul din drumurile răscrucii, se va vedea că acea cotitură a mai fost vizitată, se va pune un singur semn pe calea de sosire. Dacă toate locurile de trecere au fost însemnate, atunci va trebui să se reia drumul, revenindu-se la locul de pornire. Dar dacă una sau două treceri ale cotiturii au rămas fără semn, se va alege unul dintre drumuri, oricare, punîndu-se pe el două semne. Urmărindu-se o trecere care poartă un singur semn, i se va atribui alte două în așa chip încît acea trecere să poarte trei semne. Toate părțile labirintului vor trebui să fie străbătute dacă, ajungîndu-se la o răscruce, nu se va porni niciodată pe trecerea cu trei semne, în afară de cazul cînd vreuna din celelalte treceri este lipsită de semne.

— Cum de știți asta ? Sînteți expert în labirinturi ?

— Nu, citez un text antic pe care l-am citit cîndva.

— Și după regula asta se poate ieși ?

— Mai niciodată, după cîte știu. Dar tot voi încerca. Și apoi zilele viitoare voi avea lentile și timp destul ca să mă opresc mai mult asupra cărților. S-ar putea ca acolo unde direcția etichetelor ne încurcă, cea a cărților să ne descurce.

— O să aveți lentilele ? Și cum o să faceți să le găsiți ?

— Am spus că voi avea *lentile*. Voi face altele. Cred că sticlărul nu așteaptă altceva decît un prilej din astea, ca să facă o nouă experiență. Dacă va avea sculele potrivite ca să șlefuiască cioburile. Căci în atelierul lui are destule cioburi.

În timp ce rătăceam căutînd drumul, la un moment dat, în mijlocul unei camere, m-am simțit mîngîiat pe față de o mîină nevăzută, în timp ce un geamăt, care nu era de om și nici de animal, se auzea vibrînd și în spațiul acela și în cel vecin, ca și cum o stafie ar fi umblat din cameră în cameră. Ar fi trebuit să fiu pregătit pentru surprizele bibliotecii, dar încă o dată am făcut un salt îndărăt. Și Guglielmo trebuie să fi pățit ceva

177

asemănător, pentru că își atingea obrazul, ridicînd felinarul în sus și privind în jur.

A ridicat o mîină, apoi a cercetat flacăra care părea acum mai însuflețită, și apoi și-a umezit un deget și l-a ținut drept în sus înaintea ochilor.

— E limpede, a spus în cele din urmă, și mi-a arătat două puncte pe doi pereți față-n față, așezate la înălțimea unui stat de om. Se deschideau acolo două crăpături înguste, de care, apropiînd mîina, puteai simți aerul rece care venea din exterior. Apropiînd apoi și urechea de ele, se auzea un vuiet, ca și cum de afară ar fi bătut vîntul.

— Biblioteca trebuie să aibă și ea un sistem de aerisire, a spus Guglielmo, altfel atmosfera ar fi de nerespirat, mai ales vara. De altfel, aceste crăpături înlesnesc și un anumit grad de umiditate, pentru ca pergamentele să nu se usuce. Dar chibzuința ctitorilor nu s-a mărginit numai la asta. Așezînd crăpăturile în anumite unghiuri, s-au asigurat că în unele nopți cu vînt adierile care intră pe aceste orificii să se încrucișeze cu alte adieri, și să se învîrtească în înșiruirea camerelor, producînd sunetele pe care le-ai auzit. Care, împreună cu oglinzile și cu ierburile, să sporească teama nechibzuiților care ar pătrunde aici, ca noi, fără să cunoască prea bine locul. Chiar și noi am gîndit pentru o clipă că niște fantome ne suflau pe față. Ne-am dat seama abia acum de asta, pentru că doar acum s-a pornit vîntul. Și s-a lămurit și misterul acesta. Dar, cu toate astea, tot nu știm cum să ieșim! Vorbînd așa, rătăceam în gol, zăpăciți acum, fără să mai luăm în seamă etichetele care ne apăreau toate la fel. Am nimerit într-o altă sală heptagonală, ne-am învîrtit prin camerele vecine, n-am găsit nici o ușă. Ne-am întors pe unde am venit, am umblat

aproape o oră, renunțînd să mai știm unde eram. La un moment dat, Guglielmo a hotărît că eram învinși, nu ne rămînea decît să ne culcăm în vreo încăpere și să așteptăm ca a doua zi Malachia să ne găsească. În timp ce ne tînguiam de sfîrșitul nenorocit al frumoasei noastre aventuri, am găsit pe neașteptate încăperea din care pornea scara. I-am mulțumit cerului și am coborît plini de bucurie.

De cum am ajuns în bucătărie, am pornit iute la drum, am pătruns în coridorul osuarului și jur că rînjetul mortuar al acelor hîrci mi s-a părut surîsul unor ființe dragi. Am intrat din nou în biserică și am ieșit prin portalul de nord, așe-zîndu-ne în sfîrșit fericiți pe lespezile de piatră ale mormintelor. Aerul minunat al nopții mi s-a părut un balsam

178

divin. Stelele străluceau în jurul nostru și nălucirile bibliotecii jiji se păreau a fi foarte departe.

— Ce frumoasă e lumea și ce urîte sînt labirinturile, am spus ușurat.

— Ce frumoasă ar fi lumea dacă ar exista o regulă după care să cutreieri prin labirinturi, a răspuns maestrul meu.

— Ce oră o fi ? am întrebat.

— Am pierdut noțiunea timpului. Dar ar fi bine să fim în chiliile noastre înainte de-a bate clopotul pentru *matutini*.

Am înconjurat latura stingă a bisericii, am trecut prin fața intrării (m-am întors spre partea cealaltă ca să nu-i văd pe cavalerii apocalipsului, *super thronos viginti quatuor!*) și am străbătut porticul ca să ajungem la lăcașul peregrinilor.

În pragul clădirii sta Abatele care ne-a privit cu asprime.

— Toată noaptea v-am căutat, i-a spus lui Guglielmo. Nu te-am găsit în chilie, nu te-am găsit în biserică...

— Am găsit o urmă și ne ținem după ea..., a spus într-o doară Guglielmo și se vedea că e încurcat.

Abatele l-a fixat îndelung, apoi a spus cu voce scăzută și aspră:

— Te-am căutat numaidecît după *completa*. Berengario nu era în cor.

— Ei, asta-i bună! a izbucnit Guglielmo cu aer hilar. Acum era foarte limpede cine se dusesse să se cuibărească în *scriptorium*.

— Nu era în cor la *completa*, a repetat Abatele, și nu s-a întors în chilia lui. O să bată acum de *matutini* și-o să vedem dacă apare totuși. Altfel, mă tem de vreo altă nenorocire.

La *matutini* Berengario nu apăruse.

179

tsi

Ziua a treia De la *laudi* la *prima*

în care se găsește o cîrpă murdară de sînge în chilia lui Berengario cel dispărut, și asta e tot

în timp ce scriu, mă simt obosit cum mă simțeam în noaptea aceea, sau mai bine zis în dimineața aceea. Ce să spun ? După slujbă, Abatele i-a pus pe cei mai mulți dintre călugări, speriați de-acum, să caute peste tot, fără vreun rezultat.

Pe la ceasul de *laudi*, cotrobăind prin chilia lui Berengario, un călugăr a găsit sub salteaua de paie o cîrpă albă, murdară de sînge. Au arătat-o Abatelui care n-a văzut în ea un semn bun. Era de față și Jorge care, de cum i s-a spus de asta, a zis : „Sînge ?”, ca și cînd lucrul acesta i s-ar fi părut de necrezut. I-au spus și lui Alinaldo, care a clătinat din cap și a spus : „Nu, nu, la a treia trîmbiță moartea vine pe apă...”

Guglielmo a privit bucata de pînză și apoi a spus:

— Acum totul e limpede.

— Și-atunci unde e Berengario ? l-au întrebat.

— Nu știu, a răspuns.

A fost auzit atunci Aymaro, care a ridicat ochii spre cer și i-a șoptit lui Pietro din Sânt' Albano:

— Așa sînt englezii ăștia !

ha prima, cînd soarele se ivise, au fost trimiși niște servitori ca să caute și la picioarele povîrnișului, jur-împrejurul zidurilor. S-au întors pe la *tertia*, fără să fi găsit ceva.

Guglielmo mi-a spus că nici noi n-am fi putut face mai bine.

Trebuia să așteptăm toate cîte aveau să se întîmple. Și s-a îndreptat spre atelier, intrînd într-o discuție îndelungată cu Nicola, maestrul sticlar.

Eu m-am dus și am stat în biserică, lîngă intrarea principală, în timp ce țineau slujba. Și astfel, plin de credință, am adormit, și am dormit mult, întrucît se pare că noi, tinerii, avem nevoie de somn mai mult decît cei bătrîni, care au dormit destul pînă acum și se apropie clipa cînd vor dormi pe vecie.

183

Ziua a treia *Tertia*

în care Adso se gîndește în scriptorium la istoria ordinului său și la soarta cărților

Am ieșit din biserică mai puțin obosit, dar cu mintea învîrtejită, pentru că trupul nu se bucură în liniște de odihnă decît în orele de noapte. Am urcat în *scriptorium*, am cerut îngăduința lui Malachia și am început să răsfoiesc catalogul. Și-n timp ce

aruncam priviri distrase peste foile ce-mi treceau pe dinaintea ochilor, îi cercetam de fapt pe călugări.

Am fost surprins de calmul și de seninătatea cu care aceștia erau preocupați de munca lor, de parcă un confrate de-al lor n-ar fi fost căutat cu disperare prin toate ungherele, și alți doi n-ar fi pierit în împrejurări îngrozitoare. Iată, mi-am spus, măreția ordinului nostru: secole de-a rândul oameni ca aceștia au văzut năvălind hoardele de barbari, jefuindu-le abațiile, azvîrlindu-le regatele în vîltorile de foc, și totuși au continuat să iubească pergamentele și cernelurile și au continuat să citească din vîrfurile buzelor cuvinte care se transmiteau de secole și care se vor transmite secole și secole în viitor. Au continuat să citească și să copieze în timp ce se apropia mileniul, de ce să nu continue s-o facă și acum?

Cu o zi înainte, Bencio spusese că ar fi fost gata să făptuiască un păcat în schimbul dobîndirii unei cărți rare. Nu mințea și nu glumea. Un călugăr ar trebui, firește, să-și iubească mult cărțile sale cu umilință, voind binele lor și nu izbînda propriei sale curiozități; dar ceea ce pentru mireni este ispita adulterului și pentru oamenii obișnuiți ai Bisericii este dorința arzătoare de bogăție, pentru călugări este patima cunoașterii.

Am răsfoit catalogul și mi-a dănuțuit prin fața ochilor o jerbă de titluri misterioase: *Quinti Sereni de medicamentis, Phaenomena, Liber Aesopi de natura animalium, Liber Aethici peronymi de cosmographia, Liber tres quos Arculphus*

184

episcopus adamnano escipiente de locis sanctis ultramarinis designavit conscribendos, Libellus Q. Iulii Hilarionis de origine mundi, Solini Polyshistor de situ orbis terrarum et mirabilibus, Almagestus... Nu mă miram că taina nelegiuirilor se învîrtea în jurul bibliotecii. Pentru acești oameni devotați scripturilor, biblioteca era în același timp Ierusalimul ceresc și o lume subpămînteană la granița dintre pămîntul necunoscut și tărîmul infernului. Ei erau dominați de bibliotecă, de făgăduințele ei și de opreliștile ei. Trăiau cu ea, pentru ea și poate împotriva ei, trăgînd cu păcat nădejdea ca într-o zi să-i rupă toate pecetele tainelor. De ce să nu fi vrut să înfrunte moartea, pentru a-și satisface o curiozitate a minții lor, sau să ucidă pentru a împiedica pe cineva să se apropie de un secret de-al lor păstrat cu sfințenie ?

Ispite, desigur, măreție a minții lor. Cu totul altfel era călugărul scrib închipuit de sfîntul nostru fondator, în stare să copieze fără

să înțeleagă, lăsîndu-se cu totul în puterea vrerii lui Dumnezeu, scriind pentru că se ruga și rugîndu-se pentru că scria. De ce nu mai era așa ? Oh, desigur, nu numai aceasta era decăderea ordinului nostru! Devenise prea puternic, abații săi se luau la întrecere cu regii, nu aveam oare în Abbone exemplul unui monarh, care cu gest de monarh încerca să facă ordine în nelegiuirile dintre monarhi ? Însăși știința pe care abațiile o acumulasera era acum folosită ca marfă de schimb, motiv de fală, prilej de îngîmfare și de glorie; așa cum cavalerii mînuiau cu trufie armuri și stindarde, abații noștri mînuiau codice împodobite cu miniaturi... Și cu atît mai mult (ce sminteală!) cu cît mănăstirile noastre pierduseră acum și coroana înțelepciunii, cînd școlile episcopale, breslele urbane, universitățile înțelegeau cărțile poate mai mult și mai bine decît noi și făceau să apară altele noi — și poate că aceasta era pricina atîtor nefericite întîmplări.

Abația în care mă aflam era, probabil, ultima care se putea lăuda cu un primat în producerea și reproducerea înțelepciunii scrise. Dar poate că tocmai din această pricină călugării săi nu se mai mulțumeau doar cu sfînta operă a copiatului, voiau să creeze și ei noi complemente ale naturii, împinși de lăcomia pentru lucruri noi. Și nu își dădeau seama, cu mintea unpîclită în momentul acela (și o știu bine azi, cînd sînt gîrbov de ani și de experiență), că, făcînd astfel, ei înlesneau însăși Prăbușirea magnificenței lor. Pentru că, dacă acea nouă Știință pe care voiau s-o producă se reflecta liber în afara zidurilor acelora, nimic n-ar mai fi putut deosebi locul acela

185

sfînt de o școală episcopală sau de o universitate orășenească. Rămînînd ascunsă, în schimb, ea își păstra prestigiul și forța, nu era coruptă de dispută, de trufia quolibetală, care vrea să treacă prin sita lui *sic et non* orice mister și orice măreție. Iată, mi-am spus, pricinile tăcerii și ale întunericului care înconjoară biblioteca; ea este păstrătoare de știință, dar poate menține această știință neatinsă doar dacă o împiedică să ajungă la oricine, ba chiar și la călugării ei. Știința nu este ca moneda, care rămîne fizicește întreagă chiar dacă trece prin vămile cele mai infame ; ea e mai degrabă ca un veșmînt foarte frumos care se prăpădește prin folosință și prin înfățișare prea repetată. Oare nu este tot așa și cartea însăși, ale cărei pagini se sfîșie, cernelurile și aurul de pe ea se întunecă dacă o ating prea multe mîini ? Iată, îl vedeam aproape de mine pe Pacifico din Tivoli care răsfoia un

volum străvechi, ale cărui foi aproape că se lipiseră una de alta din cauza umezelii. își înmuia arătătorul și policarul în gură ca să poată da paginile cărții pe care o citea, și la fiecare atingere a salivei sale paginile acelea își pierdeau din vigoare; deschizându-le, însemna să le îndoiaie, să le dea pradă necruțătoarei lucrări a aerului și a prafului, care aveau să roadă vinele delicate pe care pergamentul și le încorda, aveau să facă să apară noi pete de mucegai acolo unde saliva înmuiașe, dar și vlăguise colțul paginii. Așa cum prea multă dulcoare îl moleșește pe luptător și-l înțepenește, această prea multă iubire posesivă și nesățioasă avea să predisună cartea la boala menită s-o omoare. Ce era de făcut, deci ? Să nu se mai citească, să se păstreze doar cărțile ? Erau îndreptățite temerile mele ? Ce ar fi spus maestrul meu?

Am văzut ceva mai departe un copist, Magnus din Iona, care terminase de lustruit foaia lui cu piatra ponce și o catifela cu cretă, nivelându-i apoi suprafața cu tăvălugul. Un altul, alături de el, Rabano din Toledo, își fixase pergamentul pe masă, însemnându-i marginile cu niște găuri mici, laterale, în ambele părți, între care acum trasa cu un condei de fier linii orizontale foarte subțiri. Peste puțin timp cele două foi aveau să se umple de culori și de forme, pagina avea să devină asemenea unui relicvariu, sclipind de nestemate, montate în ceea ce va fi mai apoi țesătura de credință a scripturii. Cei doi confrăți, mi-am spus, trăiesc acum orele lor de rai pe pământ. Dau la lumină cărți noi, asemenea celor pe care timpul le va distruge fără putință de a face altfel... Deci biblioteca nu putea fi amenințată de nici o forță pămîntească, deci era un lucru

186

viu... Dar dacă era viu, de ce nu trebuia să se deschidă ca să înfrunte primejdia cunoașterii ? Asta era ceea ce voia Bencio și ceea ce, poate, nu voise Berengario ?

M-am simțit răvășit și cuprins de teamă în gândurile mele Poate ca ele nu se potriveau unui novice, care trebuia doar să urmeze cu sfințenie și umilință regula, pentru toți anii care aveau să vină - lucru pe care l-am făcut după asta, 'fără să-mi pun alte întrebări, în timp ce în jurul meu lumea se scufunda tot mai mult într-o furtună de sânge și de nebunie.

Era ora mesei de dimineață și m-am dus la bucătărie unde eram acum prieten cu bucătarii, și ei mi-au dat câte ceva din ce era mai bun de mâncare.

187

Ziua a treia *Sexta*

în care Adso ascultă mărturiile lui Salvatore, care nu se pot rezuma în puține cuvinte, dar care îi inspiră multe meditații îngrijorătoare în timp ce mîncam, l-am văzut într-un colț pe Salvatore, care se vedea bine că se împăcase cu bucătarul, devorînd, plin de bucurie, o plăcintă cu carne de oaie. Mîncă de parcă nu mai mîncase niciodată în viața lui, nelăsînd să cadă nici o firimitură, și părea să-l slăvească pre Domnul Dumnezeu pentru întîmplarea aceea nemaipomenită.

Mi-a făcut semn și mi-a spus, în limbajul acela neobișnuit al lui, că mîncă pentru toți anii în care ținuse post. I-am pus cîteva întrebări. Mi-a vorbit despre o copilărie foarte dureroasă într-un sat în care aerul era rău, ploile cădeau mai tot timpul și cîmpurile putrezeau, în timp ce aerul era otrăvit de miasme ucigătoare. Au fost acolo, după cîte am înțeles, inundații anotimpuri de-a rîndul, încît pe cîmpuri nu mai existau brazde, și dintr-o baniță de semințe se scotea o jumătate, și apoi din jumătatea aceea nu se mai alegea nimic, chiar și seniorii aveau chipurile palide ca ale săracilor, deși, a observat Salvatore, săracii mureau în număr mai mare decît seniorii, poate (a spus el zîbind) pentru că erau mai numeroși... O măsură costa cincisprezece *soldi*, o baniță, șazeci de *soldi*, predicatorii vesteau sfîrșitul lumii, dar părinții și bunicii lui Salvatore își aminteau că așa fusese și în alte dați, astfel încît traseră concluzia că lumea era mereu pe sfîrșite. Și așa, după ce au mîncat toate blestematele de păsări și toate animalele spurcate care se puteau găsi, s-a pornit vorbă că unii, în sat, începuseră să dezgroape morții. Salvatore da lămuriri cu mare pricepere, de parcă ar fi fost un histrion, cum se puseseră să facă acei *homeni malissimi*, care scurtau cu degetele pămîntul din cimitire, a doua zi după ce-și dădea sfîrșitul cîte unul.

„Gnam!” spunea, și mușca din plăcinta cu

188

carne de oaie, dar eu vedeam pe fața lui strîmbătura disperatului care mîncă din cadavru. Și apoi, nemulțumiți de a scociorî în pămîntul sfînt, alții, mai răi decît primii, ca niște tîlhari de drumul mare, se tupilau în pădure ca să le sară în spinare călătorilor. „Zac!”, făcea Salvatore, cu cuțitul la gît, și „Gnam!”. Și cei mai răi dintre cei răi îi momeau pe copii cu cîte un ou sau vreun măr și nu le mai lăsau nici oasele, dar, cum a ținut Salvatore să mă lămurească imediat și foarte serios, după ce-i frigeau mai întîi. A povestit despre unul care a venit în sat să vîndă carne friptă pe puțini bani și toți nu știau cum să se

bucure mai mult de norocul acela, pînă ce preotul le-a spus că era vorba de carne de om, și omul a fost făcut bucăți de mulțimea turbată. Dar, în aceeași noapte, un oarecare din sat s-a dus să sape mormîntul celui omorît și i-a mîncat carnea canibalului, așa încît, cînd l-a descoperit, satul l-a osîndit la moarte și pe el. Dar Salvatore nu mi-a povestit numai despre asta. Cu vorbe trunchiate, silindu-mă să-mi reamintesc puținul pe care-l știam din provensală și din dialectele italiene, mi-a spus povestea fugii sale din satul natal și cum a cutreierat el prin lume. Și în povestea sa am recunoscut multe din cîte auzisem și întîlnisem pe drum, și multe altele pe care le-am aflat după aceea le recunosc acum, așa că nu sînt sigur că nu-i atribui lui, după atîta timp, întîmplări și fărădelegi care au aparținut altora, mai înainte lui și după el, și care acum, în mintea mea obosită, se amestecă făcînd o singură imagine, chiar prin puterea închipuirii care, unind amintirea aurului cu cea a muntelui, își făurește ideea unui munte de aur.

Adesea în timpul călătoriei îl auzisem pe Guglielmo spunînd *cei simpli*, termen prin care unii dintre confrății lui desemnau nu numai poporul, ci, în același timp, și pe cei fără carte. Expresie care mi s-a părut a fi întotdeauna generală, pentru că în orașele italiene întîlnisem neguțători și meșteșugari care nu erau oameni ai Bisericii, dar care nu erau nici oameni fără știință de carte, chiar dacă cunoștințele lor se arătau prin intermediul limbii vulgare. Și, pentru a spune adevărul, unii dintre tiranii care guvernau peninsula pe vremea aceea nu aveau habar de știința teologică, de cea medicală, de logică și de latină, dar desigur nu erau oameni simpli sau lipsiți de pregătire. De aceea, cred că și maestrul meu, cînd vorbea despre cei simpli, folosea un concept mai degrabă simplu. Dar, fără îndoială, Salvatore nu era un om simplu, venea de undeva de la țară, dintr-un loc aflat de secole Pradă mizeriei și puterii nemăsurate a seniorilor feudali. Era

189
un om simplu, dar nu era un prost. Visa și el o altfel de lume care, pe vremea cînd a fugit de-acasă de la ai lui, după cum mi-a spus, căpăta aspectul meleagurilor unde curge lapte și miere, unde în copaci atîrnă burdufuri cu brînză și șiraguri de cîrnați aromați.

împins de nădejdea aceasta, ca și cînd n-ar fi vrut să creadă că lumea nu este altceva decît o vale a plîngerii, în care (așa cum m-au învățat) chiar și nedreptatea a fost prevăzută de providență pentru a păstra echilibrul lucrurilor, unde scopul cel mai adesea

ne scapă, Salvatore a călătorit prin tot felul de locuri, de la natalul său Monferrato pînă în Liguria, apoi în sus spre Provența și spre pămînturile regelui Franței.

Salvatore a rătăcit prin lume cerșind, prădînd, pre-făcîndu-se bolnav, tocmindu-se în slujba vremelnică a vreunui senior, luînd apoi din nou calea codrului, și apoi calea cea dreaptă. După povestirea lui, l-am văzut unindu-se cu acele bande de răufăcători pe care apoi, în anii ce au urmat, le-am întîlnit yînturîndu-se prin Europa: falși călugări, șarlatani, escroci, înșelători, rufoși și zdrențăroși, leproși și schilozi, ambulanți, hoinari, trubaduri, călugări fără patrie, studenți pribegi, pungași, trișori, mercenari, invalizi, jidovi rătăcitori, scăpați de necredincioși cu mintea distrusă, nebuni, fugari urmăriți, răufăcători cu urechile retezate, sodomiți, și, printre ei, meșteșugari ambulanți, țesători, căldărari, meșteri de scaune, rotari, tocilari, împletitori de paie, zidari și iar ticăloși de tot felul, pungași, nemernici, lichele, călăuze necinstite, pleava societății, vagabonzi faimoși sau oarecare, și canonici, și preoți vînduți, și sterpelitori, și oameni obișnuiți să trăiască din încrederea altora, falsificatori de bule și de sigilii papale, vînzători de indulgențe, falși paralitici care se lungeau la ușile bisericilor, călugări rătăcitori fugiți de la schituri, vînzători de relicve, preoți care vindeau iertarea, ghicitori și chiro-manți, necromanți, tămăduitori, falși cerșetori și păcătoși de tot soiul, corupători de călugărițe și de fete cu tertipuri și violențe, simulanți de hidropizie, epilepsie, hemoroizi, gută și plăgi, dacă nu și de nebulie melancolică. Erau unii care-și lipeau plasturi pe corp pentru a se preface bolnavi de ulcere de nevindecat, alții care-și umpleau gura cu o substanță de culoarea sîngelui, pentru a se preface că varsă atinși de un rău ascuns, șmecheri care se făceau că au unul din membre lovit de boală, sprijinindu-se în cîrje fără să aibă nevoie de ele și simulînd epilepsia, rîia, furunculele, umflăturile, punîn-du-și legături, tinctură de șofran, cu fiare la mîini, fese pe cap, amestecîndu-se împuțiți printre oamenii din biserici, și

190

lăsîndu-se să cadă dintr-o dată prin piețe, scuipînd bale și dînd ochii peste cap, lăsînd să le curgă din nas scursori din zeamă de mure și cinabru, ca să smulgă bani și de mîncare de la oamenii speriați care-și aminteau de îndemnurile sfinților părinți la împărțirea de pomeni: împarte cu cei flămînzi pîinea ta, adu-l în casa ta pe cel care n-are acoperiș, să-l vizităm pe Christos, să-l

primim pe Christos, să-l îmbrăcăm pe Christos pentru că, așa cum apa curăță focul, așa și pomana ne curăță de păcate. Și după faptele pe care le povestesc, de-a lungul cursului Dunării am văzut și încă mai văd mulți dintre acești șarlatani care-și aveau numele și împărțeala lor în legiuni, ca dracii: *accapponi* (castratori de cocoși), *lotori* (înnoroșiți), *protomedici* (medici de curte), *pauperes verecundi* (săraci sfioși), *mor-ghigeri* ([aprox.] potoliții), *affamiglioli* (încîrduiții), *crociari* (cruciații), *alacerbati* (iuții), relicvari, înfăinați, *falpatori*, *iucchi* (lilieci), *spectini* (făloși), *cochini* (muzicanți de tarantelă), *acconi* și *admiracti* (demni de privit), *mutuatori* (care împrumută), *attermanti* (cuprinși de tremurici), *cagnabaldi* (cîini curajoși), *falsibordoni* (falși sprijinitori), *accadenti* (picați pe nepusă masă), *alacrimanti* (înlăcrimați) și *affarfanti* (îndrăciți).

Era ca un mîl ce se scurgea pe cărările lumii noastre, și printre ei se amestecau predicatori de bună-credință, eretici în căutare de o nouă pradă, provocatori de neînțelegeri. Chiar papa Ioan fusese cel care, temîndu-se mereu de mișcarea oamenilor simpli care propovăduiau și practicau sărăcia, voise să scape de predicatorii cerșetori care, după cum spunea el, îi atrăgeau pe curioși arborînd drapele pictate cu figuri, predicînd pentru bani și storcînd bani. Avea oare dreptate papa simoniac și corupt să compare niște călugări cerșetori, care predicau sărăcia, cu aceste bande de dezmoșteniți și de jefuitori? Eu, în zilele acelea, după ce călătorisem puțin prin Peninsula Italică, nu mai aveam o părere prea limpede : auzisem despre călugării din Altopascio care, predicînd, amenințau cu excomunicări și făgăduiau indulgențe, erau foarte iertători în privința jafurilor și a fratricidelor, a omuciderii și a sperjurului legat de bani, anunțau că în spitalul lor se țineau în fiecare zi o sută de slujbe, pentru care adunau daruri, și că din bunurile lor erau înzestrate două sute de fete sărace. Și auzisem vorbindu-se de fratele Paolo Zoppo, care trăia în Pădurea Rieti ca un pustnic și se lăuda că primise nemijlocit, chiar de la Sfîntul Duh, revelația că actul carnal nu era un Păcat: așa își ademenea victimele pe care le numea surori,

191

obligîndu-le să se biciuiască goale, îngenunchind pe pămînt de cinci ori, în formă de cruce, înainte ca el să le înfățișeze pe victime lui Dumnezeu, și de-a fi primit de la ele ceea ce el numea sărutul păcii. Dar era adevărat ? Și ce îi lega pe acești pustnici, care-și spuneau iluminați, de călugării săraci care străbăteau drumurile peninsulei făcînd cu adevărat penitență, rău văzuți de

clerul și de episcopii cărora ei le biciuiau viciile și jafurile ?
Din povestea lui Salvatore, așa cum se amestecau lucrurile cu cele pe care eu le știam deja, văzîndu-le chiar eu, aceste deosebiri nu apăreau la lumina zilei: orice părea să semene cu orice. Uneori îmi părea unul dintre acei milogi din Tourenne despre care spune povestea că la apropierea coșciugului făcător de minuni al Sfintului Martin au rupt-o la fugă de teamă ca sfântul să nu-i vindece, lipsindu-i astfel de izvorul cîștigurilor lor, și sfântul, fără îndurare, i-a mîntuit mai înainte de a ajunge la graniță, pedepsindu-i pentru ticăloșia lor, făcîndu-i să-și recapete vloga încheieturilor. Uneori, în schimb, chipul de fiară al călugărului se lumina de o lumină dulce cînd îmi povestea cum, trăind printre bandele acelea, ascultase cuvîntul predicatorilor franciscani, și fiind el sub cerul liber înțelesese că viața săracă și rătăcitoare pe care o duceau nu trebuia să fie luată ca o neapărată nevoie, ci ca pe un gest fericit de devotament, și intrase să facă parte din secte și din grupuri penitențiale ale căror nume el le pocea și le descria foarte nepotrivit doctrina. Am dedus din asta că întîlnise patarini și valdezi, și poate catari, arnaldiști și umiliți, și că rătăcind prin lume trecuse din grup în grup, luîndu-și treptat ca misiune condiția sa de rătăcitor, și făcînd pentru Domnul ceea ce făcuse mai înainte pentru stomacul lui.

Dar cum și pînă cînd ? După cîte am înțeles, cu vreo treizeci de ani înainte, se alipise pe lîngă o mănăstire de minoriți în Toscana și acolo își pusese rasa Sfintului Francisc, fără să intre în ordin. Acolo, cred, învățase stropul acela de latină pe care-l vorbea, amestecîndu-l cu graiurile din toate locurile în care, sărac fără patrie, fusese, și ale tuturor tovarășilor de vagabondaj pe care-i întîlnise, de la mercenarii din patria sa, pînă la bogomilii dalmați. Aici se dedicase vieții de pocăință, spune el (pocăiți-vă-ți, îmi cita el cu ochi inspirați, și am auzit din nou formula care-i stîrnise curiozitatea lui Guglielmo), dar, după cîte se pare, și frații minori pe lîngă care adăsta aveau idei încîlcite pentru că, mînioși pe canonicul de la biserica vecină, acuzat de jafuri și de alte nelegiuiri, i-au năvălit într-o zi în casă și l-au azvîrlit pe scară, din care păcătosului i

192

se trase moartea; apoi i-au jefuit biserica. Pentru care fapt episcopul a trimis oameni înarmați, călugării s-au risipit și Salvatore a rătăcit îndelung prin Italia de nord cu o bandă de călugărași sau de minoriți cerșetori, fără lege și fără rînduială. De aici a venit din nou în Tolosano, unde a auzit despre o întîmplare

deosebită, și în vremea asta se înflăcăra la povestit, despre marile isprăvi ale cruciaților. Un grup mare de păstori și de oameni umili s-au unit într-o zi ca să treacă marea și să lupte împotriva vrăjmașilor credinței. Li s-a spus ciobănașii. De fapt, ei voiau să scape de locurile lor blestemate. Aveau două căpetenii care le vîrau în cap niște teorii false, un sacerdot care fusese izgonit de la biserica lui pentru că se purtase necuviincios, și un călugăr apostat, din ordinul Sfîntului Benedict. Aceștia îi făcuseră pe nefericiții aceia să-și iasă din minți în așa măsură, încît, alergînd cu disperare după ei, chiar și băieți de șaisprezece ani, împotriva voinței părinților, avînd cu ei doar o desagă și-o bîtă, fără bani, pără-sindu-și ogoarele lor, îi urmau ca o turmă și alcătuiau o adunare foarte mare. După asta n-au mai ascultat nici de dreptate, nici de vreo chibzuință, ci numai de forța și de bunul lor plac. Faptul că se găseau laolaltă, în sfîrșit liberi și cu o nedeslușită nădejde de pămînturi făgăduite i-a adus într-o stare ca de beție. Străbăteau satele și orașele jefuind totul în calea lor, și dacă vreunul dintre ei era arestat, lua cu asalt temnițele și-l eliberau. Cînd au intrat în fortăreața Parisului, ca să dea drumul unora dintre tovarășii lor pe care seniorii puseseră să fie prinși, deoarece armașul Parisului încerca să opună rezistență, l-au lovit și l-au aruncat pe treptele fortă-reței și au spart ușile temniței. Apoi s-au răsîndit să se bată în cîmpul Saint-Germain. Dar nimeni n-a îndrăznit s-o pornească împotriva lor și au ieșit din Paris, pornind spre Aquitania. Și-i omorau pe toți evreii pe care-i întîlneau, oriunde se aflau, și-i jefuiau de avutul lor.

— De ce pe evrei ? l-am întrebat pe Salvatore. Și mi-a răspuns:

— De ce nu ? Și mi-a explicat că toată viața învățaseră de la predicatori că evreii erau dușmanii creștinătății și își adunau bogățiile la care nu aveau dreptul. L-am întrebat dacă nu era totuși adevărat că bogățiile erau adunate de seniori și de episcopi, prin dijme, și că ciobănașii nu se luptau cu dușmanii lor adevărați. Mi-a răspuns că atunci cînd dușmanii adevărați sînt prea puternici, trebuie să-și aleagă dușmani mai slabi. M-am gîndit atunci că de aceea oamenii simpli sînt numiți așa. Numai¹ cei puternici știu întotdeauna, foarte

limpede, cine sînt dușmanii lor adevărați. Seniorii nu doreau ca acești ciobănași să le pună în pericol bunurile și a fost un mare noroc pentru ei că mai-marii ciobănașilor le băgaseră în cap ideea că multe dintre bogății erau în mîinile evreilor. Am întrebat cine îi băgase în cap mulțimii că trebuie să-i atace pe evrei. Salvatore nu-și aducea aminte. Cred că atunci cînd se

adună grupuri de oameni atît de mari ascultînd de o făgăduială și cer numaidecît ceva, nu se știe niciodată cine vorbește dintre ei. M-am gîndit că mai-marii lor primiseră învățătura în mănăstiri și în școlile episcopale, și vorbeau limba seniorilor, chiar dacă o traduceau în limba pe care o înțelegeau și ciobanii. Și ciobănașii nu știau unde ședea papa, dar știau unde ședeau evreii. În sfîrșit, au asediat o altă fortăreață a regelui Franței, unde evreii, speriați, fugiseră cu grămada să se ascundă. Și evreii, urcați pe zidurile fortăreței, se apărau plini de curaj și de disperare, aruncînd cu lemne și cu pietre. Dar ciobănașii au aprins focul la poarta fortăreței, chinuindu-i pe evreii adăpostiți cu fumul și cu focul. Și evreii, neputînd să scape, fiind mai împăcați cu gîndul de a se omorî singuri decît să cadă în mîinile necircumcișilor, i-au cerut unuia dintre ai lor, care părea cel mai curajos, să-i ucidă cu spada. El a primit și a ucis vreo cinci sute dintre ei. Apoi a ieșit din fortăreață, cu copiii evreilor uciși, și a cerut ciobănașilor să fie botezat. Dar ciobănașii i-au spus : tu ai făcut un omor atît de mare printre oamenii tăi și acum vrei să scapi de moarte? Și l-au făcut bucăți, păstrînd copiii, pe care i-au botezat. Apoi s-au îndreptat spre Carcassone, săvîrșind multe jafuri sînge roase în drumul lor. Atunci regele Franței a dat de știre că ei întrecuseră orice măsură și a poruncit să li se stea împotriva în orice oraș prin care treceau, iar evreii să fie apărați chiar și ei, ca orice oameni ai regelui.

De ce s-a grăbit regele să vină așa în sprijinul evreilor în momentul acela ? Poate pentru că s-a temut de ceea ce aveau să facă ciobănașii în tot regatul și că numărul lor avea să crească peste măsură. Atunci a simțit dragoste și pentru evrei, fie că evreii erau de trebuință trebilor negustorești ale regatului, fie că trebuia să-i distrugă pe ciobănași și trebuia ca bunii creștini să găsească cu toții motiv să deplîngă fărădelegile acelora. Dar mulți creștini nu s-au supus regelui; gîndind că nu era drept să-i apere pe evrei, care totdeauna fuseseră dușmanii credinței creștine. Și în multe orașe oamenii din popor care trebuiau să plătească evreilor camătă erau bucuroși cînd ciobănașii îi pedepseau pentru bogăția lor. Atunci regele a poruncit, sub pedeapsa cu moartea, să nu mai

194

fie ajutați ciobănașii. A adunat o oaste numeroasă și i-a atacat și mulți dintre ei au fost uciși, alții au scăpat cu fuga și s-au ascuns în păduri unde au pierit din cauza lipsurilor. În scurtă vreme au fost nimiciți cu toții și trimișii regelui i-au prins și i-au spînzurat

cîte douăzeci-treizeci deodată de copacii cei mai înalți, pentru ca vederea cadavrelor lor să slujească de exemplu veșnic și nimeni să nu mai cuteze să tulbure liniștea regatului.

Ciudat e că Salvatore mi-a spus această poveste ca și cum ar fi fost vorba de o faptă plină de virtute. Și, de fapt, rămînea convins că mulțimea ciobănașilor pornise să cucerească Mormîntul lui Christos și să-l elibereze de necredincioși și nu mi-a fost cu putință să-l fac să creadă că această atît de frumoasă cucerire se și făcuse, în vremea lui Petru Eremitul și a Sfîntului Bernard, și sub stăpînirea lui Ludovic cel Sfînt, regele Franței. Oricum, Salvatore nu s-a dus la necredincioși pentru că trebuia să se îndepărteze cît mai repede de pămîin-turile Franței. A trecut în ținutul novarez, mi-a spus, dar ce s-a întîmplat cu acest prilej a rămas tare încurcat. Și, în sfîrșit, a sosit la Casale, unde a fost primit în mănăstirea minoriților (aici cred că l-a întîlnit pe Remigio), tocmai la vremea cînd mulți dintre ei, urgisiți de papă, își schimbau rasa și căutau adăpost pe lîngă mănăstirile vreunui alt ordin, ca să nu ajungă pe rug. Cum, de fapt, ne povestise și Ubertino. Din pricina nenumăratelor sale experiențe în multe munci manuale (pe care le îndeplinise și în scopuri necurate cînd rătăcea liber, și în scopuri sfînte, cînd rătăcea întru iubirea Domnului), Salvatore a fost luat numaidecît de către chelar ca propriul său ajutor. Și iată de ce, de mai mulți ani, ședea acolo, prea puțin preocupat de fastul ordinului și foarte mult de pivniță și împărțeala alimentelor, putînd să mănînce în voie, fără să fure, și să-l laude pre Domnul, fără să fie ars.

Aceasta a fost povestea pe care am auzit-o de la el, între o îmbucătură și alta, și m-am întregat ce anume născocise și ce trecuse sub tăcere.

L-am privit plin de curiozitate, nu datorită peripețiilor prin care trecuse, ci tocmai pentru că tot ce i se întîmplase mi se părea o epitomă strălucită a atîtor evenimente și mișcări care făceau încîntătoare și de neînțeles Italia acelor vremi.

Ce ieșise la iveală din spusele acelea ? Imaginea unui om cu o viață plină de aventuri, gata să-l omoare chiar și pe semenul său fără să-și dea seama de propria fărădelege. Dar, cu toate că pe vremea aceea orice încălcare a legii divine mi se Părea la fel ca și alta, începeam încă de pe atunci să înțeleg

195

unele fenomene despre care auzeam vorbindu-se, și înțelegeam că una e un masacru pe care o mulțime, aflata aproape în extaz și încurcînd legile necuratului cu cele ale Domnului, putea să-l

săvîrșească, și alta fărădelegea omului în parte, făptuită cu sînge rece, în tăcere și cu viclenie. Și nu mi se părea că Salvatore putea să fie mînjit cu vreo asemenea crimă.

Pe de altă parte, voiam să descopăr cîte ceva despre insinuările Abatelui și îmi tot fugea gîndul la fra Dolcino, despre care nu știam aproape nimic. Și totuși duhul lui părea să plutească peste multe discuții pe care le auzeam purtîndu-se în acele zile.

Așa că l-am întrebat fără ocol:

— în călătoriile tale nu l-ai întîlnit cumva și pe fra Dolcino ?

Reacția lui Salvatore a fost neașteptată. A căscat ochii, și niciodată nu-i putuse avea mai căscați, s-a închinat de mai multe ori, a șoptit cîteva fraze trunchiate într-o limbă pe care de data asta chiar n-am înțeles-o. Dar mi s-au părut fraze de tăgadă. Pînă atunci mă privise cu simpatie și încredere, așa putea spune cu prietenie. În clipa aceea m-a privit chiar cu vrăjmășie. Apoi, cu un pretext, a plecat.

Acum nu mai puteam răbda deloc. Cine era acest călugăr care inspira groază oricui auzea de el ? Am hotărît să nu mai rămîn prea multă vreme pradă dorinței mele de a ști. O idee îmi fulgeră prin minte. Ubertino ! El însuși pronunțase acest nume, în prima seară cînd l-am întîlnit, el știa totul despre întîmplările încurcate și limpezi ale călugărilor, călugărașilor și ale altora din acei ultimi ani. Unde puteam să-l găsesc la ceasul acela ? Desigur în biserică, cufundat în rugăciune. Și m-am îndreptat într-acolo, văzînd că mă bucuram de un moment de libertate.

Nu l-am găsit, ba chiar nu l-am găsit pînă seara. Și așa am rămas pradă curiozității mele, în timp ce se întîmplau celelalte lucruri despre care trebuie să povestesc acum.

196

Ziua a treia *Nona*

în care Guglielmo îi vorbește lui Adso despre marele fluviu al ereziei, despre rolul celor simpli în Biserică, despre îndoielile sale privitoare la cunoașterea legilor generale și, fără vreo legătură, spune și despre cum a descifrat semnele necromantice lăsate de Venanzio

L-am găsit pe Guglielmo la cuptorul fierăriei, lucrînd cu Nicola, absorbiți amîndoi de treaba lor. Așezaseră pe tejgheaua de lemn o mulțime de discuri minuscule de sticlă, pregătite poate pentru a fi îmbinate în încheieturile unui vitraliu, și pe unele le făcuseră astfel cu instrumentele, adu-cîndu-le la grosimea dorită.

Guglielmo le încerca punîndu-le la ochi. La rîndul său, Nicola da porunci fierarilor să meșterească rama aceea ca o furcă mică, în

care sticlele bune să poată fi mai apoi vîrîte.

Guglielmo bombănea îmbufnat pentru că pînă în clipa aceea lentilele care-i conveniseră cel mai mult erau de culoarea smaraldului, și el spunea că nu voia să vadă pergamentele ca pe niște pajiști. Nicola s-a depărtat ca să-i supravegheze pe fierari. În timp ce tot umbla cu micile sale discuri, i-am povestit despre dialogul meu cu Salvatore.

— Omul a avut tot felul de experiențe, a spus, poate că a fost într-adevăr cu dolcinienii. Abația asta este chiar un microcosmos, iar cînd îi vom avea aici pe legații papei Ioan și pe fratele Michele, vom fi într-adevăr cu toții.

— Maestre, i-am spus, eu nu mai înțeleg nimic.

— în legătură cu ce, Adso ?

— în primul rînd, în legătură cu deosebirea dintre grupurile deeretici. Dar despre asta am să vă întreb mai pe urmă. Acum sînt chinuit de problema însăși a deosebirii. Mi s-a părut că, vorbind cu Ubertino, domnia voastră încercați să-i demonstrați că sfinții și ereticii sînt cu toții egali. Și-n schimb, vorbind cu Abatele, vă dați silința să-i lămuriiți

197

deosebirea dintre un eretic și altul, și dintre eretici și dreptcredincioși. Adică dumneavoastră îl învinuiți pe Ubertino că-i socoate deosebiți pe cei care de fapt erau egali, și pe Abate că-i socoate egali pe cei care de fapt erau deosebiți. Guglielmo puse pentru o clipă lentilele pe masă.

— Bunul meu Adso, a spus, să încercăm să facem niște deosebiri, și să deosebim totuși folosind termenii școlilor de la Paris. Deci, spun cei de acolo, toți oamenii au aceeași formă substanțială, sau mă înșel ?

— Desigur, am spus eu mîndru de știința mea, sînt animale, dar raționale, și ceea ce le este propriu este că sînt capabile să rîdă.

— Foarte bine. Totuși, Toma se deosebește de Bonaventura și Toma e gras, în vreme ce Bonaventura e slab, și chiar se poate întîmpla ca Ugucione să fie rău, în timp ce Francesco să fie bun, iar Aldemaro e un flegmatic, în timp ce Agilulfo e supărăcios. Sau nu?

— Fără îndoială că așa e.

— Și atunci însemnează că există identitate între oameni deosebiți, în ceea ce privește forma lor substanțială, și diversitate în ceea ce privește accidentele, sau în ceea ce privește terminațiile lor superficiale.

— Firește că așa e.

— Și atunci când îi spun lui Ubertino că aceeași natură umană stă atît înaintea dragostei de bine, cît și a dragostei de rău, încerc să-l conving pe Ubertino despre identitatea naturii umane. Când îi spun apoi Abatelui că există deosebire între catar și valdez, stărui asupra varietății accidentelor lor. Și stărui asupra acestui lucru pentru că se întîmpla să fie ars pe rug un valdez, punîndu-i-se în seamă faptele unui catar, și viceversa. Și când este ars un om se arde substanța lui individuală și se reduce de-a dreptul la nimic ceea ce era un act concret de a ființa, bun prin sine însuși, măcar în ochii lui Dumnezeu care-l păstra în ființă. Ți se pare un motiv întemeiat pentru a stărui asupra diferențelor?

— Da, maestre, am răspuns eu cu înflăcărare. Și acum înțeleg de ce vorbiți așa și socotesc tare bună filosofia domniei voastre.

— Nu e a mea, a spus Guglielmo, și nici nu știu dacă într-adevăr este cea bună. Dar important este că tu ai înțeles. Ia să vedem acum, care e problema cealaltă, de care vorbeai.

— Este, am spus, că socotesc că nu sînt bun de nimic. Nu mai izbutesc să deosebesc deosebirea accidentală dintre valdezi, catari, săraci din Lyon, umiliți, beghini, pințochieri,

198

lombarzi, gioachimiți, patarini, apostolici, săracii lombarzi, arnaldiști, guglielmiți, ciraci ai spiritului liber și luciferini. Cum să fac oare ?

— Oh, bietul meu Adso, a rîs Guglielmo, dîndu-mi o palmă prietenească după ceafă, ai foarte multă dreptate! Vezi, e ca și cum în ultimele două secole, și chiar mai înainte, lumea asta a noastră a fost străbătută de suflări de nemulțumire, speranță și disperare, toate laolaltă... Sau nu, nu e o analogie prea potrivită. Gîndește-te la un fluviu, năvalnic și măreț, care curge pe mile și mile de loc între maluri puternice, și tu știi unde este fluviul, unde este malul, unde este uscatul. La un moment dat, fluviul, obosit pentru că a curs prea multă vreme și pe locuri prea întinse, pentru că se apropie de mare, care nimicește în sine toate fluviile, nu mai știe ce este. Devine propria sa deltă. Rămîne, poate, un braț mai mare, dar multe se ramifică, în toate direcțiile, și se reîntîlnesc unele într-altele, și nu mai știi care stă la originea cui, și uneori nu știi ce mai este atunci fluviu, și ce mai e mare...

— Dacă înțeleg alegoria dumneavoastră, fluviul este cetatea lui Dumnezeu, sau împărăția celor drepiți, care se apropie de mileniu, și în această nesiguranță ea nu mai durează, se nasc

profeți adevărați și mincinoși și totul se unește în cîmpia cea mare unde va fi Armagedonul...

— Nu mă gîndeam chiar la asta. Dar e adevărat că și între noi, franciscanii, e mereu trează ideea unei a treia vîrste și a venirii regatului Sfîntului Duh. Nu, mai degrabă încercam să te fac să înțelegi cum trupul Sfîntei Biserici, care a fost de-a lungul secolelor chiar trupul întregii societăți, poporul lui Dumnezeu, a devenit prea bogat și mare, și tîrăște cu sine zgura tuturor țărilor pe care le-a străbătut și și-a pierdut propria puritate. Brațele deltei sînt, dacă vrei, tot atîtea încercări ale fluviului de a curge cît mai repede cu putință spre mare, sau spre momentul purificării. Dar alegoria mea nu era desăvîrșită, nu slujea decît ca să-ți arate cum ramificările ereziei și ale mișcărilor de înnoire, cînd fluviul nu mai curge bine, sînt numeroase și se confundă între ele. Poți însă să adaugi la neizbutita mea alegorie imaginea cuiva care încearcă să reconstruiască, dîndu-și toată silința, malurile fluviului, dar nu izbutește. Și unele brațe ale deltei sînt îngropate, altele sînt aduse din nou prin canale artificiale la fluviu, altele sînt încă lăsate să curgă, pentru că nu poate fi ținut totul în frîu și e bine ca fluviul să piardă o parte din propria apă dacă vrea să rămînă întreg în curgerea lui, dacă vrea să aibă un curs ușor de recunoscut.

199

— înțeleg tot mai puțin.

— Și eu. Nu mă mai pricep să vorbesc în parabole. Uită povestea asta cu fluviul. Caută mai degrabă să înțelegi cum multe dintre mișcărilor pe care le-ai numit s-au născut cel puțin acum două sute de ani și că au murit, altele sînt mai noi...

— Dar cînd se vorbește despre eretici, se vorbește de toți împreună.

— E adevărat, dar aceasta este una dintre modalitățile în care erezia se răspîndește și una dintre modalitățile prin care este distrusă.

— Iar nu înțeleg.

— Doamne, Dumnezeule, ce greu e! Bine. închipuie-ți că tu ești un reformator al moravurilor și strîngi cîțiva tovarăși pe vîrfurile unui munte, ca să trăiești în sărăcie. Și, după puțin timp, vezi că mulți vin la tine, chiar din locuri îndepărtate, și te consideră un proroc sau un nou apostol și te urmează. Vin cu adevărat pentru tine sau pentru ceea ce spui ?

— Nu știu; sper. Altfel de ce-ar veni ?

— Poate pentru că au auzit de la părinții lor povești cu alți

reformatori sau legende despre comunități mai mult sau mai puțin perfecte, și se gîndesc că aceasta ar fi aceea sau aceea aceasta.

— Și așa orice mișcare moștenește copiii altora ?

— Firește, pentru că aici dau fuga în cea mai mare parte oamenii simpli, care nu au subtilități doctrinale. Și totuși mișcările de reformă a moravurilor iau naștere în locuri și moduri deosebite și cu doctrine deosebite. De exemplu, se confundă adesea catarii cu valdezii. Dar există între ei o mare deosebire. Valdezii predicau o reformă a moravurilor înlăun-trul Bisericii, catarii predicau o Biserică deosebită, o deosebită înțelegere a lui Dumnezeu și a moralei. Catarii gîndeau că lumea era împărțită între forțele opuse ale binelui și ale răului și constituiseră o biserică în care se deosebeau cei perfecți de simplii credincioși și aveau consfințirile lor și ritualurile lor: alcătuiseră o ierarhie foarte severă, aproape ca aceea a Sfintei noastre Maici Biserica, și nu se gîndeau cîtuși de puțin să distrugă orice formă de putere. Ceea ce explică de ce au aderat la catari și unii oameni din conducere, înstăriți, posedînd feude. Și nici nu se gîndeau să reformeze lumea, pentru că împotrivirea dintre bine și rău nu va putea fi niciodată armonioasă. Valdezii, în schimb (și cu ei arnal-diștii și săracii lombarzi), voiau să alcătuiască o lume deosebită, bazată pe un ideal de sărăcie, pentru asta adunau

200

pe lîngă ei pe cei fără avere și trăiau în comun din roadele muncii mîinilor lor. Catarii respingeau sfintele taine ale Bisericii, valdezii nu, respingeau doar spovedania auriculară.

— Și atunci de ce sînt confundați și se vorbește despre ei ca despre aceeași buruiană otrăvită ?

— Ți-am spus : ceea ce îi face să trăiască, îi face și să moară, își sporesc numărul cu oameni simpli care au fost stimulați de alte mișcări și care cred că este vorba de aceeași mișcare de revoltă și de speranță; și sînt distruși de inchizitorii care le atribuie unora greșelile altora, și dacă sectanții unei mișcări au făptuit un delict, acest delict va fi atribuit fiecărui sectant din fiecare mișcare.

Inchizitorii greșesc față de rațiune, pentru că pun împreună doctrine care se izbesc cap în cap; au dreptate însă față de greșelile altora, pentru că, de cum se naște o mișcare, ca de pildă de amaldiști, într-un oraș, vin să se amestece aici și cei care fuseseră sau ar fi fost catari sau valdezi în altă parte. Apostolii fratelui Dolcino predicau distrugerea fizică a clericilor și a seniorilor și au făptuit multe violențe; valdezii sînt împotriva

violentei și tot așa și călugărașii. Dar sînt sigur că pe vremea lui fra Dolcino s-au amestecat în grupul lui mulți care dăduseră deja ascultare predicilor valdezilor sau ale călugărașilor. Oamenii simpli nu pot să-și aleagă erezia, Adso, ci se adună pe lîngă cine predică pe meleagurile lor, pe lîngă cine trece prin satul sau prin piața lor. Și tocmai din asta trag profit dușmanii lor. A înfățișa în ochii poporului o singură erezie, care poate că îndeamnă în același timp și îndepărtarea plăcerii carnale, dar și comuniunea trupurilor, este o foarte bună artă de a predica, pentru că îi arată pe eretici drept o singură împletire de contradicții drăcești care lovesc dureros în simțămîntul tuturor.

— Deci nu există o legătură între ei și doar prin amăgirea diavolului un om simplu, care ar fi dorit să fie gioachinist sau spiritual, cade în mîinile catarilor sau viceversa ?

— Ba nu e așa. Haide s-o luăm de la început, Adso, și te asigur că încerc să-ți lămuresc un lucru despre care nici eu nu cred că dețin adevărul. Cred că greșeala este să crezi că mai întîi apare erezia, apoi vin cei simpli care i se dăruiesc și se încarcă de păcate. De fapt, la început apare condiția oamenilor simpli, apoi vine erezia.

— Și cum așa ?

— Tu știi bine ce-i înțelegerea constituirii poporului lui Dumnezeu. O turmă mare, oi bune și oi rele, ținute în frîu de cîinii ciobănești, soldații, sau puterea temporală, împăratul și seniorii, sub conducerea păstorilor, clericii, interpreții cuvîn-tului lui Dumnezeu. Imaginea e deplină.

201

— Dar nu e adevărat. Păstorii se luptă cu cîinii pentru că fiecare dintre ei vrea drepturile celorlalți.

— Așa este. Și tocmai asta face nesigură natura turmei. Ocupați cum sînt să se sfîșie pe rînd, cîinii și păstorii nu mai au grijă de turmă. O parte din ea rămîne afară.

— Cum afară ?

— La margine. Țăranii nu mai sînt țărani pentru că nu mai au pămînt sau ceea ce au nu le mai dă de mîncare. Orășenii nu mai sînt orășeni pentru că nu mai aparțin nici unei meserii, nici altei bresle, sînt poporul de jos, prada fiecăruia. Ai văzut vreodată pe cîmp grupuri de leproși ?

— Da, o dată am văzut o sută împreună. Diformi, cu carnea putrezindu-le, albicioasă toată, și tîrîndu-se în cîrjele lor, cu pleoapele umflate, ochii sîngerii, nici nu vorbeau, nici nu țipau: chițcăiau ca șoarecii.

— Ei sînt pentru poporul creștin ceilalți, cei care stau la marginea turmei. Turma îi urăște, ei urăsc turma; i-ar dori pe toți morți, pe toți atinși de lepră ca și ei.

— Da, îmi amintesc o poveste a regelui Tristan, care trebuia s-o condamne pe Isolda cea frumoasă și puneă s-o suie pe rug, și au venit leproșii și i-au spus regelui că rugul era pedeapsă de nimic, și că era una și mai grea. Și au strigat: dă-ne-o pe Isolda să fie a noastră, a tuturor, răul ne aprinde poftele, dă-o leproșilor tăi, privește, zdrențele noastre sînt lipite de rănile care supurează, ea, care lîngă tine huzurea în straie de stofă scumpă, căptușite cu blană de jder și împodobite cu pietre scumpe, cînd o să vadă bîrlogul leproșilor, cînd o să intre în colibecele noastre ca să se culce cu noi, atunci o să recunoască cu adevărat păcatul ce-a făcut și o să plîngă după foculețul ăsta dulce de mărăcini.

— Văd că, deși ești un novice al Sfîntului Benedict, ai niște lecturi destul de neobișnuite, a glumit Guglielmo, și eu am roșit pentru că știam că un novice nu ar fi trebuit să citească romane de dragoste, dar printre noi, cei mai tineri, circulau la mănăstirea din Melk și le citeam la lumina luminării, în timpul nopții. Dar n-are importanță, a reluat Guglielmo, ai înțeles ce vreau să spun. Leproșii alungați voiau să-i tragă pe toți în ruină cu ei. Și vor deveni cu atît mai răi cu cît îi vei înlătura și cu cît ți-i vei reprezenta ca pe-o adunătură de lemuri care-ți vor ție ruina, cu atît vor fi mai înlăturați. Sfîntul Francisc a înțeles acest lucru și prima lui hotărîre a fost să se ducă să trăiască cu leproșii. Nu se schimbă poporul lui Dumnezeu dacă nu sînt reprimiți la sînul său cei îndepărtați.

202

— Dar dumneavoastră vorbeați despre alți excluși, nu leproșii sînt cei care alcătuiesc mișcările ereticilor.

— Turma este ca o serie de cercuri concentrice, de la cele mai mari depărtări ale turmei pînă la periferia imediată. Leproșii sînt semn de înlăturare în general. Sfîntul Francisc înțelesese asta. Nu voia doar să-i ajute pe leproși, întrucît acțiunea sa s-ar fi mărginit la un prea sărac și ineficient act de milă. Voia să însemneze altceva. Ți-au spus despre predica pe care a ținut-o păsărilor ?

— Da, sigur că da, am auzit povestea aceasta atît de frumoasă și l-am admirat pe sfînt care se bucura de tovărășia acelor gingașe făpturi ale lui Dumnezeu, am spus cuprins de înflăcărare.

— Ei bine, află că ți-au spus o poveste greșită, sau mai bine zis povestea pe care ordinul o reface acum. Cînd Francisc a vorbit

mulțimii din oraș și magistraților și a văzut că toți aceia nu-l înțelegeau, a pornit spre cimitir și a început să predice corbilor și coțofenelor, șoimilor, păsărilor de pradă care se hrăneau cu cadavre.

— Ce lucru groaznic, am spus, deci nu erau păsări bune.

— Erau păsări de pradă, păsări alungate precum leproși.

Francisc se gîndea desigur la acel verset din Apocalipsă care spune : am văzut un înger înălțat în soare, strigînd cu tărie și spunînd tuturor păsărilor care zburau în soare, veniți și adu-nați-vă cu toate la banchetul lui Dumnezeu, mîncăți carnea regilor, carnea triburilor și a celor falnici, carnea cailor și a călăreților, carnea celor liberi și a sclavilor, a celor mici și a celor mari.

— Deci Francisc vrea să-i ațîțe pe cei alungați la revoltă ?

— Nu, aceasta au făcut-o doar Dolcino și oamenii lui. Francisc vrea să-i recheme pe cei alungați, gata să se răscoale, ca să facă parte din poporul lui Dumnezeu. Pentru a reface turma trebuiau regăsiți cei alungați. Francisc n-a izbutit, și-ți spun asta cu multă amărăciune. Pentru a-i readuce îndărăt pe cei alungați trebuia să facă schimbări înăuntrul Bisericii, pentru a face schimbări înăuntrul Bisericii trebuia să capete recunoașterea regulii sale, din care ar fi ieșit un ordin, și un ordin, cum a ieșit, ar fi refăcut imaginea unui cerc, la marginea căruia stau cei alungați. Așa că înțelegi acum de ce există bandele frățiorilor și ale gioachimiților, care adună în jurul lor pe cei alungați, din nou.

— Dar noi vorbeam despre Francisc, și deci despre cum erezia este produsul celor simpli și al celor alungați.

203

— Tocmai. Vorbeam despre alungații din turma oilor. De secole, în timp ce papa și împăratul se ciorovăiau în diatribele lor despre putere, aceștia au continuat să trăiască la margine, ei, adevărații leproși, căci leproșii sînt doar o figură născocită de Dumnezeu pentru ca noi să înțelegem această minunată parabolă, și spunînd „leproși” înțelegem „alungați, săraci, oameni simpli, fără avere, goniți de pe cîmpuri, batjocoriți în orașe”. Noi nu am înțeles, taina leprei a rămas să ne obsedeze pentru că nu am recunoscut aici natura semnului. Înălțurați cum erau din turmă, toți aceștia fuseseră gata să se supună, sau să dea naștere oricărei predici care, spunînd că ascultă de cuvîntul lui Christos, învinuiește de fapt felul cum se poartă cîinii și păstorii și făgăduiește că într-o zi ei vor fi pedepsiți. Asta cei puternici au înțeles-o întotdeauna. Reprimarea celor alungați cerea negreșit

reducerea privilegiilor lor, de aceea alungații care căpătau conștiința excluderii lor erau înfierăți ca eretici, indiferent de doctrina pe care o îmbrățișau. Iar aceștia, din partea lor, orbiți de excluderea lor, nu aveau de fapt interes pentru nici un fel de doctrină. Asta era iluzia ereziei. Fiecare era eretic, fiecare era dreptcredincios, nu contează credința pe care o oferă o mișcare, contează doar speranța pe care o propune. Toate ereziile sînt steagul unei realități a excluderii. Dă erezia deoparte și ai să găsești leprosul. Orice bătălie dusă împotriva ereziei vrea numai asta: ca leprosul să rămînă cum este. Iar în ceea ce îi privește pe leproși, lor ce să le mai ceri? Să deosebească în dogma trinitară sau în definiția euharistiei ce este drept și ce este greșit? Ei, Adso, astea sînt jocuri pentru noi, oamenii care fac teorii. Cei simpli au alte probleme. Și, bagă de seamă, le rezolvă pe toate în mod greșit. De aceea devin eretici.

— Dar de ce unii îi sprijină?

— Pentru că slujesc intereselor lor, care foarte rar privesc credința, și cel mai ades cucerirea puterii.

— Și de-asta Biserica din Roma îi acuză de erezie pe toți potrivnicii ei?

— De-asta, și de-asta recunoaște ca dreptăcredință acea erezie pe care o poate supune propriului control, sau pe care trebuie s-o accepte pentru că a devenit prea puternică și n-ar fi bine s-o aibă ca vrăjmașă. Dar nu există o regulă precisă, depinde de oameni, de împrejurări. Și asta stă în picioare și pentru seniorii mireni. Acum cincizeci de ani orașul Padova a dat un ordin prin care cine omora un om al Bisericii era condamnat la o amendă de *un danaro grosso*.

— Nimica toată!

204

— într-adevăr. Era un chip de a încuraja ura poporului împotriva clericilor, orașul era în luptă cu episcopul. Atunci înțelegi de ce, acum cîtăva vreme, la Cremona, supușii Imperiului îi ajutau pe catari, nu din motive de credință, ci ca să vîre la strîmtoare Biserica din Roma. Uneori magistraturile orășenești îi încurajau pe eretici să traducă în vulgară Evanghelia: vulgara a ajuns acum limba orașului, latina limba Romei și a mănăstirilor. Sau îi încurajau pe valdezi să afirme că toți oamenii, bărbați sau femei, mici sau mari, pot să dea învățătură altora și să predice, și muncitorul care este discipol după zece zile îl caută pe un altul căruia să-i devină maestru...

— Și așa înlătură deosebirea care îi face de neînlocuit pe clerici!

Dar atunci de ce uneori se întîmplă ca aceleași magistraturi orășenești să se revolte împotriva ereticilor și să dea mîină liberă Bisericii să-i ardă ?

— Pentru că își dau seama că expansiunea lor va pune în pericol chiar și privilegiile mirenilor care vorbesc în vulgară. În conciliul de la Laterano din 1179 (vezi că sînt povești petrecute cu aproape două sute de ani în urmă), Walter Map le atrăgea încă de pe atunci atenția împotriva a ceea ce avea să se întîmple dacă li se dădea credit acelor oameni idioti și neștiutori de carte care erau valdezii. A spus, dacă-mi amintesc bine, că ei nu au o locuință a lor, umblă desculți fără să aibă nici o avere, avînd totul comun, urmîndu-l goi pe Christos gol; acum încep în acest fel foarte umil pentru că sînt alungați, dar dacă li se dă loc prea mult, îi vor izgoni pe toți. Și apoi pentru asta orașele au îngăduit ordinele de cerșetori, și pe noi, franciscanii, mai ales: pentru că îngăduim să se așeze o legătură armonioasă între nevoia de pocăință și viața orășenească, între Biserică și burghezii care își vedeau de negoțurile lor...

— Și s-a putut ajunge atunci la armonia între dragostea pentru Dumnezeu și dragostea pentru afacerile neguțătorilor?

— Nu, mișcările de reînnoire spirituală s-au înțepenit și s-au mărginit la granițele unui ordin recunoscut de papă. Dar ceea ce zvicnea pe dedesubt nu s-a potolit. Și, pe de-o parte, s-a transformat în mișcările flagelaților care nu fac rău nimănui, iar pe de alta, în bande înarmate ca aceea a lui fra Dolcino, în ritualurile vrăjitoarești ca acelea ale călugărilor din Montefalco, despre care vorbea Ubertino...

— Dar cine avea dreptate ? Cine are dreptate, cine a greșit ? am întrebat nelămurit.

205

— Toți aveau dreptatea lor, toți au greșit.

— Dar dumneavoastră, am strigat, cuprins parcă de răzvrătire, de ce nu luați o poziție, de ce nu-mi spuneți de partea cui este adevărul ?

Guglielmo a rămas cîtăva vreme tăcut, ridicînd spre lumină lentila la care lucra. Apoi a pus-o jos pe masă și mi-a arătat, prin lentilă, o unealtă de fier.

— Privește, mi-a spus. Ce vezi?

— Unealta asta de fier, puțin mai mare.

— Vezi ? Asta e ! tot ce putem face este să privim mai bine.

— Dar este totuși aceeași unealtă!

— Și manuscrisul lui Venanzio va fi același manuscris cînd îl vom

putea citi cu aceste lentile. Dar poate că după ce voi fi citit manuscrisul voi cunoaște mai bine o parte din adevăr. Și poate că vom izbuti să facem viața din abație să fie mai bună.

— Dar nu-i de ajuns !

— Spun mai mult decît ceea ce pare, Adso. Nu este pentru prima oară cînd îți vorbesc despre Roger Bacon. Poate că n-a fost omul cel mai înțelept din toate timpurile, dar eu am fost întotdeauna încîntat de speranța care îmboldea sufletul lui spre înțelepciune. Bacon credea în forța, în nevoile, în născocirile spirituale ale oamenilor simpli. Nu ar fi fost un bun franciscan dacă n-ar fi gîndit că oamenii săraci, dezmoșteniți, idioți și neștiutori de carte vorbesc adesea cu gura lui Dumnezeu. Dacă ar fi putut să-i cunoască îndeaproape ar fi fost mai atent la călugărași decît la șefii provinciali ai ordinului. Oamenii simpli au ceva în plus față de doctori, care se pierd adesea în căutarea legilor mult prea generale. Ei au intuiția individualului. Dar singură această intuiție nu ajunge. Oamenii simpli dau de știre despre un adevăr al lor, poate mai adevărat decît al doctorilor Bisericii, dar apoi îl folosesc în gesturi negîndite. Ce trebuie făcut ? Să dai știința pe mîna celor simpli ? Prea ușor sau prea greu. Și apoi, care știință? Cea a bibliotecii lui Abbone? Maeștrii franciscani și-au pus această problemă. Marele Bonaventura spunea că înțelepții trebuie să aducă la limpezime conceptuală adevărul implicit din gesturile oamenilor simpli...

— Ca și capitulul de la Perugia și doctele amintiri ale lui Ubertino care prefac în hotărîri teologice chemarea oamenilor simpli față de sărăcie, am spus.

— Da, dar ai văzut, se întîmplă prea tîrziu, dar cînd se întîmplă, adevărul celor simpli s-a prefăcut în adevărul celor puternici, mai bun pentru împăratul Lodovic decît pentru un călugăr sărac.

Cum se poate rămîne aproape de experiența

206

celor simpli, păstrîndu-se, ca să spunem așa, puterea de lucru, înzestrarea de a face ceva pentru transformarea și îmbunătățirea lumii lor? Aceasta era problema lui Bacon: „*Quod enim laicali ruditate turgescit non habet effectum nisi fortuito*”, spunea el. Experiențele celor simpli au rezultate sălbaticе și cu neputința de controlat. „*Sed opera sapientiae certa lege vallantur et in fine debitam efficaciter diriguntur*”. Care e ca și cum ai spune că în îndeplinirea lucrurilor practice, fie ele chiar mecanice, agricultura sau guvernarea unui oraș, e nevoie de un soi de teologie. El gîndea că știința cea nouă a naturii ar trebui să fie noua mare

acțiune a celor învățați pentru a dirigu, printr-o astfel de cunoaștere a proceselor naturale, nevoile cele mai simple care alcătuiau în înmă-nunchierea dezordonată, dar în felul ei adevărată și dreaptă, așteptările celor simpli. Noua știință, noua magie naturală. Numai că pentru Bacon această înfăptuire trebuia condusă de Biserică și cred că spunea așa pentru că pe vremea lui comunitatea clericilor era una și aceeași cu comunitatea înțelepților. Astăzi nu mai este așa: se nasc înțelepți în afara mănăstirilor și în afara catedralelor, ba chiar și în afara universităților. Vezi, de exemplu, în țara asta cel mai mare filosof al secolului nostru nu a fost un călugăr, ci un spițer. Vorbesc despre acel florentin, de al cărui poem vei fi auzit, desigur, pe care eu nu l-am citit niciodată pentru că nu înțeleg italiana lui, și care, după câte știu, mi-ar plăcea destul de puțin pentru că plăsmuiește lucruri foarte departe de experiența noastră. Dar a scris, cred, lucrurile cele mai înțelepte câte ne-au fost date să înțelegem despre natura elementelor și a întregului cosmos și despre guvernarea statelor. Și cred că, întrucât și eu și prietenii mei socotim astăzi că guvernarea lucrurilor omenești nu trebuie dată Bisericii, ci unei adunări legale a poporului, s-ar cuveni ca pe viitor, tot așa, comunitatea celor înțelepți să propună această atît de nouă și de umană filosofie naturală și magie pozitivă.

— Ar fio treabă frumoasă, am spus, dar ar fi cu putință?

— Bacon credea în ea.

— Dar dumneavoastră ?

— Și eu credeam. Dar ca să crezi în ea ar trebui să fii sigur ^{ca} cei simpli au dreptate să posede intuiția individualului, ^ecare este singura bună. Totuși, dacă intuiția individualului ^eeste singura bună, cum ar putea știința să ajungă să realcă-tuiască legile universale, prin care, și pe care, interpre-"ndu-le, magia cea bună să devină roditoare ?

■ Chiar așa, am spus, cum vor putea?

207

— N-o mai știu. Am avut atîtea discuții la Oxford cu prietenul meu Guglielmo din Occam, care e acum la Avignon. Mi-a umplut sufletul de îndoieli. Pentru că, dacă numai intuiția individualului este dreaptă, faptul că niște cauze de același gen au efecte de același gen este o idee prea anevoie de dovedit. Un același corp poate fi rece sau cald, dulce sau amar, umed sau uscat, într-un loc — și-n altul nu. Cum pot descoperi eu legătura universală care pune lucrurile în ordine, dacă nu pot mișca un deget fără a crea o infinitate de entități noi, deoarece cu o asemenea mișcare

se schimbă toate relațiile de poziție între degetul meu și celelalte obiecte? Relațiile sînt modurile în care mintea mea percepe raportul între entități separate, dar care e garanția că modalitatea aceasta este universală și statornică?

— Dar dumneavoastră știți că unei anumite grosimi de sticlă îi corespunde o anumită putere de a vedea, și tocmai pentru că știți acest lucru puteți să construiți acum lentile asemenea celor pe care le-ați pierdut, altfel cum ați putea ?

— Profund răspuns, Adso. De fapt, eu am elaborat această idee, că la o grosime egală trebuie să corespundă o putere egală de a vedea. Am făcut-o pentru că alte dați am avut intuiții individuale de același fel. Desigur, îi este cunoscut celui care experimentează însușirile tămăduitoare ale ierburilor că toate ierburile de aceeași natură au la pacient, deopotrivă dispus, efecte de aceeași natură, și de aceea cel care face experiențe exprimă ideea că orice iarbă de un anume tip este de folos celui cu febră, sau că oricare lentilă de un anume tip mărește în egală măsură puterea de a vedea a ochiului. Știința de care vorbea Bacon se învîrtește neîndoielnic în jurul acestor idei. Ia seama, vorbesc despre idei ale lucrurilor, nu despre lucruri. Știința are de-a face cu ideile și cu termenii lor și termenii arată lucrurile luate în parte. Ia seama, Adso, eu trebuie să cred că ideea mea funcționează, pentru că am învățat-o pe baza experienței, dar ca să cred acest lucru ar trebui să presupun că există aici legi universale, și totuși nu pot vorbi despre ele, pentru că același concept că există legi universale și o ordine dată a lucrurilor ar implica faptul că Dumnezeu ar fi prizonierul tuturor acestora, în vreme ce Dumnezeu este ceva atît de liber încît, dacă ar vrea, și cu un singur act al voinței sale, lumea ar fi cu totul altfel.

— Deci, dacă înțeleg bine, faceți și știți de ce faceți, dar nu știți de ce știți că știți ceea ce faceți ?

Trebuie să spun cu mîndrie că Guglielmo m-a privit cu admirație.
208

— Poate că așa e. în orice caz îți spun de ce mă simt atît de nesigur, în dreptatea mea, chiar dacă eu cred în ea.

— Sînteți mai mistic decît Ubertino ! am spus eu, răutăcios.

— Poate. Dar, după cum vezi, lucrez cu lucrurile din natură. Și chiar și în cercetarea pe care o facem acum nu vreau să știu cine este bun și cine este rău, ci vreau să știu cine a stat în *scriptorium* ieri seară, cine mi-a luat ochelarii, cine a lăsat pe zăpadă urmele unui corp care a tîrît alt corp și unde se află Berengario. Acestea sînt fapte, după aceea voi încerca să le leg

între ele, dacă este cumva cu putință, deoarece este greu să spui ce efect a fost produs de o cauză; ar fi de ajuns să vină un înger să schimbe totul, pentru că nu e de mirare dacă nu se poate demonstra că un lucru este cauza unui alt lucru. Chiar dacă trebuie să dovedim mereu, cum și fac.

— E grea viața dumneavoastră, am spus.

— Dar l-am găsit pe Brunello! a exclamat Guglielmo, vorbind de calul de acum două zile.

— Atunci există ordine pe lume! am strigat triumfător.

— Ba există un pic de ordine în biata mea căpățină, a răspuns Guglielmo.

În momentul acela a intrat Nicola aducând o mică ramă aproape gata și ne-a arătat-o cu un aer biruitor.

— Și când rama asta va sta pe bietul meu nas, a spus Guglielmo, poate că biata mea căpățină o să fie și mai în ordine.

Un novice a venit atunci să ne spună că Abatele voia să-l vadă pe Guglielmo și că-l aștepta în grădină. Maestrul meu a fost silit să amâne experiențele sale pe mai târziu și ne-am grăbit spre locul întâlnirii. În timp ce mergeam, Guglielmo și-a dat o palmă peste frunte, ca și cum abia atunci și-ar fi amintit de ceva ce uitase.

— Era să uit! a spus. Am descifrat semnele cabalistice ale lui Venanzio.

— Toate? Când?

— Când dormeai. Și depinde de ce înțelegi prin toate. Am descifrat semnele care au apărut la flacăra, cele pe care le-ai copiat tu din nou. Însemnările în grecește trebuie să aștepte Pentru când voi avea lentilele cele noi.

— Și ? Era vorba despre taina cu *finis Africae* ?

— Da. Și cheia era destul de simplă. Venanzio dispunea de cele douăsprezece semne ale zodiacului și de opt semne pentru cele cinci planete, cele două astre și pământul. Douăzeci de semne cu totul. Destul ca să le asocieze cu alfabetul latin, dat

209
fiind că poți folosi aceeași literă pentru a exprima sunetul celor două inițiale pentru *unum* și *uelut*. Ordinea literelor o știm. Care putea fi ordinea semnelor? M-am gândit la ordinea cerurilor, punând quadrantul zodiacal la marginea cea mai îndepărtată. Deci Terra, Luna, Mercur, Venus, Soarele etc. și, apoi, urmînd semnele zodiacului în dispunerea lor tradițională, așa cum le clasifică Isidor din Sevilla, începînd de la Ariete (Berbecul) și de la solstițiul de primăvară, și terminînd cu Peștii. Acum, dacă încerci să aplici această cheie, iată că mesajul lui Venanzio capătă un

sens.

Mi-a arătat pergamentul, pe care era scris mesajul cu litere mari, latinești: *Secretam finis Africae manus supra idolvm age primum et septimum de quator.*

— E clar? a întrebat.

— Mîna deasupra idolului acționează asupra primului și al celui de-al șaptelea din cei patru, am repetat, scuturînd din cap. Nu e clar deloc.

— Păi da. Ar trebui, în primul rînd, să știm ce înțelegea Venanzio prin *idolum*. O imagine, o nălucă, o figură? Și apoi, ce vor fi fiind acești patru care au un prim și un al șaptelea ? Și ce trebuie făcut cu ele ? Să le miști, să le împingi, să le tragi?

— Așa că nu știm nimic, și ne-am întors de unde am plecat, am spus eu cu destulă neplăcere.

Guglielmo s-a oprit și m-a privit cu un aer nu prea binevoitor.

— Băiatul meu, a spus, ai în fața ta un biet franciscan care cu modestele lui cunoștințe și cu acea puțină pricepere pe care o datorează nețăruritei puteri a lui Dumnezeu a izbutit, în cîteva ore, să descifreze o scriere secretă pe care autorul ei era încredințat că o făcuse ermetică pentru toți, în afară de el... și tu, ticălos nenorocit și neștiutor de carte, îți îngădui să spui că ne-am întors de unde am plecat ?

Mi-am cerut iertare foarte încurcat. Rănisem vanitatea maestrului meu, și știam cît de mîndru se ținea pentru iuțeala și siguranța deducțiilor sale. Guglielmo săvîrșise cu adevărat o operă demnă de admirație și nu era vina lui că foarte vicleanul Venanzio nu numai că ascunsese ceea ce descoperise sub veșmintele unui alfabet zodiacal încîlcit, dar elaborase și o enigmă de nedescifrat.

— N-are a face, n-are a face, nu-ți cere iertare, m-a întrerupt Guglielmo. De fapt, ai dreptate, știm încă prea puțin. Sa mergem.

Ziua a treia *Vesper*

în care se vorbește iar cu Abatele, Guglielmo are unele idei mirobolante pentru a descifra enigma labirintului și încheie discuția în chipul cel mai rațional. Apoi se cînează casio în pastelletto
Abatele ne aștepta cu un aer întunecat și preocupat. Avea în mîna o hîrtie.

— Am primit o scrisoare de la abatele din Conques, a spus. îmi comunică numele celui căruia Ioan i-a încredințat comanda soldaților francezi și paza integrității legației. Nu este un om de arme, nu este un om de curte, și va fi în același timp un membru al delegației.

— Rară înmănunchiere a feluritelor virtuți, a spus Guglielmo neliniștit. Cine va fi ?

— Bernardo Gui, sau Bernardo Guidoni, cum vrei să-i spui. Guglielmo a explodat într-o exclamație în limba lui, pe care n-am înțeles-o, și nici Abatele n-a înțeles-o, ceea ce poate că a fost mai bine pentru toți, pentru că vorba pe care a rostit-o Guglielmo suna în chip nerușinat.

— Lucrul acesta nu-mi place, a adăugat numaidecât. Bernardo a fost ani în șir ciocanul ereticilor din regiunea Toulouse, și a scris *Practica officii inquisitionis heretice pravitatis* întru folosul tuturor celor care trebuiau să-i persecute și să-i distrugă pe valdezi, beghini, pînțochieri, călugărași și dolcinieni.

— îl știu, cunosc cartea, minunată ca doctrină.

— Minunată ca doctrină, a admis Guglielmo. îi este foarte credincios lui Ioan, care în anii trecuți i-a încredințat multe nusiuni în Flandra și aici, în Italia de sus. Și atunci când a fost numit episcop în Galiția nu s-a lăsat deloc văzut în dioceza lui Și¹ a continuat activitatea inchizitorială. Acum credeam că s-a retras în episcopatul Lodeve, dar, după cât se pare, Ioan îl Pune din nou la treabă, și tocmai aici, în Italia de nord. De ce^omai pe Bernardo și de ce să răspundă de oameni înarmați ?

211

— Răspunsul există, a spus Abatele, și întărește toate temerile pe care le exprimam ieri despre acest lucru. Știi bine - chiar dacă nu vrei să recunoști în fața mea - că pozițiile în legătură cu sărăcia lui Christos și ale Bisericii susținute de capitulul de la Perugia, chiar și cu abundența lor de argumente teologice, sînt aceleași, susținute în chip mai puțin prudent, și cu o comportare mai puțin ortodoxă, de multe mișcări eretice. Nu-i mare lucru să demonstrezi că pozițiile lui Michele din Cesena, însușite de împărat, sînt aceleași cu cele ale lui Ubertino și Angelo Clareno. Și pînă aici cele două legații vor fi de acord. Dar Gui ar putea face mai mult, și se pricepe bine la așa ceva: va încerca să susțină că tezele de la Perugia sînt aceleași cu ale călugărașilor, sau frățiilor, cum li se mai spune, sau ale pseudoapostolilor. Ești de acord?

— Spuneai că lucrurile stau așa, sau că Bernardo Gui va spune

că stau așa ?

— Să spunem că spun că el va spune, a încheiat cu prudență Abatele.

— Și eu sînt de aceeași părere. Dar asta era de prevăzut. Vreau să spun că se știa că aveau să ajungă la asta chiar și dacă nu venea Bernardo. Cel mult, Bernardo o va face cu mai multă eficiență decît toți trimișii de nimic ai curiei și va trebui să i se răspundă cu argumente de cea mai mare iscusință.

— Da, a spus Abatele, dar ajunși aici ne găsim în fața problemei ce s-a ridicat ieri. Dacă nu găsim pînă mîine pe făptașul celor două, sau poate al celor trei crime, va trebui să-i îngăduim lui Bernardo dreptul de a supraveghea treburile din abație. Nu-i pot ascunde unui om investit cu puterea lui Bernardo (și așa cum ne-am înțeles între noi, nu trebuie să uităm asta) că aici, în abație, s-au întîmplat, se întîmplă chiar și acum, fapte inexplicabile. Altfel, în momentul în care el va descoperi totul, în momentul în care (Dumnezeu să ne ferească!) se va petrece un nou fapt misterios, el va avea tot dreptul să strige că e vorba de trădare.

— E adevărat, a șoptit Guglielmo îngrijorat. Nu e nimic de făcut. Va trebui să fim atenți și să veghem asupra lui Bernardo care va veghea asupra misteriosului ucigaș. Poate că va fi bine așa; Bernardo, preocupat să-l urmărească pe ucigaș, va fi mai puțin disponibil pentru a interveni în discuții.

— Bernardo ocupat să-l descopere pe ucigaș va fi un spin în inima autorității mele, să nu uitate asta domnia ta. Intîm-plarea asta încurcată mă silește pentru prima oară să cedez puterea pe care o exercit între acești pereți, lucru neobișnuit nu numai în istoria acestei abații, dar chiar și pentru ordinul

212

de Cluny. Aș face orice să-l înlătur. Și primul lucru de făcut ar fi refuzul de a primi legațiile.

— O rog fierbinte pe luminăția ta să mai reflecteze asupra acestei grave hotărîri, a spus Guglielmo. Domnia ta ai în mîină o scrisoare a împăratului care te poștește să...

— Știu ce mă leagă de împărat..., a spus brusc Abatele, și o știi și domnia ta. Și deci știi și că, din păcate, nu pot da îndărăt. Dar toată treaba asta e foarte urîță. Unde e Berengario ? Ce i s-a întîmplat, și domnia ta ce faci ?

— Sînt doar un călugăr care a condus cu mult timp în urmă niște cercetări inchizitoriale cu rezultate folositoare. Domnia ta știi că adevărul nu se descoperă în două zile. Și, în sfîrșit, ce putere mi-ai îngăduit? Pot să intru în bibliotecă? Pot să pun orice

întrebare vreau, susținut de autoritatea domniei tale ?

— Nu văd legătura dintre crime și bibliotecă, a spus Abatele încruntat.

— Adelmo era miniaturist, Venanzio traducător, Berengario ajutor de bibliotecar..., a explicat cu răbdare Guglielmo.

— Bine, dar așa toți cei șaiszeci de călugări au legături cu biblioteca, așa cum au și cu biserica. Atunci de ce nu cauți în biserică ? Frate Guglielmo, domnia ta conduci o cercetare prin mandatul meu și în limitele pe care te-am rugat să le respecti, în rest, în incinta acestor ziduri, eu sînt stăpînul, după Dumnezeu și prin grația lui. Și așa va fi și pentru Bernardo. Pe de altă parte, a adăugat pe un ton mai blînd, nu s-a spus cîtuși de puțin că Bernardo o să fie aici chiar pentru întîlnire. Abatele din Conques îmi scrie că el coboară în Italia și pentru a trece spre miazăzi. Dar îmi spune și că papa l-a rugat pe cardinalul Bertrando din Poggetto să urce la Bologna și să vină aici pentru a prelua comanda legației pontificale. Poate că Bernardo vine aici ca să se întîlnească cu cardinalul.

— Ceea ce, într-o perspectivă mai amplă, ar fi și mai rău. Bertrando este ciocanul ereticilor din Italia centrală. Această întîlnire între doi campioni ai luptelor anticlericale ar putea anunța o ofensivă mai largă în țară, pentru a implica pînă la urmă întreaga mișcare franciscană.

— Și de asta îl vom informa numaidecît pe împărat, a spus Abatele, dar în cazul acesta primejdia nu va fi imediată. Vom veghea. Vă las cu bine.

Guglielmo a rămas o vreme tăcut, în timp ce Abatele se depărta. Apoi mi-a spus :

— În primul rînd, Adso, trebuie să încercăm să nu ne lăsăm luați de grabă. Lucrurile nu se rezolvă rapid cînd se adună

213

atîtea experiențe individuale mărunte. Eu mă întorc la laborator, pentru că fără lentile nu numai că nu pot să citesc manuscrisul, dar n-ar mai avea rost nici să ne întoarcem în noaptea asta în bibliotecă. Tu du-te și află dacă se știe ceva despre Berengario. În clipa aceea ne-a ieșit înainte, fugind, Nicola din Morimondo, purtător de vești proaste. În timp ce căuta să șlefuiască mai bine lentila cea mai bună, cea în care Guglielmo își punea toată nădejdea, lentila se spărsese. Și o alta, care putea s-o înlocuiască, plesnise în vreme ce încerca s-o vîre în ramă. Nicola ne-a arătat, nemîngîiat, cerul. Se și făcuse de *vesper* și întunericul începea să se lase. În ziua aceea nu se mai putea lucra. O altă zi pierdută, a

constatat cu amărăciune Guglielmo, abținându-se (cum mi-a mărturisit mai apoi) să nu-l ia de gît pe sticlarul nepriceput, care, pe de altă parte, era destul de rușinat.

L-am lăsat cu rușinea lui și ne-am dus să aflăm cîte ceva despre Berengario. Firește, nimeni nu-l găsisese.

Ne simțeam ajunși într-un punct mort. Am umblat o vreme prin portic, nemaștiind ce să facem. Dar, în scurtă vreme, am văzut că Guglielmo era absorbit, cu privirea pierdută în gol, ca și cum n-ar fi văzut nimic. De cîtva timp își scosese din rasă o rămășiță din ierburile acelea pe care le culesese cu cîteva săptămîni înainte și le mesteca de parcă din ele ar fi supt un fel de ațîtare potolită. Într-adevăr, părea absent, dar din cînd în cînd ochii i se luminau ca și cum în golul minții sale i s-ar fi aprins o idee nouă; apoi cădea din nou în prostirea aceea a lui, neobișnuită și activă. La un moment dat a spus:

— Desigur, s-ar putea...

— ■ Poftim ? l-am întrebat eu.

— Mă gîndeam la o modalitate de orientare în labirint. Nu e ușor de realizat, dar ar da roade. De fapt, ieșirea este în turnul de răsărit și lucrul acesta îl știm. Acum gîndește-te că noi am avea o mașinărie care să ne spună în ce parte se află miazănoaptea. Ce s-ar întîmpla ?

— Că ar fi de ajuns, firește, să apucăm spre dreapta noastră și ne-am îndrepta spre răsărit. Sau ar fi de ajuns să umblăm în direcția opusă și vom ști că umblăm spre turnul de miazăzi. Dar chiar dacă am crede că există o asemenea magie, labirintul este totuși un labirint, și de cum ne-am îndrepta spre răsărit, am întîlni un perete care ne-ar împiedica să mergem drept și am pierde din nou drumul, am observat eu.

214

— Da, dar mașinăria de care vorbesc ar arăta *mereu* spre miazănoapte chiar dacă noi am fi schimbat drumul și în orice punct ne-ar spune în ce parte să ne întoarcem.

— Ar fi minunat. Dar ar trebui să avem mașinăria aceasta, și ea s-ar cuveni să poată recunoaște miazănoaptea chiar și noaptea și în loc închis, fără să se poată vedea nici soarele, nici stelele... Și cred că nici măcar Bacon al dumneavoastră n-ar avea o asemenea mașinărie, am rîs eu.

— Ba te înșeli, a spus Guglielmo, pentru că o mașinărie de felul acesta a fost construită și unii navigatori au și folosit-o. Ea nu are nevoie de stele sau de soare, pentru că folosește puterea unei pietre miraculoase, asemenea cu cea pe care am văzut-o în

spitalul lui Severino, cea care atrage fierul. Și a fost studiată de Bacon și de către un magician picard, Pierre de Maricourt, care i-a descris nenumăratele-i folosințe.

— Și dumneavoastră știți s-o folosiți ?

— Păi luată așa cum este n-ar fi mare lucru. Piatra poate fi folosită pentru a produce multe minunății, printre care o mașinărie care se mișcă fără întrerupere, fără nici un fel de forță din afară, dar folosul ei cel mai simplu a fost descris și de un arab, Baylek al Qabayaki. Iei un vas plin cu apă și pui în el să plutească o bucată de plută în care ai înfipt un ac de fier. Apoi treci piatra magnetică deasupra suprafeței apei, cu o mișcare circulară, pînă cînd acul capătă aceeași proprietate cu piatra. Și în acel moment acul — dar ar fi făcut-o și piatra dacă ar fi avut puțința să se miște în jurul unui pivot — se așază cu vîrfurile în direcția miazănoapte, și dacă tu te miști cu vasul, vîrfurile se întoarce întotdeauna în direcția vîntului *tramontana*, adică spre miazănoapte. Nu mai are rost să-ți mai spun că dacă tu ai fi însemnat pe marginea vasului, față de punctul de miazănoapte, și poziția austrului, a acvilonului și așa mai departe, vei ști totdeauna în ce parte să te miști în bibliotecă ca să ajungi în turnul de răsărit.

— Ce lucru minunat! am exclamat. Dar de ce acul se îndreaptă mereu spre septentrion? Poate atrage fierul, am văzut, și-mi închipui că poate atrage o cantitate imensă de fier. Dar atunci... atunci în direcția stelei polare, la limitele cele mai îndepărtate ale globului, există mari cantități de fier.

— Unii au sugerat într-adevăr că așa ar fi. Numai dacă nu cumva acul se îndreaptă nu în direcția stelei, ci exact spre punctul de întîlnire al meridianelor cerești. Semn că, așa s-a spus, „*hic lapis gerit in se similitudinem coeli*”, și polii magnetului primesc înclinația lor de la polii cerești și nu de la cei

215

pămîntești. Ceea ce este un frumos exemplu de mișcare produsă la distanță și nu printr-o cauzalitate materială directă: problemă cu care se ocupă prietenul meu Giovanni din Gianduno, cînd împăratul nu-i cere să scufunde orașul Avignon în viscerele pămîntului.

— Atunci să ne ducem să luăm piatra de la Severino, și un vas, apă și o bucată de plută..., am spus nerăbdător.

— încet, încet, a zis Guglielmo. Nu știu de ce, dar n-am văzut niciodată o mașinărie care, fiind ea fără cusur în descripția filosofilor, să fie apoi și perfectă în funcționarea ei mecanică, în

vreme ce cosorul unui țaran, pe care nici un filosof nu l-a descris, funcționează așa cum trebuie... Mă tem că preum-blîndu-mă printr-un labirint cu un felinar într-o mîină și cu un vas plin cu apă într-alta... Așteaptă, îmi vine altă idee. Mașinăria ar arăta miazănoaptea și dacă ar fi în afara labirintului, așa e ?

— Da, dar în locul acela nu ne-ar sluji, pentru că am avea soarele și stelele..., am spus.

— Știu, știu. Dar dacă mașinăria funcționează atît afară, cît și înăuntru, de ce n-ar trebui să fie așa și în capul nostru ?

— în capul nostru ? Desigur că el funcționează și afară, și într-adevăr de afară știm foarte bine care este orientarea Edificiului. Dar cînd sîntem înăuntru nu mai înțelegem nimic.

— Așa e. Dar uită mașinăria. Gîndul la mașinărie m-a îndemnat să mă gîndesc la legile naturale și la legile gîndirii noastre. Iată cum: trebuie să găsim din afară un mod de a descrie Edificiul cum este înăuntru.

— Și cum așa?

— Lasă-mă să mă gîndesc, nu trebuie să fie prea greu...

— E metoda de care vorbești ieri ? Nu voiiați să străbateți labirintul făcînd semne cu cărbunele ?

— Nu, mi-a spus, cu cît m-am gîndit mai mult la asta, cu atît m-a convins mai puțin. Poate că nu izbutesc să-mi amintesc bine regula, sau poate că, pentru a umbla într-un labirint, trebuie să ai o Ariadnă bună, care să te aștepte la ușă ținînd capătul unui fir. Dar nu există fire atît de lungi. Și chiar dacă ar exista, asta ar însemna (poveștile spun întotdeauna adevărul) că dintr-un labirint se iese întotdeauna cu un ajutor din afară. De unde, legile din afară sînt egale cu legile dinăuntru. Asta e, Adso, ne vom folosi de științele matematice. Numai în științele matematice, cum spune Averroes, lucrurile cunoscute de noi se identifică cu cele cunoscute în mod absolut.

— Atunci vedeți că admiteți niște cunoștințe universale.

216

— Cunoștințele matematice sînt idei construite de intelectul nostru în așa fel încît să funcționeze întotdeauna ca adevărate, sau pentru că sînt înnăscute, sau pentru că matematica a fost inventată înaintea celorlalte științe. Și biblioteca a fost construită de o minte omenească, minte care gîndea în mod matematic, pentru că fără matematică nu faci labirinturi. Și, deci, este vorba de a confrunța ideile noastre matematice cu ideile constructorilor și din această confruntare putem căpăta știința, pentru că este știința unor termeni pe baza altora. Și, în definitiv încetează de-a

mă mai tîrî în discuții metafizice! Ce dracu' te-a apucat astăzi ? Mai degrabă tu, care ai ochi buni, ia un pergament, o tăbliță, ceva pe care să faci semne și un condei... Bine, îl ai la tine, bravo, Adso. Hai să facem o plimbare în jurul Edificiului, cît mai avem un pic de lumină.

Ne-am învățat, deci, îndelung în jurul Edificiului. Adică cercetăm de departe turnurile de răsărit, de miazănoapte și de apus și pereții care le legau. Cît privește restul, da spre prăpastie, dar din motive de simetrie probabil că nu erau altfel decît ceea ce vedeam.

Și ceea ce vedeam, a observat Guglielmo în timp ce mă puneam să iau însemnări precise pe tăblița mea, era că fiecare zid avea două ferestre, și fiecare turn cinci.

— Acum, ia gîndește-te, mi-a spus maestrul meu. Fiecare cameră pe care am văzut-o avea cîte o fereastră...

— în afară de cele cu șase laturi, am spus.

— Și e firesc; sînt cele din centrul fiecărui turn.

— Și-n afară de unele care nu aveau ferestre, dar nu erau nici heptagonale.

— Lasă-le pe alea. Mai întîi să găsim regula, apoi să căutăm să justificăm excepțiile. Deci avem în afară cinci camere pentru fiecare turn, și două camere pentru fiecare perete, fiecare cu cîte o fereastră. Dar dacă dintr-o cameră cu fereastră se intră spre interiorul Edificiului, se întîlnește o altă încăpere cu fereastră. Semn că este vorba de ferestre dinlăuntru. Acum, ce formă are puțul din mijloc, care se vede în bucătărie și în *scriptorium* ?

— Octogonală, am spus eu.

— Perfect. Și de fiecare latură a octogonului, în *scriptorium*, se deschid două ferestre. Asta înseamnă că de fiecare latură a octogonului se află două camere dinlăuntru. Așa e ?

— Da. Dar camerele fără ferestre ?

— Sînt opt cu toatele. într-adevăr, încăperea dinlăuntru fiecărui turn cu șapte laturi are cinci pereți care dau spre

217

fiecare din camera oricărui turn. Cu ce se învecinează ceilalți doi pereți ? Nu cu o cameră așezată de-a lungul zidurilor din afară, căci ar exista ferestrele, nici cu una așezată de-a lungul octogonului, din aceleași motive, și pentru că atunci ar fi camere exagerat de lungi. Încearcă, deci, să faci un desen cu felul cum ar putea să apară biblioteca văzută de sus. Vezi că față de fiecare turn trebuie să fie două camere care să se învecineze cu puțul octogonal din mijloc.

Am încercat să trasez desenul pe care maestrul meu mi l-a sugerat, și am scos un strigăt de izbîndă.

— Dar acum știm tot! Lăsați-mă să număr... Biblioteca are cincizeci și șase de camere, dintre care patru heptagonale și cincizeci și două mai mult sau mai puțin pătrate și, din acestea, patru sînt fără ferestre, în timp ce douăzeci și opt dau în afară și șaisprezece înăuntru!

— Și cele patru turnuri au fiecare cîte cinci camere de patru laturi și una de șase... Biblioteca e construită după o armonie cerească, armonie căreia i se pot atribui diverse și uimitoare înțeleșuri...

— Minunată descoperire, am spus, dar atunci de ce este atît de greu să te descurci în ea ?

— Pentru că ceea ce nu răspunde nici unei legi matematice este felul cum sînt așezate trecerile. Unele camere îngăduie trecerea în mai multe altele, altele în una singură și ne putem întreba dacă nu există cumva camere care să nu îngăduie trecerea în nici o alta. Dacă ții seama de acest element, plus lipsa luminii și nici o lămurire dată de poziția soarelui (și mai adaugă la asta nălucirile și oglinzile), înțelegi cum poate labirintul să încurce pe oricine îl străbate, care mai e și tulburat de sentimentul vinovăției. Pe de altă parte, gîndește-te cît eram noi de disperați ieri seară, cînd nu izbuteam să găsim drumul. Cea mai mare zăpăceală obținută prin intermediul celei mai depline ordini: calculul mi se pare sublim. Constructorii bibliotecii erau niște mari maeștri!

— Și-atunci cum vom face ca să ne orientăm ?

— Dacă am ajuns aici nu e prea greu. Cu planul pe care l-ai desenat tu, și care, de bine de rău, tot se potrivește cu alcătuirea bibliotecii, de cum vom fi în prima sală heptagonală ne vom mișca așa încît să găsim numaidecît una dintre cele două camere oarbe. Apoi, cotind mereu la dreapta, după trei sau patru camere, va trebui să fim din nou într-un turn, care nu va putea fi decît turnul de miazănoapte, pînă cînd ne vom întoarce într-o altă cameră oarbă, care la stînga se învecinează cu sala heptagonală și la dreapta va putea să ne lase

218

să regăsim o trecere asemănătoare celei de care ți-am vorbit chiar acum, pînă cînd vom ajunge la turnul de apus.

— Da, dacă toate camerele ar da în toate camerele...

— într-adevăr, și pentru asta ne va trebui planul tău, pe care vom însemna pereții plini, așa încît să știm în ce fel ne vom abate. Nu va fi greu.

- Dar sîntem siguri că va funcționa ? am întrebat buimăcit, pentru că totul mi se părea foarte simplu.
- Va funcționa, a răspuns Guglielmo. „*Omnes enim causae effectum naturalium dantur per lineas, angulos et figuras. Aliter enim impossibile est sciri propter quid in illis*”, a citat el. Sînt cuvintele unuia dintre marii maeștri de la Oxford. Dar, din păcate, încă nu știm totul. Am învățat cum să nu ne rătăcim. Acum mai e vorba să știm dacă este vreo regulă care să hotărască împărțirea cărților în camere. Iar versetele din Apocalipsă ne spun așa de puțin și pentru că multe sînt la fel în camere deosebite...
- Și totuși, cartea Apostolului ar fi îngăduit să se găsească mai mult de cincizeci și șase de versete !
- Fără îndoială. Așa că doar unele versete sînt bune. Ciudat. Ca și cînd ar fi avut mai puțin de cincizeci, treizeci, douăzeci... Oh, pe barba lui Merlin!
- A cui ?
- Ah, nimic, un vrăjitor de pe la noi... Au folosit atîtea versete cîte litere are alfabetul! Sigur că așa este! Textul versetelor nu contează, ci doar literele de la început. Fiecare cameră este însemnată cu o literă a alfabetului, și toate laolaltă alcătuiesc un anumit text pe care va trebui să-l descoperim!
- Ca un imn figurat în formă de cruce sau de pește !
- Mai mult sau mai puțin, și probabil că în momentul cînd s-a construit biblioteca acest soi de imnuri erau foarte pe plac.
- Și textul de unde începe ?
- De la o etichetă mai mare decît celelalte, din sala heptagonală a turnului de intrare... sau... Dar, desigur, de la frazele scrise cu roșu!
- Dar sînt atîtea!
- Și deci vor fi multe texte sau multe cuvinte. Acum tu ia din nou și copiază mai bine și mai mare planul tău, apoi, urnblînd prin bibliotecă, nu numai că vei însemna cu condeiul, ^{ușor}, camerele prin care trecem și poziția ușilor și a pereților (dacă nu chiar și a ferestrelor), dar și litera de la începutul versetului care apare acolo și, ca un miniaturist, cumva, vei face mai mari literele cu roșu.
- 219
- Dar cum ați reușit, am spus cu admirație, să lămuriți misterul bibliotecii privind-o de afară, și nu i-ați dat de rost cînd erați înăuntru ?
- Așa cunoaște Dumnezeu lumea, pentru că a conceput-o în

capul lui, ca din afară, înainte de a crea-o, în timp ce noi nu-i cunoaștem regula pentru că trăim în ea și o găsim gata făcută.

— Așa se pot cunoaște lucrurile privindu-le din afară.

— Lucrurile făcute de mîna omului, pentru că refacem în mintea noastră etapele maestrului artist. Nu lucrurile din natură, pentru că nu sînt opera minții noastre.

— Dar pentru bibliotecă ne ajunge, adevărat?

— Da, a spus Guglielmo, dar numai pentru bibliotecă. Acum să ne ducem să ne odihnim. Eu nu pot să fac nimic pînă mîine dimineață, cînd voi avea - sper - lentilele mele. E foarte necesar să dormi și să te scoli la timp. Voi încerca să reflectez.

— Și cina ?

— Ah, da, cina. Acum a trecut ora. Călugării sînt deja la *completa*. Dar poate că bucătăria mai e încă deschisă. Du-te să cauți ceva.

— Să fur?

— Să ceri. Lui Salvatore, cu care te-ai împrietenit.

— Păi o să fure el!

— Ești poate paznicul fratelui tău ? a întrebat Guglielmo cu cuvintele lui Cain. Dar mi-am dat seama că glumea și voia să spună că Dumnezeu e mare și mila lui n-are margini. De aceea am pornit în căutarea lui Salvatore și l-am găsit lîngă grajdurile cailor.

— Frumos, am spus, arătîndu-l pe Brunello și ca să intru în vorbă cu el. Mi-ar plăcea să-l călăresc.

— *No se puede. Abbonis est.* Dar nu trebuie un cal bun ca să fugi iute... Mi-a arătat un cal voinic, dar nu prea arătos. *Anco ăla sufficit... Vide illuc, tertius equi...*

Voia să-mi arate un al treilea cal. Am rîs de latina lui caraghioasă.

— Și ce faci cu ăla ? l-am întrebat.

Și mi-a spus-o poveste ciudată. Mi-a spus că orice cal, chiar și gloaba cea mai bătrînă și mai prăpădită, poate fi făcut să devină mult mai iute decît Brunello. Trebuie să amesteci în ovăzul lui o iarbă care se cheamă *satirion*, bine tocată, și apoi să-i ungi coapsele cu grăsime de cerb. După care încaleci pe cal și înainte de a-i da pinteni îi întorci botul spre Levant și-i spui la ureche, de trei ori, cu voce înceată, cuvintele „Gaspar,

220

Melchior, Melchisedec". Calul va porni în goana mare și va face într-o oră drumul pe care Brunello îl va face în opt. Și dacă i se atîrnă la gît dinții unui lup pe care calul însuși l-a omorît fugind,

dobitocul nu va mai osteni.

L-am întrebat dacă încercase vreodată. Mi-a răspuns, apropiindu-se bănuitor și șoptindu-mi la ureche, cu suflarea lui într-adevăr neplăcută, că era foarte greu, pentru că *satirionul* era cultivat acum numai de episcopi și de cavalerii prieteni cu ei și că se slujesc de el ca să-și mărească puterea. Am pus capăt vorbelor sale și i-am spus că în seara aceea maestrul meu vrea să citească niște cărți în chilia lui și că vrea să mănînce acolo.

— *Facio mi*, mi-a spus el, fac *el casio in pastelletto*.

— Cum se face ?

— *Facilis*. Iei *el casio* (cașcaval) care să nu fie prea vechi, nici prea sărat și tăiat în felioare cît să bagi în gură pătrate sau *sicut* îți place. Și *postea* să pui puținel *butierro* sau *structo* proaspăt *ă rechauffer* pe *brasia*. Și înăuntru *vamos a poner* două *fette de cassio*, și cînd socotești că e moale, *zucharum et cannella supra positurum du bis*. Și trebuie pus grabnic *in tabula*, pentru că trebuie mîncat cît mai e cald.

— Du-te și fă *casio in pastelletto*, i-am spus.

Și el a dispărut spre bucătărie, spunîndu-mi să-l aștept. După o jumătate de oră s-a reîntors cu o farfurie acoperită cu un șervet. Mirosea bine.

— *Tene*, mi-a spus, și mi-a dat și o lampă mare, plină de ulei.

— Ce să fac cu ea ?

— *Sais pas, moi*, mi-a spus cu un aer viclean. *Fileisch magister* al tău poate să vrea să se ducă în vreun loc întunecos *esta noche*. Era limpede că Salvatore știa mai multe decît bănuiam. Nu l-am mai iscodit și i-am dus mîncarea lui Guglielmo. Am mîncat și eu m-am dus în chilia mea. Sau cel puțin m-am făcut că mă duc. Voiam să-l întîlnesc din nou pe Ubertino și am intrat pe ascuns în biserică.

221

Ziua a treia După *completa*

în care Ubertino îi spune lui Adso povestea lui fra Dolcino, alte povești Adso le reevocă sau le citește în bibliotecă pe cont propriu, apoi i se întîmplă că se întîlnește cu o fată frumoasă și teribilă ca o armată desfășurată în luptă

L-am găsit într-adevăr pe Ubertino la statuia Sfintei Fecioare. M-am apropiat în tăcere de el și pentru o vreme m-am prefăcut (mărturisesc asta) că mă rog. Apoi am cutezat să-i vorbesc.

— Sfinte părinte, i-am spus, pot să vă cer o lămurire și un sfat?

Ubertino s-a uitat la mine, m-a luat de mîină și s-a ridicat,

ducându-mă să şed cu el pe o laviţă. M-a cuprins strîns de braţ şi i-am simţit suflarea pe faţă.

— Multiubitul meu fiu, a spus, tot ceea ce ăst biet bătrîn poate să facă pentru sufletul tău, cu bucurie va fi făcut. Ce te nelinişteşte ? Spaimele, i-adevărat, a întreat cuprins parcă de o spaimă şi el. Spaimele cărnii ?

— Nu, am răspuns roşind, ci spaimele minţii mele, care vrea să cunoască prea multe...

— Şi e rău asta! Domnul cunoaşte toate lucrurile, nouă ne revine doar să adorăm înţelepciunea lui.

— Dar nouă ne revine şi datoria de a deosebi răul de bine şi de a înţelege slăbiciunile omului. Sînt novice, dar voi fi călugăr şi sacerdot, şi trebuie să învăţ unde sade răul şi ce înfăţişare are, pentru ca într-o zi să-l recunosc şi să-i învăţ pe alţii să-l recunoască.

— Asta e drept, băiete. Şi atunci ce vrei să cunoşti ?

— Buruiana cea mai rea a ereziei, părinte, am spus plin de convingere. Şi apoi, dintr-o răsufare: Am auzit vorbindu-se despre un om rău care i-a fermecat pe alţii, fra Dolcino.

Ubertino a rămas tăcut. Apoi a spus :

222

— E drept. Ai auzit cum se amintea de asta alaltăieri seară, cînd vorbeam cu Guglielmo. Dar asta e o poveste foarte urîtă, de care mă doare să vorbesc, pentru că învaţă (da, în felul acesta va trebui s-o ştii, ca să tragi învăţatură de folos), pentru că învaţă, cum spuneam, cum din dragoste pentru pocăinţă şi din dorinţa de a curăţa lumea de păcate pot să iasă sînge şi pieire.

S-a aşezat mai bine, slăbind strînsoarea din jurul umerilor mei, dar ţinînd mai departe o mîină pe gîtul meu, ca pentru a-mi transmite nu ştiu dacă înţelepciunea sau înflăcărea sa.

— Povestea începe înainte de fra Dolcino, mi-a spus el, cu mai bine de şaizeci de ani în urmă, şi eu eram un copil. S-a petrecut la Parma. Aici a început să predice un anume Gherardo Segalelli, care-i îndemna pe toţi la o viaţă de pocăinţă, şi care umbla pe străzi strigînd „pocăiţi-vă-ţi”, ceea ce era un fel al lui de om neînvăţat de a spune: *JPenitentiam agite, appropinquabit enim regnum coelorum*". Ii poftea pe cei care-l urmau să fie asemenea cu apostolii şi voia ca secta lui să poarte numele adunării apostolilor şi ca ai lui să străbată lumea ca nişte cerşetori săraci trăind numai din pomeni.

— Ca şi călugăraşii, am spus eu. Nu asta le cerea şi Domnul Dumnezeu, precum şi Sfintul Francisc al domniei voastre ?

— Da, a încuviințat Ubertino cu o ușoară îndoială în glas și cu un suspin. Dar poate că Gherardo a exagerat. El și cu ai lui au fost învinuiți că nu mai voiau să știe de autoritatea sacerdoților, de ținerea sfintelor slujbe, de spovedanie și vagabondau în trîndăvie.

— Dar de asta i-au învinuit și pe franciscanii spirituali. Și minoriții nu spun astăzi că nu trebuie recunoscută autoritatea papei ?

— Da, dar nu niște sacerdoți. Noi înșine sîntem sacerdoți. Băiete, e greu să faci deosebirea între aceste lucruri. Linia care desparte binele de rău este atît de subțire... într-un fel, Gherardo a greșit și s-a mînjit de erezie. A cerut să fie primit în ordinul fraților minoriți, dar confrății noștri nu l-au primit, își petrecea viața în biserica fraților noștri și i-a văzut aici pictați pe apostoli cu sandale în picioare și mantii pe umăr, și așa și-a lăsat părul și barba să crească, și-a pus sandalele în picioare și funia fraților minoriți, pentru că oricine dorește să înființeze o nouă congregație ia mereu cîte ceva de la ordinul Preasfîntului Francisc...

— Dar atunci era pe calea cea bună...

— Dar pe undeva tot greșea... îmbrăcat cu o mantie albă peste o tunică albă și cu părul lung, și-a cucerit pe lîngă

223

oamenii simpli faima de sfînt. A vîndut o casetă de-a lui și luînd banii pe ea s-a așezat pe o piatră de care în vremurile vechi podestații obișnuiau să se slujească pentru a vorbi mulțimii, ținînd în mînă punga cu banii, și nu i-a împărțit, nu i-a dat săracilor, ci chemînd la el niște răufăcători care jucau pe acolo pe-aproape, i-a împărțit acelora spunînd: „Să-i ia cine pofteste", și răufăcătorii aceia au luat banii și s-au dus să-i joace la zaruri, și-l blestemau pe Dumnezeu cel viu, și el, care le dăruise, auzea și nu roșea.

— Dar și Francisc a dat tot ce avea și am auzit azi de la Guglielmo că s-a dus să predice ciorilor și șoimilor, și chiar leproșilor, adică drojdiei societății pe care mulțimea celor care își spuneau virtuoși o ținea departe...

— Da, dar Gherardo greșea pe undeva, Francisc nu s-a luat niciodată la hartă cu Sfînta Biserică, și Evanghelia spune să dai săracilor, nu tîlharilor. Gherardo a dat și nu a primit nimic în schimb, pentru că dăduse unor oameni răi, și a început rău, a urmat rău și a sfîrșit rău, deoarece congregația lui a fost dezaprobată de papa Grigore al X-lea.

— Poate că, am spus eu, era un papă cu vederi mai puțin largi decît cel care a aprobat regula lui Francisc.

— Da, dar Gherardo greșea pe undeva, și în schimb Francisc știa bine ce face. Și în sfîrșit, băiatule, acești păzitori de porci și de vaci care pe neașteptate au devenit pseudo-apostoli voiau bine și frumos și fără sudoarea frunții să trăiască din pomenile celor pe care frații minoriți îi educaseră cu atîta trudă și cu atîta eroic exemplu de sărăcie! Dar nu despre asta e vorba, a adăugat el numaidecît, ci de faptul că, pentru a se asemui cu apostolii, care erau totuși iudei, Gherardo Segalelli a pus să fie tăiat împrejur, ceea ce se împotrivesc cuvintelor rostite de Pavel galateenilor - și tu știi cît de multe persoane sfinte au anunțat că Antichristul viitorului va veni din neamul celor circumciși... Dar Gherardo a fost și mai rău, se ducea să-i strîngă pe cei simpli și spunea: „Veniți cu mine în vie”, și cei care nu-l știau intrau cu el în via altuia, crezînd că-i a lui, și mîncau strugurii altuia.

— Nu minoriții vor fi fost cei care să apere proprietatea altora, am spus eu fără chibzuială.

Ubertino m-a fixat cu o privire aspră.

— Minorii cer să fie ei săraci, dar n-au cerut-o niciodată altora să fie săraci. Nu poți să te înfrunți nepedepsit din proprietatea bunilor creștini, căci bunii creștini te vor arăta ca pe un tîlhar, și așa s-a întîmplat cu Gherardo. Despre care, în cele din urmă, au spus (ia aminte, eu nu știu dacă e

224

adevărat, dar mă încred în cuvintele fratelui Salimbene, care i-a cunoscut pe oamenii aceia) că pentru a da dovadă de puterea lui de voință și de abținerea lui, a dormit cu niște femei fără să aibă legături sexuale; dar cum discipolii lui au încercat să-l imite, rezultatele au fost cu totul altele... Oh, nu sînt lucruri pe care trebuie să le știe un copil, femeia este corabia diavolului...

Gherardo continua să strige „pocăi-ti-vă-ți”, dar un discipol de-al lui, un anume Guido Putagio, a încercat să ia el conducerea grupului, și umbla cu mare alai și mulți cai înșeuăți și cheltuia din plin dînd petreceri precum cardinalii de la Biserica din Roma. Apoi s-au luat la ceartă între ei, pentru conducerea sectei, și s-au petrecut lucruri de rușine. Dar cu toate acestea mulți au venit la Gherardo, nu numai țărani, ci și oameni de la oraș, înscriși în bresle, și Gherardo i-a pus să se dezbrace, ca dezbrăcați să-l urmeze pe Christos dezbrăcat, și-i trimitea în lume să predice, dar el și-a făcut o haină fără mînci, albă, cu țesătură tare, și înveș-mîntat așa semăna mai degrabă a om al Bisericii! Trăind

sub cerul liber, intrau uneori să predice prin biserici, întrerupînd adunarea oamenilor credincioși și gonindu-i de acolo pe predicatori și o dată au pus un copil pe tronul episcopului în biserica Sânt' Orso din Ravenna. Și își spuneau urmașii doctrinei lui Gioacchino da Fiore...

— Dar și franciscanii, am spus eu, cred așa, și Gherardo da Borgo San Donnino, și dumneavoastră ! am exclamat.

— Liniștește-te, băiete. Gioacchino da Fiore a fost un mare profet și primul care a înțeles că Francisc însemnase reînnoirea Bisericii. Dar pseudoapostolii s-au folosit de doctrina lui ca să justifice nebunia lor, Segalelli ducea cu el o apostoleasă, o anume Tripia sau Ripia, care pretindea că are darul profeției. O femeie, înțelegi ?

— Dar, părinte, am încercat eu să obiectez, chiar domnia voastră vorbeați alaltăieri seară despre sfinția Chiarei din Montefalco și Angelei din Foligno...

— Ele erau sfinte! Trăiau în supușenie, recunoscînd puterea Bisericii, nu pretindeau niciodată că au darul profeției, în schimb, pseudoapostolii pretindeau că și femeile Puteau merge din oraș în oraș ca să predice; cum au făcut și mulți alți eretici. Și nu mai cunoșteau nici o deosebire între holtei și căsătoriți și nici o îndatorire nu a mai fost pentru totdeauna. Pe scurt, ca să nu te ostenesc prea mult cu povești ațît de triste, ale căror tîlcuri ascunse nu le poți pricepe prea bine, episcopul Obizzo din Parma a hotărît, în sfîrșit, să-l Pună pe Gherardo în butuci. Dar în momentul acesta s-a

225

petrecut un lucru ciudat, care-ți spune cît de viclean se strecoară buruiana ereziei. Pentru că în cele din urmă episcopul l-a eliberat pe Gherardo și l-a primit alături de el la masă și rîdea la glumele lui și-l ținea ca pe bufonul lui.

— Dar de ce ?

— Nu știi, și mi-e teamă s-o știi. Episcopul era nobil și nu-i plăceau negustorii și meșteșugarii. Poate că nu-i era necaz că Gherardo, cu predicile sale de sărăcie, vorbea împotriva lui, și trecea de la cererea de pomană la jaf. Dar, în sfîrșit, s-a amestecat și papa, episcopul a revenit la dreapta lui severitate și Gherardo a sfîrșit pe rug ca eretic de neiertat. Era începutul acestui secol.

— Și ce legătură are asta cu fra Dolcino ?

— Are, și asta spune cum supraviețuiește erezia distrugerii înseși a ereticilor. Acest Dolcino era bastardul unui sacerdot, care trăia în dioceza din Novară, prin părțile astea ale Italiei, ceva mai spre

miazănoapte. Cineva a spus că s-a născut în altă parte, în valea Ossolei, sau la Romagnano. Dar nu are importanță. Era un tânăr cu o minte foarte ascuțită și a fost instruit cu multă carte, dar l-a furat pe sacerdotul care se îngrijea de el și a fugit spre răsărit, în orașul Trento. Și aici a preluat predicile lui Gherardo, într-un chip și mai eretic, declarînd că este singurul apostol adevărat al lui Dumnezeu, și totul trebuie să fie laolaltă în dragoste, și că era îngăduit să umbli fără nici o opreliște, cu toate femeile, pricină pentru care nimeni nu putea fi învinuit de concubinaj, chiar dacă umbla cu nevasta sau cu fiica...

— A predicat într-adevăr toate lucrurile astea de care a fost acuzat ? Pentru că am auzit că și spiritualii au fost acuzați de crime ca acei călugări din Montefalco...

— *De hoc satis*, m-a întrerupt pe neașteptate Ubertino. Aceia nu mai erau călugări. Erau eretici. Și chiar otrăviți de Dolcino. Și, pe de altă parte, ascultă, e de ajuns să știi ce-a fost Dolcino ca după aceea să-l numești un ticălos. Cum de-a ajuns el la cunoașterea doctrinelor pseudoapostolilor, nu știu cîtuși de puțin. Poate că a trecut prin Parma, cînd era tânăr, și l-a auzit pe Gherardo. Se știe că a menținut în regiunea bolo-gneză contacte cu ereticii aceia după moartea lui Segalelli-Dar se știe precis că și-a început predicile în Trento. Acolo a sedus o fată foarte frumoasă și de neam ales, Margherita, sau ea l-a sedus pe el, precum Eloisa l-a sedus pe Abelard, pentru că, adu-ți aminte, numai prin femei diavolul pătrunde în sufletul oamenilor. Atunci episcopul din Trento l-a gonit din dioceza lui, dar Dolcino adunase deja mai mult de-o mie de

226

supuși» și a început un lung marș care l-a adus înapoi în regiunea în care se născuse. Și de-a lungul drumului i se alăturau alți închipuiți, păcăliți de cuvintele lui, și poate că i g-au alăturat și mulți eretici valdezi care locuiau prin regiunile de munte prin care treceau, sau el voia să se unească cu valdezii din locurile acestea de miazănoapte. Ajuns în regiunea Novarei, Dolcino a găsit o lume care încuviința răzmerița sa, pentru că vasalii care guvernau ținutul Gattinarei în numele episcopului din Vercelli fuseseră izgoniți de către populație, care i-a primit deci pe bandiții lui Dolcino ca pe niște aliați buni.

— Ce făcuseră vasalii episcopului ?

— Nu știu, nu se cuvine ca eu să-i judec. Dar, cum vezi, erezia se mărită cu revolta împotriva seniorilor, în multe cazuri, și pentru asta ereticul începe să predice maica sărăcie și apoi cade pradă

tuturor ispitelor puterii, ale războiului și ale violenței. Există o luptă între familiile din orașul Vercelli și pseudoapostolii au tras foloasele din ea, și aceste familii s-au folosit de dezordinea provocată de pseudoapostoli. Seniorii feudali înrolau aventurieri ca să-i jefuiască pe cetățeni și cetățenii cereau protecția episcopului din Novară.

— Ce poveste încurcată. Și Dolcino de partea cui era ?

— Nu știi, își ținea propria parte, se amesteca în toate neînțelegerile acestea și scotea prilej din ele pentru a predica lupta împotriva proprietății altuia în numele sărăciei. Dolcino și-a făcut tabără cu ai lui, care acum erau trei mii, pe un munte din apropierea Novarei, căruia îi spunea Părete Calva, adică Peretele Chel, și au construit pe el mici fortărețe și adăposturi, și Dolcino domnea peste toată mulțimea aceea de bărbați și de femei care trăiau în promiscuitatea cea mai rușinoasă. De aici trimitea scrisori credincioșilor săi în care își expunea doctrina lui eretică. Spunea și scria că idealul lor era sărăcia și nu erau legați cu nici un lanț care să-i supună lumii din afară și că el, Dolcino, fusese trimis de Dumnezeu pentru a despecetui profețiile și a face să se înțeleagă scrierile Vechiului și Noului Testament. Și-i numea pe clericii mireni, pe predicatori și pe minoriți dregători ai diavolului și dezlega pe oricine de îndatorirea de a le da ascultare. Și deosebea patru vârste în viața poporului lui Dumnezeu, prima a Vechiului Testament, a patriarhilor și a profeților, înainte de venirea lui Christos, în care căsătoria era bună pentru că Jumea trebuia să se înmulțească; a doua era epoca lui Christos și a apostolilor, și a fost epoca sfințeniei și a castității. Apoi a venit a treia, în care pontifii au trebuit mai întâi să

227

accepte bogățiile pămîntești pentru a conduce poporul, dar cînd oamenii au început să se îndepărteze de dragostea pentru Dumnezeu a venit Benedict, care s-a rostit împotriva oricărei averi vremelnice. Cînd apoi și călugării lui Benedict s-au apucat să adune bogății, au venit călugării Sfîntului Francisc și ai Sfîntului Dominic, care erau și mai neîndurători, ca să predice împotriva posedării de bogății pe pămînt. Și în sfîrșit acum, cînd viața atîtor prelați contrazicea din nou toate acele precepte bune, se ajunsese la sfîrșitul celei de a treia epoci și trebuiau să se întorcă la învățăturile apostolilor.

— Dar atunci Dolcino predica acele lucruri pe care le predicaseră și franciscanii, și printre franciscani chiar spiritualii, și chiar domnia ta, părinte !

— Da, dar scotea de aici un silogism perfid. El spunea că pentru a pune capăt acestei a treia epoci a corupției, trebuia ca toți clericii, călugării și frații să moară de moarte crudă, spunea că toți prelații Bisericii, clericii, călugărițele, femeile și bărbații religioși și toți cei care fac parte din ordinul predicatorilor și al minorilor, eremiții și chiar papa Bonifaciu ar fi trebuit să fie exterminați de către împăratul ales de el, Dolcino, și că acesta ar fi fost Frederic al Siciliei.

— Dar oare nu Frederic a fost cel care i-a primit cu bunăvoință în Sicilia pe spiritualii goniți din Umbria, și nu tocmai minoriții au fost aceia care au cerut ca însuși împăratul, chiar dacă acum este Ludovic, să distrugă puterea vremelnică a papei și a cardinalilor ?

— Tocmai asta aduce erezia, sau nebunia, adică să preschimbe gândurile cele mai drepte și să le facă să se ridice împotriva legii lui Dumnezeu și a oamenilor. Minoriții nu i-au cerut niciodată împăratului să-iucidă pe alți sacerdoți.

Se înșela. O știu acum. Pentru că după câteva luni Bavarezul și-a instaurat propriul său ordin la Roma, iar Marsilio și alți minoriți le-au făcut clericilor credincioși papei tocmai ceea ce cerea Dolcino să se facă. Cu asta nu vreau să spun că Dolcino avea dreptate, ci că Marsilio greșea și el. Dar începeam să mă întreb, mai ales după discuția de după-amiază cu Guglielmo, cum puteau oamenii simpli care-l urmau pe Dolcino să facă deosebirea între făgăduielile spiritualilor și chipul lor cel nou pe care li-l dădea Dolcino. Oare nu se făcea el vinovat de a pune în practică ceea ce dreptcredincioși reputați predicaseră pe cale pur mistică ? Ori poate că aici era deosebirea, sfințenia consta în așteptarea ca Dumnezeu să ne dea ceea ce sfinții săi ne făgăduiseră, fără să încerce să obțină aceasta prin mijloace pămîntești ? Acum știu de ce este așa și de ce Dolcino greșea:

228

nu trebuie schimbată ordinea lucrurilor chiar dacă trebuie sperată cu înflăcărare transformarea acestei ordini. Dar în seara aceea eram pradă unor gânduri potrivnice.

— în sfârșit, spunea Ubertino, semnele ereziei le deslușești întotdeauna în trufie. într-o a doua scrisoare, din anul 1303, Dolcino se intitula capul suprem al congregației apostolice, îi numea ca locotenenți ai săi pe perfida Margherita (o femeie) și pe Longino din Bergamo, Federico din Novară, Alberto Carentino și pe Valderico din Brescia. Și începea să aiureze despre niște papi viitori, doi buni, primul și ultimul, doi răi, al doilea și al treilea.

Primul este Celestin, al doilea Bonifaciu al VUI-lea, despre care profeții spun „trufia sufletului tău te-a făcut netrebnic, o, tu, care locuiești în crăpăturile stîncilor”. Al treilea papă nu este numit, dar despre el Ieremia spusese : „iată, acel leu”. Și, infamie, Dolcino recunoștea leul în Frederic de Sicilia. Cel de-al patrulea papă era tot necunoscut de Dolcino, și ar fi trebuit să fie papa cel sfînt, papa cel îngeresc de care vorbea abatele Gioacchino. Ar fi trebuit să fie ales de către Dumnezeu, și atunci Dolcino și toți ai lui (care în momentul acela ajunseseră la patru mii) ar fi primit împreună harul Sfîntului Duh și Biserica ar fi fost reînnoită pînă la sfîrșitul lumii. Dar în cei trei ani de dinaintea venirii sale trebuia să se săvîrșească tot răul. Și asta a încercat Dolcino să facă, ducînd războiul pretutindeni. Și cel de-al patrulea papă, și aici se vede cum demonul își bate joc de supușii lui, a fost tocmai Clement al V-lea, care a vestit cruciada împotriva lui Dolcino. Și a fost drept așa, pentru că în scrisorile acelea Dolcino începuse să susțină teorii de neîmpăcat cu dreapta-credință. El a afirmat că Biserica Romană e o desfrînată, că nu se cade să ne supunem sacerdoților, că orice putere spirituală trecuse acum la secta apostolilor, că numai apostolii fac noua Biserică, că apostolii pot anula căsătoria, că nimeni nu va putea fi mîntuit dacă nu va face parte din sectă, că nici un papă nu poate ierta pe nimeni de nici un păcat, că nu trebuie plătite dijmele, că viața e mai desăvîrșită dacă o trăiești fără obligații decît cu obligații față de Dumnezeu, că o biserică sfîntită nu valorează pentru o rugă mai mult decît un grajd și că poți să-l proslăvești pe Christos și-n păduri, și-n biserici.

— A spus într-adevăr asemenea lucruri ?

— Firește, asta e sigur, le-a scris. Dar, din păcate, a făcut Și mai rău. Așa cum s-a constatat pe Părete Calva, a început să jefuiască satele din vale, să se dedea la prădăciuni ca să-și procure hrana, purtînd, în sfîrșit, un adevărat război ^potriva satelor vecine.

229

— Toți erau contra lui ?

— Nu se știe. Poate că primea sprijin de la unii, ți-am spus că se vîrșise într-un ghem de nedesfăcut de neînțelegeri locale. Intre timp venise iarna lui 1305, una dintre cele mai aspre ierni din ultimele decenii și totul primpregur era de o sărăcie lucie. Dolcino trimitea o a treia scrisoare discipolilor săi, și mulți încă se mai uneau cu el, dar acolo sus viața se făcuse de neîngăduit și foamea ajunsesese atît de mare, că mîncau carne de cal și de alte

dobitoace și fin fiert. Și din asta mulți mureau.

— Dar acum cu cine se mai băteau ?

— Episcopul din Vercelli i se adresase lui Clement al V-lea și se vestise o cruciadă împotriva ereticilor. S-a dat o indulgență fără de opreliști pentru cine avea să ia parte la lupta asta și au fost poftiți Ludovic de Savoia, inchizitori din Lombardia, arhiepiscopul de Milano. Mulți au luat crucea în ajutorul celor din Vercelli și al novarezilor, chiar și din Savoia, din Provența, din Franța, și episcopul din Vercelli a primit comanda tuturor. Au avut loc ciocniri neîntrerupte între avangărzile celor două armate, dar fortificațiile lui Dolcino erau de nezdruncinat și într-un anumit fel necredincioșii primeau ajutoare.

— De la cine ?

— De la alți necredincioși care se bucurau de pricina aceea de dezordine. Pe la sfârșitul anului 1305 ereziarhul a fost silit să părăsească Părete Calva, abandonând răniții și bolnavii, și a pornit spre teritoriul din jurul lui Trivero, unde s-au baricadat pe un munte care atunci se chema Zubello, și care de atunci s-a numit Rubello sau Rebello, pentru că devenise fortăreața rebelilor Bisericii. În sfârșit, nu-ți pot povesti tot ce s-a întâmplat, și a fost o căsăpire nemaipomenită. Dar, în cele din urmă, rebelii au fost siliți să se predea. Dolcino și ai lui au fost prinși și au sfârșit, cum se cuvenea, pe rug.

— Și frumoasa Margherita ? Ubertino s-a uitat la mine.

— Ți-ai amintit că era frumoasă, nu-i așa? Era frumoasă, se spune, și mulți dintre seniorii locului au încercat s-o ia de nevastă ca s-o scape de rug. Dar ea n-a vrut. A murit nemîntuită cu nemîntuitul acela de amant al ei. Și asta să-ți slujească de învățătură, ferește-te de desfrînata Babilonului, chiar dacă ia forma făpturii celei mai plăcute la vedere.

— Dar acum spuneți-mi, părinte. Am auzit că fratele chelar al mănăstirii, și poate că și Salvatore, l-au întâlnit pe Dolcino, și într-un fel au fost alături de el...

230

— Taci, nu roști împilări prea cutezătoare. L-am cunoscut pe chelar într-o mănăstire de minoriți. E adevărat, după cele ce ți-am povestit că s-au întâmplat cu fra Dolcino. Mulți spirituali în anii aceia, înainte de a ne hotărî să găsim loc de retragere în ordinul Sfântului Benedict, au avut o viață zbuciumată și au trebuit să-și părăsească mănăstirile lor. Nu știu unde a fost Remigio înainte de a-l fi întâlnit eu. Știu că a fost întotdeauna un bun călugăr, cel puțin din punct de vedere al dreptei credințe. În rest, oh,

Doamne, carnea e păcătoasă.

— Ce vreți să spuneți ?

— Nu sînt lucruri pe care trebuie să le știi. În sfîrșit, pentru că am vorbit despre asta, și pentru că trebuie să știi cum să deosebești binele de rău... s-a mai codit el... am să-ți spun că am auzit șoptindu-se pe-aici, pe la abație, că fratele chelar nu știe să țină piept anumitor ispite... Dar sînt doar vorbe. Tu trebuie să înveți ca nici măcar să nu treci prin asemenea situații. M-a tras din nou lîngă el îmbrățișîndu-mă strîns, și mi-a arătat statuia Sfintei Fecioare : Tu trebuie să te inițiezi în dragostea fără de prihană. Iat-o pe cea în care feminitatea s-a sublimat. Din această pricină poți spune despre ea că este frumoasă precum iubita din Cîntarea Cîntărilor. În ea, a spus el cu chip străluminat și pierdut într-o fericire lăuntrică, cum avusese și Abatele în prima zi cînd vorbea de nestemate și despre aurul vaselor sale sfinte, în ea pînă și grația corpului se face însemn al frumuseților cerești, și de aceea sculptorul a înfățișat-o cu toate grațiile cu care femeia trebuie să fie împodobită. Mi-a arătat bustul delicat al Sfintei Fecioare ținut sus și strîns într-un pieptar legat la mijloc cu niște lăntișoare cu care se jucau mîinile Pruncului. Vezi?

Pulchra enim sunt ubera quae paululum supereminet et tument modice, nec fluitantia licenter, sed leniter restricta, repressa sed non depressa... Ce simți în fața unei atît de dulci viziuni ?

Eu am roșit peste măsură, simțîndu-mă tulburat ca de un foc dinlăuntru. Ubertino trebuie să fi presupus sau poate că a văzut învăpăierea obrazilor mei, pentru că a adăugat numaidecît:

— Dar trebuie să înveți a deosebi focul dragostei supraomenești de rîvnirea simțurilor. E greu și pentru sfinți.

— Și cum poți cunoaște dragostea cea bună ? l-am întrebat tremurînd.

— Ce e dragostea ? Nu există nimic pe lume, nici om, nici diavol și nici alt lucru pe care eu să nu-l socotesc atît de suspect ca dragostea, întrucît aceasta pătrunde în suflet mai

231

mult decît orice altceva. Nu există nimic care să acapareze și să lege sufletul ca dragostea. întrucît, dacă nu ai acele arme care s-o stăpînească, sufletul cade din pricina dragostei într-o ruină nemărginită. Și eu cred că fără farmecele Margheritei Dolcino nu ar fi fost un osîndit, nici fără viața trufașă și promiscuă de la Părete Calva n-ar fi suferit atîția farmecele răzvrătirii sale. Ia seama, toate acestea nu ți le spun doar pentru dragostea cea rea, care, firește, trebuie îndepărtată de toți ca un lucru diabolic, eu

spun toate acestea, și cu mare spaimă, și despre dragostea cea bună, ce se află între Dumnezeu și om, între aproape și aproape. Adesea se întâmplă ca doi sau trei, bărbat sau femeie, să nutrească unul pentru altul atîta afecțiune, și să dorească să trăiască mereu alături, și cînd o parte dorește, alta vrea. Și îți mărturisesc că un sentiment de felul acesta am simțit eu pentru niște femei virtuozose, precum Angela și Chiara. Ei bine, chiar și aceasta este de învinuit, oricît de sufletește s-ar petrece totul și întru Domnul... Pentru că și dragostea simțită de suflet, dacă nu este înarmată și controlată, ci vine luată cu dulceață, ajunge apoi să cadă, sau să pricinuiască dezordine. Ah, dragostea are felurite însușiri, mai întîi ea face ca sufletul să fie cuprins de bucurie, apoi îl doboară rănit... Dar pe urmă capătă căldura adevărată a iubirii divine și strigă, se tînguie, se face piatră pusă la cuptor ca să crape, ca piatra de var, și trosnește mîngîiată de flacără...

— Și aceasta este dragostea cea bună ?

Ubertino m-a mîngîiat pe cap. Și, privindu-l, am văzut că avea ochii scâldați în lacrimi:

— Da, aceasta este, în sfîrșit, dragostea cea bună. Și-a luat mîna de pe umerii mei:

— Dar ce greu este, a adăugat el, ce greu este s-o deosebești de cealaltă. Și atunci cînd sufletul tău este ademenit de demon, te simți ca omul cu juvățul de gît care, cu mîinile legate la spate și ochii acoperiți, rămîne atîrnat de spînzurătoare, dar trăiește încă, fără nici o ajutorare, fără nici un sprijin, fără nici o scăpare, și se bălăbăne în gol.

Chipul lui nu era numai scâldat în lacrimi, ci și îmbrobonit de sudoare.

— Acum du-te, mi-a spus grăbit, ai auzit ceea ce voiai să afli. De-o parte corul îngerilor, de cealaltă gura infernului-Du-te, și lăudat fie Domnul.

S-a prosternat din nou în fața Sfintei Fecioare și l-am auzit hohotind încet. Se ruga.

232

Nu am ieșit din biserică. Discuția cu Ubertino îmi strecurase în suflet și în viscere un foc neobișnuit și o neliniște de nespus. Poate de aceea m-am simțit înclinat spre neascultare și m-am hotărît să mă întorc singur în bibliotecă. Nu știam nici eu ce anume căutam. Voiam să cercetez singur un loc necunoscut, mă încînta ideea de a mă putea descurca fără ajutorul maestrului meu. Am urcat precum Dolcino pe muntele Rubello.

Aveam cu mine felinarul (de ce-l adusesem? poate că nutream

dinainte planul acesta tainic ?) și am pătruns în osuar aproape cu ochii închiși. Pe scurt, am ajuns în *scriptorium*.

Era o seară fatală, cred, pentru că în vreme ce iscodeam printre mese, am văzut una pe care sta deschis un manuscris pe care un călugăr îl copia în zilele acelea. Titlul m-a atras numaidecât:

Historia fratris Dulcini Heresiarche. Cred că era masa lui Pietro din Sânt' Albano, despre care mi se spusese că scria o istorie monumentală a ereziei (după ceea ce s-a întâmplat în abație, firește că n-a mai scris-o - dar să nu premergem evenimentele).

Nu era deci nefiresc ca textul acela să stea aici, și pe acolo erau altele cu subiect asemănător, despre patarini și despre flagelați.

Dar am privit ca pe un semn supranatural, nu știu încă dacă ceresc sau diavolesc, împrejurarea aceea, și m-am aplecat să citesc cu lăcomie scrierea. Nu era prea lungă, și în prima parte spunea, cu multe amănunte pe care le-am uitat, toate câte mi le spusese și Ubertino. Se vorbea aici și despre multele delictе făptuite de dolcinieni în timpul războiului și al asediului. Și despre lupta de la sfârșit, care a fost din cale-afară de crudă. Dar am găsit acolo și ceea ce Ubertino nu-mi povestise, și spus de cineva care văzuse, fără îndoială, totul, care-i aprinsese cu adevărat imaginația.

Am aflat, deci, cum, în martie 1307, în sîmbăta mare, Dolcino, Margherita și Longino, prinși pînă la urmă, au fost duși în orașul Biella și dați pe mîna episcopului, care aștepta hotărîrea papei. Papa, de cum a aflat știrea, i-a transmis-o regelui Franței, Filip, scriindu-i: „Au sosit vești din cele mai mari, pline de bucurie și de triumf, pentru că demonul acela ciumat, fiu al lui Belial și odios ereziarh Dolcino, după mari Primejdii, cazne, prădaturi și neîntrerupte atacuri, este vîrît ^{lr}> sfîrșit cu oamenii lui în temnițele noastre, prin truda venerabilului nostru frate Raniero, episcop de Vercelli, care l-a ^{Cap}capturat în ziua sfintei cine a Domnului, și numeroasa gloată ^aafată cu el, infectată de boala aceasta, a fost ucisă în aceeași

233

zi". Papa a fost fără milă în privința prizonierilor și a poruncit să-iucidă. Atunci, în iulie din același an, în prima zi a lunii, ereticii au fost dați în seama brațului secular. În timp ce clopotele din oraș băteau să se spargă, au fost aruncați într-un car, înconjurați de gîzi, urmați de soldați care au străbătut tot orașul, în timp ce la fiecare răs_pîntie se sfișia carnea celor răi cu clești înroșiți în foc. Margherita a fost arsă prima, în fața lui Dolcino, căruia nu i

s-a clintit nici un mușchi pe față, după cum nu scosese nici un geamăt cînd cleștii îi smulseseră membrele. Apoi carul a mers mai departe, în timp ce gîzii vîrau fiarele lor în vase pline cu flăcări. Dolcino a suferit și alte chinuri și a rămas mereu mut, în afară de clipa cînd i-au retezat nasul, pentru că și-a strîns puțin umerii, iar cînd i-au smuls membrul bărbăției a scos un geamăt lung, ca un muget. Ultimele cuvinte pe care le-a rostit au sunat a nepocăință și a amenințat că avea să învie a treia zi. Apoi a fost ars și cenușa lui a fost risipită în vînt.

Am închis manuscrisul cu mîinile tremurînde. Dolcino făptuise multe fărădelegi, mi se spusese, dar fusese ars în mod înspăimîntător. Și pe rug, cum se purtase ? Cu tăria martirilor sau cu obrăznicia condamnaților ? în timp ce urcam, împleticindu-mă, scările care duceau la bibliotecă, am înțeles de ce eram așa de tulburat. Mi-am amintit de o scenă pe care am văzut-o, nu cu multe luni în urmă, puțin după sosirea mea în Toscana. Mă întrebam chiar cum de-o și uitasem pînă atunci, de parcă inima mea bolnavă ar fi vrut să șteargă o amintire care apăsa greu asupra ei, ca un coșmar. Dar mai degrabă nu o uitasem, pentru că de fiecare dată cînd auzeam de călugărași, revedeam imagini din întîmplarea aceea, dar imediat le alungam în străfundurile sufletului meu, ca și cum ar fi fost un păcat să fi participat la grozăvia aceea.

Auzisem vorbindu-se pentru prima oară despre călugărași în zilele în care, la Florența, văzusem arzînd pe rug pe unul dintre ei. Era cu puțin înainte de a-l fi întîlnit la Pisa pe fratele Guglielmo. îl așteptam și el întîrzia să sosească în orașul acela și tata îmi îngăduise să vizitez Florența, despre care auzisem cum i se laudă preafrumoasele ei biserici-Cutreierasem Toscana, ca să deprind mai bine vulgara - limba populară — italiană, și mă oprisem, în sfîrșit, să șed o săptămînă la Florența, fiindcă auzisem vorbindu-se mult despre orașul acesta și doream să-l cunosc.

Și așa a fost că de cum am sosit am auzit discutîndu-se de un caz neobișnuit care tulbura tare mult întreg orașul. Un călugăraș eretic, învinuit de delict împotriva religiei și

234

în fața episcopului și a altor oameni ai Bisericii, era supus în zilele acelea la o aspră judecată din partea Inchiziției. Și urmîndu-i pe cei ce-mi vorbeau despre acest lucru, m-am dus la locul cu pricina, în vreme ce auzeam lumea vorbind că frățiorul călugăr, cu numele de Michele, era de fapt foarte credincios, că

predicase pocăința și sărăcia, repetînd cuvintele Sfîntului Francisc, și că fusese tîrît în fața judecătorilor prin răutatea anumitor femei care, prefăcîndu-se că se spovedesc la el, îi pusese apoi în seamă idei eretice, și chiar fusese prins de către oamenii episcopului tocmai în casa acelor femei, fapt care mă uimea, pentru că un om al Bisericii nu trebuie să se ducă să slujească sfintele taine în locuri atît de puțin potrivite, dar se pare că aceasta era slăbiciunea călugărașilor, să nu țină în cuvenita considerație uzanțele, și poate că era ceva adevărat în vorbele lumii care-i scotea, în afară de eretici, a fi cu obiceiuri îndoielnice (așa cum se spunea mereu despre catari că erau bulgari și sodomiți).

Am ajuns la biserica San Salvatore, unde se ținea procesul, dar nu am putut intra din cauza mulțimii nesfîrșite de la intrare. Totuși unii stăteau cocoțați și prinși de drugii de fier ai ferestrelor și vedeau și auzeau toate cîte se petreceau, și de-acolo povesteau celorlalți, de jos. Tocmai îi citeau atunci fratelui Michele mărturia pe care o făcuse cu o zi înainte, în care spunea că Domnul Christos și apostolii lui „nu au avut de nici unele, nici fiecare în parte, nici toți laolaltă, cu drept de stăpînire”, dar Michele protesta că notarul mai pusese pe deasupra acum „multe adăugiri false” și striga (și asta am auzit-o de-afară) „o să dați seama de asta la judecata de pe urmă.” Dar inchișitorii au citit mărturisirea așa cum o întocmiseră ei și la urmă l-au întregat dacă voia să se supună, cu umilință, judecății Bisericii și întregului popor din oraș. Și l-am auzit pe Michele care striga din toate puterile că el voia să se supună la ce credea el, și prin urmare că „îl socotea pe Christos sărac și răstignit și pe papa Ioan al XXII-lea eretic, fiindcă spunea contrariul”. A urmat o lungă discuție în care inchișitorii, printre care mulți franciscani, voiau să-l facă să înțeleagă că Scripturile nu spusese ceea ce spunea el, iar el ¹¹ condamna că neagă tocmai regula ordinului lor, iar ei se ^epezeau să răspundă întrebîndu-l dacă nu cumva credea că mțelege Scripturile mai bine decît ei, care erau maeștri în asta. Șj fratele Michele, foarte căpăținos într-adevăr, îi contra-*cea, încît ceilalți credeau că o să-l încolțească provocîndu-l ■ spunînd „și atunci noi vrem ca tu să crezi că Domnul rristos a fost proprietar, iar papa Ioan sfînt și catolic”. Iar

235

Michele, fără să se lase : „Nu, eretic”. Și ceilalți spuneau că nu mai văzuseră pe nimeni atît de îndîrjit întru propria-i piele. Dar prin mulțimea din afara palatului i-am auzit pe mulți cum

spuneau că el era precum Christos printre farisei și mi-am dat seama că în popor mulți credeau că fra Michele era un sfânt. În sfârșit, oamenii episcopului l-au dus îndărăt la temniță, în butuci. Și seara mi-au spus că mulți dintre călugării prieteni cu episcopul se duseseră să-l ocărăscă și să-i ceară să se dezică, dar el răspundea ca unul care era foarte sigur pe adevărul lui. Și repeta fiecăruia că Domnul Christos era sărac și că așa spusese și Sfântul Francisc și Sfântul Dominic, și că dacă a propovădui această părere dreaptă era ceva care trebuia condamnat la cazne grele, cu atît mai bine, pentru că în scurtă vreme avea să se vadă ceea ce spun Scripturile și cei douăzeci și patru de bătrîni din Apocalipsă, și Iisus Christos, și Sfântul Francisc, și glorioșii martiri. Și mi-au spus ce-a spus: „Dacă citim cu atîta înflăcărare doctrina anumitor sfinți abați, cu sporită înflăcărare și bucurie trebuie să dorim să stăm în mijlocul lor”. Și la aceste cuvinte inchizitorii ieșeau din carceră înnegurați la față și strigau revoltați (și eu i-am auzit): „Are pe dracu' în el!”

A doua zi am aflat că fusese hotărîtă condamnarea, și cînd m-am dus la episcopie am putut vedea pergamentul, și o parte din el l-am copiat pe tăblița mea.

începea: „*In nomine Domini amen. Hec est quedam con-demnatio corporalis et sententia condemnationis corporalis lata, data et in hiis scriptis sententialiter pronumptiata et promulgata...*” etcetera, și făcea mai departe o descriere amănunțită a păcatelor și a vinei zisului Michele, pe care o redau aici în parte, astfel încît cititorul să o judece cu dreaptă cumpănire:

Johannem vocatum fratrem Micchaelem Iacobi, de comitatu Sancti Frediani, hominem male conditionis, et pessime conversationis, vite et fame, hereticum et heretica labe pollutum et contra fidem cactolicam credentem et affir-mantem... Deum pre oculis non habendo sed potius humani generis inimicum, scienter, studiose, appesante, nequiter et animo et intentione exercendi hereticam pravitatem stetit et conversatus fuit cum Fraticellis, vocatis Fraticellis della povera vita hereticis et scismaticis et eorum pravam sectam et heresim secutus fuit et sequitur contra fidem cactolicam... et accessit ad dictam civitatem Florentie et in locis publicis diete civitatis in dicta inquisitione contentis, credidit, tenuit

236
et pertinaciter affirmavit ore et corde... quod Christus redentor noster non habuit rem aliquam in proprio vel comuni sed habuit a quibuscumque rebus quas sacra scriptura eum habuisse testatur, tantum simplicem facti usum.

Dar nu erau numai acestea delictele de care era învinuit, și printre altele unul mi s-a părut cel mai de rușine, chiar dacă nu știu (așa cum a mers procesul) dacă el susținuse atâtea, dar se spunea, în sfârșit, că zisul minorit susținuse că Sfântul Toma din Aquino nu era nici sfânt și nu se bucura de mîntuirea eternă, ci era condamnat și pe cale de pierzanie ! Și sentința încheia amenințînd cu pedeapsa, pentru că acuzatul nu voia să-și recunoască vina:

Costat nobis etiam ex predictis et ex dicta sententia lata per dictum dominum episcopum florentinum, dictum Johannem fore hereticum, noile se tantis horroribus et heresi corrigere et emendare, et se ad rectam viam fidei dirigeri, habentes dictum Johannem pro irreducibili, pertinace et hostinato in dictis suis perversis horroribus, ne ipse Johannes de dictis suis sceleribus et horroribus perversis valeat gloriari, et ut eius pena aliis transeat in exemplum; ideirco, dictum Johannem vocatum fratrem Micchaelem hereticum et scismaticum quod ducatur ad locum iustitie consuetum, et ibidem igne et flammis igneis accensis concremetur et comburatur, ita quod penitus moriatur et anima a corpore separetur.

Apoi sentința a fost dată la vedere, au venit din nou oameni ai Bisericii la temniță să-l înștiințeze pe Michele de ceea ce avea să se întîmple, și i-am auzit spunînd chiar: „Fra Michele, au și fost făcute mitre cu mantii și au fost pictați pe ele călugărași însoțiți de diavol". Ca să-l sperie și să-l silească să retracteze pînă la urmă. Dar fratele Michele s-a pus în genunchi și a spus: „Gîndesc că în jurul rugului va fi părintele nostru Francisc, ba mai mult zic, vor fi acolo Iisus și apostolii și slăviții martiri Bartolomeu și Anton". Ceea ce era un fel de a respinge pentru ultima oară momelile inchizitorilor.

A doua zi de dimineață am fost și eu pe podul episcopiei unde se adunaseră inchizitorii, în fața cărora a fost tîrît, tot în butuci, fratele Michele. Unul dintre oamenii care-i purtau credință a îngenuncheat în fața lui pentru a primi bine-cuvîntarea, și a fost luat de oameni înarmați și dus numaidecît la temniță. După asta, inchizitorii au citit din nou sentința condamnatului și au întrebat din nou dacă vrea să se căiască. La fiecare punct în care sentința zicea că el este eretic,

237

Michele spunea: „Nu sînt eretic; păcătos da, dar catolic", și cînd textul numea pe „venerabilissimul și sanctissimul papă Ioan al XXII-lea", Michele spunea: „Nu, ci eretic". Atunci episcopul a

poruncit ca Michele să vină și să îngenuncheze în fața lui, și Michele a spus că el nu îngenunchea în fața ereticilor. L-au făcut să îngenuncheze cu de-a sila, și el a șoptit: „Sînt iertat de asta în fața lui Dumnezeu”. Și cum fusese adus acolo cu toate podoabele sale sacerdotale, a început un ritual în timpul căruia treptat, treptat i s-au luat toate însemnele pînă cînd a rămas în sutana aceea care la Florența se numește *cioppa*. Și cum cere legea pentru preotul căruia îi este luat harul, cu un fier tare ascuțit i s-au tăiat buricele de la degete și i-au ras și părul. Apoi a fost dat pe mîna căpitanului și-a oamenilor săi, care s-au purtat foarte crud cu el, l-au pus în butuci ducîndu-l în carceră, în timp ce el spunea mulțimii: „*per Dominum moriemur*”. Trebuia să fie ars, așa am aflat, abia a doua zi. în ziua aceea s-au dus din nou la el să-l întrebe dacă vrea să se spovedească și să se împărtășească. Și n-a voit să păcătuiască primind sfintele taine de la cine era în păcat. Și aici, cred, a greșit și s-a arătat înstăpînit de erezia patarinilor.

Și, în sfîrșit, a venit dimineața schingiurii și a venit să-l ridice un gonfalonier care mi s-a părut un om prietenos, pentru că l-a întrebat ce fel de om era el și de ce se încăpățîna cînd trebuia să afirme ceea ce tot poporul afirma și încuviința, părerea Sfintei Maici, Biserica. Dar Michele, nestrămutat: „Eu cred în Christos răstignit și sărac”. Și gonfalonierul a plecat deschizînd larg brațele. Au venit atunci căpitanul și oamenii lui și l-au dus pe Michele în curtea dinlăuntru unde se afla vicarul episcopului și i-au citit din nou și mărturia lui și condamnarea. Michele și-a ridicat din nou glasul împotriva părerilor false care i se puseseră în seamă: și erau cu adevărat lucruri atît de delicate, încît nu mi le amintesc, iar atunci nu le-am înțeles bine. Dar cu sprijinul lor se hotăra moartea lui Michele și persecutarea călugărașilor. Așa încît eu nu înțelegeam de ce oamenii Bisericii și ai brațului secular se îndîrjeau atîta împotriva unor indivizi care voiau să trăiască în sărăcie și socoteau că Domnul Nostru Iisus Christos nu avusese bunuri pămîntești. întrucît, îmi spuneam, mai degrabă ar fi trebuit să se teamă de oameni care voiau să trăiască în bogăție și să pună mîna pe banii altora, să ducă Biserica în păcat și să se dedea la acte de simonie. Și am vorbit despre asta cu cineva care ședea lîngă mine, pentru ca nu puteam să-mi țin gura. Și acela mi-a zîmbit batjocoritor și

238

xni-a spus că un călugăr care practică sărăcia devine un rău exemplu pentru popor, care nu mai are apoi încredere în călugării

care n-o practică. Și că, a mai spus el, predicarea sărăciei băga ideii proaste în capul poporului, care din sărăcia lui ar fi scos motiv de trufie, și trufia poate duce la multe fapte trufașe. Și, în sfârșit, că ar fi trebuit să știu că nu-i era limpede nici lui prin ce silogism călugării care practicau sărăcia erau de partea împăratului, lucru care nu-i plăcea papei. Toate, motive dintre cele mai serioase, mi se păreau, deși erau spuse de un om prea puțin învățat. Numai că, ajuns aici, nu înțelegeam de ce Michele voia să moară atât de groaznic, pentru a fi pe plac împăratului, sau ca să rezolve o problemă a ordinilor călugărești și religioase. Și într-adevăr cineva dintre cei de față spunea: „Nu e un sfânt, a fost trimis de către Ludovic ca să răspîndească neînțelegerea între cetățeni, și călugărașii sînt toscani, dar în spatele lor se află trimișii împăratului”. Și alții: „Ba e nebun, e bîntuit de necuratul, e plin de trufie și-i place martirajul dintr-o blestemată îngîmfare, călugărilor ăstora li se citesc prea multe vieți de sfinți; mai bine și-ar lua o nevastă”. Iar alții: „Nu, ar fi bine ca toți creștinii să fie așa, gata să-și dovedească credința ca pe vremea paginilor”. Și, ascultînd glasurile acelea, în timp ce nu mai știam ce să zic, mi s-a întîmplat să-l văd pe condamnat, pe care din cînd în cînd mulțimea mi-l ascundea. Și am văzut o față de om care se uita la ceva care nu e de pe lumea asta, o față ca aceea pe care o văd pe statuile sfinților pierduți în viziunile lor. Și am înțeles că, nebun și înțelept cum o fi fost, el voia să moară cu bunăștiință, pentru că era încredințat că, murind, avea să-l înfrîngă pe dușmanul său, oricare ar fi fost el. Și am înțeles că pilda lui avea să-i aducă la moarte și pe alții. Și am rămas uluit de atîta tărie, pentru că nici astăzi nu știu dacă la acești oameni este mai tare o iubire plină de mîndrie pentru adevărul în care cred, care-i duce la moarte, sau o mîndră dorință de moarte, care-i face să-și mărturisească adevărul lor, oricare ar fi el. Și față de așa ceva mă simt pătruns și de admirație, dar și de spaimă.

Dar să ne întoarcem la schingiuire, pentru că acum se îndreptau cu toții spre locul unde se dădea moartea.

Căpitanul și oamenii lui l-au tras afară pe ușă, cu sutana Pe el și cu o parte din nasturi descheiați, și umbla cu pași mari și capul plecat, murmurînd o rugăciune de-a lui de părea unul dintre martiri. Și era atîta lume că nu-ți venea a crede, Și mulți strigau: „Nu muri!”, iar el spunea: „Vreau să mor mtru Christos”. „Dar tu nu mori întru Christos”, îi spuneau,

239

și el: „Ba pentru adevăr”. Cînd au ajuns la un loc numit Colțul

Proconsulului, cineva i-a strigat să se roage la Dumnezeu pentru ei toți, și el a binecuvîntat mulțimea. Și la temeliile bisericii Sfintei Liperata, cineva i-a spus : „Nebunule, trebuie să crezi în papă!" și el a răspuns : „Ați făcut un zeu din papa ăsta al vostru... Papii ăștia ai voștri o să vă pape de tot..." (care era un joc de cuvinte, sau vicleșug, cum mi s-a spus că făceau toscanii pe-atunci) și toți s-au mirat că se ducea la moarte făcînd glume. La San Giovanni i-au strigat: „Scapă-ți viața!", și el a răspuns : „Scăpați-vă de păcate"; la Mercato Vecchio i-au strigat : „Scapă, scapă !", și el le-a răspuns : „Scăpați de Infern!"; la Mercato Nuovo i-au urlat: „Căiește-te, căiește-te !", și el a răspuns : „Căiți-vă de camătă ce luați". Și ajuns la Santa Croce i-a văzut pe călugării ordinului său care ședeau pe scări și i-a învinuit că nu cinsteau regula Sfîntului Francisc, și dintre aceia unii ridicau din umeri, dar alții își acopereau fața cu gluga de rușine. Și cînd s-au îndreptat spre Poarta Justiției, mulți îi spuneau: „Neagă, neagă, nu te da morții", și el: „Christos a murit pentru noi". Și ei: „Dar tu nu ești Christos, nu trebuie să mori pentru noi" și el: „Dar eu vreau să mor pentru el". În Grădina Justiției unul l-a întrebat dacă nu putea să facă și el ca un călugăr superior al lui care negase, dar Michele i-a răspuns că nu negase, și am văzut că mulți din mulțime încuviințau și-l îndemnau pe Michele să fie tare: așa eu și mulți alții am înțeles că aceia erau oameni de-ai lui, și ne-am îndepărtat.

S-a ieșit, în sfîrșit, pe poarta orașului, și în fața noastră a apărut rugul, pentru că lemnele erau așezate în formă de căsuță, și s-a făcut un cerc de cavaleri înarmați pentru ca lumea să nu se apropie prea mult. Și l-au legat pe fratele Michele de stîlp. Și l-am auzit iarăși pe careva strigînd : „Dar ce mai e ș-asta, pentru cine vrei să mori ?", și el a răspuns: „Acesta e un adevăr care-mi stă la inimă, care nu se poate dovedi decît cu moartea". Au aprins focul. Și fratele Michele, după ce intonase *Credo*, a intonat apoi un *Te Deum*. A cîntat din el poate vreo opt versuri, apoi s-a aplecat ca și cînd ar fi trebuit să strănute și a căzut la pămînt, pentru că arseseră legăturile. Murise, pentru că înainte ca trupul să ardă, omul moare din pricina mării călduri care face să plesnească inima și a fumului care dă năvală în piept.

Apoi căsuța a ars cu totul ca o torță mare și a fost o mare pălălaie, și dacă nu s-ar fi ridicat din bietul trup făcut scrum

240

g\ lui Michele, care nu se mai deslușea printre butucii jerăgăioși, aș fi spus că sînt în fața rugului aprins din Biblie. Și era cît pe-aci

să am o viziune, încît (mi-am amintit suind scările bibliotecii) îmi veniseră de la sine pe buze unele cuvinte despre răpirea extatică, pe care o citisem în cărți, a Sfintei Hildegarde : „Flacăra constă într-o scînteietoare limpezie, într-o înnăscută vigoare și într-o înflăcărată ardoare, dar limpezimea cea scînteietoare o are ca să strălucească și ardoarea înflăcărată ca să ardă”.

Mi-am amintit unele fraze ale lui Ubertino despre dragoste.

Imaginea lui Michele pe rug contopită cu cea a lui fra Dolcino, iar cea a lui Dolcino cu cea a frumoasei Margherita. Am simțit din nou neliniștea care mă cuprinsese în biserică.

Am încercat să nu mă mai gîndesc la asta și am pornit-o hotărît spre labirint.

Intram aici singur pentru prima oară, umbrele lungi aruncate de felinar pe pardoseală mă îngrozeau precum nălucirile din noaptea dinainte. Mă temeam în orice clipă să nu mă pomenesc în fața altei oglinzi, pentru că în așa fel este magia oglinzilor, încît chiar dacă știi că sînt oglinzi ele nu încetează să te neliniștească.

Pe de altă parte, nu încercam să mă orientez, nici să ocolesc camera cu parfumuri care-ți dau năluciri. Umblam ca pradă unei febre și nici nu știam unde voiam să mă duc. De altfel, nu m-am îndepărtat mult de locul de plecare, pentru că puțin după aceea m-am trezit în camera heptagonală pe unde intrasem. Aici erau așezate pe o masă cîteva cărți pe care mi se părea că le văzusem în seara dinainte. Am ghicit că erau operele pe care Malachia le adusese din *scriptorium* și pe care nu le pusese încă la loc, acolo unde se cuvenea. Nu înțelegeam dacă eram prea departe de sala parfumurilor, pentru că mă simțeam amețit, fie din pricina unor efluvii care veneau pînă în locul acela, fie din pricina lucrurilor care-mi bîntuiseră mintea pînă atunci. Am deschis un volum bogat împodobit cu miniaturi care, ca stil, îmi părea că provine din mănăstirile ultimei Thule.

Am fost uluit, într-o pagină cu care începea sfînta Evanghelie a Apostolului Marcu, de imaginea unui leu. Era fără îndoială un leu, deși nu văzusem niciodată unul în carne și oase, și miniaturistul îi reprodusesese cu fidelitate trăsăturile, poate inspirîndu-se de la leii din Hibernia, țară a creaturilor monstruoase, și m-am convins că animalul acesta, cum

241

pe de altă parte se spune și în *Fiziologul*, adună în sine toate trăsăturile lucrurilor celor mai înspăimîntătoare și maiestuoase în același timp. Așa că imaginea aceea îmi evoca imaginea dușmanului și pe cea a Domnului Nostru Iisus Christos, și nu

știam în ce înțeles simbolic trebuie să-l privesc, și tremuram tot, și de teamă, dar și de vîntul care pătrundea prin crăpăturile pereților.

Leul pe care îl vedeam avea o gură plină de dinți și un cap împlătoșat cu finețe ca acela al unui șarpe, trupul fioros care se sprijinea pe cele patru labe cu unghii înghimpate și sălbaticе, semăna în țesătura sa cu unul din acele covoare care mai tîrziu am văzut că se aduceau din Orient, cu solzi roșii și smaraldini, pe care se desenau, galbene ca ciurma, oribile și puternice frize de oase. Galbenă era și coada, care se răsucea de pe spinare în sus pînă la cap, terminîndu-se cu o ultimă vultă de smocuri albe și negre.

Rămăsesem chiar foarte tulburat de leu (și nu o dată mă trăseseam îndărăt de teamă să nu văd într-adevăr apărînd pe neașteptate un animal de felul acela), cînd m-am hotărît să privesc și alte pagini, și ochiul mi-a căzut, la începutul Evangheliei după Matei, pe imaginea unui om. Nu știu de ce el m-a speriat mai mult decît leul: chipul era de om, dar omul acesta era înzăuat într-un soi de patrafir țeapăn care-l acoperea pînă la picioare, și patrafirul acesta, sau zale ce erau, era încrustat cu pietre dure, roșii și galbene. Capul, care ieșea enigmatic dintr-un castel de rubine și topaze, mi-a apărut (oh, cum mă mai face să hulesc spaima mea!) ca ucigașul tainic după ale cărui urme ne țineam. Și apoi am înțeles de ce făcea o atît de strînsă legătură între fiară și cel înzăuat din labirint: pentru că amîndoi, asemenea tuturor figurilor din acea carte, se amestecau într-un țesut reprezentat de labirinturi împletite, în care linii de onix și de smarald, fire de crisopraz, benzi de beriliu păreau să se lege toate de ghemul de săli și coridoare în care mă aflam. Pe pagină, ochiul meu rătăcea pe potecuțe minunate, după cum picioarele mele rătăceau în șirul înnebunitor de camere ale labirintului, și faptul că vedeam întruchipată pe pergament rătăcirea mea m-a umplut de neliniște și m-a încredințat că fiecare dintre cărțile acelea relatau prin tainice hohote de rîs povestea mea din clipa aceea. „*De te fabula narratur*”, mi-am spus și m-am întrebat dacă paginile acelea nu cuprindeau cumva și povestea clipelor viitoare ce mă așteptau.

Am deschis o altă carte și aceasta mi s-a părut de școală hispanică. Culorile erau țipătoare, rosurile păreau sînge sau

242
foc. Era cartea revelației apostolului, și am nimerit încă o dată, ca și în seara dinainte, la pagina cu *mulier amicta sole*. par nu era

aceeași carte, miniatura diferea, aici artistul stăruise mai mult asupra trăsăturilor femeii. I-am comparat figura, sînul, șoldurile molatece cu statuia Sfintei Fecioare pe care o văzusem cu Ubertino. Linia era alta, dar și această *mulier* mi s-a părut foarte frumoasă. M-am gîndit că nu trebuia să adast asupra acestor gînduri, și am mai dat cîteva pagini. Am găsit o altă femeie, dar de data asta era tîrfa Babilonului. Nu m-au mișcat prea mult trăsăturile ei, ci gîndul că și ea era o femeie ca și cealaltă, numai că aceasta era cloaca tuturor viciilor, iar cealaltă receptaculul tuturor virtuților. Dar trăsăturile erau *muliebri* în amîndouă cazurile, și la un anumit moment nu am fost în stare să înțeleg ce le deosebea. Am simțit din nou neliniștea aceea înlăuntrul meu, imaginea Sfintei Fecioare din biserică s-a suprapus peste aceea a frumoasei Margherita. „Sînt un păcătos !” mi-am spus. Sau: „Am înnebunit!” Și am hotărît că nu puteam să mai rămîn în bibliotecă.

Din fericire, eram aproape de scară. M-am repezit în jos cu primejdia de-a mă împiedica și de-a stinge felinarul. M-am pomenit sub boitele ample ale *scriptorium-ului*, dar nici în momentul acela nu m-am oprit și am coborît mai departe scara care ducea la refector.

Aici m-am oprit gîfîind. Prin geamuri intra lumina lunii, în noaptea aceea atît de luminoasă, și aproape că nici nu mai aveam nevoie de felinar, de care nu te puteai lipsi în chiliile și în tainițele bibliotecii. Cu toate acestea, l-am păstrat aprins, căutînd parcă să mă simt mai bine așa. Dar tot mai gîfîiam, și m-am gîndit că trebuia să beau apă ca să-mi potolesc bătăile inimii. Și întrucît bucătăria era aproape, am străbătut refec-torul și am deschis încet una dintre ușile care dădeau în a doua jumătate a parterului Edificiului.

Și în acest moment groaza mea, în loc să se potolească, a sporit. Pentru că mi-am dat numaidecît seama că era cineva în bucătărie, lîngă cuptorul de pîine ; sau cel puțin mi-am dat seama că în colțul acela licărea o lumină, și plin de teamă am stins-o pe a mea. Speriat cum eram, am pricinuit spaimă, Și-ntr-adevăr celălalt (sau ceilalți) a stins și el repede lumina lui. Dar era în zadar, pentru că strălucirea nopții ilumina destul de bine bucătăria ca să pot zări în fața mea, pe podea, una sau mai multe umbre neclare.

Înghetăt, nu cutezam nici să dau înapoi, nici să înaintez, auzit un șopocăit și mi s-a părut că deslușesc un glas

șoptit de femeie. Apoi, din grupul încurcat care se desena întunecat lângă cuptor, o umbră neagră și învîrtoșată s-a desprins și a fugit spre ușa ce dădea afară, care neîndoielnic era întredeschisă, închizînd-o în urma sa.

Am rămas eu, pe pragul dintre refector și bucătărie, și ceva nedeslușit, lângă cuptor. Ceva neclar și — cum să spun ? — tînguios. Venea într-adevăr din umbră un vaiet, ceva ca un plîns înfundat, un sughiț ritmic, de frică.

Nimic mai mult nu dă curaj decît frica altuia; dar nu m-am mișcat spre umbră împins de curaj. Aș spune, mai degrabă, împins de o beție care nu era străină de cea care mă cuprinsese cînd am avut nălucirile. Era în bucătărie ceva asemănător cu fumegările care mă învăluiseră în bibliotecă, în prima zi. Sau poate că nu era vorba de aceeași substanță, dar asupra simțurilor mele prea chinuite ele au avut același rezultat. Simțeam un miros puternic de tragacantă, de alaun și de tartru, pe care bucătarii îl foloseau să dea aromă vinului. Sau poate, cum am aflat după aceea, tocmai atunci se făcea berea (care în partea aceea de nord a peninsulei se bucura de o anumită prețuire), și acolo se lucra după metoda țării mele, cu iarbă erică, mirt de baltă și rozmarin de smîrc sălbatic. Arome care mi-au îmbătut sufletul mai mult decît nările.

Și în timp ce rațiunea mă îndemna să strig: „*vade retro* /” și să mă îndepărtez de locul acela tînguios, care fără îndoială era o vedenie iscată de necuratul, ceva din acea *vis appetitiva* a omului din mine m-a împins înainte, ca și cum aș fi vrut să iau parte la un miracol.

Așa m-am apropiat de umbră pînă cînd, la lumina nopții, care intra prin ferestrele mari, mi-am dat seama că era o femeie, tremurînd, care strîngea la piept cu o mîină ceva înfășurat și care se trăgea plîngînd spre gura cuptorului.

Dumnezeu, Preafericita Fecioară și toți sfinții din paradis să-mi fie martori acum ca să-mi spună ce însemnau toate astea.

Rușinea, demnitatea credinței mele (ajuns acum bătrîn, monah în această mănăstire din Melk, loc de pace și senină meditație) m-ar îndemna la o foarte cuvioasă băgare de seamă. Va trebui doar să spun că ceva rău s-a întîmplat, dar nu se cuvine să repet ce a fost, și nu voi tulbura nici sufletul meu, nici pe cel al cititorului meu.

Dar mi-am făgăduit să povestesc, despre întîmplările acelea de demult, tot adevărul, și adevărul nu se poate împărți, strălucește prin propria sa evidență și nu îngăduie să fie îmbucătățit de

interesele sau de rușinea noastră. Problema este, mai degrabă, să spun ce s-a întâmplat, nu cum văd și

244

cum îmi amintesc acum (chiar dacă încă îmi mai amintesc totul cu o nepioasă vivacitate, și nu știu dacă rem uscarea care a urmat este cea care mi-a fixat într-un chip atât de precis întâmplări și gânduri în amintirea mea, sau lipsa acelei remușcări care încă mă mai chinuie, dând viață celor mai mărunte amănunte ale păcatului meu), ci cum am văzut și am simțit atunci. Și pot s-o fac cu fidelitatea unui cronicar, pentru că, dacă închid ochii, pot să repet nu numai tot ce am făcut, dar și ce am gândit în momentele acelea, ca și cum aș fi copiat un pergament scris atunci. Dar așa trebuie să fac, și Arhanghelul Mihail să mă apere, întrucât spre deplina lămurire a cititorilor viitori și spre flagelarea greșalei mele vreau acum să povestesc cum un tânăr poate cădea pradă uneltirilor diavolului, chiar dacă sînt cunoscute și bătătoare la ochi, și cum cine mai cade în ele poate să le ocolească.

Era, deci, o femeie. Ce spun ?, o fată. Pentru că avusesem pînă atunci (și de atunci mai departe, mulțumită Domnului) prea puțin de-a face cu fapte de acel sex, nu puteam spune ce vîrstă putea să fi avut. Știu că era tînără, aproape adolescentă, poate că avea șaisprezece sau șaptesprezece primăveri, sau poate douăzeci, și am fost mișcat de impresia de realitate omenească ce izvora din figura aceea. Nu era o nălucire, și în orice caz mi s-a părut *valde bona*. Poate că tremura ca o păsăruică pe timp de iarnă, și plîngea, și-i era frică de mine.

Astfel gîndind eu că datoria oricărui bun creștin este să-l ajute pe aproapele lui, m-am apropiat cu multă blîndețe de ea și, într-o latină frumoasă, i-am spus că nu trebuie să se teamă, pentru că eram un prieten, în orice caz nu un dușman, și desigur nu dușmanul pe care ea probabil că și-l închipuia.

Poate din blajinitatea care se vedea în ochii mei făptura aceea s-a potolit și s-a apropiat. Mi-am dat seama că nu înțelegea latina mea și din instinct m-am adresat în vulgara germană, adică în limba mea de-acasă, lucru care a speriat-o tare rău, nu știu dacă din cauza sunetelor aspre, neobișnuite pentru oamenii de pe meleagurile acelea, sau poate pentru că aceste sunete îi aminteau vreo întâmplare dintre ea și soldații de pe la noi. Atunci am zîmbit, socotind că limba gesturilor și a feței este mai universală decît aceea a cuvintelor, și ea s-a liniștit. Mi-a zîmbit și mi-a spus doar cîteva cuvinte.

Cunoșteam prea puțin limba ei populară, și oricum era deosebit de ceea ce învățasem o picătură la Pisa, cu toate acestea am înțeles după ton că ea îmi spune ceva cam de felul: „Tu ești tânăr, tu ești frumos...” I se întâmplă destul de

245

rar unui novice, care și-a petrecut toată copilăria lui în mănăstire, să audă afirmații privitoare la propria lui tinerețe, ba dimpotrivă, sînt mereu preveniți că frumusețea trupeză este întotdeauna trecătoare și că trebuie socotită mult mai ticăloasă; dar urzelile dușmanului sînt fără număr și mărturisesc că vorbele acelea care priveau nurii mei, oricît de mincinoase, au pătruns cu dulceață prin urechile mele și mi-au dat o tulburare de nestăpînit. Cu atît mai mult cu cît fata, spunînd acestea, îmi mîngîiase obrazul, pe atunci fără tuleie de barbă. Am încercat o senzație de leșin, dar în clipa aceea nu izbuteam să întrezăresc nici măcar o umbră de păcat înlăuntrul meu. într-atît poate diavolul, cînd vrea să ne pună la încercare, să șteargă din sufletul nostru orice urmă de grație.

Ce am simțit ? Ce am văzut ? Eu nu-mi amintesc decît că emoțiile din prima clipă au fost lipsite de orice expresie, pentru că limba și mintea mea nu erau învățate să numească senzații de soiul acesta. Pînă cînd mi-au revenit în minte alte cuvinte lăuntrice, auzite în alt timp și în alte locuri, rostite desigur pentru alte scopuri, dar care în mod minunat mi se păreau a fi în armonie cu bucuria mea din acea clipă, ca și cînd ar fi luat naștere în mod consubstanțial ca s-o exprime. Cuvinte care se grămădiseră în cavernele memoriei mele au urcat la suprafața (mută) a buzelor mele și am uitat că ele vor fi slujit în scripturi sau în paginile sfinților ca să exprime realități mult superioare. Dar, la urma urmei, exista oare vreo deosebire între deliciale de care vorbiseră sfinții și cele pe care sufletul meu zbuciumat le încerca în momentul acela? În momentul acela a pierit în mine simțul treaz al deosebirii. Ceea ce, mi se pare, este tocmai semnul pierderii totale în hăul nemărginit al identității.

Dintr-o dată fata aceea mi-a apărut la fel ca fecioara neagră și frumoasă de care vorbește *Cîntarea*. Ea purta o rochioară ruptă de stofă proastă, care se deschidea în mod destul de nerușinat la piept, iar la piept avea un șirag de pietricele colorate și, cred, fără nici un preț. Dar capul se ridica plin de mîndrie pe un gît alb ca un turn de fildeș, ochii ei erau limpezi ca scăldătoarele din Heșbon, nasul ei era ca un turn al Libanului, buclele din cap ca purpura. Da, părul ei mi se părea ca o turmă de capre, dinții ei ca

niște turme de oi care ies din apă, înșirate toate în așa chip încît nici una nu era în fața suratei sale. Și: „Cît ești de frumoasă, iubita mea, cît ești de frumoasă! îmi venea să șoptesc, părul tău e ca o turmă de capre care coboară de pe muntele Galaad, ca o panglică de purpură sînt buzele tale, ca spicul griului este obrazul tău,

246

gîtul tău este ca turnul lui David pentru care s-au oferit mii de scuzi". Și mă întrebam, speriat și pierdut, cine era fata asta care se ridica în fața mea ca aurora, frumoasă ca luna, strălucitoare ca soarele, *terribilis ut castrorum acies ordinatã*.

Atunci creatura aceea s-a apropiat și mai mult de mine, aruncînd cît colo pachetul întunecat pe care-l ținuse pînã atunci strîns la piept, și a ridicat iar mîna ca să-mi mîngîie fața, repetînd din nou cuvintele pe care mi le mai spusese. Și, în timp ce nu știam dacã să fug de ea sau să mă apropii mai mult, capul meu bubuia ca și cum trîmbițele lui Ioșua se pregăteau să nãruie zidurile Ierihonului, și totodată o doream din toată inima, dar mă temeam s-o ating, ea a avut un zîmbet de mare bucurie, a scos un geamăt supus, de cãpriță, și-a desfãcut șireturile care-i legau veșmîntul pe piept, și-a scos rochia de pe ea ca pe o tunicã, și a rãmas în fața mea așa cum trebuie să fi apãrut Eva, în grãdina Edenului, dinaintea lui Adam. *J^ulchra sunt ubera quae paululum supereminet et tument modice*", am șoptit, repetînd fraza pe care o auzisem de la Ubertino, pentru cã sîinii ei mi-au apãrut ca doi pui de cerb, doi gemenași de gazelã care pãșteau printre crini, buricul ei era o cupã rotundã în care nicicînd nu lipsește vinul dres cu farmece, pîntecul ei o grãmadã de grîu, împodobit de jur-împrejur cu florile vãilor.

„*O sidus clarum puellarum, i-am strigat, o porta clausa, fons hortorum, cella custos unguentorum, cella pigmentaria!*" și m-am trezit, fãrã sã vreau, peste trupul ei, descoperindu-i cãldura și parfumul înțepãtor al unor iruri pe care nu le cunoșteam. Mi-am amintit: „Fiilor, cînd vine dragostea nebunã, omul nu mai poate face nimic!", și am înțeles dupã aceea cã simțeam, fie cã era urzeala dușmanului, fie dar ceresc, cã nu mai puteam sã fac nimic ca sã stãvilesc impulsul care mă împingea, și: „*Oh languero*, am strigat, și: *Causa languoris video nec caveo!*" și pentru cã un parfum de trandafiri adia de pe buzele ei, și erau frumoase picioarele ei în sandale, și gambele ei erau ca niște coloane, și ca niște coloane șoldurile ei pline, operã a unei mîini de artist. O, dragoste, fiicã a plãcerilor, un rege a rãmas prins în mrejele tale,

îmi șopteam singur, și am fost în brațele ei, și am căzut amîndoi pe podeaua goală a bucătăriei și nu știu dacă prin vrerea mea sau prin priceperea ei, m-am trezit eliberat de rasa mea de novice și nu am mai avut rușine de trupurile noastre *et cuncta erant bona*. Și ea m-a sărutat cu sărutările gurii sale, și dragostele ei au fost cu mult mai delicioase decît vinul, și mireasmă

247

delicioasă erau parfumurile ei, și era frumos gîtul ei printre perle, și obrajii săi printre șiraguri, cît de frumoasă ești, iubito, cît de frumoasă, ochii tăi sînt porumbițe (spuneam), și arată-mi fața ta, și lasă-mă să-ți aud glasul, fiindcă vocea ta e ca o cîntare, și fața ta e fermecătoare, m-ai făcut nebun de iubire, surioară, m-ai înnebunit doar cu o privire, cu un singur lăntug al gîtului tău, fagure ce picură sînt buzele tale, miere și lapte este limba ta, parfumul respirației tale tocmai ca al merelor este, sîinii tăi ca niște ciorchini de struguri, cerul gurii tale e vin ales care pătrunde pînă-n dragostea mea și-ți curge pe buze și pe dinți... Izvor de grădină, nard și șofran, scortîșoară și cuișoare, smirnă și aloe, eu mîncam fagurele meu și mierea mea, beam vinul meu și laptele meu, cine era, cine era oare această fată care se ridica precum aurora, frumoasă ca luna, strălucitoare ca soarele, teribilă ca o ceată de stegari ? Oh, Doamne, cînd sufletul îți este răpit, atunci singura virtute este să iubești ceea ce vezi (nu e adevărat ?), cea mai mare fericire că ai ceea ce ai, atunci viața fericită se bea din izvoarele ei (nu s-a spus așa?), atunci se gustă adevărata viață care, după viața aceasta muritoare, ne va reveni să trăim alături de îngeri în nemurire... Aceasta gîndeam și mi se părea că profețiile se adevereau, în sfîrșit, în vreme ce fata mă copleșea cu dulcetuiri de nedescris, și era ca și cînd trupul meu ar fi fost tot un ochi înainte și altul îndărăt și vedeam dintr-o dată tot ce mă înconjura. Și mă gîndeam că de la acest lucru, care e dragostea, provin în același timp unitatea și suavitatea, și binele, și sărutul, și unirea, cum auzisem vorbindu-se, dar credeam că este vorba de altceva. Și doar pentru o clipă, în timp ce bucuria mea se pregătea să ajungă la zenit, mi-am amintit că poate experimentam, și noaptea, posedarea demonului de la amiază, condamnat în sfîrșit să se arate chiar în chipul său de demon inimii care întrebă, în extaz, „Cine ești?”, el care știe să răpească inima și să înșele trupul. Dar numaidecît m-am convins că drăcești nu erau decît îndoielile mele, pentru că nimic nu putea să fie mai drept, mai bun, mai sfînt decît ceea ce încercam eu, lucru a cărui dulceață sporea din moment în moment. Așa cum o

picătură mică de apă căzută într-o cantitate de vin se risipește toată, pentru a căpăta gustul și culoarea vinului, așa cum fierul înroșit de foc își pierde forma lui de la început, așa cum aerul când e inundat de lumina soarelui se transformă într-o nemărginită strălucire și capătă aceeași claritate, încît nu mai pare luminat ci însăși lumina, așa mă simțeam și eu, dîndu-mi duhul într-o blîndă lichiefiere, încît nu mi-a mai

248
rămas decît puterea să șoptesc cuvintele psalmului „Iată, pieptul meu e ca un vin nou, fără cep, care face să plesnească butoaiele noi”, și numaidecît am văzut o lumină din cale-afară de strălucitoare, și în ea o formă de culoarea safirului care ardea toată într-un foc roșu strălucitor și mult prea suav, și lumina aceea strălucitoare s-a răspîndit prin tot focul acela roșu, și focul acela roșu prin forma aceea strălucitoare, iar lumina aceea atît de strălucitoare și tot focul acela roșu prin întreaga formă. în timp ce, aproape leșinat, cădeam peste trupul cu care mă unisem, am înțeles într-un ultim suflu de vitalitate că flacăra constă într-o splendidă limpezime, într-o vigoare înnăscută și într-o înflăcărată ardoare, dar că posedă limpezimea cea splendidă ca să strălucească din nou și ardoarea înflăcărată ca să ardă. Apoi am înțeles abisul, și abisurile ulterioare pe care el le invoca.

Acum cînd, cu mîna tremurîndă (și nu știu dacă pentru groaza de păcatul de care spun sau pentru vinovata nostalgie a faptului pe care-l amintesc), scriu rîndurile acestea, îmi dau seama că am folosit aceleași cuvinte pentru a descrie prea-rușinosul meu extaz din acel moment, cu aceleași pe care le-am folosit, nu cu multe pagini înainte, pentru a descrie focul care ardea trupul de martir al călugărașului Michele. Și nu este o întîmplare că mîna mea, gata să făptuiască ce spune sufletul, a plăsmuit aceleași expresii pentru două experiențe așa de deosebite, pentru că desigur în același fel le-am trăit atunci, cînd am luat cunoștință de ele, și acum o clipă cînd încercam să le fac pe amîndouă să trăiască din nou pe pergament.

Există o înțelepciune secretă care face ca fenomene separate între ele să poată fi numite cu cuvinte asemănătoare, aceeași prin care lucruri divine pot fi desemnate cu nume pămîntești, și prin simboluri echivoce lui Dumnezeu i se poate spune leu sau leopard, morții i se poate spune rană, bucuriei flacăra și flăcării moarte, și morții abis, iar abisului ruină, iar ruinei și leșinului pasiune.

De ce eu, copil, numeam extazul de moarte care mă impresionase la martirul Michele prin cuvinte cu care sfînta numise extazul vieții (divine), dar cu aceleași cuvinte nu mă puteam abține să numesc și extazul (vinovat și trecător) de plăcere pămîntească care, din unghiul ei de vedere, îmi apăruse imediat după aceea ca o senzație de moarte și de distrugere? Încerc acum să reflectez și asupra felului cum am putut să observ, la distanță de cîteva luni, două experiențe la fel de

249

M

tulburătoare și de dureroase, și asupra felului în care, în noaptea aceea, în abație, mi-am amintit de una și am făcut experiența celeilalte, la o distanță de numai cîteva ore, și de asemenea felul în care, între timp, le-am trăit acum, punînd pe hîrtie rîndurile acestea, și cum în cele trei cazuri mi le-am reamintit cu cuvintele experienței deosebite ale unui suflet sfînt care se lasă pradă viziunii dumnezeiești. Am defăimat poate (atunci? acum?)? Oare ce era asemănător în dorința lui Michele, în extazul pe care l-am simțit la vederea flăcării care-l ardea, în dorința de împreunare carnală cu fata, în mistica pudoare cu care o traduceam alegoric, și în aceeași dorință de nimicire bucuroasă care o împingea pe sfîntă să moară de propria ei dragoste ca să trăiască mult mai mult și în vecii vecilor? Este oare cu puțință ca lucruri atît de echivoce să se poată spune într-un chip atît de univoc? Și totuși, după cîte se pare, aceasta este învățătura pe care ne-au lăsat-o cei mai mari dintre cărturari: *omnis ergo figura tanto evidentius veritatem demonstrat quanto apertius per dissimilem similitudinem figuram se esse et non veritatem probat*. Dar dacă dragostea flăcării sau a abisului reprezintă dragostea pentru Dumnezeu, pot reprezenta și dragostea pentru moarte și dragostea pentru păcat? Da, așa cum leul și șarpele reprezintă în același timp și pe Christos și pe diavol. Cea ce arată că îndreptățirea interpretării nu poate fi hotărîtă decît de autoritatea Părinților, și în cazul care mă mîhnește nu am *auctoritas* la care mintea mea să se poată adresa, și mă arde focul îndoielii (și din nou figura focului apare ca să înfățișeze golul de adevăr și deplinătatea greșalei care mă nimicesc!). Ce se întîmplă, Doamne Dumnezeule, în sufletul meu, acum cînd mă las prins de vîrtejul amintirilor și pun laolaltă timpuri deosebite, ca și cum m-aș apuca să stric ordinea astrelor și regularitatea mișcărilor lor cerești? Desigur că depășesc limitele inteligenței mele păcătoase și bolnave. Dar să ne

întoarcem la îndatorirea ce cu umilință mi-am propus-o.

Povesteam despre ziua aceea și despre totala rătăcire a simțurilor în care mă prăbușisem. Iată, am spus despre ceea ce mi-am amintit cu acel prilej, și la aceasta să se mărginească slaba mea îndatorire de cronicar credincios și supus adevărului.

Am zăcut așa, nu știu câtă vreme, cu fata lângă mine. Cu o mișcare înceată mîna ei continua să atingă trupul meu, scaldat acum în sudoare. Simțeam o exaltare lăuntrică, și nu era liniște, ci ca o ultimă pîlpîire a unui foc care mai continua să mocnească sub cenușă, acum cînd flacăra nu mai e. Nu

250

m-aș da îndărăt să-l numesc fericit pe cel căruia i-ar fi dat să simtă ceva asemănător (șopteam ca în somn), chiar și rareori, în această viață (și de fapt am simțit asta doar atunci), și chiar foarte repede, sau pe durata unei singure clipe. Parcă nu ai mai exista, nu te-ai mai simți tu însuși, ai fi micșorat, anulat, și dacă unul dintre muritori (îmi spuneam) ar putea, pentru o singură clipă, și foarte, foarte repede, să guste ceea ce am gustat eu, ar socoti numaidecît blestemată această lume perversă, ar fi tulburat de urîtenia vieții zilnice, ar simți greutatea de moarte a vieții... Nu așa fusesem învățat? îndemnul acela al întregului meu suflet să uite de sine, cufundat în beatitudine era, desigur (acum înțelegeam asta), iradierea soarelui etern, și bucuria pe care acela i-o dă omului, îi deschide sufletul, îl liniștește și-i sporește forțele, și gura căscată, pe care omul o deschide spre sine însuși, nu se mai închide cu atîta ușurință, și nu există lucru mai dulce și mai de groază pe lumea asta decît rana deschisă de lovirea spadei iubirii. Dar acesta este dreptul soarelui, el îl trezește pe cel rănit cu razele sale și toate plăgile se măresc, omul se deschide și se dilată, chiar vinele lui sînt larg deschise, puterile lui nu mai sînt în măsură să îndeplinească ordinele pe care le primesc și sînt mișcate numai și numai de dorință, spiritul arde în prăpastia pe care o atinge acum, văzîndu-și propria dorință și propriul adevăr întrecute de realitatea pe care a trăit-o și pe care o trăiește. Și asistă, uluit, la propria sa pierdere.

Am ațipit cufundat în asemenea senzații de bucurie lăuntrică de nepovestit.

Am redeschis ochii după mai multă vreme, și lumina nopții, poate din pricina vreunui nor, se împuținase de tot. Am pipăit cu mîna pe lângă mine și n-am mai dat de trupul fetei. Am întors capul: nu mai era.

Absența obiectului care dezlănțuise dorința mea și îmi potolise

setea mi-a trezit numaidecît și orgoliul dorinței aceleia și perversitatea setei mele. *Omne animal triste post coitum*. Am devenit conștient de faptul că păcătuisem. Acum, după ce au trecut atîția ani, în timp ce plîng cu amărăciune păcatul meu, nu pot să uit că în seara aceea simțisem o mare plăcere, și aș fi foarte nedrept cu Atotputernicul, care a creat toate lucrurile întru bunătate și frumusețe, dacă nu aș admite că și în întîmplarea aceea a doi păcătoși s-a petrecut ceva care ^{ln} sine, *naturaliter*, era bun și frumos. Dar poate că din pricină ^{ca} acum sînt bătrîn și înclinat să socotesc cu păcat că tot ce

251

era în tinerețea mea era bun și frumos. în timp ce ar trebui să-mi întorc gîndul spre moarte, care se apropie. Atunci, tînăr fiind, nu m-am gîndit la moarte, dar am plîns din toată inima și cu sinceritate pentru păcatul ce-l făptuisem.

M-am ridicat tremurînd și pentru că stătusem mult pe pietrele înghețate ale bucătăriei și corpul îmi înțepenise. M-am îmbrăcat, simțind că mă ia cu fierbințeală. Am zărit atunci într-un colț pachetul pe care fata îl lăsase cînd fugise. M-am aplecat să cercetez obiectul: era ceva înfășurat într-o pînză, ceva care părea să vină de la bucătărie. L-am desfăcut și pe moment n-am înțeles ce era înăuntru, fie din cauză că era puțină lumină, fie din cauza formei ciudate pe care o avea conținutul pachetului. Apoi am înțeles: printre picături de sînge și zdrențe de carne foarte fleșcăită și albicioasă, în fața ochilor mei sta moartă, dar pîlpîind încă de viața gelatinoasă a viscerelor moarte, străbătută de vene livide, o inimă de mari dimensiuni.

Un vâl negru mi s-a lăsat pe ochi, o salivă acră mi-a umplut gura. Am scos un strigăt și am căzut cum corpul de mort se prăbușește.

252

Ziua a treia **Noaptea**

în care Adso, tulburat, i se destăinuie lui Guglielmo și meditează asupra rolului femeii în planul creației, după care descoperă cadavrul unui om

Mi-am revenit cînd cineva mă spăla pe față. Era fratele Guglielmo, care ținea în mîină un felinar și îmi pusese ceva sub cap.

— Ce s-a întîmplat, Adso ? m-a întrebat, de ce umbli noaptea să furi resturi de la bucătărie ?

Pe scurt, Guglielmo se sculase, mă căutase nu știu de ce, negăsindu-mă, bănuise că mă dusesem să fac vreo bravadă în bibliotecă. Apropiindu-se de Edificiu dinspre bucătărie, văzuse o

umbră care ieșise prin partea dinspre grădină (era fata care se îndepărta, poate pentru că auzise pe cineva care se apropie). încercase să înțeleagă cine putea să fie și s-o urmărească, dar ea (sau cea care pentru el era o umbră) se îndepărtase spre zidul de împrejmuire, apoi dispăruse. Atunci Guglielmo, după ce cercetase de jur-împrejur, intrase în bucătărie și mă găsisse leșinat. Când i-am arătat, încă îngrozit, pachetul cu inima, balmăjind despre o nouă crimă, a început să rîdă.

— Bine, Adso, dar ce om ar avea o inimă atît de mare ? E o inimă de vacă, sau de bou, chiar azi au tăiat o vită! Dar mai bine spune-mi cum de se găsește în mîinile tale.

în acel moment, copleșit de remușcări, pe lîngă că eram zăpăcit de groază, am izbucnit în hohote de plîns și i-am cerut să-mi îngăduie să vin în fața lui pentru sfînta spovedanie. Ceea ce el mi-a îngăduit și eu i-am povestit totul, fără să-i ascund nimic. Fratele Guglielmo m-a ascultat cu multă seriozitate, dar cu o umbră de îngăduință. Când am isprăvit, a devenit sever și mi-a spus:

— Adso, ai păcătuit, desigur, și ai făcut-o călcînd porunca ce ți s-a dat să nu păcătuiești trupește împotriva îndatoririlor

253

tale de novice. întru dezvinovățirea ta stă faptul că te-ai aflat în una dintre acele situații în care ar fi fost împins în ispită chiar și un sfînt părinte în pustiu. Și despre femeie ca pricină a ispitelor au vorbit destul Scripturile. Despre femeie Ecleziasul spune că vorba cu ea este ca focul care arde, și Proverbele spun că ea pune stăpînire pe ceea ce e mai de preț în inima bărbatului și cei mai tari au fost ruinați de ea. Și mai spune Ecleziasul: și am descoperit că mai amară decît moartea este femeia, că e ca lațul vînătorilor, sufletul ei este ca o plasă, mîinile ei ca niște funii. Iar alții au spus despre ea că este corabia diavolului. Stabilind acestea, dragă Adso, eu nu izbutesc totuși să mă conving că Dumnezeu ar fi vrut să introducă în facerea lumii o făptură atît de spurcată, fără să o înzestreze cu vreo virtute. Și nu pot să nu mă gîndesc la faptul că El i-a îngăduit multe privilegii și calități, dintre care cel puțin trei sînt foarte mari. într-adevăr, l-a creat pe bărbat în lumea aceasta păcătoasă, și din lut, și pe femeie în clipa ce-a urmat, în paradis și dintr-o materie umană nobilă. Și nu a făurit-o din picioarele sau din părțile de din dos ale lui Adam, ci din coasta lui. în al doilea rînd, Domnul, care poate totul, ar fi putut să se încarneze de-a dreptul într-un bărbat, în vreun chip miraculos, și în schimb și-a ales să locuiască în pîntecele unei

femei, dovadă că nu era atît de spurcată. Și cînd a apărut, după înviere, i-a apărut unei femei. Și, în sfîrșit, în gloria din ceruri nici un bărbat nu va fi nicicînd rege în acea patrie, și în schimb îi va fi regină o femeie care nicicînd nu a păcătuit. Și dacă, deci, Dumnezeu a fost cu atîta grijă pentru Eva și pentru fiicele sale, este oare nefiresc ca noi toți să ne simțim atrași de grația și de noblețea aceluia sex? Ceea ce vreau să-ți spus, Adso, este că desigur nu trebuie să mai faci așa ceva, dar nu este chiar așa de monstruos ceea ce ai fost tu ispitit să faci. Și, pe de altă parte, că un călugăr, măcar o dată în viața lui, a avut experiența patimii carnale, ca într-o zi să poată fi înțelegător și îngăduitor cu păcătoșii cărora să le dea sfat și mîngîiere... ei bine, dragă Adso, este un lucru care nu trebuie dorit înainte de-a se întîmpla, dar nici ceva de care să te rușinezi prea mult după făptuirea lui. Și, în sfîrșit, Domnul fie cu tine și nu te mai gîndi la asta. Dar, mai degrabă, ca să nu stăm să zăbovim prea mult asupra unui lucru care e mai bine să-l uiți, dacă vei reuși, și mi s-a părut că aici vocea lui s-a înmuiat din pricina unei emoții lăuntrice, să ne întrebăm mai bine asupra rostului a ceea ce s-a petrecut în noaptea asta. Cine era fata asta și cu cine se întîlnise ?

— Asta chiar că nu știu și nu l-am văzut pe bărbatul care era cu ea, am spus.

254

— Bine, dar putem deduce cine era din multe indicii foarte sigure. În primul rînd era un om urît și bătrîn, cu care o fată nu stă cu plăcere, mai ales dacă e frumoasă, cum spui tu, chiar dacă mi se pare, dragul meu puișor de lup, că tu poți fi îndemnat să găsești foarte bun tot ce e de mîncat.

— De ce urît și bătrîn ?

— Pentru că fata nu se ducea cu drag la el, ci pentru un pachet de măruntaie. Desigur că era o fată din sat care nu pentru prima oară se dă, de foame, unui călugăr desfrînat, și din asta scoate drept răsplată ceva de băgat în gură, ea și familia ei.

— O prostituată ! am spus eu, cuprins de groază.

— O țărăncă săracă, Adso. Poate cu frățiori de hrănit. Și care, dacă ar putea, s-ar dăruie din dragoste, nu pentru profit. Cum a făcut în seara asta. într-adevăr, îmi spui că te-a găsit tînăr și frumos și că ți-a dat gratis și din dragoste pentru tine ceea ce altora ar fi trebuit, în schimb, să le dea pentru o inimă de bou, sau pentru cîteva bucăți de bojoc. Și s-a simțit atît de virtuoasă pentru darul gratuit pe care l-a făcut, și cu inima atît de împăcată, încît a fugit fără să ia nimic în schimb. Iată de ce

gîndesc că celălalt, cu care te-a comparat, nu era nici tînăr, și nici frumos.

Mărturisesc că, deși remușcarea mea era foarte puternică, lămurirea aceea m-a umplut de o foarte plăcută mîndrie, dar am tăcut și l-am lăsat pe maestrul meu să spună mai departe — Moșulică ăsta urît trebuie să aibă posibilitatea de a coborî în sat și de-a avea legături cu țărani, datorită cine știe cărui motiv legat de slujba pe care o are. Trebuie să cunoască felul de a lăsa să intre și să iasă lumea din incintă și să știe că în bucătărie se aflau măruntaiele acelea (și poate că mîine va spune că, rămînînd ușa deschisă, intrase un cîine și le mîncase). Și, în sfîrșit, trebuie să fi avut un anumit sentiment de economie, și un anume interes ca bucătăria să nu fie păgubită de bucate prea prețioase, altminteri i-ar fi dat o pulpă, sau vreo altă bucată mai de soi. Și atunci vezi cum chipul necunoscutului nostru se desenează cu multă limpezime, și că toate aceste proprietăți, sau amănunte, se întrunesc foarte bine într-o substanță pe care nu m-aș teme s-o numesc a fi chelarul nostru Remigio din Varagine. Sau, dacă nu mă înșel, necunoscutul nostru ar fi Salvatore. Carele, printre altele, fiind el de prin aceste părți, știe să convingă o fată să facă ceea ce voia el să-i facă dacă n-ai fi venit tu.

— E sigur așa, am spus eu convins, dar la ce slujește acum s-o știm ?

255

— La nimic. Și la tot, a spus Guglielmo. Povestea poate avea și poate n-avea vreo legătură cu crima de care ne ocupăm. Pe de altă parte, dacă chelarul a fost dolcinian, asta explică lucrul acela și viceversa. Și, în sfîrșit, știm acum că noaptea abația aceasta este loc pentru multe și aventuroase întîmplări. Și cine știe dacă chelarul nostru, sau Salvatore, care o străbat pe întuneric cu atîta ușurință, nu știu, oricum, mai multe lucruri decît ceea ce spun.

— Și au să ni le spună nouă ?

— Nu, dacă ne vom purta cu îngăduință, necunoscînd păcatele lor. Dar dacă totuși va trebui să știm ceva, avem în mînă posibilitatea de a-i convinge să vorbească. Cu alte cuvinte, dacă va fi nevoie, chelarul și Salvatore vor fi ai noștri, și Dumnezeu ne va ierta de siluirea aceasta, văzînd că iartă atîtea altele, a spus, și m-a privit cu răutate, încît eu n-am mai avut suflet să-mi spun părerea dacă propunerile lui erau sau nu de îngăduit. Și acum, a continuat el, trebuie să ne ducem la culcare, pentru că peste o oră este *matutini*. Dar te văd încă tulburat, bietul meu Adso, încă

plin de teamă pentru păcatul tău... Nu este nimic mai bun decât să te duci în biserică și să îți se liniștească sufletul. Eu te-am iertat, dar nu se știe niciodată. Du-te și cere confirmarea Domnului Dumnezeu. Și mi-a dat o palmă, mai degrabă zdravănă, în cap, poate ca dovadă de afecțiune bărbătească și părintească, poate ca o iertătoare pedeapsă. Sau poate (cum mai gândeam cu păcat în clipa aceea) ca un semn de binevoitoare invidie de om însetat de experiențe noi și pline de viață ca aceea. Ne-am îndreptat spre biserică, ieșind pe calea noastră obișnuită pe care am străbătut-o în grabă, închizând ochii, pentru că toate oasele acelea îmi aminteau, cu prea multă evidență, de noaptea trecută, ca și cum și eu aș fi fost praf și cât de smintită fusese mândria cărnii mele.

Ajunși în naos am văzut o umbră în fața altarului principal. Credeam că era tot Ubertino. În schimb, era Alinardo, care nu ne-a recunoscut de la început. A spus că acum nu mai izbutea să doarmă și hotărîse să petreacă noaptea rugîndu-se pentru tînărul călugăr care dispăruse (nu-și amintea nici măcar numele lui). Se ruga pentru sufletul lui, dacă murise, pentru trupul lui, dacă zăcea rănit și singur pe undeva.

— Prea mulți morți, a spus, prea mulți morți. Dar stă scris în cartea apostolului. Cu prima trîmbiță vine grindina, cu a doua, a treia parte din mare se prefacă în sînge și pe unul l-ați găsit în grindină, iar pe celălalt în sînge... A treia trîmbiță înștiințează că o stea arzătoare va cădea în a treia parte din

256

fjuvii și din izvoare... Așa vă spun, a dispărut fratele nostru și tenieți-vă pentru al patrulea, pentru că va fi lovită a treia parte a soarelui, și a lunii, și a stelelor, așa încît va fi întuneric aproape complet.

în vreme ce ieșeam din transept, Guglielmo s-a întrebat dacă în cuvintele bătrînului nu era poate ceva adevărat.

— Dar, i-am spus eu atunci, asta ar însemna că o singură minte diabolică, folosind Apocalipsa ca îndrumător, ar fi pus la cale cele trei dispariții, admitînd că și Berengario era mort. În schimb, știm că cea a lui Adelmo s-a datorat voinței sale proprii.

— Este adevărat, a spus Guglielmo, dar aceeași minte diabolică, sau bolnavă, poate s-a inspirat din moartea lui Adelmo pentru a organiza, în chip simbolic, pe celelalte două. Și dacă ar fi așa, Berengario ar trebui să fie în vreun rîu sau în vreun izvor. Și nu sînt rîuri și izvoare în abație, sau cel puțin nu de așa natură încît cineva să se poată îneca sau să poată fi înecat în ele.

— Dar sînt băi, am observat eu, ca din întîmplare.
— Adso ! a spus Guglielmo, știi că asta ar putea fi o idee ? Băile!
— Dar s-au uitat prin ele...
— I-am văzut pe servitori azi-dimineață, cînd căutau, au deschis ușa clădirii băilor și-au aruncat o privire înăuntru, fără să cerceteze amănunțit, pentru că încă nu se așteptau să caute ceva ascuns prea bine, se așteptau la un cadavru care să stea lungit în vreun loc ca la teatru, precum cadavrul lui Venanzio în oala aceea mare... Hai să mergem să aruncăm o privire; e întuneric și felinarul nostru arde încă zdravăn.
Așa am făcut și am deschis fără greutate ușa clădirii băilor, din spatele spitalului.
Despărțite una de alta prin perdele groase, am văzut căzile, nu-mi amintesc cîte. Călugării le foloseau pentru igiena lor, cînd regula le stabilea ziua, și Severino le folosea pentru motive tămăduitoare, pentru că nimic nu poate potoli mai bine trupul și mintea ca o baie. într-un colț un cămin înlesnea încălzirea apei. L-am găsit murdar de cenușă proaspătă și în fața lui zăcea o căldare răsturnată. Apa se putea lua de la un izvor, dintr-un colț. Ne-am uitat în primele căzi, care erau goale. Doar ultima, acoperită de o perdea trasă, era plină, și alături de ea se afla pe jos, mototolită, o haină. La prima vedere, la lumina felinarului nostru, suprafața lichidului ne-a apărut calmă; dar cum lumina cădea asupra ei, am văzut pe fund, neînsuflețit, un

257

corp omenesc, gol. L-am tras încet afară: era Berengario. Și acesta, a spus Guglielmo, avea într-adevăr chipul unui înecat. Trăsăturile feței erau umflate. Corpul, alb și moale, lipsit de păr, părea al unei femei, în afara spectacolului obscen al rușinii atîrnînde. Am roșit, apoi m-a trecut un fior. M-am închinat, în timp ce Guglielmo binecuvînta cadavrul.

258

Ziua a patra

Ziua a patra *Laudi*

In care Guglielmo și Severino examinează cadavrul lui Berengario, descoperă că are limba neagră, lucru neobișnuit pentru un înecat.

Apoi discută despre otrăvuri foarte dureroase și despre un furt de altădată

Nu voi întârzia să spun cum i-am dat de știre Abatelui, cum întreaga abație s-a trezit înainte de ora canonică, despre spaima și despre durerea care se vedeau pe chipul tuturor, despre felul cum vestea s-a răspândit printre toți oamenii de pe platou, cu servitori care se închinau și rosteau vorbe de alungat duhurile necurate. Nu știu dacă în dimineața aceea s-a ținut prima slujbă, după regulă, și cine a luat parte la ea. Eu i-am urmat pe Guglielmo și pe Severino, care au pus să se acopere trupul lui Berengario și au poruncit să fie întins pe o masă din spital. După ce au plecat Abatele și ceilalți călugări, erboristul și cu maestrul meu au cercetat cadavrul îndelung, cu răceala unor medici.

— A murit înecat, a spus Severino, nu există nici o îndoială. Fața îi e umflată, burta întinsă...

— Dar nu a fost înecat de alții, a observat Guglielmo, altfel s-ar fi împotrivit la siluirea celui ce ar fi vrut să-l omoare, și am fi găsit urme de apă vărsată în jurul căzii. Și, în schimb, totul era în ordine și curat, ca și cum Berengario ar fi încălzit apă, ar fi umplut baia și s-ar fi băgat în ea din propria voință.

— Asta nu mă miră, zise Severino. Berengario suferea de convulsii, și chiar eu îi spusese în mai multe rânduri că băile călduțe sînt bune la calmarea excitării corpului și a spiritului. ^{^e} Mai multe ori îmi ceruse îngăduința să intre la baie. Așa Poate că a făcut și în noaptea asta...

~~ In noaptea trecută, a observat Guglielmo, pentru că acest corp - după cum vezi — a stat în apă cel puțin o zi. ○ ~ E cu puțință să fi fost noaptea trecută, a încuviințat

261

Guglielmo l-a pus în parte la curent cu evenimentele din noaptea trecută. Nu-i spusese că intraserăm pe furiș în *scriptorium*, ci, ascunzîndu-i unele împrejurări, i-a spus că am urmărit o figură misterioasă care sustrăsese o carte. Severino a înțeles că Guglielmo îi spunea numai o parte din adevăr, dar nu a mai pus alte întrebări. A observat că agitația lui Berengario, dacă el a fost hoțul misterios, putea să-l îndemne să caute liniștea într-o baie refăcătoare. Berengario, a observat el, era de fel foarte sensibil, uneori o împotrivire sau o emoție îl făceau să tremure, să asude rece, să deschidă ochii mari și să cadă la pămînt, scuișind o spumă albicioasă.

— în orice caz, a spus Guglielmo, înainte de a veni aici va fi stat

în altă parte, pentru că n-am văzut în sala de baie cartea furată.
— Da, am întărit eu cu o oarecare mîndrie, am ridicat veșmîntul lui care era căzut pe jos alături de cadă, și nu am văzut nici urmă de vreun lucru voluminos.

— Bravo, mi-a zîmbit Guglielmo. Deci a stat în altă parte, pe undeva, apoi să admitem, totuși, că pentru a-și calma propria agitație, și poate pentru a scăpa de cercetările noastre, s-a strecurat în baie și s-a scufundat în apă. Severino, socotești că răul de care suferea era suficient ca să-l poată face să-și piardă cunoștința și să-l lase să se înece ?

— Poate că da, a încuviințat cu îndoială Severino. Pe de altă parte, dacă totul s-a întîmplat acum două nopți, putea să fi fost și apă în jurul căzii și să se fi uscat. Așa că nu putem înlătura bănuiala că a fost înecat cu forța.

— Nu, a spus Guglielmo. Ai mai văzut vreodată un omorît care, înainte de-a fi înecat de cineva, să-și scoată singur hainele ? Severino a clătinat din cap, ca și cum argumentele acelea nu mai aveau valoare. De cîtăva vreme cerceta mîinile cadavrului.

— Iată ceva curios, a spus el, la un moment dat.

— Ce anume ?

— Alaltăieri am privit mîinile lui Venanzio, cînd trupul a fost spălat de sînge, și am băgat de seamă un amănunt căruia nu-i dădusem prea multă importanță. Vîrfurile a două degete de la mîna dreaptă a lui Venanzio erau înnegrite, ca mînjite de o substanță închisă la culoare. întocmai, vezi ?, cum sînt acum cele două degete de la mîna lui Berengario. Ba chiar aici avem o urmă și pe un al treilea deget. Atunci mă gîndisem că Venanzio atinsese niscai cerneluri în *scriptorium*...

— Foarte interesant, a făcut Guglielmo, pe gînduri, apro-piindu-și ochii de mîinile lui Berengario. Tocmai se lumina de

262

ziuă, lumina din interior era încă slabă, maestrul meu suferea vizibil din pricină că îi lipseau lentilele. Foarte interesant, a mai spus el din nou, arătătorul și degetul gros sînt înnegrite pe vîrfuri, mijlociul doar pe partea dinăuntru, și ușor. Dar există urme slabe și pe mîna stingă, cel puțin pe arătător și degetul gros.

— Dacă ar fi numai mîna dreaptă, ar fi degetele care apucă ceva mic, sau lung și subțire...

— Ca un *stilum*, un condei de-al nostru. Sau o mîncare. Sau, un șarpe. Sau chivotul agnelului la slujbă. Sau un băț. Prea multe lucruri. Dar dacă sînt semne și pe mîna cealaltă, ar putea fi o

cupă, dreapta o ține virtos, iar stînga se unește și ea cu o forță mai mică.

Severino freca acum ușor degetele mortului, dar culoarea aceea brună nu pierea. Am observat că-și pusese o pereche de mănuși, pe care probabil că le folosea atunci cînd umbla cu substanțe otrăvitoare. Mirosea, dar nu simțea nici un miros.

— Aș putea să-ți amintesc multe substanțe vegetale (și chiar minerale) care produc urme de felul acesta. Unele mortale, altele nu. Miniaturistii au uneori mîinile murdare de aur...

— Adelmo era miniaturist, a spus Guglielmo. îmi închipui că în fața trupului său zdrobit nu te-ai gîndit să-i cercetezi degetele. Dar acestea ar fi putut atinge ceva care-i aparținea lui Adelmo.

— Chiar că nu știu, zise Severino. Doi morți, amîndoi cu degetele negre. Ce deduci din asta ?

— Nu deduc din asta nimic: *nihil sequitur geminis exparticularibus unquam*. Ar trebui să readucem amîndouă cazurile la o regulă: există o substanță care înnegrește degetele care o ating... Am terminat victorios silogismul:

— Venanzio și Berengario au degetele înnegrite, *ergo*, au atins această substanță.

— Bravo, Adso! a spus Guglielmo, păcat că silogismul tău nu este întemeiat, pentru că *aut semel aut iterum medium generaliter esto*, și în acest silogism termenul mijlociu nu apare niciodată ca general. Dovadă că am ales greșit premisa majoră. Nu trebuia să spun: toți care ating o anumită substanță au degetele negre, pentru că ar putea exista oameni cu degetele negre care să nu fi atins substanța. Trebuia să spun : toți aceia, și numai toți aceia, care au degetele negre au atins cu siguranță o substanță dată. Venanzio și Berengario etcetera. Am fi avut un Darii, un excelent silogism terț de figura întîi.

263

-Atunci avem răspunsul! am spus foarte mulțumit.

— Oh, Adso, cum te mai încrezi tu în silogisme! Avea doar și din nou întrebarea. Adică am făcut ipoteza că Ven și Berengario au atins

și Berengario au atins același lucru, ipoteză, ce-i drept, c rost. Dar după ce ne-am închipuit o substanță care, ea singură din toate, dă rezultatele acestea (ceea ce rămîne încă d stabilit), nu știm care este și unde au găsit-o cei doi, și de ce au atins-o. Și, ia bine aminte, nu știm nici dacă substanța pe care au atins-o este cea care i-a dus la moarte. închipuie-ți c s un nebun ar vrea să omoare

pe toți cei care se ating de pu]. berea de aur. Vom spune că pulberea de aur este cea care-i omoară ?

Am rămas încurcat. Crezusem întotdeauna că logica este o armă universală, și-mi dădeam acum seama cum puterea ei depindea de felul cum era folosită. Pe de altă parte, avînd de-a face cu maestrul meu, îmi dădusem seama, și mi-am dat seama tot mai bine în zilele care au urmat, că logica putea sluji la multe, cu condiția s-o pătrunzi bine, dar să știi și să ieși din ea.

Severino, care desigur că era un bun logician, se tot frămînta între timp, după experiența pe care o avea.

— Universul otrăvurilor e felurit, cum felurite sînt și tainele naturii, a spus. A arătat o serie de vase și de flacoane pe care le mai admirasem o dată, aranjate frumos în rafturile înșirate de-a lungul pereților, împreună cu multe cărți. Așa cum ți-am spus, multe dintre ierburile acestea, alcătuite și dozate cum trebuie, ar putea produce băuturi și alifii mortale. Iată acolo *datura stramonium*, *belladonna*, *cicuta* pot provoca somnul, excitarea sau amîndouă; date cu chibzuință, sînt leacuri dintre cele mai bune ; în doze prea mari, aduc moartea. Dincoace este bobul Sfîntului Ighiațiu, *angostura pseudo ferruginea*, *nux vomica*, care ar putea să taie respirația...

— Dar nici una dintre substanțele acestea n-ar lăsa semne pe degete ?

— Nici una, cred. Apoi există substanțe care devin primejdioase doar cînd sînt înghițite, iar altele care au efecte doar pe piele. Eleborul alb poate provoca grețuri la cine-l ia să-l zdrobească de pămînt. Există unele begonii care, cînd sînt în floare, provoacă beția grădinarului care le atinge, ca și cînd ar fi băut vin. Eleborul negru, doar dacă-l atingi, provoacă diareea. Alte plante dau bătăi de inimă, altele dureri de cap, iar altele taie vocea. în schimb, veninul de viperă, aplicat pe piele, fără să intre în sînge, dă o ușoară iritare... Dar o dată mi s-a arătat un amestec care, aplicat pe partea de sub

264

coastele unui cîine, lîngă organele genitale, omoară cîinele în scurt timp, în zvîrcoliri cumplite, făcîndu-i membrele să jîțepenească încetul cu încetul.

— Știi multe lucruri despre otrăvuri, a observat Guglielmo, cu un ton în glas care aducea a admirație.

Severino l-a fixat, neluîndu-și o vreme ochii de la el.

— Știu ceea ce un medic, un erborist, un cultivator al științelor despre sănătatea oamenilor trebuie să știe.

Guglielmo a rămas multă vreme pe gânduri. Apoi l-a rugat pe Severino să deschidă gura cadavrului, ca să-i cerceteze limba. Severino, cuprins de curiozitate, s-a folosit de o spatulă subțire, una dintre sculele artei lui de medic, și a făcut ceea ce i s-a cerut. Apoi a scos un strigăt de uimire :

— Limba e neagră!

— Așa e, deci, a șoptit Guglielmo. A apucat ceva cu degetele și a înghițit... Aceasta înlătură otrăvurile pe care le-ai amintit mai înainte, care omoară intrând prin piele. Dar nu face mai lesnicioase presupunerile noastre. Pentru că acum trebuie să ne gândim, în legătură cu el, și la Venanzio, la un gest voluntar, nu casual, nu datorat nebăgării de seamă sau nesocotinței și nici impus cu de-a sila. Au pus mâna pe ceva și au introdus în gură, știind ce fac.

— O mâncare ? O băutură ?

— Poate. Sau, poate, ce știu eu ? un instrument muzical, ca un flaut...

— Absurd, a spus Severino.

— Sigur că e absurd. Dar nu trebuie să dăm la o parte nici o ipoteză, oricât de neobișnuită. Dar acum să ne întoarcem la otrăvuri. Dacă cineva, care cunoaște otrăvurile la fel de bine ca tine, s-ar fi strecurat aici și s-ar fi folosit de unele dintre ierburile astea ale tale, oare ar fi putut să plămădească un unguent mortal care să poată da semnele astea pe degete și pe limbă ? Care să poată fi pus în mâncare, în vreo băutură, în vreo lingură sau în ceva care se poate băga în gură?

— Da, a încuviințat Severino, dar cine ? Și apoi, chiar dacă admitem această ipoteză, cum ar fi putut să le dea de băut otravă bieților noștri confrăți ?

Într-adevăr, nici eu nu-mi puteam închipui că Venanzio și Berengario ar fi putut lăsa pe cineva să se apropie de ei cu niște substanțe necunoscute și să-i convingă să le mănince sau să le bea. Dar Guglielmo nu a părut tulburat de ciudățenia aceasta.

— La asta ne vom gândi după, a spus, pentru că aș dori ca tu să încerci să-ți reamintești niște fapte care poate că nu-ți

265

vin acum în minte, nu știu, ale cuiva care te-a întrebat ceva despre ierburile tale, cineva care să poată intra ușor în spital...

— Un moment, făcu Severino. Cu multă vreme în urmă vorbesc de ani, păstram într-unui din dulapurile acelea o substanță foarte puternică, pe care mi-o dăduse un confrate care călătorise în țări îndepărtate. Nu știa să-mi spună din ce fusese făcută, desigur din

ierburi, și nu toate cunoscute. Era, în aparență, vîscoasă și gălbuie, dar am fost sfătuit să n-o ating, pentru că dacă venea în contact doar cu buzele mele m-ar fi ucis în scurt timp. Confratele meu mi-a spus că, ingerată chiar și în doze foarte mici, producea în decurs de o jumătate de oră o senzație de mare sfîrșeală, apoi o paralizie lentă a tuturor membrelor și apoi moartea. Nu voia s-o ducă cu el și mi-o dăruia mie. Am ținut-o multă vreme pentru că aveam de gînd s-o cercetez în vreun fel. Apoi într-o zi a venit pe podișul nostru o furtună mare. Unul dintre ajutoarele mele, un novice, lăsase deschisă ușa spitalului și uraganul răvășise toată camera în care ne aflăm acum. Vase sparte, lichide vărsate pe podea, ierburi și prafuri răspîndite peste tot. Am muncit o zi întreagă ca să pun la loc lucrurile astea, și am fost ajutat doar ca să mătur cioburile și ierburile care nu mai puteau fi folosite. La sfîrșit mi-am dat seama că-mi lipsea flaconul de care vorbeam. La început m-a cuprins grija, apoi m-am convins că se spărsese și se amestecase cu celelalte gunoaie. Am pus să se spele bine pardoseala spitalului și rafturile.

— Și văzuseși flaconul acela cu cîteva ore înainte de uragan ?

— Da... Sau, mai bine zis, nu, dacă mă gîndesc acum mai bine. Sta în spatele unui șir de vase, bine ascuns, și nu-l controlam în fiecare zi.

— Deci, după cîte știi, ar fi putut fi sustrasă chiar și cu mult timp înainte de uragan, fără ca tu să-ți dai seama ?

— Acum, dacă stau să mă gîndesc, da, desigur.

— Și novicele acela al tău ar fi putut s-o sustragă și apoi ar fi folosit prilejul uraganului ca să lase dinadins ușa deschisă pentru a isca dezordine în lucrurile tale.

Severino era foarte tulburat.

— Da, desigur. Și nu numai atît, dar, amintindu-mi tot ce s-a întîmplat, m-am mirat că uraganul, oricît de violent fusese el, îmi răsturnase chiar atîtea lucruri. Aș fi putut spune foarte bine că cineva a profitat de uragan ca să dea camera peste cap și să facă mai mari pagube decît ar fi putut face uraganul.

266

— Cine era novicele ?

— îl chema Agostino. Dar a murit anul trecut, căzînd de pe o schelă în timp ce repara împreună cu alți călugări și servitori sculpturile de pe fațada bisericii. Și apoi a jurat și a tot jurat că n-a lăsat el ușa deschisă înainte de uragan. Eu am fost cel care, cuprins de furie, l-am socotit vinovat de întîmplare. poate că într-adevăr era nevinovat.

— Și așa avem o a treia persoană, poate cu mult mai pricepută decît un novice, care avea cunoștința de otrava ta. Cui îi vorbiseși despre asta ?

— Asta chiar nu-mi amintesc. Abatelui, desigur, cerîndu-i îngăduința să păstrez o substanță atît de primejdioasă. Și altora, poate chiar în bibliotecă, deoarece căutam ierbarele ca să-mi lămurească unele lucruri.

— Dar nu mi-ai spus că păstrezi la tine cărțile cele mai trebuincioase pentru arta ta?

— Ba da, chiar multe, a răspuns arătînd într-un colț al camerei niște rafturi încărcate de zeci și zeci de volume. Dar atunci căutam anumite cărți pe care nu le puteam ține la mine, și de care nici Malachia nu s-ar fi învoit să mă lase să le văd, așa încît a trebuit să cer permisiunea Abatelui. Vocea lui a devenit mai nesigură, și aproape că i-a fost teamă să mai vorbească. Știi, într-un loc al bibliotecii se păstrează și opere de necromanție, de magie neagră, rețete de filtre drăcești. Am putut cerceta unele dintre aceste opere, pentru că era de datoria mea să mă informez, și nădăjduiam să găsesc o descriere a otrăvii aceleia și a puterii sale. în zadar.

— Deci ai vorbit despre asta cu Malachia.

— Sigur, fără îndoială că am vorbit cu el, și poate chiar cu Berengario, care îl ajuta. Dar nu trage concluzii pripite, nu-mi amintesc, poate că în vreme ce vorbeam erau de față și alți călugări, știi, uneori *scriptorium-u*\ este destul de aglomerat...

— Nu suspectez pe nimeni. Caut doar să înțeleg ce s-a întîmplat. În orice caz îmi spui că faptul s-a petrecut acum cîțiva ani, și e ciudat să fi sustras cineva cu atît de mult timp înainte o otravă pe care s-o fi folosit după atîta vreme. Ar fi dovada unei voinți răufăcătoare, care să fi clocit îndelung o intenție criminală. Severino s-a închinat cu o expresie de groază pe față.

— Dumnezeu să ne ierte pe toți, zise.

Nu mai era altceva de spus. Am acoperit la loc capul lui Berengario, care trebuia să fie pregătit pentru înmormântare.

267

Ziua a patra *Prima*

în care Guglielmo li face mai întîi pe Salvatore și apoi pe chelar să-și mărturisească trecutul, Severino găsește lentilele furate, Nicola le aduce pe cele noi, și Guglielmo, cu șase ochi, izbutește să descifreze manuscrisul lui Venanzio

Tocmai ieșeam cînd a intrat Malachia. A părut mirat că eram și noi acolo și a încercat să se retragă. Dinăuntru Severino l-a văzut

și i-a spus :

— Mă căutai? Din cauză...

S-a întrerupt, privindu-ne. Malachia i-a făcut un gest, imperceptibil, ca pentru a spune: „O să vorbim după...”

Noi ieșeam, el intra, ne-am întâlnit toți trei în golul ușii. Malachia a spus mai degrabă încurcat:

— Veneam la fratele erborist... Mă... mă doare capul...

— Trebuie să fie de vină aerul închis al bibliotecii, i-a spus Guglielmo cu un ton de binevoitoare înțelegere. Ar trebui să faci fumigații.

Malachia a mișcat buzele ca și când ar fi vrut să mai spună ceva, apoi a renunțat, a lăsat capul în jos și a intrat, în timp ce noi ne îndepărtam.

— De ce se duce la Severino ? am întrebat.

— Adso, mi-a spus cu nerăbdare maestrul, învață să gîndești cu capul tău. Apoi a schimbat vorba. Trebuie să interogăm anumite persoane acum. Măcar, a adăugat în vreme ce cerceta cu privirea podișul, cît mai sînt în viață. Ca să nu uit: de acum înainte trebuie să fim atenți la ceea ce mîncăm și bem. Ia întotdeauna mîncarea ta din farfuria tuturor, și băutura ta din clondirul pe care l-au atins și alții. După Berengario, noi sîntem cei care știm cele mai multe lucruri, în afară, firește, de criminal.

— Dar pe cine vreți să interogați acum?

268

— Adso, a spus Guglielmo, ai observat, desigur, că lucrurile cele mai interesante se petrec noaptea. Noaptea se moare, noaptea se cutreieră prin *scriptorium*, noaptea intră femeii în incinta mănăstirii... Avem o abație de zi și o abație de noapte, și cea de noapte pare, din nenorocire, mai interesantă decît cea de zi. Prin urmare, ne interesează orice persoană care se învîrtește noaptea, cum ar fi, de exemplu, bărbatul pe care l-ai văzut aseară cu fata. Poate că povestea fetei n-are nici o legătură cu aceea a otrăvurilor, dar poate că are. în orice caz, am unele idei despre bărbatul de aseară care trebuie să știe și alte lucruri despre viața de noapte a acestui sfînt loc. Și, vorbind de lup, uitate, tocmai pe el îl vād trecînd pe-acolo.

Mi l-a arătat pe Salvatore, care ne văzuse și el pe noi. Am observat o ușoară șovăială în pasul lui, ca și când, dorind să ne ocolească, s-ar fi oprit să-și schimbe drumul. Asta pentru o clipă. Desigur că-și dăduse seama că nu poate să se ferească de întîlnire și și-a reluat mersul. Ni s-a adresat cu un surîs larg și cu un „*benedicite*” onctuos. Maestrul meu aproape că nici nu l-a

lăsat să termine, și i-a vorbit pe un ton repezit.

— Știi că mâine vine aici Inchiziția ? l-a întrebat. Salvatore n-a părut mulțumit de veste. Cu un pic de voce a întrebat:

— Și *mi* ?

— Și tu ai face bine să-mi spui adevărul mie, care sînt prietenul tău, și frate minorit cum ai fost și tu, decît să-l spui mâine celorlalți, pe care-i cunoști foarte bine.

încolțit așa de repede, Salvatore a părut că renunță la orice împotrivire. L-a privit cu un aer supus pe Guglielmo, dîndu-i de înțeles că era gata să-i spună tot ceea ce l-ar fi întrebat.

— în noaptea asta era în bucătărie o femeie, cine era cu ea?

— Oh, *femena* care se vinde ca *mercandia*, nu poate *unea* bună să fie, și nici să aibă *cortesìa*, a spus Salvatore dintr-o suflare.

— Nu vreau să știu dacă era fată cuminte. Vreau să știu cine era cu ea.

— *Deu*, numai el știe cît sînt femeile de *malveci scaltride!* Zi și noapte nu se gîndesc decît *como* să-l zăpăcească pe bărbat...

Guglielmo l-a apucat pe neașteptate de piept:

— Cine era cu ea, tu sau chelarul ?

Salvatore a înțeles că nu putea să mintă la nesfîrșit. A început să povestească o istorie ciudată, din care cu mare greutate am înțeles că el, ca să-i facă pe plac chelarului, îi

269

făcea rost de fete din sat, lăsîndu-le să intre la vreme de noapte în incintă pe căi pe care n-a vrut să ni le spună. Dar ne-a jurat că făcea asta numai din bunătatea inimii sale, lăsînd să se întrevadă o comică părere de rău că nu putea avea și el parte la plăcerea asta, așa încît fata, după ce-l mulțumea pe chelar, să-i dea cîte ceva și lui. A spus toate astea cu rînjete băloase și pofticioase, și cu mișcări ale feței, ca și cînd ar fi dat de înțeles că vorbea cu niște oameni ca oricare alții, care se dedau la aceleași practici. Și mă privea pe sub sprîncene, iar eu nu-i puteam răspunde cum aș fi vrut, pentru că mă simțeam legat de el printr-un secret comun, ca un complice și tovarăș de-al lui întru păcat.

Guglielmo a hotărît să încerce în clipa aceea totul sau nimic. L-a întrebat brusc :

— Pe Remigio l-ai cunoscut înainte sau după ce a fost cu Dolcino ?

Salvatore i-a căzut în genunchi la picioare și l-a rugat cu lacrimi în ochi să nu-i vrea pieirea și să-l scape de Inchiziție. Guglielmo i-a jurat solemn că nu avea să spună nimănui cele ce avea să afle

și Salvatore nu s-a codit să ni-l dea în mînă pe chelar. Se cunoscuseră la Părete Calva, amîndoi din bandele lui Dolcino, fugise cu chelarul și intraseră în mănăstirea Casale și amîndoi se transferaseră la cluniaceni. Molfăia rugăminți desperate de iertare și era clar că de la el nu se mai putea afla nimic.

Guglielmo a hotărît că merita să-l ia imediat prin surprindere pe Remigio, și l-a lăsat pe Salvatore care a fugit să se ascundă în biserică.

Chelarul era în cealaltă parte a abației, în fața hambarelor de grîu, și contracta ceva cu niște săteni din vale. Ne-a privit cu neliniște și a încercat să se arate tare ocupat, dar Guglielmo a ținut neapărat să vorbească atunci cu el. Pînă în momentul acela avuseserăm puține legături cu chelarul; el fusese cuviincios cu noi, noi cu el. În dimineața aceea Guglielmo i s-a adresat ca și cînd ar fi vorbit cu un frate din același ordin. Chelarul a părut încurcat de o asemenea încredere și a răspuns de la început cu multă băgare de seamă.

— Pentru motive legate de îndatoririle tale, tu ești, bineînțeles, silit să umbli prin abație și cînd ceilalți dorm, îmi închipui, a spus Guglielmo.

— Depinde, a răspuns Remigio ; uneori sînt mici treburi de îndeplinit și este nevoie să le închin cîteva ore de somn.

— În asemenea situații, nu ți s-a întîmplat nimic care poate să ne arate cine se preumblă, fără a avea încuviințarea ta, între bucătărie și bibliotecă ?

270

— Dacă aș fi văzut ceva, i-aș fi spus Abatelui.

— E drept, a observat Guglielmo, și a schimbat brusc discuția. Satul din vale nu e prea bogat, nu-i așa ?

— Da și nu, a spus Remigio, în el locuiesc oameni care depind de abație și aceștia împart cu noi bogăția noastră, în anii cu recoltă mai bogată. De exemplu, în ziua de Sfîntul Ioan au primit douăsprezece măsuri de malț, un cal, șapte boi, un taur, patru juninci, cinci viței, douăzeci de oi, cincisprezece porci, cincizeci de pui și șaptesprezece stupi. Apoi douăzeci de porci afumați, douăzeci și șapte de forme de untură, o jumătate de măsură de miere, trei măsuri de săpun, o plasă de pește.

— Am înțeles, am înțeles..., l-a întrerupt Guglielmo, dar voi admite că asta tot nu-mi spune care este situația satului, care dintre locuitori depind de biserică și care nu, și cît pămînt de cultivat au tocmai cei care nu sînt în slujba abației voastre.

— Oh, pentru asta, a spus Remigio, o familie obișnuită din sat

are și cincizeci de *tavole* de pământ.

— Cît face o tablă din astea ?

— Păi să tot facă patru trabucuri pătrate.

— Trabucuri pătrate ? Ș-astea cît sînt ?

— Treizeci și șase de picioare pătrate de trabuc. Sau dacă vrei, opt sute de trabucuri liniare fac o milă piemonteză. Și socotește că o familie - pe pământurile dinspre miazănoapte -poate să cultive măslini pentru cel puțin o jumătate de sac de ulei.

— O jumătate de sac ?

— Da. Un sac face cinci emine, și o emină face opt cupe.

— Am înțeles, a spus descurajat maestrul meu. Fiecare sat își are măsurile lui. Voi, de exemplu, vinul îl măsurați cu bocalul?

— Sau cu *rubbia*. Șase rubbii fac o brentă, și opt brente un bottal. Dacă vrei, o rubbie e făcută din șase pinte a cît două bocale.

— Cred că am înțeles foarte bine, a spus Guglielmo resemnat.

— Vrei să mai știi și altceva ? l-a întrebat Remigio pe un ton care mi s-a părut provocator.

— Da. Te întrebam despre felul cum trăiesc în vale, pentru că meditam azi în bibliotecă despre predicile adresate de către Umberto din Romans, și în special asupra aceluia capitol *Ad mulieres pauperes in villulis*. Unde spune că ele, mai mult decît orice, sînt împinse să păcătuiască trupește din cauza mizeriei lor, și cu multă înțelepciune spune că ele *peccant*

271

enim mortaliter, cum peccant cum quocumque laico, mortalius vero quando cum Clerico in sacris ordinibus constituto, maxime vero quando cum Religioso mundo mortuo. Tu știi mai bine decît mine că și în locuri sfinte, precum abațiile, ispitele diavolului de amiază nu lipsesc niciodată. Mă întrebam dacă în legăturile tale cu lumea din sat n-ai aflat cumva că unii călugări, Dumnezeu să ne ferească, le-au atras în păcat trupesc pe fete.

Deși maestrul meu spunea toate acestea pe un ton aproape distrat, cititorul meu va fi înțeles, desigur, cum vorbele acelea îl tulburau pe fratele chelar. Nu știu să spun dacă s-a îngălbenit, dar voi spune că mă așteptam atît de mult să se îngălbenească, încît l-am și văzut îngălbenindu-se.

— Mă întrebi despre lucruri pe care, dacă le-aș fi știut, le-aș fi spus pînă acum Abatelui, a răspuns cu umilință. În orice caz dacă, așa cum îmi închipui, aceste informații slujesc la cercetarea ta, n-o să-ți ascund nimic din tot ce voi putea afla. Ba chiar

acum, dacă-mi stîrnești aducerea aminte, în legătură cu prima ta întrebare... Noaptea în care a murit bietul Adelmo, eu umblam prin curte... știi, o poveste cu găini... vorbe pe care le-am auzit despre un oarecare potcovar care pe timp de noapte umbla să fure prin cotețe... Dar în noaptea aceea mi s-a întîmplat să-l văd — de departe, n-aș putea jura — pe Berengario care se întorcea în dormitor ocolind corul, ca și cînd ar fi venit din Edificiu... Nu m-a mirat, fiindcă printre călugări se șoptea că, de la o vreme, Berengario, poate ai aflat...

— Nu, spune-mi tu.

— Bine, cum să spun ? Berengario era bănuț că nutrește pasiuni care... nu se cuvin unui călugăr...

— Vrei poate să sugerezi că avea raporturi cu fete din sat, adică tocmai ceea ce te întrebam ?

Chelarul a tușit încurcat, și a avut un zîmbet mai curînd obosit.

— Oh, nu, pasiuni... și mai necuvenite...

— Asta înseamnă că un călugăr care se dedă plăcerilor trupești cu fetele din sat manifestă, în schimb, pasiuni cumva mai cuvenite?

— N-am spus asta, dar tu mă înveți că este o ierarhie în depravare și în virtute. Trupul poate fi ispitit potrivit naturii... și împotriva naturii.

— Tu vrei să-mi spui că Berengario era mînat de dorințe trupești pentru persoanele de același sex ?

272

— Eu spun ceea ce se vorbea pe șoptite despre el... îți încredințez aceste lucruri ca o dovadă a sincerității și a bunăvoinței mele.

— Și-ți mulțumesc. Și sînt de aceeași părere cu tine că păcatul sodomiei este mult mai rău decît alte forme de desfrîu, asupra cărora nu sînt pus să fac cercetări...

— Mizerii, mizerii... mai ales cînd sînt și cercetate, a spus cu filosofie chelarul.

— Mizerii, Remigio. Toți sîntem păcătoși. Nu voi căuta niciodată paiul în ochiul altuia, de teamă să nu dau peste bîrna din ochiul meu. Dar îți voi fi recunoscător pentru toate bîrnele de care vei voi să-mi vorbești în viitor. Așa vom discuta despre trunchiurile de lemn mari și zdravene și vom lăsa paiele să zboare în aer. Cît spuneai că este un trabuc ?

— Treizeci și șase de picioare pătrate. Dar nu fi necăjit. Cînd vei voi să știi ceva precis, să vii la mine. Ține cont că ai în mine un prieten credincios.

— Chiar așa te consider, i-a spus Guglielmo cu căldură. Ubertino

mi-a spus că într-o vreme aparțineai chiar de ordinul lui. Nu voi trăda niciodată un vechi confrate, mai ales în zilele acestea cînd se așteaptă să sosească o legăție pontificală condusă de un mare inchizitor, faimos prin faptul că a ars atîția dolcinieni. Spuneai că un trabuc face treizeci și șase de picioare pătrate ?

Chelarul nu era un prost. A hotărît că nu mai avea rost să se joace de-a șoarecele cu pisica, cu atît mai mult cu cît își dădea seama că el era șoarecele.

— Frate Guglielmo, a spus, vād că tu știi mult mai multe lucruri decît îmi închipuiam eu. Nu mă trăda și eu nu te voi trăda. E adevărat, sînt un biet bărbat păcătos și mă las doborît de ispitele trupești. Salvatore mi-a spus că tu și novicele tău l-ați surprins în bucătărie. Tu ai călătorit mult, Guglielmo, și știi că nici măcar cardinalii de la Avignon nu sînt modele de virtute. Știi că nu pentru aceste păcate mici și nevinovate mă cercetezi tu. Dar înțeleg și că ai aflat cîte ceva despre povestea mea mai veche. Am avut o viață ciudată, cum se întîmplă cu mulți dintre noi, minorității. Cu ani în urmă am crezut în ideea de sărăcie, am părăsit comunitatea ca să mă dărui vieții rătăcitoare. Am crezut în predica lui Dolcino, ca mulți alții ca mine. Nu sînt un om cultivat, am primit investitura, dar abia știu să spun slujba. Știu puțină teologie. Și poate că nici nu izbutesc să prind dragoste pentru idei. Vezi, într-o vreme am încercat să mă revolt împotriva seniorilor, acum îi slujesc, și Pentru seniorul acestor pămînturi le poruncesc unora ca și

273

mine. Ori să te revolți, ori să trădezi, noi, cei simpli, avem prea puțin de ales.

— Uneori cei simpli înțeleg lucrurile mai bine decît cei învățați, a spus Guglielmo.

— Poate, a răspuns chelarul ridicînd din umeri. Dar nu știu măcar de ce am făcut ceea ce am făcut atunci. Vezi, pentru Salvatore era de înțeles, venea din rîndul robilor pămîntului dintr-o copilărie de foamete și de boli... Dolcino reprezenta răzvrătirea și distrugerea domnilor; pentru mine a fost altceva, eram dintr-o familie de orășeni, nu fugeam de foame. A fost... nu știu cum să spun, o sărbătoare a nebunilor, un carnaval pe cînte... Pe munți, cu Dolcino, înainte de-a fi siliți să mîncăm carnea tovarășilor noștri morți în luptă, înainte de-a muri atîția de necazuri, pentru că nu-i puteam mîncă pe toți, și îi aruncam ca hrană la păsări și la fiarele de pe povîrnișurile abrupte ale muntelui Rebello... sau chiar în clipele acestea... respiram noi un

aer... ca să-i zic așa, de libertate. Nu știam înainte de asta ce era libertatea, ne spuneau predicatorii: „Adevărul vă va face liberi”. Ne simțeam liberi, gîndeam că era adevărul. Ne gîndeam că tot ce făceam era drept...

— Și acolo ați început... să vă uniți după pofta inimii cu o femeie ? am întrebat eu, și nici măcar nu știu de ce, dar mă obsedau cuvintele lui Ubertino din noaptea trecută, și ceea ce citisem în *scriptorium* și chiar toate cele cîte mi se întîm-plaseră.

Guglielmo s-a uitat mirat la mine; desigur nu se aștepta să fiu atît de cutezător și de neobrăzat. Chelarul m-a privit fix, de parcă aș fi fost un animal ciudat.

— Pe Rebello, a spus, erau oameni care toată copilăria lor dormiseră cîte zece sau mai mulți, claie peste grămadă, în odăi de cîteva coți, frați și surori, tați și fiice. Ce-ai fi crezut că înseamnă pentru ei să accepte această nouă situație ? Făceau din propria lor voie ceea ce înainte făceau de nevoie. Și apoi noaptea, cînd aștepți cu groază să sosească pilcurile de dușmani și te strîngi lîngă tovarășul tău, pe pămînt, ca să nu simți frigul... Ereticii: voi micii călugări care veniți de la un castel și ajungeți la o abație, credeți că este un mod de a gîndi inspirat de diavol. În schimb, e un mod de a trăi, și este... a fost o experiență nouă. Nu mai existau stăpîni, și Dumnezeu — ne spuneau ei — era cu noi. Nu spun că aveau dreptate, Guglielmo, și uite-mă, sînt aici pentru că i-am părăsit repede. Dar adevărul e că n-am înțeles niciodată discuțiile voastre docte despre sărăcia lui Christos, și folosul, și faptul, și dreptul... Ți-am spus, a fost un carnaval de pomină, și la

carnaval totul se face pe dos. Apoi îmbătrînești, nu înțelepțești, ci doar te lăcomești. Și aici fac pe lacomul., Poți să-l condamni pe un eretic, dar cum poți oare să-l condamni pe un lacom ?

— Ajunge, Remigio, a spus Guglielmo. Nu te interoghez pentru cele ce s-au întîmplat atunci, ci pentru ceea ce s-a petrecut de curînd. Ajută-mă, și fii sigur că n-am să caut să te distrug. Nu pot și nu vreau să te judec. Dar trebuie să-mi spui ce știi despre treburile abației. Cutreieri mult, ziua și noaptea, ca să nu știi cîte ceva. Cine l-a omorît pe Venanzio ?

— Nu știu, îți jur. Știu cînd a murit, și unde.

— Cînd? Unde?

— Lasă-mă să povestesc. În noaptea aceea, o oră după *completa* am intrat în bucătărie...

— De unde și pentru ce motive ?

— Dinspre partea grădinii. Am o cheie pe care mai de mult i-am

pus pe fierari să mi-o facă. Ușa bucătăriei este singura nezăvorită pe dinăuntru. Și motivele... nu contează, ai spus chiar tu că nu vrei să mă învinuiești pentru slăbiciunile mele trupești... A zîmbit încurcat. Dar n-aș vrea nici ca tu să crezi că-mi petrec zilele în desfrîu... În seara aceea căutam ceva de mîncare ca s-o dăruiesc fetei pe care Salvatore trebuia s-o aducă în incintă...

— Pe unde ?

— Oh, împrejmuirea abației are și alte intrări, în afara portalului. Le știe Abatele, le știu și eu. Dar în seara aceea fata nu a venit, i-am spus să se ducă îndărăt tocmai din pricina a ceea ce am descoperit și ceea ce îți povestesc. Iată de ce am încercat s-o fac să se întoarcă ieri seară. Dacă voi ați fi ajuns puțin mai târziu, m-ați fi găsit pe mine în locul lui Salvatore, care m-a anunțat că e cineva în Edificiu și eu m-am întors în chilia mea.

— Să ne întoarcem la noaptea dintre duminică și luni.

— Da: am intrat în bucătărie și l-am găsit pe Venanzio mort pe jos.

— în bucătărie ?

— Da, aproape de spălător. Poate că tocmai coborîse din *scriptorium*.

— Ai văzut vreo urmă de lupte ?

— Nici una. Sau, mai precis, lîngă corp era o ceașcă spartă, și urme de apă pe jos.

— Cum de știi că era apă ?

— Nu știu. Am crezut că era apă. Ce putea să fie ?

274

275

Cum Guglielmo m-a făcut să observ mai târziu, ceașca aceea putea să însemne două lucruri deosebite. Sau chiar acolo, în bucătărie, cineva îi dăduse lui Venanzio să bea o porțiune otrăvită, sau bietul de el o înghițise mai înainte (dar unde? și cînd?) și coborîse ca să-și potolească o arsură neașteptată, un spasm, o durere care-i ardea măruntaiele sau limba (care desigur trebuie să fi fost și ea neagră ca aceea a lui Berengario).

în orice caz, deocamdată nu se putea ști mai mult. Văzînd cadavrul și cuprins de groază, Remigio se întrebese ce să facă, și se hotărîse să nu facă nimic. Cerînd ajutor, ar fi trebuit să admită că se plimbase noaptea prin Edificiu, și nici n-ar fi fost de vreun ajutor confratelui său și așa mort. Deci s-a hotărît să lase lucrurile așa cum erau, așteptînd să găsească altcineva corpul a doua zi dimineață, la deschiderea ușilor. Fugise să-l rețină pe Salvatore, care tocmai o adusesese pe fată la abație, și apoi — el și

complicele lui — se duseseră să se culce din nou, dacă somn se mai putea numi veghea chinuită în care stătuseră pînă dimineața. Și dimineața, cînd porcarii au venit să-l anunțe pe Abate, Remigio credea că trupul neînsuflețit fusese găsit acolo unde-l lăsase el, și rămăsese încremenit desco-perindu-l în chiup. Cine făcuse să dispară cadavrul din bucătărie ? Despre asta Remigio nu avea nici un fel de idee.

— Singurul care se poate mișca liber în Edificiu e Malachia, a spus Guglielmo.

Chelarul a răspuns cu însuflețire :

— Nu. Malachia, nu. Adică, nu cred... În orice caz, nu sînt eu acela care ți-a spus ceva împotriva lui Malachia.

— Fii liniștit, oricare ar fi obligația care te leagă de Malachia. Știe cîte ceva despre tine ?

— Da, a roșit chelarul, și s-a purtat ca un om care știe să păstreze o taină. Dacă aș fi în locul tău, eu l-aș bănuî pe Bencio. Avea legături ciudate cu Berengario și Venanzio... Dar, îți jur, altceva n-am văzut. Dacă aș ști ceva, ți-aș spune.

— Deocamdată poate să ajungă. Am să vin din nou la tine cînd voi avea nevoie.

Chelarul, vizibil ușurat, s-a întors la treburile lui, mu-strîndu-i aspru pe sătenii care între timp mutaseră din loc nu știu ce saci de sămînță.

În acel moment s-a apropiat de noi Severino. Ținea în mînă lentilele lui Guglielmo, cele care fuseseră furate cu două nopți înainte.

— Le-am găsit în rasa lui Berengario, a spus. Le-am văzut la tine pe nas, alaltăieri, în bibliotecă. Ale tale sînt, nu-i așa?

— Lăudat fie Domnul, a exclamat cu bucurie Guglielmo. Am rezolvat două probleme ! Mi-am recăpătat lentilele și știu, în sfîrșit, că Berengario era omul care ne-a jefuit cu două nopți în urmă în *scriptorium* !

Abia terminaserăm de vorbit, cînd a venit în fugă Nicola din Morimondo, mult mai schimbat la față de bucurie decît Guglielmo. Ținea în mînă o pereche de lentile terminate, montate în furca lor.

— Guglielmo, striga el, am făcut treaba singur, i-am terminat, cred că sînt tocmai buni!

Apoi a văzut că Guglielmo avea celelalte lentile pe nas, și a rămas ca de piatră. Guglielmo n-a vrut să-l umilească, și-a smuls de pe nas vechile lentile, și le-a pus pe cele noi.

— Sînt mai bune decît celelalte. Asta înseamnă că le voi ține pe

cele vechi de rezervă, și le voi purta mereu pe ale tale. Apoi s-a întors către mine: Acum mă retrag în chilie ca să citesc hîrtille pe care le știi. în sfîrșit. Așteaptă-mă pe undeva. Și mulțumesc, vă mulțumesc tuturor, vouă, fraților mei dragi.

Bătea de *tertia* și m-am dus în cor, ca să recit cu ceilalți imnul, psalmii, versetele și *Kirie*. Ceilalți se rugau pentru sufletul răposatului Berengario. Eu îi mulțumeam lui Dumnezeu că găsiserăm nu o pereche, ci două perechi de lentile.

Din pricina prea multei liniști, uitînd de toate urîciunile pe care le văzusem și le auzisem, am ațipit, trezindu-mă cînd slujba se termina. Mi-am dat seama că în noaptea aceea nu dormisem și m-am tulburat gîndindu-mă că-mi folosisem foarte mult forțele. Și în momentul acela, ieșind în aer liber, gîndul meu a început să fie obsedat de amintirea fetei.

Am încercat să mă gîndesc la altceva și am pornit să umblu repede pe platou. Simțeam o ușoară amețală. îmi loveam una de alta mîinile înghețate. Băteam pămîntul cu picioarele, îmi era somn și totuși mă simțeam treaz și plin de viață. Nu înțelegeam ce mi se întîmpla.

276

277

Ziua a patra *Tertia*

în care Adso se zbate în suferințe de dragoste, apoi vine Guglielmo cu textul lui Venanzio, care continuă să fie indescifrabil chiar și după ce a fost descifrat

în realitate, după întîlnirea mea păcătoasă cu fata aceea, celelalte întîmplări cumplite mă făcuseră aproape să uit întîmplarea aceea, iar, pe de altă parte, imediat după ce m-am spovedit fratelui Guglielmo, inima mea se despovărase de remușcarea pe care o simțeam la trezirea după vinovata mea supunere, așa încît mi se păruse că-i încredințasem călugărului, o dată cu vorbele, chiar și apăsarea al cărei ecou se făcuseră. La ce altceva slujește, de fapt, binefăcătoarea spălare lăuntrică a spovedaniei, decît ca să descarce greutatea păcatului și a remușcării care o atrage după ea, în însuși sînul Domnului Dumnezeu, dobîndind cu iertarea o nouă ușurare înaripată de suflet, așa încît să putem uita de trupul martirizat de răutate ? Dar nu mă eliberasem cu totul. Acum, cînd mă plimbam prin soarele palid și rece al dimineții aceleia de iarnă, înconjurat de însuflețirea oamenilor și a animalelor, începeam să-mi reamintesc întîmplările trecute în alt chip. Ca și cînd din ceea ce se întîmplase nu mai rămăseseră remușcarea și cuvintele de mîngîiere ale spălării de păcate, ci

doar imagini de trupuri și de membre omenești. îmi năvălea în minte, peste măsură de tulburată, fantoma lui Berengario umflat de apă, și mă scuturam de scîrbă și de milă. Apoi, ca pentru a pune pe fugă iazmele acelea, mintea mea se îndrepta spre alte imagini al căror proaspăt receptacul fusese memoria, și nu puteam să nu văd, neîndoielnică în ochii mei (în ochii sufletului, dar parcă ar fi ieșit înaintea ochilor trupești), imaginea fetei, frumoasă și cumplită ca o armată aliniată în luptă. Mi-am făgăduit (bătrîn copist al unui text niciodată scris pînă acum, dar care de-a lungul multor decenii a vorbit în mintea mea) să fiu un cronicar credincios, și nu numai din

278

dragoste pentru adevăr, nici din dorința (de altfel, preacinstită) de a le da povață cititorilor mei viitori; ci și pentru a slobozi memoria mea vlăguită și obosită de apariții care au sleit-o toată viața. Așa că trebuie să spun totul, în cumpătare, dar fără rușine. Și trebuie să spun, acum, și limpede, ceea ce am gîndit atunci, și aproape că am încercat să ascund față de mine însumi, plimbîndu-mă pe platou, luînd-o din cînd în cînd la fugă, ca să pot pune bătăile neașteptate ale inimii mele pe seama trupului, apropiindu-mă să privesc treburile făcute de țărani și amăgindu-mă că-mi părăsesc gîndurile privindu-le, trăgînd pe nări aerul rece cît mă lăsau plămîinii, cum face unul care bea vin ca să uite de frică și de necazuri.

Zadarnic. Mă gîndeam la fată. Trupul meu uitase plăcerea, deplină, păcătoasă și trecătoare (lucru josnic) pe care mi-o dăduseră împreună cu ea; dar sufletul meu nu-i uitase chipul, și nu izbutea să socotească netrebnică această amintire, ba chiar zvîcnea ca și cum pe chipul acela străluceau toate dulcelețurile creației.

întelegeam, în chip confuz, și poate negîndu-mi mie însumi adevărul a ceea ce simțeam, că sărmana creatură, necinstită și necunoscută, care se vindea (cine știe cu cîtă neobrăzată stăruință) altor păcătoși, că aceea fiică a Evei, care, atît de slabă ca și surorile ei, făcuse de atîtea ori negoț cu carnea ei, era cu toate astea ceva splendid și mirific. Intellectul meu o știa prilej de păcat, pofta simțurilor mele o simțea ca un receptacul al tuturor grațiilor. Este anevoie să spun ce simțeam. Aș putea încerca să scriu că, încă prins în mrejele păcatului, doream, vinovat, s-o văd apărînd în orice clipă, și chiar trăgeam cu ochiul la muncile țaranilor ca să descopăr dacă nu cumva, din vreun ungher de colibă, din întunericul unui grajd apărea figura aceea ce-mi luase

mințile. Dar n-aș scrie adevărul, sau mai bine zis aș încerca să aștern un vâl peste adevăr ca să-i micșorez puterea și evidența. Pentru că adevărul e că eu „vedeam” fata, o vedeam în ramurile copacului desfrunzit care se mișcau ușor când o pasăre înghețată își căuta în ele un adăpost; o vedeam în ochii junincilor care ieșeau din staul, și o auzeam în behăitul mieilor care se încurcau printre picioarele mele. Era ca și cum tot ceea ce fusese creat îmi vorbea de ea, și doream, da, s-o revăd, dar eram gata chiar să mă împac cu ideea de ? nu o mai vedea niciodată, și de-a nu mă mai împreuna niciodată cu ea, cu scopul de a putea profita de bucuria care-mi umplea dimineața aceea, și de-a o avea mereu aproape, chiar dacă ar fi, în

279

vecii vecilor, departe. Era, acum încerc să înțeleg, ca și cum întreaga lume, care neîndoielnic este asemenea unei cărți scrise de degetul lui Dumnezeu, în care fiecare lucru ne vorbește de nesfârșita bunătate a creatorului său, în care fiecare creatură este scriptură și oglindă a vieții și a morții, în care cel mai neînsemnat trandafir se face glosă a drumului nostru pămîntesc, în sfârșit totul, nu-mi vorbea despre altceva decît despre chipul pe care-l întrevăzusem cu greu în umbrele încărcate de mirosuri ale bucătăriei. Căutam cu îngăduință la aceste închipuiri, pentru că-mi spuneam (sau mai bine zis nu-mi spuneam, pentru că în clipa aceea nu-mi alcătuiam în cap gânduri care să se poată tălmăci în cuvinte) că dacă lumea întreagă este menită să-mi vorbească despre puterea, bunătatea și înțelepciunea creatorului, și că în dimineața aceea lumea întreagă îmi vorbea despre fata care (deși păcătoasă cum era) era tot un capitol din marea carte a creației, un verset al marelui psalm cîntat de cosmos - îmi spuneam (acum spun), că dacă se întîmpla așa ceva, nu putea să nu facă parte din marele plan teofanic care guvernează universul, aranjat în chip de țiteră, minune de consonanță și de armonie. Aproape beat, mă bucuram atunci de prezența ei în lucrurile ce vedeam și dorind-o în ele vederea lor mă răsplătea. Și cu toate acestea simțeam ceva ca o absență, deși eram fericit de atîtea plăsmuiri ale unei prezențe. Îmi este greu să lămuresc această tainică nepotrivire, semn că sufletul omului este atît de delicat și nu se ține niciodată de căile înțelepciunii divine, care a construit lumea ca pe un silogism perfect, ci din acest silogism ia doar idei izolate și adesea disparate, de unde și ușurința noastră de a cădea pradă nălucirilor necuratului. Era o nălucire a necuratului aceea care în acea dimineață mă tulbura atît de mult? Azi mă gîndesc că era,

pentru că eram novice, dar cred că sentimentul omenesc care mă frământa nu era rău în sine, ci doar în legătură cu starea în care mă aflam. Pentru că în sine era sentimentul care-l împinge pe bărbat spre femeie, cu scopul ca bărbatul să se împreune cu femeia, cum vrea apostolul neamurilor, și amândoi să fie carne din aceeași carne și împreună să procreeze noi făpturi omenești și să se însoțească pe tăcute de la tinerețe pînă la bătrînețe. Numai că apostolul a vorbit așa doar aceluia care caută leacul împotriva dorinței de plăcere trupească și în al cărui foc nu vor să se mistuie, amintind însă că mult mai de dorit este starea de neprihănire, căreia eu, monah, m-am consacrat. Și deci eu pătimeam în dimineața aceea de ceea ce era un rău pentru mine, dar pentru

280

alții era un bine, și un bine dintre cele mai dulci, pentru care acum înțeleg că tulburarea mea nu se datora depravării gândurilor mele, demne în sine și suave, ci depravării raportului între gândurile mele și jurămintele pe care le rostisem. Și deci făceam rău că mă bucuram de un lucru bun într-o anumită privință, rău într-o alta, și păcatul meu consta în încercarea de a împăca ceea ce îmi cerea sufletul rațional cu pofta firească. Acum știu că sufeream din pricina contrastului dintre apetitul exprimat intelectual, în care ar fi trebuit să se manifeste imperiul voinței, și apetitul exprimat senzitiv, supus slăbiciunilor omenești. Deci *actus appetiti sensitivi in quantum habent trasmutationem corporalem annexam, passionem dicuntur, non autem actus voluntatis*. Și actul meu apetitiv era într-adevăr întovărășit de un tremur al întregului corp, de un impuls fizic spre strigăte și agitație, îngerescul doctor spune că dorințele aprinse nu sînt rele în sine, dacă sînt potolite de voința povățuită de sufletul rațional. Dar sufletul meu rațional era în dimineața aceea amorțit de oboseala care ținea în frîu apetitul irascibil, care se adresează binelui și răului ca unor termeni de cucerit, și nu apetitul concupiscibil, care se adresează binelui și răului, ca fiind cunoscute. Ca să lămuresc nesăbuita mea ușurătate de atunci, voi spune astăzi, folosindu-mă de cuvintele îngerescului doctor, că eram neîndoielnic cuprins de dragoste care este patimă și lege cosmică, pentru că și gravitatea corpului este dragoste naturală. Și de patima aceasta eram, firește, răpit, pentru că în patima aceasta *appetitus tendit in appetibile realiter consequendum ut sit ibi finis motus*. Din care, firește, *amor facit quod ipsas res quae amantur, amanti aliquo modo uniantur e amor est magis cognitivus*

quam cognitio. Prin urmare, eu vedeam acum fata mult mai bine decît o văzusem cu o seară înainte și o înțelegeam *intus et in cute*, pentru că în ea mă înțelegeam pe mine și în mine pe ea însăși. Mă întreb acum dacă ceea ce simțeam era dragostea de prietenie, prin care semenul își iubește semenul, și dorește deci binele altuia, sau dragostea de împreunare, în care se dorește propriul bine și lipsa nu vrea decît ceea ce o împlinește. Și cred că dragostea de împreunare, de concupiscentă fusese cea din noaptea ce trecuse, în care voiam de la fată ceea ce nu avusesem niciodată, în vreme ce în dimineața aceea nu voiam nimic de la fată, și nu voiam decît binele ei, și voiam ca ea să fie scoasă de sub puterea nevoii crude care o împingea să se dea pentru o fărîmă de mîncare, și să fie fericită, și nu mai voiam să-i mai cer nimic, ci doar să mă gîndesc mai

281

departe la ea și s-o văd în oi, în boi, în copaci, în lumina limpede care învăluia cu bucurie totul în jurul abației.

Acum știu că pricina dragostei este binele, și ceea ce este bine se definește prin cunoaștere, și nu poate fi iubit decît ceea ce este aflat ca bine, în timp ce pe fată am cunoscut-o, da, ca bine al apetitului irascibil, dar ca rău al voinței. Dar atunci eram pradă atîtor și atît de potrivnice mișcări sufletești, pentru că ceea ce simțeam era asemenea dragostei celei mai sfinte, așa cum o descriau doctorii: ea îmi provoca extazul, în care cine iubește și cine este iubit vor același lucru (și printr-o tainică iluminare eu știam în clipa aceea că fata, oriunde se afla, voia aceleași lucruri pe care le voiam și eu), și simțeam pentru ea o mare gelozie, dar nu din cele rele, condamnate de Pavel în prima sa epistolă către corinteni, care este *princi-pium contentionis*, și nu îngăduie *consortium in amato*, ci pe acela de care vorbește Dionisie în *Nomi Divini*, prin care și Dumnezeu este numit *geloso propter multum amorem quem habet ad existentia* (și eu o iubeam pe fată tocmai pentru că ea exista, și eram bucuros, nu invidios, că ea exista). Eram gelos în felul în care, pentru îngerescul doctor, gelozia este *motus in amatum*, gelozie din prietenie, care te face să te ridici împotriva a tot ce vatămă ceea ce iubești (și eu nu-mi închipuiam în clipa aceea decît cum s-o eliberez pe fată din puterea ce-i cumpăra carnea, murdărind-o cu poftele sale blestamate). Acum știu, cum spune doctorul, că dragostea poate să vatăme pe cel care iubește, dacă este neînfrînat. Și a mea era neînfrînată. Am încercat să explic ce gîndeam atunci și nicidecum să îndreptățesc ceea ce simțeam. Vorbesc de acele înflăcărări

vinovate pe care le-am avut în tinerețe. Erau rele, dar adevărul mă silește să spun că atunci le-am descoperit ca din cale-afară de bune. Și aceasta slujește drept pildă pentru cel care, ca și mine, va cădea în capcanele ispitei. Azi, ajuns la bătrînețe, aș ști o mie de chipuri de a scăpa de asemenea momeli (și mă întreb cît de trufaș trebuie să fiu, de vreme ce am scăpat de diavolul desfrîului, dar n-am scăpat de altele, așa încît mă mai întreb dacă ceea ce fac acum nu este supunere oarbă față de patima pămînteană a reamintirii, o neroadă încercare de a scăpa de curgerea vremii, de moarte).

Atunci am scăpat doar printr-un instinct miraculos. Fata îmi apărea în natură și în toate cele din jurul meu făcute de mîna omului. Am încercat, deci, printr-o fericită intuiție sufletească, să mă cufund într-o totală contemplație a acelor lucruri. Am privit munca văcarilor care scoteau boii din staul, a porcarilor care aduceau mîncare la porci, a păstorilor care asmuțeau cîinii ca să adune oile la un loc, a țăranilor care duceau grîu uscat și mei la mori, de unde ieșeau cu saci de făină de soi. M-am cufundat în contemplarea naturii, încercînd să uit de gîndurile mele, și încercînd să privesc ființele doar așa cum ne apar, și de a uita cu totul de mine, văzîndu-i, plin de bucurie. Cît de frumos era spectacolul naturii, neatînse încă de înțelepciunea, adesea stricată, a omului!

Am văzut mielul, căruia i s-a dat acest nume ca pentru a i se recunoaște neîntinarea și bunătatea lui. Într-adevăr, numele de *agnus* vine de la faptul că acest animal *agnoscit* recunoaște propria mamă, și-i recunoaște glasul în mijlocul turmei, în timp ce mama, printre atîția miei cu aceeași formă și același behăit, îl recunoaște întotdeauna și numai pe puiul ei, și-l hrănește. Am văzut oaia, căreia *ovis* i se spune *ab oblatione*, pentru că slujea, din cele mai vechi timpuri, pentru ritualurile de sacrificiu; oaia care, după cum e obiceiul ei, la începutul iernii caută iarba cu lăcomie și se umflă de nutreț înainte ca locurile de păscut să fie arse de ger. Și turmele erau supravegheate de cîini, numiți așa de la *canor* (cîntăreț) din pricina lătratului lor. Animal fără cusur, printre altele, cu înzestrări de agerime dintre cele mai mari, cîinele îl recunoaște pe stăpînul lui și este dresat pentru vînătoarea de fiare prin păduri, pentru paza turmei împotriva lupilor, apără casa și pe copilașii stăpînului său, și uneori în împrejurări din acestea de apărare este omorît. Regele Garamante, care a fost aruncat în temniță de dușmanii lui, a fost adus îndărăt acasă de o haită de două sute de cîini, care și-au

făcut drum printre pilcurile de vrăjmași; cîinele lui Iason Licias, după ce stăpînul lui a murit, n-a mai vrut să primească de mîncare pînă cînd a murit de foame; cel al regelui Lisimah s-a aruncat pe rugul stăpînului său ca să moară împreună cu el. Cîinele are virtutea de a vindeca rănile lingînd cu limba lui, și cu limba cățelușilor lui se pot însănătoși leziunile intestinale. Prin natură este obișnuit să folosească de două ori aceeași mîncare, după ce a vomitat-o. Austeritate care este simbolul perfecțiunii spiritului, după cum puterea tămăduitoare a limbii sale este simbolul curățirii de păcate, dobîndită prin spovedanie și ispășire. Dar faptul că acest animal se întoarce iar la ceea ce a vomitat este și semn că, după spovedanie, se întoarce la aceleași păcate de la început, și această învățătură mi-a fost foarte de folos în dimineața aceea pentru a preveni sufletul meu, în timp ce admiram minunile naturii.

282

283

între timp, pașii mă duceau la staulele boilor, care ieșeau cu grămada minăți de bouarii lor. Mi-au apărut numaidecît cum erau și sînt, simbol al prieteniei și al bunătății, pentru că la muncă fiecare bou se întoarce să-l caute pe tovarășul lui de jug, dacă cumva el e absent în clipa aceea, și îndreaptă spre el mugete prietenești. Boii învață ascultători să se întorcă singuri la staul cînd plouă, iar cînd se adăpostesc în iesle își saltă mereu capul ca să privească afară dacă a trecut vremea urîtă, pentru că doresc să se întorcă la muncă. Și cu boii ieșeau în clipa aceea vițelușii care, masculi și femele, își primesc numele lor de la cuvîntul *viriditas* sau chiar de la *virgo*, pentru că la vîrsta aceea ei sînt încă proaspeți, tineri și căști și rău făcusem și făceam, mi-am spus, să văd în mișcările lor grațioase o imagine a fetei care nu era castă. La lucrurile acestea m-am gîndit, împăcat din nou cu lumea și cu mine însumi, văzînd munca plină de voie bună a orei de dimineață. Și nu m-am mai gîndit la fată, sau mai bine zis mi-am dat silința să prefac înflăcărarea ce simțeam pentru ea într-un sentiment de bucurie lăuntrică și de pace plină de smerenie. Mi-am spus că lumea era bună și demnă de laudă. Că bunătatea lui Dumnezeu este arătată și prin fiarele cele mai înspăimîntătoare, cum ne lămurește Honorius Augusto-duniensis. Este adevărat, există șerpi atît de mari încît înghit cerbii și înoată străbătînd oceanul, apoi mai e fiara conocrocă, cu trup de asin, coarne de capră de munte, pieptul și fâlcile de leu, piciorul de cal, dar despicat la copită precum cel de bou, o

tăietură a gurii care ajunge pînă la urechi, voce aproape omenească și, în loc de dinți, un singur os, tare. Și mai există fiara manticoră, cu chip de om, trei rînduri de dinți, trupul de leu, coada de scorpion, ochii verzi-albăstriei, culoarea sîngelui și vocea asemenea șuieratului șarpelui, lacomă de carne omenească. Și există monștri cu opt degete la picioare și boturi de lup, unghii încovoiate, piele de oaie și lătrat de cîine, care devin negri, nu albi la bătrînețe și de multe ori ajung să depășească vîrsta noastră. Și există creaturi cu ochi pe umeri și două guri în piept în loc de nări, pentru că nu au cap, și încă altele care locuiesc de-a lungul fluviului Gange, care trăiesc numai din mirosul unui anumit măr, și cum se îndepărtează de locul acela mor. Dar chiar și aceste fiare dezgustătoare cîntă pe feluritele lor limbi laude întru slava Creatorului și a înțelepciunii sale, ca și cîinele, boul, oaia, mielul și linxul. Cît de mare este, mi-am spus atunci, repetînd cuvintele lui Vincenzo Belovacense, cea mai neînsemnată frumusețe a acestei lumi, și cît de plăcută este pentru ochiul rațiunii privirea

284

atentă nu numai a ordinii, și a numerelor, și a modurilor cum sînt alcătuite lucrurile, atît de plăcut orînduite pretutindeni în univers, dar și scurgerea vremurilor care se deapănă fără încetare de-a lungul unor înșiruri și căderi, însemnate de moartea a tot ce se naște. Mărturisesc, așa păcătos cum sînt, cu sufletul meu mărunt încă prizonier cărnii, că am fost tulburat de o dulce pornire spre creator și ordinea acestei lumi și am admirat cu o fericită venerație măreția și trăinicia creațiunii.

În această bună dispoziție spirituală m-a găsit maestrul meu cînd, purtat de gînduri și fără să-mi dau seama, după ce am străbătut aproape toată suprafața abației, m-am pomenit din nou acolo unde ne despărțiserăm cu două ore înainte. Aici ședea Guglielmo și ceea ce mi-a spus m-a smuls din gîndurile mele și mi-a întors din nou mintea spre întunecatele taine ale abației. Guglielmo părea foarte mulțumit, avea în mîină foaia lui Venanzio pe care pînă la urmă o descifrase. Ne-am dus în chilia lui, departe de urechile prea curioase, și mi-a tradus cele ce citise. După fraza în dialect zodiacal (*secretam finis Africae manus supra idolum age primum et septimum de quatuor*), iată ce spunea textul grecesc :
Veninul înspăimîntător care aduce purificarea...

Arma cea mai bună pentru a distruge dușmanul...

Folosește persoanele umile, josnice și urîte, trage profit din defectele lor... Nu trebuie să moară...

Nu în casele nobililor și în ale celor puternici, ci în satele țărănilor, după mese îmbelșugate și libațiuni... Trupuri scurte, chipuri diforme.

Profită de fecioare și se culcă cu tîrfe, nu rele, fără teamă.

Un alt adevăr, o altă imagine a adevărului...

Venerabilele mofturi muieresti.

Piatra nerușinată se rostogolește pe cîmpie... Sub ochi.

Trebuie să înșeli și să descoperi înșelătoria, a spune lucrurile pe dos decît se credea, a spune ceva și a înțelege altceva.

La ei greierii cîntau de pe pămînt.

Nimic altceva. După socotința mea, prea puțin, aproape nimic.

Păreau aiurelile unui dement, și i-am spus-o și lui Guglielmo.

— S-ar putea. Și pare și mai dement decît din cauza traducerii mele. Cunosc limba *greacă* destul de relativ. Și cu toate

285

astea, presupunînd că Venanzio ar fi nebun, sau că ar fi nebun autorul cărții, lucrul acesta nu ne-ar spune de ce atîtea persoane, și nu toate nebune, s-au apucat ca mai întîi să ascundă cartea, apoi s-o regăsească...

— Dar cele scrise aici vin din cartea misterioasă ?

— E vorba, fără îndoială, de lucruri scrise de Venanzio. Vezi și tu, nu e vorba de un pergament antic. Și trebuie să fie niște însemnări făcute după citirea unei cărți, altfel Venanzio-nu ar fi scris în grecește. El a recopiat, desigur prescurtîndu-le, niște fraze pe care le-a găsit în volumul furat de la *finis Africae*. L-a dus în *scriptorium* și a început să-l citească, însemnîndu-și ceea ce îi părea că merită să-și însemneze. Apoi s-a întîmplat ceva. Sau i-a venit rău, sau l-a auzit pe careva urcînd. Atunci a pus jos cartea, împreună cu însemnările, sub masa lui, făgăduindu-și, poate, s-o reia mai tîrziu, seara. În orice caz, numai pornind de la această foaie putem reconstitui natura cărții tainice, și numai de la natura acelei cărți va fi cu putință să dibuim natura ucigașului. Pentru că în orice crimă făptuită pentru stăpînirea unui obiect, natura obiectului trebuie să ne dea o idee, chiar și palidă, despre natura ucigașului. Dacă se ucide pentru o mîină de aur, ucigașul va fi o persoană lacomă, dacă se face pentru o carte, ucigașul va fi dornic să păstreze pentru sine secretul acelei cărți. Trebuie deci să se știe ce spune cartea pe care noi nu o avem.

— Și o să fiți dumneavoastră în stare, cu aceste cîteva rînduri, să înțelegeți despre ce carte e vorba ?

— Dragă Adso, acestea par cuvintele unei cărți sfinte, al căror înțeles este dincolo de litera scrisă. Citindu-le azi dimineață, după

ce am vorbit cu chelarul, m-a uimit faptul că și aici se amintește despre oamenii simpli și de țărani ca posedând un adevăr deosebit de cel al înțelepților. Dhelarul a dat de înțeles că o ciudată cîrdășie îl leagă de Malachia. Oare să fi ascuns Malachia vreun text eretic pe care să i-l fi încredințat Remigio? Atunci Venanzio ar fi citit și adnotat cine știe ce tainice instrucțiuni care să adune vreo comunitate de oameni răi și ticăloși în vreo revoltă împotriva a tot și a tuturor. Dar...

— Dar?

— Dar două fapte stau împotriva acestei ipoteze a mea. Unul e că Venanzio nu părea interesat în asemenea chestiuni; el era un traducător de texte grecești, nu un predicator de erezii. Celălalt este că fraze ca acelea despre mofturile muieresti, despre piatră și despre greieri n-ar putea fi explicate de această ipoteză...

— Poate că sînt enigme cu alt înțeles, i-am propus eu. Sau aveți și o altă ipoteză?

— O am, dar încă e nedeslușită. Mi se pare, citind această pagină, că am mai citit unele dintre cuvintele astea, și îmi revin în minte fraze asemănătoare pe care le-am mai întîlnit altundeva. Mi se pare chiar că foaia aceasta vorbește despre ceva de care s-a mai vorbit zilele trecute... dar nu-mi amintesc ce anume. Trebuie să mă gîndesc la asta. Poate că trebuie să citesc alte cărți.

— Cum așa ? Ca să știți ce spune o carte trebuie să citiți alte cărți ?

— Uneori se poate face și așa. Adesea cărțile vorbesc despre alte cărți. Adesea o carte nevătămătoare este ca o sămîntă, care înflorește într-o carte vătămătoare, sau invers, este un fruct dulce al unei rădăcini amare. Nu ai putea, citindu-l pe Albert, să știi ce ar fi putut spune Toma? Sau citindu-l pe Toma, ce ar fi putut să spună Averroes ?

— Așa este, am spus eu, minunîndu-mă. Pînă atunci crezusem că orice carte vorbea despre lucrurile, omenești sau dumnezeiești, ce se află în afara cărților. Acum mă dumiream că nu arareori cărțile vorbesc despre cărți, sau e ca și cum ar vorbi între ele. în lumina gîndului acestuia, biblioteca mi s-a părut și mai neliniștitoare. Era deci locul unui îndelungat și secular murmur, al unui dialog de nedeslușit între pergament și pergament, un lucru viu, un receptacul de puteri de nestăpînit de o minte omenească, tezaur de taine emanate de atîtea minți, sau supraviețuind morții celor care le făcuseră sau le mijlociseră apariția.

— Dar atunci, am spus, la ce folosește să ascunzi cărți, dacă de la cărțile obișnuite se ajunge la cele de taină ?

— În decursul veacurilor nu folosește la nimic. Dar în decursul anilor și al zilelor folosește la ceva. Vezi, deci, cum ne-am rătăcit noi.

— Și deci o bibliotecă nu este un instrument care să răspîndească adevărul, ci ca să-i întîrzie ieșirea la iveală ? am întrebat înmărmurit.

— Nu întotdeauna și nu neapărat. În cazul ăsta, însă, este.

286

287

Ziua a patra *Sexta*

în care Adso se duce să caute trufe și-i găsește pe minoriți sosind, aceștia stau îndelung de vorbă cu Guglielmo și cu Ubertino și se află lucruri foarte triste despre Ioan al XXII-lea

După aceste constatări, maestrul meu a hotărît să nu mai facă nimic. Am mai spus că avea uneori momente din acestea de totală lipsă de activitate, ca și cum ciclul neîncetat al astrelor s-ar fi oprit, și el o dată cu ele. Așa a făcut în dimineața aceea. S-a întins pe salteaua de paie cu ochii deschiși în gol și mâinile încrucișate pe piept, abia mișcînd buzele, ca și cum ar fi șoptit o rugăciune, dar fără regularitate și pioșenie.

M-am gîndit că se gîndește și am hotărît să respect meditația lui. M-am întors în curte și am văzut că soarele își pierduse din putere. Din frumoasă și luminoasă cum era, dimineața (în timp ce ziua era pe cale să lase în urmă prima sa jumătate) se făcea acum umedă și cețoasă. Nori mari se mișcau dinspre miazănoapte și se pregăteau să năvălească peste partea de sus a platoului, acoperindu-l cu o pîclă ușoară. Părea ceață, și poate că ceață se ridica și din pămînt, dar la depărtarea aceea era greu să deslușești pîclele care veneau de jos de cele care coborau de sus. Începeau să se zărească cu greu siluetele clădirilor mai depărtate. L-am văzut pe Severino adunînd porcarii și pe unele dintre animalele lor, cu bucurie. Mi-a spus că se duceau sus pe munte, și la vale, ca să caute rădăcini de trufe. Eu nu cunoșteam încă acel fruct delicios de la poalele pădurii, care creștea în peninsula aceea și părea tipic pentru pămînturile benedictine, fie la Norcia - negre —, fie în locurile acelea -mai albe și mai parfumate. Severino mi-a lămurit cum era și cît de gustos era pregătit fructul acela în chipuri cît mai felurite. Și mi-a spus că era foarte greu de găsit, pentru că se ascunde sub pămînt, mai pitit decît o ciupercă, și singurele

animale care erau în stare să-l dezgroape, luându-se după mirosul lor, erau porcii. Numai că, de cum îl găseau, voiau să-l devoreze, și trebuia să-i îndepărtezi repede și să te apuci să dezgropi trufe. Am mai aflat apoi că mulți gentilomi nu se rușinau și se dedau unei asemenea vânători, urmărind porcii ca și când ar fi fost gonaci de mare soi, și urmași la rîndul lor de servitori cu sape. Îmi amintesc chiar că un senior din locurile noastre mai înaintat în vîrstă, aflînd că eu cunosc Italia, m-a întrebat dacă n-am văzut cumva acolo seniori mer-gînd cu porcii la păscut, și eu am rîs, înțelegînd în schimb că se duceau să caute trufe. Dar de cum i-am spus aceluia că seniorii cu pricina se duceau să caute *tar-tufo* în pămînt, ca să le mănînce, a înțeles că eu spuneam că umblau să-l găsească pe *der Teufel*, adică pe dracu, și și-a făcut cu credință semnul crucii, privindu-mă speriat. Apoi neînțelegerea a fost lămurită și am rîs amîndoi. Astfel este magia vorbirilor omenești, care prin înțelegere omenească însemnează adesea, cu sunete egale, lucruri deosebite.

Făcut curios de pregătirile lui Severino, am hotărît să-l urmez și pentru că am înțeles că el pornea în căutarea aceea și ca să uite tristele întîmplări care-i apăsau pe toți; și eu m-am gîndit că, ajutîndu-l să-și uite gîndurile lui, aș fi izbutit, poate, dacă nu să le uit, măcar să le țin în frîu pe ale mele. Și nu ascund, pentru că am hotărît să scriu întotdeauna adevărul și numai adevărul, că în taină îmi surîdea gîndul că, odată coborît în vale, aș fi putut cumva să întrezăresc pe cineva despre care nu spun. Dar mie însumi și aproape cu voce tare mi-am declarat în schimb, întrucît în ziua aceea se aștepta sosirea celor două delegații, că aș fi putut să mă văd măcar cu una dintre ele.

Pe măsură ce coboram cotiturile muntelui, aerul devenea mai limpede; nu că reapărea soarele, întrucît partea de sus a cerului era încărcată de nori, dar lucrurile începeau să se vadă cu precizie pentru că ceața rămînea deasupra capetelor noastre. Ba chiar, de cum am coborît mai mult, m-am întors să privesc vîrfurile muntelui, și n-am mai văzut nimic: de la jumătatea urcușului în sus, vîrfurile înălțimii, platoul, Edificiul, totul dispăruse în nori. În dimineața sosirii noastre, cînd încă mai eram printre munți, la unele cotituri mai era încă posibil să vezi, la nu mai niult de zece mile, sau mai puțin, poate, marea. Călătoria noastră fusese bogată în surprize, pentru că deodată te aflai ^{Ca} pe o terasă de munte care cobora drept deasupra unor golfuri foarte frumoase, și nu după mult timp se intra în niște

guri adînci, unde munți se ridicau printre munți, și unul îl împiedica pe altul să i se vadă creasta îndepărtată, în vreme ce soarele pătrundea cu greu pînă-n fundul văilor. Dar niciodată ca în locul acela din Italia nu am văzut atît de strimte și de neașteptate întrepătrunderi de mare și de munte, de litorale și de peisaje alpine, și în vîntul care șuiera prin trecători se putea înțelege schimbătoarea luptă între adierile marine și suflările de gheață dintre stînci.

În dimineața aceea, în schimb, totul era cenușiu, și aproape alb ca laptele, și nu se vedeau orizonturi chiar și cînd trecătorile se deschideau spre coastele îndepărtate. Dar zăbovesc în amintiri de puțină însemnătate față de rosturile întîmplărilor care ne chinuiesc, răbdătorul meu cititor. Astfel nu voi spune alte întîmplări din căutarea noastră de *der Teufel*. Și voi vorbi mai degrabă despre legația fraților minoriți, pe care am văzut-o primul, dînd numaidecît fuga la Guglielmo să-l vestesc.

Maestrul meu a lăsat ca nou-sosiții să intre și să fie salutați de Abate, cum cerea ritualul. Apoi s-a dus să întîlnească grupul și a urmat un șir de îmbrățișări și de saluturi frățești.

Trecuse deja ora mesei, dar fusese întinsă una pentru oaspeți și Abatele a avut delicatețea să-i lase între ei, și singuri numai cu Guglielmo, fără să mai fie supuși îndeletnicirilor cerute de regulă, liberi să se hrănească și să schimbe în același timp păreri între ei; dat fiind că era, în sfîrșit, vorba (Dumnezeu să ne ierte nefericita asemănare) de o adunare de război, care să se țină cît mai repede, înainte de a sosi armata vrăjmașă, adică legația avignoneză.

Nu are rost să mai spun că nou-veniții s-au întîlnit numaidecît cu Ubertino, pe care toți l-au salutat cu surprindere, bucurie și venerație, care se datorau și absenței sale îndelungate și temerilor care apăruseră după dispariția lui, și calităților acelui curajos luptător, care de zeci și zeci de ani se luptase pentru aceeași cauză ca și ei.

Despre călugării care alcătuiau grupul voi vorbi mai tîrziu cînd voi spune despre reuniunea din ziua următoare. Asta și pentru că eu am vorbit foarte puțin cu ei, prins cum eram de consiliul în trei care s-a stabilit imediat între Guglielmo, Ubertino și Michele din Cesena.

Michele trebuie să fi fost un om foarte ciudat: foarte înflăcărat în pasiunea lui franciscană (avea uneori gesturile, accentele lui Ubertino în momentele sale de extaz mistic); foarte uman și jovial în natura sa pămînteană de om de prin Romagna, în stare să

prețuiască o masă bună și bucuros să se

290

jjjtîlnească cu prietenii; pătrunzător și evaziv, devenind dintr-o dată atent și viclean ca o vulpe, ascuns ca o cîrțiță cînd se atingeau probleme privitoare la legăturile cu oamenii puternici, în stare de veselie mare, de înflăcărări nestăvilite, de tăceri grăitoare, priceput să-și abată privirea de la cel cu care vorbea, cînd întrebarea aceuia cerea să se ascundă, prin abaterea discuției, refuzul de a răspunde.

Despre el am mai spus cîte ceva în paginile dinainte, și erau lucruri de care auzisem vorbindu-se de persoane cărora poate că li se spusese. Acum, în schimb, înțelegeam mai bine multe dintre purtările sale contradictorii și din neașteptatele schimbări de plan politic cu care uimise în ultimii ani chiar și pe prietenii și adepții lui. Ministru general al ordinului fraților minoriți, era în principiu urmașul Sfîntului Francisc, în fapt urmașul interpreților săi: trebuia să se întrecă cu sfințenia și cu înțelepciunea unui înaintaș ca Bonaventura din Bagnoregio, trebuia să garanteze respectul regulii, dar în același timp și avuțiile ordinului, atît de puternic și de răspîndit, trebuia să aplece urechea la curțile și la magistraturile orășenești de la care ordinul dobîndea, chiar și sub formă de pomană, daruri și moșteniri, motiv de prosperitate și de bogăție; și trebuia, în același timp, să bage de seamă ca nevoia de ispășire să nu-i scoată în afara ordinului pe spiritualii cei mai înflăcărați, dezorganizînd acea strălucită comunitate al cărei cap era, într-o constelație de bande deeretici. Trebuia să-i fie pe plac papei, Imperiului, călugărilor săraci, Sfîntului Francisc, care desigur că-l supraveghea din cer, poporului creștin, care-l supraveghea de pe pămînt. Cînd Ioan îi condamnase pe toți spiritualii drepteretici, Michele nu zăbovise să-i dea pe mîna cincidintre cei mai îndărătnici călugări din Provența, lăsînd ca pontiful să-i ardă pe rug. Dar înțelegînd (și nu trebuie să fi fost străină acțiunea lui Ubertino) că mulți din ordin simpatizau cu adepții simplității evanghelice, întorsese în așa fel lucrurile încît capitulul de la Perugia, patru ani mai tîrziu, să argumenteze tocmai în favoarea celor arși pe rug. Firește, încercînd să resoarbă o nevoie, care putea fi considerată eretică, în acțiunile și în instituțiile ordinului, și voind ceea ce ordinul voia acum să fie ceva voit de papă. Dar în vreme ce aștepta să-l convingă pe Papă, fără aprobarea căruia nu voia să treacă la fapte, nu se împotrivise să primească favorurile împăratului și ale teologilor imperiali. Doar cu doi ani înaintea

zilei în care-l vedeam, impusese călugărilor săi, în capitulul general de la Lyon, să vorbească despre persoana papei doar cu moderație

291

și respect (și asta la puține luni după ce papa vorbise despre minoriți, ridicându-se împotriva „lătrăturilor” lor, a greșalelor lor și a smintelilor lor). Dar acum era la masă, foarte prietenos, cu persoane care vorbeau despre papă cu un strop mult prea mic de respect.

Despre rest am mai spus. Ioan îl voia la Avignon, el voia și nu prea voia să se ducă, iar întâlnirea de a doua zi ar fi trebuit să hotărască asupra modalităților și asupra garanțiilor legate de o călătorie care n-ar fi trebuit să apară ca un act de supunere, dar nici ca un act de înfruntare. Nu cred că Michele se întâlnise vreodată personal cu Ioan, cel puțin de când era papă. În orice caz, nu-l vedea de multă vreme, și prietenii lui se grăbeau să-i zugrăvească în culori foarte întunecate figura celui simoniac. — Un lucru ar trebui să înveți, îi spunea Guglielmo, să nu te încrezi în jurămintele lui, de care el se ține întotdeauna în formă, încălcându-le în substanță.

— Toți știi, spunea Ubertino, ce s-a întâmplat în timpul alegerii sale...

— Nu i-aș spune alegere, ci autoalegere, s-a amestecat un comesean, despre care apoi am auzit că-i spuneau pe italienește Ugo din Novocastro, cu un accent înrudit cu cel al maestrului meu, căci era și el englez. De altfel, și moartea lui Clement al V-lea n-a fost niciodată prea clară. Regele nu-i iertase niciodată că-i făgăduise să pună în discuție publică memoria lui Bonifaciu al VII-lea și apoi că făcuse totul pentru a nu-l renega pe predecesorul său. Cum a murit el la Carpentras, nimeni nu știe prea bine. Fapt este că atunci când cardinalii s-au adunat la Carpentras pentru conclav, noul papă nu a ieșit, pentru că (și pe drept cuvânt) disputa se ducea în legătură cu alegerea dintre Avignon și Roma. Nu știu exact ce s-a întâmplat în zilele acelea, un masacru, mi s-a spus, cu cardinalii amenințați de nepotul papei mort, cu servitorii lor sfârtecați, cu palatul dat flăcărilor și cu cardinalii care au cerut ajutorul regelui, rege care zice că niciodată n-a vrut ca papa să dezerteze de la Roma, ce smintit, iar ei să aleagă cum se cuvine... Apoi Filip cel Frumos moare, și el, Dumnezeu știe cum...

— Sau diavolul o ști, a spus Ubertino închinându-se, imitat de toți.

— Sau diavolul o ști, a admis Ugo cu un rînjete.

— în sfîrșit, urmează un alt rege, supraviețuiește optsprezece luni, moare, moare după puține zile și moștenitorul său abia născut, fratele lui, regentul, ocupă tronul...

292

— Și tocmai acest Filip al V-lea este cel care, pe timpul cînd încă era conte de Poitiers, i-a adunat laolaltă pe cardinalii care fugeau de la Carpentras, a spus Michele.

— într-adevăr, a continuat Ugo, i-a adunat în conclavul de la Lyon, în mănăstirea dominicanilor, jurînd să le apere integritatea și să nu-i țină prizonieri. Dar, de cum aceia se lasă în mîna lui, nu numai că pune să-i încuie cu cheia (care ar fi, de altfel, cel mai chibzuit și mai drept lucru), dar le împuținează și mîncarea pe zi ce trece pînă cînd nu vor fi luat o hotărîre. Și fiecareia îi făgăduiește să-l susțină în pretențiile lui la Sfîntul Scaun. Cînd se urcă pe tron, cardinalii, oboșiți să fie prizonieri de doi ani, de teamă să nu rămînă acolo pentru tot restul vieții, mîncînd foarte prost, acceptă totul, lacomii, suind pe scaunul lui Petru pe gnomul acela, trecut cu mult de șaptezeci de ani...

— Adevărat gnom, a rîs Ubertino, și cam ofticos la mutră, mititelul, dar mult mai zdravăn și mult mai șiret decît se credea.

— Fecior de cizmar, a pufnit unul dintre legați.

— Christos era fecior de tîmplar! l-a pus la punct Ubertino. Dar nu despre asta e vorba. E un om citit, a studiat legile la Montpellier și medicina la Paris, a știut să-și cultive prietenii în chipul cel mai potrivit pentru a avea sediile episcopale și tichia de cardinal cînd i se părea că trebuie, iar cînd a fost sfetnicul lui Robert de Savoia, la Napoli, i-a minunat pe toți prin ascuțimea minții sale. Iar ca episcop de Avignon a dat toate sfaturile potrivite (potrivite, spun, cu scopul acelei triste acțiuni) lui Filip cel Frumos ca să-i distrugă pe Templieri. Și după alegere a izbutit să scape de un complot al cardinalilor care voiau să-lucidă... Dar nu despre asta vreau să spun, vorbeam de îndemînarea lui în trădarea jurămintelor, fără să poată fi învinuit de sperjur. Cînd a fost ales, și pentru a fi ales, i-a făgăduit cardinalului Orsini că avea să readucă scaunul papal la Roma, și a jurat pe ostia sfînțită că dacă nu și-ar fi respectat făgăduiala, nu avea să se mai suie niciodată pe un cal sau pe un măgar. Ei, bine, știți ce a făcut vulpoiul ăsta? Cînd s-a încoronat la Lyon (împotriva voinței regelui, care voia ca ceremonia să se desfășoare la Avignon), a călătorit apoi de la Lyon la Avignon cu barca!

Călugării au rîs cu toții. Papa era un sperjur, dar nu se putea

spune că nu avea minte în cap.

— Este un nerușinat, a comentat Guglielmo. Nu ne-a spus Ugo că nici n-a încercat măcar să-și ascundă credința lui cea slabă ? Nu mi-ai povestit tu, Ubertino, despre ceea ce i-a spus lui Orsini la sosirea lui la Avignon ?

293

— Sigur, a spus Ubertino, a spus că cerul Franței era așa de frumos încît nu vedea de ce-ar fi trebuit să pună piciorul într-un oraș plin de ruine ca Roma. Și pentru că papa, ca și Petru, avea puterea de a lega și dezlega, el își exercita acunj această putere, și hotăra să rămînă acolo unde era și unde sta atît de bine. Și cum Orsini a încercat să-i amintească atunci că datoria lui era să trăiască pe colinele vaticane, l-a chemat aspru la supunere și a întrerupt discuția. Dar n-am terminat povestea cu jurămîntul.

Cînd a coborît din barcaz, ar fi trebuit să încalece o iapă albă, urmat de cardinali pe cai negri, cum era tradiția. Și, în schimb, s-a dus pe jos la palatul episcopal. După cîte știu, într-adevăr, nu s-a mai urcat niciodată pe cal. Și de la acest om, Michele, te poți aștepta să respecte cu credință garanțiile pe care ți le-a dat ?

Michele a stat multă vreme în tăcere. Apoi a spus:

— Pot înțelege dorința papei de a rămîne la Avignon și nu o discut. Dar el nu va putea discuta dorința noastră de sărăcie și interpretarea noastră a exemplului lui Christos.

— Nu fi naiv, Michele, s-a amestecat Guglielmo, dorința noastră, a voastră, o face să apară într-o lumină de spaimă pe a lui. Trebuie să-ți dai seama că de secole nu s-a mai ridicat niciodată pe scaunul pontifical un om mai lacom. Tîrfele Babilonului, împotriva cărora tuna într-o vreme Ubertino al nostru, papii corupți despre care vorbeau poeții țării tale ca acel Alighieri, erau niște miei blînzi și potoliți în comparație cu Ioan. E o coțofană hoată, un cămătar evreu, la Avignon se fac afaceri mai mari decît la Florența. Am aflat despre tranzacția murdară cu nepotul lui Clement, Bertrand de Goth, cel cu masacrul de la Carpentras (în care, printre altele, cardinalii au fost ușurați de toate bijuteriile lor): acesta pusese mîna pe tezaurul unchiului său, care nu era un fleac, și lui Ioan nu-i scăpase nimic din ceea ce furase (în *Cum venerabiles* înșiră cu precizie monedele, vasele de aur și de argint, cărțile, covoarele, pietrele prețioase, ornamentele...). Ioan însă s-a prefăcut că nu știa că Bertrand pusese mîna pe mai mult de un milion și jumătate de fiorini de aur în timpul jefuirii de la Carpentras, și a discutat de alți treizeci de mii de fiorini, pe care Bertrand mărturisea că îi avea de la unchiul său pentru un „scop

de credință", adică pentru cruciadă, S-a dovedit că Bertrand păstrase jumătate din suma pentru cruciadă, iar cealaltă jumătate s-a dus la scaunul pontifical. Apoi Bertrand n-a mai făcut niciodată cruciada sau cel puțin n-a făcut-o încă, și papa n-a văzut un fiorin.

— Așadar nu-i chiar atât de priceput, a spus Michelle...

294

— Este singura dată când s-a lăsat tras pe sfoară într-o afacere de bani, a zis Ubertino. Trebuie să știi bine cu ce soi de negustor ai de-a face. În toate celelalte cazuri a arătat o abilitate drăcească în a aduna bani. Este un rege Midas, tot ce atinge se preface în aur care se îngrămădește în vistieriile din Avignon. Ori de câte ori am intrat în apartamentele sale am găsit bancheri, zarafi și mese încărcate cu aur și clerici care numărau și grămădeau fiorinii unii peste alții... Și o să vezi ce palat și-a ridicat, cu bogății care cândva se bănuiau a fi doar la împărații Bizanțului sau la Marele Han al tătarilor. Și acum înțelegi de ce a emis toate acele bule împotriva ideii de sărăcie. Dar știi ce i-a împins pe dominicani, care urăsc ordinul nostru, să sculpeze statui ale lui Christos cu o coroană regală, cu tunică de purpură și cu încălțări bogate? La Avignon au fost expuse crucifixuri cu Iisus pironit de o singură mână, în timp ce cu cealaltă atinge o pungă atârnată la brâu, pentru a arăta că el îngăduie folosirea banului în scopuri religioase.

— Oh, nerușinatul! a exclamat Michele. Dar aceasta e blasfemie curată!

— A mai pus, a continuat Guglielmo, o a treia tiară la coroana papală, nu-i așa, Ubertino ?

— Așa e. La începutul mileniului, papa Hildebrand primise una cu inscripția *Corona regni de manu Dei*, nerușinatul de Bonifaciu a mai pus, nu demult, o a doua, scriind pe ea *Diadema imperii de manu Petri*, și Ioan n-a făcut altceva decât să desăvârșească simbolul: trei coroane, puterea spirituală, cea temporală și cea ecleziastică. Un simbol al regilor persani, un simbol păgîn... Era acolo un călugăr care pînă atunci rămăsese tăcut, ocupat cu multă credință să înghită mâncărurile alese pe care Abatele pusese să fie aduse la masă. Apleca o ureche distrată la feluritele vorbe ce se spuneau, scoțind de fiecare dată un rîs sarcastic la adresa pontifului și un rînjit de aprobare la interjecțiile de indignare ale comesenilor. În rest, se îngrijea să-și șteargă bărbia de sosuri și de bucățile de carne pe care le lăsa să cadă de la gura lui fără dinți, dar hrăpitoare, și singura dată când adresase

cuvîntul unuia dintre vecinii lui fusese ca să laude bunătatea unei anumite bucăți mai gustoase. Am aflat apoi că era messer Girolamo, episcopul acela din Caffa, pe care, cu cîteva zile mai înainte, Ubertino îl crezuse mort (și trebuie să spun că ideea aceea că murise de doi ani a circulat ca veste adevărată prin toată creștinătatea vreme îndelungată, pentru că am auzit-o și după aceea; și, de fapt, a murit

295

la cîteva luni după întîlnirea aceea a noastră, și tot mă mai gîndesc că a murit din pricina mîniei nemăsurate pe care adunarea de a doua zi i-o stîrnise în trup, încît aproape că-mi venea să cred că are să crape pe loc și numaidecît, atît era de șubred la trup și de înfierbîntat la umoare).

S-a amestecat și el în momentul acela în vorbă, vorbind cu gura plină:

— Ș-apoi să știți că neobrăzatul a născocit o constituție privitoare la *taxae sacrae poenitentiariae* în care trage folos din păcatele oamenilor Bisericii ca să scoată alți bani. Dacă un ecleziasat făptuiește un păcat trupesc cu o călugăriță, cu o rudă sau chiar cu o femeie oarecare (pentru că se întîmplă și asta !), va putea fi izbăvit doar plătind șazeci și șapte de lire de aur și doisprezece *soldi*. Și dacă făptuiește cruzimi animalice, vor trebui mai mult de două sute de lire, dar dacă le comite doar cu copii și cu animale, și nu cu femei, amenda va fi scăzută cu o sută de lire. Și o călugăriță care s-a dat mai multor bărbați, fie toți laolaltă, fie în momente diferite, în afara sau înlăuntrul mănăstirii, și apoi vrea să devină păstorită de abație, va trebui să plătească o sută treizeci de lire de aur și cincisprezece *soldi*.

— Să fim serioși, messer Girolamo, s-a împotrivit Ubertino, știi cît de puțin îl iubesc eu pe papă, dar în privința asta trebuie să-l apăr! Este o calomnie care s-a pornit să umble prin Avignon, dar n-am văzut niciodată această constituție.

— Există, a spus cu tărie Girolamo. Nici eu n-am văzut-o, dar există.

Ubertino a clătinat din cap și ceilalți au tăcut. Mi-am dat seama că erau obișnuiți să nu-l ia prea în serios pe messer Girolamo, pe care cu o zi înainte Guglielmo îl numise prost. Guglielmo a încercat să reia discuția :

— Oricum, adevărată sau nu, vorba asta ne spune care este clima morală de la Avignon, în care oricine, jefuiți sau jefuitori, știu că trăiesc mai mult într-o piață decît la curtea reprezentantului lui Christos. Cînd Ioan s-a suit pe scaunul papal se vorbea de o

vistierie de șaptezeci de mii de fiorini de aur, și acum sînt unii care spun că a grămădit în ea mai mult de zece milioane.

— Așa e, a spus Ubertino. Michele, Michele, nu știi ce rușini a trebuit să văd la Avignon!

— Să încercăm să fim cinstiți, a spus Michele. Știm că și ai noștri au făcut exagerări. Am primit vești despre franciscani care au atacat cu armele mănăstirile dominicanilor și-i despuiau pe călugării vrăjmași ca să le impună sărăcia... Și

296

pentru asta n-am îndrăznit să mă împotrivesc lui Ioan cînd s-au petrecut cele din Provența... Aș vrea să cad cu el la o înțelegere, nu voi umili orgoliul lui, îi voi cere doar ca nici el să nu umilească umilința noastră. Nu-i voi vorbi despre bani, îi voi cere doar să se învoiască cu o interpretare sănătoasă a Scripturilor. Și asta va trebui să facem cu legații săi, mîine. La urma urmelor, sînt oameni de teologie și nu vor fi toți hrăpitori ca Ioan. Cînd niște oameni înțelepți vor fi deliberat asupra unei interpretări din Scriptură, el nu va putea...

— El ? l-a întrerupt Ubertino. Dar tu nu cunoști încă nebuniile lui în ceea ce privește teologia. El vrea ca totul să stea în mîna lui, în cer și pe pămînt. Pe pămînt am văzut ce face. Cît despre cer... Mă rog, el n-a exprimat încă părerile de care vorbesc, sau cel puțin nu în public, dar eu știu sigur că a vorbit în șoaptă despre așa ceva cu oamenii lui. El se pregătește să dea la lumină anumite propuneri nebunești, dacă nu deșucheate, care vor schimba însăși substanța doctrinei și vor lipsi de orice putere predica noastră!

— Care ? au întrebat mulți.

— Intrebați-l pe Berengario, el știe, el mi-a vorbit despre asta. Ubertino se întorsese spre Berengario Talloni, care fusese în anii ce trecuseră unul dintre cei mai hotărîți vrăjmași ai pontifului la însăși curtea acestuia. Venit de la Avignon, se unise de două zile cu grupul celorlalți franciscani și împreună cu ei sosise la abație.

— E o poveste încurcată și aproape de necrezut, a spus Berengario. Se pare, așadar, că Ioan are de gînd să susțină că cei drepți nu se vor bucura de starea de beatitudine decît după Judecata de Apoi. E multă vreme de cînd se gîndește la versetul al nouălea, capitolul al șaselea al Apocalipsei, acolo unde se vorbește de desfacerea celui de-al cincilea sigiliu: unde apar sub altar cei ce au fost uciși ca martori ai cuvîntului lui Dumnezeu și cer dreptate. Fiecărui i se dă o haină albă, spunîndu-i-se să mai aibă puțină răbdare... Semn, argumentează Ioan, că ei nu-l vor

putea vedea pe Dumnezeu în esența sa decît după împlinirea judecării de pe urmă.

— Dar cui a spus asemenea lucruri ? a întreat Michele zăpăcit.

— Pînă acum numai cîtorva din preajma sa, dar vorba s-a răspîndit, se spune că se pregătește o intervenție pe față, nu imediat, poate peste cîțiva ani, se mai sfătuiește cu teologii lui...

— Ah, ah, a rînjit Girolamo, mestecînd.

297

— Și nu numai asta, pare că vrea să meargă și mai departe, și să susțină că nici măcar infernul nu se va deschide pînă la acea zi... Nici măcar pentru diavoli.

— Iisuse Christoase, ajută-ne! a exclamat Girolamo. Și ce-o să spunem atunci păcătoșilor, dacă nu putem să-i amenințăm cu un infern imediat, numaidecît după ce au murit ?

— Sîntem în mîinile unui nebun, a spus Ubertino. Dar nu înțeleg de ce vrea să susțină asemenea lucruri ?

— Se risipește întreaga doctrină a indulgențelor, s-a plîns Girolamo, și nici el nu le va mai putea vinde. De ce un preot care a făptuit păcate animalice trebuie să plătească atîtea lire de aur, ca să înlătore o pedeapsă atît de îndepărtată?

— Nu este atît de îndepărtată, a spus cu tărie Ubertino, timpul se apropie.

— Asta o știi tu, dragă frate, dar oamenii simpli n-o știu. Iată cum stau lucrurile! a strigat Girolamo, care nu mai avea aerul că se bucură de mîncarea lui. Ce idee nefericită trebuie să-i fi băgat în cap călugării ăștia predicatori. Ah!... și a scuturat din cap.

— Dar de ce ? a repetat Michele din Cesena.

— Nu cred că există vreun motiv, a spus Guglielmo. E o dovadă pe care el și-o acordă, un act de trufie. Vrea să fie într-adevăr acela care hotărăște pentru cer și pentru pămînt. Știam că se șopteau asemenea vorbe, îmi scrisese despre asta Guglielmo din Occam. O să vedem pînă la urmă dacă va ieși învingător papa sau vor ieși învingători teologii, întregul glas al Bisericii, înseși dorințele poporului lui Dumnezeu, episcopii...

— Oh, în materie de doctrină el poate să-i îngenuncheze chiar și pe teologi, a spus cu tristețe Michele.

— Nu-i chiar așa, a răspuns Guglielmo. Trăim în timpuri în care cunoscătorii lucrurilor dumnezeiești nu se tem să proclame că papa este un eretic. Cei care cunosc lucrurile dumnezeiești sînt, în felul lor, glasul lumii creștine. Împotriva căreia nici chiar papa nu se poate ridica.

— Mai rău, chiar și mai rău, a șoptit Michele speriat. Pe de o

parte, un papă nebun, pe de alta, poporul lui Dumnezeu care, chiar și prin gura teologilor săi, va pretinde peste puțin să interpreteze după bunul său plac Scripturile.

— Dar, în definitiv, ce altceva ați făcut voi la Perugia ? l-a întrebat Guglielmo.

Michele s-a scuturat ca atins drept în inimă:

— Pentru asta vreau să-l întâlnesc pe papă. Noi nu putem face nimic fără ca el să cadă la învoială.

298

— Vom vedea, vom vedea, a spus Guglielmo în chip enigmatic. Maestrul meu era cu adevărat foarte pătrunzător. Cum făcea de-a prevăzut că Michele însuși avea să hotărască după aceea să se sprijine pe teologii Imperiului și pe popor, ca să-l condamne pe papă ? Cum făcea de-a prevăzut că atunci când, după patru ani, Ioan avea să-și anunțe pentru prima dată doctrina sa de necrezut, avea să se ridice o împotrivire a întregii creștinătăți ? Dacă viziunea fericirii de apoi avea să fie atât de târzie, cum aveau să poată cei morți să mijlocească pentru cei vii ? Și unde avea să se termine cultul sfinților ? Tocmai minorității ar fi început împotrivirea, condamnându-l pe papă, și Guglielmo din Occam s-ar fi aflat în primul rând, aspru și neclintit în argumentările sale. Lupta avea să dureze trei ani, pînă când Ioan, ajuns în pragul morții, avea să facă unele schimbări. L-am auzit vorbind după cîțiva ani, când a apărut în consistoriul din decembrie 1334, mai mic decît apăruse vreodată pînă atunci, uscat de vîrstă, avînd aproape nouăzeci de ani și fiind aproape muribund, palid la chip, cînd avea să spună (vulpoiul, atât de priceput să se joace cu vorbele nu numai ca să-și încalce propriile jurăminte, ci și să-și renege propriile încăpățînări): „Noi mărturisim și credem că sufletele despărțite de trup și cu totul curățite se află în cer, în paradis cu îngerii, și cu Iisus Christos, și că ele îl văd pe Dumnezeu în esența sa divină, limpede și față-n față...” și apoi, cu o pauză despre care nimeni n-a știut niciodată dacă se datora greutateii de a respira sau voinței netrebnice de a sublinia ultima clauză ca fiind adversativă, „în măsura în care starea și condiția sufletului despărțit de trup o îngăduie”. A doua zi de dimineață, era duminică, a pus să fie urcat pe un scaun alungit și cu spătarul aplecat, a primit sărutul mîinii de la cardinalii lui și a murit.

Dar iarăși divaghez și povestesc alte lucruri decît cele pe care ar trebui să le povestesc. Asta și pentru că, de fapt, ceea ce a mai rămas din discuția aceea de la masă nu adaugă mult la

înțelegerea faptelor despre care povestesc. Minorii s-au înțeles în privința a ceea ce aveau să spună a doua zi. I-au cîntărit unul cîte unul pe adversarii lor. Au discutat, cu însuflețire, vestea pe care le-a dat-o Guglielmo despre sosirea lui Bernardo Gui. Și, mai mult, faptul că în fruntea delegației avignoneze avea să fie cardinalul Bertrando din Poggetto. Doi inchișitori erau prea mulți: semn că se dorea să se folosească împotriva minoriiilor argumentul ereziei.

— Cu atît mai rău, a spus Guglielmo, noi îi vom socoti eretici pe ei.

299

— Nu, nu, a spus Michele, trebuie să ne purtăm cu mare grijă, nu trebuie să zădărniciim nici o învoială cu puțință.

— După cîte gîndesc eu, a spus Guglielmo, deși am trudit pentru izbîndirea acestei întîlniri, eu nu cred că avignonezii vin aici ca să obțină vreun rezultat bun, și tu știi asta, Michele. Ioan te vrea la Avignon singur și fără garanții. Dar întîlnirea va avea cel puțin un rost: să te facă să înțelegi asta. Ar fi fost mai rău dacă tu te-ai fi dus mai înainte de-a avea experiența aceasta.

— Așa că tu te-ai străduit, și chiar timp de mai multe luni, să realizezi un lucru pe care-l crezi fără rost, a spus Michele cu amărăciune.

— Mi-a fost cerut, și de tine și de împărat, a spus Guglielmo. Și, la urma urmei, nu este fără rost să-i cunoști mai bine pe propriii tăi dușmani.

În acel moment au venit să ne anunțe că intra pe poartă a doua legație. Minorii s-au ridicat și au ieșit în întîmpinarea oamenilor papei.

300

Ziua a patra *Nona*

în care sosesc cardinalul din Poggetto — sau din Pouget, în limba lui —, Bernardo Gui și alți oameni din Avignon, și apoi fiecare face cîte ceva

Oameni care se cunoșteau de multă vreme, oameni care fără să se cunoască auziseră vorbindu-se unii de alții se salutau în curte cu o aparentă blîndețe. Alături de Abate, cardinalul din Poggetto se mișca precum cineva care este foarte obișnuit cu puterea, de parcă ar fi fost un al doilea pontif chiar el, și împărțea tuturor, mai ales minoriiilor, zîmbete din toată inima, prevestind miraculoase înțelegeri în întîlnirea de a doua zi și asigurînd pe toată lumea de urările de pace și de bine (folosesc anume această expresie dragă franciscanilor) din partea lui Ioan al XXII-lea.

— Bravo, bravo, mi-a spus și mie, când Guglielmo a avut bunătatea să mă prezinte ca pe secretarul și discipolul lui. Apoi m-a întrebat dacă știam Bologna și i-a lăudat frumusețea, mîncarea ei bună și universitatea strălucită, poftin-du-mă să vin s-o văd, în loc de a mă întoarce într-o zi, mi-a spus el, printre oamenii aceia germani ai mei care-l făceau să sufere atît de mult pe bunul nostru părinte papa. Apoi mi-a întins inelul său să i-l sărut, în vreme ce-și întorcea surîsul către un altul.

Pe de altă parte, atenția mea s-a îndreptat numaidecît spre personajul de care auzisem cel mai mult vorbindu-se în zilele acelea: Bernard Guy, cum îl numeau francezii, sau Bernardo Guidoni, sau Bernardo Guido, cum îi spuneau prin alte părți. Era un dominican de aproape șaiszeci de ani, plăpînd, dar cu fața sumețită. M-au surprins ochii lui cenușii, reci, în stare să fixeze fără expresie, și pe care de multe ori i-am văzut scînteind în fulgere înșelătoare, mai meșter în a ascunde gînduri și simțăminte decît în a le da pe față.

.301

în schimbul acela general de saluturi nu a fost, precum ceilalți, apropiat și prietenos, ci mereu și abia-abia curtenitor. Când l-a văzut pe Ubertino, pe care-l cunoștea, a fost foarte rezervat cu el, dar l-a fixat în așa fel încît m-a străbătut un fior de teamă. Când l-a salutat pe Michele din Cesena a avut un zîmbet greu de ghicit și a șoptit fără căldură: „Acolo sînteți așteptat de multă vreme”, frază în care n-am izbutit să deslușesc nici o urmă de neliniște, nici o umbră de ironie, nici o poruncă, și, de altfel, nici măcar vreo picătură de interes. S-a întîlnit cu Guglielmo și, de cum a aflat cine era, l-a primit cu o reținută vrăjmășie : dar nu pentru că figura trăda sentimentele sale tainice, eram sigur de asta (chiar dacă nu era sigur că el nutrea vreun sentiment), ci pentru că, desigur, voia ca Guglielmo să-l simtă vrăjmaș. Guglielmo i-a întors vrăjmășia zîmbindu-i într-un chip exagerat de călduros și spunîndu-i: „De multă vreme doream să cunosc un om al cărui renume îmi stă drept pildă și învățătură, pentru atîtea hotărîri importante care au călăuzit viața mea”. Sentință fără îndoială plină de laudă și de lingușeală pentru cine nu știa, cum de altfel Bernardo știa bine, că una dintre hotărîrile cele mai de seamă din viața lui Guglielmo fusese aceea de a părăsi meseria de inchizitor. Și am socotit după asta că dacă Guglielmo l-ar fi văzut cu plăcere pe Bernardo într-o temniță imperială, Bernardo ar fi vrut din toată inima, fără îndoială, să-l vadă pe Guglielmo lovit de o moarte năprasnică și imediată ; și cum tocmai Bernardo avea sub

comandă niște garnizoane de soldați înarmați, m-am temut pentru viața viteazului meu maestru.

Bernardo trebuie să fi fost deja informat de către Abate despre crimele făptuite în abație. într-adevăr, prefăcându-se că nu simte veninul cuprins în frazele lui Guglielmo, i-a spus:

— Se pare că în zilele acestea, la cererea Abatelui, și ca să-mi duc la capăt datoria ce mi-a fost încredințată pînă la împlinirea acordului în vederea căruia ne-am adunat aici cu toții, va trebui să mă ocup de niște treburi foarte triste în care se presimte înciumatul miros al diavolului. Vă vorbesc despre asta pentru că știu că în timpuri îndepărtate, în care mi-ați stat mai aproape și v-ați aflat și dumneavoastră alături de mine - și de cei asemenea mie - v-ați luptat pe tărîmul acela care vedea înfruntîndu-se în lume armatele binelui împotriva armatelor răului.

— într-adevăr, a spus liniștit Guglielmo, dar după aceea eu am trecut de cealaltă parte.

Bernardo a primit cu tărie lovitura.

302

— Puteți să-mi spuneți ceva de folos despre aceste lucruri necurate ?

— Din păcate nu, a răspuns la locul lui Guglielmo. Nu am experiența domniei voastre în lucruri necurate.

Din clipa aceea i-am pierdut din ochi pe amîndoi. După o altă discuție cu Michele și Ubertino, Guglielmo s-a retras în *scriptorium*. I-a cerut îngăduința lui Malachia să poată examina anumite cărți și nu am izbutit să le aud titlurile. Malachia l-a privit în chip ciudat, dar n-a putut să nu i le dea. Lucru curios, n-a trebuit să le caute în bibliotecă. Erau deja toate sub masa lui Venanzio. Maestrul meu s-a cufundat în lectură și am hotărît să nu-l tulbur.

Am coborît în bucătărie. L-am văzut pe Bernardo Gui. Poate că voia să-și dea seama de felul cum era așezată abația și cutreiera pretutindeni. L-am auzit întrebîndu-i pe bucătari și pe ceilalți servitori, vorbind bine sau prost limba vulgară a locului (mi-am amintit că fusese inchizitor în Italia de miazănoapte). Mi s-a părut că cerea vești despre recoltă, despre organizarea muncii în mănăstire. Dar chiar cînd punea întrebările cele mai nevinovate, îl privea pe cel cu care vorbea sfredelindu-l cu ochii, apoi punea pe neașteptate o altă întrebare, și în acest moment victima lui se îngălbenea și se bîlbîia. Am tras de aici concluzia că într-un anumit fel el făcea pe inchizitorul și aici, și se folosea de o armă nemaipomenită pe care orice inchizitor o are și o mînuiește în

îndeplinirea îndatoririi sale: frica celuilalt. Pentru că orice om cercetat spune de obicei inchiuzitorului, de teamă să nu fie bănuit de ceva, ceea ce poate sluji să-l facă suspect pe un altul. Pentru tot restul după-amiezii, pe măsură ce mă mișcăm de colo-colo, l-am văzut pe Bernardo făcînd la fel, fie pe lîngă mori, fie prin incinta mănăstirii. Dar niciodată nu a oprit călugări, ci doar frați laici sau țărani. Contrariul a ceea ce făcuse pînă atunci Guglielmo.

303

Ziua a patra *Vesper*

în care Alinardo pare să dea informații prețioase și Guglielmo dă la iveală metoda sa de a ajunge la un adevăr probabil printr-o serie de erori sigure

Mai tîrziu Guglielmo a coborît din *scriptorium* bine dispus, în vreme ce așteptam să se facă ora de cină, l-am găsit în mănăstire pe Alinardo. Amintindu-mi de cererea lui, încă din ziua dinainte făcusem rost de năut de la bucătărie și i-am dat. Mi-a mulțumit umplîndu-și gura știrbă și băloasă.

— Ai văzut, băiete, mi-a spus, și celălalt cadavru se afla în locul de care se dădea de veste la carte... Așteaptă acum a patra trîmbiță!

L-am întrebat cum de se gîndea el că dezlegarea pentru crima care avea să urineze se afla în cartea revelației. M-a privit uimit: — Cartea lui Ioan dă dezlegarea tuturor lucrurilor! Și a adăugat cu o strîmbătură de ură : Eu știam asta... o spuneam de multă vreme... Eu am fost, să știi, cel care i-a propus Abatelui... celui de atunci, să adune cît mai multe comentarii la Apocalipsă. Eu trebuia să devin bibliotecar... Dar apoi celălalt a izbutit să-l facă să-l trimită pe el la Silos, unde a găsit manuscrisele cele mai frumoase, și s-a întors cu o pradă strălucită... Oh, el știa unde să caute, vorbea și limba necredincioșilor... Și așa a primit el biblioteca în grijă, și nu eu. Dar Dumnezeu l-a pedepsit și l-a făcut să intre mai devreme în lumea tenebrelor. Ha, ha... a rîs cu răutate bătrînul acela care pînă atunci mi se păruse, cufundat în serenitatea cărunției sale, asemenea unui copil nevinovat.

— Cine era cel de care vorbești ? l-a întrebat Guglielmo. Ne-a privit încremenit.

— De cine vorbeam? Nu-mi amintesc... e atîta vreme de atunci. Dar Dumnezeu pedepsește, Dumnezeu șterge, Dumnezeu întunecă și amintirile. Multe acte de trufie au fost

304

făptuite în bibliotecă. Mai ales de cînd a căzut în mîna străinilor. Dumnezeu pedepsește ș-acum...

N-am izbutit să scoatem alte cuvinte de la el și l-am lăsat în liniștitul și ranchiunosul lui delir. Guglielmo a spus că-i dăduse mult de gîndit discuția aceea.

— Alinardo e un om care trebuie ascultat, de fiecare dată cînd vorbește spune ceva interesant.

— Ce a spus de data asta?

— Adso, a răspuns Guglielmo, dezlegarea unei taine nu este același lucru cu deducerea adevărului de la principiile prime. Și nu se potrivește nici cu adunarea mai multor date particulare pentru a ajunge la o lege generală. însemnează mai degrabă să te găsești în fața uneia, sau a două, sau a trei date particulare, care la prima vedere nu au nimic în comun una cu alta, și să încerci să-ți închipui dacă pot exista atîtea cazuri ale unei legi generale, pe care încă nu le cunoști, și care poate că n-a fost enunțată vreodată. Desigur, dacă știi, cum spune filosoful, că omul, calul și măgarul sînt cu toții fără fiere și toți trăiesc mult, apoi încearcă să enunți principiul prin care animalele fără fiere trăiesc mult. Dar închipuie-ți cazul animalelor cu coarne. De ce au coarne ? Dintr-o dată îți dai seama că toate animalele cu coarne nu au dinți în mandibula superioară. Ar fi o descoperire grozavă dacă nu ți-ai da seama că, da, există animale fără dinți în mandibula superioară care cu toate acestea nu au coarne, cum e cămila. în sfîrșit, îți dai seama că toate animalele fără dinți în mandibula superioară au două stomacuri. Bine, apoi îți poți închipui că cine nu are dinți suficienți, mestecă rău și că, deci, are nevoie de două stomacuri ca să poată digera mai bine mîncarea. Dar coarnele ? Atunci încerci să-ți închipui o cauză materială a coarnelor, prin care lipsa dinților îl înzestreză pe animal cu ceva mai multă materie osoasă, care trebuie să iasă în altă parte. Dar e o lămurire care să fie de ajuns ? Nu, deoarece cămila nu are dinți superiori, are două stomacuri și nu are coarne. Și atunci trebuie să-ți închipui încă o cauză, de sfîrșit. Materia osoasă iese la iveală numai la animalele care nu au alte mijloace de apărare. în schimb, cămila are o piele foarte tare, care nu are nevoie de coarne. Atunci legea ar putea fi...

— Dar ce legătură au aici coarnele ? am întrebat cu nerăbdare, și de ce vă ocupați acum de animalele cu coarne ?

— Eu nu m-am ocupat niciodată de ele, ci episcopul de Lincoln s-a ocupat foarte mult de ele, urmînd o idee a lui Aristotel. Cînstit vorbind, eu nu știu dacă motivele pe care

le-a găsit sînt cele bune, nici n-am mai controlat vreodată unde are cămila dinții și cîte stomacuri are; dar am spus asta ca să-ți arăt că cercetarea legilor explicative, în faptele naturale, se desfășoară în chip întortocheat. În fața unor fapte inexplicabile tu trebuie să încerci sau să-ți închipui multe legi generale, ale căror legături cu faptele de care te ocupi nu le vezi încă; și deodată, în legătura neașteptată dintre un fapt, un rezultat și o lege ți se întrezărește o judecată care ți se pare mai convingătoare decît altele. încerci s-o aplici la toate cazurile asemănătoare, s-o folosești ca să tragi previziuni din ea și descoperi că ghiciseși. Dar pînă la sfîrșit nu vei ști niciodată ce predicate să introduci în felul tău de a gîndi și pe care să le lași deoparte. Și așa fac eu acum. Pun cap la cap o grămadă de elemente nelegate între ele și îmi închipui tot felul de ipoteze. Dar trebuie să-mi închipui multe, și foarte numeroase sînt atît de absurde, că mi-ar fi și rușine să ți le spun. Uite, în cazul calului Brunello, cînd am văzut urmele, mi-am închipuit multe ipoteze complementare și contradictorii : putea să fie un cal alergînd, se putea ca pe calul acela frumos să fi coborît Abatele coasta, se putea ca un cal Brunello să fi lăsat urmele pe zăpadă, și un alt cal Favello, cu o zi mai înainte, să-și fi lăsat coama pe tufișuri, iar ramurile să le fi rupt niște oameni. Eu nu știam care putea fi ipoteza adevărată pînă cînd nu i-am văzut pe chelar și pe servitori căutînd cu disperare. Atunci am înțeles că ipoteza cu Brunello era singura bună, și am încercat să verific dacă era adevărată, adresîndu-mă călugărilor așa cum am făcut-o. Am învins, dar aș fi putut și pierde. Ceilalți m-au crezut înțelept pentru că am înțeles, dar nu știau multe cazuri în care am fost prost pentru că am pierdut, și nu știau că, puține secunde înainte de a învinge, nu eram sigur că n-aveam să pierd. Acum, în ceea ce privește cazurile din abație, am multe ipoteze frumoase, dar nu există nici un fapt evident care să-mi îngăduie să spun care este cea mai bună. Și atunci, ca să nu par prost la urmă, nu vreau să par isteț acum. Lasă-mă să mă mai gîndesc, măcar pînă mîine.

Am înțeles atunci care era modul de a judeca al maestrului meu și mi s-a părut cu totul nepotrivit față de cel al filosofului care gîndește pornind de la primele principii, așa încît intelectul său capătă înseși modalitățile intelectului divin. Am înțeles că, atunci cînd nu avem un răspuns, Guglielmo își propunea mai multe răspunsuri, și care să nu semene între ele. Am rămas uluit.

— Dar atunci, am îndrăznit să comentez, sînteți departe de dezlegarea problemei.

— Sînt foarte aproape, a răspuns Guglielmo, dar nu știu de care.

— Deci n-aveți un singur răspuns pentru întrebările pe care vi le puneți ?

— Adso, dacă l-aș avea, aș preda teologia la Paris.

— La Paris au întotdeauna răspunsul adevărat ?

— Niciodată, a spus Guglielmo, dar sînt foarte siguri de greșelile lor.

— Și dumneavoastră, am spus eu cu o copilărească obrăznicie, nu săvîrșiți niciodată greșeli ?

— Adesea, a răspuns. Dar în loc să concep una singură, născocesc mai multe, și așa nu devin sclavul nici uneia. Am avut impresia că Guglielmo nu avea nici un interes pentru adevăr, care nu e altceva decît a face deopotrivă lucrul cu intelectul. El, în schimb, se distra închipuindu-și cît de posibile puteau fi aceste adevăruri.

În acel moment, o spun drept, mi-am pierdut speranța în maestrul meu și m-am pomenit gîndind: „Bine că a venit Inchiziția”. Și m-am alăturat la setea de adevăr care-l însuflețea pe Bernardo Gui.

Și cu aceste vinovate înclinări sufletești, mai tulburat decît Iuda în noaptea de Joia Mare, am intrat cu Guglielmo în refector să luăm cina.

307

Ziua a patra *Completa*

în care Salvatore vorbește despre o magie nemaipomenită

Cina pentru legație a fost strălucită. Abatele trebuie să fi cunoscut foarte bine slăbiciunile oamenilor și obiceiurile de la curtea papală (care n-au supărat, trebuie s-o spun, nici pe minorii fratelui Michele). Porcii tăiați de curînd trebuiau să fie caltaboș cum se face la Montecassino, ne-a spus bucătarul. Dar năprasnicul sfințit al lui Venanzio îi făcuse să arunce tot sîngele porcilor, așa că trebuia așteptat pînă cînd apucau să taie alții. De altfel, cred că în zilele acelea i-ar fi fost oricui silă să ucidă o făptură a lui Dumnezeu. Dar aveam carne de pui de porumbel prăjită în unt, a căror carne fusese mai înainte macerată în vin de prin ținuturile acelea, și iepure la proțap, pînișoare ale Sfintei Clara, orez cu migdale de prin munții din jur, sau prăjituri de post cu lapte, crutoane cu supă de frunză de limba mielului,

măslina umplute, brânză la capac, carne de oaie cu salată crudă de ardei, bob alb, și dulciuri alese, prăjitura Sfântului Bernard, paste făinoase de-ale Sfântului Nicolae, ochișorii Sfintei Lucia, și vinuri, și lichioruri care i-au adus bună dispoziție pînă și lui Bernardo Gui, atît de posac din fire : lichior de lămîiță, de nuci, vin contra gutei și vin de gențiană. Părea o adunare de mîncăi, dacă orice înghițitură și orice sorbitură n-ar fi fost însoțită de o sfîntă lectură.

La sfîrșit toți s-au sculat foarte veseli, unii vătîndu-se de tot felul de suferințe numai ca să nu coboare la *completa*. Dar Abatele nu s-a supărat. Nu toți au privilegiul și îndatoririle celor ce s-au consacrat ordinului nostru.

În vreme ce călugării ieșeau, am rămas în urmă să arunc o privire prin bucătărie, unde se pregăteau să închidă pentru noapte. L-am văzut pe Salvatore care o ștergea spre grădină cu un pachet sub braț. Curios, m-am luat după el și l-am strigat. El a încercat să scape, apoi, la întrebările mele, a

308

răspuns că ducea în pachet (care se mișca de parcă înăuntru se zbătea ceva viu) un vasilisc.

— *Cave basilischiu ! Est Io reys* al șerpilor, atît de plin de venin e, care țîșnește afară! *Che dicam*, veninul, duhoarea cînd iese afară te omoară! Te intoxică... *Et are macule* albe pe spinare, și *caput* precum cocoșul, și jumătate merge deasupra pămîntului, și jumătate se tîrăște, ca ceilalți șerpi. Și îl *ancide* nevăstuica...

— Nevăstuica ?

— *Oc!* Animal *parvissima est*, ceva mai lungă decît șoare-cul, și-l urăște pe șoarec *muchissimo*. Și sare la șarpe și-l lovește. Și cînd ele îl mușcă, nevăstuica fuge la *fenicula* sau la *circerbita* și apucă cu dinții, *et redet ad bellum*. *Et dicunt* că naște pe ochi, dar cei mai mulți spun că ăia mint.

L-am întrebat ce făcea cu vasiliscul și mi-a răspuns că era treaba lui. I-am spus, împins acum de curiozitate, că în zilele acelea cu atîția morți, nu mai existau treburi de ținut în taină și că aveam să-i spun despre asta lui Guglielmo. Atunci Salvatore m-a rugat cu înflăcărare să tac, a deschis pachetul și mi-a arătat o pisică neagră. M-a tras lîngă el și mi-a spus, cu un zîmbet nerușinat, că nu mai vrea ca chelarul și cu mine, unul pentru că era puternic, celălalt tînăr și frumos, să putem face dragoste cu fetele din sat, și el nu, pentru că era urît și sărac lipit pămîntului. Că el știa o magie nemaipomenită care să facă să-i cadă la picioare orice femeie. Era de ajuns să omori o pisică neagră și să-i scoți ochii, și

să-i bagi în două ouă de găină neagră, un ochi într-un ou și alt ochi în celălalt ou (și mi-a arătat două ouă, de care m-a asigurat că le-a luat de la o găină cum trebuie). Apoi trebuia să pui ouăle să se strice într-o grămadă de bălegar de cal (și își pregătise una tocmai într-un colțișor al grădinii pe unde nu trecea nimeni, nici-odată) și de aici avea să se nască, din fiecare ou, un drăcușor, care avea apoi să asculte în toate de el, aducându-i la nas toate plăcerile de pe lumea asta. Dar, mi-a spus el, pentru ca magia să izbutească, trebuia ca femeia cu care voia să se culce să scuie pe ouă mai înainte de a fi îngropate în bălegar, și tocmai treaba asta îl neliniștea pe el, pentru că trebuia să aibă lângă el, în noaptea aceea, pe femeia în cauză, și s-o facă să-i facă treaba asta fără ca ea să știe la ce slujește.

M-a cuprins, pe neașteptate, o fierbințeală la față, și-n măruntaie și-n întreg trupul, și l-am întrebat cu un fir de voce dacă în noaptea aceea avea s-o aducă în incintă pe fata din noaptea trecută. El a râs, strîmbîndu-se la mine și mi-a spus că eram cuprins de un mare avînt *{foia, a spus el}* (eu am zis 309

că nu, că întrebam doar așa, din curiozitate), și mi-a spus că în sat erau destule femei, și că ar fi adus sus o alta, chiar și mai frumoasă decît cea care-mi plăcea mie. Eu am bănuir că mă mințea ca să mă îndepărteze de el. Iar pe de altă parte ce aș fi putut face ? Să mă țin toată noaptea după el în timp ce Guglielmo mă aștepta pentru cu totul alte treburi? Și să mă întorc s-o revăd pe aceea (dacă despre ea era vorba) spre care mă împingeau poftetele, în vreme ce rațiunea îmi spunea să mă îndepărtez de așa ceva - și pe care n-aș mai fi vrut s-o văd niciodată, chiar dacă doream s-o văd din nou ? Desigur că nu. Și pe urmă m-am convins că Salvatore spunea adevărul, cel puțin în ceea ce privea femeia. Sau că poate mințea în totul, că magia de care vorbea era o închipuire a minții sale simple și superstițioase, și că nu avea să facă nimic.

M-am înfuriat pe el, m-am purtat necruțător, i-am spus că în noaptea aceea ar fi fost mai bine să se culce, pentru că arcașii umblau prin incintă. El mi-a spus că știa abația mai bine decît arcașii, și că în ceața aceea nimeni n-avea să vadă pe nimeni. Ba chiar, mi-a spus, eu fug acum și nici tu n-o să mă mai vezi, chiar dacă ai fi la doi pași de mine, ca să mă distrez cu fata ta pe care o dorești. El mi-a vorbit cu alte cuvinte, și mai necioplit, dar acesta era sensul a ceea ce spunea. M-am îndepărtat mînios, pentru că, într-adevăr, nu era de mine, nobil și novice, să mă iau

la ceartă cu derbedeul acela.

M-am dus la Guglielmo și am făcut ceea ce trebuia. Adică ne-am apucat să ascultăm *completa*, din spatele navei, în așa fel încît, cînd slujba s-a sfîrșit, eram gata s-o pornim la a doua călătorie a noastră (a treia pentru mine) în măruntaiele labirintului.

310

Ziua a patra După *completa*

în care se vizitează din nou labirintul, se ajunge la locul finis Africae, dar nu se intră în el pentru că nu se știe care sînt primul și al șaptelea din patru, și în sfîrșit Adso are o recădere, de altfel foarte doctă, în maladia sa de dragoste

Vizita în bibliotecă ne-a răpit multe ore de muncă. În vorbe, controlul pe care trebuia să-l facem era simplu, dar înaintînd la lumina felinarului, citind inscripțiile, însemnînd pe plan golurile și pereții plini, notînd inițialele, alcătuiind feluritele denumiri pe care jocul deschiderilor și închiderilor ni le îngăduia, a fost o muncă grea și plictisitoare.

Era foarte frig. Noaptea nu era vîntoasă și nu se auzeau șuierăturile acelea ușoare care ne înfricoșaseră în prima seară, dar prin deschiderile zidurilor intra un aer umed și înghețat. Ne puseserăm mînuși de lînă ca să putem atinge volumele fără ca mîinile să ne înghețe. Dar erau din acelea care se foloseau ca să scrii iarna, cu vîrfurile degetelor descoperite, și uneori trebuia să ne apropiem mîinile de flacără și să ni le băgăm în sîn sau să le batem una de alta, țopăind înghețați.

Din această pricină n-am făcut tot ce trebuia dintr-o dată. Ne opream să ne uităm în dulapuri și acum cînd Guglielmo -cu sticlele lui pe nas - putea să întîrzie să citească pe cărți, la fiecare titlu pe care îl descoperea, izbucnea în strigăte de bucurie, sau pentru că știa opera, sau pentru că de mult o căuta, sau pentru că, în sfîrșit, n-o mai auzise amintită niciodată și era din cale-afară de tulburat și de curios. Așa că fiecare carte era pentru el un animal din basme, pe care-l întîlrea într-o țară necunoscută. Și, în vrerr^ ce el răsfoia un manuscris, îmi poruncea să-i caut altele.

— Vezi ce mai e și-n celălalt dulap!

Și eu, îndeplinind și mișcînd volume de la locul lor:

311

— *Historia anglorum* de Beda... Și tot de Beda *De aedificatione templi, De tabernaculo, De temporibus et computo et chronica et circuli Dyonisi, Ortographia, De ratione metrorum, Vita Sandi Cuthberti, Ars metrica...*

— E firesc, toate operele Venerabilului... Și privește-le pe astea! *De rhetorica cognatione, Locorum rhetoricorum distinctio*, și aici atîția grămățici, Priscianus, Honoratus, Donatus, Maximius, Victorianus, Metrorius, Eutiches, Servius, Focas, Asperus... Ciudat, mai întii credeam că aici ar fi autori din Anglia... Să ne uităm mai jos...

— *Hisperica... famina*. Ce e?

— Un poem iberic. Ascultă:

Hoc spumans mundanas obvallat Pelagus oraș terrestres amniosis fluctibus cudit margines. Saxeas undosis molibus irruit avionias. Infima bomboso vertice miscet glareas asprifero spergit spumas sulco, sonoreis frequenter quatitur flabris...

Eu nu înțelegem sensul, dar Guglielmo citea făcînd să i se rostogolească vorbele din gură în așa chip încît auzeam zgomotul valurilor și al spumei din apa mării.

— Și acesta ? Este Adhelm din Malmesbury, ascultați aceste pagini: *Primitus pantorum procerum poematorum pio potissimum paternoque presertim privilegio panegiricum poemataque passim prosatori sub polo promulgatas...* Cuvintele încep toate cu aceeași literă!

— Oamenii din insulele noastre sînt toți puțin cam nebuni, spunea Guglielmo cu mîndrie. Să căutăm în celălalt dulap.

— Vergilius.

— Cum de-i aici ? Ce anume din Vergilius ? *Georgicele* ?

— Nu. *Epitomi*. N-am auzit niciodată vorbindu-se despre asta.

— Dar nu este Maro! E Vergilius din Tolosa, retorul, șase secole după nașterea Domnului. A fost cunoscut ca un mare înțelept.

— Aici spune că artele sînt *poema, rethoria, grama, leporia, dialecta, geometria...* Dar ce limbă vorbește?

— Latină, dar este o latină născocită de el, pe care el o socotea mult mai frumoasă. Ia citește aici: spune că astronomia studiază semnele zodiacului care sînt *mon, man, tonte, piron, dameth, perfellea, belgalic, margaleth, lutamiron, taminon și raphalut*.

— Era nebun ?

312

— Nu știi, nu era din insulele noastre. Mai ascultă, spune că există douăsprezece feluri de a denumi focul: *ignis, coquihabin (quia incocta coquendi habet dictionem), ardo, calax ex calore, fragon ex fragore flammae, rusin de rubore, fumaton, ustrax de urendo, vitius quia pene mortua membra suo vivificat, siluleus, quod de silice siliat, unde et silex non recte dicitur, nisi ex qua scintilla silit*. Și *aeneon*, de Aenea deo, qui in eo habitat, sive a quo

elementis flatus fertur.

— Bine, dar nimeni nu vorbește așa!

— Din fericire. Dar erau vremuri în care, pentru a uita o lume rea, grămăticii se distrau cu lucruri din astea obscure. Mi s-a spus că, în epoca aceea, timp de cincisprezece zile și cincisprezece nopți, retorii Gabundus și Terentius au discutat despre vocativul lui *ego* și pînă la urmă s-au înfruntat cu armele.

— Dar uite ș-asta, ascultați... apucasem o carte împodobită cu miniaturi cu labirinturi vegetale din ale căror vrejuri ieșeau la iveală maimuțe și șerpi. Auziți ce cuvinte: *cantamen, collamen, gongelamen, stemiamen, plasmamen, sonerus, alboreus, gaudifluus, glaucicomus...*

— Insulele noastre, a spus cu duioșie Guglielmo. Să nu fii prea aspru cu călugării aceia din îndepărtata Hibernia; dacă există, poate, această abație, și dacă mai vorbim despre Imperiul Roman, lor le-o datorăm. În vremea aceea restul Europei ajunsese o grămadă de ruine, într-o zi au declarat nule botezurile făcute de unii preoți în Galii, pentru că se boteza *in nomine patris et filiae*, și nu pentru că practicau o nouă erezie sau că-l socoteau pe Iisus femeie, ci pentru că nu se mai știa latinește.

— Ca Salvatore ?

— Mai mult sau mai puțin. Pirații din îndepărtatul miazănoapte veneau pe fluvii să jefuiască Roma. Templele păgîne cădeau în ruine și cele creștine nu existau încă. Și în mănăstirile lor numai călugării din Hibernia au scris și au citit, au citit și au scris, și au făcut miniaturi, și apoi s-au aruncat în bărcuțele lor făcute din piele de animal, și au plutit spre pămînturile acestea. Și le-au evanghelizat de parcă ar fi fost necredincioase, înțelegi? Ai fost la Bobbio, a fost fondat de Sfîntul Colomban, unul dintre aceștia. Așa că trebuie lăsați în pace dacă inventează o latină nouă, dacă în Europa nu se mai știa cea veche. Au fost oameni mari. Sfîntul Brandan a ajuns pînă la insulele Fortunate și a navigat pe lîngă coastele infernului unde l-a văzut pe Iuda înlănțuit pe o stîncă, și într-o zi a ancorat pe o insulă și a coborît, și era un monstru marin. Desigur că erau nebuni, a repetat cu satisfacție.

313

— Pentru ochii mei, imaginile lor sînt... de necrezut! Și cîte culori! am spus cu mare plăcere.

— într-o țară care are puține culori, un pic de albastru senin și atîta verde. Dar să nu discutăm acum despre călugării hiberni. Ceea ce vreau să știu este de ce se află aici cu anglii și cu grămăticii din alte țări. Uită-te pe planul tău, unde putem fi ?

— în camerele turnului de apus. Am transcris și etichetele. Deci ieșind din camera oarbă se intră în sala heptagonală și există o singură trecere într-o cameră din turn, litera cu roșu este H. Apoi se trece din cameră în cameră făcînd înconjurul turnului și se revine în camera oarbă. însemnarea literelor dă... aveți dreptate! HIBERNI!

— HIBERNIA, dacă din încăperea oarbă te întorci în cea heptagonală, care are ca toate celelalte trei litere A din Apocalipsă. De aceea sînt aici operele autorilor din ultima Thule, precum și grămăticii și retorii, pentru că plănuitorii bibliotecii s-au gîndit că un grămătic trebuie să stea cu grămăticii hiberni, chiar dacă e din Toulouse. E o rînduială. Vezi că începem să înțelegem cîte ceva ?

— Dar în camerele din turnul central prin care am intrat am citit FONS... Ce însemnează?

— Citește bine planul tău, continuă să citești literele sălilor care urmează după modul cum intri în ele.

— FONS ADAEU...

— Nu, Fons Adae, U este a doua cameră oarbă răsăriteană, îmi amintesc, poate că face parte din altă serie de litere. Și ce am găsit la Fons Adae, adică în paradisul pămîntesc (amin-tește-ți că acolo e camera cu altarul care dă spre răsăritul soarelui) ?

— Erau atîtea bibliei, și comentarii ale Bibliei, numai cărți cu scrieri sacre.

— Și vezi, așadar, cuvîntul lui Dumnezeu în legătură cu paradisul pămîntesc, care, așa cum spun toți, e departe, spre răsărit. Și aici, la apus, Hibernia.

— Deci felul cum e concepută biblioteca se ia după harta universului lumii ?

— E cu puțință. Și cărțile sînt așezate în ea după țările din care vin, sau locul în care s-au născut autorii lor, sau, ca în cazul acesta, locul unde ar fi trebuit să se nască. Bibliotecarii și-au spus că grămăticul Vergilius s-a născut din greșeală la Toulouse și ar fi trebuit să se nască în insulele apusene. Au îndreptat deci greșelile naturii.

Am mers mai departe. Am trecut printr-un șir de camere bogate în minunate Apocalipse, și una dintre acestea era camera

314

în care văzusem nălucile. Chiar de departe am văzut din nou lumina, Guglielmo s-a ținut de nas, a dat fuga s-o stingă, scuipeînd în cenușă. Și, pentru orice eventualitate, am străbătut camera în grabă, dar îmi aminteam că acolo văzusem

preafrumoasa Apocalipsă în culori cu *mulier amicta sole* și balaurul. Am refăcut ordinea acestor încăperi plecînd de la ultima de care ne apropiam și care avea ca inițială un Y roșu. Lectura de-a-ndoaselea a dat cuvîntul YSPANIA. Dar ultimul A era același cu cel cu care se termina și HIBERNIA. Semn, a spus Guglielmo, că rămîneau camerele în care erau adunate opere cu caracter amestecat.

În orice caz, zona numită YSPANIA ni s-a părut încărcată cu multe codice ale Apocalipsei, toate lucrate foarte frumos, ceea ce l-a făcut pe Guglielmo să recunoască aici arta hispanică. Ne-am dat seama că biblioteca avea poate cea mai mare provizie de copii după cartea Apostolului din toată lumea creștină, și un număr nemăsurat de mare de comentarii asupra acestui text. Niște volume enorme erau dedicate comentariului Apocalipsei lui Beatus din Liebana, și textul era mai mult sau mai puțin același, dar am găsit o nemaipomenită diversitate de variații în imagini, și Guglielmo a recunoscut menționarea unora dintre cei pe care el îi socotea printre cei mai de seamă miniaturişti din regatul Asturiilor, Magius, Facundus și alții.

Făcînd aceste și alte constatări, am ajuns la turnul de miazăzi, prin apropierea căruia mai trecuserăm cu o seară mai înainte. Camera S-ului din YSPANIA - fără ferestre -ducea într-o cameră E și, treptat-treptat, rotindu-ne prin camerele turnului, am ajuns la ultima, fără alte boite, care purta un L cu roșu. Am recitat de-a-ndoaselea planul și am găsit LEONES.

— Leones, meridian, în planul nostru sîntem în Africa, *hic sunt leones*. Și asta lămurește de ce am găsit aici atîtea texte de autori necredincioși.

— Și mai sînt și alții, am spus eu, scotocind prin dulapuri. *Canone* de Avicenna și acest codice atît de frumos, într-o caligrafie pe care n-o cunosc...

— Socotind după podoabe ar trebui să fie un coran, dar din nefericire nu știu araba...

— Coranul, biblia necredincioșilor, o carte vătămătoare...

— O carte care cuprinde o înțelepciune deosebită de a noastră. Dar înțelegi de ce l-au pus aici, unde stau leii, monștrii. Iată de ce am văzut aici cartea aceea despre fiarele înspăimîntătoare, unde ai găsit și unicornul. Această zonă

315

zisă a leilor - LEONES - cuprinde ceea ce constructorii bibliotecii socoteau a fi cărțile minciunilor. Ce e acolo ?

— Sînt în latinește, dar din arabă. Ayyub al Ruhawi, un tratat

despre hidrofobia cînelui. Și aceasta e o carte a comorilor, iar aceasta *De aspectibus* de Alhazen...

— Vezi, au pus printre monștri și minciuni chiar și opere de știință de la care creștinii au atîtea de învățat. Așa se gîndea în vremurile în care a fost construită biblioteca...

— Dar de ce au pus printre lucrurile false și o carte cu unicornul ? l-am întrebat.

— E clar că fondatorii bibliotecii aveau idei ciudate. Vor fi socotit că această carte care vorbește despre fiare închipuite și care trăiesc în țări îndepărtate ar face parte din șirul de minciuni răspîndite de necredincioși...

— Dar unicornul este o minciună? Este un animal foarte plăcut și deosebit de simbolic. Figură a lui Christos și a castității, el poate fi prins doar punînd o fecioară în pădure, în așa chip încît animalul, simțind mirosul atît de cast, să vină să-i pună capul în poală, căzînd pradă capcanelor vînă-torilor.

— Așa se spune, Adso. Dar mulți socotesc că este o născocire din basmele paginilor.

— Ce dezamăgire, am spus. Mi-ar fi plăcut să întîlnesc unul străbătînd o pădure. Altfel ce plăcere mai e să străbați o pădure ?

— Nu s-a spus că nu există. Poate că e altfel decît îl zugrăvesc aceste cărți. Un călător venețian a mers în țări foarte îndepărtate, din apropierea acelor *fons paradisi* de care vorbesc cărțile, și a văzut unicorni. Dar i-a găsit grosolani și lipsiți de grație, și extrem de urîți și de negri. Cred că a văzut fiare adevărate cu un corn în frunte. Au fost, desigur, aceleași pe care maeștrii științei antice — nu cu totul greșită —, care au primit de la Dumnezeu capacitatea de a vedea lucruri pe care noi nu le-am văzut, ni le-au transmis, nu cu totul greșit, printr-o primă imagine adevărată a lor. Apoi descrierea aceasta, mergînd de la *auctoritas* la *auctoritas*, s-a prefăcut, prin felurite modificări ale fanteziei, și unicornii au ajuns să fie animale grațioase, și albe, și blînde. După care, dacă ai ști că într-o pădure trăiește un unicorn, nu trebuie să te duci cu o fecioară, pentru că animalul ar putea fi mai asemănător cu cel al martorului venețian decît cel din cartea aceasta.

— Dar cum de s-a întîmplat că maeștrii înțelepciunii antice au primit de la Dumnezeu revelația asupra adevăratei naturi a unicornului ?

316

— Nu revelația, ci experiența. Au avut norocul să se nască în ținuturi în care s-au născut unicorni, sau în timpuri în care

unicornii trăiau chiar în ținutul acela.

— Dar atunci cum putem să ne încredem în înțelepciunea antică, ale cărei urme domnia ta le caută mereu, dacă a fost transmisă de către cărți mincinoase care au interpretat-o cu atîta ușurință ?

— Cărțile nu sînt făcute ca să crezi în ele, ci pentru a fi supuse controlului. În fața unei cărți nu trebuie să ne întrebăm ce spune, ci ceea ce vrea să spună, idee pe care vechii comentatori de cărți sacre o aveau foarte limpede în minte. Unicornul, așa cum ne vorbesc de el cărțile acestea, ascunde un adevăr moral, sau alegoric, sau anagoric, care rămîne adevărat, așa cum rămîne adevărată ideea castității ca virtute nobilă. Dar în privința adevărului literal care le susține pe cele trei, rămîne să vedem de la ce dat al experienței originare s-a născut litera. Litera trebuie să fie discutată, chiar dacă suprasensul rămîne bun. Într-o carte se spune că diamantul se taie numai cu sînge de căprior. Marele meu maestru Roger Bacon a spus că nu era adevărat, pur și simplu pentru că el încercase asta și nu a izbutit. Dar dacă raportul dintre diamant și sîngele caprin ar fi avut un sens superior, acesta ar rămîne neștirbit.

— Atunci se pot spune adevăruri superioare mințind doar în ceea ce privește litera, am spus eu. Și cu toate acestea, repet că nu-mi place că unicornul așa cum este nu există, și nu a existat, și nu poate să existe într-o zi.

— Nu este îngăduit să pui hotar atotputerniciei lui Dumnezeu, și dacă Dumnezeu ar vrea, ar putea să existe și unicornii. Dar împacă-te cu firea, ei există în aceste cărți care, dacă nu vorbesc despre existența reală, vorbesc despre existența posibilă.

— Dar trebuie, deci, să citești cărțile fără să chemi în ajutor credința, care este o virtute teologală?

— Mai rămîn alte două virtuți teologale. Nădejdea că posibilul există. Și caritatea, pentru cine a crezut cu bună credință că posibilul există.

— Dar ce vă folosește dumneavoastră unicornul dacă intelectul nu vă lasă să credeți în el ?

— îmi folosește cum mi-au folosit urmele picioarelor lui Venanzio pe zăpadă, tîrît spre hîrdăul porcilor. Unicornul cărților este ca o amprență. Dacă există amprența, trebuie să fi fost ceva care a lăsat-o.

— Dar deosebit de amprență, ziceți dumneavoastră.

317

— Sigur. Nu întotdeauna o amprență are aceeași formă cu corpul

care a produs-o, și nu ia naștere întotdeauna din presiunea unui corp. Uneori redă impresia pe care un corp a lăsat-o în mintea noastră, este amprenta unei idei. Ideea este semn al lucrurilor și imaginea este semn al ideii, semnul unui semn. Dar cu imaginea construiesc din nou, dacă nu corpul, ideea pe care altcineva o avea despre ea.

— Și asta vă ajunge ?

— Nu, pentru că știința adevărată nu trebuie să se mulțumească cu ideile, care sînt chiar semne, ci trebuie să regăsească lucrurile în adevărul lor propriu. Și, deci, mi-ar plăcea să urc de la această amprentă a unei amprente la unicornul care stă la începutul lanțului. Așa după cum mi-ar plăcea să pornesc de la semnele slabe lăsate de ucigașul lui Venanzio (semne care ne-ar putea duce la mulți) la un singur individ, ucigașul însuși. Dar nu e întotdeauna cu puțință într-un timp scurt și fără ajutorul altor semne.

— Dar atunci pot mereu și doar să vorbesc de ceva care-mi vorbește de altceva și așa mai departe, dar ceva-ul de la urmă, cel adevărat, nu există niciodată?

— Poate că e, că e unicornul ca exemplar individual. Și nu-ți face griji, într-o zi sau alta îl vei întîlni, așa negru și urît cum o fi el.

— Unicorni, lei, autori arabi și mauri în general, am spus atunci, fără îndoială aceasta este Africa de care vorbeau călugării.

— Fără îndoială că aceasta. Și dacă este aceasta - va trebui să găsim poezii africani despre care amintea Pacifico din Tivoli.

Și într-adevăr, făcînd din nou drumul îndărăt, și întor-cîndu-ne în camera L, am găsit într-un dulap o grămadă de cărți de Florus, Fronto, Apuleius, Martianus Capella, Fulgentius.

— Deci aici era locul despre care Berengario spunea că ar fi trebuit să ofere lămurirea unei anumite taine, am spus.

— Aproape pe-aici, el a folosit expresia „*finis Africae*” și la această expresie Malachia s-a înfuriat atîta. Finisul ar putea fi această ultimă cameră, sau... și a scos un strigăt. Pe cele șapte biserici din Clonmacnois! N-ai notat nimic ?

— Ce?

— Să ne întoarcem îndărăt, la camera S din care am pornit. Ne-am întors în prima cameră oarbă unde versetul spunea:

Super thronos viginti quatuor. Avea patru deschizături. Una dădea în sala Y, cu fereastra spre octogon. Cealaltă dădea spre camera P care continua, de-a lungul fațadei externe, șirul

318

YSPANIA. Cea dinspre turn dădea în camera E, pe care abia o

străbătuserăm. Apoi era un perete plin și, în sfârșit, o deschizătură care dădea într-o a doua cameră oarbă cu inițiala U. Camera S era cea a oglinzii și noroc că se afla pe peretele așezat numaidecît în dreapta mea, altfel m-ar fi cuprins din nou spaima. Privind bine planul, mi-am dat seama de ciudățenia camerei aceleia. Ca toate celelalte camere oarbe ale celorlalte turnuri, ar fi trebuit să dea în camera heptagonală centrală. Dacă n-o făcea, intrarea în heptagon ar fi trebuit să se deschidă în camera oarbă de lîngă ea, camera U. în schimb, aceasta, care dădea printr-o deschidere într-o cameră T, cu ferestre spre octogonul dinăuntru, și prin cealaltă se lega cu camera S, avea ceilalți trei pereți plini și ocupați de dulapuri. Privind în jur am văzut ceea ce de fapt era limpede și din planul meu: din motive de logică, mai mult decît dintr-o severă simetrie, turnul acela trebuia să aibă camera sa heptagonală, dar nu exista.

— Nu există, am spus.

— Nu că n-ar exista. Dacă n-ar fi, celelalte camere ar fi mai mari, pe cînd așa sînt mai mult sau mai puțin de formatul celorlalte din alte părți. Există, dar nu putem ajunge acolo.

— E zidită?

— S-ar putea. Și iată *finis Africae*, iată locul în jurul căruia se învîrteau curioșii aceia care au murit. E zidită, dar nu s-a spus că n-ar fi o trecere spre ea. Ba cu siguranță că e, și Venanzio o găsisese și avusese descrierea ei de la Adelmo, iar acesta de la Berengario. Să recitim notele sale.

A scos din rasă hîrtia lui Venanzio și a recitat: „Mîna deasupra idolului lucrează pe primul și pe al șaptelea din patru”. S-a uitat în jur:

— Păi sigur că da! Idolul este imaginea oglinzii. Venanzio gîndea în grecește, și în limba aceea, chiar mai mult decît într-a noastră, *eidolon* este atît imaginea, cît și spectrul, și oglinda ne redă imaginea noastră deformată pe care chiar noi, în noaptea trecută, am luat-o drept o nălucă, un spectru! Dar ce-or fi cei patru *supra speculum*? Ceva deasupra suprafeței care reflectă? Dar atunci ar trebui să ne așezăm într-un anumit punct de vedere, în așa fel încît să putem zări ceva care se reflectă în oglindă și care să se potrivească descrierii pe care o avem de la Venanzio...

Ne-am mișcat în toate direcțiile, dar fără nici un rezultat. Dincolo de imaginile noastre oglinda ne trimitea înapoi contururi încetoșate din restul încăperii, cu greu luminată de felinar.

319

— Atunci, gîndea Guglielmo, prin *supra speculum* ar putea să

înțeleagă dincolo de oglindă. Ceea ce ne-ar obliga ca mai întâi să mergem dincolo, pentru că, desigur, oglinda aceasta este o ușă. Oglinda era mai înaltă decât o statură obișnuită de om, împlîntată în zid printr-o ramă solidă de stejar. Am atins-o în toate felurile, am încercat să vîrîm degetele, unghiile între ramă și zid, dar oglinda sta neclintită de parcă făcea parte din zid, piatră în piatră.

— Și dacă nu este dincolo, ar putea fi *super speculum*, șoptea Guglielmo, și în vremea asta ridica brațele și se ridica în vîrfurile picioarelor, și făcea să intre mîna sub marginea de sus a ramei, fără să găsească altceva decât praf.

— Pe de altă parte, medita cu melancolie, dacă totuși în spate ar fi o cameră, cartea pe care o căutăm și pe care o caută și alții, nu mai este în camera aceasta, pentru că au dus-o de aici, mai întâi Venanzio, apoi, cine știe unde, Berengario.

— Dar poate că Berengario a adus-o aici.

— Nu, în seara aceea noi eram în bibliotecă, și totul ne face să credem că el a murit, nu multă vreme după furt, chiar în noaptea aceea, la băi. Altfel am fi văzut-o chiar în dimineața următoare. N-are importanță... Deocamdată am descoperit unde este *finis Africae* și avem aproape toate elementele pentru a îmbunătăți planul bibliotecii, făcut de tine. Trebuie să fii convins că multe din misterele labirintului s-au limpezit acum. Toate, așa zice, în afară de unul. Cred că voi avea mai mult de cîștigat dintr-o nouă lectură a manuscrisului lui Venanzio, decât din alte cercetări ale locului. Ai văzut că misterul labirintului l-am descoperit mai bine din afară decât dinăuntru. În seara asta, în fața imaginilor noastre strîmbate, nu-i vom da de cap problemei. Și, în sfîrșit, felinarul a început să pîlpîie. Vino, să punem la punct celelalte indicații care ne ajută să terminăm planul.

Am străbătut alte încăperi, înregistrînd mereu descoperirile noastre pe planul făcut de mine. Am întîlnit camere hărăzite numai scrierilor de matematică și astronomie, altele cu opere în caractere aramaice, pe care nici unul dintre noi nu le cunoșteam, altele în caractere și mai necunoscute, poate texte din India. Ne-am mișcat între două șiruri de încăperi lipite unele de altele care spuneau IUDAEA și AEGYPTUS. În sfîrșit, ca să nu-l năucim pe cititor cu cronica descifrării noastre, mai tîrziu, cînd am pus cu totul la punct planul nostru, ne-am convins că biblioteca era într-adevăr făcută și împărțită după imaginea lumii pămîntești. La miazănoapte

am găsit ANGLIA și GERMANI, care pe peretele de apus se legau cu GALLIA, ca să dea apoi în apusul cel mai îndepărtat de HIBERNIA și spre partea de miazăzi de ROMA (paradisul clasicilor latini!) și de YSPANIA. Veneau apoi la miazăzi LEONES, AEGYPTUS, care spre răsărit se transformau în IUDAEA și FONSDAE. între răsărit și miazănoapte, de-a lungul peretelui, ACAIA, o bună sinecdocă, cum s-a exprimat Guglielmo, ca să vorbească de Grecia, și, în sfârșit, în cele patru camere era un mare belșug de poeți și filosofi ai Antichității păgâne.

Felul citirii era ciudat, uneori se făcea într-o singură direcție, alteori se mergea de la coadă la cap, altă dată în cerc, adesea, cum am spus, o literă slujea să alcătuiască două cuvinte deosebite (și în acest caz camera avea un dulap închinat unui subiect sau altuia). Dar fără îndoială nu era de căutat o regulă *aurea* în aranjamentul acela. Era vorba de un simplu artificiu mnemotehnic care să îngăduie bibliotecarului să

321

găsească o operă. Să spui despre o carte că se găsea în *quarta Acaiae* însemna că era în a patra cameră numărând de la cea în care apărea A inițială, iar cât privește modul de a o descoperi, se presupune că bibliotecarul știa pe dinafară drumul, sau drept, sau în cerc, pe care trebuia să-l facă. De exemplu ACAIA era împărțită în patru camere așezate în pătrat, ceea ce însemna că primul A era și ultimul, lucru pe care, de altfel, și noi îl observaserăm în scurtă vreme. Așa cum am băgat numaidecât de seamă și jocul închiderilor. De exemplu, venind de la răsărit, nici una din șirul de camere din ACAIA nu dădea în camerele următoare : în punctul acela labirintul se termina, și pentru a ajunge la turnul de miazănoapte trebuia să treci prin celelalte trei. Dar, firește, bibliotecarul, intrând pe la FONSDAE, știa bine că pentru a se duce, să spunem, în ANGLIA, trebuia să treacă prin AEGYPTUS, YSPANIA, GALLIA și GERMANI.

Cu aceste frumoase descoperiri s-a încheiat rodnică noastră cercetare a bibliotecii. Dar, înainte de a spune că, mulțumiți, ne grăbeam să ieșim (ca să fim părtași la alte întâmplări despre care voi povesti în curînd), trebuie să fac o mărturisire cititorului meu. Am spus că cercetarea noastră a fost pornită pe de o parte ca să căutăm cheia locului tănuit, și pe de alta, oprindu-ne treptat-treptat în sălile pe care le descopeream după așezare și subiect, ca să răsfoim cărți de genuri felurite, ca și cum am fi explorat un continent nou sau un teritoriu necunoscut. Și de obicei cercetarea aceasta se petrecea în bună înțelegere, eu și Guglielmo

oprindu-ne asupra acelorași cărți, eu arătându-i-le pe cele mai ciudate, el lămurindu-mi multe lucruri pe care nu izbuteam să le înțeleg.

Dar la un moment dat, și tocmai când ne învîrteam prin sălile turnului de miazăzi, zis LEONES, s-a întîmplat ca maestrul meu să se oprească într-o cameră plină de opere arabe, cu ciudate desene de optică; și pentru că în seara aceea aveam la îndemînă nu un felinar, ci două, eu m-am îndepărtat din curiozitate în camera de alături, văzînd că iscusința și prudența legislatorilor bibliotecii adunaseră de-a lungul unuia dintre pereții săi cărți care, desigur, nu puteau fi date spre citire oricui, pentru că tratau în chip diferit despre tot felul de maladii ale corpului și ale spiritului, mai totdeauna scrise de înțelepii necredincioși. Și mi-a căzut ochiul pe o carte nu prea mare, împodobită cu miniaturi diforme (din fericire !) despre acest subiect, flori, vițe, animale împerecheate, cîteva ierburi medicinale; titlul era *Speculum amoris*, a fratelui

322

IVlassimo din Bologna, și aducea citate din multe alte opere, toate despre boala dragostei. Cum cititorul va înțelege, nu trebuia mai mult ca să deștepte curiozitatea mea bolnavă. Ba chiar numai titlul acela a fost de ajuns ca să-mi aprindă din nou mintea, care de dimineață ațipise, ațîțînd-o din nou cu imaginea fetei.

■

întrucît toată ziua alungasem de la mine gîndurile dimineții, spunîndu-mi că nu erau pentru un novice sănătos și echilibrat, și întrucît, pe de altă parte, întîmplările din cursul zilei fuseseră destul de bogate și de clocotitoare ca să-mi abată atenția, poftele mele ațipiseră, așa încît credeam acum că mă eliberasem de ceea ce nu fusese altceva decît o neliniște trecătoare. în schimb, a fost de ajuns să văd cartea aceea ca să mă facă să spun „*de te fabula narratur*” și să mă descopăr mai bolnav de dragoste decît credeam că sînt. Am învățat mai apoi că, după ce citești cărți de medicină, te convingi întotdeauna că simți durerile de care vorbesc ele.

Astfel că tocmai lectura acelor pagini, privite în goană de teamă să nu între Guglielmo în cameră și să mă întrebe cu ce anume mă ocupam eu cu atîta interes, m-a convins că sufeream tocmai de boala aceea, ale cărei simptome erau așa de strălucit descrise încît, dacă, pe de o parte, mă frămîntam că eram bolnav (și sub paza fără de cusur a atîtor *auctoritates*), pe de alta, mă bucuram că vedeam descrisă cu atîta adevăr situația mea; convingîndu-mă că, deși eram bolnav, boala mea era, ca să zicem așa, normală,

dat fiind că atîția alții suferiseră de ea în același fel, și autorii citați păreau să mă fi luat tocmai pe mine de model pentru descrierile lor.

M-au tulburat astfel paginile lui Ibn Hazm, care numește dragostea o boală rebelă, avîndu-și leacul în ea însăși, boală în care cine e bolnav nu vrea să se vindece, și cine e cuprins de ea nu vrea să-și revină (și Dumnezeu știe dacă nu-i adevărat !). Mi-am dat seama de ce dimineața fusesem atît de tulburat de tot ce vedeam, deoarece se pare că dragostea intră pe calea ochilor, cum spune și Basilio d'Ancira - simptom de neasemuit cu altul —, cine este cuprins de un rău ca acesta dă dovadă de o prea mare veselie, în vreme ce totodată dorește să stea deoparte și îndrăgește singurătatea (cum fusesem eu în dimineața aceea), iar alte fenomene care-l însoțesc sînt neliniștea furtunoasă și uluiala care te amețește... M-am speriat cînd am citit că îndrăgostitului sincer, căruia i s-a luat vederea obiectului iubit, nu poate să-i vină decît o stare de sfîrșeală, care ajunge uneori pînă acolo încît îl pune la pat, și atunci răul învinge mintea, înlătură somnul și dă leșinuri (e

323

limpede că nu ajunseseam încă în starea aceea, pentru că lucrasem destul de bine la cercetarea bibliotecii). Dar am citit cu spaimă că, dacă boala se înrăutățește, poate veni moartea, și m-am întrebat dacă bucuria pe care mi-o dădea fata, gîndind la ea, prețuia cît acest sacrificiu suprem, lăsînd deoparte orice dreaptă judecată asupra sănătății sufletului.

Și pentru că am găsit un alt citat din Basilio, după care „*qui animam corpori per uitia conturbationesque commiscent, utrinque quod habet utilem ad vitam necessarium demoliuntur, animamque lucidam ac nitidam carnalium voluptatum limo perturbant, et corporis munditiam atque nitorem hac ratione miscentes, inutile hoc ad vitae officia ostendunt*”. Situație disperată în care nu voiam să mă găsesc.

Am aflat, de asemenea, dintr-o frază a Sfintei Hildegarde, că acea umoare melancolică pe care o simțisem în timpul zilei și pe care o puneam pe seama dulcelui sentiment de suferință din pricina lipsei fetei, seamănă în chip primejdios cu sentimentul pe care îl încearcă cine se abate de la starea armonioasă și perfectă pe care omul o încearcă în paradis, și că această melancolie „*nigra et amara*” este dată de suflarea șarpelui și de insinuarea diavolului. Idee împărtășită și de necredincioși la fel de înțelepți, pentru că mi-au căzut sub ochi rîndurile atribuite lui Abu Bakr-Muhammad

Ibn Zaka-riya ar-Razi, care într-o *Liber continens* asemuia melancolia de dragoste cu licanthropia, care-l împinge pe cel atins de ea să se poarte ca un lup. Descrierea lui m-a strâns ca o gheară de gît: mai întii îndrăgostiții apar schimbați în trăsăturile lor trupești, vederea le slăbește, ochii li se adîncesc și-și pierd lacrimile, încet-încet limba li se usucă și pe ea se ivesc niște bășicuțe, tot corpul le e uscat și suferă neîncetat de sete; ajunși astfel, își petrec ziua întinși cu fața în jos, pe față și pe fluierile picioarelor li se ivesc niște semne ca mușcăturile de cîini și, în sfîrșit, noaptea rătăcesc prin cimitire ca lupii.

În sfîrșit, nu am mai avut îndoieli asupra disperării stării mele cînd am văzut citatele strălucitului Avicenna, în care dragostea este denumită drept un gînd neînterupt, de natură melancolică și ia naștere prin gîndirea neistovită la trăsăturile, gesturile sau purtările unei persoane de celălalt sex (cu cîtă fidelă autenticitate reprezentase Avicenna cazul meu !): ea nu apare ca o boală, dar devine boală cînd, nefiind mulțumită, se transformă în gînd obsedant (și de ce oare mă simțeam obsedat eu care, Dumnezeu să mă ierte, fusesem din cale-afară de mulțumit ? Sau poate că ceea ce se petrecuse în noaptea trecută nu era mulțumire în dragoste ? Dar atunci

324

cum se mulțumește această boală?), și ca urmare se capătă o mișcare neostenită a genelor, o respirație neregulată, acum plîngi, acum rîzi, și pulsul bate (și într-adevăr că și al meu bătea și respirația mi se întretăia în timp ce citeam rîndurile acelea!). Avicenna sfătuia să se urmeze o metodă fără de greș, pe care o propusese și Gallenus pentru a descoperi de cine s-a îndrăgostit cineva: să ții mîna pe pulsul bolnavului și să rostești multe nume de persoane de celălalt sex, pînă ce se constată la ce nume ritmul pulsului se accelerează; și eu mă temeam că pe neașteptate avea să intre maestrul meu, să-mi apuce brațul și să-mi spioneze în pulsația vinelor secretul meu, fapt de care m-aș fi rușinat foarte... Oh, Doamne, Avicenna propunea, ca leac, să-i unească pe cei doi amanți prin nuntire, și răul s-ar fi tămăduit. Se vedea limpede că era un necredincios, deși iscusit, pentru că nu ținea seama de situația unui novice benedictin, condamnat deci să nu se tămăduiască niciodată — sau mai bine zis care a fost consacrat, prin propria sa alegere, sau prin hotărîrea în taină a părinților săi, să nu se îmbolnăvească niciodată. Din fericire, Avicenna, deși poate că nu se gîndea la ordinul cluniacens, ținea seama de cazul îndrăgostiților ce nu se puteau lua ca soți, și sfătuia ca leac

desăvârșit băile calde (oare Berengario voise să se lecuiască de boala lui de dragoste pentru Adelmo cel dispărut ? Dar se poate suferi oare de rău de dragoste pentru o făptură de același sex, sau aceea nu era decît o desfrînare animalică? Și poate că nu era animalică desfrînarea mea din noaptea trecută? Nu, desigur că nu, îmi spuneam imediat, era mult prea plăcută - și numaidecît după asta : greșești, Adso, aceea a fost nălucire de-a diavolului, era foarte animalică, și dacă ai păcătuit fiind animal, păcătuiești și acum și mai tare, nevoind să te căiești!). Dar după aceea am mai citit și că, tot după părerea lui Avicenna, mai erau totuși și alte mijloace: de exemplu, să te folosești de prezența unor femei bătrîne și pricepute care să-și petreacă timpul bătăcărind-o pe iubită -și se pare că femeile bătrîne sînt mai pricepute decît bărbații în nevoi din acestea. Poate că aceasta era soluția, dar în abație nu puteam găsi femei bătrîne (adevărul e că nici tinere nu erau), și deci ar fi trebuit să-i cer vreunui călugăr să-mi vorbească de rău pe fata aceea, dar cui ? Și apoi, putea un călugăr să cunoască bine femeile cum le cunoștea o femeie bătrînă și flecară ? Ultima soluție propusă de sarazin era de-a dreptul nerușinată, pentru că ea susținea ca iubitul nefericit să se împreune cu multe slave, lucru foarte greu de făcut Pentru un călugăr. în sfîrșit, îmi spuneam, cum se poate

325

tămădui de boala de dragoste un tînăr călugăr? Nu exista chiar nici o scăpare pentru el ? Poate că trebuia să mă slujesc de ajutorul lui Severino și al ierburilor sale ? într-adevăr, am găsit un fragment din Arnaldo din Villanova, autor pe care îl mai auzisem pomenit, și cu multă prețuire, de către Guglielmo, care spunea că boala din dragoste lua naștere dintr-o abundență de umori și de aer, cînd adică organismul omului are prea multă umiditate și căldură, ținînd seama că sîngele (care produce sămînța generativă), crescînd din preaplin, dă preaplin de sămînță, o *complexio venerea*, și o dorință nestrămutată de unire dintre bărbat și femeie. Există o virtute estimativă situată în partea dorsală a ventriculului mijlociu al encefalului (ce-i asta? m-am întrebat), al cărui rost este să prindă intențiile nesensibile care se află în obiectele sensibile captate de simțuri, și cînd dorința pentru obiectul perceput de simțuri devine foarte puternică, iată că facultatea estimativă este tulburată și se hrănește doar cu fantasma persoanei iubite; atunci se verifică o aprindere a întregii inimi și a corpului, tristețea lăsînd locul bucuriei și invers, deoarece căldura (care în momentele de

disperare coboară în părțile cele mai adânci ale corpului și îngheață epiderma) în momentele de bucurie urcă la suprafață și aprinde fața. Leacul propus de Arnaldo constă în a încerca să pierzi încrederea și speranța de a ajunge la obiectul iubit, așa încît gîndul să se îndepărteze.

Dar atunci sînt vindecat, sau pe cale de-a fi vindecat, mi-am spus, pentru că am puțină, sau poate chiar nici o nădejde de a revedea obiectul gîndurilor mele, și dacă l-aș vedea ca să-l ajung, și dacă aș ajunge să-l posed din nou, și dacă l-aș poseda iar, ca să-l țin alături de mine, atît din cauza stării mele de monah, cît și a datoriilor care mi-au fost impuse de rangul familiei mele... Sînt mîntuit, mi-am spus, am închis fasciculul și mi-am revenit, tocmai cînd Guglielmo intra în încăpere. Am reluat cu el călătoria prin labirintul acum dezvăluit (după cum am spus deja) și pentru moment am dat uitării obsesia mea.

Cum se va vedea, aveam s-o regăsesc după scurtă vreme, dar în împrejurări (oh, Doamne !) cu totul deosebite.

326

Ziua a patra **Noaptea**

în care Salvatore este descoperit, din nenorocire, de Bernardo Gui, fata iubită de Adso e luată drept vrăjitoare și toți se duc la culcare mai nefericiți și mai îngrijorați decît înainte

Tocmai coboram în refector, cînd am auzit strigăte și am văzut niște lumini slabe pîlpîind dinspre bucătărie. Guglielmo a stins brusc felinarul. Mergînd pe lîngă pereți, ne-am apropiat de ușa care da în bucătărie și am auzit că zgomotul venea de-afară, de parcă ușa ar fi fost deschisă. Apoi glasurile și luminile s-au depărtat și cineva a închis ușa cu putere. Era o mare clocotire care părea să premeargă ceva neplăcut. Am trecut din nou în mare grabă prin osuar, ne-am făcut din nou apariția în biserică goală, am ieșit tot prin portalul de miazăzi și am zărit o învîlvorare de torțe în incinta mănăstirii.

Ne-am apropiat și în învălmășeală părea că veniserăm și noi în grabă la fața locului, împreună cu alții, ieșiți fie din dormitor, fie din casa pelerinilor. I-am văzut pe arcași ținîndu-l zdravăn pe Salvatore, alb ca albul din ochii lui, și o femeie care plîngea. Am simțit cum mi se strînge inima; era ea, fata inimii mele. De cum m-a văzut, m-a recunoscut și mi-a aruncat o privire rugătoare și disperată. M-am simțit gata să mă arunc și s-o eliberez, dar Guglielmo m-a ținut, șoptindu-mi dojeni deloc afectuoase.

Călugării și oaspeții dădeau acuma fuga din toate părțile.

A venit Abatele, a venit Bernardo Gui, căruia căpitanul arcașilor i-a dat un scurt raport. Iată ce se petrecuse.

Din porunca inchiuzitorului, ei patrulau în timpul nopții peste tot, avînd mai ales în vedere calea care mergea de la portal la intrarea în biserică, zona grădinilor de zarzavat și fațada Edificiului (de ce ? m-am întreat, și am înțeles: era limpede, pentru că Bernardo adunase de la servitori și de la bucătari tot felul de vorbe despre unele mișcări de noapte,

327

poate fără să știe cine se făcea vinovat de asta, care se petreceau între locul din afara incintei și bucătăriei, și cine știe dacă smintitul de Salvatore, cum îmi vorbise mie despre planurile sale, nu mai vorbise și la bucătărie sau la grajduri cu vreun nenorocit care, înspăimîntat de interogatoriul de după-amiază, îi dăduse de ciugulit vorbele astea lui Bernardo). Umblînd și pîndind prin întuneric și ceață, arcașii îl descoperiseră în cele din urmă pe Salvatore, în tovărășia femeii, în timp ce-și făceau de lucru la ușa bucătăriei.

— O femeie în acest loc sfînt, și cu un călugăr! a spus cu asprime Bernardo, adresîndu-se Abatelui. Magnifice senior, a urmat el, dacă ar fi vorba numai de violarea harului castității, pedeapsa acestui om ar cădea în jurisdicția domniei voastre. Dar întrucît nu știu încă dacă manevrele acestor doi nefericiți nu au nimic de-a face cu viața tuturor oaspeților, trebuie mai întîi să facem lumină în privința acestei taine. Și acum vorbesc cu tine, mizerabile, și-i smulgea de la pieptul lui Salvatore legătura ce se vedea și pe care călugărul vrea s-o dosească. Ce ai aici înăuntru ?

Eu știam ce avea : un cuțit, o pisică neagră care, de cum a fost desfăcută legătura, a fugit mieunînd furioasă, și două ouă, acum sparte și amestecate, care au părut tuturor sînge, sau fiere galbenă, sau altă materie scîrboasă. Salvatore se pregătea să intre în bucătărie, să omoare pisica și să-i scoată ochii, și cine știe cu ce făgăduieli o înduplecase pe fată să-l urmeze. Cu ce făgăduieli, am aflat numaidecît. Arcașii au căutat-o pe fată, printre rîsete răutăcioase și cuvinte nerușinate, și au găsit la ea un cocoșel mort, tocmai bun de jumulit. Nenorocirea a vrut ca noaptea, în care toate pisicile sînt negre, cocoșelul să pară și el negru ca pisica. Eu m-am gîndit, în schimb, că nu era nevoie de mai mult ca s-o atragă pe biata fată care noaptea trecută părăsise (de dragul meu !) prețioasa ei inimă de bou...

— Ah, ah, a exclamat Bernardo pe un ton foarte grav, pisică și cocoș negru... Dar eu îi cunosc pe blestemații ăștia... L-a zărit pe Guglielmo printre străini. Nu-i cunoașteți și dumneavoastră, frate Guglielmo? Nu ați fost inchizitor, acum trei ani, la Kilkenny, unde fata aceea avea legături cu un diavol care-i apărea sub forma unei pisici negre ?

Mi s-a părut că maestrul meu tăcea din lașitate. L-am apucat de mîneacă, l-am scuturat, i-am șoptit disperat:

— Dar spuneți-i că l-a luat ca să-l mănînce...

El s-a eliberat din strînsoarea mea și s-a întors, cu buna creștere, spre Bernardo.

328

— Nu cred ca domnia ta să aibă nevoie de vechile mele experiențe, ca să ajungă la propriile sale concluzii, i-a spus.

— Oh, nu, sînt mărturii cu prea multă autoritate, a zîmbit Bernardo. Etienne de Bourbon povestește în tratatul său despre cele șapte daruri ale Duhului Sfînt că Sfîntul Dominic, după ce predicase la Fanjeaux împotriva ereticilor, le-a spus anumitor femei că aveau să vadă pe cine slujiseră pînă atunci. Și deodată a sărit în mijlocul lor o pisică înfricoșătoare, de mărimea unui cîine mare, cu ochii mari și aprinși, limba sîngerîndă care-i ajungea pînă la ombilic, coada scurtă și ridicată în sus, așa că oricum se învîrtea animalul arăta nerușinarea dosului său, mai murdar decît oricare altele, cum se cuvine aceluiaș anuș pe care mulți devotați ai diavolului, nu în ultimul rînd cavalerii templieri, au obișnuit întotdeauna să-l sărute în cursul reuniunilor lor. Și după ce s-a învîrtit pe lîngă femeii timp de o oră, pisica a sărit pe funia clopotului și s-a cățărat pe ea, lăsînd în urmă resturile ei puturoase. Și oare nu pisica este animalul iubit de catari care, după Alano delle Isole, se numesc așa tocmai de la *catus*, pentru că îi pupă fundul acestei bestii, socotind-o incarnarea lui Lucifer? Și obiceiul acesta scîrbavnic nu este arătat și de către Guglielmo d'Alvernia în *De legibus* ? Și Albert cel Mare nu spunea că pisicile sînt diavoli printre oameni ? Și nu ne dovedește venerabilul meu confrate Jacques Fournier că la patul de moarte al inchizitorului Geoffroy de Carcassonne au apărut două pisici negre, care nu erau altceva decît diavoli veniți să necinstească acele rămășițe pămîntești ?

Un murmur de groază a străbătut grupul de călugări, dintre care unii și-au făcut semnul sfintei cruci.

— Domnule Abate, domnule Abate, spunea între timp Bernardo cu un glas plin de virtute, poate magnificiența voastră nu știe

cum anume folosesc păcătoșii aceste instrumente! Dar eu știu foarte bine asta, o știu, Dumnezeu să ne apere ! Am văzut femei smintite, în orele cele mai întunecate din noapte, împreună cu altele de teapa lor, folosindu-se de pisici negre ca să dobîndească farmece pe care n-au putut niciodată să le dezmintă: așa că puteau să meargă de-a bușilea, ca anumite animale, și să străbată, proteguite de noapte, spații nesfîrșite, tîrînd după ele pe sclavii lor, prefăcuți în nătărăi plini de poftă... Și lor li se arăta chiar diavolul în persoană, sau cel puțin ele cred asta cu toată convingerea, sub formă de cocoș sau de alt animal negru-tăciune, și cu el se și culcă, nu mă întrebați cum. Și știu bine că prin tot felul de necromanții, nu de mult, chiar la Avignon, s-au pregătit niște băuturi și alifii cu care să se atenteze chiar la viața seniorului

329

papă, punîndu-i otravă în mîncăruri. Papa a putut să se apere de ele și să descopere otrava numai pentru că era înzestrat cu bijuterii miraculoase, în formă de limbă de șarpe, întărite cu smaralde miraculoase și cu rubine care, prin virtute dumnezeiască, slujeau să dea la iveală existența otrăvurilor în bucate! Unsprezece din limbile acestea atît de prețioase i le dăruise regele Franței, slavă cerului, și numai așa seniorul papa al nostru a putut scăpa de moarte ! Este adevărat că vrăjmașii papei au făcut și mai mult, și toți știu ce s-a aflat de la ereticul Bernard Delicieux, arestat acum zece ani: în casa lui au fost găsite cărți de magie neagră însemnate chiar la paginile cele mai spurcate, cu toate sfaturile trebuincioase pentru a se face figuri de ceară cu care să se vatemă dușmanii. Și, să ne credeți, în casa lui s-au găsit figuri care reprezentau, cu o măiestrie admirabilă, chiar imaginea papei, cu cerculețe roșii pe la părțile vitale, și toți știu că asemenea figuri, agățate de o sfoară, sînt puse în fața unei oglinzi și apoi se lovesc cercu-lețele vitale cu niște andrele și... Oh, dar de ce stăruie eu asupra acestor mizerii dezgustătoare? Papa însuși a vorbit despre ele și le-a descris, condamnîndu-le, chiar anul trecut, în constituția sa *Super illius specula* ! Și nădăjduiesc că aveți o copie din ea în această bibliotecă bogată a dumneavoastră, ca să vă gîndiți cum se cuvine la ea...

— O avem, o avem, a întărit cu însuflețire Abatele, foarte tulburat.

— Foarte bine, a spus la urmă Bernardo. Atunci faptul mi se pare limpede. Un călugăr sedus, o vrăjitoare și niște ritualuri care, din fericire, nu au avut loc. Cu ce scopuri ? Este ceea ce vom afla, și

doresc să răpesc câteva ceasuri somnului ca s-o aflăm.

Magnificența voastră este bună să-mi puneți la dispoziție un loc în care omul ăsta să fie pus la popreală ?

— Avem chilii la subsolul atelierului de fierărie, a spus Abatele, care, din fericire, ne folosesc atît de rar și sînt goale de ani de zile.

— Din fericire sau din nefericire, a observat Bernardo. Și a poruncit arcașilor să ceară să li se arate drumul și să-i ducă în două chilii deosebite pe cei doi prinși; și să-l lege pe bărbat de vreun inel fixat în zid, în așa chip încît el să poată coborî în scurtă vreme să-l interogheze, privindu-l drept în față. În privința fetei, a mai spus, ceea ce fusese era limpede, și nu merita osteneala s-o mai supună la întrebări în noaptea aceea. Alte probe aveau s-o aștepte înainte de a fi arsă ca vrăjitoare. Și, dacă era vrăjitoare, nu avea să vorbească prea lesne. Dar călugărul, poate, era încă în stare să se căiască (și-l privea pe Salvatore, care tremura, ca și cum ar fi vrut să-l facă sa

330

înțeleagă că-i mai oferea o porțiță de ieșire), spunînd adevărul și, a mai zis el, spunînd cine îi era complice.

Cei doi au fost tîrîți de-acolo, unul tăcut și pierdut, aproape cuprins de febră, cealaltă, plîngînd, se zvîrcolea și țipa ca un animal dus la tăiere. Dar nici Bernardo, nici arcașii, nici chiar eu nu înțelegeam ce spunea în limba ei de țarancă. Și cu toate că vorbea atîta, părea mută. Există unele cuvinte care dau putere, altele care sporesc neputința, și de felul acestora din urmă sînt cuvintele necioplite ale oamenilor simpli, cărora Dumnezeu nu le-a îngăduit să se exprime în limba universală a științei și a puterii. încă o dată m-am simțit îndemnat să mă duc după ea, încă o dată Guglielmo, foarte întunecat la față, m-a ținut:

— Stai pe loc, prostule, a spus, fata e pierdută, e carne de ars pe rug.

în timp ce urmăream încremenit scena, într-o învălmășeală de gînduri ce se ciocneau unul de altul, privind-o stăruitor pe fată, m-am simțit bătut pe spate. Nu știu de ce, dar înainte de a mă întoarce, am recunoscut mîna lui Ubertino:

— O privești pe vrăjitoare, nu-i așa? Și știam că nu putea ști de întîmplarea mea, dar vorbea totuși așa numai pentru că prinsese, cu pătrunderea sa nemaipomenită a slăbiciunilor omenești, stăruința privirii mele.

— Nu... m-am ferit eu, n-o privesc... sau, poate c-o privesc, dar nu e vrăjitoare... nu știm asta, poate că e nevinovată...

— O privești pentru că e frumoasă. E frumoasă, nu-i așa ? m-a

întrebat cu o nemaipomenită căldură, strângîndu-mi brațul. Dacă o privești pentru că e frumoasă, și ești tulburat de asta (dar știu că ești tulburat, pentru că păcatul de care e bănuită ți-o face și mai fermecătoare), dacă o privești și simți că-ți trezește dorința, înseamnă că tocmai de aceea e o vrăjitoare. Păzește-te, fiul meu... Frumusețea trupului se mărginește la piele. Dacă bărbații ar vedea ceea ce se află sub piele, așa cum se întîmplă cu linxul din Beotia, s-ar scutura îngroziți de vederea femeii. Toată grația aceea este făcută numai din mucozități și din sînge, din umori și din bilă. Dacă te gîndești la ceea ce se ascunde în nări, în gură și în burtă, n-ai să găsești decît murdărie. Și dacă ți-e silă să atingi mucul sau fecala cu vîrfurile degetului, cum să mai dorești să îmbrățișezi toată punga care conține fecalele ?

Am simțit o icnitură de greață. Nu voiam să mai ascult vorbele acelea. Mi-a venit în ajutor maestrul meu, care auzise. S-a apropiat dintr-o dată de Ubertino, l-a apucat de braț și i l-a desprins de al meu.

331

— Ajunge, Ubertino, a spus. Fata aceea va fi torturată în curînd, deci dată rugului. Va ajunge exact cum spui tu, mucii sînge, umori și bilă. Dar tocmai semenii noștri vor fi cei care să scoțoască sub pielea ei ceea ce Domnul Dumnezeu a vrut să fie acoperit cu podoaba pielii aceleia. Și din punct de vedere al materiei prime, tu nu ești mai bun decît ea. Lasă băiatul în pace. Ubertino s-a tulburat.

— Poate că am greșit, a șoptit. Fără îndoială că am greșit. Ce altceva poate face un păcătos ?

Acum toți se înapoiau la chiliile lor, discutînd despre cele întîmplate. Guglielmo a stat puțin de vorbă cu Michele și cu ceilalți minoriți, care-i cereau părerea.

— Bernardo are acum în mîină un argument, chiar dacă este nesigur. În abație foiesc necromanți care fac aceleași lucruri care s-au făcut împotriva papei la Avignon. Desigur, nu e o dovadă, și în primă instanță nu poate fi folosită pentru a împiedica întîlnirea de mîine. În noaptea aceasta va încerca să-i smulgă nenorocitului aceluia vreo altă informație, de care, sînt sigur de asta, nu se va folosi numai decît mîine dimineață. O va ține ascunsă, îi va fi de ajutor mai tîrziu, pentru a tulbura curgerea discuțiilor, dacă vor lua cumva vreo cale care să nu-i convină.

— Va putea să-l facă să spună ceva de care să se slujească împotriva noastră? l-a întrebat Michele din Cesena.

Guglielmo căzu pe gînduri:

— Să nădăjduim că nu, a spus.

Mi-am dat seama că dacă Salvatore îi spunea lui Bernardo ceea ce ne spusese nouă, asupra trecutului său și al chelarului, și dacă făcea cumva vreo aluzie la legătura dintre ei și Ubertino, oricât de slabă ar fi fost această legătură, s-ar fi creat o situație foarte încurcată.

— în orice caz, să vedem ce-o să se întâmple, a spus Guglielmo cu seninătate. Pe de altă parte, Michele, totul e hotărât mai dinainte. Dar tu vrei să ți se facă dovada.

— Vreau, a spus Michele, și Atotputernicul mă va ajuta. Fie ca sfântul nostru să fie mijlocitorul nostru al tuturor.

— Amin, au spus cu toții.

— Dar nu s-a spus asta, a fost comentariul cam necuviincios al lui Guglielmo. Sfântul Francisc ar putea să se afle pe undeva, în așteptarea judecății, fără să-l vadă pe Dumnezeu față-n față.

— Blestemat să fie ereticul Ioan, l-am auzit bombănind pe messer Girolamo, în vreme ce fiecare se întorcea la patul lui. Dacă acum ne ia și ajutorul sfinților, unde o să sfârșim noi, bieții păcătoși?

Ziua a cincea

332

cum sîngi să se fie ai mate U

Ce a A

întîr ceila

este

lucru

nu e

a în

să-i

care

dimi

pent

cale

împi G

IN

ceea și d ÎJbe crea

Gug

hota

Fie

C10S

und față

mes Dac biet

332

Ziua a cincea *Prima*

în care are loc o fraternă discuție despre sărăcia lui Iisus

Cu inima chinuită de nenumăratele spaime, după scena din noaptea ce trecuse, m-am sculat în dimineața celei de-a cincea zile tocmai când suna de *prima*; Guglielmo m-a zgâlțit cu putere, atrăgându-mi atenția că în scurtă vreme aveau să se întrunească cele două legații. Am privit afară prin fereastra chiliei și n-am văzut nimic. Ceața din ziua trecută se făcuse o pătură lăptoasă care se lăsase în liniște peste platou.

De cum am ieșit, am văzut abația cum n-o mai văzusem niciodată pînă atunci; numai cîteva construcții mai mari, biserica, Edificiul, sala capitulară abia se zăreau la distanță, dar imprecise, umbre printre umbre, iar restul clădirilor se puteau vedea doar de la cîteva pași. Părea că formele lucrurilor și animalelor se iveau pe neașteptate din nimic; oamenii păreau să se întrupeze din ceață, mai întîi cenușii ca fantomele, apoi încet-încet și cu greu se puteau recunoaște.

Născut în țările nordice, nu eram neobișnuit cu toate astea, care în alte împrejurări mi-ar fi amintit cu oarecare dulceață de plaiul și de castelul unde mă născusem. Dar în dimineața aceea condițiile atmosferice mi s-au părut dureros de înfrățite cu starea inimii mele, și sentimentul de tristețe cu care mă sculasem s-a întetit pe măsură ce mă grăbeam spre sala capitulară.

La cîteva pași de clădire l-am văzut pe Bernardo Gui care se despărțea de o altă persoană pe care la început nu am recunoscut-o. Cum însă după aceea a trecut pe lîngă noi, mi-am dat seama că era Malachia. Se uita în jur ca unul care nu trebuie văzut în vreme ce comite o fărădelege; dar am mai spus că expresia acestui om are prin natura sa ceva din aerul celui care ascunde, sau încearcă să ascundă, o taină de nemărturisit.

335

Nu m-a recunoscut și s-a îndepărtat. Eu, împins de curiozitate, l-am urmărit pe Bernardo Gui și l-am văzut că își arunca ochii pe niște hîrtii pe care poate că i le dăduse Malachia.

În pragul sălii de adunare l-a chemat cu un gest al capului pe șeful arcașilor, care sta pe-aproape, și i-a șoptit ceva. Apoi a intrat. M-am luat după el.

Era pentru prima dată cînd puneam piciorul în locul acela, care de afară era de proporții modeste și avea linii severe; mi-am dat seama că fusese reconstruit mai de curînd pe rămășițele unei biserici abațiale primitive, poate distrusă în parte de un incendiu.

Intrînd din afară, treceai pe sub un portal făcut după moda cea nouă, cu arcul ogival, fără podoabe și avînd deasupra o rozetă. Dar înăuntru dădeai de un atrium refăcut după vestigiile unui nartex străvechi. În fața lui se ridica un alt portal, cu arcul după moda veche și timpanul în semilună cu sculpturi încîntătoare. Trebuie să fi fost portalul bisericii dispărute.

Sculpturile timpanului erau foarte frumoase, dar mai puțin neliniștitoare decît cele ale bisericii noi. Și aici timpanul era dominat de un Christos pe tron; dar alături de el, în tot felul de poziții și cu tot felul de obiecte în mîini, ședeau cei doisprezece apostoli, care primiseră împuternicirea de la el să se ducă în lume și să evanghelizeze popoarele. Deasupra capului lui Christos, într-un arc împărțit în douăsprezece panouri, și sub picioarele lui Christos, într-un șir neîntrerupt de figuri, erau reprezentate popoarele lumii, menite să primească Buna-Vestire. I-am recunoscut după costume pe evrei, pe cappadochieni, pe arabi, pe indieni, pe frigieni, pe armeni, pe sciți, pe romani. Dar, amestecați printre ei, în treizeci de medalioane așezate în arc deasupra arcului celor douăsprezece panouri, stau locuitorii lumilor necunoscute, despre care abia dacă aminteau *Fiziologul* și povestirile nesigure ale călătorilor. Mulți dintre ei mi-au apărut ca necunoscuți, pe alții i-am recunoscut: de exemplu, monștrii cu șase degete la mîină, faunii zămisliți din viermii care se formează între scoarța și pulpa copacilor, sirenele cu coadă solzoasă, care-i farmecă pe marinari, etiopienii cu trupul negru de tot care se apără de dogoarea razelor de soare săpînd caverne pe sub pămînt, onocentaurii, oameni pînă la ombilic și în jos măgari, ciclopul numai cu un ochi de mărimea unui scut, Scilla cu capul și pieptul de fată, burta de lupoaică și coada de delfin, oamenii păroși din India care trăiesc în mlaștini și pe fluviul Epigmaride, chinocefalii, care nu pot spune o vorbă fără să se

336

oprească și să latre, sciapozii, care aleargă foarte repede pe singurul lor picior, și cînd vor să se adăpostească de soare se întind și-și desfac piciorul lor mare ca o umbrelă, astomații din Grecia, lipsiți de gură, care respiră pe nări și trăiesc numai cu aer, femeile bărboase din Armenia, pigmeii, epi-stigii, pe care unii îi numesc blemi, care se nasc fără cap, cu gura pe burtă și ochii pe umăr, femeile monstruoase din Marea Roșie, înalte de douăsprezece picioare, cu părul care le ajungea la călcîie, cu coadă bovină la capătul spinării și copite de cămilă, pe cei cu labelle picioarelor întoarse la spate, încît cine îi urmărește

privindu-le urmele ajunge întotdeauna de unde vin, nu unde se duc, și apoi oamenii cu trei capete, cei cu ochii strălucind ca niște lămpi și monștrii din insula Circe, corpuri omenești și grumaji de mai multe animale.

Aceste minuni, precum și altele, erau sculptate pe portalul acela. Dar nici una dintre ele nu provoca spaimă pentru că nu aveau rostul să arate răul de pe lumea aceasta, sau chinurile din infern, ci erau martorele faptului că Buna-Vestire ajunsese prin întreaga lume cunoscută și se pregătea să se întindă și peste cea necunoscută, pentru care portalul era o fericită făgăduială de bună înțelegere, de răspîndire peste tot a cuvîntului lui Christos, de luminoasă ecumenie.

Bună prevestire, mi-am spus, pentru întâlnirea care se va desfășura dincolo de pragul acesta, unde oameni învrăjbiți unii cu alții din pricina unor potrivnice înțelegeri a Evangheliei poate se vor regăsi astăzi ca să înlătore neînțelegerile dintre ei. Și mi-am spus că eram un biet păcătos vătîndu-mă pentru întâmplările mele proprii, în timp ce stau să se petreacă evenimente de-o atît de mare însemnătate pentru istoria creștinătății. Am pus alături puținătatea necazurilor mele de făgăduială de pace și de seninătate sigilată în piatra timpanului. I-am cerut iertare lui Dumnezeu pentru slăbiciunea mea, și plin de seninătate am trecut pragul.

Nici n-am intrat bine că i-am și văzut adunați pe toți membrii amînduror legații, așezați față-n față pe un șir de jilțuri aranjate în hemiciclu, cele două tabere fiind despărțite de o masă la care ședeau Abatele și cardinalul Bertrando.

Guglielmo, pe care l-am urmat ca să iau note, m-a pus în Partea minorităților, unde ședeau Michele cu ai lui și alți franciscani de la curtea din Avignon; deoarece întâlnirea nu trebuia să apară ca un duel între italieni și francezi, ci o dispută între susținătorii regulii franciscane și criticii lor, uniți cu toții de o sfîntă și catolică credință față de curtea pontificală.

337

Cu Michele din Cesena stau fratele Arnaldo din Aquitania fratele Ugo din Novocastro și fratele Guglielmo Alnwick, care luaseră parte la capitulul din Perugia, apoi episcopul din Caffa și Berengario Talloni, Bonagrazia din Bergamo și alți minoriți de la curtea avignoneză. De cealaltă parte ședeau Lorenzo Decoalcone, bacalaureat din Avignon, episcopul de Padova și Jean d'Anneaux, doctor în teologie la Paris. Alături de Bernardo Gui, tăcut și serios, era dominicanul Jean de Baune, pe care în Italia îl

numeau Giovanni Dalbena. Acesta, mi-a spus Guglielmo, fusese cu mulți ani înainte inchișitor la Norbona, unde judecase mulți beghini și pințochieri; dar cum învinuise de erezie chiar o idee, privitoare la sărăcia lui Christos, se ridicase împotriva lui Berengario Talloni, lector în mănăstirea din acel oraș, cerînd ajutor papei. Pe atunci Ioan era încă nesigur în problema aceasta, și-i poftise pe amîndoi la curte ca să discute fără să ajungă la o concluzie. Așa încît, puțin după aceea, franciscanii luaseră poziție, după cum am mai spus, la capitulul de la Perugia. În sfîrșit, din partea avignonezilor mai erau și alții, printre care episcopul de Alborea.

Ședința a fost deschisă de către Abbone, care a socotit potrivit să amintească pe scurt faptele cele mai proaspete. A reamintit că în anul de la Christos 1322, la capitulul general al fraților minoriți, ce s-a adunat la Perugia sub conducerea lui Michele din Cesena, se hotărîse, cu matură și înțeleaptă chibzuință, că Domnul Christos, ca să dea o pildă de viață fără cusur, și apostolii ca să se supună învățăturilor sale, nu avuseseră niciodată împreună nici un fel de lucru, fie din motive de proprietate sau de stăpînire, și că adevărul acesta era obiect de credință sănătoasă și catolică, cum reieșea limpede din diferite citate din cărțile canonice. Drept pentru care era virtuoaasă și sfîntă renunțarea la proprietatea tuturor lucrurilor, și că față de această regulă de sfințenie s-au supus primii ctitori ai Bisericii militante. Că la acest adevăr se supusese, în 1312, conciliul de la Viena, și că însuși papa Ioan, în 1317, în constituția asupra călugărilor minoriți care începe cu *Quorundam exigit*, socotise hotărîrile aceluia conciliu ca fiind date cu sfințenie, lucide, bine chibzuite și mature. Prin urmare, capitulul perugin, socotind că ceea ce Sfîntul Scaun aprobase întotdeauna prin doctrină sfîntă, trebuia întotdeauna socotit ca acceptat, și în nici un fel să nu se abată de la această aprobare, prin iscălitura maștrilor în teologie sacră, precum fratele Guglielmo din Englitera, fratele Enrico din Alemania, fratele Arnaldo din Acvitania, conducători de

338

provincii și miniștri, precum și cu sigiliul fratelui Niccolao, ministrul Franței, al fratelui Guglielmo Bloc, bacalaureat, al ministrului general și al celor patru ministere provinciale, al fratelui Tommaso din Bologna, al fratelui Pietro din provincia San Francesco, al fratelui Fernando din Castello și al fratelui Simone din Turonia. Cu toate acestea, a spus Abbone mai departe, anul următor papa dădea decretala *Ad conditorem canonum*, împotriva

căreia s-a ridicat fratele Bonagrazia din Bergamo, socotind-o potrivnică intereselor ordinului său. Atunci papa desprinsese decretala aceea de pe ușa bisericii mari din Avignon, unde fusese agățată, și o schimbase în mai multe puncte. Dar în realitate o făcuse și mai aspră, dovadă că urmarea imediată a fost că fratele Bonagrazia a fost ținut închis un an. Și nu putea fi nici o îndoială în ceea ce privește severitatea pontifului, deoarece în același an dădea binecunoscuta acum *Cum inter nonnullos*, în care se condamnau întru totul tezele capitulului de la Perugia.

La acest punct, întrerupându-l cu iscusință pe Abbone, a vorbit cardinalul Bertrando și a spus că trebuia amintit cum, ca să încurce lucrurile și ca să-l mînie pe pontif, se amestecase în 1324 Ludovic de Bavaria, cu declarația de la Sachsenhausen, unde se împărțeau, fără nici un motiv bine întemeiat, tezele de la Perugia (și nici nu se înțelegea, a observat Bertrando cu un zîmbet subțire, de ce oare împăratul aclama cu entuziasm o sărăcie pe care el n-o împărțea cîtuși de puțin), ridi-cîndu-se împotriva lui messer papa, numindu-l *inimicus pacis* și spunînd că era gata să dea naștere la scandaluri și la neorîn-duială, și socotindu-l, în sfîrșit, eretic, ba chiar ereziarh.

— Nu chiar așa, a încercat să-l domolească Abbone.

— Ba în substanță așa, a spus apăsător Bertrando. Și a mai adăugat că tocmai pentru a abate nepotrivitul amestec al împăratului, messer papa fusese nevoit să emită decretala *Quia quorundam* și că, în sfîrșit, îl poftise cu mare hotărîre pe Michele din Cesena să se înfățișeze înaintea lui. Michele trimisese scrisori de iertăciune, zicînd că se află bolnav, lucru de care nimeni nu se îndoia, trimițînd în locul său pe fratele Giovanni Fidanza și fratele Umile Custodio din Perugia. Dar s-a întîmplat, a spus cardinalul, că guelfii din Perugia îl înștiințează pe papă că, departe de a fi bolnav, fratele Michele avea legături cu Ludovic de Bavaria. Și că în orice caz, dacă fusese ceva, trecuse, iar acum fratele Michele părea bine sănătos, și că era deci așteptat la Avignon. Era, de altfel, mai bine, admitea cardinalul, să se chibzuiască la început, cum se făcea acum, de față cu oameni cumpăniți din amîndouă părțile, ceea

339

Ce Michele avea apoi să spună papei, dat fiind că pu tuturor era pentru totdeauna acela de a nu înăspri lucrurile și să pornească o diatribă, care nu avea rost să existe între un părinte iubitor și fiii săi credincioși, care pînă atunci izbucnise numai fiindcă se amestecaseră oameni din afara Bisericii împărați sau vicari ce

erau, care nu aveau nici o legătură cu problemele Sfintei Maici Biserica.

A vorbit atunci iar Abbone și a spus că, deși era om al Bisericii și abatele unui ordin căruia Biserica îi datora atât de mult (un murmur de respect și de supunere s-a ridicat din amîndouă laturile hemiciclului), nu socotea, totuși, că împăratul trebuia să rămînă străin de asemenea probleme, din multe motive pe care fratele Guglielmo din Baskerville avea să le spună mai pe urmă. Dar, mai spunea Abbone, era totuși drept ca prima parte a dezbaterii să se desfășoare între trimișii pontificali și reprezentanții acelor fii ai Sfîntului Francisc, care, prin însuși faptul de a fi venit să ia parte la această întîlnire, se dovedeau a fi fii credincioși ai pontifului. Și deci îl poftea pe fratele Michele, sau pe cineva în locul lui, să spună ce dorea să susțină la Avignon.

Michele a spus că, spre marea lui bucurie și emoție, în dimineața aceea se afla printre ei Ubertino din Casale, căruia însuși pontiful, în 1322, îi ceruse o dare de seamă întemeiată asupra problemei sărăciei. Și chiar Ubertino ar fi putut să rezume, cu luciditatea, erudiția și credința înflăcărată pe care toți i le recunoșteau, punctele principale ale celor ce erau acum, și de nezdruncinat, ideile ordinului franciscan.

Ubertino s-a sculat și, de cum a început să vorbească, am înțeles de ce trezise atîta însuflețire, și ca predicator, și ca om de curte. Înflăcărat în gest, convingător în glas, fermecător în zîmbet, clar și consecvent în gîndire, a pus stăpînire pe ascultători tot timpul cît a vorbit. A început o cercetare amănunțită și foarte doctă a motivelor care sprijineau tezele de la Perugia. A spus că, înainte de orice, trebuia să se recunoască adevărul că Iisus și apostolii lui au avut două stări, pentru că au fost prelați ai Bisericii Noului Testament și în felul acesta au posedat cît se cuvine autoritatea de a dărui și de a împărți, ca să dea săracilor și miniștrilor Bisericii, cum stă scris în capitolul al patrulea al *Faptelor Apostolilor*, și asupra acestui lucru nimeni nu discută. Dar, în al doilea rînd, Christos și apostolii trebuie să fie socotiți ca niște persoane particulare, temelie a oricărei perfecțiuni religioase, și desăvîrșiți disprețuitori ai lumii. Și în legătură cu asta stau față în față două feluri de a avea, dintre care unul este cetățenesc și lumesc, pe

340

care legile imperiale îl numesc cu vorbele *in bonis nostris*, deoarece ale noastre sînt zise acele bunuri de care avea grijă, și

care, fiindu-ne luate, avem dreptul să le cerem înapoi, pentru că una este ca în mod cetățenesc și lumesc să-ți aperi lucrul tău de cel care vrea să ți-l ia, adresîndu-te judecătorului imperial (și a spune că Iisus și apostolii au avut lucruri de felul acesta este o afirmație eretică, pentru că, așa cum spune Matei în capitolul al V-lea, celui care vrea să se certe cu tine la judecată și vrea „să-ți ia cămașa, lasă-i și mantia”, și nu spune altfel nici Luca, în capitolul al VI-lea, cuvinte cu care Christos înlătura de la sine orice posesie și stăpînire, lucru pe care-l cere cu stăruință și apostolilor săi, a se vedea mai departe Matei, capitolul al XXIV-lea, unde Petru îi spune Domnului că pentru a-l urma vor părăsi totul); dar și în alt fel se pot avea, cu toate acestea, lucrurile pămîntești, pe motiv că există și caritatea fraternă a tuturor, și în acest fel Christos și ai lui au avut bunuri din motive firești, care motive sînt numite de unii *jus poli*, adică motive firești, spre întreținerea naturii care fără prescripție umană se potrivește cu dreapta judecată; în timp ce *jus fori* este o putere care depinde de contractul uman. Înainte de asta, la prima împărțire a acestor lucruri, cît privește posesiunea, ele au fost cum sînt acum lucrurile care nu fac parte dintre bunurile cuiva și se concedes celui care le ocupă, și au fost într-un anumit sens comune tuturor oamenilor, în timp ce numai după păcat strămoșii noștri au început să-și împărtășească proprietatea lucrurilor și de atunci a început stăpînirea omenească, așa cum este cunoscută astăzi. Dar Christos și apostolii au avut lucrurile în primul fel, și așa au avut hainele și pîinile și peștii, și, cum spunea Pavel în prima epistolă către Timotei, avem de mîin-care și cu ce ne acoperi și sîntem mulțumiți. Prin care se înțelege că Christos și ai lui nu au avut aceste lucruri în posesie, ci în folosință, rămîinînd neatinsă sărăcia lor. Ceea ce a și fost recunoscut de papa Nicolae al II-lea în decretala *Exiit qui seminat*.

Dar de cealaltă parte s-a ridicat Jean d'Anneaux și a spus că pozițiile lui Ubertino i se păreau potrivnice și dreptei judecări, și dreptei interpretări a Scripturilor. Deoarece, despre bunurile pieritoare prin folosință, cum ar fi pîinea și peștii, nu se poate vorbi de simplul drept al folosinței, și nici nu se poate face uz de ele, ci abuz, tot ceea ce credincioșii aveau în comun în Biserica primitivă, cum se vede în *Faptele* doi și trei, le aveau pe baza aceluiași fel de posesiune pe care o aveau înainte de conversiune; apostolii, după pogorîrea

fără proprietate nu se extinde și asupra a ceea ce este necesar ordinului ca să trăiască, și când Petru a spus că lăsase totul, nu înțelegea prin aceasta că renunțase la proprietate • Adam a avut stăpînire și proprietate asupra lucrurilor ■ sclavul care ia bani de la stăpînul lui nu face, firește, nici uz, nici abuz de ei; cuvintele din *Exiit qui seminat* la care minorii se referă mereu și care hotărîsc că frații minori au doar uzul asupra celor de care se slujesc, fără să aibă stăpînirea și proprietatea lor, trebuie să se refere doar la lucrurile care nu se isprăvesc prin uz și, într-adevăr, dacă *Exiit* ar cuprinde bunurile supuse pieirii, ar susține un lucru cu neputință; uzul de fapt nu se poate deosebi de stăpînirea juridică; orice drept uman, pe baza căruia se posedă lucruri materiale, este cuprins în legile regilor; Christos, ca om muritor, încă de pe vremea conceperii sale, a fost proprietarul tuturor lucrurilor pămînt-țești, iar ca Dumnezeu a avut de la Tatăl Său stăpînirea universală a tot ce există; a fost proprietar de veșminte, de alimente, de bani prin contribuțiile și ofertele credincioșilor, și, dacă a fost sărac, nu a fost fiindcă nu avea proprietăți, ci fiindcă nu profita de roadele lor, întrucît simpla stăpînire juridică, despărțită de încasarea beneficiilor, nu-l îmbogățește pe cel care o deține ; și, în sfîrșit, dacă totuși *Exiit* ar fi spus cu totul altceva, pontiful roman poate, în ceea ce privește credința și problemele morale, să anuleze hotărîrile antemer-gătorilor săi, ba chiar să și facă schimbări potrivnice lor.

În momentul acela s-a ridicat, aprig, fratele Girolamo, episcop în Caffa, cu barba tremurîndu-i de mînie, chiar dacă vorbele sale încercau să pară împăciuitoare. Și a început o argumentare care mi s-a părut destul de încîlcită.

— Ceea ce aș dori să-i spun sfîntului părinte, și chiar eu, care vorbesc, sînt gata să mă supun încă de pe acum dreptei sale îndreptări, dacă voi greși, deoarece cred, într-adevăr, că Ioan este vicarul lui Christos, și pentru această credință am fost luat de sarazini. Și voi începe citind un fapt amintit de un mare doctor, despre disputa care s-a iscat într-o zi între călugări despre cine a fost tatăl lui Melchisedec. Și atunci abatele Copes, întrebând despre asta, s-a scărpinat în cap și a spus : vai de tine, Copes, deoarece cauți numai ceea ce Dumnezeu nu-ți poruncește să cauți, și ești delăsător în ceea ce el îți poruncește. Iată, cum se deduce foarte clar din exemplul meu, e tot atît de limpede că Iisus Christos și Preafericita Fecioară, precum și apostolii, nu au avut nimic, nici în parte, nici în comun, după cum mai puțin limpede ar fi să recunoaștem că

Iisus a fost om și Dumnezeu în același timp, și totuși mi se pare clar că cine ar nega prima evidență, ar nega-o și pe a doua! A spus asta cu glas de biruință, și l-am văzut pe Guglielmo cum ridică ochii spre cer. Bănuiesc că socotea silogismul lui Girolamo destul de anapoda, și nu pot să nu-i dau dreptate, dar mai anapoda mi s-a părut mînioasa și contraria argumentare a lui Giovanni Dalbena, care a spus că cine afirmă ceva despre sărăcia lui Christos afirmă ceea ce se vede (sau nu se vede) cu ochiul, în timp ce în definirea umanității și divinității lui intervine credința, ceea ce însemnează că cele două propozițiuni nu pot fi puse laolaltă. În răspuns, Girolamo a fost mai tăios decît adversarul său.

— Oh, nu, dragă frate, mi se pare adevărat chiar contrariul, pentru că toate Evangheliile declară că Iisus era om, și mîncă și bea, și prin înseși minunile lui de netăgăduit era și Dumnezeu, și toate astea le-a văzut toată lumea.

— Dar și magii și ghicitorii au făcut minuni, a spus fără sclipire Dalbena.

— Da, i-a întors-o Girolamo, dar cu ajutorul artei magiei. Și tu vrei să asemeni minunile lui Christos cu arta magiei ?

Celălalt a șoptit rușinat că nu voia așa ceva.

— Da, și în sfîrșit, a urmat Girolamo, care se simțea de-acum foarte aproape de victorie, messer cardinalul din Poggetto ar vrea să socotească eretică credința în sărăcia lui Christos, cînd pe această idee se sprijină regula unui ordin precum cel franciscan, astfel încît nu există regat în care fiii săi să nu se fi dus să predice și să-și verse sîngele lor, din Maroc pînă în India ?

— Inimă preasfîntă a lui Petru Hispanul, a șoptit Guglielmo, apără-ne!

— Preaiubite frate, a vociferat atunci Dalbena, făcînd un pas înainte, vorbește despre sîngele fraților tăi, dar nu uita că tributul acesta a fost plătit și de călugări din alte ordine.

— Cu tot respectul față de signor cardinalul, a strigat Girolamo, nici un dominican n-a murit vreodată printre păgîni, în timp ce numai în vremea mea nouă minoriți au fost martirizați !...

Atunci, roșu la față, s-a ridicat episcopul dominican de Alborea.

— Atunci eu pot să dovedesc că înainte ca minoriții să fi fost în Tartaria, papa Inocențiu al VI-lea a trimis trei dominicani!

— Ah, da ? a spus în derîdere Girolamo. Ei bine, eu știu că de optzeci de ani minoriții sînt în Tartaria, și au patruzeci de

biserici în întreaga țară, în timp ce dominicanii au numai cinci locuri pe coastă, și cu toții sînt cincisprezece călugări. Și asta rezolvă problema!

— Nu rezolvă nici o problemă! a strigat cel din Alborea, pentru că acești minoriți care nasc pințochieri, cum fată căteaua căței, își atribuie totul lor, produc martiri și apoi au biserici frumoase, podoabe somptuoase și cumpără și vînd ca toți ceilalți oameni ai Bisericii!

— Nu, dragul meu messer, nu, a spus Girolamo, ei nu cumpără și nu vînd chiar ei, ci prin împuterniciți de la scaunul apostolic, și acești interpuși dețin posesiunea, în timp ce minoriții au doar uzul!

— într-adevăr? a rînjit cel de la Alborea. Și de cîte ori atunci ai vîndut tu fără împuterniciți ? Știu povestea anumitor pămînturi care...

— Dacă am făcut-o, am greșit, l-a întrerupt repezit Girolamo, nu da pe seama ordinului ceea ce a putut să facă o slăbiciune de-a mea!

— Dar, prearespectabililor frați, i-a întrerupt atunci Abbone, problema noastră nu este dacă sînt săraci minoriții, ci dacă era sărac Domnul Christos...

— Ei, bine, s-a auzit atunci din nou vocea lui Girolamo, am în privința aceasta un argument care taie mai bine decît spada.

— Sfinte Francisc, apără-i pe frații tăi... a spus Guglielmo descurajat.

— Argumentul este, a continuat Girolamo, că orientalii și grecii, mai obișnuți decît noi cu doctrina sfinților părinți, consideră sigură sărăcia lui Christos. Și dacă ereticii și schismaticii aceia susțin cu atîta claritate un adevăr atît de limpede, vrem să fim noi mai eretici și mai schismatici decît ei negîndu-l ? Dacă acești orientali ne-ar auzi pe unii dintre noi predicînd împotriva acestui adevăr, ne-ar lapida !

— Ce tot spui ? l-a luat în derîdere cel de la Alborea, atunci de ce nu-i lapidează pe dominicanii care predică tocmai împotriva acestui adevăr?

— Pe dominicani ? Dar nu i-au văzut niciodată pe acolo! Cel de la Alborea, vînat la față, a atras atenția că acest frate Girolamo fusese în Grecia poate cincisprezece ani, în timp ce el sta acolo încă din copilărie. Atunci Girolamo a spus că celălalt, Alborea, poate că fusese în Grecia, dar huzurind în palate episcopale frumoase, în timp ce el, ca franciscan, stătuse acolo nu cincisprezece, ci douăzeci și doi de ani, și că predicase în fața

împăratului de la Constantinopol. Atunci

344

Alborea, nemaivînd argumente, a încercat să depășească spațiul strimt care-l despărțea de minoriți, arătînd, cu voce ridicată și prin vorbe pe care nu cutez să le amintesc, dorința lui de a smulge barba episcopului din Caffa, de a cărui bărbăție se îndoia, și pe care, tocmai potrivit logicii răsturnate, voia să-l pedepsească, folosind barba aceea în chip de flagel. Ceilalți minoriți au dat fuga să facă o barieră de apărare a confratelui lor, avignonezii au socotit că e bine să țină partea dominicanului, și de aici a urmat (Doamne, ai milă de cei mai buni dintre fiii tăi!) o încăierare pe care în zadar Abatele și cardinalul au încercat s-o potolească. În hărmălaia ce s-a iscat, minoriții și dominicanii și-au spus unii altora vorbe foarte grele, ca și cum fiecare dintre ei ar fi fost un creștin în luptă cu sarazinii. Singurii care au rămas la locurile lor au fost de-o parte Guglielmo, iar de cealaltă Bernardo Gui. Guglielmo părea trist, iar Bernardo vesel, dacă de veselie se putea vorbi văzînd zîmbetul palid care strîngea buzele inchizitorului.

— Nu există argumente mai bune, l-am întrebat pe maestrul meu, în vreme ce Alborea se îndîrjea cu barba episcopului din Caffa, pentru a dovedi sau a nega sărăcia lui Christos ?

— Dar tu poți să afirmi amîndouă lucrurile, bunul meu Adso, a spus Guglielmo, și nu vei putea niciodată stabili, pe baza Evangheliilor, dacă Iisus socotea drept proprietatea sa, și în ce măsură, tunica pe care o purta și pe care apoi poate că o arunca atunci cînd se rupea. Și, dacă vrei, doctrina lui Toma din Aquino despre proprietate este și mai cutezătoare decît cea a noastră, a minoriților. Noi spunem: nu posedăm nimic și folosim totul. El spunea: socotiți-vă totuși posesori, pentru că dacă îi lipsește cuiva ceea ce posedăți voi, îi oferiți uzul, și din obligație, nu din milă. Dar problema nu este dacă Iisus a fost sărac, ci dacă trebuie să fie săracă Biserica. Și săracă nu însemnează atît a avea sau a nu avea un palat, ci a menține sau a renunța la dreptul de a da legi asupra lucrurilor pă-mîntești.

— Iată, deci, am spus, de ce împăratul ține atîta la discursurile minoriților asupra sărăciei.

— Chiar așa. Minoriții fac jocul împăratului împotriva papei. Dar pentru Marsilio și pentru mine jocul e dublu, și am vrea ca jocul împăratului să facă jocul nostru și să slujească ideii noastre despre guvernarea umană.

— Și asta o să spuneți cînd va trebui să vorbiți ?

— Dacă o spun, îmi împlinesc misiunea, care era de a da la ^{lveală} opiniile teologilor imperiali. Dar dac-o spun, misiunea

345

mea eşuează, pentru că eu ar fi trebuit să înlesnesc o a doua întâlnire, la Avignon, și nu cred că Ioan o să primească să mă duc eu la ei și să spun toate acestea.

— Și atunci ?

— Atunci sînt prins între două forțe potrivnice, ca un asin care nu știe din care din cei doi saci cu fîn să mănînce. Asta fiindcă timpurile nu s-au copt. Marsilio visează fără rost o schimbare care nu este cu putință, acum, și Ludovic nu este mai bun decît cei dinaintea lui, deși deocamdată rămîne singurul bastion împotriva mizerabilului de Ioan. Poate că va trebui să vorbesc, cel puțin dacă oamenii aceștia nu vor sfîrși prin a se omorî unul pe altul. În orice caz, să scrii, Adso, ca să rămîna urmă de ceea ce se întîmplă astăzi.

— Și Michele ?

— Mă tem că-și pierde timpul. Cardinalul știe că papa nu caută o mediere, Bernardo Gui știe că va trebui să zădărnicească întâlnirea; și Michele știe că se va duce la Avignon în orice caz, pentru că nu vrea ca ordinul să rupă orice legătură cu papa. Și își va pune viața în pericol.

În vreme ce vorbeam așa - și într-adevăr nu știu cum de ne puteam auzi unul pe altul - disputa ajunsese la culme. Săriseră să facă ordine arcașii, la un semn al lui Bernardo Gui, ca să nu lase cele două grupuri să se încaiere cu totul. Dar, precum asediații și asediatorii din ambele părți ale zidurilor unei fortărețe, ei își aduceau amenințări și ocări de care amintesc aici doar la întîmplare, fără să izbutesc să le atribui paternitatea și să le redau limpede, pentru că frazele nu au fost rostite pe rînd, cum s-ar fi petrecut într-o ceartă de pe la noi de-acasă, ci în felul mediteranean, una încălecînd-o pe cealaltă, ca valurile unei mări mînioase.

— Evanghelia spune că Christos avea o pungă.

— Taci din gură cu punga asta a ta pe care o pictați pînă și pe crucifixuri! Ce spui atunci că Domnul Christos, cînd era la Ierusalim, se întorcea în fiecare seară în Betania ?

— Și dacă Domnul Christos vrea el să doarmă în Betania, cine ești tu să-i abați hotărîrea ?

— Nu, țap bătrîn, Domnul Christos se întorcea în Betania pentru că n-avea bani să-și plătească găzduirea la Ierusalim.

— Țap bătrîn ești tu, Bonagrazia. Și ce mînca Domnul Christos la

Ierusalim ?

— Și tu o să spui că mîrtoaga care primește nutreț de la stăpîn ca să-și țină zilele are proprietate asupra nutrețului ?

— Vezi că-l compari pe Domnul Christos cu o mîrtoaga!••■

— Nu, tu-l compari pe Christos cu un călugăr simoniac de la curtea voastră, groapă de bălegar!

346

— Da ? Și de cîte ori Sfîntul Scaun a trebuit să se împovăreze cu procese ca să apere bunurile voastre ?

— Bunurile Bisericii, nu ale noastre. Noi le avem în uz !

— în uz ca să le mîncăți, ca să faceți cu ele biserici mărețe, cu statui de aur, ipocriților, receptacule de nedreptăți, morminte zugrăvite, cloace de viciu! Și știți bine că principiul vieții perfecte este mila, și nu sărăcia!

— Asta a spus-o mîncăciosul acela de Toma al vostru!

— Vezi mai bine de tine, păgînule. Cel căruia-i zici tu mîncăcios este un sfînt al Sfîntei Biserici Romane !

— Sfîntul sandalelor mele, canonizat de Ioan ca să le facă în ciudă franciscanilor! Papa ăsta al vostru nu poate face sfînți, pentru că e un eretic! Ba e chiar un ereziarh !

— Propozițiunea asta e grozavă, o cunoaștem noi! Este declarația fantezei din Bavaria la Sachsenhausen, pregătită de Ubertino al vostru.

— Ai grijă cum vorbești, porcule, feciorul tîrfei din Babilon sau al altor putori! Tu știi că în anul acela Ubertino nu era la împărat, ci sta chiar la Avignon, în slujba cardinalului Orsini, și papa îl trimitea ca mesager la Aragon !

— Știu, știu că făcea rugăciune de sărăcie la masa cardinalului, cum o face acum în abația cea mai bogată din peninsulă.

Ubertino, dacă nu erai tu, atunci cine i-o fi sugerat lui Ludovic să se folosească de scrierile tale ?

— E vina mea dacă Ludovic citește scrierile mele ? Firește că nu le poate citi pe ale tale, care ești un analfabet!

— Eu, analfabet ? Era oare învățat Francisc al vostru care vorbea cu gîștele ?

— Ai hulit!

— Ba tu hulești, călugăraș de butoiaș.

— Eu n-am stat niciodată cu butoiașul în față, și tu știi asta!!

— Ba stăteai cu frățiorii tăi călugărași, cînd te băgai în patul Chiarei din Montefalco!

— Trăsni-te-ar Dumnezeu! Eu eram inchizitor în vremea aceea și Chiara murise în parfum de sfîntenie.

— Chiara avea miros de sfințenie, dar tu aveai alt miros cînd cîntai *matutini* călugărițelor.

— Zi-i, zi-i așa mai departe, și mînia lui Dumnezeu o să te lovească cum o să-l lovească și pe stăpînul tău, care a dat găzduire la doi eretici, precum ostrogotul acela de Eckhart și necromantul englez căruia-i ziceți Branucerton !

— Venerabili frați, venerabili frați! strigau cardinalul Bertrando și Abatele.

347

Ziua a cincea *Tertia*

In care Severino îi vorbește lui Guglielmo despre o carte ciudată și Guglielmo le vorbește legaților despre o ciudată concepție privind guvernarea lumii

Cearta sporea tot mai mult, cînd unul dintre novicii de gardă la ușă a intrat, trecînd prin talmeș-balmeșul acela ca unul care străbate un lan bătut de grindină, și a venit să-i șoptească lui Guglielmo că Severino voia să-i vorbească de grabă. Am ieșit în nartexul aglomerat de călugări curioși care căutau să prindă, printre strigăte și zgomote, ceva din ceea ce se petrecea înăuntru. Printre primii l-am văzut pe Aymaro din Alexandria care ne-a întîmpinat cu obișnuitul rînjete de milă pentru negliobia lumii:

— Desigur că de cînd au apărut ordinele cerșetoare creștinătatea s-a făcut mai virtuoaasă, a spus.

Guglielmo l-a dat la o parte, nu fără neplăcere, și s-a îndreptat spre Severino, care ne aștepta într-un colț. Era neliniștit, voia să ne vorbească în taină, dar nu se putea găsi un loc liniștit în hărmălaia aceea. Am vrut să ieșim, dar din pragul sălii capitulare s-a ivit Michele din Cesena care-l îndemna pe Guglielmo să se întoarcă înăuntru pentru că, spunea el, cearta era pe cale să se stingă și trebuia să urmeze mai departe seria de vorbitori.

Guglielmo, împărțit între alți doi saci de fîn, l-a îndemnat pe Severino, și erboristul a încercat să vorbească fără să fie auzit de cei din preajmă:

— Berengario a fost cu siguranță la spital, înainte de a se duce la baie, a spus.

— De unde știi ?

Niște călugări s-au apropiat, stîrniți de curiozitate, să afle ce vorbim. Severino a vorbit cu voce și mai scăzută, privind în jur.

— Tu îmi spuseseseși că omul acela... trebuie să fi avut ceva cu el... Bine, am găsit ceva în laboratorul meu, amestecat printre alte cărți... o carte care nu e a mea, o carte ciudată...

348

— Aceea trebuie să fie, a spus Guglielmo, triumfător, adu-mi-o numaidecât.

— Nu pot, a spus Severino, îți spun eu după asta, am descoperit... cred că am descoperit ceva interesant... Trebuie să vii tu, trebuie să-ți arăt cartea... cu grijă...

Nu a mai spus altceva. Ne-am dat seama că, tăcut cum era de obicei, Jorge apăruse dintr-o dată lângă noi. Ținea mâinile înaintea, ca și cum, nefiind obișnuit să se miște în locul acela, căuta să-și dea seama pe unde merge. O persoană normală nu ar fi putut să audă șoaptele lui Severino, dar aflasem mai demult că auzul lui Jorge, ca acela al tuturor orbilor, era deosebit de ascuțit.

Cu toate acestea, bătrînul păru să nu fi auzit nimic. Ba chiar s-a mișcat într-o altă direcție decât a noastră, s-a lovit de unul dintre călugări și a întreb什么 ceva. În clipa aceea a apărut din nou Michele și l-a chemat pe Guglielmo să vină, și maestrul meu a luat o hotărîre:

— Te rog, i-a spus lui Severino, întoarce-te repede de unde ai venit. Închide-te înăuntru și așteaptă-mă. Tu, mi-a spus mie, ia-te după Jorge. Chiar dacă a înțeles ceva, nu cred că o să ceară cuiva să-l ducă la spital. În orice caz, să știi să-mi spui unde se duce.

A dat să se întoarcă în sală, și l-a zărit (cum l-am zărit și eu) pe Aymaro care-și făcea loc prin mulțimea celor prezenți ca să-l urmeze pe Jorge, care ieșea. Aici Guglielmo a făcut o greșală, pentru că de data asta a strigat cu voce tare, de la un capăt la celălalt al nartexului, spunîndu-i lui Severino, care se afla acum pe pragul din afară:

— Nu îngădui nimănui ca... hîrțile acelea... să se întoarcă de unde au venit!

Eu, care mă pregăteam să-l urmăresc pe Jorge, l-am văzut în clipa aceea, pitit pe după stîlpul ușii din afară, pe chelar, care auzise cuvintele lui Guglielmo și-i privea pe rînd pe maestrul meu și pe erborist, cu chipul încordat de spaimă. L-a văzut pe Severino care ieșea și s-a luat după el. Eu, din prag, mă temeam să nu-l pierd din vedere pe Jorge, care era pe punctul de a fi înghițit de ceață; dar și cei doi, în direcția opusă, erau pe punctul de a dispărea în norul acela albicios. Am socotit pe dată ce trebuia să fac. Mi se poruncise să-l urmăresc pe orb, dar pentru că se putea duce spre spital. În schimb, direcția pe care o lua, cu cel care-l întovărășea, era o alta, pentru că tocmai străbătea incinta mănăstirii și se îndrepta spre biserică sau spre Edificiu. Dimpotrivă, chelarul îl urmărea desigur pe erborist și Guglielmo

era neliniștit de

349

ceea ce s-ar fi putut petrece în laborator. De aceea eu m-am apucat să-i urmăresc pe cei doi, întrebându-mă, printre altele, unde se dusesse Aymaro, dacă nu cumva ieșise din motive cu totul deosebite de ale noastre.

Umblînd la o distanță bine cumpănită, nu-l pierdeam din ochi pe chelar, care grăbea pasul pentru că-și dăduse seama că-l urmăresc. Nu putea înțelege dacă umbra care se ținea după el eram eu, după cum nu puteam înțelege eu dacă umbra după care umblam era a lui, dar cum eu nu aveam îndoieli asupra lui, el nu avea îndoieli asupra mea.

Silindu-l să stea cu ochii pe mine, l-am împiedicat să se țină prea strîns de Severino. Așa că atunci cînd ușa spitalului a apărut în ceață, era deja închisă. Severino intrase, slavă cerului. Chelarul s-a întors încă o dată ca să se uite la mine, care stăteam acum țepăn ca un copac din grădină, apoi a părut să ia o hotărîre și a pornit-o spre bucătărie. Mi s-a părut că-mi îndeplinisem misiunea, Severino era un om cu mintea la cap, s-ar fi apărut singur fără să deschidă la nimeni. Nu aveam altceva de făcut, și mai ales muream de curiozitate să văd ce se întîmpla în sala capitulară. De aceea m-am hotărît să mă întorc să iau înseamnări. Poate că am făcut rău, ar fi trebuit să mai rămîn încă de pază, și am fi înlăturat atîtea alte nenorociri. Dar asta o știu acum, n-o știam atunci.

În timp ce intram din nou, aproape că m-am izbit de Bencio care zîmbea cu un aer complice.

— Severino a găsit ceva lăsat de Berengario, nu-i așa ?

— Ce știi tu despre asta ? i-am răspuns cu grosolănie, purtîndu-mă cu el ca și cum ar fi fost unul de aceeași vîrstă, în parte de furie, în parte din pricina chipului său tînăr, care arăta acum o răutate aproape copilărească.

— Nu sînt un prost, a răspuns Bencio. Severino dă fuga să-i spună ceva lui Guglielmo, tu veghezi ca să nu se țină nimeni după el.

— Și tu stai prea mult cu ochii pe noi, și pe Severino, am spus mîniat.

— Eu ? Sigur că sînt cu ochii pe voi. De alaltăieri nu-mi scapă din ochi nici baia, nici spitalul, și dac-aș fi putut, aș fi intrat acolo. Mi-aș da și ochii din cap să știu ce a găsit Berengario în bibliotecă.

— Tu vrei să știi prea multe lucruri, fără a avea dreptul.

— Eu sînt un învățăcel care am dreptul să știu, eu am venit de la capătul lumii ca să cunosc biblioteca și biblioteca rămîne închisă, ca și cum în ea ar fi lucruri rele și eu...

— Lasă-mă să trec, i-am spus brusc.

350

— Te las, că tot mi-ai spus ce voiam.

— Eu?

— Se vorbește și tăcînd.

— Te sfătuiesc să nu intri în spital, i-am spus.

— Nu intru, nu intru, fii liniștit. Dar nimeni nu mă poate împiedica să privesc de afară.

Nu l-am mai ascultat și am intrat. Curiosul acela nu însemna cine știe ce primejdie. M-am apropiat din nou de Guglielmo și l-am pus la curent pe scurt cu cele întîmplate. El a dat din cap în semn de aprobare, apoi mi-a făcut cu mîna să tac. Hărmălaia se potolea. Legații din amîndouă părțile schimbau acum între ei sărutul păcii. Alborea lăuda credința minoriților, Girolamo exalta caritatea predicatorilor, toți ridicau imnuri în nădejdea unei Biserici care să nu mai fie frămîntată de lupte interne. Unii dintre ei celebrau tăria, alții măsura, toți invocau justiția și cereau să se revină la buna chibzuială. Niciodată nu am văzut atîția oameni împăcați atît de sincer pentru triumful virtuților teologale și cardinale.

Dar iată că Bertrando din Poggetto îl poftea pe Guglielmo să exprime tezele teologilor imperiali. Guglielmo s-a ridicat fără prea mare plăcere: pe de o parte, își dăduse seama că întîlnirea nu era de nici un folos, pe de alta, era grăbit să plece, și cartea misterioasă îl apăsa pe suflet acum mai mult decît sortii întîlnirii. Dar era limpede că nu se putea sustrage propriei îndatoriri.

A început deci să vorbească printre multe eh-uri și oh-uri, mai mult poate decît era el obișnuit și decît era nevoie, de parcă ar fi vrut să arate că era cu totul nesigur de lucrurile pe care avea să le spună, și a început afirmînd că înțelegea foarte bine punctul de vedere al celor care vorbiseră înaintea lui, și că, pe de altă parte, aceea pe care alții o numeau doctrina teologilor imperiali nu era altceva decît o sumă de observații care nu pretindea să se impună ca singură credință adevărată.

A spus deci că, dată fiind nețărmurita bunătate pe care Dumnezeu o arătase prin crearea poporului fiilor săi, iubindu-i pe toți fără nici o deosebire, chiar din acele pagini ale *Facerii* în care încă nu era vorba de sacerdoți și de regi, ținînd seamă și că Domnul îi dăduse lui Adam și urmașilor lui puterea asupra

lucrurilor de pe acest pământ, ca să asculte de legile divine, era de bănuț că aceluiăș Dumnezeu nu îi era străină ideea că în lucrurile pămîntești poporul să fie dătătorul de legi și prima cauză, de fapt, a legii. Prin popor, a spus, ar fi fost bine să se înțeleagă totalitatea cetățenilor, dar

351

întrucît printre cetățeni trebuiau avuți în vedere și copiii, cei slabi la minte, răufăcătorii și femeile, probabil se putea ajunge în chip rațional la o definiție a poporului ca partea cea mai bună dintre cetățeni, deși el, pe moment, nu socotea de cuviință să se pronunțe despre cine aparținea acelei părți.

A tușit și a cerut iertare celor prezenți, sugerînd că în ziua aceea, neîndoielnic, atmosfera era foarte umedă, și a făcut ipoteze că felul în care poporul ar fi putut să-și exprime voința putea să fie întocmai ca o adunare generală electivă. A spus că i se părea chibzuit că o asemenea adunare putea să interpreteze, să schimbe sau să înlătore legea, pentru că, dacă cel care face legea e unul singur, el ar putea să facă rău din neștiință, sau din răutate, și a adăugat că nu era nevoie să le amintească celor de față cîte cazuri din acestea se iviseră în ultima vreme. Mi-am dat seama că cei de față, mai degrabă uluiți de cuvintele sale de mai înainte, nu puteau decît să le încuviințeze pe acestea din urmă, pentru că era limpede că fiecare se gîndea la o persoană diferită, și fiecare socotea foarte rea persoana la care se gîndea.

Bine, a urmat Guglielmo, dacă unul singur poate să facă legile rău, nu vor fi mai buni mai mulți ? Firește, a subliniat el, era vorba despre legi pămîntești, privitoare la bunul mers al lucrurilor civile. Dumnezeu îi spusese lui Adam să nu mănînce din arborele binelui și al răului, și aceea era lege divină; dar după aceea îi dăduse învoire, ce spun ?, îl încurajase să dea nume lucrurilor, și tocmai de aceea îl lăsase liber pe supusul lui de pe pământ. într-adevăr, deși unii, în timpurile noastre, spun că *nomina sunt consequentia rerum*, cartea *Facerii* este de altfel foarte limpede în această problemă : Dumnezeu i-a adus omului în față toate animalele ca să vadă cum avea să le spună, și în modul deosebit cum omul numise fiecare ființă vie, acela trebuia să fie numele ei. Și cu toate că, firește, primul om fusese înclinat să numească, în limba sa edenică, fiecare lucru și animal potrivit cu natura sa, asta nu înseamnă că el nu exercitase un soi de drept suveran în a-și închipui numele care, potrivit judecății sale, se potrivea mai bine cu natura aceea. Pentru că, într-adevăr, acum se știe că sînt felurite numele pe care oamenii le impun ca

să desemneze conceptele, și că egale pentru toți sînt conceptele, semne ale lucrurilor. Astfel că desigur cuvîntul *nomen* vine de la *nomos*, sau lege, dat fiind că însăși *nomina* sînt date de către oameni *adplacitum*, adică printr-o liberă și colectivă înțelegere. Cei de față n-au îndrăznit să nu încuviințeze această doctă demonstrație. Prin care, a tras de aici concluzia Guglielmo, se
352

vede clar eg legiferarea asupra lucrurilor de pe acest pămînt, și deci asu^pra lucrurilor privitoare la orașe și la regate, nu are nimic <Je-a face cu păstrarea și administrarea cuvîntului dumnezeiesc, privilegiu de nestrămutat al ierarhiei ecleziastice. Nefericiți chiar, a spus Guglielmo, necredincioșii ce nu au asemenea autorități care să interpreteze pentru ei cuvîntul lui Dumnezeu (și toți i-au deplîns pe necredincioși). Dar putem noi oare spune, din această cauză, că necredincioșii nu au tendința să facă legi și să-și administreze lucrurile lor prin guverne, regi, împărați și sultani, și califi sau ce-or mai fi fost? Și se putea nega că mulți împărați romani își exercitaseră puterea temporală cu înțelepciune ? Să ne gîndim la Traian! Și cine le-a dat, paginilor și necredincioșilor, această capacitate naturală de a legifera și de a trăi în comunități politice? Poate divinitățile lor mincinoase, care fără îndoială nu există (sau că nu e nevoie să existe, oricum s-ar înțelege negația acestor modalități)? Desigur că nu. Nu se poate să nu le-o fi dat decît Dumnezeu ereticilor, Dumnezeu Israelului, părintele Domnului Nostru Christos... Admirabilă dovadă a bunătății dumnezeiești, care a dat capacitate de a judeca lucrurile politice chiar și celor care nu cunosc autoritatea pontifului roman și nu cunosc aceleași sfinte, dulci și necruțătoare mistere ale poporului creștin! Dar ce demonstrație e mai frumoasă, dacă nu aceasta, despre faptul că stăpînirea temporală și jurisdicția seculară nu au nimic de-a face cu Biserica și cu legea lui Christos, și au fost poruncite de Dumnezeu di_n afara oricărei confirmări ecleziastice și chiar înainte de-a se fi născut sfînta noastră religie ?

A tușit din nou, dar de data aceasta nu singur. Mulți dintre cei de față se răsuceau în jilțurile lor și-și dregeau glasul. L-am văzut pe cardinal trecîndu-și limba peste buze și făcînd un gest plictisit, dar curtenitor, pentru a-l îndemna pe Guglielmo să treacă la subiect. Și Guglielmo a înfruntat cele ce păreau acum tuturor, chiar și celor ce nu le împărtășeau, concluziile poate neplăcute ale acelui discurs de necombătut. Și a spus atunci Guglielmo că deducțiile sale îi păreau susținute de însuși exemplul lui

Christos, carele nu a venit pe lumea aceasta ca să conducă, ci ca să se supună, potrivit condițiilor pe care le găsea în lume, cel puțin în ceea ce privea legile lui Caesar. El nu a vrut ca apostolii să aibă putere și stăpînire, și de aceea părea lucru înțelept că urmașii apostolilor trebuiau să fie străini de orice fel de putere lumească și silnică. Dacă pontiful, episcopii și preoții nu erau supuși puterii lumești și silnice a principelui, autoritățile principelui

353

ar fi fost făcute de rușine, și s-ar face prin asta de rușine un ordin care, cum s-a arătat mai înainte, fusese pornit de la Dumnezeu. Trebuie să ținem, firește, seama de unele cazuri foarte delicate - a spus Guglielmo —, precum cele ale ereticilor, asupra ereziei cărora numai Biserica, păstrătoare a adevărului, poate să se rostească, și totuși numai brațul secular poate să pună ordine. Când Biserica descoperăeretici, va trebui, desigur, să-i arate principelui, carele este bine să fie încunoștințat despre condițiile cetățenilor săi. Dar ce va trebui să facă principele cu un eretic? Să-l condamne în numele aceluia adevăr dumnezeiesc al cărui păstrător nu este? Principele poate și trebuie să-l condamne pe eretic dacă faptele sale vatămă trăirea laolaltă a tuturor, dacă deci ereticul își afirmă erezia ucigînd sau împiedicîndu-i pe cei care n-o împărtășesc. Dar acolo se oprește puterea principelui, pentru că nimeni de pe acest pămînt nu poate fi silit prin tortură să se țină de preceptele Evangheliei, altfel unde s-ar termina acea liberă voință despre a cărei folosire fiecare va fi apoi judecat în lumea cealaltă? Biserica poate și trebuie să-i atragă atenția ereticului că el se înstrăinează de comuni-tateta credincioșilor, dar nu poate să-l judece pe pămînt și să-l silească împotriva voinței sale. Dacă Christos ar fi voit ca sacerdoții lui să dobîndească putere silnică, ar fi hotărît precepte precise cum a făcut Moise cu legea antică. N-a făcut-o. Deci n-a voit-o. Sau se înțelege că trebuie bănuită ideea că el a voit-o, dar că-i lipsise timpul sau priceperea de a o spune, în trei ani de predici? Dar era drept să nu o voiască, pentru că, dacă ar fi voit-o, atunci papa și-ar fi impus voința regelui, și creștinismul nu ar mai fi o lege a libertății, ci o sclavie de neîngăduit.

Toate acestea, a adăugat Guglielmo cu un chip vesel, nu sînt o limitare a puterii înaltului pontif, ci chiar o proslăvire a misiunii sale : pentru că e sclavul sclavilor lui Dumnezeu pe acest pămînt, pentru a sluji, nu pentru a fi slujit. Și, în sfîrșit, ar fi cel puțin ciudat dacă papa ar avea jurisdicție asupra treburilor Imperiului

și nu asupra altor regate ale pământului. Cum se știe, ceea ce spune papa despre lucrurile divine are preț pentru supușii regelui Franței cît și pentru cei ai regelui din Englitera, dar trebuie să aibă și pentru supușii lui Gran Cane sau ai sultanului necredincioșilor, care sînt numiți tocmai pentru că nu sînt credincioși acestui frumos adevăr. Și, deci, dacă papa ar pretinde să aibă jurisdicție temporală -ca papă — doar asupra lucrurilor din împărăție, ar putea să se facă bănuț că, asemuindu-se jurisdicția temporală cu cea

354

Spirituală, prin asta el nu ca nu ar avea jurisdicție spirituală asupra sarazinilor sau asupra tătarilor, ci nici asupra francezilor și englezilor - ceea ce ar fi o foarte vinovată blasfemie. Iată motivul, încheia maestrul meu, pentru care i se părea drept să afirme că Biserica din Avignon aducea injurii lumii întregi, declarînd că avea dreptul să aprobe sau să-l suspende pe cel care fusese ales împărat al romanilor. Papa nu are asupra Imperiului drepturi mai mari decît asupra altor regate, și, după cum nu sînt supuși aprobării papei nici regele Franței, nici sultanul, nu se vede un motiv întemeiat prin care să fie supus împăratul germanilor sau al italienilor. Această supunere nu este de drept divin, pentru că Scripturile nu vorbesc despre ea. Nu este sfințită de dreptul neamurilor, în virtutea temeiurilor adoptate pentru ea. Cît privește legăturile cu disputa despre sărăcie, a spus în sfîrșit Guglielmo, umilele sale păreri, în forma unor sociabile propuneri făcute de el și de unii ca Marsilio din Padova și Giovanni din Gianduno, duceau la concluziile următoare : dacă franciscanii doreau să rămînă săraci, împăratul nu putea și nu trebuia să se împotrivescă unei dorințe atît de pline de virtute. Desigur că dacă ipoteza sărăciei lui Christos ar fi fost dovedită, nu numai că asta i-ar fi ajutat pe minoriți, dar ar fi întărit ideea că Iisus nu voise pentru el nici o jurisdicție pămîntească. Dar auzise în dimineața aceea persoane foarte înțelepte că nu se putea dovedi că Iisus fusese sărac. De unde i se părea mai potrivit să răstoarne demonstrația. Întrucît nimeni nu afirmase, și nu ar fi putut afirma, că Iisus ceruse pentru sine și pentru ai lui vreo jurisdicție pămîntească, această îndepărtare a lui Iisus de bunurile lumești îi părea o dovadă de ajuns pentru a sfătui să se rețină de aici, fără a păcătui, că lui Iisus îi era mai dragă sărăcia.

Guglielmo vorbise pe un ton atît de potolit și își exprimase încredințările atît de sfios, încît nici unul dintre cei prezenți nu ar fi putut să se scoale și să-l oprească. Ceea ce nu vrea să spună că

toți erau convinși de ceea ce spusese. Nu numai avignonezii se frământau acum cu figurile încordate și șoptindu-și tot felul de păreri între ei, dar însuși Abatele Părea foarte neplăcut impresionat de cuvintele lui, ca și cum s-ar fi gândit că nu acela era modul în care își dorea el legăturile dintre ordinul lui și Imperiu. Iar în ceea ce-i privește pe minoriți, Michele din Cesena era încremenit, Girolamo amețit, Ubertino gânditor. Tăcerea a fost întreruptă de cardinalul din Poggetto, mereu zîmbitor și liniștit, care cu bunăvoință l-a întrebat pe

355

Guglielmo dacă s-ar fi dus la Avignon să-i spună aceleași lucruri și lui messer papa. Guglielmo i-a cerut părerea cardinalului, acesta a spus că messer papa auzise rostindu-se multe păreri discutabile în viața lui, și că era un om foarte binevoitor cu toți fiii lui, dar că desigur aceste idei l-ar fi mîhnit mult.

Apoi a vorbit Bernardo Gui care pînă atunci nu deschisese gura: — Eu aș fi foarte bucuros dacă fratele Guglielmo, atît de priceput și de elocvent în expunerea ideilor sale, ar veni să le supună judecății pontifului.

—M-ați convins, signor Bernardo, a spus Guglielmo. N-am să vin. Apoi, întorcîndu-se spre cardinal, cu ton de iertăciune: Știți, fluxiunea aceasta care-mi prinde pieptul nu-mi îngăduie să fac o călătorie atît de lungă într-un asemenea anotimp.

— Dar atunci de ce ați vorbit atît de mult? l-a întrebat cardinalul.

— Ca să depun mărturie pentru adevăr, a spus cu umilință Guglielmo. Adevărul ne va face liberi.

— Ei, asta-i! a izbucnit atunci Giovanni Dalbena. Aici nu este vorba despre adevărul care să ne facă liberi, ci despre libertatea mult prea mare care vrea să treacă drept adevărată!

— Și asta e cu puțință, a admis cu dulceață Guglielmo. Mi-am dat seama, printr-o intuiție neașteptată, că era pe cale să izbucnească o furtună a inimilor și a limbilor mult mai aprigă decît prima. Dar nu s-a întîmplat nimic. Și-n timp ce Dalbena încă mai vorbea, intrase căpitanul arcașilor și se duse să șoptească ceva la urechea lui Bernardo. Care s-a sculat brusc și, cu mîna, a cerut să fie ascultat.

— Fraților, a spus, s-ar putea ca această atît de tulburătoare discuție să fie reluată, dar acum o întîmplare de o nemăsurată gravitate ne silește să întrerupem lucrările noastre cu îngăduința Abatelui. Poate că am depășit, fără să vreau, așteptările Abatelui însuși, care nădăjduia să se afle vinovatul multelor crime din

zilele trecute. Omul acela se află acum în mîna mea. Dar, vai, a fost prins mult prea tîrziu, încă o dată... Ceva s-a petrecut acolo... și arăta fără direcție spre afară.

A străbătut sala în mare grabă și a ieșit, urmat de mulți-Guglielmo printre primii și eu cu el.

Maestrul meu m-a privit și mi-a spus :

— Mi-e teamă că s-a întîmplat ceva cu Severino.

356

Ziua a cincea *Sexta*

în care Severino este găsit asasinat și nu se mai găsește cartea pe care el o găsisese

Am străbătut esplanada cu pas grăbit și cuprinși de spaimă.

Căpitanul arcașilor ne purta spre spital și cum am ajuns acolo am deslușit prin pîcla deasă și cenușie o tremurare de umbre: erau călugări și servitori care veneau în fugă, erau arcași care stăteau în fața ușii ca să nu lase lumea să intre.

— Oamenii aceia înarmați fuseseră trimiși de mine ca să caute un om care putea să facă lumină între atîtea taine, a spus Bernardo.

— Fratele erborist ? a întreat uluit Guglielmo.

— Nu, o să vedeți acum, a spus Bernardo, făcîndu-și drum înăuntru.

Am pătruns în laboratorul lui Severino și aici o scenă îngrozitoare s-a înfățișat ochilor noștri. Nefericitul erborist zăcea, lipsit de viață, într-un lac de sînge, cu capul sfărîmat. Înjur, rafturile păreau răvășite de o furtună: borcane, sticle, cărți, documente erau aruncate ici și colo într-o mare dezordine și devălmășie.

Alături de corp era o sferă armilară, de două ori mai mare decît un cap de om; era din metal lucrat cu mare finețe, avînd deasupra o cruce de aur, și fusese fixată pe un scurt trepied decorat. Alte dați o zărisem pe masa din stînga intrării.

În celălalt capăt al camerei doi arcași îl țineau strîns pe chelar, care se zbătea strigînd că e nevinovat și care își înteeți strigătele cînd l-a văzut intrînd pe Abate.

— Signore, aparențele sînt împotriva mea! Am intrat aici după ce Severino murise, și m-au găsit cînd stăteam și priveam amuțit măcelul acesta!

Șeful arcașilor s-a apropiat de Bernardo și, primind <sup>lr>găduința, a dat raportul în fața tuturor. Arcașii primiseră Porunca să-l caute pe chelar și să-l aresteze, și de mai bine de

357

două ore umblau după el prin abație. Trebuie să fi fost vorba, m-am gîndit, de ordinul pe care Bernardo îl dăduse mai înainte de-a

fi intrat în capitol, și soldații, străini în locul acela, își desfășuraseră căutările lor în locuri greșite, fără să-și dea seama că Remigio, neștiind de soarta care-l aștepta, stătea cu ceilalți în nartex; iar, pe de altă parte, ceața făcuse și mai fără roade căutarea arcașilor. În orice caz, din cuvintele căpitanului reieșea că atunci când Remigio, după ce-l părăsisem eu, se îndreptase spre bucătărie, cineva îl văzuse și le spusese arcașilor, care veniseră la Edificiu când chelarul se îndepărtase iarăși de acolo, și de foarte puțină vreme, pentru că la bucătărie era Jorge care spunea că abia vorbise cu el. Atunci arcașii cercetaseră platoul în direcția grădinilor de zarzavat și aici, cufundat în ceață ca o fantomă, îl găsiseră pe bătrînul Alinardo, care aproape că se rătăcise. Și Alinardo spusese că îl văzuse pe chelar, cu puțin înainte, intrînd în spital. Arcașii se îndreptaseră într-acolo, găsind ușa deschisă. Când au intrat, l-au găsit pe Severino fără suflare și pe chelar care, ca ieșit din minți, scotocea prin dulapuri, aruncînd totul pe jos de parcă ar fi căutat ceva. Era ușor de înțeles ce se întîmplase, încheia căpitanul. Remigio intrase, se aruncase asupra erboristului, îl ucisese, și apoi căuta lucrul pentru care-l ucisese.

Un arcaș a ridicat de jos sfera armilară și i-a dat-o lui Bernardo. Eleganta arhitectură de arcuri de aramă și de argint, ținută de o foarte rezistentă ramă de inele de bronz, fixată în suportul trepiedului, fusese izbită cu putere de craniul victimei, așa încît în lovitură multe din cercurile mai subțiri se rupseseră sau se sfărîmaseră într-o parte. Și că aceea fusese partea care se ciocnise de capul lui Severino o arătau urmele de sînge și chiar smocurile de păr și scîrboasele bucățele de materie cerebrală. Guglielmo s-a aplecat asupra lui Severino pentru a-i constata moartea. Ochii nefericitului, acoperiți de valurile de sînge curs din cap, erau căscați larg și m-am întrebat dacă n-ar fi cumva cu puțință să citești în pupilele încremenite, cum se povestește că s-ar fi întîmplat în alte cazuri, imaginea ucigașului, ultima mărturie a perceperii victimei. Am văzut că Guglielmo căuta mîinile mortului, să controleze dacă avea pete negre pe degete, chiar dacă în cazul acela cauza morții era, de altfel, foarte neîndoielnică, dar Severino purta aceleași mănuși de piele cu care-l văzusem uneori umblînd cu ierburile vătămătoare, cu gușteri și insecte necunoscute.

între timp Bernardo Gui i se adresa chelarului:

358

— Remigio din Varagine, ăsta e numele tău, e adevărat? Pusesem

oamenii mei pe urmele tale pe baza altor învinuiri și pentru a-mi confirma alte bănuieli. Acum văd că procedasem bine, deși, spre vina mea, cu prea mare întârziere, Signore, i-a spus Abatelui, mă socotesc aproape vinovat de această ultimă crimă, pentru că încă de azi-dimineață știam că trebuia că-l dau pe mîna justiției pe acest om, după ce ascultasem declarațiile celui alt nenorocit, arestat azi-noapte. Dar ați văzut și domnia voastră, în timpul dimineții am fost prins de atîtea alte îndatoriri și oamenii mei au făcut tot ce au știut mai bine...

În timp ce vorbea, cu voce tare, pentru ca toți cei de față să-l poată auzi (și între timp camera se umpluse de lume, care ocupase fiecare ungher, privind lucrurile stricate sau risipite, arătîndu-și cadavrul și discutînd cu voce scăzută despre crima cumplită), l-am zărit, prin mica mulțime, pe Malachia, care privea întunecat scena. L-a zărit și chelarul, care tocmai atunci era tîrît afară. S-a smuls din strînsoarea arcașilor și s-a repezit la confratele lui, apucîndu-l de îmbrăcăminte și vorbindu-i scurt și plin de disperare, cu fața lipită de-a lui, pînă cînd arcașii l-au tras din nou. Dar, dus de-acolo cu brutalitate, s-a întors din nou spre Malachia, strigîndu-i:

— Jură, că jur și eu !

Malachia n-a răspuns numaidecît, ca și cum și-ar fi căutat cuvintele potrivite. Apoi, în timp ce chelarul trecea pragul, tras cu forța, i-a spus :

— N-am să fac nimic împotriva ta.

Guglielmo și cu mine ne-am privit, întrebîndu-ne ce însemna scena aceea. Și Bernardo o observase, dar nu părea tulburat de ea, ba chiar i-a zîmbit lui Malachia de parcă i-ar fi aprobat cuvintele și ar fi pecetluit cu el o sinistră complicitate. Apoi a anunțat că imediat după masă avea să se reunească în capitol un prim tribunal pentru a instrui de față cu toți ancheta aceea. Și a ieșit, poruncind să-l ducă pe chelar la fierării, fără să-l lase să vorbească cu Salvatore.

În momentul acela ne-am auzit strigați de Bencio, din spatele nostru.

— Eu am intrat numaidecît după voi, a spus dintr-o suflare, în vreme ce camera era aproape goală, și Malachia nu era.

— O fi intrat mai tîrziu, a spus Guglielmo.

— Nu, l-a încredințat Bencio, ședeam lîngă ușă, am văzut cine intra. Vă spun, Malachia era aici, înainte... mai înainte...

— Mai înainte de ce ?

— Mai înainte de-a fi intrat chelarul. Nu pot să jur, dar cred că a ieșit de după perdeaua aceea, cînd aici eram deja mai mulți, și a arătat spre o draperie mare care ascundea un pat pe care de obicei Severino punea să se odihnească pe cel care tocmai luase vreo doctorie.

— Vrei să insinuezi că el a fost cel care l-a ucis pe Severino și că s-a ascuns acolo cînd a intrat chelarul ? a întrebat Guglielmo.

— Sau că de-acolo, de după perdea, a fost martor la cele ce s-au petrecut aici. De ce altfel l-ar fi implorat chelarul să nu-i facă rău, făgăduindu-i, în schimb, ca nici el să nu-i facă rău lui Malachia?

— S-ar putea, a spus Guglielmo. în orice caz aici era o carte și ar trebui să mai fie încă, pentru că atît chelarul, cît și Malachia au ieșit cu mîna goală.

Guglielmo știa din cele ce-i spusese că Bencio știa, și în momentul acela avea nevoie de ajutor. S-a apropiat de Abate, care privea cu tristețe cadavrul lui Severino, și l-a rugat să dea poruncă să iasă toți, pentru că voia să cerceteze mai bine locul. Abatele a primit rugămintea și a ieșit chiar și el, nu fără să-i arunce lui Guglielmo o privire de neîncredere, ca și cum l-ar fi învinuit că sosea întotdeauna prea tîrziu. Malachia a încercat să rămînă, născocind tot felul de motive, cu totul neîntemeiate; Guglielmo i-a atras atenția că aceea nu era biblioteca și că în locul acela nu putea să pretindă că are drepturi. A fost curtenitor cu el, dar neînduplecat, și s-a răzbunat pentru faptul că Malachia nu-i îngăduise să examineze masa lui Venanzio.

Cînd am rămas în trei, Guglielmo a golit una dintre mese de vasele și de hîrțiile care o umpleau, și mi-a cerut să-i dau una cîte una cărțile adunate de Severino. Erau puține, în comparație cu cele atît de numeroase din labirint, dar era totuși vorba de zeci și zeci de volume, de felurite mărimi, care la început erau în perfectă ordine în dulapuri, și acum zăceau în dezordine pe jos, printre tot felul de alte obiecte, deja răvășite de mîinile grăbite ale chelarului, unele chiar sfîșiate, ca și cum el n-ar fi căutat o carte, ci altceva aflat între paginile unei cărți. Unele dintre ele erau sfîșiate cu violență, rupte din legăturile lor. N-a fost o treabă ușoară să le strîngem, să cercetăm la repezeală ce era cu ele și să le așezăm în vraf pe masă, și am făcut totul în grabă pentru că Abatele ne îngăduise puțină vreme, dat fiind că trebuia apoi să se întoarcă niște călugări ca să potrivească la loc trupul zdrobit al lui

Severino și să-l pregătească pentru îngropăciune. Și mai era vorba și de-a ne vîrî să căutăm peste tot, pe sub mese, în spatele

dulapurilor și mobilelor, dacă scăpase ceva la prima căutare. Guglielmo n-a vrut ca Bencio să mă ajute, și i-a îngăduit doar să stea de pază la ușă. În ciuda poruncilor Abatelui, mulți voiau cu tot dinadinsul să intre, servitori îngroziți de veste, călugări care îl plîngeau pe confratele lor, novici veniți cu pînze curate și cu lighenașe de apă ca să scalde și să primenească mortul... Trebuia deci să ne grăbim. Eu luam cărțile, i le dădeam lui Guglielmo, care le cerceta și le pune pe masă. Apoi ne-am dat seama că treaba cerea multă vreme și am început s-o facem împreună, adică eu ridicam de jos cartea, o puneam în ordine dacă era desfăcută, îi citeam titlul, o dădeam. Și în multe cazuri era vorba de foi separate.

— *De plantis libri tres*, blestemată treabă, nu e asta, spunea Guglielmo și pune volumul pe masă.

— *Thesaurus herbarum*, spunea eu, și Guglielmo:

— Las-o, noi căutăm o carte grecească!

— Asta? întrebam eu, arătîndu-i o operă cu paginile acoperite cu caractere încurcate.

Și Guglielmo:

— Nu, asta e arabă, prostule! Avea dreptate Bacon că prima datorie a înțeleptului este să învețe limbi străine!

— Dar nici dumneavoastră nu știți araba! răspundeam eu atins, la care Guglielmo îmi spunea:

— Dar cel puțin înțeleg cînd este vorba de arabă!

Și eu roșeam pentru că-l auzeam pe Bencio rîzînd în spatele meu. Cărțile erau multe, și mai multe însemnările, sulurile cu desene ale bolții cerești, cataloagele cu plante ciudate, manuscrisele aparținînd poate mortului, pe foi separate. Am muncit mult, am căutat prin tot laboratorul. Guglielmo a ajuns chiar, cu o desăvîrșită răceală, să miște cadavrul, ca să vadă dacă nu cumva era ceva dedesubt, și i-a căutat prin veșminte. Nimic.

— Nu poate să nu fie, a spus Guglielmo. Severino s-a închis aici înăuntru cu o carte. Chelarul n-o avea...

— N-o ascunsese cumva în haină ? am întrebat.

— Nu, cartea pe care am văzut-o alaltăieri dimineață sub masa lui Venanzio era mare, ne-am fi dat seama.

— Cum era legată ? am întrebat.

— Nu știu, sta deschisă și am văzut-o doar pentru cîteva secunde, abia ca să-mi dau seama că era în grecește, dar

36]

altceva nu-mi amintesc. Să continuăm: chelarul n-a luat-o, n-a luat-o nici Malachia, cred.

— Mai mult ca sigur că nu, ne-a încredințat Bencio, când chelarul l-a apucat de piept s-a văzut că n-o putea avea sub scapulară.

— Bine. Adică rău. Dacă acea carte nu e în camera aceasta, este neîndoielnic că un altul, în afară de Malachia și de chelar, intrase mai înainte.

— Adică o a treia persoană, care l-a omorât pe Severino ?

— Prea multă lume, a spus Guglielmo.

— Pe de altă parte, am spus, cine putea să știe că volumul e aici ?

— Jorge, bunăoară, care ne-a auzit.

— Da, am spus, dar Jorge nu ar fi putut să omoare un om puternic ca Severino, și cu atîta sălbăticie.

— Firește că nu. În afară de asta, tu l-ai văzut îndrep-tîndu-se spre Edificiu, arcașii l-au găsit în bucătărie cu puțin înainte de a-l fi găsit pe chelar. Deci nu ar fi avut timp să vină aici și apoi să se întoarcă în bucătărie. Socotește că, și dacă se mișcă atît de sprinten, trebuie totuși să meargă pe lîngă ziduri, și nu ar fi putut străbate grădinile, în fugă...

— Lăsați-mă să judec cu mintea mea, am spus, eu care acum aveam ambiția să-l imit pe maestrul meu. Deci Jorge nu poate să fi fost. Alinaldo se învîrtea prin jur, dar și el se ține cu greu pe picioare, și nu putea să-l fi biruit pe Severino. Chelarul a fost aici, dar timpul care s-a scurs între sosirea lui la bucătărie și sosirea arcașilor a fost atît de scurt, încît mi se pare greu de crezut că a putut să-l facă pe Severino să-i deschidă, să-i sară la gît, să-l omoare și apoi să scormonească și să facă toată harababura asta. Malachia ar fi putut veni înaintea tuturor. Jorge v-a auzit în nartex, s-a dus în *scrip-torium* să-l înștiințeze pe Malachia că o carte din bibliotecă a fost luată de Severino. Malachia vine aici, îl convinge pe Severino să-i deschidă, îl omoară, Dumnezeu știe de ce. Dar dacă el căuta cartea, ar fi trebuit s-o recunoască fără să răstoarne totul în felul ăsta, pentru că el e bibliotecarul! Atunci cine rămîne ?

— Bencio, a spus Guglielmo.

Bencio a negat cu toată puterea, scuturînd din cap.

— Nu, frate Guglielmo, domnia ta știe că-mi dădea ghes curiozitatea. Dar dacă aș fi intrat și aș fi putut ieși cu cartea, acum n-aș sta aici să vă țin tovărășie, ci în cu totul altă parte să-mi cercetez comoara.

362

— O dovadă aproape convingătoare, a zîmbit Guglielmo. Totuși, tu nu știi cum e făcută cartea. Puteai să fi făcut crima și acum să fii aici căutînd să-i dai de urmă.

Bencio a roșit foarte puternic :

— Eu nu sînt un ucigaș ! s-a răzvrătit el.

— Nimeni nu e, înainte de-a făptui prima crimă! a spus filosoficește Guglielmo. In orice caz, cartea nu este, și asta-i o dovadă îndestulătoare a faptului că tu nu ai lăsat-o aici. Și mi se pare cu chibzuială că dacă ai fi luat-o mai înainte, să fi șters-o afară în timpul zăpăcelii.

Apoi s-a întors să privească la cadavru. A părut că abia atunci și-a dat seama de moartea prietenului său.

— Bietul Severino, te bănuisem și pe tine, cu otrăvurile tale. Și tu te așteptai să ți se strecc-are vreo otravă, altfel nu ți-ai fi pus tu mânușile alea. Te fereai ca primejdia să nu vină de pe pămînt, și în schimb a venit de la bolta cerească.

A luat din nou sfera în mîină, privind-o cu atenție :

— Cine știe de ce a folosit tocmai arma asta...

— Era la îndemîină...

— Poate. Mai erau și alte lucruri, vase, instrumente de grădinărit... E un exemplu strălucit de artă a metalelor și de știință a astronomiei. S-a prăbușit șd... Sfinte Dumnezeule ! a strigat el deodată.

— Ce s-a-ntîmplat ?

— Și a fost lovită a treia parte d in soare, și a treia parte din lună, și a treia parte din stele... a recitat el.

Cunoșteam prea bine textul Apostolului Ioan.

— A patra trîmbiță! am exclamat.

— Așa e. Mai întii grindina, apoi sîngele, apoi apa și acum stelele... Dacă așa stau lucrurile, totul trebuie văzut de la început, ucigașul nu a lovit din întînxplare, a urmat un plan... Dar poți oare să-ți închipui o minte atît de ticăloasă care să ucidă numai cînd poate s-o facă urmărind cele prescrise de Apocalipsă ?

— Ce se va întîmpla cu cea de-a cincea trîmbiță ? am întrebat încremenit. Am încercat să-mi amintesc: „Și am văzut un astru căzut din cer pe pămînt și lui i-a fost dată cheia puțului abisului". Va muri cineva înecat în p~uț?

— A cincea trîmbiță ne făgăduiește multe alte lucruri, a spus Guglielmo. Din puț va ieși fumul unui cuptor, apoi vor ieși niște lăcuste care-i vor chinui pe oameni cu un ac asemenea celui al scorpionilor. Și forma lăcustelor va fi aceea a cailor cu coarne de aur pe cap și cu dinți de leu... Omul nostru ar avea la dispoziție tot felul de mijloace pentru a realiza

cuvintele cărții... Dar să nu ne lăsăm purtați de născociri. Să căutăm mai degrabă să ne amintim ce ne-a spus Severino cînd ne-a anunțat că găsisese cartea...

— Dumneavoastră i-ați spus să v-o aducă și el a spus că nu putea...

— Așa e, și apoi am fost întrerupți. De ce nu putea? O carte se poate transporta. Și de ce și-a pus mănușile? Există ceva în carte legat de otrava care i-a ucis pe Berengario și pe Venanzio? Un amestec tainic, un vîrf otrăvit...

— Un șarpe! am spus.

— De ce nu o balenă? Nu, noi încă născocim. Otrava, am văzut asta, ar fi trebuit să treacă prin gură. Și apoi nu este adevărat că Severino a spus că nu putea aduce cartea. A spus că prefera să mi-o arate aici. Și și-a pus mănușile... Deocamdată știm că acea carte trebuie atinsă cu mănușile. Și asta ți-o spun și ție, Bencio, dacă ai s-o găsești, cum tragi nădejde. Și văzînd că ești atît de săritor, poți să mă ajuți. Urcă-te în *scriptorium* și fii cu ochii-n patru pe Malachia. Nu-l pierde din vedere.

— Așa am să fac! a spus Bencio, și a ieșit vesel, mi s-a părut, pentru misiunea lui.

N-am mai putut să-i ținem prea mult pe ceilalți călugări și camera a fost invadată de lume. Trecuse acum ora de masă și desigur Bernardo își aduna în capitol curtea.

— Aici nu mai e nimic de făcut, a spus Guglielmo. Mi-a trecut prin minte o idee :

— Ucigașul, am spus, n-ar fi putut oare să arunce cartea pe fereastră, ca să se ducă apoi s-o ia din spatele spitalului? Guglielmo a privit cu neîncredere ferestrele mari ale laboratorului, care păreau ermetic închise.

— Să controlăm, a spus.

Am ieșit și am cercetat marginea din spate a construcției, care se ridica chiar în dosul zidului de împrejmuire, nu fără să lase o trecere strîmtă. Guglielmo a înainat cu băgare de seamă, pentru că în spațiul acela zăpada din zilele trecute se păstrase neatinsă. Pașii noștri lăsau pe crusta înghețată, dar delicată, semne precise, și dacă cineva ar fi trecut înaintea noastră zăpada ne-ar fi spus. Nu am văzut nimic.

Am părăsit, o dată cu spitalul, biata mea ipoteză, și în timp ce străbăteam grădina, l-am întrebat pe Guglielmo dacă avea într-adevăr încredere în Bencio.

— Nu întru totul, a spus Guglielmo, dar în orice caz nu i-am spus nimic pe care el să nu-l știe, și l-am făcut să-i fie teamă de cartea

aceea. în sfârșit, punîndu-l să-l pîndească pe
364

Malachia, îl facem să fie pîndit și el de Malachia care, fără
îndoială, caută și el cartea în interesul său.

— Și chelarul ce voia ?

. — O vom afla în curînd. Desigur, voia el ceva, și voia numaidecît
pentru a se feri de o primejdie de care era îngrozit. Acest ceva
trebuie să fie cunoscut de Malachia, altfel n-avem cum explica de
ce-l implora cu atîta disperare Remigio...

— în orice caz, cartea a dispărut.

— Acesta este lucrul cel mai de necrezut, a spus Guglielmo cînd
tocmai soseam la sala capitulară. Dacă există, și Severino a spus
că era, sau a fost luată, sau mai e încă acolo.

— Și cum nu e, cineva a luat-o, am încheiat eu.

— Asta nu însemnează că raționamentul nu poate fi făcut
pornind și de la o altă premisă minoră. Așa că, întrucît totul ne
încredințează că nimeni n-a putut s-o ia...

— Atunci ar trebui să fie acolo. Dar nu e.

— Un moment. Noi spunem că nu e pentru că n-am găsit-o. Dar
poate nu am găsit-o pentru că nu am văzut-o acolo unde era.

— Dar ne-am uitat peste tot!

— Ne-am uitat, dar n-am văzut. Sau am văzut, dar n-am
recunoscut... Adso, oare cum ne-a descris Severino cartea aceea,
ce cuvinte a folosit ?

— A spus că a găsit o carte care nu era de-a lui, în grecește...

— Nu! Acum îmi amintesc. A spus o carte *ciudată*. Severino
era un om învățat și pentru un învățat o carte în grecește nu este
ciudată, chiar dacă învățatul acela nu știe grecește, pentru că
măcar îi cunoaște alfabetul. Și un învățat nu ar numi ciudată nici
chiar o carte în arabă, chiar dacă nu cunoaște araba... S-a

întrerupt: Și ce făcea o carte în arabă în laboratorul lui Severino ?

— Dar de ce ar fi trebuit să numească ciudată o carte în arabă ?

— Asta e problema. Dacă a numit-o ciudată e pentru că avea un
aspect neobișnuit, neobișnuit măcar pentru el, care era erborist,
nu bibliotecar... Și în biblioteci se întîmplă ca multe manuscrise
antice să fie uneori legate împreună, adunînd într-un volum
texte deosebite și ciudate, unul în grecește, altul în aramaică...

—... și altul în arabă! am strigat eu fulgerat de o iluminare.

Guglielmo m-a tras cu violență afară din nartex, făcîndu-mă să
alerg spre spital:

365

— Dobitoc de teuton, cap de dovleac, prostănac, te-ai uitat doar

la primele pagini și nu la rest!

— Dar, maestre, am găsit eu, dumneavoastră v-ați uitat la paginile pe care vi le-am arătat și ați spus că erau în arabă, și nu în grecește!

— E adevărat, Adso, e adevărat; dobitocul sînt eu, fugi, repede! Ne-am întors în laborator și am intrat cu greu în el pentru că novicii tocmai transportau cadavrul afară. Alți curioși se învîrteau prin cameră. Guglielmo s-a repezit la masă, a ridicat volumele căutîndu-l pe cel fatidic, le arunca pe jos în ochii îngroziți ai celor de față, apoi le-a deschis și le-a redeschis de mai multe ori. Și, vai, manuscrisul acela nu mai era, îmi aminteam cu greu vechea legătură, nu prea rezistentă, destul de stricată, cu niște benzi metalice subțiri.

— Cine a intrat aici după ce am ieșit noi ? l-a întrebat Guglielmo pe un călugăr.

Acela a ridicat din umeri, era clar că intraseră toți și nici unul. Am căutat să ne gîndim la toate posibilitățile. Malachia? Era posibil, știa ce voia, poate că ne supraveghease, ne văzuse ieșind fără nimic în mîină, se întorsese la sigur. Bencio ? Mi-am amintit că atunci cînd fusese discuția despre textul arab, rîsese. Atunci crezusem că rîsese pentru ignoranța mea, dar poate că rîdea de naivitatea lui Guglielmo, el știa bine în cîte feluri se poate găsi un vechi manuscris, poate se gîndise la ceea ce noi nu ne gîndiserăm imediat și la ceea ce ar fi trebuit să ne gîndim, adică la faptul că Severino nu cunoștea araba și că deci era nefiresc să păstreze printre cărțile sale una pe care n-o putea citi. Sau mai exista și un al treilea personaj.

Guglielmo era cu totul umilit. Căutam să-l împac, îi spuneam că el căuta de trei zile un text în grecește și că era firesc să fi dat deoparte, în cursul cercetărilor sale, cărțile care nu apăreau în grecește. Și el răspundea că, natural, era omenește să faci greșeli, dar există ființe umane care făptuiesc mai multe decît alții, și că sînt numite proaste, și că el era dintre ele, și că se întrebă dacă meritase osteneala să studieze la Paris și la Oxford ca să nu poată apoi gîndi că manuscrisele se leagă și pe grupuri, lucru pe care-l știu și novicii, în afară de cei proști ca mine și o pereche de proști ca noi amîndoi ar fi avut o mare izbîndă la bîlciuri, și asta ar trebui să facem, nu să căutăm să dăm de rost tainelor, mai ales cînd aveam în fața noastră oameni cu mult mai mult cap decît noi.

366

— Dar n-are rost să plîngem, a încheiat apoi. Dacă a luat-o

Malachia, a și pus-o la loc în bibliotecă. Și o vom găsi numai dacă vom ști să intrăm în *finis Africae*. Dacă a luat-o Bencio, își va fi închipuit că mai devreme sau mai târziu eu voi fi avut bănuiala pe care am avut-o, și că mă voi fi întors în laborator, altfel n-ar fi făcut-o așa de repede. Și deci se va fi ascuns, și singurul loc în care desigur că nu este ascuns e cel în care noi îl vom căuta numaidecât, adică chilia lui. Deci să ne întoarcem la capitul și să vedem dacă în timpul anchetei chelarul nu va spune ceva de folos. Pentru că, la urma urmelor, nu-mi este încă limpede planul lui Bernardo; carele își căuta omul înainte de moartea lui Severino, și din alte motive.

Ne-am întors la capitul. Am fi făcut bine să ne ducem la chilia lui Bencio, pentru că, așa cum am aflat mai apoi, tânărul nostru prieten nu avea deloc prea multă stimă pentru Guglielmo și nu se gândise că acesta avea să se întoarcă așa de repede în laborator; așa că, socotind că n-o să fie căutat în partea aceea, se dusesse să-și ascundă cartea tocmai în chilia lui.

Dar despre asta voi vorbi mai târziu. În răstimp s-au petrecut fapte atât de dramatice și de neliniștitoare, încât am uitat de cartea aceea tănuită. Și dacă totuși n-am uitat de ea, am fost prinși de alte nevoi grabnice, legate de misiunea cu care Guglielmo era însărcinat.

367

Ziua a cincea *Nona*

în care se administrează justiția și apare jenanta impresie că toți se înșală

Bernardo Gui s-a așezat în mijlocul mesei mari de nuc din sala capitulară. Alături de el un dominican împlinea funcția de notar, și doi prelați din legația pontificală îi stăteau alături, ca judecători. Chelarul era în picioare, în fața mesei, între doi arcași. Abatele s-a adresat lui Guglielmo, șoptindu-i:

— Nu știu dacă procedura este corectă. Conciliul lateran din 1215 a stabilit în canonul său XXXVII că nu poate fi citat cineva să apară în fața judecătorilor care să șadă la mai mult de două zile de mers pe jos de la domiciliul său. Aici situația este poate cu totul alta, judecătorul este cel care vine de departe, dar...

— Inchizitorul este deasupra oricărei jurisdicții obișnuite, a spus Guglielmo, și nu trebuie să se supună normelor dreptului comun. Se bucură de un privilegiu deosebit și nu e dator nici măcar să-i asculte pe avocați.

L-am privit pe chelar. Remigio ajunsese într-o stare mizerabilă. Se uita în jur ca o fiară speriată, ca și cum ar fi recunoscut mișcările

și gesturile unei liturghii înspăimîntătoare. Acum știu că tremura din două motive, tot atît de înspăimîntătoare : unul pentru că fusese prins, după toate aparențele, în flagrant delict, altul pentru că încă din prima zi, cînd Bernardo își începuse ancheta, adunînd șoapte și insinuări, el se temea că vor ieși la lumină greșelile lui; și începuse să se tulbure și mai mult cînd văzuse că-l luaseră pe Salvatore.

Dar dacă nefericitul Remigio era pradă propriilor lui spaime, Bernardo Gui cunoștea, în ceea ce-l privea, felurile de a preschimba în panică teama propriilor sale victime. El nu vorbea: în timp ce acum toți se așteptau să înceapă interogatoriul, își ținea mîinile pe hîrțile dinaintea lui, prefăcîndu-se

368

că le pune în ordine, dar fără să le dea vreo atenție. Privirea îi era într-adevăr fixată pe acuzat, și era o privire amestecată cu o ipocrită indulgență (de parcă ar fi spus : „Nu te teme, ești în mîinile unei înțelegeri frățești, care nu poate decît să-ți vrea binele”), de o ironie de gheață (de parcă ar fi spus : „încă nu știi care va fi binele tău, peste puțin ți-l voi spune”), cu o nemiloasă asprime (de parcă ar fi spus : „Dar, în orice caz, eu sînt aici singurul tău judecător și tu îmi aparții”). Lucruri pe care chelarul le știa, dar tăcerea și zăbava judecătorului aveau menirea să i le amintească, sau să-l facă să le guste mai bine, cu scopul - chiar dacă uitase de asta - de a-i da cu atît mai mult motiv de umilință, de a-i face neliniștea să se preschimbe în disperare și să devină un lucru numai și numai al judecătorului, o ceară moale în mîinile sale.

în cele din urmă Bernardo a rupt tăcerea. A rostit anumite formule rituale, a spus judecătorilor că se trecea la interogatoriul vinovatului pentru două delictе odioase, dintre care unul era limpede tuturor, dar nu mai puțin grav decît celălalt, pentru că de fapt învinuitul fusese prins făptuind uciderea cînd era căutat pentru delict de erezie.

O spusese, deci. Chelarul și-a ascuns fața în palme, pe care le mișca cu greu pentru că erau legate în lanțuri. Bernardo a pornit interogatoriul.

— Cine ești tu ? a întrebat.

— Remigio din Varagine. M-am născut acum cincizeci și doi de ani și am intrat, de copilandru, în mănăstirea de mino-riți de la Varagine.

— Și cum se face că te afli azi în mănăstirea ordinului Sfintului Benedict ?

— Cu ani în urmă, cînd pontiful a dat bula *Sancta Romana*, cum mă temeam să nu fiu contagiât de erezia așa-numiților frățiori călugărași... deși nu aderasem niciodată la ideile lor, m-am gîndit că este mai cu trebuință inimii mele păcătoase să fug de o ambianță plină de ispite și mi s-a îngăduit să fiu primit printre călugării acestei abații, în care de mai bine de opt ani slujesc și sînt chelar.

— Ai fugit de ispitele ereziei, l-a maimuțărit Bernardo, mai bine zis ai fugit de ancheta celui care era pus să descopere erezia și să stîrpească din rădăcină buruiana cea rea, și bunii călugări de la Cluny au crezut că îndeplinesc un act de caritate Primind pe unul ca tine. Dar nu ajunge să schimbi rasa ca să-ți ștergi din inimă rușinea depravării eretice, și pentru aceasta ne aflăm noi aici, ca să investigăm ce clocește în ascunzișurile inimii tale nepocăite și ce ai făcut tu înainte de-a fi ajuns în acest sfînt loc.

369

— Inima mea este nevinovată, și nu știu ce înțelegeți domnia voastră cînd vorbiți de depravarea eretică, a spus cu băgare de seamă Remigio.

— îl vedeți? a exclamat Bernardo, întorcîndu-se spre ceilalți judecători. Toți ăștia sînt la fel! Cînd unul dintre ei este arestat, vine în fața judecății ca și cum conștiința sa ar fi curată și fără vină. Și nu știu că acesta este semnul cel mai clar al păcatului lor, pentru că cel drept vine neliniștit la proces! Întrebați-l dacă știe cauza pentru care am poruncit arestarea lui. O știi, Remigio ?

— Signore, a răspuns chelarul, aș fi mai fericit s-o aud din gura domniei voastre.

Am fost mirat, pentru că mi se părea că Remigio răspundea la întrebările rituale cu vorbe tot atît de rituale, ca și cum ar fi cunoscut foarte bine regulile instruirii și vicleșugurile lor și ar fi fost instruit din vreme să înfrunte o asemenea situație.

— Iată, exclama în vremea asta Bernardo, răspunsul tipic al ereticului nepocăit! Umblă pe poteci de vulpe și este foarte greu să-i prinzi *in fallo*, deoarece comunitatea lor le îngăduie dreptul de a minți pentru a se feri de cuvenita pedeapsă. Ei recurg la răspunsuri întortocheate, încercînd să-l păcălească pe inchișitor, care și așa trebuie să rabde atingerea cu o lume atît de dezgustătoare. Deci, fra Remigio, tu n-ai avut niciodată de-a face cu așa-ziii frățiori sau frați ai vieții sărace sau beghini ?

— Eu am trăit viața fraților minoriți, tot timpul cît s-a purtat discuția despre sărăcie, dar nu am făcut niciodată parte din secta beghinilor.

— Vedeți ? a spus Bernardo. Neagă că a fost beghin pentru că beghinii, deși au luat parte la erezia călugărașilor, îi consideră pe aceștia din urmă o ramură uscată a ordinului franciscan și se socotesc mai curați și mai desăvârșiți decât ei. Dar multe dintre purtările unora sînt aidoma cu cele ale altora. Poți nega, Remigio, de a fi fost văzut în biserică ghemuit și cu fața întoarsă spre perete, sau prosternat cu capul ascuns în glugă, în loc să fi îngenunchat cu mâinile împreunate ca toți ceilalți oameni ?

— Și în ordinul benedictin oamenii se prosternează la pămînt, în momentele cuvenite...

— Eu nu te întreb ce ai făcut în momentele cuvenite, ci în cele necuvenite ! Deci nu negi să fi fost într-o postură sau alta, tipice pentru beghini! Dar tu nu ești beghin, ai spus-o— Atunci spune-mi în ce crezi ?

— Signore, cred în tot ceea ce crede un bun creștin...

370

— Ce sfînt răspuns ! Și în ce crede, mă rog, un bun creștin ?

— În ceea ce ne învață Sfînta Biserică.

— Dar care Sfîntă Biserică? Aceea pe care o socotesc așa credincioșii care-și spun perfecți, pseudoapostoli, frățiorii eretici, sau Biserica pe care ei o asemuiesc cu tîrfa din Babilon, și în care noi toți, în schimb, credem cu tărie ?

— Signore, a spus zăpăcit chelarul, spuneți-mi domnia voastră care credeți că este adevărata Biserică...

— Eu cred că este Biserica Romană, una, sfîntă și apostolică, condusă de papă și de episcopii săi.

— Așa cred și eu, a spus chelarul.

— Admirabilă viclenie! a strigat inchișitorul. Admirabilă ascuțime de minte, îți zic! L-ați auzit: el vrea să se înțeleagă că el crede că eu cred în această Biserică, și fuge de datoria de a spune în ce crede el! Dar cunoaștem foarte bine aceste vicleșuguri! Să ne întoarcem la ce trebuie. Tu crezi că sfintele taine au fost date de Dumnezeu, că pentru a face o dreaptă pocăință trebuie să te mărturisești slujitorilor lui Dumnezeu, că Biserica Romană are puterea să lege și să dezlege pe acest pămînt ceea ce a fost legat și dezlegat în cer ?

— Oare n-ar trebui să cred așa ceva ?

— Nu te întreb ce-ar trebui să crezi, ci ce crezi ?

— Eu cred în tot ceea ce domnia voastră și alții, buni învățați, îmi porunciți să cred, a spus chelarul înspăimîntat.

— Ah, dar învățații cei buni de care pomenești nu sînt oare cei

care conduc secta ta ? Asta voiai să spui cînd pomeneai de învățații cei buni ? Și la acești mincinoși perversi care se socotesc singurii urmași ai apostolilor te gîndești ca să recunoști momentele tale de credință? Tu insinuezi că dacă eu cred în ceea ce cred ei, atunci mă vei crede, altfel îi vei crede pe ei ?

— N-ara spus asta, signore, s-a bîlbîit chelarul, ci domnia voastră mă face s^o spun. Eu vă cred pe domnia voastră, dacă mă învățați ceea ce e bine.

— Oh, ce neobrăzare! a strigat Bernardo, bătînd cu pumnul în masă. Repeți pe dinafară, cu o strîmbă hotărîre, formularul care se învață în secta ta. Tu îmi spui că mă vei crede numai dacă voi predica ceea ce secta ta socotește că e bine Așa au răspuns întotdeauna pseudoapostolii, și așa răspunzi și tu acum, poate fără să-ți dai seama, pentru că recu-ⁿsc pe buzele tale frazele pe care într-o vreme le-ai învățat ^{ca} să înșeli inchizitorii. Și în felul acesta te faci vinovat cu Propriile tale cuvinte și eu aș cădea în cursa ta numai dacă nu ^aȘ avea o îndelungată experiență de inchizitor... Dar să ne

371

întoarcem la adevărata problemă, om pervers ce ești. Ai auzit vreodată vorbindu-se despre Gherardo Segalelli din Parraa?

— Am auzit vorbindu-se de el, a spus chelarul pîlind, dacă se mai putea cumva vorbi despre paloare la fața aceea răvășită.

— Ai auzit vorbindu-se de fra Dolcino din Novară ?

— Am auzit vorbindu-se.

— L-ai văzut vreodată în carne și oase, ai stat de vorbă cu el? Chelarul a rămas cîteva clipe în tăcere, ca să cîntărească în ce măsură ar fi fost în folosul lui să spună o parte din adevăr. Apoi s-a hotărît, și cu un fir de glas:

— L-am auzit și am vorbit cu el.

— Mai tare! a strigat Bernardo, pentru că în sfîrșit se poate auzi o vorbă adevărată ieșită de pe buzele tale ! Cînd ai vorbit cu el ?

— Signore, a spus chelarul, eram călugăr într-o mănăstire navareză cînd oamenii lui Dolcino s-au adunat de prin părțile acelea și au trecut pe lîngă mănăstirea mea, și la început nu se știa bine ce era cu ei...

— Minți! Cum putea un franciscan din Varagine să fie într-o mănăstire navareză? Tu nu erai într-o mănăstire, tu făceai deja parte dintr-o bandă a călugărașilor, care străbăteau locurile acelea, trăind din cerșetorie, și te-ai unit cu dolcinienii!

— Cum puteți afirma așa ceva, signore ? a spus chelarul, tremurînd.

— Am să-ți zic cum pot, sau cum e de datoria mea să afirm, a spus Bernardo, și a poruncit să fie adus Salvatore.

Vederea nefericitului, care desigur își petrecuse noaptea într-un interogatoriu la care nu mai luase parte nimeni, și făcut cu asprime, mi-a trezit mila. Figura lui Salvatore, am mai spus-o, era de obicei oribilă. Dar în dimineața aceea părea și mai asemănătoare cu cea a unui animal. Nu vădea semne de violență, dar felul cum corpul lui se mișca în lanțuri, cu membrele îndepărtate, aproape neputînd să se miște, tîrît de arcași ca o maimuță legată de funie, arăta foarte bine modul în care trebuie să se fi desfășurat interogatoriul la care fusese supus.

— Bernardo l-a torturat..., i-am șoptit lui Guglielmo.

— Pentru nimic în lume, a răspuns Guglielmo. Un inchizitor nu torturează niciodată. Grija pentru trupul celui învinuit este încredințată brațului secular.

— Dar e același lucru ! am spus.

372

— Cîtuși de puțin. Nu e pentru inchizitor, care are mîinile nepătate, și nu e pentru cel aflat în mîna Inchiziției care, cînd vine inchizitorul, găsește în el un sprijin neașteptat, o mîn-gîiere pentru suferințele lui, și își deschide inima în fața lui.

L-am privit pe maestrul meu :

— Vă țineți de glume, i-am spus speriat.

— Astea-ți par lucruri de glumă ? mi-a răspuns Guglielmo.

Bernardo îl interoga acum pe Salvatore, și chinul meu nu constă în a transcrie vorbele trunchiate și, dacă asta ar mai fi fost cu puțință, și mai babelice, cu care omul acela zdrobit acum, redus la starea unui babuin, răspundea, greu înțeles de toți, ajutat de Bernardo care-i punea întrebările în așa fel încît să nu poată răspunde altfel decît prin da și nu, neputînd să mai spună nici o minciună. Și ceea ce a spus Salvatore cititorul meu poate foarte bine să-și închipuie. A povestit sau a încuviințat ce povestise în timpul nopții, o parte din povestea aceea pe care o reconstituisem și eu mai înainte: hoinărerile sale ca frățior, ciobănaș și pseudoapostol; și cum pe timpul lui fra Dolcino îl întîlnise pe Remigio printre dolcineni, și cum scăpase împreună cu el după bătălia de la muntele Rebello, apărînd după multe aventuri în mănăstirea din Casale. în plus, a adăugat că ereziarhul Dolcino, aproape de înfrîngere și de captură, îi încredințase lui Remigio niște scrisori, de dus nu se știe unde și cui. Și Remigio purtase tot timpul acele scrisori cu el, fără să cuteze să le înmîneze, și că la sosirea lui în abație, temător să le

mai țină la el, dar nevoind să le distrugă, le încredințase bibliotecarului, da, chiar lui Malachia, ca să le ascundă pe undeva prin tainițele Edificiului.

În timp ce Salvatore vorbea, chelarul îl privea cu ură, și la un anumit moment n-a putut să se abțină și să nu strige:

— Șarpe, maimuță puturoasă, ți-am fost tată, prieten, scut, așa mă răsplătești ?

Salvatore l-a privit pe susținătorul lui, avînd acum nevoie să fie și el susținut, și a răspuns cu greu:

— Signor Remigio, dacă puteam, îți țineam partea. Și-mi era *dilectissimo*. Dar tu îi știi pe cei de la pușcărie. *Qui non habet caballum vadat cum pede...*

— Smintitule, i-a mai strigat Remigio. Nădăjduiești să scapi ? Nu știi că ai să mori ca un eretic și tu ? Spune că ai vorbit sub tortură, spune că ai născocit totul!

— Ce știi eu, signore, ce nume poartă aceste batjocuri...

Paterine, gazzeze, leoniste, arnaldiste, speroniste, circum-ciși...

Eu nu sînt *homo literatus*, păcătuisem *sine maliția* și

373

signor Bernardo magnificentissimul știe, și nădăjduiesc în *intelgentia* sa *in nomine patre et filio et spiritis sanctis...*

— Vom fi îngăduitori atît cît ne îngăduie sarcina ce ne-a fost încredințată, a spus inchizitorul, și vom prețui cu o părintească mărinimie bunăvoința cu care ne-ai deschis inima ta. Du-te, du-te să cugeti în chilia ta și nădăjduiește în îndurarea lui

Dumnezeu. Acum avem de dezbătut o problemă din cu totul alt moment. Deci Remigio, tu duceai cu tine niște scrisori ale lui Dolcino și le-ai dat confratelui tău care are grijă de bibliotecă...

— Nu e adevărat, nu e adevărat! a strigat chelarul, ca și cum apărarea aceea ar mai fi putut avea vreo putere. Și, pe drept, Bernardo l-a oprit:

— Dar nu de la tine așteptam o dezmințire, ci de la Malachia din Hildesheim.

L-a chemat pe bibliotecar și nu era printre cei de față. Eu știam că stătea în *scriptorium*, sau în jurul spitalului, umblînd după Bencio sau după carte. S-au dus să-l caute, și cînd a apărut, tulburat și încercînd să nu privească în față pe nimeni, Guglielmo a șoptit cu neplăcere :

— Și acum Bencio o să facă ce-o vrea.

Dar se înșela pentru că am văzut chipul lui Bencio răsărind printre alți călugări care se grămădeau la ușile sălii ca să urmărească interogatoriul. I l-am arătat lui Guglielmo. M-am

gîndit atunci că dorința de a afla ce se întîmpla acolo era mai mare decît curiozitatea pentru carte. Am aflat după aceea că, în momentul acela, el încheiase deja un tîrg nerușinat.

Malachia a apărut deci în fața judecătorilor, fără să-și încrucișeze privirea cu cea a chelarului.

— Malachia, a spus Bernardo, azi-dimineață, după mărturisirea făcută în timpul nopții de către Salvatore, te-am întrebant dacă ai primit de la învinuitul aici de față niște scrisori...

— Malachia, a zberat chelarul, mai adineauri mi-ai jurat că n-ai să faci nimic împotriva mea!

Malachia abia se întoarse către împricinat, spre care stătea cu spatele, și a spus cu voce foarte scăzută, încît aproape că nici nu l-am auzit:

— N-am jurat strîmb. Dacă puteam face ceva împotriva ta, aș fi făcut-o pînă acum. Scrisorile au fost încredințate lui signor Bernardo azi-dimineață, înainte ca tu să-l fi omorît pe Severino.

— Dar tu știi, tu trebuie să știi că nu eu l-am omorît pe Severino ! Tu știi asta fiindcă tu erai deja acolo!

374

— Eu ? a întrebant Malachia. Eu am intrat acolo după ce te-au descoperit.

— Și chiar așa, l-a întrerupt Bernardo, ce căutai tu la Severino, Remigio ?

Chelarul s-a întors să-l privească pe Guglielmo cu ochi pierduți, apoi s-a uitat la Malachia, apoi iar la Bernardo.

— Dar eu, eu l-am auzit azi-dimineață pe fratele Guglielmo, aici de față, spunîndu-i lui Severino să aibă grijă de niște hîrtii... și eu, de ieri noapte, după ce l-ați luat pe Salvatore, credeam că e vorba de hîrțile acelea...

— Atunci știi ceva despre acele scrisori! a exclamat victorios Bernardo. Chelarul era acum prins în capcană. Se afla între două încurcături din strînsoarea cărora trebuia să iasă repede: să scape de acuzația de erezie și să îndepărteze de la sine învinuirea de crimă. S-a hotărît, pare-se, să înfrunte cea de a doua învinuire, din instinct, pentru că acum se purta la întîmplare, fără să judece prea mult:

— Voi vorbi despre scrisori mai tîrziu... mă voi dezvinovăți... am să spun cum de erau la mine... Dar lăsați-mă să vă lămuresc ce s-a întîmplat azi-dimineață. Eu credeam că despre scrisorile acelea fusese vorba, cînd am văzut că Salvatore a căzut în mîinile lui signor Bernardo, de ani de zile amintirea acelor scrisori îmi chinuie sufletul... Atunci, cînd i-am auzit pe Guglielmo și pe

Severino vorbind despre niște hîrtii... nu știu, cuprins de spaimă, m-am gîndit că Malachia a vrut să scape de ele și i le-o fi dat lui Severino... ușa era deschisă și Severino era deja mort, m-am apucat să scotocesc prin lucrurile lui ca să caut scrisorile... mi-era teamă numai că...

Guglielmo mi-a șoptit la ureche :

— Vai de capul lui de prost, speriat de o primejdie s-a aruncat cu capul în jos în alta...

— Să zicem că tu spui aproape - zic aproape - adevărul, s-a amestecat Bernardo. Tu te gîndeai că Severino avea scrisorile și le-ai căutat la el. Și de ce te-ai gîndit că le avea la el ? Și de ce i-ai omorît înainte pe ceilalți confrăți ? Poate că gîndeai că scrisorile acelea umblau de multă vreme din mînă în mînă ? Poate că se obișnuiește în această abație să se vîneze relicvele ereticilor arși ? L-am văzut pe Abate tresărind. Nu era nimic mai viclean decît învinuirea de a strînge relicve de laeretici. Și Bernardo era foarte priceput să amestece fărădelegile "u erezia și cu tot ce privea viața abației. Am fost întrerupt din gîndurile mele de chelarul care striga că el nu avea nici o legătură cu celelalte fărădelegi.

Bernardo l-a liniștit, indulgent, pentru moment

375

nu aceea era problema despre care se discuta, el era interogat pentru crima de erezie, și să nu încerce (și aici glasul lui a devenit aspru) să abată atenția de la faptele lui eretice, vorbind despre Severino și încercînd să-l lase descoperit pe Malachia. Să se întoarcă, deci, la scrisori.

— Malachia din Hildesheim, a spus întorcîndu-se spre martor, dumneata nu ești aici ca împricinat. Azi-dimineată ai răspuns la întrebările mele și la cererea mea fără să încerci să ascunzi nimic. Acum vei repeta aici ceea ce mi-ai spus azi-dimineată și nu vei avea a te teme de nimic.

— Repet ceea ce am spus azi-dimineată, a spus Malachia. Puțin timp după ce am venit aici sus, Remigio a început să se ocupe de bucătării, și am avut legături nenumărate din motive de slujbă... Eu, ca bibliotecar, am sarcina de a închide noaptea peste tot în Edificiu, și deci și la bucătării... și nu am de ce să ascund că am ajuns prieteni ca frații, și nu am avut nici un motiv să-l bănuiesc de ceva pe omul acesta. Și el mi-a povestit că avea la el unele documente secrete, încredințate în taină, care nu trebuiau să cadă în mîinile profane și pe care nu cuteza să le țină la el. Cum eu aveam în grijă singurul loc din mănăstire neîngăduit nimănui altcuiva, mi-a cerut să păstrez acele hîrtii departe de orice ochi

curios, și eu am consimțit, nebănuind că documentele erau de natură eretică, și nici măcar nu le-am citit... punându-le... punându-le în cel mai ferit ascunziș al bibliotecii, și de atunci am uitat de faptul acela, pînă cînd azi-dimineață signor inchizitorul mi-a amintit de ele, și atunci m-am dus să le caut și i le-am dat... Abatele a luat cuvîntul, încruntat:

— De ce nu m-ai informat de înțelegerea aceasta a ta cu chelarul ? Biblioteca nu este menită să păstreze lucrurile personale ale călugărilor.

Abatele arătase limpede că abația nu avea nimic de-a face cu treaba aceea.

— Signore, a răspuns încurcat Malachia, lucrul mi se păruse de prea mică însemnătate.

— Desigur, desigur, a spus Bernardo pe un ton prietenos, avem cu toții convingerea că bibliotecarul s-a purtat cu bună-credință, și sinceritatea cu care a colaborat cu acest tribunal stă mărturie. O rog frățește pe magnificența voastră să nu-l împovărați de acea străveche nebăgare de seamă. Noi îl credem pe Malachia. Și îi cerem doar să întărească acum, sub jurămînt, dacă hîrțiile pe care i le arăt acum sînt acelea despre care azi-dimineață mi-a spus că sînt cele pe care Remigio din Varagine i le-a dat, cu ani în urmă, după sosirea lui la abatie.

376

Arăta două pergamente pe care le scosese dintre foile puse pe masă. Malachia le-a privit și a spus cu voce hotărîtă:

— Jur pe Dumnezeu, tatăl atotputernic, pe Preasfînta Fecioară Măria și pe toți sfinții că așa e și așa a fost.

— îmi ajunge, a spus Bernardo. Poți pleca, Malachia din Hildesheim.

În timp ce Malachia ieșea cu capul în jos, cu puțin înainte de a ajunge la ușă, s-a auzit o voce ridicîndu-se din grupul de curioși îngrămădiți în fundul sălii:

— Tu îi ascundeai scrisorile și el îți arăta curul novicilor în bucătărie.

Au izbucnit cîteva hohote de rîs, Malachia a ieșit iute, îmbrîncind în stînga și-n dreapta, eu aș fi jurat că vocea era cea a lui Aymaro, dar fraza fusese strigată în falset. Abatele, vînat la față, a urlat să se facă tăcere și i-a amenințat cu pedepse cumplite pe toți, poruncind călugărilor să golească sala. Bernardo surîdea nerușinat, cardinalul Bertrando, dintr-o latură a sălii, se apleca la urechea lui Jean d' Anneaux și îi spunea ceva, la care celălalt răspundea acoperindu-și gura cu mîna și aplecîndu-și capul de

parcă ar fi tușit.

Guglielmo mi-a spus:

— Chelarul nu era numai un păcătos cu trupul doar pentru sine, ci mai făcea și pe codoșul. Dar asta nu-l interesează cîtuși de puțin pe Bernardo, decît în măsura în care-l pune în încurcătură pe Abbone, mijlocitor imperial...

A fost întrerupt chiar de Bernardo, care acum i se adresa lui:

— M-ar interesa, apoi, să aflu de la dumneata, frate Guglielmo, despre ce hîrtii vorbeați azi-dimineață cu Severino, cînd chelarul v-a auzit și a socotit greșit.

Guglielmo i-a primit privirea:

— Chiar că a socotit greșit. Vorbeam despre o copie a tratatului de hidrofobia cînelui de Ayyub al Ruhawi, admirabilă carte de teorie pe care domnia ta o cunoști, desigur, după faimă, și care adesea vă va fi fost de mare trebuință... Hidrofobia, spune Ayyub, se recunoaște prin douăzeci și cinci de semne neîndoielnice...

Bernardo, care aparținea ordinului numit *domini canes*, n-a socotit potrivit să țină piept unui nou atac.

— Era vorba, deci, de lucruri străine de cazul în discuție, a spus repede. Și a urmat instruirea: Să ne întoarcem la tine, frate minorit Remigio, mult mai primejdios decît un cîine hidrofob. Dacă fratele Guglielmo ar fi acordat mai multă atenție balelor eretice decît celor de cîine, poate că ar fi

377

descoperit și el acel șarpe care-și făcea cuib în abație. Să ne întoarcem la acele scrisori. Acum știu sigur că au fost în mîinile tale și că te îngrijeai să le ascunzi ca și cum ar fi un lucru foarte veninos, și că ai ucis chiar... a oprit cu un singur gest o încercare de negare... și despre crimă vom vorbi mai pe urmă... că ai ucis, spuneam, pentru că nu le mai aveai. Acum recunoști că aceste hîrtii sînt ale tale ?

Chelarul n-a răspuns, dar tăcerea sa era destul de grăitoare. Din care pricină Bernardo a urmat:

— Și ce sînt aceste hîrtii ? Sînt două pagini așternute de mîna ereziarhului Dolcino, cu două zile înainte de a fi prins, și pe care le încredința unui acolit al său, ca să le dea altor sectanți de-ai lui încă răspîndiți prin Italia. Aș putea să vă citesc tot ce se spune în ele, și cum Dolcino, temîndu-se de moartea lui apropiată, încredința un mesaj de nădejde - le-o spunea el confrăților lui — în diavol! El îi mîngîie anunțîndu-i că, oricît nu se potrivesc datele date de el cu cele din scrisorile dinainte, în care făgăduise pentru anul 1305 distrugerea totală a tuturor preoților din ordinul

împăratului Frederic, totuși distrugerea acestora nu va fi departe. Ereziarhul mințea încă o dată, pentru că au trecut douăzeci și cinci de ani și nici una dintre blestematele lui preziceri nu s-a adevărit. Dar nu despre caraghioasa îngîmfare a acestor preziceri trebuie să discutăm, ci de faptul că Remigio a fost purtătorul lor. Mai poți să negi, călugăr eretic și nepocăit, că ai avut legături și coabitare cu secta pseudoapostolilor ?

Chelarul n-a mai putut acum să nege.

— Signore, a spus, tinerețea mea a fost plină de greșeli dintre cele mai nenorocite. Cînd am auzit de predica lui Dolcino, înșelat cum eram de greșelile fraților întru viață săracă, am crezut în cuvintele lui și m-am unit cu banda lui. Da, e adevărat, am fost cu ei în regiunea bresciană și în cea bergamască, am fost cu ei la Como și la Valsesia, m-am refugiat cu ei la Părete Calva și în valea Rassa, și în sfîrșit pe muntele Rebello. Dar n-am luat parte la nici o ticăloșie, și cînd ei au făptuit jafuri și violențe, eu purtam încă în mine spiritul de blîndețe care era al fiilor lui Francisc, și chiar pe muntele Rebello i-am spus lui Dolcino că nu mă mai simțeam în stare să iau parte la lupta lor, și el mi-a dat voie să plec pentru că, a spus, nu vrea oameni fricoși cu el, și mi-a cerut doar să-i duc scrisorile acelea la Bologna...

— Cui ? a întrebat cardinalul Bertrando.

— Unor sectanți de-ai lui, al căror nume mi se pare că mi le amintesc, și de cum mi le amintesc vi le spun, s-a grăbit să-l asigure Remigio.

378

Și a rostit numele unora pe care cardinalul Bertrando a arătat a-i cunoaște, pentru că a zîmbit cu aer de mulțumire, făcînd un semn de înțelegere lui Bernardo.

— Foarte bine, a spus Bernardo, și a luat notă de numele acelea. Apoi l-a întrebat pe Remigio : Și acum cum de ni-i spui pe prietenii tăi ?

— Nu sînt prietenii mei, signore, dovadă că nu le-am dat niciodată scrisorile acelea. Ba chiar am făcut mai mult, și v-o spun acum după ce am încercat s-o uit cîțiva ani: ca să pot părăsi locul acela fără să fiu prins de armata episcopului din Vercelli, care aștepta jos, în cîmpie, am izbutit să intru în legătură cu unii dintre ei, și în schimbul unei hîrtii de liberă trecere, le-am arătat niște locuri unde să poată asalta fortificațiile lui Dolcino, din care pricină o parte din izbînda forțelor Bisericii s-a datorat și colaborării mele...

— Foarte interesant. Asta ne arată nu numai că ai fost eretic, ci și

ticălos și trădător. Ceea ce nu schimbă situația ta. Așa cum astăzi, ca să te salvezi, l-ai acuzat pe Malachia, care totuși îți făcuse un serviciu, așa și atunci, ca să scapi, i-ai dat pe tovarășii tăi de păcat pe mâna justiției. Dar le-ai trădat trupurile lor, nu le-ai trădat învățăturile și ai păstrat aceste scrisori ca pe niște relicve, trăgînd nădejdea că într-o zi ai să ai curajul, și posibilitatea, fără să fii în vreo primejdie, să le dai cui trebuie, ca să fii din nou bine privit de pseudoapostoli.

— Nu, signore, nu, spunea chelarul, lac de sudoare, cu mâinile tremurînd. Nu, vă jur că...

— Un jurămînt! a spus Bernardo. Iată o altă dovadă a răutății tale. Vrei să juri pentru că știi că eu știu că ereticii valdezi sînt gata de orice viclenie, chiar să și moară numai să nu jure! Și dacă sînt împinși de frică, se prefac că jură și bombăne jurăminte false. Dar eu știu bine că tu nu ești din secta de la Lyon, vulpe blestemată, și cauți să mă convingi că nu ești ceea ce nu ești, cu scopul de a nu spune eu că tu ești ceea ce ești. Deci juri? Juri ca să fii iertat, dar să știi că doar un jurămînt nu-mi ajunge! Pot cere unul, două, trei, o sută, cîte aș vrea. Știu foarte bine că voi ereticii pseudoapostoli dați iertăciune celor care jură strîmb, ca să nu trădeze secta. Și așa fiecare jurămînt va fi o nouă dovadă a vinovăției tale.

— Dar atunci ce pot face? a urlat chelarul, căzînd în genunchi.

— Nu te prosterna ca un beghin! Nu trebuie să faci nimic. Acum numai eu singur știu ce trebuie făcut, a spus Bernardo, cu un zîmbet înspăimîntător. Tu nu trebuie decît să mărturisești. Și vei fi damnat și condamnat dacă vei mărturisi, și

379

vei fi damnat și condamnat dacă nu vei mărturisi, pentru că vei fi pedepsit ca sperjur. Așa că mărturisește, măcar ca să scurtezi acest dureros interogatoriu, care mîhnește conștiințele și sentimentul nostru de bunătate și de compătimire.

— Dar ce trebuie să mărturisesc?

— Două feluri de păcate. Că ai fost în secta lui Dolcino, că i-ai împărtășit ideile eretice, și obiceiurile, și jignirile la adresa demnității episcopilor și a magistraților cetățeni, că nepocăit continui să-i împărtășești minciunile și iluziile, chiar și după ce ereziarhul a murit și secta a fost risipită, chiar dacă n-a fost dezmembrată și distrusă cu totul. Și că, stricat în adîncul sufletului tău de practicile pe care le-ai învățat în secta murdară, ești vinovat de tulburările împotriva lui Dumnezeu și a oamenilor în această abație, pentru motive care încă îmi scapă, dar care nu

vor trebui nici măcar lămurite cu totul, o dată ce s-a arătat atît de limpede (aşa cum facem noi acum) că erezia celor ce au predicat şi predică sărăcia, împotriva învăţăturilor papei şi a bulelor sale, nu poate să ducă decît la opere nelegiuite. Aceasta vor trebui să înveţe cei credincioşi, şi asta îmi va fi de ajuns. Mărturiseşte. A fost clar, odată ajunşi aici, ce voia Bernardo. Fără să-l intereseze cîtuşi de puţin cine-i ucisese pe ceilalţi călugări, voia doar să demonstreze că Remigio împărtăşea, într-un fel sau altul, ideile susţinute de teologii împăratului. Şi după ce arătase legătura dintre acele idei, care erau şi ale capitulului de la Perugia, şi cele ale călugăraşilor şi ale dolcinienilor, şi arătase că un singur om, în abaţia aceea, participase la acele erezii şi fusese făptaşul multor fărădelegi, el ar fi dat în felul acesta o lovitură de-a dreptul mortală propriilor adversari. M-am uitat la Guglielmo şi am înţeles că înţelesese, dar că nu putea face nimic, chiar dacă prevăzuse toate acestea. M-am uitat la Abate şi l-am văzut întunecat la faţă: îşi dădea seama, cu întîrziere, că fusese şi el prins într-o capcană, şi că însăşi autoritatea lui de mijlocitor se ducea de rîpă acum cînd apărea ca stăpînul unui loc în care toate infamiile secolului se adunaseră laolaltă. Cît îl priveşte pe chelar, nu mai ştia acum care era delictul de care vrea să scape. Dar poate că în clipa aceea el nu a fost în stare să facă nici un calcul, strigătul care i-a ieşit din gură a fost strigătul sufletului său şi în el şi prin el îşi descărca ani de îndelungi şi tănuite remuşcări. Sau, după o viaţă de nesiguranţă, entuziasme şi deziluzii, ticăloşii şi trădări, pus în faţa dezastrului său de neocolit, hotăra să profeseze credinţa tinereţii sale fără să se mai întrebe dacă era dreaptă sau greşită, ci ca şi cum ar fi vrut să-şi arate sie însuşi că e în stare să creadă în ceva.

— Da, e adevărat, a strigat, am fost cu Dolcino şi i-am împărtăşit fărădelegile, greşelile, poate eram nebun, socoteam că dragostea pentru Domnul Dumnezeu e totuna cu nevoia de libertate şi cu ura pentru episcopi, e adevărat, dar sînt nevinovat de cele ce s-au petrecut în abaţie, jur asta!

— Totuşi am dobîndit cîte ceva, a spus Bernardo. Deci tu admiti că ai practicat erezia lui Dolcino, a vrăjitoarei Margherita şi a tovarăşilor lor. Tu admiti că ai fost cu ei, în timp ce lîngă Trivero spînzurau mulţi credincioşi ai lui Christos, printre care un copil nevinovat de zece ani ? Şi cînd au spînzurat alţi bărbaţi, de faţă fiind nevestele şi părinţii lor, pentru că nu voiau să fie judecaţi de cîinii aceia ? Şi pentru că, orbiţi de furia voastră şi de

trufia voastră, socoteați că nici unul nu putea să fie mîntuit dacă nu aparținea comunității voastre ? Vorbește!

— Da, am crezut aceste lucruri și am făcut ce ați spus !

— Și erai de față cînd au prins pe unii devotați ai episcopilor, și pe unii i-au lăsat să moară de foame, și unei femei gravide i-au tăiat un braț și o mîină lăsînd-o apoi să nască un copil care a murit numaidecît fără să fie botezat ? Și erai cu ei cînd au năruit la pămînt și au pus foc satelor Mosso, Trivero, Cossila și Flecchia și alte multe localități din regiunea Crepacorio și multe case din Mortiliano și din Quorino, și au dat foc bisericii din Trivero, murdărind mai întîi icoanele sfinte, sfărîmînd lespezile din altar și rupînd un braț al statuii Sfintei Fecioare, jefuind caliciile, mobilierul și cărțile, distru-gînd clopotnița, spărgînd clopotele, însușindu-și toate vasele confrateriei și toate bunurile sacerdotului ?

— Da, da, eram acolo, și nimeni nu mai știa ce făcea, voiam să premergem momentul pedepsei de pe urmă, eram avangărzile împăratului trimis de cer și de sfîntul papă, trebuia să grăbim momentul pogorîrii sfîntului înger din Filadelfia, și atunci toți aveau să primească grația Sfîntului Duh și Biserica avea să fie reînnoită, și după prăpădirea tuturor celor prihă-niți, numai cei fără de prihană aveau să stăpînească !

Chelarul părea de la o vreme exaltat și iluminat, părea acum că stăvilarul tăcerii și al simulării s-ar fi rupt, că trecutul lui se întorcea nu numai prin cuvinte, ci și prin imagini și că el retrăia emoțiile care-l înflăcăraseră cîndva.

— Atunci, îl ațișta Bernardo, tu mărturisești că l-ați cinstit ca martir pe Gherardo Segalelli, că ați negat orice autoritate Bisericii Romane, că afirmați că nici papa și nici vreo altă autoritate nu puteau să vă pretindă vreun mod de viață deosebit de al vostru, că nimeni nu avea dreptul să vă excomunică,

380

381

că de pe vremea Sfîntului Silvestru toți prelații Bisericii fuseseră răufăcători și corupători, în afară de Pietro din Marrone, că laicii nu sînt obligați să plătească zeciuială preoților care nu se află într-o stare de perfecțiune absolută și de sărăcie, așa cum se aflau primii apostoli, ci, dimpotrivă, zeciuiele trebuiau să vă fie plătite numai vouă, singurii apostoli ai sărăciei și ai lui Christos, că pentru a te ruga lui Dumnezeu o biserică sfințită nu prețuiește mai mult decît un grajd, că străbăteați satele și zăpăceați mulțimea strigînd „pocăi-ți-vă-ți”, că mai cîntați și *Salve Regina*

ca să atrageți cu viclenie lumea, și că făceați să fiți luați drept pocăiți, ducînd o viață fără pată în ochii oamenilor, și pe urmă vă luați orice libertate, și vă dedați oricărui desfrîu, pentru că nu credeți în sfînta taină a căsătoriei, și socotindu-vă mai neprihăniți decît alții, vă puteați îngădui orice porcărie și orice jignire a trupului vostru și al altora ? Vorbește !

— Da, da, mărturisesc adevărata credință în care crezusem atunci din tot sufletul, mărturisesc că lepădaserăm hainele noastre în semn de spoliere, că renunțaserăm la toate bunurile noastre, în vreme ce voi, cîini spurcați, n-o să renunțați niciodată la ele, că de atunci n-am mai primit niciodată bani de la nimeni, și nici n-am mai purtat bani la noi, și am trăit din cerșit, și n-am mai păstrat nimic pentru ziua de mîine, și cînd ne primeau și ne puneau la masă, mîncam și plecam lăsînd pe masă tot ce primeam în dar...

— Și ați ars și ați jefuit ca să vă înstăpîniți pe averea bunilor creștini!

— Și am ars și am jefuit pentru că aleseserăm sărăcia ca lege universală, și aveam dreptul să ne însușim averile nelegitime ale altora, și voiam să lovim în inimă urzeala de lăcomie care se întindea de la parohie la parohie, dar nu am jefuit niciodată ca să posedăm, nici n-am ucis ca să jefuim, ucideam ca să pedepsim, ca să-i curățăm pe cei necurați prin vărsare de sînge, poate că eram cuprinși de o dorință neobișnuită de dreptate, se fac păcate și din dragoste prea mare față de Domnul, din prea multă perfecțiune, noi eram adevărata congregație spirituală, trimisă de Dumnezeu și menită pentru gloria timpurilor de pe urmă, căutam răsplata noastră în paradis, anticipînd timpurile distrugerii voastre, numai noi eram apostolii lui Christos toți ceilalți trădaseră, și Gherardo Segalelli fusese o plantă dumnezeiască, *planta Bei pullulans in rădăce fidei*, regula noastră venea de-a dreptul de la Dumnezeu, nu de la voi, cîini blestemați, predicatori mincinoși care răspîndiți înjur mirosul de pucioasă și nu cel de tămîie,

382

cîini ticăloși, cățele împutite, corbi, slugi ale curvei de la Avignon, făgăduiți cum sînteți pierzaniei! Pe atunci eu credeam, și chiar era izbăvit trupul nostru, și eram sabia lui Dumnezeu, trebuia să ucidem chiar și niște nevinovați ca să-i putem așa ucide pe toți cît mai repede. Noi voiam o lume mai bună de pace și de bună înțelegere, și fericirea pentru toți, noi voiam să ucidem războiul pe care voi îl duceați în lăcomia voastră, de ce ne învinuiți că

pentru a înscăuna dreptatea și fericirea a trebuit să vărsăm puțin sânge... și asta fiindcă... fiindcă nu trebuia mult ca s-o terminăm cu totul, și merita să facem roșie toată apa din Carnasco, în ziua aceea de la Stavello, că era și sângele nostru, nu-l precupețeam, sângele nostru și sângele vostru, așa că haida, haida, repede, repede vremile prorocirii lui Dolcino se apropiau, trebuia grăbit mersul lucrurilor...

Tremura tot, își freca mâinile de veșminte ca și cum ar fi vrut să și le șteargă de sângele pe care îl evoca.

— Lacomul a redevenit un pur, mi-a spus Guglielmo.

— Dar ce, aceasta e puritate ? l-am întrebat îngrozit.

— O mai exista și altfel de puritate, mi-a spus Guglielmo, dar oricum ar fi mă sperie întotdeauna.

— Ce vă sperie mai mult la puritate ? l-am întrebat.

— Graba, mi-a răspuns Guglielmo.

— Destul, destul, spunea acum Bernardo, îți ceream o mărturisire, nu o chemare la măcel. Foarte bine, nu numai că ai fost eretic, dar mai ești și acum. Nu numai că ai fost ucigaș, dar ai ucis și acum. Atunci spune cum i-ai ucis pe frații tăi în abația aceasta, și de ce ?

Chelarul s-a oprit din tremurat, s-a uitat în jur ca și când s-ar fi trezit dintr-un vis :

— Nu, a spus, cu crimele din abație nu am nici o legătură. Am mărturisit tot ce-am făcut, nu mă faceți să mărturisesc și ceea ce n-am făcut...

— Dar ce mai rămîne din ceea ce nu puteai să faci ? Acum spui că ești nevinovat? O, mielule, o model de blîndețe ! L-ați auzit, a avut o vreme miinile năclăite de sânge și acum e nevinovat! Poate că ne-am înșelat, Remigio din Varagine este un model de virtute, un fiu credincios al Bisericii, un dușman al dușmanilor lui Christos, a respectat întotdeauna ordinea pe care mîna grijulie a Bisericii s-a ostenit s-o impună în sate și în orașe, pacea negoțului, atelierelor meșteșugarilor, bogățiile Bisericii. El este nevinovat, n-a făcut nimic, vino în brațele mele, frățioare Remigio, ca să te pot mîngîia de învinuirile pe care cei răi le-au ridicat împotriva ta.

383

Și, în vreme ce Remigio îl privea cu ochi pierduți, ca și cum dintr-o dată ar fi crezut într-o iertăciune din urmă, Bernardo și-a revenit și s-a adresat pe ton poruncitor căpitanului de arcași:

— Mi-e silă să recurg la mijloace pe care Biserica le-a criticat întotdeauna cînd au fost folosite de brațul secular. Dar există o

lege care stăpînește și condamnă chiar și sentimentele mele personale. Întrebați-l pe Abate unde este un loc în care se pot pune instrumentele de tortură. Dar să nu se treacă numaidecît la asta. Trei zile să rămînă într-o chilie, legat la mîini și la picioare. Apoi să i se arate instrumentele. Doar atît. Și a patra zi să se treacă la treabă. Justiția nu este împinsă de grabă, cum credeau pseudoapostolii, și cea a lui Dumnezeu are la dispoziție secole. Să se aplice încet și gradat. Și mai ales nu uitați ce s-a spus în atîtea rînduri: să se ocolească mutilările și primejdia de moarte. Una dintre grijile pe care asemenea procedeu le poartă necredinciosului este tocmai ca moartea să fie degustată și așteptată, dar să nu vină mai înainte ca mărturisirea să fie deplină, și de bună voie, și purificatoare.

Arcașii s-au înclinat și l-au ridicat pe chelar, dar acesta a înfipt picioarele în pămînt și s-a împotrivit, făcînd semn că vrea să vorbească. Îngăduindu-i-se lucrul acesta, a vorbit, dar vorbele îi ieșeau cu greu din gură și cele ce spunea erau ca o morfoleală de om beat și aveau și ceva nerușinat în ele. Doar treptat, pe măsură ce vorbea, a regăsit acel soi de sălbatică energie care însuflețise mărturisirea lui de mai înainte.

— Nu, signore, nu mă torturați. Eu sînt un om laș. Am trădat atunci, am renegat timp de unsprezece ani în mănăstirea aceasta credința mea de atunci, scoțînd dijmele de la viticultori și de la țărani, controlînd grajdurile și cocinile pentru a înflori ca să-l îmbogățească pe Abate, am ajutat cu tragere de inimă la administrarea acestei fabrici a lui Antichrist. Și mă simțeam bine, uitasem zilele răzvrătirii și mă tolăneam în plăcerile burții și în altele, de asemenea. Sînt un laș. I-am vîndut astăzi pe vechii mei tovarăși din Bologna, l-am vîndut atunci pe Dolcino. Și, ca laș, travestit ca unul dintre oamenii cruciadei, am stat să văd prinderea lui Dolcino și a Margheritei, cînd i-au dus în Sîmbăta Mare la castelul Bugello. M-am învîrtit pe lîngă Vercelli vreo trei luni, pînă cînd a venit scrisoarea papei Clement cu ordinul de condamnare. Și am văzut-o pe Margherita tăiată în bucăți sub ochii lui Dolcino, și țipa, sfîrtecătă cum era, biet trup pe care într-o noapte îl atinsesem și eu... Și în vreme ce cadavrul ei hăcuit

384
ardea, s-au repezit la Dolcino, i-au smuls nasul și testiculele cu clești înroșiți în foc, și nu e adevărat ceea ce au spus după aia, că n-a scos nici măcar un geamăt. Dolcino era înalt și voinic, avea o barbă mare de diavol, și păr roșu care-i cădea în inele pe umeri, era frumos și puternic cînd striga la noi, și purta o pălărie cu

boruri mari, cu pană, și spadă încinsă peste tunica preoțească. Dolcino băga spaima în bărbați și le făcea pe femei să urle de plăcere... Dar când l-au torturat zbiera de durere și el, ca o femeie, ca un vițel, sîngele îi curgea din toate rănilile în timp ce-l aruncau dintr-un colț în altul, și îl răneau întruna, dar mai ușor, ca să arate cât de mult poate să trăiască un emisar al diavolului, și el voia să moară, cerea să isprăvească cu el, dar a murit foarte tîrziu, când a ajuns pe rug și era doar o grămadă de carne sîngerîndă. Eu mă țineam după el și mă bucuram în sinea mea că scăpasem de încercarea aceea, eram orgolios în viclenia mea, și palavragiul acela de Salvatore era cu mine și spunea: ce bine am făcut, frățioare Remigio, că ne-am purtat ca niște oameni cu scaun la cap, căci nu există nimic care să fie mai rău decît tortura! Aș fi abjurat mii de religii în momentul acela. Și sînt ani, atîția ani de cînd îmi spun cât de ticălos am fost și cât de fericit am fost că eram ticălos, și cu toate astea trăgeam mereu nădejde c-o să pot să-mi arăt mie însumi că nu eram atît de ticălos. Azi această putere mi-ai dat-o tu, signor Bernardo, ai fost pentru mine ceea ce împărații păgîni au fost pentru cei mai ticăloși dintre martiri. Mi-ai dat îndrăzneala de a mărturisi ceea ce am crezut cu sufletul, în timp ce trupul meu înlătura. Cu toate asta, nu mă obliga la prea mult curaj, mai mult decît ar putea să rabde carapacea aceasta muritoare a mea. Nu mă tortura. Voi spune tot ce vrei tu, mai bine la rug numaidecît, mori sufocat înainte de a arde. Torturat, ca Dolcino, nu vreau să fiu. Tu vrei un cadavru și ca să-l ai vrei să capeți din partea mea recunoașterea vinei pentru celelalte cadavre. Cadavru voi fi în curînd, oricum. Așa că îți dau ceea ce-mi ceri. L-am omorît pe Adelmo din Otranto din ura ce-i purtam pentru tinerețea lui și pentru priceperea cu care se juca cu monștri ce semănau cu mine, bătrîn, gras, mic și ignorant. L-am omorît pe Venanzio din Salvemec pentru că era prea înțelept și citea cărți pe care eu nu le înțelegeam. L-am omorît pe Berengario din Arundel din ură pentru biblioteca lui, eu care am făcut teologia ciomăgind porcii prea grași. L-am omorît pe Severino din Sânt' Emmerano... de ce? pentru că strîngea ierburi, eu care am fost pe muntele Rebello, unde ierburile se mînceau fără să ne mai gîndim la virtuțile lor. Adevărul este că i-aș

385

putea omorî și pe alții, printre care și pe Abatele nostru: cu papa sau cu împăratul, el face parte tot dintre dușmanii mei, și l-am urît întotdeauna, chiar și cînd îmi dădea de mîncare. Îți ajunge? Ah, nu, vrei să știi și cum am omorît atîția oameni... Dar i-am

omorît... ia să vedem... Evocînd puterile infernale, cu ajutorul a mii de legiuni intrate sub comanda mea, prin arta pe care-am învățat-o de la Salvatore. Ca să omori pe cineva nu trebuie neapărat să lovești, diavolul face asta pentru tine, dacă știi cum să-i poruncești.

Îi privea pe cei de față cu un aer complice, rîzînd. Dar era acum rîsul unui om cu mintea tulburată, chiar dacă, așa cum mi-a spus mai pe urmă Guglielmo, omul acesta cu mintea tulburată avusese iscusința să-l tîrască și pe Salvatore în nimicirea lui, pentru a se răzbuna că îl pîrîse.

— Și cum puteai să-i comanzi diavolului ? l-a îmboldit Bernardo, care privea delirul acesta ca pe o mărturisire firească.

— O știi și tu, nu poți avea atîția ani de-a face cu posedatăii de demon fără să deprinzi obiceiul lor! O știi și tu, tăietor de apostoli! Iei o pisică neagră, nu-i așa?, care să nu aibă fir de păr alb (și tu știi asta) și-i legi cele patru labe, apoi o duci în miez de noapte la o răscruce, după care strigi cu voce tare: o, mare Lucifer, împărat al infernului, eu te iau și te introduc în trupul dușmanului meu așa cum țin acum pisica asta prinsă, și dacă o să-l duci pe dușmanul meu la moarte a doua zi, la miezul nopții, chiar în acest loc, eu îți închin această pisică drept sacrificiu, și tu vei face tot ce-ți poruncesc eu prin puterea magiei pe care o dețin acum după cartea ocultă a Sfintului Ciprian, în numele capilor tuturor legiunilor celor mai mari ale infernului, Adramelch, Alastor și Azazele, pe care acum îi rog cu toți frații lor... Buza îi tremura, ochii îi păreau ieșiți din orbite, și a început să se roage - sau cel puțin părea că se roagă, dar înălța rugile sale către toți baronii legiunilor infernale... „Abigor, păcătuiește *pro nobis*, Amon, *miserere nobis*... Samael, *libera nos a bono*... Belial *eleyson*... Focalor, *in corruptionem meam intende*, Haborym, *damnamus dominam*... Zaebos, *anum meum aperies*... Leonardo, *asperge me spermate tuo et inquinabor*...”

— Destul, destul! urlau toți cei prezenți, închinîndu-se. Și: O, Doamne, iartă-ne pe noi!

Acum chelarul tăcea. După ce a rostit numele tuturor acelor diavoli, a căzut cu fața în jos vîrsînd salivă albicioasă din gura strîmbată și din șirul rînjit de dinți. Mîinile lui, deși zdrobite de lanțuri, se deschideau și se închideau în mod

386

convulsiv, picioarele lui băteau pe rînd aerul cu mișcări dezordonate.

Dîndu-și seama că fusesem cuprins de un tremur de groază,

Guglielmo mi-a pus mîna pe cap, m-a prins chiar de ceafă strîngîndu-mi-o și redîndu-mi liniștea:

— învață, mi-a spus, sub tortură, sau amenințat de tortură, un om spune nu numai ceea ce a făcut, dar și ceva ce ar fi voit să facă, chiar dacă n-o știa. Remigio își dorește acum moartea din tot sufletul.

Arcașii l-au scos afară pe chelar, aflat pradă convulsiilor.

Bernardo și-a adunat hîrțiile. Apoi s-a uitat fix la cei de față, încremeniți în ghearele unei tulburări fără margini.

— Interogatoriul s-a sfîrșit. învinuitul, *reo confesso*, va fi dus la Avignon, unde va avea loc procesul definitiv, sub oblăduirea foarte severă a adevărului și a justiției, și numai după proces va fi ars pe rug. El, Abbone, nu vă mai aparține și nu-mi mai aparține nici mie, care am fost doar umilul instrument al adevărului.

Instrumentul justiției stă în altă parte, păstorii și-au făcut datoria, acum e treaba cîinilor, care despart oaia cea bolnavă de turmă și o purifică prin foc. Mizerabilul episod care l-a arătat pe acest om vinovat de atîtea crime sălbatice a luat sfîrșit. Acum abația trăiește în pace. Dar lumea... și aici a ridicat glasul și s-a adresat grupului de legați, lumea nu și-a găsit încă pacea, lumea este sfîșiată de erezie, care primește găzduire pînă și în sălile palatelor imperiale. E bine ca frații mei să-și amintească de asta: un *cingulum diaboli* îi leagă pe nerușinații sectanți ai lui Dolcino de onorații maestri ai capitolului de la Perugia. Să nu uităm că în fața ochilor lui Dumnezeu cele spuse în delir, de nenorocitul pe care abia l-am încredințat justiției, nu se deosebesc de cele ale maștrilor care benchetuiesc la masa germanului excomunicat din Bavaria. Izvorul nelegiuirilor ereticilor izbucnește din multe predici, chiar și onorate, încă nepedepsite. Este grea suferința și umil calvarul celui care a fost chemat de Dumnezeu, cum am fost eu, om supus păcatelor, să descopere șarpele ereziei oriunde se cuibărește. Dar, îndeplinind această îndatorire sfîntă, se învață că nu este eretic numai cel ce practică erezia pe față. Susținătorii ereziei pot fi descoperiți după cinci indicii doveditoare. Primul, cei care-i vizitează pe ascuns, în timp ce sînt ținuți în temniță; al doilea, aceia care deplîng prinderea lor și au fost prietenii lor intimi în viață (e greu să nu cunoască activitatea ereticului cei care l-au vizitat multă vreme); al treilea, aceia care susțin că ereticii au fost osîndiți pe nedrept, chiar cînd s-a dovedit vina lor; al

387

patrulea, cei care privesc rău și-i clevetesc pe cei care-i persecută

pe eretici și predică cu izbîndă împotriva lor și li se poate ghici după ochi, după nas, după expresia pe care încearcă s-o ascundă, că-i urăsc pe cei pentru care se arată îndurerați și îi iubesc pe cei de a căror dizgrație se văicăresc atîta. Al cincilea semn este, în sfîrșit, faptul că se adună oasele arse ale ereticilor și se face din ele obiect de venerație... Dar eu îi atribui o foarte mare valoare și unui al șaselea semn, și-i socotesc prieteni de netăgăduit ai ereticilor pe cei în ale căror cărți (chiar dacă ele nu jignesc pe față dreapta credință) ereticii au găsit premisele, deși silogizate, ale felului lor pervers de gîndire.

Vorbea și-l privea pe Ubertino. Toată legația franciscană a înțeles la ce făcea aluzie Bernardo. Așa că de-acum întîlnirea eșuase, nimeni nu ar mai fi avut curajul să reia discuția de dimineață, știind că fiecare cuvînt avea să fie ascultat cu gîndul la ultimele și nefericitele evenimente. Dacă Bernardo fusese trimis de papă ca să împiedice o împăcare între cele două grupuri, izbutise.

388

Ziua a cincea Vesper

în care Ubertino o ia la sănătoasa, Bencio începe să urmărească legile și Guglielmo face unele reflecții asupra diferitelor tipuri de desfrînare întîlnite în ziua aceea

în timp ce adunarea se risipea încet din sala capitulară, Michele s-a apropiat de Guglielmo și amîndoi au fost ajunși din urmă de Ubertino. împreună au ieșit afară, discutînd apoi în portic, ferți de ceața care nu dădea semne să se ridice, ba era chiar mai deasă decît întunericul.

— Nu cred că trebuie să discutăm despre cele ce s-au întîmplat, a spus Guglielmo. Bernardo ne-a învins. Să nu mă întrebați dacă dobitocul acela de dolcinian este într-adevăr vinovat de toate crimele înșirate. După cîte înțeleg, nu este, fără îndoială. Fapt este că ne-am întors de unde am plecat. Ioan te vrea singur la Avignon, Michele, și întîlnirea aceasta nu ți-a oferit garanțiile pe care le căutam. Ba, dimpotrivă, ți-a dat o imagine de felul cum orice cuvînt al tău ar putea să fie răsturnat acolo la ei. De unde se deduce, mi se pare, tu nu trebuie să te duci.

Michele a scuturat din cap:

— Ba mă voi duce. Nu vreau o schismă. Tu, Guglielmo, ai vorbit limpede, astăzi, și ai spus ceea ce voiai. Ei bine, nu este ceea ce vreau eu, și-mi dau seama că dezbaterile capitulului de la Perugia au fost folosite de teologii imperiali mai mult decît înțelegeam noi. Eu vreau ca ordinul franciscan să fie acceptat de papă cu idealurile sale de sărăcie. Și papa va trebui să înțeleagă că numai

dacă ordinul își va asuma idealul de sărăcie va putea să scape de la abaterile sale eretice. Eu nu mă gândesc la adunarea poporului sau la dreptatea lumii. Eu trebuie să împiedic ordinul să se dizolve într-o pluralitate de călugărași. Mă voi duce la Avignon, și, dacă va fi nevoie, voi face act de supunere față de Ioan. Mă voi învoi cu totul, în afară de principiul sărăciei.

389

A vorbit și Ubertino :

— Știi că-ți riști viața ?

— Amin, a răspuns Michele. Mai bine decât să-mi risc sufletul. Și-a riscat serios viața și, dacă Ioan avea dreptate (ceea ce nu cred), și-a pierdut și sufletul. Cum știm acum cu toții, Michele s-a dus la papă în săptămîna care a urmat faptelor pe care le înfățișez acum. I s-a împotrivit patru luni în șir, pînă cînd, în aprilie, anul următor, Ioan a convocat un consistoriu în care l-a tratat de nebun, îndrăzneț, încăpățînat, tiran, ațîțător la erezii, șarpe hrănit de Biserică la sînul ei. Și trebuie să ne gândim că acum, după felul în care vedea el lucrurile, Ioan avea dreptate, pentru că în acele patru luni Michele devenise prietenul prietenului maestrului meu, celălalt Guglielmo, din Occam, și-i împărtășise ideile — nu foarte diferite, deși totuși mai extreme, decât cele pe care le împărtășea maestrul meu cu Marsilio, și le exprimase în dimineața aceea. Viața acestor disidenți a devenit precară, la Avignon, și la sfîrșitul lui mai Michele, Guglielmo din Occam, Bonagrazia din Bergamo, Francesco din Ascoli și Henri din Talheim au fugit, urmăriți de oamenii papei la Nissa, Toulon, Marsilia și Aigues Mortes, unde au fost ajunși de cardinalul Pierre de Arrablay, care a încercat în zadar să-i înduplece să se întoarcă, fără să învingă rezistența lor, ura lor pentru pontif, frica lor. În iunie au ajuns la Pisa, primiți în triumf de imperiali, și în lunile care au urmat Michele avea să-l denunțe în public pe Ioan. Era prea tîrziu acum. Steaua împăratului sta să apună, de la Avignon Ioan urzea să le dea minoriților o altă căpetenie generală, dobîndind în sfîrșit victoria. În ziua aceea Michele ar fi făcut mai bine să nu se hotărăscă să se ducă la papă; ar fi putut să se îngrijească de rezistența minoriților mai de aproape, fără să piardă atîtea luni în favoarea dușmanului său, slăbindu-și poziția... Dar poate că așa hotărîse dinainte omnipotența divină — nu mai știu acum care dintre ei avea dreptate, și după atîția ani chiar și focul pasiunilor se stinge, și, o dată cu el, și ceea ce crede a fi lumina adevărului. Cine dintre noi mai e în stare să spună dacă avea dreptate Hector sau Ahile, Agamemnon sau

Priam cînd se luptau pentru frumusețea unei femei care acum e cenușă a cenușii ?

Dar mă pierd în divagații melancolice. Trebuie să povestesc, în schimb, sfîrșitul aceluia trist colocviu. Michele se hotă-rîse și nu a fost chip să fie convins să renunțe. Numai că se punea acum o altă problemă, și Guglielmo a numit-o fără ocolișuri: Ubertino însuși nu mai era în siguranță. Frazele pe

390

care le pronunțase Bernardo despre el, ura pe care o nutrea acum papa pentru el, faptul că în vreme ce Michele reprezenta încă o putere cu care se putea trata, Ubertino rămăsese în schimb doar un ins singur...

— Ioan îl vrea pe Michele la curte și pe Ubertino în infern. Dacă-l cunosc bine pe Bernardo, pînă mîine, și cu ajutorul ceței, Ubertino va fi ucis. Și dacă cineva se va înteba de cine, abația va putea foarte bine răbda și o altă crimă, și se va spune că erau diavoli invocați de Remigio cu pisicile lui negre, sau cine știe ce dolcinian rămas, care încă se mai învîrtește printre zidurile acestea...

Ubertino era frămîntat:

— Și atunci ? a întrebat.

— Atunci du-te și vorbește cu Abatele. Cere-i un cal de călărie, provizii, o scrisoare către vreo abație îndepărtată, dincolo de Alpi. Și folosește-te de ceață și de întuneric ca să pleci numaidecît.

— Dar arcașii nu mai păzesc porțile ?

v— Abația mai are și alte ieșiri, și Abatele le cunoaște. E de ajuns să te aștepte un slujitor la una dintre cotiturile de jos ale drumului cu un cal de călărie și, ieșind prin vreo trecătoare a zidului, n-ai mai avea de făcut decît o bucată de drum prin pădure. Trebuie să-l faci repede, înainte ca Bernardo să-și revină din extazul triumfului său. Eu trebuie să mă ocup de altceva, aveam două însărcinări, una a eșuat, așa că măcar s-o îndeplinesc pe a doua. Vreau să pun mîna pe o carte și pe un om. Dacă totul merge bine, tu vei ieși de-aici mai înainte ca eu să te caut. Așa că adio.

Și-a deschis brațele. Mișcat, Ubertino l-a îmbrățișat cu putere:

— Adio, Guglielmo, ești un englez smintit și obraznic, dar ai un suflet mare. Oare ne vom mai vedea?

— O să ne vedem, l-a asigurat Guglielmo, Dumnezeu o să ne ajute.

Dar Dumnezeu n-a vrut. Cum am mai spus, Ubertino a murit în chip tainic, după doi ani. A fost grea și aventuroasă viața acestui

bătrîn înflăcărat și gata de luptă. Poate că n-a fost un sfânt, dar nădăjduiesc că Dumnezeu a răsplătit strălucita lui siguranță că a fost totuși. Cu cât îmbătrînesc, cu atît mă las mai mult în voia lui Dumnezeu, și prețuiesc tot mai puțin inteligența care vrea să știe și voința care vrea să facă; și recunosc ca singură cale spre mîntuire credința, care știe să aștepte cu răbdare, fără să întrebe prea mult. Și Ubertino a avut, fără îndoială, multă credință în sînge și în agonia Domnului Christos răstignit.

391

Poate că mă gîndeam la lucrurile astea încă de pe atunci și bătrînul mistic și-a dat seama, sau a ghicit că le voi gîndi într-o zi. Mi-a zîmbit cu dulceață și m-a cuprins în brațe, fără înflăcărarea cu care mă cuprinsese în zilele trecute. M-a îmbrățișat așa cum un bunic își îmbrățișează nepotul, și în același fel l-am îmbrățișat și eu. Apoi s-a îndepărtat împreună cu Michele, ca să-l caute pe Abate.

— Și acum ? l-am întrebat pe Guglielmo.

— Și acum să ne întoarcem la crimele noastre.

— Maestre, i-am spus, azi s-au petrecut lucruri foarte grave pentru creștinătate și misiunea dumnezeoasă a dat greș. Și cu toate astea păreți mai atras de deslușirea acestei taine decît de ciocnirea dintre papă și împărat.

— Nebunii și copiii spun întotdeauna adevărul, Adso. Asta poate din pricină că, fiind consilier imperial, prietenul meu Marsilio e mai priceput decît mine, dar ca inchișitor sînt mai priceput eu. Chiar mai priceput decît Bernardo Gui, Dumnezeu să mă ierte. Pentru că pe Bernardo nu-l interesează să-i afle pe vinovați, ci doar să-i ardă pe împricinați. Eu, în schimb, găsesc deliciul cel mai măreț în deșirarea unei frumoase și încurcate mătăsi. Și poate mai e și pentru că într-un moment în care, ca filosof, mă îndoiesc că în lume există vreo ordine, mă mîngîie să descopăr că dacă nu e o ordine, există măcar o serie de legături, în mici cantități, în treburile lumii. în sfîrșit, mai e și un alt motiv: și anume că în povestea asta sînt poate în joc lucruri mult mai mari și mai însemnate decît lupta dintre Ioan și Ludovic...

— Dar e o poveste cu furturi și cu răzbunări între călugări lipsiți de virtuți, am spus eu plin de îndoială.

— În jurul unei cărți interzise, Adso, în jurul unei cărți interzise, a răspuns Guglielmo.

Acum călugării se îndreptau spre cină. Masa era pe la jumătate cînd alături de noi s-a așezat Michele din Cesena încunoștințindu-ne că Ubertino plecase. Guglielmo a scos un

suspîn de uşurare.

La sfîrşitul cinei l-am încolţit pe Abate, care stătea de vorbă cu Bernardo Gui, şi l-am descoperit pe Bencio, care ne-a salutat cu un mic zîmbet, încercînd să ajungă la uşă. Guglielmo l-a ajuns şi l-a silit să ne urmeze într-un colţ al bucătăriei.

— Bencio, l-a întrebat Guglielmo, unde este cartea ?

— Care carte ?

— Bencio, nici unul dintre noi nu este prost. Vorbesc despre cartea pe care o căutam azi la Severino, şi pe care ai recunoscut-o foarte bine şi te-ai dus s-o iei...

392

— Ce vă face să credeţi că am luat-o ?

— Cred, şi o crezi şi tu. Unde e ?

— Nu pot să spun.

— Bencio, dacă nu-mi spui, am să vorbesc cu Abatele.

— Nu pot să spun din pricina Abatelui, a zis Bencio, cu un aer virtuos. Azi, după ce ne-am văzut, s-a întîmplat ceva ce trebuie să ştiţi. După moartea lui Berengario, lipsea un ajutor de bibliotecar. Azi după-masă Malachia mi-a propus să iau eu locul lui. Abia acum o jumătate de oră Abatele a căzut de acord şi, de mîine dimineaţă, nădăjduiesc, mi se vor dezvălui tainele bibliotecii. E adevărat, am luat cartea azi-dimineaţă şi am ascuns-o în salteaua de paie din chilia mea, fără s-o privesc măcar, pentru că ştiam că Malachia mă ţinea sub ochi. Şi, la un moment dat, Malachia mi-a făcut propunerea de care v-am vorbit. Şi atunci am făcut ceea ce trebuie să facă un ajutor de bibliotecar: i-am dat cartea.

N-am putut să nu mă amestec şi eu, şi cu multă pornire:

— Dar, Bencio, ieri şi alaltăieri tu... dumneata spuneai că erai ars de curiozitate de a cunoaşte, că nu mai voiai ca biblioteca să ţină ascunse tainele pe care un învăţăcel trebuie să le ştie...

Bencio tăcea, roşind, dar Guglielmo m-a oprit:

— Adso, de cîteva ceasuri Bencio a trecut de partea cealaltă.

Acum el e păstrătorul acelor taine pe care voia să le cunoască, şi păstrîndu-le, va avea tot timpul să le şi cunoască.

— Dar ceilalţi ? am întrebat. Bencio vorbea în numele tuturor învăţaţilor!

— înainte, a spus Guglielmo. Şi m-a tras după el, lăsîndu-l pe Bencio pradă unei mari încurcături.

— Bencio, mi-a spus apoi Guglielmo, este victima unei mari desfrînări, care nu e cea a lui Berengario, şi nici cea a chelarului. Ca mulţi oameni de carte, are desfrînarea de a şti. De a şti pentru

el însuși. înlăturat de la această știință, voia să pună stăpînire pe ea. Acum a pus stăpînire pe ea. Malachia își cunoștea omul și s-a folosit de mijlocul cel mai bun pentru a-și recăpăta cartea și a pecetlui buzele lui Bencio. Mă vei întreba la ce folosește să controlezi atîta zăcămînt de știință dacă accepți să n-o pui la îndemîna tuturor celorlalți. Dar tocmai din cauza asta am vorbit de desfrîu. Nu era desfrîu setea de cunoaștere a lui Roger Bacon, care voia să angajeze știința ca să facă tot mai fericit poporul lui Dumnezeu, așa că nu căuta știința pentru știință. Aceea a lui Bencio e doar curiozitate nesătulă, trufie a intelectului, un fel ca oricare altul, pentru un călugăr, să transforme și să împace dorințele

393

propriului trup, sau înflăcărarea care face dintr-un altul un luptător al credinței sau al ereziei. Nu este numai desfrîul cărnii. Este acel desfrîu al lui Bernardo Gui, desfrîu de-a-n-doaselea al justiției, care este aidoma desfrîului puterii. Și desfrîu de bogăție e și cel al sfîntului, dar nu romanului nostru pontif. Și desfrîu al mărturisirii, și al transformării, și al pocăirii, și al morții cel al chelarului încă de pe cînd era tînăr. Și este un desfrîu de cărți cel al lui Bencio. Ca toate des-frîurile, ca acela al lui Onan care-și risipea propria sămînță pe jos, desfrîu neroditor, care nu are nici o legătură cu dragostea, nici măcar cu cea trupească...

— Știu asta, am murmurat fără să vreau.

Guglielmo s-a prefăcut că nu auzise. Dar, de parcă ar fi urmat să spună cele ce începuse, a zis :

— Adevărata dragoste te face să ții la cel iubit.

— Dar dacă Bencio își iubește cărțile lui (care acum sunt și ale lui) și se gîndește că binele lor constă în a sta departe de mîinile hrăpitoare ? l-am întrebat.

— Binele unei cărți constă în a fi citită. O carte este făcută din semne care vorbesc de alte semne, carele, la rîndul lor, vorbesc despre lucruri. Fără un ochi care să le citească, o carte poartă semne care nu produc concepte, și deci e mută. Biblioteca asta poate a fost făcută ca să salveze cărțile pe care le adăpostește, dar acum trăiește ca să le îngroape. De aceea a devenit izvor de necredință. Chelarul a spus că a trădat. Așa a făcut și Bencio. A trădat. Oh, ce urîtă zi, bunul meu Adso ! Plină de sînge și de distrugere. Pentru astăzi îmi e de ajuns. Să mergem și noi la *completa*, și apoi să ne culcăm.

Ieșind din bucătărie ne-am întîlnit cu Aymaro. Ne-a întrebat dacă era adevărat ceea ce se șoptea, că Malachia îl propusese pe

Bencio ca ajutor de bibliotecar. N-am putut spune decît că așa era.

— Acest Malachia a făcut multe lucruri frumoase, astăzi, a spus Aymaro cu obișnuitul său rînjit de dispreț și de indulgență. Dacă ar exista dreptate, diavolul ar veni să îl ia în noaptea asta.

394

Ziua a cincea *Completa*

în care se ascultă o predică despre venirea Antichristului și Adso descoperă puterea numelor proprii

Slujba de *vesper* avusese loc într-un fel încurcat, încă în timpul interogatoriului chelarului, cu novici curioși care fugiseră de sub ochii maestrului lor pentru a urmări pe la ferestre și prin crăpături ce se întîmpla în sala capitulară. Trebuia acum ca toată comunitatea să se roage pentru sufletul bun al lui Severino. Se bănuia că Abatele s-a apropiat de amvon, dar ca să spună doar că în seara aceea el nu va vorbi. Prea multe nenorociri se abătuseră asupra abației, a spus el, pentru ca însuși părintele tuturor să poată vorbi cu tonul celui care învinuiește sau amenință. Trebuia ca toți, nefiind exclus nimeni, să-și cerceteze cu mare atenție conștiința. Dar întrucît trebuia să vorbească cineva, propunea ca dojana să vină de la unul care, mai vîrstnic decît toți și aproape acum de moarte, era mai puțin apăsător decît toți de patimile pămîntești care pricinuiseră atîta rău. Prin dreptul vîrstei, cuvîntul se cuvenea lui Alinardo din Grottaferrata, dar toți știau cît de șubredă era sănătatea venerabilului confrate. Imediat după Alinardo, în ordinea rînduită de scurgerea neînduplecată a timpului, venea Jorge. Abatele lui îi dădea acum cuvîntul.

Am auzit un murmur din acea parte a stranelor unde stau de obicei Aymaro și alți italieni. Mi-am închipuit că Abatele îi încredințase predica lui Jorge fără să îl întrebe pe Alinardo. Maestrul meu mi-a atras atenția că hotărîrea Abatelui de a nu vorbi fusese foarte înțeleaptă: pentru că orice ar fi spus, vorbele lui ar fi fost foarte bine cîntărite de Bernardo și de ceilalți avignonezi prezenți. Bătrânul Jorge s-ar fi limitat la unul dintre prorocii săi mistici și avignonezii n-ar fi dat prea mare greutate acestui lucru.

— Dar nu și eu, a mai spus Guglielmo pentru că nu credea că Jorge ar fi primit, și poate cerut, să vorbească, fără un rost foarte precis.

395

Jorge a urcat la amvon, susținut de cineva. Tripodul, care ardea

singur în naos, îi lumina fața. Flacăra scotea la iveală întunericul care apăsă pe ochii lui ca două găuri negre.

— Preaiubiții mei frați, a început el, și voi toți, oaspeții noștri dragi, dacă vreți să-l ascultați pe acest biet bătrîn... Cele patru morți care au îndurerat abația noastră, ca să nu mai vorbesc de păcatele, trecute sau prezente, ale celor mai nenorociți dintre cei vii - nu sînt, voi știți asta, de pus pe seama răutății naturii care, nestrămutată în ritmurile ei, conduce ziua noastră de pe pămînt, din leagăn până la mor-mînt. Voi toți veți gândi, poate, deși v-a copleșit atîta durere, că această tristă întîmplare nu privește sufletul vostru, pentru că toți, în afară de unul, sînteți nevinovați și cînd acest unul va fi pedepsit, vă va rămîne desigur să plîngeți lipsa celor dispăruți, dar nu va trebui să vă dezvinovați voi înșivă de vreo vină în fața tribunalului lui Dumnezeu. Voi așa gândiți. Nebunilor! a strigat el cu glas înspăimîntător. Nebuni și nesăbuiți ce sînteți! Cine a ucis va duce în fața lui Dumnezeu povara păcatelor sale, dar numai fiindcă a acceptat să se facă mijlocitor al hotărîrilor lui Dumnezeu. Așa cum trebuia ca cineva să-l trădeze pe Iisus pentru ca minunea învierii să se îndeplinească, și totuși Domnul a hotărît pedeapsă și rușine celui care l-a trădat, tot așa cineva în zilele acestea a păcătuit aducînd moarte și ruină, dar eu vă spun că ruina aceasta a fost, dacă nu voită, cel puțin îngăduită de Dumnezeu, ca să ne umilească pentru trufia noastră!

A tăcut, și-a îndreptat privirea goală spre adunarea întunecată, ca și cum ar fi putut să-i surprindă cu ochii emoțiile, în timp ce cu urechea îi degusta consternata tăcere.

— în această comunitate, a continuat, se tîrăște de multă vreme șarpele trufiei. Dar ce trufie ? Trufia puterii într-o mănăstire retrasă din lume ? Nu, desigur. Orgoliul bogăției ? Frații mei, mai înainte ca lumea cunoscută să vuiască de lungi scandaluri despre sărăcie și despre stăpînire, încă din timpurile fondatorului nostru, noi, cînd am avut totul, nu am avut nimic, singura și adevărata noastră bogăție fiind respectarea regulii, rugăciunea și munca. Dar din munca noastră, din munca ordinului nostru, și în special din munca acestei mănăstiri, face parte - ba chiar îi e substanță — studiul și păstrarea științei. Păstrarea, zic, nu căutarea, pentru că știința are ca proprietate pe aceea de a fi completă și definitivă încă de la început, în perfecțiunea verbului care se exprimă prin el însuși. Păstrarea, zic, nu cercetarea, pentru că știința, lucru omenesc, are ca proprietate să fie definită și

completată în arcul secolelor, care merge de la predicarea profeților pînă la interpretarea părinților Bisericii. Nu există progres, nu există evoluție în evuri în ceea ce privește știința, ci o maximă, nesfîrșită și sublimă recapitulare. Istoria omenească mărșăluiește cu o mișcare neîntreruptă de la creație, prin înviere, spre întoarcerea lui Christos biruitor, care va apărea înconjurat de un nimb să judece viii și morții, dar știința umană nu urmează calea aceasta : neclintită ca o stîncă din cele care nu se sfarmă, ea ne îngăduie, cînd sîntem umili și atenți la glasul ei, să urmăm, să precizăm calea aceasta, dar fără să se cîntească. Eu sunt cel care este, a spus Dumnezeuul evreilor. Eu sînt calea, adevărul și viața, a spus Dumnezeuul nostru. Iată, știința nu este altceva decît uluitul comentariu al acestor două adevăruri. Tot ce s-a spus mai mult a fost rostit de profeți, de evangheliști, de pontifi și de doctori pentru a face mai limpezi aceste două hotărîri. Și uneori un comentariu potrivit vine și de la păgînii care nu le cunoșteau, și cuvintele lor au fost preluate de tradiția creștină. Dar mai mult decît asta nu se mai poate spune. Nu ne rămîne decît să reparăm, să comentăm, să păstrăm. Aceasta era și trebuie să fie sarcina acestei abații a noastre, cu strălucita ei bibliotecă — nu altceva. Se spune că un calif oriental a dat foc într-o zi unei biblioteci dintr-un oraș cunoscut, și glorios, și mîndru, și că, în timp ce acele mii de volume ardeau, el spunea că ele puteau și trebuiau să dispară pentru că sau repetau ceea ce spunea Coranul, și deci nu mai aveau rost, sau contraziceau cartea aceea sfîntă pentru necredincioși, și deci erau dăunătoare. Doctorii Bisericii, și noi o dată cu ei, nu au gîndit așa. Tot ceea ce sună a comentariu sau a clarificare a Scripturii trebuie să fie păstrat, pentru că sporește gloria Scripturilor divine; tot ceea ce le contrazice nu trebuie distrus pentru că numai păstrînd așa ceva poate fi contrazis la rîndul său de cine poate și are însărcinarea pentru aceasta, în chipurile și la vremea cînd Domnul va voi. De aici responsabilitatea ordinului nostru în secole și povara abației noastre azi: mîndri de adevărul pe care-l proclamăm, umili și cu grijă pentru păstrarea cuvintelor vrăjmașe adevărului, fără să ne spurcăm cu ele. Și-acum, frați ai mei, care este păcatul trufiei care poate să-l ispitească pe un călugăr ? Acela de a înțelege propria muncă nu ca pe o păstrare, ci ca pe o căutare a vreunei noutăți care să nu fi fost încă revelată oamenilor, ca și cum ultima n-ar fi fost auzită în cuvintele ultimului înger care vorbește în ultima carte a Scripturii. „Acum o spun tuturor care ascultă

cuvintele de prorocire ale

397

acestei cărți, la care dacă cineva va adăuga vreunul, Dumnezeu va face să cadă asupra lui bolile despre care se scrie în această carte, și dacă cineva va lua vreunul din cuvintele de prorocire din această carte, Dumnezeu îl va lipsi de partea sa din cartea vieții, și din a cetății sfinte, și din a lucrurilor care sînt scrise în această carte." Deci... nu vi se pare, frații mei nechibzuiți, că aceste cuvinte nu învăluie altceva decît ceea ce s-a petrecut de curînd între zidurile acestea, în timp ce tot ce se petrecea între acești pereți nu învăluie altceva decît însăși întîmplarea din secolul în care trăim, tulburat cu disperare să găsească în cuvînt ca și în opere, în orașe ca și în castele, în universitățile trufașe precum și în bisericile catedrale, noi codicile la cuvintele adevărului, răstălmăcind înțelesul aceluia adevăr și așa încărcat de toate scoliile, și doritor doar de o apărare chibzuită, și nu de o sporire prostească? Aceasta este trufia care s-a strecurat între aceste ziduri, și eu spun celui care s-a chinuit și se mai chinuie să rupă sigiliile cărților care nu li se cuvin că aceasta este trufia pe care Dumnezeu a dorit s-o pedepsească și pe care o va pedepsi și pe mai departe, dacă el nu se va domoli și se va umili, pentru că Domnului nu-I este greu să găsească, întotdeauna și iarăși, din cauza slăbiciunii noastre, instrumentele răzbunării sale.

— Ai auzit, Adso ? mi-a șoptit Guglielmo. Bătrînul știe mai multe decît spune. Chiar dacă e amestecat sau nu în povestea asta, el știe și dă de știre că dacă frații noștri curioși vor căuta să violeze pe mai departe biblioteca, abația nu-și va regăsi pacea.

După o întrerupere lungă, Jorge își reluu cuvîntul:

— Dar, în sfîrșit, cine este simbolul însuși al acestei trufii, pentru care trufașii slujesc drept figură și trimiși, drept complici și stegari? Cine a lucrat, de fapt, și lucrează chiar și între zidurile acestea, așa încît să ne dea de veste că a venit vremea - și să ne împace pentru că dacă vremea s-a apropiat, suferințele vor fi desigur greu de îndurat, dar nu nesfîrșite în timp, dat fiind că marele ciclu al acestui univers este pe sfîrșite ? Oh, voi ați înțeles asta foarte bine, și vă îngroziți să-i spuneți numele, pentru că este și al vostru și vă temeți de el, dar dacă voi vă temeți de el, eu nu mă tem, și numele acesta îl voi spune cu voce cît mai tare, pentru ca măruntaiele voastre să se răsucescă de groază, și dinții voștri să clănțane pînă cînd vă vor tăia limba, și gerul care vă va cuprinde sîngele va face să cadă un vâl întunecat peste ochii voștri... El este fiara spurcată, el Antichristul!

A făcut o altă pauză lungă. Cei de față păreau morți. Singurul lucru care se mișca în întreaga biserică era flacăra tripodului, dar pînă și umbrele pe care le arunca ea păreau să fie înghețate.

Singurul zgomot, înfundat, era gîfiiul lui Jorge, care își ștergea sudoarea de pe frunte. Apoi Jorge a început din nou:

— Poate că vreți să-mi spuneți: nu, acesta nu va veni, unde sînt semnele venirii sale ? Smintit cine ar spune! Dar avem foarte clar în fața ochilor, zi de zi, în marele amfiteatru al lumii, și în imaginea redusă a abației, catastrofele prevestitoare... S-a spus că, atunci cînd va sosi momentul, se va ridica în apus un rege străin, domn al celor mai mari pungășii, ateu, ucigaș de oameni, necinstit, lacom de aur, îndemînic în viclenii, rău, dușman al celor credincioși și asupritorul lor, și pe vremea lui nu se va mai ține seama de argint și va fi la preț numai aurul. Știu bine : voi care mă ascultați vă grăbiți să vă faceți calculele, ca să vedeți dacă cel de care vă spun seamănă cu papa, sau cu împăratul, sau cu regele Franței, sau cu cine vreți, ca să puteți spune: el e dușmanul meu și eu stau de partea cea bună! Dar nu sunt atît de naiv ca să vă arăt un om; cînd vine Antichristul, vine în toți și pentru toți, și fiecare face parte din el. Va fi în bandele de tîlhari care vor jefui orașe și regiuni, va fi în nebănuite semne ale cerului unde vor apărea pe neașteptate curcubeie, coarne și focuri, în timp ce se vor auzi mugete de voci și marea va da în clocot. S-a spus că oamenii și animalele vor da naștere la dragoni, dar de fapt voia să se spună că sufletele vor da naștere la uri și la neînțelegeri, nu vă uitați înjur să vedeți fiarele din miniaturile care vă plac atît de mult pe foile de pergament. S-a spus că femeile tinere de curînd măritate vor naște copii în măsură să vorbească fără cusur, care vor aduce vestea că timpurile s-au copt și vor cere să fie uciși. Dar nu căutați în satele din vale, copiii prea înțelepți au și fost uciși între aceste ziduri! Și cum cei din prorocie aveau înfățișare de oameni cărunți, sau erau copii cu patru picioare în prorocie, și fantome, și embrioni care trebuiau să procească în burțile mamelor rostind farmece magice. Și totul a fost scris, știți asta ? A fost scris că multe tulburări vor fi în grupurile de oameni, în sînul popoarelor, în biserici; că se vor ridica păstori nedrepti, perversi, neînțelegători, lacomi, doritori de plăceri, iubitori de cîștiguri, cărora să le placă discursurile goale, fanfaroni, făloși, mîn-căcioși, ticăloși, cufundați în poftele trupești, căutători de fală găunoasă, dușmani ai Evangheliei, gata să ocolească ușa îngustă, să nesocotească

vorba adevărată, și vor urî orice

399

sentiment de milă, nu se vor rușina de păcatele lor și de aceea vor răspîndi printre oameni necredința, ura între frați, răutatea, cruzimea, invidia, indiferența, tîlhăria, beția, nepoto-lirea, poftele, plăcerile trupești, împreunarea și toate celelalte vicii. Vor veni fără mîhnire, umilință, dragoste de pace, sărăcie, înțelegere, darul plînsului... Ei, nu vă recunoașteți, voi, toți cei aici de față, călugări din abație și potentăți veniți din afară ?

În pauza ce a urmat s-a auzit un foșnet. Era cardinalul Bertrando care se foia în scaunul lui. De fapt, m-am gîndit, Jorge se purta ca un mare predicator, și în timp ce îi biciuia pe confrății lui, nu-i cruța nici pe oaspeți. Și așa fi dat oricît să știu ce trecea în clipa aceea prin capul lui Bernardo sau al magistraților avignonezi.

— Și va fi acest moment, care este chiar acesta, a tunat Jorge, cînd Antichristul va avea blestemata sa zi de apoi, cum vrea el să-l maimuțărească pe Domnul Dumnezeu. În vremurile acelea (care sînt acestea), vor fi răsturnate toate regatele, va fi cerșetorie și sărăcie, vor lipsi trimișii și mesagerii, și vor fi ierni de o asprime fără margini. Și copiii aceluia timp (care este acesta) nu vor mai avea cine să poarte de grija bunurilor lor și să păstreze în depozitele lor alimentele, și se vor chinui în piețele de vînzare și de cumpărare. Fericiți atunci cei care nu vor mai trăi, sau care, trăind, vor izbuti să mai supraviețuiască. Va veni atunci fiul pierzaniei, dușmanul care se fălește și se umflă, făcînd paradă de multe virtuți ca să păcălească întreg pămîntul și să se ridice deasupra celor drepți. Siria se va prăbuși și își va plînge fiii. Cilicia își va sălta capul pînă cînd va apărea cel care-i chemat s-o judece. Fiica Babilonului se va ridica de pe tronul strălucirii sale ca să bea din cupa amărăciunii. Cappadocia, Licia și Licaonia își vor îndoii spinarea pentru că mulțimi întregi vor fi distruse de corupția nedreptății lor. Tabere de barbari și care de luptă vor apărea pretutindeni să ocupe pămîntul. În Armenia, în Ponto și în Bitinia adolescenții vor pieri de spadă, copilele vor cădea în robie, fiii și fiicele vor săvîrși inceste, Pisidia, care exultă în gloria ei, va fi doborîtă, spada va trece prin mijlocul Feniciei, Iudeea se va îmbrăca în doliu și se va găti pentru ziua de pierzanie din cauza întinării sale. De pretutindeni atunci se vor ivi oroarea și dezolarea. Antichristul va porni lupta împotriva apusului și va distruge căile de legătură, va purta în mîină spada și focul arzînd și va arde mînios cu vîlvătaia flăcărilor: forța lui va fi blestemul, înșelăciunea va fi mînia sa, dreapta va fi ruină, stînga aducătoare

de beznă. Acestea

400

vor fi trăsăturile după care se va recunoaște : capul său va fi de foc arzător, ochiul său drept injectat de sînge, ochiul său stîng, de un verde ca al pisicii, va avea două pupile, iar pleoapele sale vor fi albe, buza de jos mare, femurul îi va fi slab, mari picioarele, degetul gros turtit și alungit!.,.

— Parcă ar fi portretul lui! a rînjit Guglielmo într-o suflare. Era o frază tare păcătoasă, dar i-am fost recunoscător, pentru că începea să mi se zburlească părul pe cap. M-am ținut cu greu să nu rîd, umflîndu-mi obrajii și lăsîndu-mi răsufierea să iasă prin buzele strînse. Zgomot care, în liniștea ce urmasse după ultimele cuvinte ale bătrînului, s-a auzit foarte bine, dar din fericire toți s-au gîndit că era cineva care tușea, sau care plîngea, sau care se cutremura, și de fapt toți aveau motive întemeiate.

— Este momentul, spunea acum Jorge, în care totul va cădea în puterea întîmplării, copiii vor ridica mîna împotriva părinților, nevasta va unelti împotriva bărbatului, bărbatul își va chema în judecată nevasta, stăpînii vor fi neomenoși cu servitorii, iar servitorii nu-i vor mai asculta pe stăpîni, nu va mai fi nici un respect pentru bătrîni, adolescenții vor pretinde conducerea, munca va părea tuturor o oboseală zadarnică, pretutindeni se vor ridica osanale de glorificare a lipsei de rușine, a viciului, a deplinei libertăți în obiceiuri. Și după asta împerecheri, adultere, sperjururi, păcate contra naturii vor veni în valuri mari, și fărădelegi, și prevestiri, și farmece, și pe cer se vor vedea corpuri zburătoare, printre creștini vor apărea profeți mincinoși, apostoli mincinoși, corupători, escroci, vrăjitori, preacurvari, zgîrciți, sperjuri și falsificatori, păstorii se vor transforma în lupi, sacerdoții vor minți, călugării vor dori lucrurile lumești, săracii nu vor mai sări în ajutorul conducătorilor lor, cei puternici vor fi fără milă, cei drepți se vor face martori ai nedreptății. Toate orașele vor fi zguduite de cutremure, boli necruțătoare se vor ivi în toate regiunile, furtuni de vînt vor ridica pămîntul, cîmpurile vor fi infectate, marea va răspîndi duhori întunecate, noi miracole necunoscute vor avea loc în lună, stelele vor părăsi făgașul lor firesc, altele — necunoscute - vor brăzda cerul, va ninge vara și va fi o căldură înăbușitoare iarna. Și va fi venit timpul sfîrșitului și sfîrșitul timpului. în prima zi la ora *tertia* pe firmamentul cerului se va ridica o voce mare și puternică, un nor purpuriu va veni dinspre miazănoapte, tunete și fulgere îi vor urma, iar pe pămînt va cădea o ploaie de sînge. în ziua a doua pămîntul va fi

smuls din găoacea lui și fumul unui foc mare va trece prin porțile cerului. în ziua a treia abisurile pământului

401

vor detuna dinspre cele patru colțuri ale cosmosului. Marginile bolții cerului se vor deschide, aerul se va umple de pilaștri de fum și va fi o duhoare de pucioasă pînă la ora a zecea. în ziua a patra dis-de-dimineată abisul se va preface în lichid și va scoate vuiete și vor cădea clădiri. în ziua a cincea, la ora a șasea, se vor năruși puterile luminii și roata soarelui, și va fi întuneric pe lume pînă seara, și stelele și luna își vor sfîrși îndatorirea lor. în ziua a șasea bolta cerului se va crăpa de la răsărit la apus, și îngerii vor putea privi pe pământ prin spărtura cerurilor, și toți cei ce sînt pe pământ vor putea vedea îngerii care privesc din cer. Atunci toți oamenii se vor ascunde în munți ca să scape de privirea îngerilor drepti. Și în a șaptea zi va veni Christos în lumina tatălui său. Și se va ține atunci judecata celor buni și asceza lor, în fericirea eternă a trupurilor și a sufletelor. Dar nu la aceasta veți medita în seara aceasta, frații mei trufași! Nu păcătoșilor li se va cuveni să vadă zorii celei de a opta zile, cînd se va ridica o voce dulce și voioasă, de la răsărit, în mijlocul cerului, și va apărea acel înger care are putere asupra tuturor celorlalți îngeri sfinți, și toți îngerii vor înainta o dată cu el, șezînd pe un car de nori, plini de bucurie, alergînd iute prin aer, pentru a-i elibera pe cei aleși care au crezut, și toți împreună vor fi mulțumiți, pentru că distrugerea acestei lumi va fi luat sfîrșit! Nu de acest lucru trebuie să ne bucurăm în seara aceasta. Vom medita în schimb asupra cuvintelor pe care Domnul le va rosti pentru a izgoni de la sine pe cine n-a meritat mîntuirea: plecați departe de mine, blestemaților, în focul cel veșnic care a fost pregătit pentru voi de diavol și de miniștrii lui! Voi înșivă vi l-ați dobîndit, după merit, acum bucurați-vă de el! îndepărtați-vă de mine, coborînd în beznele din afară și în focul de nestins! Eu v-am dat chip și voi v-ați luat după un altul! V-ați făcut slugile altui domn, duceți-vă să rămîneți cu el în întuneric, cu el, șarpele fără hodină, în mijlocul scrișnirii dinților! V-am dat urechi ca să dați ascultare Scripturilor și voi ați ascultat vorbele paginilor! V-am făurit o gură ca să-l proslăviți pe Dumnezeu, și voi o folosiți pentru minciunile poezilor și pentru balmăjelile menestrelilor! V-am dat ochi ca să vedeți lumina preceptelor mele, și voi îi folosiți ca să orbecăiți în beznă. Eu sînt un judecător uman, dar drept. Fiecăruia îi voi da ceea ce merită. Aș vrea să am îndurare pentru voi, dar nu găsesc ulei în vasele voastre. Aș fi gata să mă

înduioșez pentru voi, dar lămpile voastre sînt afumate. Plecați de la mine... Așa va vorbi Domnul Dumnezeu. Ș¹

402

acea... și noi poate vom coborî în caznele veșnice. în numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh.

— Amin ! au răspuns cu toții într-un singur glas.

Fără să scoată o șoaptă, înșirați unul după altul, călugării s-au dus la culcușurile lor. Minorii și oamenii papei au dispărut fără dorința de a-și vorbi, visînd la singurătate și la odihnă. Inima mea era plină de amărăciune.

— în pat, Adso, mi-a spus Guglielmo urcînd scările casei peregrinilor. Asta nu-i seară de umblat pe-afară. Lui Bernardo Gui s-ar putea să-i vină în minte să premeargă sfîrșitul lumii, începînd cu trupurile noastre. Mîine vom încerca să fim prezenți la *matutini*, pentru că numaidecît după aceea vor pleca Michele și ceilalți minoriți.

— O să plece și Bernardo cu prizonierii lui ? l-am întrebat cu un firicel de glas.

— Desigur, că doar nu mai au nimic de făcut aici. Va dori să fie înaintea lui Michele la Avignon, dar în așa fel încît sosirea lui să se potrivească cu procesul chelarului, minorit, eretic și ucigaș. Rugul chelarului va lumina ca o flacără de ofrandă lui Dumnezeu prima întîlnire a lui Michele cu papa.

— Și ce se va întîmpla cu Salvatore... cu fata?

— Salvatore îl va întovărăși pe chelar, pentru că va trebui să fie martor la proces. S-ar putea ca în schimbul acestui serviciu să-i dăruiască viața. Sau poate îl lasă să scape și pe urmă pune pe cineva să îl omoare. Sau poate chiar îl va lăsa să se ducă într-adevăr, pentru că unul ca Salvatore nu-l interesează pe unul ca Bernardo. Cine știe, poate că ajunge tîlhar în vreo pădure din Languedoc...

— Și fata?

— Ți-am spus, carne de ars pe rug. Dar va arde ea mai întîi, de-a lungul drumului, spre lămurirea vreunui sătuc catar de pe coastă. Am auzit vorbindu-se că Bernardo va trebui să se întîlnească cu colegul său Jacques Fournier (ține minte numele acesta, acum arde albigenzi, dar năzuiește la ceva mai de soi) și o vrăjitoare frumoasă pusă pe grămada de lemne va spori prestigiul și faima amîndurora...

— Dar nu se poate face nimic ca să scape ? am strigat eu. Abatele nu poate pune o vorbă ?

— Pentru cine ? Pentru chelar, *reo confesso* ? Pentru un nenorocit

ca Salvatore ? Sau poate că te gîndești la fată ?

— Și dacă ar fi așa ? am cutezat. De fapt, dintre ei trei este singura nevinovată cu adevărat; dumneavoastră știți că nu este vrăjitoare...

403

— Și crezi că Abatele, după cele ce s-au întîmplat, ar vrea să-și primejduiască puținul prestigiu care i-a mai rămas pentru o vrăjitoare?

— Dar a luat asupra sa și răspunderea pentru fuga lui Ubertino!

— Ubertino era un călugăr de-al lui, și nu era învinuit de nimic.

Și apoi, ce prostii îmi spui, Ubertino era o persoană de seamă, Bernardo n-ar fi putut să-l lovească decît pe la spate.

— Prin urmare, avea dreptate chelarul, oamenii simpli plătesc întotdeauna pentru toți, chiar și pentru cei care vorbesc în favoarea lor, chiar și pentru cei ca Ubertino și Michele, care, cu vorbele lor de pocăință, i-au împins la răscoală.

Eram disperat și nu țineam seama de faptul că fata nu era un călugăraș cucerit de mistica lui Ubertino. Totuși, era o țărancă și plătea pentru o poveste care n-o privea.

— Așa e, mi-a răspuns cu tristețe Guglielmo. Și dacă vrei într-adevăr să cauți un strop de dreptate, îți voi spune că, într-o zi, cîinii cei mari, papa și împăratul, ca să facă pace, vor trece peste trupul cîinilor mai mici, care sînt asmuțiți în folosul lor. Și Michele și Ubertino vor fi tratați cum este tratată astăzi fata ta. Acum știu că Guglielmo prorocea sau silogiza pe baza principiilor de filosofie naturală. Dar în momentul acela prorocirile sale și silogismele sale nu-mi dădeau nici o mîngîiere. Singurul lucru sigur era că fata avea să fie arsă pe rug. Și mă simțeam și eu răspunzător, pentru că era ca și cum pe rug ea ispășea și pentru păcatul pe care-l făptuisem eu cu ea.

Am izbucnit, fără să mă rușinez, în hohote de plîns, și am fugit în chilia mea unde toată noaptea am mușcat salteaua de paie și am gemut neputincios, pentru că nu-mi era nici măcar îngăduit — cum citisem în romanele cavaleriești cu tovarășii mei din Melk — să mă vait invocînd numele iubitei.

De la singura mea iubire pămîntească din viață nu-mi rămăsese, și n-avea să-mi rămînă vreodată, nici măcar numele.

Ziua a șasea

404

Ziua a șasea *Matutini*

In care principes sederunt, și Malachia se prăbușește la pămînt

Am coborît la *matutini*. Acea ultimă parte a nopții, aproape prima

a zilei care venea, era încă cețoasă. În vreme ce străbăteam porticul mănăstirii, umezeala îmi intra pînă în măduva oaselor, adevărată boală după somnul neliniștit. Deși biserica era friguroasă, am îngenuncheat sub boitele acelea cu un suspin de ușurare, la adăpost de vremea de afară, mîngîiat de căldura celorlalte trupuri și de rugăciune.

Cîntarea psalmilor începuse de puțin timp, cînd Guglielmo mi-a arătat un loc gol în stranele din fața noastră, între Jorge și Pacifico din Tivoli. Era locul lui Malachia, care într-adevăr ședea întotdeauna alături de orb. Și nu eram singurii care să-și fi dat seama de lipsa aceea. De-o parte am surprins o privire îngrijorată a Abatelui, care știa acum desigur că absențele acelea dădeau naștere la vești proaste. Și în cealaltă parte mi-am dat seama de o neobișnuită neliniște care-l cuprinsese pe bătrînul Jorge. Chipul său, de obicei atît de indescifrabil din pricina ochilor lui albi, lipsiți de lumină, era cufundat pe trei sferturi în umbră, dar nervoase și neliniștite îi erau mîinile. Într-adevăr, în mai multe rînduri a pipăit locul de lîngă el, ca să vadă parcă dacă era ocupat. Făcea și iar făcea gestul acela în răstimpuri regulate, ca și cum ar fi nădăjduit că cel care lipsea avea să se ivească dintr-un moment în altul, dar se temea că n-o să-l vadă apărînd din nou.

— Unde o fi bibliotecarul ? i-am șoptit lui Guglielmo.

— Malachia, a răspuns Guglielmo, era acum singurul care să aibă cartea în mînă. Dacă nu este el făptașul crimelor, atunci ar putea să nu cunoască primejdiile pe care le putea aduce cartea aceea...

Nu mai era nimic de spus. Trebuia doar să așteptăm. Și am așteptat, noi, Abatele care se uita mai departe la strana goală, Jorge care nu înceta să tot întrebe întunericul cu mîinile.

407

Cînd s-a ajuns la sfîrșitul slujbei, Abatele le-a amintit călugărilor și novicilor că trebuiau să se pregătească pentru marea slujbă de Crăciun și că pentru asta, ca de obicei, ar fi trebuit ca timpul pînă la *laudi* să fie dedicat intonării unor cîntece hotărîte pentru acea împrejurare care să dovedească armonia întregii' comunități. Adunarea aceea de oameni credincioși era într-adevăr armonizată ca un singur trup și o singură voce, ca un singur suflet, în cîntec. Abatele i-a poftit pe toți să intoneze *Sederunt*.

Sederunt principes

et adversus me

loquebantur, iniqui.

Persecuți sunt me.

Adjuva me, Domine,

Deus meus salvum me

fac propter magnam misericordiam tuam.

M-am întrebat dacă Abatele nu alesese anume acel antifon să fie cântat chiar în noaptea aceea, când încă se mai aflau de față, la serviciul divin, invitații principilor, pentru a aminti cum de secole ordinul nostru a fost gata oricând să reziste la persecuțiile celor puternici, datorită legăturii sale privilegiate cu Dumnezeu, Domnul luptătorilor. Și, într-adevăr, începutul cântecului a dat o mare impresie de putere.

Pe prima silabă se a început un cor lent și solemn de zeci și zeci de voci, al cărui sunet jos a umplut naosurile și a plutit deasupra capetelor noastre și în același timp părea să izvorască din inima pământului. Și nu s-a întrerupt pentru că, în timp ce alte voci începeau să țese, pe linia aceea profundă și continuă, o serie de vocalize și modulații, el — teluric — continua să domine și nu a încetat tot timpul cât trebuie unui recitator cu voce cadențată și domoală să repete de douăsprezece ori *Ave Maria*. Și parcă dezlegate de orice teamă pentru neîncrederea pe care această tenace silabă, alegorie a duratei eterne, o dădea celor ce se rugau, celelalte voci (și în special cele ale novicilor), pe temelia aceea solidă de piatră, înălțau cuspide, coloane, stâlpi de neume lichide și sub-punctate. Și în timp ce sufletul meu se amețea de plăcere la vibrarea unui *climacus*, sau a unui *porrectus*, a unui *torculus* sau a unui *salicus*, vocile acelea păreau să-mi spună că sufletul (al celor care se rugau și al meu, care ascultam), neputînd să reziste la exuberanța sentimentului, se sfișia prin ele ca să-și exprime bucuria, durerea, slava, dragostea, cu izbucniri de sonorități suave. între timp, încăpățînata

îndîrjire a vocilor chtonice nu slăbea, ca și cum prezența amenințătoare a dușmanilor, a celor puternici care împilau poporul lui Dumnezeu, ar fi rămas nehotărîtă. Pînă cînd acea neptunică clocotire a unei singure note a părut învinsă, sau măcar convinsă de triumful aleluiatic al celor ce se opuneau și s-a transformat într-un maiestuos și fără de greș acord și într-o neumă potolită.

După ce a fost rostit cu o greutate aproape întunecată cuvîntul „*sederunt*” s-a înălțat în aer celălalt, „*principes*”, într-un calm deplin și serafic. Nu m-am mai întrebat care să fi fost cei puternici care vorbeau împotriva mea (a noastră); pierise, se

risipise umbra acelei năluci neclintite și amenințătoare.

Și alte năluci, am crezut atunci, s-au risipit în momentul acela, pentru că privind strana lui Malachia, după ce atenția mea fusese absorbită de cîntec, am văzut figura bibliotecarului printre cele ale celorlalți cîntăreți, ca și cum n-ar fi lipsit niciodată. M-am uitat la Guglielmo și am văzut o nuanță de ușurare în ochii lui, aceeași pe care am ghicit-o, de departe, și în ochii Abatelui. Iar Jorge își întinsese din nou mîinile și, întîlnind trupul vecinului său, le trăsese imediat înapoi. Dar despre el n-aș ști să spun ce sentiment îl frămînta.

Acum corul tocmai intona sărbătorește „*adjuva me*”, din care a-ul limpede se răspîndea prin biserică, și chiar *u-ul* nu apărea deloc întunecat ca acela din „*sederunt*”, ci plin de o sfîntă energie.

Călugării și novicii cîntau cum le cere legea cîntecului, cu trupul drept, gîtul liber, capul îndreptat cu privirile în sus, cartea aproape la înălțimea umerilor, în așa chip încît să se poată citi fără ca, lăsînd capul în jos, aerul să iasă cu mai puțină vigoare din piept. Dar ora era încă de noapte și, deși răsunau trîmbițele gloriei, negura somnului îi mai cuprindea încă pe mulți dintre cantori care, prinși poate în emiterea unei note lungi, încrezători în însuși valul cîntecului, aplecau uneori capul îmbiați să ațipească. Atunci cei cu veghea, chiar și în acea situație grea, cercetau figurile cu făclia, una cîte una, pentru a-i readuce la veghea adevărată, a trupului și a sufletului.

Deci un om din aceștia cu veghea a fost primul care l-a văzut pe Malachia împleticindu-se în mod neobișnuit, clăti-nîndu-se de parcă ar fi căzut dintr-o dată în cețurile întunecoase ale unui somn pe care se părea că în noaptea aceea nu-l dormise. S-a apropiat de el cu felinarul, luminîndu-i fața și atrăgîndu-mi astfel atenția. Bibliotecarul n-a reacționat în

408

409

nici un fel. Omul cu veghea l-a atins și el a căzut greu în față.

Omul de veghe abia a avut timp să-l sprijine înainte ca el să se prăbușească.

Cîntecul s-a auzit mai încet, vocile s-au stins și a urmat o scurtă clipă de spaimă. Guglielmo sărise numaidecît de la locul lui și s-a repezit acolo unde acum Pacifico din Tivoli și cu omul de veghe îl întindeau pe Malachia pe jos, fără suflare.

Am ajuns acolo aproape în același timp cu Abatele și la lumina felinarului am văzut fața nefericitului. Am descris înainte felul cum arăta Malachia, dar în noaptea aceea, în lumina aceea, el era

însuși chipul morții. Nasul ascuțit, ochii înfundați în orbite, tîmplele scobite, urechile albe și răsucite, cu lobii întorși în afară, pielea feței era acum înțepenită, întinsă și uscată, culoarea obrazilor albăstruie și acoperită de o umbră pămîntie. Ochii erau încă deschiși și o răsufare obosită tot mai ieșea de pe buzele sale arse. A deschis gura și, chircindu-se înspre Guglielmo, care se aplecase deasupra lui, am văzut tremurînd printre șirul de dinți o limbă care devenise neagră. Guglielmo l-a ridicat luîndu-l pe după umeri, iar cu mîna i-a șters o pînză de sudoare care-i îngălbenea fruntea. Malachia a simțit o mișcare, o prezență, a privit drept înaintea lui, desigur fără să vadă, neîndoielnic fără să recunoască pe cel care-i ședea dinainte. A ridicat o mîna tremurătoare, l-a apucat pe Guglielmo de piept, apoi, stins și răgușit, a rostit cîteva cuvinte:

— îmi spusese el... i-adevărat... avea puterea a mii de scorpioni...

— Cine-ți spusese ? l-a întrebat Guglielmo. Cine ?

Malachia a încercat să vorbească din nou. A fost apoi scuturat de un tremur puternic și capul i-a căzut pe spate. Figura lui a pierdut orice culoare, orice semn de viață. Murise.

Guglielmo s-a ridicat. L-a văzut alături de el pe Abate și nu i-a spus nici un cuvînt. Apoi, în spatele Abatelui, l-a văzut pe Bernardo Gui.

— Signor Bernardo, a spus Guglielmo, cine l-a omorît pe omul acesta, dacă domnia ta i-ai găsit și i-ai ținut atît de bine închiși pe ucigași ?

— Nu mă întrebați pe mine, a spus Bernardo. N-am spus niciodată că i-am dat pe mîna justiției pe toți ticăloșii care se ațin prin abația aceasta. Aș fi făcut-o cu dragă inimă dacă aș fi putut, și l-a privit pe Guglielmo. Dar pe ceilalți îi las acum în puterea asprimii... sau a nemăsuratei indulgențe a signor Abatelui.

410

A vorbit în timp ce Abatele, îngălbénind, tăcea, și s-a îndepărtat. În clipa aceea am auzit ca un piuit, un sughiț înăbușit. Era Jorge, aplecat pe scăunelul său de îngenunchiat, sprijinit de un călugăr care trebuie să-i fi povestit cele ce se întîmplaseră.

— Nu se va sfîrși niciodată... a spus cu voce răgușită. Oh, Doamne, izbăvește-ne pe noi.

Guglielmo s-a mai aplecat o dată asupra cadavrului. I-a luat încheieturile mîinilor, întorcîndu-i palmele spre lumină. Vîrfurile de la primele trei degete erau negre.

411

Ziua a șasea *Laudi*

în care este ales un nou chelar, dar nu și un nou bibliotecar
Venise oare ora de *laudil* Era prea devreme sau prea târziu. Din momentul acela am pierdut noțiunea timpului. Au trecut poate ore în șir, poate mai puțin, după care trupul lui Malachia a fost întins pe un catafalc în biserică, în timp ce confrății lui se așezau în evantai. Abatele dădea porunci pentru apropiata slujbă de îngropăciune. L-am¹ auzit cum îi chema la el pe Bencio și pe Nicola din Morimondo. În mai puțin de o zi, a spus el, abația a fost lipsită de bibliotecar și de chelar.

— Tu, i-a spus lui Nicola, vei prelua îndatoririle **lui** Remigio. Cunoști munca multora, aici, în abație. Pune pe altul în locul tău să păzească fierăriile, ai grijă de tot ce trebuie astăzi, la bucătărie și la refector. Ești scutit de slujbe. Apoi lui Bencio: Chiar aseară ai fost numit ajutorul lui Malachia. Ai grijă să se deschidă la *scriptorium* și supraveghează ca nimeni să nu urce cum poștește în bibliotecă.

Bencio a răspuns cu timiditate că nu fusese încă inițiat în secretele aceluia loc. Abatele l-a fixat cu asprime :

— Nimeni n-a spus că vei fi inițiat. Tu să ai doar grijă ca munca să nu se oprească și să fie făcută ca o rugăciune pentru călugării morți... și pentru cei care vor mai muri. Fiecare va lucra doar cu cărțile pe care le are în grijă, cine vrea va putea să cerceteze catalogul. Nimic altceva. Ești scutit de slujba de la *vesper* pentru că la ora aceea vei închide peste tot.

— Și cum o să ies ?

— Așa e, voi închide eu ușile de jos după cină, du-te.

A ieșit cu ei, ocolindu-l pe Guglielmo care vrea să-i vorbească, în cor rămîneau, puțini la număr, Alinardo, Pacifico din Tivoli, Aymaro din Alexandria și Pietro din Sant'Albano. Aymaro rînjea.
412

— Să-i mulțumim lui Dumnezeu, a spus el. După ce a murit neamțul, eram în primejdie să avem un nou bibliotecar străin și mai barbar.

— Cine credeți că va fi numit în locul lui ? a întrebat Guglielmo. Pietro din Sant'Albano a zîmbit în mod tainic:

— După toate cîte s-au întîmplat zilele astea, problema nu mai e a bibliotecarului, deși Abatele...

— Taci, i-a spus Pacifico.

Și Alinardo, cu privirea sa mereu absorbită:

— Vor făptui o altă nedreptate... ca pe timpul meu. Trebuie opriți.

— Cine ? a întrebat Guglielmo.

Pacifico l-a luat prietenește de braț și l-a îndepărtat de bătrîn,

conducându-l spre ușă.

— Pe Alinardo... tu știi asta... îl iubim foarte mult, căci însemnează pentru noi antica tradiție și zilele cele mai fericite ale abației... dar uneori vorbește fără să știe ce spune. Noi toți sîntem îngrijorați pentru noul bibliotecar. Va trebui să fie demn, și matur, și înțelept... Asta e tot.

— Va trebui să știe grecește ? a întrebat Guglielmo.

— Și araba, așa vrea tradiția, așa cere îndatorirea sa. Dar sînt mulți dintre noi cu asemenea înzestrări. Eu, cu umilință, și Pietro, și Aymaro...

— Bencio știe grecește.

— Bencio e prea tînăr. Nu știu de ce Malachia l-a ales ieri ca ajutorul său, dar...

— Adelmo știa grecește ?

— Cred că nu. Ba nu, cu siguranță că nu.

— Dar știa Venanzio. Și Berengario. Foarte bine, îți mulțumesc. Am ieșit să luăm ceva la bucătărie.

— De ce voiiați să știți cine știe grecește ? l-am întrebat.

— Pentru că toți cei care mor cu degetele negre știu grecește. Așa că nu ar fi greșit să așteptăm cadavrul următor din rîndul celor care știu grecește. Eu sînt printre ei. Tu ai scăpat.

— Și ce credeți despre ultimele cuvinte ale lui Malachia ?

— Le-ai auzit. Scorpionii. A cincea trîmbiță vestește, printre altele, venirea lăcustelor care să-i chinuiască pe oameni cu un ac asemenea scorpionilor, știi asta. Și Malachia ne-a dat de știre că cineva-i spusese toate astea.

— A șasea trîmbiță, am spus, anunță cai cu capete de lei din a căror gură iese fum și foc și pucioasă, călăriți de oameni care poartă zale de culoarea focului, iacint și pucioasă.

413

— Prea multe lucruri. Dar crima ce urmează ar putea să se făptuiască lîngă grajdurile cailor. Va trebui să fim cu ochii pe ele. Și să ne pregătim pentru trîmbița a șaptea. Deci încă două persoane. Care ar putea să fie candidații cei mai cu putință? Dacă se urmărește secretul cu *finis Africae*, cei care-l cunosc. Și, după cîte știu eu, ar fi numai Abatele. Dacă nu cumva urzeala ar fi alta. Ai auzit, mai adineauri, că se urzește detronarea Abatelui, dar Alinardo a vorbit la plural...

— Ar trebui să-i spunem Abatelui, am spus.

— Ce anume ? Că vor să-l omoare ? Nu am dovezi convingătoare. Eu procedez ca și cum ucigașul ar chibzui ca mine. Dar dacă el merge pe lta cale ? Și dacă, mai ales, n-o fi doar un singur ucigaș

?

— Ce vreți să spuneți ?

— Nu știu prea bine. Dar, cum ți-am spus, trebuie să ne închipuim toate chibzuielile și nechibzuielile cu putință.

414

Ziua a șasea *Prima*

în care Nicola povestește atâtea lucruri, în timp ce se vizitează cripta tezaurului

Nicola din Morimondo, în noile sale straie de chelar, dădea porunci bucătarilor, iar ei îi dau lămuriri despre felul cum mergea bucătăria. Guglielmo voia să-i vorbească, și el ne-a cerut să așteptăm câteva minute. Apoi, a spus, ar fi trebuit să coboare în cripta tezaurului ca să supravegheze munca de curățenie a casetelor de podoabe, care-i revenea tot lui, și acolo ar fi avut mai mult timp să stea de vorbă.

La scurtă vreme după aceea ne-a poftit într-adevăr să-l urmăm, a intrat în biserică prin spatele altarului mare (în timp ce călugării aranjau un catafalc în naos, pentru a veghea sicriul lui Malachia) și am coborât cu el o scărișoară, la picioarele căreia ne-am aflat într-o sală cu boitele foarte joase, bine susținute de niște pilaștri groși de piatră nelustruită. Ne găseam în cripta în care se păstrau bogățiile abației, loc de care Abatele era foarte mîndru și care se deschidea numai în împrejurări foarte rare și pentru oaspeți de foarte mare însemnătate.

Jur-împrejur tronau casete de mărimi diferite, înlăuntrul cărora luminile făcliilor (purtate de două ajutoare de încredere ale lui Nicola) făceau să strălucească obiecte de o frumusețe fără seamăn. Veșminte bisericesti aurite, coroane de aur bătute cu nestemate, besactele din felurite metale împodobite cu figuri, gravuri în metal, fildeșuri. Nicola ne-a arătat extaziat un evanghelier a cărui legătură se fălea cu niște minunate plăcuțe de smalt care alcătuiau o unitate împletită din felurite despărțituri, deosebite prin filigranele lor de aur și fixate, în chip de cuie, cu pietre prețioase. Ne-a arătat o delicată capelă cu două colonne în lapis lazuli și aur care încadrau o punere în mormînt în basorelief de argint deasupra căreia se afla o cruce de aur bătută cu treisprezece

415

diamante pe un fond de onix vărgat, în timp ce micul fronton era încoronat cu agate și rubine. Apoi am văzut un diptic lucrat din aur și sidif, împărțit în cinci, cu cinci scene din viața lui Christos, și în mijloc un miel mistic, durat din alveole de argint aurit cu

paste de sticlă, singura imagine multicoloră pe un fond de un alb de ceară.

Chipul, gesturile lui Nicola, în vreme ce ne arăta lucrurile acelea, erau iluminate de mândrie. Guglielmo a lăudat lucrurile pe care le văzuse, apoi l-a întrebat pe Nicola ce fel de om fusese Malachia.

— Ciudată întrebare, a spus Nicola. îl cunoșteai și tu.

— Da, dar nu îndeajuns. Nu știam niciodată ce gânduri ascundea... și... a șovăit să rostească păreri despre un om abia dispărut... dacă le avea.

Nicola și-a umezit un deget, l-a trecut peste o suprafață de cristal care nu fusese ștersă cum trebuie și a răspuns cu o jumătate de zîmbet, fără să-l privească în față pe Guglielmo.

— Vezi că nu ai nevoie să pui întrebări?... E adevărat, după cum spuneau mulți, Malachia părea foarte gînditor, în schimb era un om foarte simplu. După Alinardo, era un prost.

— Alinardo are necaz pe cineva dintr-o pricină de demult, cînd nu i s-a îngăduit cinstea de a fi bibliotecar.

— Am auzit vorbindu-se despre asta, dar e vorba de o poveste veche, de cel puțin cincizeci de ani în urmă. Cînd am venit eu aici, era bibliotecar Roberto din Bobbio, și bătrînii șopteau de o nedreptate făcută lui Alinardo. Atunci n-am vrut să aflu mai mult, pentru că mi se părea că-mi pot pierde respectul față de cei mai bătrîni și nu voiam să plec urechea la bîrfe. Roberto avea un ajutor, care după aceea a murit, și în locul lui a fost numit Malachia, încă foarte tînăr pe atunci. Mulți au spus că nu avea nici un merit, că spunea că ar cunoaște greaca și araba, dar că nu era adevărat, că era doar o maimuță ascultătoare, care copia cu o foarte frumoasă caligrafie manuscrisele din acele limbi fără să înțeleagă ce copiase. Se spunea că un bibliotecar trebuie să fie mult mai învățat. Alinardo, care pe atunci era încă un om plin de putere, a spus lucruri foarte amare despre numirea aceea. Și lăsa să se înțeleagă că Malachia fusese pus în acel loc ca să facă jocul dușmanului său, dar nu am înțeles despre cine vorbea. Asta e tot. S-a șoptit întotdeauna că Malachia păzea biblioteca precum un cîine de pază, dar fără să se înțeleagă prea bine ce anume păzea. Pe de altă parte, se șoptea și împotriva lui Berengario, cînd Malachia l-a adus ajutorul său. Se spunea că nici el nu este prea priceput în meseria lui, că nu

416

era decît un intrigant. S-a mai spus că... Dar acum vei fi auzit și tu toate lucrurile astea... că ar fi fost o legătură ciudată între Malachia și el... Lucruri de demult, apoi știi ce s-a vorbit despre

Berengario și Adelmo, și scribii tineri spuneau că Malachia suferea în taină de o cumplită gelozie... Și apoi se vorbea și despre legăturile dintre Malachia și Jorge, nu, nu, nu în înțelesul pe care îl bănuiești... nimeni n-a spus ceva despre virtutea lui Jorge! Dar Malachia, ca bibliotecar, prin tradiție, ar fi trebuit să-și aleagă drept confesor pe Abate, în timp ce toți ceilalți i se spovedeau lui Jorge (sau lui Alinardo, dar bătrînul este acum aproape dement)... Și, cu toate astea, se spunea că Malachia stătea prea adesea de vorbă cu Jorge, ca și cum abatele avea în grijă sufletul lui, dar Jorge îi conducea trupul, gesturile și munca. Pe de altă parte, știi, ai văzut, desigur: dacă cineva voia cumva vreo lămurire asupra unei cărți de demult sau uitate, nu i-o cerea lui Malachia, ci lui Jorge. Malachia păstra catalogul și urca în bibliotecă, dar Jorge știa ce înțeles avea fiecare titlu...

— De ce știa Jorge atâtea lucruri despre bibliotecă ?

— Era cel mai bătrîn, după Alinardo, și e aici încă din tinerețea lui. Jorge trebuie să aibă mai bine de optzeci de ani, se spune că ar fi orb de patruzeci de ani, sau poate mai de mult...

— Cum a izbutit să ajungă atît de învățat înainte de a fi orbit ?

— Oh, există legende despre el. Se pare că de copil a fost ales de grația divină și acolo, la ei, în Castilia, ar fi citit cărțile arabilor și ale doctorilor greci încă înainte de adolescență. Și apoi, și după ce a orbit, chiar și acum, sade multe ore în bibliotecă, pune să i se citească din catalog, cere să i se aducă tot felul de cărți și un novice i le citește cu voce tare ore în șir. își amintește totul, nu și-a pierdut memoria ca Alinardo. Dar de ce mă întrebi toate astea ?

— Acum, că Malachia și Berengario au murit, cine a mai rămas să știe secretele bibliotecii ?

— Abatele, și Abatele trebuie să i le împărtășească lui Bencio... dacă o să vrea...

— De ce dacă o să vrea?

— Pentru că Bencio e tînăr, a fost numit ajutor de cînd Malachia încă mai trăia, și nu-i totuna să fii ajutor de bibliotecar și bibliotecar. Prin tradiție, bibliotecarul devine apoi abate...

— Ah, asta e... De aceea postul de bibliotecar este atît de rîvnit ? Dar atunci Abbone a fost bibliotecar ?

417

— Nu, Abbone nu. Numirea lui a fost făcută înainte de a veni eu aici, or fi treizeci de ani de atunci. înainte a fost abate Paolo din Rimini, un om ciudat, despre care s-au spus lucruri neobișnuite: se pare că era un cititor pătimaș, cunoștea pe dinafară toate cărțile din bibliotecă, dar avea o infirmitate curioasă, nu izbutea

să scrie, îi spuneau *Abbas agraphicus*... A ajuns abate de foarte tânăr, se spune că era sprijinit de Algirdas din Cluny, Doctor Quadratus... Dar astea sînt pălăvrăgeli de demult ale călugărilor. În sfîrșit, Paolo a ajuns abate, Roberto din Bobbio i-a luat locul în bibliotecă, dar era ros de o boală care-l distrugea, se știa că nu putea conduce soarta abației, și cînd Paolo din Rimini a dispărut...

— A murit ?

— Nu, a dispărut, nu știm cum, într-o zi a plecat într-o călătorie și nu s-a mai întors, poate că a fost ucis de tîlhari în timpul drumului... în sfîrșit, cînd Paolo a dispărut, Roberto nu putea să-i ia locul și au existat niște urzeli ascunse. Abbone - se spune - era fiul natural al signorelui din aceste locuri, fusese crescut la abația din Fossanova, și se spunea că de foarte tânăr îl priveghease pe Sfîntul Toma cînd a murit acolo și se îngrijise de transportul ilustrului corp în jos pe scara unui turn pe unde cadavrul nu izbutea să treacă. Acela era marele lui merit, șopteau răuvoitorii de acolo... Fapt e că a fost ales abate, chiar dacă nu fusese bibliotecar, și a fost instruit de cineva, cred că de Roberto, în tainele bibliotecii...

— Și Roberto de ce a fost ales ?

— Nu știu. Am încercat întotdeauna să nu scormonesc prea mult asemenea lucruri; abațiile noastre sînt locuri sfinte, dar în jurul cinstei de a fi abate au fost țesute, adesea, intrigi îngrozitoare. Pe mine mă interesau sticlele mele și relicvariile mele, nu voiam să fiu amestecat în asemenea povești. Dar înțelegi acum de ce nu știu dacă Abatele vrea să-l instruiască pe Bencio, cică ar fi ca și cum l-ar unge drept urmaș al lui, un băiat luat peste picior, un grămătic aproape barbar, din nordul îndepărtat, cum să poată ști el ceva despre țara asta, despre abație și despre legăturile ei cu signorii locului...

— Da, dar nici Malachia nu era italian, nici Berengario, și cu toate acestea au fost preferați la bibliotecă.

— Iată un lucru de neînțeles. Printre călugări se șoptește că de o jumătate de secol, în trebile astea, abația și-a pierdut tradiția... de aceea, acum mai bine de cincizeci de ani, poate și mai înainte, Alinando spera la funcția de bibliotecar. Bibliotecarul fusese întotdeauna italian, nu lipsesc marile inteligențe pe pămînturile acestea. Și apoi vezi... și aici Nicola

418

parcă n-a voit să spună ceea ce voia să spună... vezi, Malachia și Berengario au murit, poate, ca să nu devină abați.

S-a scuturat, și-a fluturat mîna pe dinaintea ochilor ca pentru a izgoni gînduri prea puțin cuviincioase, apoi și-a făcut semnul crucii.

— Dar ce tot spui ? Vezi, în țara asta de mulți ani se petrec lucruri rușinoase, chiar și în mănăstiri, la curtea papală, în biserici... Lupte pentru cucerirea puterii, învinuiri de erezie pentru a-l lipsi pe careva de veniturile rangului bisericesc... Ce urît, îmi pierd încrederea în speța umană, văd comploturi și conjurații de palat pretutindeni. La aceasta trebuie să ajungă și abația noastră, un cuib de vipere ieșite prin vrăjitorie din ceea ce era o casetă de membre sfinte. Privește, trecutul acestei mănăstiri!

Ne arăta obiectele de preț răspîndite peste tot și, părăsind crucile și celelalte obiecte scumpe, ne-a dus să ne arate relicvariile care însemnau gloria aceluia loc.

— Priviți, acesta este vîrfurile lăncii care a străpuns coastele Mîntuitorului!

Era o cutie de aur, cu capac de cristal, unde, pe o perniță de purpură, se afla o bucățică de fier în formă triunghiulară, deja roasă de rugină, dar făcută să strălucească acum de o îndelungată lucrare cu uleiuri și ceară. Dar asta încă nu era nimic. Pentru că, într-o altă cutie de argint, bătută cu ametist, și al cărei perete din spate era străveziu, am văzut o bucată neprețuită din lemnul sfintei cruci, adus în acea abație de însăși regina Elena, mama împăratului Constantin, după ce fusese în pelerinaj la locurile sfinte și dezgropase muntele Golgotei și sfîntul mormînt, construind deasupra o catedrală.

Apoi Nicola ne-a arătat alte lucruri, și despre toate n-aș ști ce să mai spun cît de multe și de rare erau. într-o casetă făcută toată din smarald, un cui din sfînta cruce. într-un vas de sticlă, așezată într-un culcuș de trandafiri veștejiți, o parte din coroana de spini, și într-o altă cutie, tot pe un așternut de flori uscate, o bucățică îngălbenită din fața de masă a cinei de taină. Dar mai era apoi punga Sfîntului Matei, cu împletituri de argint, și, într-un cilindru, legat cu o panglică violetă roasă de timp, și sigilat cu aur, un os al brațului Sfintei Ana. Am văzut, minune a minunilor, acoperită cu un clopot de sticlă și așezată pe o perniță roșie, cusută cu perle, o bucată din ieslea din Bethleem, și o palmă din tunica de purpură a Sfîntului Ioan Evanghelistul, două din lanțurile care au legat gleznelor Apostolului Petru la Roma, craniul Sfîntului Adalbert, spada Sfîntului Ștefan, o tibie a Sfintei Margareta, un deget al

Sfântului Vitalie, o coastă a Sfintei Sofia, bărbia Sfântului Eoban, partea de sus a scapulei Sfântului Crisostom, inelul de logodnă al lui Iosif, un dinte al Botezătorului, toiagul lui Moise, o dantelă ruptă și delicată de la rochia de nuntă a Fecioarei Măria.

Apoi alte lucruri care nu erau relicve, dar reprezentau pentru totdeauna mărturii ale minunilor și ale ființelor minunate din locuri îndepărtate, aduse la abație de călugări care călătoriseră pînă la cele mai îndepărtate margini ale lumii: un vasilisc și o hidră împăiate, un corn de unicorn, un ou pe care un eremit îl găsisse în alt ou, o bucată din mana care i-a hrănit pe evrei în pustiu, un dinte de balenă, o nucă de cocos, umărul unui animal dinaintea potopului, colții de fildeș ai unui elefant, coasta unui delfin. Și apoi alte relicve pe care nu le-am recunoscut, la care erau mai prețioase poate relicvariile, unele (socotind după felul cum erau lucrate înăuntru, în argint înnegrit) foarte vechi, un șir nesfârșit de oase, de stoffe, de lemne, de metale, de sticle. Și borcane cu pulberi întunecate, dintre care unul conținea, după cum am aflat, rămășițele cetății Sodoma, după ce arsese, iar altul, var din zidurile Ierihonului. Toate, chiar și cele mai distruse, fiind lucruri pentru care un împărat ar fi dat chiar mai mult decît o feudă, și care alcătuiau o rezervă de nesfârșit renume și de o adevărată bogăție materială pentru abația care le găzduia. Continuam să mă preumblu uluit, de colo-colo, în timp ce Nicola încetase acum să ne arate obiectele, care erau lămurite fiecare de cîte o plăcuță, liber acum să rătăcesc, aproape la întîmplare, prin rezerva tezaurului acela de minunății de neprețuit, cercetînd uneori lucrurile acelea în plină lumină, altele abia zărindu-le în semiîntuneric, cînd slujitorii lui Nicola se mutau în alt loc al criptei cu torțele lor. Eram fermecat de cartilagiile acelea îngălbenite, mistice și respingătoare totodată, transparente și tainice, de acele fișii de îmbrăcăminte din epoci străvechi, decolorate, rărite, uneori răsucite în vreun flacon asemenea unui manuscris îngălbenit, de acele materiale fărâmițate care păreau totuna cu stoffa pe care erau așezate, resturi sfinte ale unei vieți care a fost animală (și rațională), și acum prizoniere în căsuțe de cristal sau de metal, care mimau în mărunta lor dimensiune îndrăzneala catedralelor de piatră, cu turnurile și turlile lor, care păreau și ele prefăcute în substanțe minerale. Deci așa așteaptă trupurile sfinților îngropați reînvierea cărnii ? Deci din aceste sfărîmături aveau să fie refăcute acele organisme care în fulgerarea viziunii dumnezeiești, recăpătînd fiecare

420

sensibilitatea lor naturală, aveau să deslușească, așa cum scria Pipernus, chiar și acele *minimas differentias odorum* ? M-a smuls din meditațiile mele Guglielmo, care mă bătea pe umăr.

— Eu mă duc, a spus. Mă duc sus în *scriptorium*, mai am de consultat ceva.

— Dar nu se pot da cărți, am spus eu. Bencio a primit poruncă...

— Trebuie doar să mai cercetez o dată cărțile pe care le citeam acum două zile, și sînt toate încă în *scriptorium*, pe masa lui Venanzio. Tu, dacă vrei, rămîi aici. Și acum știi pentru ce confrății aștia ai tăi se sfișie, cînd aspiră la cinstea de a fi abați.

— Dar dumneavoastră credeți în cele ce v-a spus Nicola? Crimele sînt, așadar, legate de lupta pentru investitură ?

— Ți-am mai spus că deocamdată nu vreau să mă pripesc spunîndu-mi bănuielile cu voce tare. Nicola a spus multe lucruri. Și unele mi-au stîrnit interesul. Dar acum mă duc să cercetez o altă urmă. Sau poate aceeași, dar din altă parte. Și tu nu te lăsa prea încîntat de casetele astea. Așchii din crucea lui Christos am văzut multe altele, în alte biserici. Dacă ar fi adevărate, Domnul Christos n-ar fi pătimit pe două bîrne de lemn încrucișate, ci pe o întreagă pădure.

— Maestre, am spus indignat.

— Așa este, Adso. Și există comori și mai bogate. Acum cîtăva vreme, în catedrala din Koln am văzut craniul lui Ioan Botezătorul la doisprezece ani.

— într-adevăr? am exclamat eu cu admirație. Apoi, cuprins de o îndoială: Dar Botezătorul a fost ucis la o vîrstă mai matură.

— Celălalt craniu trebuie să fie într-un alt tezaur, a spus Guglielmo cu figură serioasă.

Nu înțelegeam niciodată cînd glumea. Pe la noi, cînd se glumește, se spune ceva, apoi se rîde zgomotos, încît toți să poată lua parte la glumă. Guglielmo rîdea, în schimb, numai cînd spunea lucruri serioase, și rămînea foarte serios cînd de fapt glumea.

421

Ziua a șasea *Tertia*

în care Adso, ascultînd Dies irae, are un vis sau o nălucire care trebuie spusă

Guglielmo l-a salutat pe Nicola și a urcat în *scriptorium*. Eu văzusem tezaurul destul acum și am hotărît să mă duc în biserică și să mă rog pentru sufletul lui Malachia. Nu-l iubisem niciodată

pe omul acela, care mă înfricoșa, și nu tănuiesc faptul că multă vreme l-am bănuit vinovat de toate crimele. Acum aflasem că era poate un biet om, chinuit de patimi neîmplinite, vas de pământ între vase de fier, înnegurat fiindcă era rătăcit, tăcut și feritor pentru că știa foarte bine că nu are nimic de spus. Arăta o oarecare remușcare în felul său de a se purta și m-am gândit că rugăciunea pentru soarta lui neobișnuită ar fi putut liniști simțămintele mele de vină pe care le aveam.

Biserica era scaldată acum într-o lumină potolită și lividă, dominată de catafalcul nefericitului, însuflețită de susurul uniform al călugărilor care spuneau rugăciunea pentru morți. În mănăstirea din Melk luasem parte în mai multe rînduri la despărțirea de un confrate. Era o împrejurare pe care n-aș putea numi-o veselă, dar care îmi apărea totuși senină, controlată de calm și de un simțămînt general de dreptate. Fiecare trecea pe rînd prin chilia muribundului, alinîndu-l cu vorbe frumoase, și fiecare se gîndea în sufletul lui ce fericit era muribundul, pentru că își încorona astfel o viață virtuoasă, și peste puțin avea să se alătore corului îngerilor, într-o bucurie care nu va mai avea sfîrșit. Și o parte din această seninătate, parfumul acelei sfinte invidii, se transmitea muribundului, care, în sfîrșit, trecea pragul de pe urmă senin. Cît de deosebite fuseseră morțile din acele ultime zile ! Văzusem, în sfîrșit de aproape, cum murea o victimă a diabolicilor scorpioni din *finis Africae*, și fără îndoială că așa muriseră Venanzio și

422

Berengario, căutînd alinarea în apă, cu chipul deja ars ca acela al lui Malachia.

M-am așezat în fundul bisericii, m-am ghemuit în mine ca să mă apăr de frig. Am simțit puțină căldură, am mișcat buzele ca să mă alătur confrăților care se rugau. Li urmam parcă fără să-mi dau seama ce spuneau buzele mele, cu capul atîrnîndu-mi și ochii închizîndu-mi-se. A trecut multă vreme, cred că adormisem și mă treziseam de cel puțin trei, patru ori. Apoi corul a intonat *Dies irae...* Psalmodierea m-a cuprins ca un narcotic. Am adormit cu totul. Sau poate, mai mult decît să ațipesc, am căzut sfîrșit într-o amețală plină de frămînt, întors spre mine însumi, ca o făptură închisă în pîntecele mamei sale. Și în bezna aceea sufletească, regăsindu-mă ca într-o regiune care nu mai era de pe lumea aceasta, am avut o nălucire, sau vis, ce-o fi fost.

Pătrundeam printr-o scară îngustă într-un canal adînc, ca și cum aș fi intrat în cripta tezaurului, dar ajungeam, tot colindînd, într-

o criptă mai mare, care erau bucătăriile Edificiului. Erau, desigur, bucătăriile, în care lucrau nu numai cuptoarele și plitele, dar și foalele și ciocanele, ca și cum s-ar fi adunat aici și fierarii lui Nicola. Totul era o vîlvătaie roșie de sobe, și de cazane, și de cratițe clocotind care scoteau fum, în vreme ce deasupra lichidelor din ele se ridicau bășici mari, bolborositoare, care plesneau apoi pe neașteptate cu un zgomot surd și neîntrerupt. Bucătarii mînuiau frigări prin aer, în vreme ce novicii, adunați cu toții acolo, țopăiau ca să apuce puii de găină și de alte orătănii care erau înfiți pe acele fiare înroșite. Dar alături, fierarii ciocăneau cu atîta putere, încît tot aerul bubuia asurzitor, și nori de scînteii se ridicau de la nicovale amestecîndu-se cu scînteile care țîșneau din cele două cuptoare.

Nu înțelegeam dacă eram în infern sau în paradis, așa cum și l-ar fi închipuit Salvatore, șiroind de zemuri și palpitînd de șunculițe. Dar nu am avut timp să mă întreb unde mă aflam, pentru că o turmă de omuleți, de pitici cu capul mare, în formă de oală, au intrat în fugă și, luîndu-mă în șuvoiul lor, m-au împins spre pragul refectorului silindu-mă să intru.

Sala era împodobită de sărbătoare. Mari tapiserii și steaguri atîrnau de pereți, dar imaginile care le împodobeau nu erau din cele care amintesc de obicei de pietatea celor credincioși sau care proslăvesc faptele glorioase ale regilor. Ele păreau să fie mai degrabă inspirate din acele *marginalia* ale lui Adelmo, iar chipurile lor le copiau aici doar pe cele mai puțin pline de groază și mai caraghioase: iepuri dansînd în

423

țara în care curge lapte și miere, fluvii străbătute de pești care se aruncau pe negîndite în tigaia ținută de maimuțe îmbrăcate ca niște episcopi-bucătari, monștri cu burți grase care dansau în fața unor plite din care ieșea fum.

În mijlocul mesei ședea Abatele, îmbrăcat de sărbătoare, cu un bogat veșmînt de purpură brodată, ținînd furculița în mîină ca pe un sceptru. Alături de el Jorge bea dintr-un mare poc al de vin, și chelarul, îmbrăcat ca Bernardo Gui, citea cu mare virtute dintr-o carte în formă de scorpion *Viețile Sfinților* și fragmente din Evanghelie, dar erau povești care spuneau despre Iisus că glumea cu Apostolul, amintindu-i că era o piatră și că acea piatră nerușinată care se rostogolea pe cîmpie avea să clădească biserica lui, sau povestea Sfîntului Ieronim care comenta Biblia spunînd că Dumnezeu voia să-Și arate fundul Ierusalimului. Și la orice frază a chelarului, Jorge rîdea lovînd cu pumnul în masă și

striga: — Tu vei fi viitorul Abate, pe burta lui Dumnezeu! Chiar așa spunea, Dumnezeu să mă ierte.

La un gest sărbătorec al Abatelui a intrat cortegiul fecioarelor. Era un grup minunat de femei foarte frumos îmbrăcate, în mijlocul cărora mi s-a părut că o văd în primul rînd pe mama mea, apoi mi-am dat seama de greșeală, pentru că era vorba, fără îndoială, de fata cea cumplită, ca o armată desfășurată în luptă. Numai că purta pe cap o coroană de perle albe, pe două rînduri, și alte două șiraguri de perle coborau pe fiecare parte a feței, amestecîndu-se cu alte două șiraguri de perle care atîrnau pe piept și de fiecare perlă era prins un diamant mare cît o prună. Mai jos de fiecare ureche cobora un șir de perle albastre care se împreunau într-un șirag la baza gîtului, alb și drept ca un turn din Liban. Mantia îi era de culoare purpurie și în mîină ținea o cupă de aur bătută cu diamante, în care am aflat, nu știu cum, că era unsoarea ucigătoare furată într-o zi de la Severino. După această femeie frumoasă ca aurora, urmau alte figuri *muliebri*, una îmbrăcată într-o mantie albă brodată, peste o haină închisă la culoare, împodobită cu o dublă stolă de aur, cusută cu flori de cîmp; a doua avea o mantie de damasc galben, peste o haină de un trandafiriu palid, înstelată cu frunze verzi și cu două mari carouri, țesute în formă de labirint negricios; și a treia avea mantia roșie și haina de smarald pe care erau țesute mici animale roșii, și ținea în mîină o stolă brodată și albă; și veșmintele celorlalte nu le-am observat pentru că mă străduiam să aflu cine erau femeile astea care o însoțeau pe fată, care semăna acum cu Fecioara Măria; și cum fiecare ducea în

424

mîină sau îi ieșea din gură o fișie de hîrtie, am aflat că erau Rut, Sara, Susana și alte femei din Sfintele Scripturi, în clipa aceea Abatele a strigat:

— *Traete*, feciori de tîrfă! și a intrat un nou grup bogat de personaje pe care le-am recunoscut foarte bine, înveșmîntate sever și strălucitor, și în mijlocul grupului ședea pe un tron cineva care era Domnul Dumnezeu, dar în același timp era și Adam, îmbrăcat cu o mantie purpurie și o mare diademă roșie și albă de rubine și de perle care ținea mantia pe umeri, pe cap cu o coroană asemeni celei pe care o purta copila, cu o cupă mai mare în mîină plină de sînge de porc. Alte preasfinte personaje de care voi vorbi, pe care le cunoșteam foarte bine, o înconjurau, și în plus un grup de arcași ai regelui Franței, îmbrăcați unii în roșu, alții în verde, cu un scut smaragdin pe care se desfășurau

monogramele lui Christos. Căpetenia acelei adunări s-a întors spre Abate să-i aducă omagiu, întin-zîndu-i cupa și spunînd :
— *Sao ko kelle terre per kelle fini ke ki kontene, trenta anni le possette parte sandi Benedicti.*

La care Abatele a răspuns :

— *Age primum et septimum de quatuor, și toți au intonat Jn finibus Africae, amen".* După care toți s-au așezat.

Separîndu-se astfel cele două grupuri opuse, la o poruncă a Abatelui, Solomon s-a apucat să pună masa, Iacob și Andrei au adus un balot de fîn, Adam s-a așezat la mijloc, Eva s-a culcat pe o frunză, Cain a intrat trăgînd un plug după el, Abel a venit cu o găleată ca să-l mulgă pe Brunello, Noe și-a făcut o intrare triumfală vîslind din arcă, Avraam s-a așezat sub un arbore, Isaac s-a culcat sub altarul de aur al bisericii, Moise s-a ghemuit pe o piatră, Daniel a apărut pe un podium funebru la braț cu Malachia, Tobie s-a întins pe un pat, Iosif s-a aruncat pe un obroc, Veniamin s-a întins pe un sac și, după asta... dar aici viziunea devenea încurcată, David s-a așezat pe un mic munte, Ioan pe pămînt, Faraon pe nisip (firește, mi-am spus eu, dar de ce ?), Lazăr pe masă, Iisus pe marginea puțului, Zaheu pe ramurile unui copac, Matei pe un scăunel, Raab pe cîrpe, Rut pe paie, Tecla pe pervazul ferestrei (de-afară apărînd chipul palid al lui Adelmo care-o prevenea că putea să cadă jos, jos pe povîrniș), Susana în grădina de zarzavat, Iuda printre morminte, Petru pe catedră, Iacob pe o plasă, Ilie pe o șa, Rașela pe un balot. Și Pavel, Apostolul, după ce lăsase spada, îl asculta pe Esau care bombănea, în timp ce Iov mugea pe bălegar și alerga în ajutorul Rebecăi, cu un veșmînt, Iudita cu un macat, Agar cu un țol de doliu și

425

cîțiva novici aduceau un ceaun mare, fumegînd, din care țîșneau afară Venanzio din Salvemec, roșu cu totul, care începea să împartă sîngerete de porc.

Refectoriul se umplea acum de tot mai multă lume și toți mîncau cu lăcomie, Iona aducea la masă niște dovlecei, Isaia legume, Ezechiel mure, Zaheu flori de sicomor, Adam lămii, Daniel legume mărunte, Faraon ardei, Cain cardon, Eva smochine, Rașela mere, Anania prune mari ca niște diamante, Lia cepe, Aaron măslina, Iosif un ou, Noe struguri, Simeon sîmburi de piersică, în timp ce Iisus cînta *Dies irae* și turna cu voioșie peste toate alimentele oțetul pe care-l storcea dintr-un mic burete luat din vîrfurile lancei unuia dintre arcașii regelui Franței.

— Fiii mei, oițele mele cu toții, a spus în acel moment Abatele, care se și îmbătase, nu puteți cina astfel ca niște zdrențaroși, veniți, veniți. Și îi lovea pe primul și pe al șaptelea din patru care ieșeau diformi ca niște fantome din adâncul oglinzii, oglinda se făcea bucățele, și din ea cădeau la pământ, de-a lungul sălilor labirintului, haine de toate culorile, încrustate cu pietre prețioase, toate îngălate și sfîșiate. Și Zaheu a luat o haină albă, Avraam una măslinie, Lot una gălbuie, Iona albăstrie, Tecla rozalie, Daniel leonină, Ioan triclinie, Adam una de culoarea pielii, Iuda cu bănuți de argint, Raab roșie ca focul, Eva una de culoarea arborelui binelui și al răului, și unii își luau una vopsită, alții tulburie, alții scăieție, alții marină, unii copăcească și alții purpurie sau feruginoasă, și neagră, și iacintie, și de culoarea focului și a pucioasei, și Iisus se împăuna într-un veșmînt de culoarea porumbelului, și, rîzînd, îl învinuia pe Iuda că nu știe niciodată să glumească într-o sfîntă seninătate.

Și în acest moment Jorge, luîndu-și de la ochi perechea de *vitros ad legendum*, a aprins un rug, lucru pentru care Sara adusese lemne, Iefta le adunase, Isaac le descărcase, Iosif le tăiase, și în timp ce Iacob deschidea puțul și Daniel se așeza lîngă lac, slugile aduceau apă, Noe vinul, Agar un burduf, Avraam un vițel pe care Raab l-a legat de un stîlp în timp ce Iisus îi dădea funia și Ilie îi lega picioarele, apoi Absalom l-a luat de păr, Petru a întins spada, Cain l-a omorît, Irod i-a scurs sîngele, Sem i-a aruncat măruntaiele și balega, Iacob a pus uleiul, Molesadon sarea, Antioh l-a pus pe foc, Rebeca l-a fript și Eva a fost prima care a gustat și i-a venit rău din asta, dar Adam îi spunea să nu se mai gîndească și îl bătea pe umeri pe Severino care-i sfătua să adauge ierburi aromate. Apoi Iisus a rupt pîinea, a împărțit peștii, Iacob striga că

Esau îi mîncase toată lîntea, Isaac mîncă un ied la cuptor și Iona o balenă fiartă, și Iisus a ținut post patruzeci de zile și patruzeci de nopți.

între timp toți intrau și ieșeau aducînd vînat delicios de toate formele și culorile, din care Veniamin își oprea totdeauna partea cea mai mare, și Măria partea cea mai bună, în timp ce Marta se plîngea că trebuia să spele mereu toate farfuriile. Apoi au împărțit vițelul, care între timp devenise foarte mare, și Ioan a primit capul, Avesalom spinarea, Aaron limba, Samson măseaua, Petru urechile, Holofern fruntea, Lia dosul, Saul gîtul, Iona burta, Tobie fierea, Eva coasta, Măria sînul, Elisabeta vulva, Moise coada, Lot

picioarele și Ezechiel oasele. între timp, Iisus devora un asin, Sfântul Francisc un lup, Abel o oaie, Eva o murenă, Botezătorul o lăcustă, Faraon un polip (firește, mi-am spus eu, dar de ce ?) și David mânca de zor cantaridă, aruncându-se asupra fetei *nigra sed formosa*, în timp ce Samson sfirteca cu dinții spinarea unui leu și Tecla fugea urlînd, urmărită de un păianjen negru și păros. Toți erau, fără îndoială, beți acum, și unul aluneca pe vin, altul cădea în oale rămînînd afară doar cu picioarele încrucișate ca doi pari, și Iisus avea toate degetele negre și împărțea foi de carte spunînd luați și mâncați, acestea sînt tainele lui Sinfosie, printre care aceea a peștelui care este fiul lui Dumnezeu și mîntuitorul vostru. Și toți beau, Iisus vin de stafide, Iona din cel blond și tare, Faraon din cel de Sorrento (de ce?), Moise din cel gaditan, Isaac din cel cretan, Aaron din cel adrian, Zaheu din cel arbustin, Tecla din cel arsin, Ioan din cel alban, Abel din cel campan, Măria din cel signin, Rașela din cel florentin.

Adam gîlgîia răsturnat, și vinul îi ieșea din coastă, Noe îl blestema prin somn pe Cam, Holofern sforăia fără teamă, Iona dormea tun, Petru veghea pînă la cîntatul cocoșului și Iisus s-a trezit brusc auzindu-i pe Bernardo Gui și pe Bertrando din Poggetto care se certau pe arsul fetei; și a strigat, tată, dacă e cu puțință, ia de la mine paharul acesta ! Și unii turnau prost, alții beau bine, alții mureau de rîs și rîdeau murind, unii cărau clondire și alții beau din paharele altora. Suzana striga că nu și-ar fi oferit niciodată frumosul ei trup alb chelarului și lui Salvatore pentru o amărită de inimă de bou, Pilat se învîrtea prin refector ca un suflet chinuit, cerînd apă pentru mîini, și fra Dolcino, cu pana la pălărie, i-o aducea, apoi își deschidea veșmîntul hohotînd, și-și arăta rușinea roșie de sînge, în timp ce Cain își bătea joc de el îmbrățișînd-o pe Margherita din Trento, și Dolcino se punea

426

427

pe plîns și se ducea să-și sprijine capul de umărul lui Bernardo Gui, numindu-l papă angelic, Ubertino îl mîngîia cu un arbore al vieții, Michele din Cesena cu o pungă de aur, Măriile îl ungeau cu alifii și Adam îl convingea să muște dintr-un măr abia scos din cuptor.

Și atunci s-au deschis bolțile Edificiului, și a coborît din ceruri Roger Bacon într-o mașinărie zburătoare, singurul *homine regente*. Apoi David a cîntat din țiteră, Irodiada a dansat cu cele șapte văluri ale sale, și la fiecare vâl care cădea, suna una din cele șapte trîmbițe și arăta unul din cele șapte sigilii, pînă cînd a

rămas doar *amicta sole*. Toți spuneau că nu se mai văzuse niciodată o abație așa de veselă, și Berengario îi ridica fiecăruia veșmîntul, bărbat sau femeie, sărutîndu-i fundul. Și a început un dans, Iisus îmbrăcat ca un maestru, Ioan ca un custode, Petru ca un rețiar-gladiator, Nemrod ca un vînător, Iuda ca un pîrîș, Adam ca un grădinar, Eva ca o țesătoare, Cain ca un lotru, Abel ca un păstor, Iacob ca un aprod, Zaharia ca un sacerdot, David ca un rege, Ișbaal ca un cîntăreț din țiteră, Iacob ca un pescar, Antioh ca un bucătar, Rebeca precum o purtătoare de apă, Molesadon ca un năting, Marta ca o servitoare, Irod ca un nebun de legat, Tobie ca un medic, Iosif ca un tîmplar, Noe ca un bețiv, Isaac ca un țaran, Iov ca un amărît, Daniel ca un judecător, Tamar ca o tîrfă, Măria ca o stăpînă și dădea porunci slugilor să aducă alt vin, fiindcă smintitul acela de fiu al ei nu vrea să preschimbe apa în vin.

Atunci Abatele a dat într-o furie, pentru că, spunea el, pusese la cale un banchet atît de frumos și nimeni nu-i dădea nimic; și atunci toți s-au luat la întrecere să-i dea daruri și să-l umple de bogății, un taur, o oaie, un leu, o cămilă, un cerb, un vițel, o iapă, un car solar, bărbia Sfîntului Eoban, coada Sfintei Morimonda, uterul Sfintei Arundalina, ceafa Sfintei Burgosina, dăltuită ca o cupă, la vîrsta de doisprezece ani, și o copie din *Pentagonum Salomonis*. Dar Abatele a început să strige că făcînd așa încercau să-i abată atenția, și de fapt îi jefuiau cripta tezaurului, în care acum ne aflăm cu toții, și că fusese furată o carte foarte prețioasă, care vorbea de scorpioni și de cele șapte trîmbițe, și chema arcașii regelui Franței să pună mîna pe toți cei bănuți. Și au fost găsite, spre rușinea tuturor, o pînză de toate culorile pe spinarea lui Agar, un sigiliu de aur la Rașela, o oglindă de argint în sînul Teclei, o țeava de băut sub brațul lui Veniamin, o învelitoare de mătase printre veșmintele Iuditei, o lance în mîna lui Longhin și nevasta altuia în mîinile lui Abimeleh. Dar cel mai

428
rău a fost cînd au găsit un cocoș negru la fată, neagră și atît de frumoasă, precum și o pisică de aceeași culoare, și i-au spus vrăjitoare și pseudoapostol, așa că toți s-au repezit la ea să o pedepsească. Botezătorul a decapitat-o, Abel a omorît-o, Adam a izgonit-o, Nabucodonosor i-a scris cu o mîna de foc semnele zodiacale pe sîn, Ilie a răpit-o cu un car de foc, Noe a cufundat-o în apă, Lot a prefăcut-o într-o statuie de sare, Susana a învinuit-o de preacurvie, Iosif a trădat-o cu alta, Anania a aruncat-o într-un cuptor, Samson a pus-o în lanțuri, Pavel a biciuit-o, Petru a

răstignit-o cu capul în jos, Ștefan a lapidat-o, Laurențiu a ars-o pe grătar, Bartolomeu a jefuit-o, Iuda a trădat-o, chelarul a ars-o și Petru zicea că nimic nu e adevărat. Apoi toți s-au repezit la corpul acela, aruncînd excremente pe el, pîrțîindu-i în nas, urinîndu-i pe cap, vomî-tîndu-i pe sîni, smulgîndu-i părul, lovîndu-i spinarea cu făclii aprinse. Corpul fetei, atît de frumos și de dulce cîndva, se desfăcea acum de carne, rupîndu-se în bucăți care se așezau în casetele și relicvariile de cristal și de aur ale criptei. Sau nu erau bucățile din corpul fetei care umpleau cripta, ci erau bucăți din criptă care, învîrtindu-se, alcătuiă treptat-treptat corpul fetei, acum un lucru mineral, și apoi din nou se desfăceau împrăștiindu-se, praf sfînt din părțile adunate de la o smintită necredință. Era ca și cum un singur corp uriaș s-ar fi despărțit de-a lungul mileniilor în părțile din care era făcut, și că aceste părți fuseseră aranjate ca să ocupe întreaga criptă, mai strălucitoare, dar nu deosebită de osuarul călugărilor defuncți, și ca și cum forma substanțială a însuși corpului omenesc, capodoperă a creațiunii, s-ar fi fărîmițat în nenumărate forme întîmplătoare și separate, devenind astfel imaginea propriului contrariu, formă deloc ideală, ci pămîntească, din țărînă și zgaibe puturoase, care nu pot să arate decît moarte și prăpăd...

Nu mai regăseam acum personajele de la adunare și darurile pe care le aduseseră, era ca și cum oaspeții banchetului erau acum în criptă mumificați cu toții, în propriile lor rămășițe, fiecare devenind o diafană sinecdocă a lui însuși: Rașela ca un os, Daniil ca un dinte, Samson ca o măsea, Iisus ca o fișie de veșmînt purpuriu. Ca și cum la sfîrșitul adunării sărbătoarea, transformîndu-se în masacrul fetei, acesta devenise masacrul întregii lumi, și-i vedeai aici rezultatul de pe urmă, corpurile (ce spun, întregul corp pămîntesc și sublunar al acelor comeseni înfometați și însetați) prefăcute într-un singur corp mort, sfîșiat și chinuit precum corpul lui Dolcino după schingiuire, prefăcut într-un scîrbos și

429

strălucitor tezaur, întins cît era de lung, ca pielea unui animal jupuit și atîrnat, care însă ar mai păstra pietrificate, o dată cu pielea, visceralele și toate organele, chiar și trăsăturile feței. Pielea cu fiecare dintre cutele, zbîrciturile, cicatricile ei, cu întinderile ei catifelate, cu pădurea părului, de la încheieturi, de pe piept și de la părțile rușinoase, ajunse ca o somptuoasă țesătură de Damasc, și sîni, unghiile, formațiunile cornoase de la călcîi, firele genelor, materia apoasă a ochilor, pulpa buzelor, arcul subțire al spinării,

arhitectura oaselor, totul ajuns la starea de făină nisipoasă, fără ca nimic să-și fi pierdut propria asemănare și aranjare între părți, picioarele golite și fleșcăite ca niște cizme, carnea lor așezată alături cu toate arabescurile de un roșu aprins al venelor, grămada lucioasă a viscerelor, aprinsul și mucosul rubin al inimii, boabele de mărgăritar ale dinților, toți așezați deopotrivă în șirag, cu limba ca un cercel roșu și albastru, degetele înșiruite ca niște luminări, sigiliul ombilicului care să reînnoade covorul întins al pîntecelui... în criptă, din toate părțile, parcă îmi rînjea acum, îmi șoptea, mă invita la moarte acest macrocorp risipit prin casete și relicvarii și readunat totuși în uriașa și iraționala lui totalitate, și era cu toate acestea același corp care la cină mîncase și se zbenguise obscen, și aici îmi părea, în schimb, ca fixat acum în totalitatea ruinii sale surde și oarbe. Și Ubertino, apucîndu-mă de braț, de simțeam că-mi înfige unghiile în carne, îmi șoptea: „Vezi, e același lucru, ceea ce mai întîi triumfa în nebunia sa, și care se delecta în jocul său, e acum aici, pedepsit și răsplătit, eliberat de vraja pasiunii, înțepenit pe veci, incredințat gerului veșnic care să-l mențină și să-l purifice, scăpat de corupție prin triumful corupției, pentru că nimic nu va mai putea preface în praf ceea ce este deja praf și substanță minerală, *mors est quies viatoris, finis est omnis laboris*". Dar deodată a intrat în criptă Salvatore, scoțînd flăcări ca un pui de drac, și a strigat:

— Prostule ! Nu vezi că asta este fiara cea mare *liotarda*, din Cartea lui Iov? De ce ți-e frică, micul meu stăpîn? Asta e *casio in pastelletto*!

Și, pe, neașteptate cripta s-a luminat de fulgerări roșietice, și era din nou bucătăria, dar mai mult decît o bucătărie era partea dinăuntru unei burți uriașe, mucoasă și vîscoasă, și în mijloc o fiară neagră ca un corb și cu o mie de mîini, înlănțuită de un grilaj, care-și repezea ghearele alea mari ca să-i prindă pe toți cei din jur, și cum țăranul cînd îi e sete stoarce ciorchinele de strugure, așa fiara aceea nemaipomenită îi strîngea

pe cei prinși, în așa fel că-i rupea pe toți cu mîinile, unora picioarele, altora capul, îndopîndu-se apoi cu ei gata-gata să se înece, rîgîind un foc care părea cu mult mai puturos decît pucioasa. Taină nemaipomenită, scena aceea nu-mi mai făcea deloc frică, și m-am surprins uluit uitîndu-mă cu sînge rece la „diavolul cel bun" (așa am gîndit) care, la urma urmei, nu era altul decît Salvatore, pentru că despre corpul omenesc muritor,

despre patimile sale și despre corupția lui știam acum totul și nu mă mai temeam de nimic. într-adevăr, în lumina aceea a flăcărilor, care părea acum blîndă și sărbătorească, i-am văzut iar pe toți oaspeții de la cină, care-și căpătaseră vechea lor înfățișare, care cîntau spunînd că totul o lua din nou de la capăt, și printre ei fata, întregă și foarte frumoasă, care-mi spunea: „Nu e nimic, nu e nimic, o să vezi că pe urmă mă întorc mai frumoasă ca la început, lasă-mă să mă duc doar o clipă să ard pe rug, apoi ne revedem aici înăuntru”. Și-mi arăta, Dumnezeu să mă ierte, vulva ei, în care am intrat și m-am pomenit într-o cavernă nespus de frumoasă, care părea valea plăcută a vîrstei de aur, plină de ape, de fructe și de arbori în care creșteau *casii in pastelletto*. Și toți îi mulțumeau Abatelui pentru petrecerea frumoasă, și-i arătau dragostea și buna lor dispoziție luîndu-l la brînciuri, la șuturi, sfîșiindu-i hainele, întinzîndu-l la pămînt, lovindu-i cîrja cu cîrjele, în timp ce el rîdea și cerea să nu-l mai gîdile. Și călări pe cai care scoteau nori de pucioasă pe nări, au intrat frații întru viață săracă, purtînd la brîu pungii pline cu aur cu care prefăceau lupii în miei și miei în lupi, și-i încoronau împărați cu îngăduința adunării poporului, care preamărea nesfirșita atotputernicie a lui Dumnezeu. „*Ut cachinnis dissolvatur, torqueatur rictibus!*” a strigat Iisus fluturînd coroana de spini.

A intrat papa Ioan, blestemînd încurcătura și spunînd: — Ajunși aici, nu știu cum o s-o mai sfirșim! Dar toți îl luau în rîs și, cu Abatele în frunte, au ieșit cu porcii ca să caute trufe în pădure. Eu voiam să mă iau după ei, cînd l-am văzut într-un colț pe Guglielmo, care ieșea din labirint și avea în mîină un magnet care-l tîra cu repeziciune spre miazănoapte.

— Nu mă lăsați, maestre! am strigat. Aș vrea și eu să văd ce este în *finis Africae*.

— Ai și văzut! mi-a răspuns Guglielmo, care ajunsese departe. Și m-am trezit în vreme ce în biserică se rosteau ultimele cuvinte ale cîntecului de îngropăciune :

430

431

*Lacrimosa dies illa qua resurget ex favilla iudicando homo reus:
huic ergo parce deus! Pie Iesu domine dona eis requiem.*

Semn că nălucirea mea, dacă nu ținuse prea mult timp, fulgerătoare ca toate nălucirile, ținînd cît un *amen*, ținuse mai puțin decît un *Dies irae*.

432

Ziua a șasea După *tertia*
în care Guglielmo îi explică lui Adso visul lui

Am ieșit buimăcit prin portalul principal și m-am trezit în fața unei mici mulțimi. Erau franciscanii care plecau, și Guglielmo coborîse ca să îi salute.

M-am alăturat și eu la salaturile de rămas bun și la îmbrățișările frățești. Apoi l-am întrebat pe Guglielmo cînd aveau să plece ceilalți, cu prizonierii. Mi-a spus că plecaseră cu o jumătate de oră mai înainte, în vreme ce eu eram în tezaur, poate, m-am gîndit, în vreme ce visam.

Am fost mîhnit pentru o clipă, apoi mi-am revenit. Mai bine așa. N-aș fi putut răbda să văd condamnații (vorbesc despre bietul și nenorocitul de chelar, despre Salvatore și... desigur despre fată) duși departe și pentru totdeauna. Și apoi eram cu totul tulburat de visul meu, încît înseși sentimentele mele erau prea înghețate. În vreme ce caravana minoriților se îndrepta spre poarta de ieșire din incintă, Guglielmo și cu mine am rămas în fața bisericii, amîndoi melancolici, deși din motive deosebite. Apoi m-am hotărît să-i povestesc visul maestrului meu. Deși nălucirea mea din vis a fost atît de încărcată și de fără rost, mi-o aminteam cu o nemaipomenită limpezime, imagine cu imagine, gest cu gest, cuvînt cu cuvînt. Și așa am povestit-o, fără să las nimic deoparte, pentru că știam că visele sînt întotdeauna vestiri tainice în care persoanele învățate pot să citească profeții dintre cele mai sigure. Guglielmo m-a ascultat în tăcere, apoi m-a întrebat:

— Tu știi ce ai visat ?

— Ceea ce v-am spus, am răspuns încurcat.

— Da, da, am înțeles. Dar tu știi că în mare parte ceea ce mi-ai povestit a și fost scris ? Tu ai vîrît oameni și fapte din aceste zile într-un tablou pe care-l cunoșteai deja, întrucît povestea în mare a visului ai citit-o undeva, sau ți-au

433

povestit-o, cînd erai mic, la școală, în mănăstire. Este *Coena Cypriani*.

Am rămas încremenit pe moment. Apoi mi-am amintit. Era adevărat! Poate că-i uitasem titlul, dar ce călugăr adult sau călugăraș zvăpăiat n-a surîs sau n-a rîs de feluritele apariții, în proză sau în rime, din această poveste care ține de tradiția ritului pascal sau din acele *ioca monachorum* ? Oprită sau hulită de cei mai severi dintre maeștrii novicilor, nu există, cu toate acestea, mănăstire în care călugării să nu și-o fi spus-o pe șoptite între ei, felurit rezumată sau aranjată, în timp ce alții și-o copiau cu

pioșenie, susținând că sub vălul ghidușilor ea ascundea tainice învățături morale ; iar alții o ajutau să se răspîndească pentru că, spuneau ei, prin mijlocirea jocului tinerii puteau să păstreze cu ușurință în minte episoadele istoriei sfinte. O versiune a ei fusese scrisă în versuri pentru pontiful Ioan al VIII-lea, cu închinarea: „*JL, udere me libuit, ludentem, papa Johannes, accipe. Ridere, si placet, ipse potes*”. Și se spune că însuși Carol cel Pleșuv pusese în scenă, în chip de foarte glumeț mister sacru, o versiune rimată a ei care să-i binedispună la masă pe oamenii lui de curte: *Ridens cādit Gaudericus Zacharias admiratur, supinus in lectulum docet Anastasius...*

Cîte dojeni nu mi se întîmplase să primesc de la maeștri cînd recitam fragmente din ea cu tovarășii mei. îmi aminteam de un tînăr călugăr de la Melk care spunea că un om virtuos ca Ciprian nu putuse să scrie un lucru atît de nerușinat, o asemenea parodie necredincioasă a Scripturilor, mai cuvenită pentru un necredincios și pentru un bufon, decît pentru un sfînt martir... De atîția ani uitasem de jocurile acelea copilărești. Cum oare de îmi reapăruse *Coena* atît de vie în visul meu din ziua aceea ? Mă gîndisem întotdeauna că visele erau vestiri de la Dumnezeu, sau că cel mult erau bîlbîieli fără rost ale memoriei adormite, privitoare la lucrurile petrecute în timpul zilei. Acum îmi dădeam seama că se pot visa și cărți, și că deci se pot visa și vise.

— Aș vrea să fiu Artemidor, ca să tălmăcesc cum trebuie visul tău, a spus Guglielmo. Dar mi se pare că și fără înțelepciunea lui Artemidor este ușor să înțelegi ceea ce s-a întîmplat. Tu ai trăit în zilele acestea, bietul meu copil, un șir de întîmplări în care orice regulă pare să fi fost ocolită. Și în

434
dimineața asta a renăscut în mintea ta adormită amintirea unui soi de comedii în care, chiar și dacă urmărea altceva, lumea era pusă cu capul în jos. Ai amestecat în ea amintirile tale cele mai proaspete, chinurile tale, spaimetele tale. Ai pornit de la acele *marginalia* ale lui Adelmo, pentru a retrăi un mare carnaval în care totul pare să meargă pe partea greșită, și cu toate acestea, la fel ca în *Coena*, fiecare face ceea ce a făcut cu adevărat în viață. Și, la sfîrșit, te-ai întrebat, în vis, care este lumea greșită, și ce vrea să însemneze mersul cu capul în jos. Visul tău nu mai știa unde era susul și unde era josul, unde era viața și unde era moartea. Visul tău s-a îndoit de învățătura pe care ai primit-o.
— Nu eu, am spus plin de virtute, ci visul meu. Dar atunci visele nu sînt vești de la Dumnezeu, ci sînt închipuiri drăcești, și nu au

în ele nici un adevăr!

— Nu știu, Adso, a spus Guglielmo. Avem atâtea adevăruri în mînă, încît în ziua în care va mai veni încă unul care să vrea să scoată un adevăr din visele noastre, atunci chiar că va fi aproape timpul lui Antichrist. Și cu toate acestea, cu cît mă gîndesc mai mult la visul tău, cu atît îl găsesc mai plin de înțeles. Poate nu pentru tine, ci... pentru mine. Iartă-mă că pun stăpînire pe visele tale ca să-mi desfășor mai departe ipotezele; da, știu, e un lucru urît, n-ar fi trebuit făcut... Dar cred că sufletul tău adormit a înțeles mai multe lucruri decît am înțeles eu în șase zile, și... treaz !

— Adevărat ?

— Adevărat. Sau poate nu. Găsesc visul tău revelator, pentru că se potrivește întru totul cu una dintre ipotezele mele. Dar mi-ai dat un mare ajutor. Mulțumesc.

— Dar ce era în visul meu care să vă intereseze atît de mult ? Era fără rost, ca orice vis !

— Avea un alt rost, ca toate visele și nălucirile. Trebuie citit alegoric sau anagogic.

— Ca Sfintele Scripturi ?

— Un vis este o scriptură, și multe scripturi nu sunt altceva decît vise.

435

Ziua a șasea *Sexta*

în care se reconstituie istoria bibliotecarilor și se capătă unele informații în plus despre cartea misterioasă

Guglielmo a vrut să se suie din nou în *scriptorium*, de unde abia coborîse. I-a cerut lui Bencio catalogul să-l cerceteze și l-a răsfoit în grabă.

— Trebuie să fie pe-aici, spunea. îl văzusem chiar acum o oră...

S-a oprit la o pagină. Uite, a spus, citește acest titlu.

Sub o singură încatalogare (*finis Africae*) era un șir de patru titluri, semn că era vorba de un singur volum care cuprindea mai multe texte. Am citit:

I. *ar. de dictis cujusdam stulti*

II. *syr. libellus alchemicus aegypt.*

III. *Expositio Magistri Alcofribae de cena beati Cypriani Cartaginesis Episcopi*

IV. *Liber acephalus de stupris virginum et meretricum amoribus*

— Despre ce este vorba aici ? am întrebat.

— Este cartea noastră, mi-a șoptit Guglielmo. Iată de ce visul tău mi-a dat o idee. Acum sînt sigur că asta e. Și într-adevăr..., răsfoia cu iuțea paginile de dinainte și care urmau..., într-adevăr iată cărțile la care mă gîndeam, toate împreună. Dar nu asta era ceea ce voiam să controlez. Ascultă. Ai la tine tăblița ? Bine; trebuie să facem un calcul, și caută să-ți amintești bine atît cele ce ne-a spus Alinardo alaltăieri, cît și cele ce am auzit azidimineață de la Nicola. Așadar, Nicola ne-a spus că el a venit aici acum vreo treizeci de ani și Abbone fusese numit abate. Înainte era abate Paolo din Rimini. Așa e? Să spunem că treaba asta se petrecea prin 1290, un an mai tîrziu sau mai devreme, nu are importanță. Apoi Nicola ne-a spus că, atunci cînd a venit el, Roberto din Bobbio era bibliotecar. Așa e ? După asta moare, și locul lui

436

este dat lui Malachia, să zicem la începutul acestui secol. Scrie. Există totuși o perioadă dinaintea venirii lui Nicola, în care Paolo din Rimini este bibliotecar. De cînd era ? Nu ne-a spus-o, putem cerceta registrele abației, dar îmi închipui că sînt la Abate, și deocamdată n-aș vrea să i le cer. Să presupunem că Paolo fusese ales bibliotecar acum șaiszeci de ani, scrie. De ce Alinardo se plînge de faptul că, acum vreo cincizeci de ani, i ce cuvenea lui locul de bibliotecar, și în schimb i-a fost dat altcuiva ? Se gîndea la Paolo din Rimini ?

— Sau la Roberto din Bobbio! am spus eu.

— S-ar putea. Dar acum ia privește catalogul acesta. Știi că titlurile sînt înscrise, cum ne-a spus Malachia în prima zi, în ordinea cumpărării lor. Și cine le scrie în catalogul acesta ? Bibliotecarul. Deci, după felul cum se schimbă caligrafia în paginile acestea, putem vedea, neîndoielnic, felul cum s-au perindat bibliotecarii. Acum să ne uităm la catalog de la sfîrșit, ultima caligrafie este aceea a lui Malachia, foarte gotică, o vezi. Și umple puține pagini. Abația nu și-a procurat prea multe cărți în acești ultimi treizeci de ani. Apoi începe un șir de pagini cu o caligrafie tremurătoare, citesc aici clar semnătura lui Roberto din Bobbio, bolnav. Și aici sunt puține pagini, Roberto rămîne în slujbă, pare-se, nu prea multă vreme. Și uite ce găsim acum: pagini și pagini cu o altă caligrafie, dreaptă și sigură, o serie de cărți cumpărate (printre care grupul de cărți pe care le cercetăm mai adineauri), într-adevăr impresionant. Cît trebuie să fi lucrat Paolo din Rimini! Mult, dacă te gîndești că Nicola ne-a spus că a

devenit abate de foarte tînăr. Dar să zicem că în cîțiva ani acest cititor împătimit a îmbogățit abația cu atîtea cărți... Nu ni s-a spus că îi ziceau *Abbas agraphicus* din cauza acelei ciudate metehne, sau boli, prin care nu era în stare să scrie ? Și atunci cine scria aici ? Aș zice că ajutorul lui de bibliotecar. Dar dacă acest ajutor de bibliotecar ar fi fost numit apoi bibliotecar, iată că ar fi continuat să scrie el și am fi înțeles de ce avem aici atîtea pagini acoperite cu aceeași caligrafie frumoasă. Atunci am avea, între Paolo și Roberto, un alt bibliotecar, ales acum vreo cincizeci de ani, care este tainicul concurent al lui Alinardo, care trăgea nădejdea să-i urmeze el, mai bătrîn, lui Paolo. Apoi acesta a dispărut și, în vreun fel, împotriva așteptărilor lui Alinardo și ale altora, în locul lui a fost numit Malachia.

— Dar de ce sînteți atît de sigur că aceasta este succesiunea adevărată ? Chiar admițînd că această caligrafie ar fi a bibliotecarului fără nume, de ce n-ar putea să fie ale lui Paolo titlurile paginilor și de mai înainte ?

437

— Pentru că între aceste cărți cumpărate sînt înregistrate toate bulele și decretalele, care au o dată precisă. Vreau să spun că dacă tu găsești aici, cum ai să găsești, *Firma cautela* a lui Bonifaciu al VIII-lea, datată 1296, știi că acel text nu a intrat mai înainte de acel an, și apoi te gîndești că n-a intrat nici mai tîrziu. Astfel eu am aici ceva ca niște pietre militare așezate de-a lungul anilor, prin care, dacă admit că Paolo din Rimini a ajuns bibliotecar în 1265, și abate în 1275, și găsesc apoi că scrierea lui, sau cea a altuia care nu este Roberto din Bobbio, apare în catalog din 1265 pînă în 1285, descopăr o diferență de zece ani. Maestrul meu era într-adevăr foarte pătrunzător.

— Și ce concluzie trageți din această descoperire ? l-am întrebat atunci.

— Nici una, mi-a spus, doar niște premise.

Apoi s-a ridicat și a vorbit cu Bencio. Acesta stătea foarte grav la locul lui, dar cu un aer foarte nesigur. Era încă la vechea lui masă și nu îndrăznise s-o ia pe cea a lui Malachia, de lîngă catalog. Guglielmo i-a vorbit cu o oarecare răceală. Nu puteam uita scena neplăcută din seara trecută.

— Chiar dacă ai căpătat atîta putere, domnule bibliotecar, cred că vrei să-mi spui un lucru. În dimineața aceea în care Adelmo și alții au discutat aici despre lucruri rafinate, și Berengario a pomenit primul despre *finis Africae*, cineva a spus ceva și despre *Coena Cypriani* ? ^

— Da, zise Bencio, nu ți-am spus ? înainte de-a se fi vorbit despre tainele lui Sinfosie chiar Venanzio s-a referit la *Coena* și Malachia s-a mîniat, spunînd că era o operă nerușinată, și a amintit că Abatele îi oprise pe toți s-o citească.

— Abatele, zău ? a făcut Guglielmo. Foarte interesant. Mulțumesc, Bencio.

— Așteptați, a spus Bencio, aș vrea să vă spun ceva. Ne-a făcut semn să-l urmăm afară din *scriptorium*, pe scara care cobora spre bucătărie, în așa fel încît ceilalți să nu-l audă. îi tremurau buzele.

— Mi-e frică, Guglielmo, a spus. L-au omorît și pe Malachia. Acum știu prea multe lucruri și sînt rău văzut de grupul italienilor. Nu mai vor un bibliotecar străin... Mă gîndesc că ceilalți au fost înlăturați tocmai de asta... Nu v-am vorbit niciodată de ura lui Alinardo față de Malachia, de ranchiunile lui...

— Cine e cel care i-a luat locul cu ani în urmă ?

— Asta n-o știu, el vorbește mereu cam încurcat despre treaba asta, și apoi e o poveste tare veche. Trebuie să fi murit

cu toții. Dar grupul italienilor din jurul lui Alinardo vorbește adesea... vorbea adesea despre Malachia ca despre un om de paie, pus aici de un altul, cu înțelegerea tăinuită a Abatelui... Eu, fără să-mi dau seama, am intrat în jocul vrăjmaș a două tabere... Am înțeles asta abia azi-dimineață... Italia este un pămînt al conjurațiilor, aici se otrăvesc papii, și îți dai seama ce i se poate întîmpla unui biet om ca mine... Ieri nu înțelesesem asta, credeam că totul e legat de cartea aceea, dar acum nu mai sînt sigur, acela a fost doar un pretext: ați văzut că volumul a fost regăsit, dar Malachia tot a murit... Eu, trebuie... vreau... aș vrea să fug. Ce sfat îmi dați?

— Să stai liniștit. Acum vrei sfaturi, așa-i ? Dar aseară păreai stăpînul lumii. Prostule, dacă m-ai fi ajutat ieri, am fi împiedicat această ultimă crimă. Tu i-ai dat lui Malachia cartea care l-a dus la moarte. Dar spune-mi măcar un lucru. Tu ai avut în mînă cartea aceea, ai atins-o, ai citit-o ? Și atunci de ce n-ai murit ?

— Nu știu. Jur, nu am atins-o, sau am atins-o ca s-o iau din laborator, fără s-o deschid, mi-am vîrît-o sub tunică și m-am dus s-o pun în chilie, sub salteaua de paie. Știam că Malachia mă supraveghea și m-am întors numaidecît în *scriptorium*. Și după aceea, cînd Malachia mi-a oferit să fiu ajutorul lui, l-am condus în chilie și i-am încredințat cartea. Asta e tot.

— Să nu-mi spui că nici măcar nu ai deschis-o.

— Da, am deschis-o înainte de a o ascunde, ca să fiu sigur că era cu adevărat cea pe care o căutați voi. Începea cu un manuscris arab, apoi venea unul care era în siriană, cred, apoi era un text în latină și în sfârșit unul în grecește.

Mi-am amintit de prescurtările pe care le văzusem în catalog.

Primele două titluri erau notate cu *ar.* și *syr.* Era cartea!

Dar Guglielmo nu avea răbdare.

— Deci l-ai atins și n-ai murit. Asta înseamnă deci că nu mori dacă-l atingi. Și despre textul grecesc ce poți să-mi spui ?

— Foarte puțin, doar ca să înțelegi că nu avea titlu, începea ca și cum ar fi lipsit din el o parte.

— *Liber acephalus*, a șoptit Guglielmo.

— Am încercat să citesc prima pagină, dar adevărul e că știu grecește foarte puțin, aș fi avut nevoie să pierd mult timp. Și, în sfârșit, m-a făcut curios o altă trăsătură a cărții, mai ales a foilor în grecește. Nu le-am răsfoit cu totul pentru că n-am izbutit. Foile erau, cum să spun, lipite de umezeală, nu se desfăceau prea bine una de alta. Și asta pentru că

438

439

pergamentul era ciudat... mai moale decât alte pergamente, felul cum prima pagină era roasă, aproape se fărâmița, era... în sfârșit, ciudat.

— Ciudat, vorba pe care a folosit-o și Severino, a spus Guglielmo.

— Pergamentul nu părea pergament... Părea pânză, dar era delicată..., adăugă Bencio.

— Hîrtie de in, sau pergamin de pânză, a spus Guglielmo. N-ai mai văzut niciodată așa ceva ?

— Am auzit vorbindu-se, dar nu cred să fi văzut. Se spune că e foarte scumpă și nu prea rezistentă. Din pricina asta se folosește puțin. O fac arabii, nu-i așa ?

— Ei au fost primii. Dar o fac și aici, în Italia, la Fabriano. Dar și... Dar sigur, sigur că da! Lui Guglielmo îi scăpărau ochii. Ce frumoasă și interesantă revelație ! Bravo, Bencio, îți mulțumesc. Da, îmi închipui că aici în bibliotecă hîrtia de in e rară, pentru că n-au venit manuscrise prea recente. Și apoi mulți se tem că nu supraviețuiește de-a lungul secolelor ca pergamentul, și poate că e adevărat. Să ne închipuim că aici voiau ceva care să nu fie mai rezistent decât bronzul... Pergamin de pânză, deci ? Bine, adio. Și fii liniștit. Tu nu ești în primejdie.

— E adevărat, frate Guglielmo ? Pot să fiu sigur ?

— Poți să fii sigur. Dacă-ți vezi de treaba ta. Și așa ai pricinuit prea multe necazuri.

Ne-am îndepărtat de *scriptorium*, lăsându-l pe Bencio dacă nu liniștit, măcar potolit.

— Prostul! a spus Guglielmo printre dinți, în timp ce ieșeam.

Puteam să fi rezolvat totul dacă nu se amesteca el...

L-am găsit pe Abate în refector. Guglielmo i-a ținut calea și a cerut să-i vorbească. Abbone n-a mai putut să amîne și ne-a dat întâlnire, după puțină vreme, în locuința sa.

440

Ziua a șasea *Nona*

în care Abatele refuză să-l asculte pe Guglielmo, vorbește despre limbajul pietrelor prețioase și manifestă dorința de a nu se mai face cercetări în cazul acelor triste întâmplări

Locuința Abatelui era deasupra capitolului, și de la fereastra sălii, mare și fastuoasă, în care el ne-a primit, se puteau vedea, în ziua senină și vîntoasă, dincolo de acoperișul bisericii abațiale, formele Edificiului.

Abatele, în picioare în fața unei ferestre, tocmai sta și-l privea cu plăcere, și ni l-a arătat cu un gest măreț.

— Admirabilă lucrare, a spus, rezumînd în proporțiile sale regula de aur care a stat la temelia construcției. A fost sprijinită pe trei planuri, pentru că trei este numărul Sfintei Treimi, trei au fost îngerii care l-au vizitat pe Avraam, zilele pe care Iona le-a petrecut în burta peștelui uriaș, cele pe care Iisus și Lazăr le-au petrecut în mormînt, de trei ori a cerut Iisus Tatălui Ceresc să ia de la el cupa cea amară, și tot de atîtea ori s-a retras să se roage cu apostolii. De trei ori s-a lepădat Petru de el și de trei ori li s-a arătat alor lui după înviere. Trei sînt virtuțile teologale, trei limbile sacre, trei părțile inimii, trei clasele de creaturi cu intelect, îngeri, oameni și diavoli, trei felurile de sunet, *vox, flatus, pulsus*, trei epocile istoriei omenești, înainte, în timpul și după lege.

— Minunat concept de corespondențe mistice, a încuviințat Guglielmo.

— Dar și forma pătrată, a urmat Abatele, este plină de învățături spirituale. Patru sînt punctele cardinale, anotimpurile, elementele, și caldul, frigul, umedul și uscatul, nașterea, creșterea, maturitatea și bătrînețea, și speciile cerești, pămîntești,

din aer și din apă ale animalelor, culorile alcătuitoare ale curcubeului, numărul anilor pentru a face unul bisect.

441

— Ah, da, a spus Guglielmo, și trei plus patru fac șapte, număr mai mistic decât oricare altul, în vreme ce trei înmulțit cu patru face doisprezece, ca și apostolii, și doisprezece ori doisprezece face o sută patruzeci și patru, care este numărul celor aleși. Și la această ultimă dovadă de cunoaștere mistică a lumii hiperuranice a numerelor, Abatele n-a mai avut nimic de spus. Ceea ce i-a dat lui Guglielmo puțința să vină la problema care îl interesa.

— Ar trebui să vorbim despre ultimele întâmplări, la care m-am gândit vreme îndelungată.

Abatele a întors spatele ferestrei și l-a înfruntat pe Guglielmo cu un chip aspru.

— Poate prea îndelungată. Îți mărturisesc, frate Guglielmo, că mă așteptam mai mult de la domnia ta. De când ai venit au trecut aproape șase zile, patru călugări au murit, în afară de Adelmo, doi au fost arestați de Inchiziție — a fost dreptate, desigur, dar am fi putut să ocolim această rușine, dacă inchiizitorul n-ar fi fost silit să se ocupe și de delictele dinainte - și, în sfârșit, întâlnirea de care a trebuit să am grijă, și tocmai din pricina acestor sminteli a dat rezultate atât de nefericite... Ești de aceeași părere cu mine, cred, că aș fi putut să mă aștept la o cu totul altă dezlegare a acestor încurcături când te-am rugat să faci cercetări asupra morții lui Adelmo...

Guglielmo a tăcut încurcat. Desigur, Abatele avea dreptate. Am spus la începutul acestei povestiri că maestrului meu îi plăcea să-i uimească pe ceilalți cu repeziciunea deducțiilor sale, și era firesc ca mândria lui să fie rănită când era învinuit, și nici măcar pe nedrept, de încetineală.

— E adevărat, a încuviințat el, nu am mulțumit așteptările domniei tale, dar îți voi spune de ce, înălțimea ta. Aceste crime nu se trag de la vreo vrajbă sau de la vreo *vendetta* între călugări, ci sînt legate de fapte care vin la rîndul lor din istoria de demult a abației...

Abatele l-a privit cu neliniște.

— Ce vrei să spui ? Înțeleg și eu că dezlegarea nu se află în povestea nenorocită a chelarului, care s-a încrucișat cu o altă poveste. Dar cealaltă, cealaltă pe care poate că o cunosc, dar despre care nu pot să vorbesc... nădăjduiam că domnia ta ai fi putut s-o vezi limpede, și că ai fi putut să îmi vorbești dumneata

de ea...

— Înălțimea ta se gîndește la unele întîmplări despre care a auzit la spovedanie...

Abatele și-a întors privirea în altă parte, și Guglielmo a continuat:
442

— Dacă magnificența voastră vrea să știe că eu știu, fără s-o știu de la magnificența voastră, că au existat legături necuviincioase între Berengario și Adelmo, și între Berengario și Malachia, ei bine, acestea le știu cu toții în abație...

Abatele a rostit puternic:

— Nu cred că este de folos să pomenim de asemenea lucruri de față cu novicele acesta. Și nu cred, la întîlnirea aceasta, că dumneata mai ai nevoie de el ca secretar. Ieși, băiete, mi-a spus pe un ton poruncitor.

Am ieșit cu umilință. Dar, curios cum eram, m-am tupilat în spatele ușii sălii, pe care am lăsat-o întredeschisă, așa încît să pot auzi pe mai departe discuția lor.

Guglielmo a vorbit din nou :

— Deci, aceste legături necuviincioase, dacă au avut totuși loc, au avut prea puțin amestec cu aceste întîmplări atît de dureroase. Cheia este alta, și mă gîndeam că domnia ta și-o închipuise. Totul se desfășoară în jurul furtului și stăpînirii unei cărți, care era ascunsă în *finis Africae* și care acum s-a întors la loc datorită lui Malachia, fără însă, așa cum s-a văzut, ca șirul de crime să ia sfîrșit.

A urmat o tăcere îndelungată, apoi Abatele a început să vorbească cu o voce întreruptă și nesigură, ca o persoană uluită de aflarea unei vești neașteptate.

— Nu, nu se poate... Dar domnia ta... domnia ta cum de ai aflat de *finis Africae*? Ai trecut peste opreliștea mea și ai intrat în bibliotecă ?

Guglielmo ar fi trebuit să spună adevărul și Abatele s-ar fi mîniat peste măsură. Nu voia, era limpede, să mintă. A ales calea de a răspunde la întrebare cu o altă întrebare.

— Nu mi-a spus magnificența voastră, în timpul primei noastre întîlniri, că unui om ca mine, care îl descriese atît de bine pe Brunello fără să-l fi văzut niciodată, nu i-ar fi fost prea greu să se gîndească la locuri unde nu se poate ajunge ?

— Așa este, a spus Abatele. Dar de ce gîndești cele ce gîndești ?

— Cum s-a ajuns aici e lung de povestit. Dar s-au făptuit o serie de crime pentru a-i împiedica pe mulți să descopere ceva ce nu trebuia descoperit. Acum toți cei care știau cîte ceva despre

secretele bibliotecii, pe drept sau prin fraudă, au murit. Rămîne doar o singură persoană, domnia ta.

— Vrei să spui, adică... să spui că...

Abatele vorbea ca unul pe care l-au prins dracii și-l înțepă cu furcile în fund,

— Să nu mă înțelegi greșit, a spus Guglielmo, care probabil că tocmai asta voia să insinueze, spun că există cineva care
443

știe și care vrea ca nici un altul să nu mai știe. Domnia ta ești ultimul care știe, așa că domnia ta ar putea fi următoarea victimă. Numai dacă nu-mi spui ceea ce știi despre cartea aceea oprită și, mai ales, cine din abație care ar mai putea să știe cît știi și domnia ta, sau poate mai multe, despre bibliotecă.

— E frig aici, a spus Abatele. Să ieșim.

Eu m-am îndepărtat repede de la ușă și am așteptat în capul scării care ducea în jos. Abatele m-a văzut și mi-a zîmbit.

— Cîte lucruri înspăimîntătoare trebuie să fi auzit acest tînăr călugăr în zilele din urmă! Capul sus, băiete, nu te lăsa doborît. Mi se pare că s-a născocit mult mai mult decît s-a întîmplat cu adevărat...

A ridicat o mîină și a lăsat ca lumina zilei să lumineze un inel strălucitor pe care-l purta în inelar, însemn al puterii ce-o avea. Inelul a răspîndit peste tot fulgerul pietrelor sale.

— îl recunoști, nu-i așa ? mi-a spus. Simbol al autorității mele, dar și al poverii pe care o port: Nu este o podoabă, ci o strălucită culegere a cuvintelor lui Dumnezeu, care mi-au fost date în pază. A atins cu degetul piatra, sau mai bine zis triumful pietrelor de tot felul care alcătuiau acea minunată capodoperă a artei umane și a naturii. Iată ametistul, a spus, care este oglinda umilinței, și ne amintește de nevinovăția și de dulceața Sfîntului Matei; iată calcedoniul, însemn al milei, simbolul milei lui Iosif și a Sfîntului Iacob cel mare; iată matostatul, care dorește să ai credință, legat de Sfîntul Petru; și sardonica, semn al martirajului, care ne amintește de Sfîntul Bartolomeu; iată safirul, speranță și contemplație, piatra Sfîntului Andrei și a Sfîntului Pavel; și beriliul, doctrină sănătoasă, știință și răbdare, virtuțile Sfîntului Toma... Ce încîntător este limbajul pietrelor prețioase, a urmat el, absorbit de viziunea sa mistică, pe care lapidariile tradiției le-au tradus din paftaua lui Aaron și descrierea Ierusalimului ceresc făcută în cartea Apostolului. Pe de altă parte, zidurile Sionului erau încărcate de aceleași bijuterii care împodobeau pieptarul fratelui lui Moise, și numai granatul, agata și onixul, citate în

Exod, sînt înlocuite în Apocalipsă de calcedoniul, sardonica, crisoprazul și iacintul.

Guglielmo a vrut să deschidă gura, dar Abatele l-a făcut să tacă, urmîndu-și propriul discurs :

— îmi amintesc un litanial în care fiecare piatră era descrisă și rimată în cinstea Sfintei Fecioare. Acolo se vorbea de inelul ei de logodnă ca de un poem simbolic, strălucind de adevăruri înalte, spuse în limbajul prescurtat al pietrelor care-l înfrumusețau.

Matostat pentru credință, calcedoniu

444

pentru milă, smarald pentru neîntinare, sardonică pentru nevinovăția vieții virginale, rubinul pentru sufletul sîngerînd pe calvar, topazul, a cărui scînteiere bogată amintește de nenumăratele minuni ale Măriei, iacint pentru milă, ametist, cu amestecurile sale de roșu și albastru, pentru dragostea întru Domnul Dumnezeu... Dar în căsuța pietrelor erau încrustate și alte substanțe, nu mai puțin grăitoare, precum cristalul, care amintește de castitatea sufletului și a trupului, liguriul, care seamănă cu ambra, simbol al dreptei măsuri, și piatra magnetică, aceea care atrage fierul, așa cum Fecioara Măria atinge coardele sufletelor pocăite cu arcușul bunătății sale. Toate substanțe care, cum vedeți, împodobesc, chiar și într-o foarte mică și nespus de umilă măsură, și bijuteria mea. Mișca inelul și scâlda ochii mei cu șuvoaiele sale de scînteii, ca și cum ar fi vrut să mă amețească. — Minunat limbaj, nu-i așa? Pentru alți cuvioși părinți pietrele înseamnă și alte lucruri, pentru papa Inocențiu al III-lea rubinul vestește calmul și răbdarea, iar granatul caritatea. Pentru Sfîntul Brunone acvamarinul strînge la un loc știința teologică în virtutea celor mai curate străluciri ale sale. Turcoaza înseamnă bucurie, piatra sardonică evocă serafimii, topazul heruvimii, matostatul tronurile, cristalul stăpî-nirile, safirul virtuțile, onixul puterile, beriliul principatele, rubinul arhanghelii și smaraldul îngerii. Limbajul nestematelor este felurit, fiecare dintre ele vestește mai multe adevăruri, după felul cum este aleasă citirea lor, și după împrejurările și locurile în care apar. Și cine hotărăște care este modul de interpretare și care este contextul cel mai potrivit ? Tu o știi, băiete, te-au învățat: este autoritatea, comentatorul dintre toți cel mai înzestrat cu prestigiu și deci cu sfințenie. Altfel cum să interpretezi semnele atît de numeroase pe care lumea le așază sub ochii noștri de păcătoși, cum să nu cădem în capcanele înșelăciunii pe care ni le întinde diavolul? Ia seama, ciudat cît de rău este văzut de diavol limbajul nestematelor, stă martoră Sfînta

Hildegarda. Fiara dezgustătoare vede în el un mesaj care se iluminează prin înțelesuri și niveluri de înțelepciune deosebite, și ar vrea să-l răstoarne, pentru că el, dușmanul, descoperă în strălucirea pietrelor ecoul minunilor pe care le avea în stăpînirea sa înainte de cădere, și înțelege că aceste străfulgerări sînt date de focul care este chinul său.

Mi-a întins inelul să-l sărut și eu am îngenuncheat. M-a mîngîiat pe cap:

— Așa că tu, băiete, uită lucrurile, fără îndoială greșite, pe care le-ai auzit zilele acestea. Ai intrat în ordinul cel mai

445

mare și mai nobil dintre toate, un abate al acestui ordin sînt eu, și tu ești sub jurisdicția mea. Așa că ascultă porunca: uită, și fie ca buzele tale să se pecetluiească pentru totdeauna. Jură.

Tulburat, subjugat, aș fi jurat, desigur. Și tu, bunul meu lector, n-ai putea acum citi această fidelă cronică a mea. În clipa aceea s-a amestecat Guglielmo și poate nu ca să mă oprească să jur, ci dintr-o pornire firească, din supărare, ca să-l întrerupă pe Abate, ca să risipească acea vrajă pe care el o crease într-adevăr:

— Ce legătură are băiatul cu asta ? Eu am pus o întrebare, eu ți-am atras atenția asupra unei primejdii, eu ți-am cerut să-mi dai un nume... Ai vrea acum să sărut și eu inelul și să uit toate cîte le-am aflat și toate cîte le bănuiesc ?

— Oh, dumneata... a spus cu melancolie Abatele, nici nu mă aștept de la un călugăr cerșetor să înțeleagă frumusețea tradițiilor noastre, sau să respecte reținerea, secretele, tainele milei... da, ale milei, și sentimentul de onoare, și făgăduința de tăcere pe care se clădește măreția noastră... Dumneata mi-ai înșirat o poveste ciudată, o poveste de necrezut. O carte interzisă, pentru care se omoară în lanț, cineva care știe ceea ce numai eu știu... Nebunii, concluzii fără rost și dăunătoare. Vorbește despre asta, dacă vrei, nimeni n-are să te creadă. Și dacă totuși vreo părticică din închipuita dumitale reconstituire ar fi adevărată... ei, bine, acum totul revine sub controlul meu și responsabilitatea mea. Voi controla, am mijloace pentru acest lucru și am și autoritatea trebuincioasă. Am făcut rău, încă de la început, să cer unui străin, chiar dacă era un înțelept, și un om demn de încredere, să cerceteze niște lucruri care sunt numai de competența mea. Dar dumneata ai înțeles asta, mi-ai spus, eu socoteam la început că era vorba de violarea jurămîntului castității, și voiam (ce imprudent am fost) ca un altul să-mi spună ceea ce auzisem de fapt la spovedanie. Bine, acum mi-ai spus

asta. Îți mulțumesc foarte mult pentru ceea ce ai făcut, sau ai încercat să faci. Întîlnirea legațiilor a avut loc, misiunea dumată la noi a luat sfîrșit. Îmi închipui că ești așteptat cu nerăbdare la curtea imperială, nu se lipsește cineva prea mult de un om ca domnia ta. Îți dau îngăduința să părăsești abația. Poate că azi e prea tîrziu, nu aș vrea să călătorești după apusul soarelui, drumurile nu sînt sigure. Ai să pleci mîine dimineață în zori. Oh, să nu-mi mulțumești, a fost o bucurie să te avem printre frații noștri și să te onorăm cu ospitalitatea noastră. Te poți retrage cu novicele domniei tale, ca să puteți pregăti bagajele. Vă voi saluta

446

din nou mîine în zori. Mulțumesc din toată inima. Firește, nu este nevoie să mai continui pe mai departe cercetările domniei tale. Nu-i mai chinuiți pe călugări. Duceți-vă.

Era mai mult decît un rămas bun, era o izgonire. Guglielmo a salutat și am coborît scările.

— Ce înseamnă asta ? am întreat. Nu mai înțeleg nimic.

— Încearcă să formulezi o ipoteză. Ar fi trebuit să fi învățat cum se face.

— Dacă e așa, atunci am învățat că trebuie să formulez cel puțin două ipoteze, una în opoziție cu cealaltă, și amîndouă de necrezut. Bine, atunci...

Am înghițit: făcutul ipotezelor îmi dădea un sentiment neplăcut.

— Prima ipoteză, Abatele știa deja totul și bănuia că dumneavoastră n-o să descoperiți nimic. V-a dat prima însărcinare cînd a murit Adelmo, dar treptat-treptat a înțeles că povestea era mult mai încurcată, că-l amesteca întrucîtva și pe el, și nu vrea ca dumneavoastră să descoperiți această combinație. A doua ipoteză, Abatele n-a bănuit niciodată nimic (despre ce, de altfel, nu știu, pentru că nu știu la ce vă gîndiți dumneavoastră). Dar în orice caz se gîndea mai departe că totul se datora unei vrajbe între... între niște călugări sodomiți... Acum însă dumneavoastră i-ați deschis ochii, el a înțeles pe neașteptate ceva cutremurător, s-a gîndit la un nume, are o idee neîndoielnică despre vinovatul acestor crime. Dar ajuns aici vrea să dezlege problema singur, și vrea să vă înlătore, pentru a salva onoarea abației.

— Bine lucrat. Începi să chibzuiești bine. Dar vezi deja că în amîndouă cazurile Abatele nostru este preocupat de buna reputație a mănăstirii sale. Ucigaș sau victimă pregătită, ce-o fi, nu vrea să strecoare dincolo de munții aceștia știri defăimătoare despre această sfîntă comunitate. Omoară-i călugării, dar nu atinge onoarea acestei abații. Ah, pe... Guglielmo începea să se

înfurie. Lepădătura aia de feudal, păunul ăla care a devenit celebru pentru că a făcut pe cioclul la Aquinate, burduful ăla umflat, care există doar pentru că are un inel gros ca un fund de pahar. Neam de fălos, neam de făloși și de împăunați voi toți ăștia din Cluny, mai rău decît principii, mai baroni ca baronii.

— Maestre, am îndrăznit eu, jignit, pe ton de dojana.

— Tu să taci, că ești din același aluat cu ei. Voi nu sînteți oameni simpli, nici feciori de oameni simpli. Dacă vă pică un țăran, îl primiți poate, dar, am văzut ieri, nu vă sfiți să-l dați brațului secular. Dar pe unul de-ai voștri, nu, trebuie acoperit,

447

Abbone e-n stare să-l descopere pe nenorocit și să-l străpungă cu pumnalul în fața tezaurului, și să-i împartă rinichii în relicvariile sale, pentru ca onoarea abației să fie salvată... Un franciscan, un minorit plebeu care descoperă viermuiala criminală din această sfîntă casă ? Ah, nu, Abbone nu-l poate îngădui pe lîngă el cu nici un preț. Mulțumesc, frate Guglielmo, împăratul are nevoie de domnia ta, ai văzut ce inel frumos port în deget, la revedere. Dar acum provocarea nu e numai între mine și Abbone, ci între mine și toată afacerea, eu nu ies din această incintă înainte de a fi aflat totul. Vrea să plec mîine dimineață ? Bine, el e stăpînul casei, dar pînă mîine eu trebuie să știu. Sînt dator.

— Sînteți dator ? Dar cine vă obligă, acum ?

— Nimeni nu ne obligă să știm, Adso. Ești dator, asta e tot, chiar dacă cu prețul de a înțelege greșit.

Eram încă zăpăcit și umilit din pricina cuvintelor lui Guglielmo împotriva ordinului meu și a abaților săi. Și am încercat să-i dau în parte dreptate lui Abbone formulînd o a treia ipoteză, artă în care devenisem, mi se părea, foarte priceput.

— Nu v-ați gîndit și la o a treia posibilitate, maestre, am spus. Am notat zilele acestea, și azi dimineață ne-a părut limpede, după mărturiile lui Nicola și șoaptele pe care le-am adunat în biserică, nu demult, că există un grup de călugări italieni care rabdă cu mînie succedarea bibliotecarilor străini, care-l învinuiesc pe Abate că nu respectă tradiția și care, după cîte am înțeles, se ascund în spatele bătrînului Alinardo, împingîndu-l înainte ca pe un stindard pentru a cere un alt fel de conducere pentru abație. Am înțeles foarte bine lucrurile acestea, pentru că și un novice a auzit în mănăstirea lui atîtea discuții și aluzii la comploturi de acest soi. Și atunci poate că Abatele se teme că descoperirile dumneavoastră pot oferi o armă dușmanilor lui, și vrea să pună ordine în toate astea cu mare băgare de seamă.

— S-ar putea. Dar tot un burduf umflat rămîne, și pînă la urmă au să-l omoare.

— Dar dumneavoastră ce credeți de judecățile mele ?

— Am să-ți spun mai tîrziu.

Eram în porticul mănăstirii, vîntul se făcuse tot mai mînios, lumina tot mai scăzută, chiar dacă *nona* abia trecuse. Ziua se apropia de sfîrșit și ne rămînea destul de puțin timp. La *vesper* Abatele urma, desigur, să-i încunoștințeze pe călugări că Guglielmo nu mai avea dreptul să pună întrebări și să intre pretutindeni.

448

— E tîrziu, a spus Guglielmo, și cînd ai prea puțin timp, este o nenorocire să-ți pierzi calmul. Va trebui să procedăm ca și cum am avea la dispoziție întreaga eternitate. Am o problemă de rezolvat, cum să intrăm în *finis Africae*, pentru că acolo trebuie să se afle răspunsul de pe urmă. Apoi trebuie să salvăm un om, nu m-am hotărît încă pe care. În sfîrșit, trebuie să ne așteptăm la ceva și din partea grajdurilor, la care tu vei sta cu ochii țintă... Ia te uită cîtă mișcare...

Într-adevăr, spațiul între Edificiu și mănăstire era neobișnuit de însuflețit. Un novice, ceva mai înainte, care venea de la locuința Abatelui, dăduse fuga spre Edificiu. Acum de-acolo ieșea Nicola, care se îndrepta spre dormitoare. Într-un colț, grupul de dimineață, Pacifico, Aymaro și Pietro stăteau și vorbeau pe șoptite cu Alinardo, ca să-l convingă parcă de ceva.

Apoi au părut a lua o hotărîre, Aymaro l-a sprijinit pe Alinardo, încă nehotărît, și s-a îndreptat cu el spre locuința abațială.

Tocmai intrau cînd Nicola a ieșit de la dormitoare, ducîndu-l pe Jorge în aceeași direcție. I-a văzut pe cei doi care intrau, i-a șoptit ceva lui Jorge la ureche, bătrînul a clătinat din cap, și au mers mai departe, oricum, spre capitol.

— Abatele ia situația în mînă, a șoptit Guglielmo cu scepticism.

Din Edificiu ieșeau alți călugări care ar fi trebuit să stea în *scriptorium*, urmați apoi imediat Bencio care ne-a venit în întîmpinare, tot mai frămîntat.

— E agitație în *scriptorium*, ne-a spus, nimeni nu lucrează, toți discută pe furiș între ei... Ce se întîmplă?

— Se întîmplă că persoanele care pînă azi dimineață puteau fi foarte bine bănuite au murit cu toatele. Pînă ieri toți se uitau urît la Berengario, prost și necredincios și stricat, apoi la chelar, eretic suspect, apoi la Malachia, așa de rău văzut de toți... Acum nu mai au la cine să se uite, și au cît mai degrabă nevoie să-și

găsească un dușman sau un țap ispășitor. Și fiecare îl bănuiește pe celălalt, unora le e frică, așa cum ți-e și ție, alții s-au hotărât să-i sperie pe alții. Sînteți cu toții prea tulburați. Adso, uită-te din cînd în cînd la grajduri. Eu mă duc să mă odihnesc.

Ar fi trebuit să rămîn încremenit: să se ducă să se odihnească deși mai aveam doar puține ore la îndemînă, nu mi se părea hotărîrea cea mai înțeleaptă. Dar acum îl cunoșteam pe maestrul meu. Cu cît trupul lui era mai destins, cu atît mintea lui fierbea mai vîrtos.

449

Ziua a șasea Intre *vesper* și *completa*

unde se povestește pe scurt despre lungi ore de rătăcire

îmi este greu să povestesc cele ce s-au întîmplat în orele care au urmat, între *vesper* și *completa*.

Guglielmo lipsea. Eu umblam fără rost în jurul grajdurilor, dar fără să bag de seamă nimic nefiresc. Grăjdarii aduceau îndărăt caii, neliniștiți de vînt, dar în rest totul era liniștit.

Am intrat în biserică. Toți se aflau la locurile lor în strane, dar Abatele a băgat de seamă lipsa lui Jorge. Cu un gest a amînat începutul slujbei. A cerut să vină Bencio ca să-l trimită să-l caute. Bencio nu era. Cineva a spus că s-ar putea să fie în *scriptorium* pentru închiderea ușilor. Abatele a răspuns, plictisit, că Bencio nu închidea nimic, pentru că nu cunoștea regula.

Aymaro din Alexandria s-a ridicat de la locul lui:

— Dacă sfinția voastră îngăduie, mă duc eu să-l chem.

— Nu ți-a cerut nimeni, a spus Abatele tăios, și Aymaro s-a așezat din nou, nu fără să fi aruncat o privire greu de descris lui Pacifico din Tivoli.

Abatele l-a chemat pe Nicola, care nu era. I-au amintit că pregătea cina și el a avut un gest de neplăcere, ca și cum îl agasa să arate tuturor că se găsește într-o stare de iritare.

— îl vreau aici pe Jorge! a strigat. Căutați-l! Du-te tu, a poruncit maestrului novicilor.

Altcineva i-a atras atenția că lipsea și Alinardo.

— Știu asta, a spus Abatele, e bolnav.

Mă găseam alături de Pietro din Sant'Albano, și l-am auzit spunînd vecinului său, Gunzo din Nola, într-o limbă din Italia centrală, pe care o înțelegeam în parte.

— Cred și eu, azi, cînd a ieșit după colocviu, bietul bătrîn era răscolit. Abbone se poartă ca tîrfa de la Avignon!

Novicii erau zăpăciți, sensibilitatea lor de copilandri neștiutori îi făcea totuși să presimtă încordarea care domnea în

cor, cum o presimțeam și eu. Au trecut ci'teva momente lungi de tăcere și de încurcătură. Abatele a poruncit să se recite cîțiva psalmi și a amintit la întîmplare trei, care nu erau prescriși de regulă pentru *vesper*. Toți s-au privit unul pe altul, apoi au început să se roage încet. S-a întors maestrul novicilor urmat de Bencio, care s-a dus la locul lui cu capul în jos. Jorge nu era în *scriptorium*, și nu era nici în chilia lui. Abatele a poruncit ca slujba să înceapă.

La sfîrșit, înainte ca toți să coboare la cină, m-am dus să-l chem pe Guglielmo. Sta întins pe patul lui, îmbrăcat, nemișcat. A spus că nu credea că e așa tîrziu. I-am povestit pe scurt ce se întîmplase. A scuturat din cap.

La ușa refectorului l-am văzut pe Nicola, care cu cîteva ceasuri înainte îl însoțise pe Jorge. Guglielmo l-a întrebat dacă bătrînul intrase numaidecît la Abate. Nicola a spus că trebuie să aștepte multă vreme afară la ușă, pentru că în sală erau Alinando și Aymaro din Alexandria. După ce Jorge intrase, rămăsese înăuntru cîtva timp și el îl așteptase. Apoi ieșise și ceruse să fie dus la biserică, un ceas înainte de *vesper*, care era încă goală. Abatele ne-a văzut că vorbeam cu chelarul: — Frate Guglielmo, a amenințat el, încă mai faci cercetări ? I-a făcut semn să se așeze la masa lui, ca de obicei. Ospitalitatea benedictină era sfîntă. Cina a fost mai tăcută ca de obicei și tristă. Abatele mîncă în silă, covîrșit de gînduri negre. La sfîrșit le-a spus călugărilor să se grăbească pentru *completa*.

Alinando și Jorge tot mai lipseau. Călugării își arătau locul gol al orbului, vorbind în șoaptă. La sfîrșitul slujbei Abatele i-a îndemnat pe toți să rostească o rugăciune specială pentru sănătatea lui Jorge din Burgos. Nu a fost clar dacă vorbea de sănătatea trupească sau despre sănătatea eternă. Toți au înțeles că o nouă nenorocire se pregătea să se abată peste comunitate. Apoi Abatele a poruncit fiecăruia să se grăbească, cu mai multă sîrguință decît altă dată, ca să ajungă în patul lui. A mai poruncit ca nimeni, și a lăsat glasul greu pe cuvîntul nimeni, să nu se mai plimbe afară din dormitoare. Novicii, speriați, au ieșit primii, cu gluga pe ochi, capul plecat, fără să schimbe între ei vorbele, loviturile cu coatele, zîmbetele, strîmbăturile răutăcioase și furișe cu care se întăritau de obicei (pentru că novicele, deși călugăr tînăr, este tot un băie-țandru, și prea puțin contează dojenile maestrului, care nu

poate să împiedice ca adesea ei să se poarte ca niște copii, cum o cere vârsta lor crudă).

Cînd au ieșit adulții, m-am prins, fără să am aerul, de grupul care acum se caracteriza în ochii mei ca fiind cel al „italienilor”.

Pacifico îi șoptea lui Aymaro :

— Ba ar putea să știe, și să știe că de unde e nu se va mai întoarce niciodată. Poate că bătrînul a vrut prea mult, și Abbone nu-l mai vrea pe el...

în timp ce eu și cu Guglielmo ne prefăceam că ne întoarcem în casa peregrinilor, îl vedeam pe Abate cum intra din nou în Edificiu prin ușa refectorului, încă deschisă. Guglielmo m-a sfătuit să aștept o clipă, apoi, cînd esplanada s-a golit de orice suflare omenească, mi-a cerut să-l urmez. Am străbătut în grabă locurile goale și am intrat în biserică.

452

Ziua a șasea După *completa*

în care, ca din întâmplare, Guglielmo descoperă secretul intrării în finis Africae

Ne-am pitit, ca doi ucigași, lîngă intrare, în spatele unei coloane, de unde se putea vedea capela cu hîrcile.

— Abbone s-a dus să închidă Edificiul, a spus Guglielmo. Cînd va fi pus zăvorul la uși pe dinafară nu va mai putea să iasă decît prin osuar.

— Și pe urmă ?

— Pe urmă o să vedem ce face.

Nu am putut vedea ce făcea. După o oră nu ieșise încă. S-a dus în *finis Africae*, am spus. S-ar putea, a răspuns Guglielmo.

Pregătit să formulez multe ipoteze, am adăugat: poate că a ieșit din nou prin refector și s-a dus să-l caute pe Jorge. Și Guglielmo: s-ar putea și asta. Poate că Jorge a și murit, mi-am mai închipuit eu. Poate că e în Edificiu și-l omoară acum pe Abate. Poate că amîndoi sînt în altă parte, și un altul îi pîn-dește dintr-un ungher. Ce vor „italienii” ? Și de ce Bencio era atît de speriat ? Oare asta nu era o mască pe care și-o pusese pe față ca să ne păcălească ? De ce rămăsese în *scriptorium* în timpul slujbei de *vesper*, dacă nu știa nici cum să închidă, nici cum să iasă ? Voia să încerce drumul prin labirint ?

— Totul s-ar putea, a spus Guglielmo. Dar un singur lucru se întîmplă, s-a întîmplat ori e pe cale să se întîmple. Și, în sfîrșit, mila lui Dumnezeu ne blagoslovește cu o luminoasă siguranță.

— Care ? am întrebat plin de nădejde.

— Că fratele Guglielmo din Baskerville, care are acum

încredințarea de a fi înțeles totul, nu știe cum să intre în *finis Africae*. La grajduri, Adso, la grajduri.

— Și dacă ne găsește Abatele ?

— Ne prefacem că sîntem două stafii.

453

Nu mi s-a părut cea mai bună soluție, dar am tăcut. Guglielmo devenea nervos. Am ieșit prin portalul de miazănoapte și am străbătut cimitirul, în vreme ce vîntul șuiera cu putere, și l-am rugat pe Dumnezeu să nu facă două stafii să se întîlnească cu noi, că de suflete chinuite în noaptea aceea abația nu ducea lipsă. Am ajuns la grajduri și am auzit caii tot mai neliniștiți de furia elementelor. Ușa principală a construcției avea, la înălțimea pieptului unui om, un grilaj mare de metal, prin care se putea vedea înăuntru. Am ghicit în întuneric contururile cailor și l-am recunoscut pe Brunello, pentru că era primul din stînga. La dreapta lui al treilea cal din șir a ridicat capul simțind că eram acolo și a nechezat. Am zîmbit.

— *Tertius equi*, am spus.

— Ce zici ? m-a întrebat Guglielmo.

— Nimic; îmi aminteam de bietul Salvatore. Voia să facă nu știu ce magie cu calul acela, și cu latina lui îl caracteriza așa: *tertius equi*. Ceea ce ar fi litera *u*.

— Litera *u* ? a întrebat Guglielmo, care urmărise aiurarea mea fără să-i dea prea multă atenție.

— Da, pentru că *tertius equi* nu înseamnă al treilea cal, ci a treia din *cal (equus)*, și a treia literă de la acest cuvînt este *u*. Dar e o prostie.

Guglielmo m-a privit și în întuneric mi s-a părut cum liniile feței i se schimbă.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, Adso! a spus el. Dar, sigur că da, *suppositio materialis*, vorbirea se ia *de dicto* și nu *de re...* Ce prost mai sînt!

Și și-a plesnit una peste frunte cu palma deschisă, încît s-a auzit un pocnet, și cred că l-a și durut.

— Dragă băiete, este a doua oară astăzi cînd prin gura ta vorbește înțelepciunea, prima dată în somn, a doua oară acum, în stare de veghe! Fugi, fugi în chilia ta și ia felinarul, ba chiar pe amîndouă cele pe care le-am ascuns. Să nu te vadă cineva, și vino cît mai repede după mine în biserică! Nu pune întrebări. Du-te!

M-am dus fără să pun întrebări. Felinarele erau sub salteaua mea de paie, pline cu ulei, fiindcă avusesem grijă să le alimentez.

Aveam amnarul în rasă. Cu cele două scule de preț ținîndu-le la

piept am alergat la biserică.

Guglielmo era sub tripod și recitea pergamentul cu notițele lui Venanzio.

— Adso, mi-a spus, *primum est septimum de quatuor* nu însemnează primul și al șaptelea din cei patru, ci *din* patru, din *cuvîntul* patru - adică din *quatuor*!

N-am înțeles la început, apoi am avut o străfulgerare: „*Super thronos viginti quatuor!*” Versetul! Cuvintele scrise deasupra oglinzii!

— Să mergem, a spus Guglielmo, poate că încă mai putem să salvăm o viață!

— A cui ? am întrebat, în vreme ce el meșterea prin jurul hîrcilor și deschidea trecerea prin osuar.

— A unuia care n-o merită, a spus. Și ne găseam în galeria subpămînteană, cu lămpile aprinse, spre ușa care ducea la bucătărie.

Am mai spus că în locul acela împingeai o ușă de lemn și ajungeai la bucătărie, în spatele căminului, la picioarele scării răsucite care ducea în *scriptorium*. Și tocmai cînd împingeam ușa, am auzit în stînga noastră niște zgomote surde în zid. Veneau dinspre peretele de lîngă ușă., sub care se termina șirul de lăcașuri cu cranii și cu oase. În acel punct, în locul ultimului lăcaș, se afla o parte de perete plin, din blocuri mari și pătrate, cu o lespede străveche în mijloc care purta săpate în ea monograme decolorate. Bufniturile veneau, se pare, din spatele pietrei, sau de deasupra pietrei, unele din spatele zidului, altele parcă de deasupra capetelor noastre.

Dacă o asemenea întîmplare s-ar fi petrecut în prima noapte, m-aș fi gîndit numaidecît la călugării morți. Dar acum eram gata să mă aștept la ceva și mai rău, de la călugării vii.

— Cine-o fi ? am întrebat.

Guglielmo a deschis ușa și a ieșit în spatele căminului. Loviturile se auzeau și de-a lungul peretelui care împrejmuia scara răsucită, ca și cum cineva ar fi fost prins în zid, sau în acel gol din perete (cu adevărat mare) care se putea bănuși a fi între peretele care da spre bucătărie și cel din afara turnului de miazăzi.

— Este cineva închis aici, a spus Guglielmo. M-am întrebat întotdeauna dacă nu mai era și o altă cale care să ducă la *finis Africae*, în acest Edificiu plin de trecători. Bineînțeles că este ; din osuar, înainte de a intra în bucătărie, se deschide o parte din perete și se poate urca dintr-o sală paralelă cu aceasta, ascunsă

în zid, dînd direct în camera zidită.

— Dar acum cine e înăuntru ?

— A doua persoană. Una este în *finis Africae*, o alta a încercat s-o ajungă, dar cea de sus trebuie să fi blocat mecanismul care face să meargă amîndouă intrările. Așa că musafirul a rămas în capcană. Și trebuie să se zbată foarte tare, pentru că, îmi închipui, în gaura aceea nu intră prea mult aer.

454

455

— Și cine e ? Să-l salvăm!

— Cine-o fi, vom vedea numaidecît. Iar ca să-l salvăm trebuie doar să deblocăm mecanismul de sus, pentru că mecanismul din partea asta are un secret pe care nu-l cunoaștem. Așa că să urcăm repede.

Așa am făcut, am urcat în *scriptorium*, și de acolo în labirint, și am ajuns destul de repede în turnul de miazăzi. A trebuit, în mai bine de două rînduri, să-mi domolesc pornirea, deoarece vîntul care pătrundea în seara aceea prin deschizăturile zidurilor stîrnea niște curenți care, strecurîndu-se prin acele orificii, străbăteau camerele gemînd, făcînd să zboare foile răspîndite pe mese, și trebuia să apăr flacăra cu mîna.

Am ajuns repede în camera cu oglinda, obișnuiți acum cu jocul slușilor care ne aștepta aici. Am ridicat felinarele și am luminat versetele care se aflau deasupra cornișei *super thro-nos viginti quatuor*. Acum taina fusese dezlegată: cuvîntul *quatuor* are șapte litere, și trebuia să apăsăm pe *q* și pe *r*. M-am gîndit, ațîțat, să fac eu asta: am pus repede felinarul pe masa din mijlocul camerei, am îndeplinit gestul cu nervozitate, flacăra s-a aplecat să lingă legătura unei cărți care era rezemată acolo.

— Fii atent, prostule ! a strigat Guglielmo, și cu o suflare a stins flacăra. Vrei să dai foc bibliotecii ?

Mi-am cerut iertare și am vrut să reaprind felinarul.

— N-are importanță, a spus Guglielmo, ajunge al meu. Ia-l și fă-mi lumină, pentru că inscripția e prea sus și tu n-ai ajunge pînă acolo. Să ne grăbim.

— Și dacă înăuntru e cineva înarmat ? am întrebat, în timp ce Guglielmo, aproape pipăind, căuta literele fatale, înălțîndu-se în vîrfurile picioarelor, înalt cum era, pentru a ajunge versetul apocaliptic.

— Fă lumină, la dracu, și nu-ți fie teamă, Dumnezeu e cu noi, mi-a răspuns parcă fără nici un fel de legătură. Degetele lui atingeau litera *q* din *quatuor*, și eu, care stăteam la cîțiva pași în spatele

lui, vedeam mai bine ceea ce făcea. Am mai spus că literele versetelor păreau sculptate, sau gravate în zid; era clar că cele ale cuvîntului *quatuor* erau făcute din metal, în spatele cărora era vîrît și zidit un mecanism miraculos. Pentru că atunci cînd a fost scoasă în afară litera *q* a lăsat să se audă un pocnet sec, și același lucru s-a întîmplat și cînd Guglielmo a pus mîna pe r. întreaga cornișă a oglinzii a avut o tresărire și suprafața sticloasă s-a tras brusc înăuntru. Oglinda era o ușă, cu țîțînile pe partea stingă. Guglielmo a vîrît o mînă în deschizătura care se căscase între marginea

456

dreapta și perete și a tras spre el. Scîrțîind, ușa s-a deschis spre noi. Guglielmo s-a vîrît prin deschizătură și eu m-am strecurat prin spatele lui, cu lumina ținută deasupra capului. Doua ore după *completa*, la sfîrșitul zilei a șasea, în toiul nopții cu care avea să înceapă ziua a șaptea, pătrunseserăm în *finis Africae*.

457

B⁹

a>

Ziua a șaptea **Noaptea**

în care, pentru a rezuma revelațiile uluitoare de care se vorbește, titlul ar trebui să fie mai lung decît capitolul, ceea ce este contrar obiceiului

Ne-am trezit în pragul unei camere asemănătoare ca formă celorlalte camere oarbe heptagonale, în care domnea un puternic miros de închis și de cărți mîncate de umiditate. Felinarul pe care-l țineam sus a luminat mai întii bolta, apoi am mișcat brațul în jos, la dreapta și la stînga, și flacăra a trimis o lumină slabă spre dulapurile îndepărtate, înșirate de-a lungul pereților. În sfîrșit, am văzut la mijloc o masă, plină de hîrtii, și în spatele mesei o figură așezată, care părea să ne aștepte nemișcată, în întuneric, în caz că mai era vie. Guglielmo a vorbit:

— Fericită noapte, venerabile Jorge. Ne așteptai ? Acum, fiindcă mai înaintasem cîțiva pași, lampa lumina figura bătrînului, care ne privea ca și cum ne-ar fi văzut.

— Tu ești, Guglielmo din Baskerville ? a întrebat. Te așteptam de azi după-masă, înainte de *vesper*, cînd am venit să mă încui aici. Știam că ai să vii.

— Și Abatele ? a întrebat Guglielmo. El este cel care se zvîrcolește în scara ascunsă?

Jorge a avut o clipă de nehotărîre :

— Mai trăiește încă ? a întrebat. Credeam că n-a mai putut s-o ducă fără aer.

— Mai înainte de-a începe să vorbim, aș vrea să-l salvez. Tu poți să deschizi de pe partea asta ?

— Nu, a spus Jorge, obosit; nu mai pot. Mecanismul se mînuiește de jos, apăsînd pe lespede, și aici se ridică o pîrghie care deschide o ușă acolo, în fund, în spatele aceluia dulap, și a arătat în spatele lui. Puteți vedea alături de dulap o roată cu niște contragreutăți care pun în mișcare mecanismul de aici. Dar cînd am auzit roata învîrtindu-se, semn că Abatele

461

intrase dedesubt, am slobozit funia care ține greutățile, și funia s-a rupt. Așa că acum trecerea este închisă din amîndouă părțile, și nu puteți reînnoa capetele acelei legături. Abatele a murit.

— De ce l-ai omorît ?

— Azi, cînd a trimis să mă cheme, mi-a spus că mulțumită ție a descoperit totul. Nu știa încă ce încercam eu să prote-guiesc, nu a înțeles niciodată cu precizie care erau comorile și adevărata menire a bibliotecii. Mi-a cerut să-i explic ceea ce nu știa. Voia ca *finis Africae* să fie deschis. Grupul italienilor i-a cerut să pună capăt la ceea ce ei numeau misterul întreținut de mine și de predecesorii mei. Sînt chinuți de lăcomia lucrurilor noi...

— Și tu trebuie să le fi făgăduit că aveai să vii aici și aveai să-ți pui capăt vieții, așa cum ai făcut și cu ceilalți, în așa chip încît onoarea abației să fie salvată și nimeni să nu știe nimic. Apoi i-ai arătat drumul pe care, mai tîrziu, să vină să controleze, în schimb tu l-ai așteptat ca să-l omori. Nu te gîndeai că putea să intre în oglindă ?

— Nu, Abbone e mic de statură, și n-ar fi fost în stare să ajungă singur la verset. I-am spus despre trecerea aceasta, pe care eu singur o mai cunoșteam. Este cea pe care am folosit-o eu atîția ani, pentru că era mai simplă, pe întuneric. Era de ajuns să mergi pînă la capelă, și apoi să urmărești oasele morților pînă la capătul trecerii.

— Așa l-ai făcut să vină aici, știind că aveai să-l omori.

— Nu puteam avea încredere nici măcar în el. Era speriat.

Devenise celebru pentru că la Fossanova izbutise să coboare un trup neînsuflețit pe o scară răsucită. Nedreaptă glorie. Acum a murit pentru că n-a mai izbutit să-și urce propriul corp.

— L-ai folosit timp de patruzeci de ani. Cînd ți-ai dat seama că orbeai și nu mai aveai putere să controlezi mai departe biblioteca, ai lucrat cu dibăcie. Ai făcut să fie ales abate un om în care să

poți avea încredere, și l-ai numit bibliotecar mai întâi pe Roberto din Bobbio, pe care-l puteai instrui după placul tău, apoi pe Malachia, care avea nevoie de ajutorul tău și nu făcea un pas fără să se sfătuiască cu tine. Timp de patruzeci de ani ai fost stăpînul acestei abații. Asta a înțeles grupul italienilor, asta repeta Alinardo, dar nimeni nu-i da ascultare pentru că-l știau dement de-acum, nu-i așa ? Totuși, tu tot mă așteptai pe mine, și n-ai fi putut bloca intrarea oglinzii, pentru că mecanismul este zidit. De ce mă așteptai, cum de puteai fi sigur că am să vin ?

462

Guglielmo îl întreba, dar după tonul său se înțelegea că el știa deja răspunsul, și-l aștepta ca pe un premiu pentru propria lui iscusință.

— încă de la început am înțeles că tu aveai să înțelegi, după felul cum m-ai silit să discutăm despre ceva care nu-mi plăcea să fi discutat. Erai mai bun decît ceilalți, ai fi izbutit oricum. Știi, e de ajuns să gîndești și să refaci în propria minte gîndurile altora. Și apoi am auzit că puneai întrebări celorlalți călugări, toate îndreptățite. Dar nu întrebai niciodată despre bibliotecă, ca și cum i-ai fi cunoscut orice taină, într-o noapte am venit să bat la ușa chiliei tale și tu nu erai acolo. Erai, fără îndoială, aici. Dispăruseră două felinare de la bucătărie, l-am auzit pe un servitor spunînd asta. Și, în sfîrșit, cînd Severino a venit să-ți vorbească despre o carte, alaltăieri, în nartex, am fost sigur că-mi dăduseși de urmă.

— Dar ai izbutit să-mi smulgi cartea. Te-ai dus la Malachia, care pînă atunci nu înțelesese nimic. Ros de gelozia lui, prostul acela era obsedat mereu de ideea că Adelmo i-l răpise pe adoratul lui Berengario, care voia acum carne mai tînără decît a lui. Nu înțelegea ce legătură avea Venanzio cu povestea asta, și tu i-ai zăpăcit și mai mult ideile. I-ai spus că Berengario avusese o legătură cu Severino, și că, pentru a-l răsplăti, îi dăduse o carte din *finis Africae*. Nu știu cu precizie ce anume i-ai spus. Malachia s-a dus la Severino, nebun de gelozie, și l-a omorît. Pe urmă n-a mai avut timp să caute cartea, pe care tu i-ai descris-o, pentru că a sosit chelarul. Așa a fost ?

— Mai mult sau mai puțin.

— Dar tu nu voiai ca Malachia să moară. El nu văzuse, probabil, niciodată cărțile din *finis Africae*, avea încredere în tine, asculta de interzicerile tale. El se limita să așeze seara ierburile ca să-i sperie pe curioșii care s-ar fi ivit. I le dădea Severino. De aceea l-a lăsat Severino în acea zi pe Malachia să intre în spital; era vizita

lui de fiecare zi pentru a ridica ierburile proaspete, pe care el le pregătea zi de zi, din ordinul Abatelui. Am ghicit ?

— Ai ghicit. Nu voiam ca Malachia să moară. I-am spus să regăsească volumul, cu orice preț, și să-l aducă din nou aici, fără să-l deschidă. I-am spus că avea puterea a mii de scorpioni. Dar pentru prima oară smintitul a vrut să facă după capul lui. Nu voiam să moară, îndeplinea cu supunere ordinele mele. Dar nu-mi repeta ce știi, știu că știi. Nu vreau să hrănesc trufia ta, ai tu singur grijă de asta. Te-am auzit, azi dimineață, în *scriptorium*, cum îl întrebai pe Bencio despre

463

Coena Cypriani. Erai foarte aproape de adevăr. Nu știu cum ai descoperit tu secretul oglinzii, dar când am aflat de la Abate că tu îi pomeniseși despre *finis Africae*, am fost sigur că în scurtă vreme aveai să ajungi aici. De-asta te așteptam. Și acum ce vrei ?

— Aș vrea să văd, a spus Guglielmo, ultimul manuscris din volumul legat care ține laolaltă un text arab, unul sirian și o interpretare sau transcriere a cărții *Coena Cypriani*. Vreau să văd copia aceea în grecește, făcută probabil de un arab, sau de un spaniol, pe care tu ai găsit-o când, fiind ajutorul lui Paolo din Rimini, ai obținut să fii trimis în țara ta ca să aduni cele mai frumoase manuscrise ale Apocalipselor din Leon și Castilia, o pradă care te-a făcut faimos și stimat și ai putut astfel să obții postul de bibliotecar, în timp ce el îi revenea lui Alinardo, cu zece ani și mai bine mai bătrîn decît tine. Vreau să văd copia aceea grecească scrisă pe hîrtie de pînză, care era foarte rară atunci și se fabrica tocmai la Silos, aproape de Burgos, locul tău de naștere. Vreau să văd cartea pe care tu ai furat-o de-acolo, după ce ai citit-o, pentru că nu voiai s-o mai citească și alții, și pe care ai adus-o aici, ocrotind-o cu mare iscusință, și pe care n-ai distrus-o, pentru că un om ca tine nu distruge o carte, ci doar o păstrează și are grijă să n-o atingă nimeni. Aș vrea să văd a doua carte a *Poeticii* lui Aristotel, aceea pe care toți o socoteau pierdută sau niciodată scrisă, și din care tu păstrezi, poate, singura copie. — Ce grozav bibliotecar ai fi fost, Guglielmo, a spus Jorge, cu un ton în același timp de admirație și de părere de rău. Așa că știi chiar tot. Vino, cred că e un scăunel înspre partea ta de masă. Așază-te, iată premiul.

Guglielmo s-a așezat și a pus alături felinarul, pe care i-l dădusem, luminînd de jos figura lui Jorge. Bătrînul a luat un volum pe care-l avea dinaintea sa și i l-a întins. Am recunoscut legătura, era cel pe care-l deschisesem la spital, crezîndu-l un

manuscris arab.

— Citește, deci, răsfoiește-l, Guglielmo, a spus Jorge. Ai învins. Guglielmo a privit volumul, dar nu l-a atins. A scos din rasă o pereche de mănuși, nu pe ale sale, cu vârfurile degetelor descoperite, ci pe cele pe care și le pusese Severino cînd îl găsisem mort. A deschis încet legătura uzată și delicată. Eu m-am apropiat și m-am aplecat peste umărul lui. Cu auzul lui atît de fin, Jorge a auzit zgomotul pe care-l făceam. A spus: — Ești și tu, băiete ? O să pun să ți-l arate și ție, după asta.

464

Guglielmo a dat repede primele pagini.

— Este un manuscris arab, despre spunerile unui smintit, după catalog, a spus el. Despre ce e vorba?

— Oh, niște legende proaste despre necredincioși, de unde reiese că smintiții au unele afirmații pătrunzătoare care-i uimesc și pe sacerdoții lor și-i entuziasmează pe califii lor...

— Al doilea este un manuscris sirian, dar, după catalog, traduce un tom egiptean de alchimie. Cum de se găsește legat aici?

— Este o operă egipteană din secolul al treilea al epocii noastre. Legat de opera care urmează, dar mai puțin primejdios. Nimeni n-ar pleca urechea la aiurelile unui alchimist african. Atribuie creația lumii rîsului divin...

A ridicat fața și a recitat, cu uluitoarea lui memorie de lector care de mai bine de patruzeci de ani își repeta sie însuși lucruri citite cînd încă se mai bucura de o vedere bună:

— De cum a rîs Dumnezeu s-au născut șapte zei care au condus pămîntul, de cum a izbucnit în rîs a apărut lumina, la al doilea hohot de rîs a apărut apa, și în a șaptea zi de cînd rîdea a apărut sufletul... Nerozii. Și chiar și scrierea care urmează, de unul dintre nenumărații proști care s-au apucat să comenteze *Coena*... Dar nu acestea sunt lucrurile care te interesează.

Într-adevăr, Guglielmo dăduse foarte repede paginile și ajunsese la textul grecesc. Am văzut numaidecît că foile erau dintr-un alt soi de material, și mai moale, aproape sfîșiat, cu o parte din pagini mîncată, acoperit de pete șterse, cum produc de obicei timpul și umezeala la alte cărți. Guglielmo a citit primele rînduri, mai întîi în grecește, apoi traducînd în latinește și continuînd apoi în această limbă, așa încît eu să pot înțelege cum începea cartea fatală.

„In prima carte am tratat despre tragedie, și cum ea, cerînd pietate și teamă, produce purificarea unor asemenea sentimente. Așa cum am făgăduit, vom trata acum despre comedie (și de

asemenea despre satiră și despre mimă) și cum, producînd plăcerea ridicolului, ea duce la purificarea unei asemenea pasiuni. Despre cît de demnă de considerație este asemenea pasiune am și spus în cartea despre suflet, întrucît - numai el dintre toate animalele - omul are puțința de a rîde. Vom defini deci de ce tip de acțiune este mimesis comedia, examinînd astfel modurile în care comedia dă naștere rîsului, și aceste moduri sînt faptele și vorbirea. Vom arăta cum ridicolul faptelor ia naștere din asimilarea de la cel mai bun la cel mai rău și invers, din surprinderea

465

prin înșelăciune, prin imposibil și prin violarea legilor naturii, prin neînsemnat și prin neconsecvent, prin decăderea personajelor, prin lipsa de armonie, prin alegerea lucrurilor celor mai puțin demne. Vom arăta deci cum ridicolul vorbirii ia naștere din echivocurile dintre cuvinte asemănătoare pentru lucruri deosebite, și deosebite pentru lucruri asemănătoare, prin flecăreală și prin repetiție, prin jocuri de cuvinte, diminutive, greșeli de pronunție și barbarisme..."

Guglielmo traducea anevoie, căutînd cuvintele potrivite, oprindu-se din cînd în cînd. Traducînd, zîmbea, ca și cum ar fi recunoscut lucruri pe care aștepta să le găsească. A citit cu voce tare prima pagină, apoi a tăcut, ca și cum nu ar mai fi dorit să știe altceva. Și a răsfoit în grabă paginile care au urmat; dar după cîteva foi a întîmpinat o piedică, pentru că lîngă marginea laterală de sus, și de-a lungul muchiei, foile erau lipite una de alta, așa cum se întîmplă cînd — ume-zindu-se și stricîndu-se - materia hîrtiei se prefăce într-o cocă groasă. Jorge și-a dat seama că foșnetul foilor încetase, și l-a îndemnat pe Guglielmo.

— Hai, citește, răsfoiește. E al tău, l-ai meritat... Guglielmo rîse, părăind foarte amuzat:

— Hei, vād că nu mă socotești prea isteț, Jorge! Tu nu vezi, dar eu am mînuși. Cu degetele așa de stînjinite nu izbutesc să desprind o pagină de alta. Ar trebui să lucrez cu mîinile goale, să-mi umezesc degetele cu limba, cum mi s-a întîmplat azi dimineață citind în *scriptorium*, așa încît dintr-o dată și taina aceasta mi-a fost dezvăluită, și ar trebui să fac așa mai departe pînă cînd otrava îmi va fi pătruns în gură atît cît trebuie. Vorbesc despre otrava pe care tu, într-o zi, cu multă vreme în urmă, ai furat-o din laboratorul lui Severino, poate de atunci îngrijorat că ai auzit pe cineva în *scriptorium* arătîndu-se cuprins de curiozitate, fie în privința lui *finis Africae*, fie în privința cărții pierdute a lui

Aristotel, fie în a amîndurora. Cred că ai păstrat flaconul multă vreme, gata să te folosești de el cînd vei fi simțit vreo primejdie. Și ai simțit-o acum cîteva zile, cînd pe de-o parte Venanzio s-a apropiat mult prea mult de tema acestei cărți, și Berengario, din ușurință, din mîndrie, ca să-l impresioneze pe Adelmo, s-a dovedit a fi mai puțin hotărît să păstreze taina decît credeai tu. Atunci ai venit și ți-ai pus capcana. Tocmai la timp, pentru că după cîteva nopți Venanzio a pătruns aici, a furat cartea, a răsfoit-o cu o lăcomie aproape fizică. S-a simțit rău în scurtă vreme și s-a dus să caute ajutor în bucătărie. Unde a murit. Greșesc?

— Nu ; spune mai departe.

— Ce a urmat e simplu. Berengario găsește trupul lui Venanzio în bucătărie, se teme să nu dea prilejul unei anchete, pentru că Venanzio era noaptea în Edificiu ca urmare a primei sale dezvăluiri făcute lui Adelmo. Nu știe ce să facă, ia trupul în spinare și-l aruncă în hîrdăul cu sînge, gîndindu-se că toți aveau să fie convinși că se înecase.

— Și tu de unde știi că s-a întîmplat așa ?

— O știi și tu, am văzut cum ai tresărit cînd am găsit o cîrpă murdară de sînge la Berengario. Nenorocitul își ștersese cu cîrpa mîinile cînd îl băgase pe Venanzio în sînge. Dar pentru că dispăruse, Berengario nu putea să dispară decît cu cartea care-i trezise și lui acum curiozitatea. Și tu te așteptai să-l găsească pe undeva, nu însîngerat, ci otrăvit. Ce-a urmat, e limpede. Severino a regăsit cartea, pentru că Berengario se dusese mai întîi la spital, ca s-o citească ferit de ochii curioșilor. Malachia l-a omorît pe Severino împins de tine, și moare cînd se întoarce aici ca să afle ce era atît de neîngăduit în obiectul care-l făcuse să ajungă ucigaș. Iată că avem o lămurire pentru fiecare cadavru... Ce prost...

— Cine ?

— Eu. Din cauza unei fraze a lui Alinardo eram convins că șirul de crime urma ritmul celor șapte trîmbițe ale Apocalipsei. Grindina pentru Adelmo, și era o sinucidere. Sîngele pentru Venanzio, și fusese o idee ciudată a lui Berengario; apa pentru Berengario însuși, și fusese doar o întîmplare; a treia parte a cerului pentru Severino, și Malachia lovise cu sfera armilară pentru că era singurul lucru pe care-l găsisese la îndemînă. în fine, scorpionii lui Malachia... De ce ai spus că tomul acela avea puterea a mii de scorpioni ?

— Din cauza ta. Alinardo îmi oferise ideea lui, apoi auzisem de la

cineva că și tu o găsești convingătoare... Atunci m-am convins că un plan dumnezeiesc hotăra aceste dispariții, pentru care nu eu aveam răspunderea. Și l-am înștiințat pe Malachia că dacă ar fi fost curios ar fi pierit potrivit aceluiași plan dumnezeiesc, cum de fapt s-a și întâmplat.

— Deci așa este... Am alcătuit o schemă falsă pentru a urmări mișcările vinovatului și vinovatul s-a potrivit. Și tocmai această schemă falsă m-a pus pe urmele tale. În vremurile noastre fiecare este obsedat de cartea lui Ioan, dar tu îmi păreai cel mai înclinat să meditezi asupra ei, și nu atât despre speculațiile despre Antichrist, ci pentru că veneai din țara în care se făceau Apocalipsele cele mai încântătoare. Într-o zi cineva mi-a spus că cele mai frumoase codice cu această carte,

466

467

în bibliotecă, fuseseră aduse de tine. Apoi, într-o zi, Alinardo a vorbit de un tainic vrăjmaș al lui care fusese să caute cărți la Silos (m-a uimit faptul că a spus că vrăjmașul lui se întorsese mai înainte de vreme pe tărîmul beznelor ; de fapt el se gîndea la orbirea ta). Silos este aproape de Burgos, și azi dimineață am găsit în catalog o serie de cărți cumpărate cuprinzînd toate apocalipsele hispanice, în perioada în care tu urmaseși, sau trebuia să urmezi, lui Paolo din Rimini. Și în grupul acela de tomuri cumpărate era și cartea aceasta. Dar nu puteam fi sigur de toate cîte le refăcusem în minte, pînă cînd n-am aflat că tomul furat este din hîrtie de pînză. Atunci mi-am reamintit de Silos, și am fost sigur. Bineînțeles că pe măsură ce căpăta formă ideea despre această carte și despre puterea ei benefică, se destrăma ideea schemei apocaliptice, și totuși nu izbuteam să înțeleg cum cartea și înșiruirea trîm-bițelor duceau amîndouă la tine, și am înțeles mai bine istoria cărții în măsura în care, tocmai mînat de înșiruirea apocaliptică, eram silit să mă gîndesc la tine, și la discuțiile tale despre rîs. Așa încît, în seara aceea, cînd nu mai credeam în schema apocaliptică, am stăruit să se cerceteze grajdurile, unde așteptam să răsune a șasea trîmbiță, și tocmai la grajduri, dintr-o pură întîmplare, Adso mi-a oferit cheia pentru a intra în *finis Africae*.

— Nu te înțeleg, a spus Jorge. Mi-ai arătat cu trufie cum ai ajuns pînă la mine prin puterea minții tale, și totuși îmi dovedești că ai ajuns la mine potrivit unei socoteli greșite. Ce vrei să-mi spui cu asta ?

— Ție, nimic. Sînt nedumerit, asta e. Dar n-are importanță. Am

ajuns unde trebuia.

— Dumnezeu făcea să răsunе cele șapte trîmbițe. Și tu, chiar și pe calea ta greșită, ai auzit un ecou slab al aceluia sunet.

— Asta ai mai spus-o în predica de aseară. Cauți să te încredințezi că toată povestea aceasta s-a desfășurat după un plan dumnezeiesc pentru a-ți ascunde ție însuți faptul că ești un criminal.

— Eu n-am omorât pe nimeni. Fiecare a căzut potrivit destinului său, din cauza păcatelor sale. Eu am fost doar un instrument.

— Ieri ai spus că și Iuda a fost un instrument. Asta nu l-a iertat să fie condamnat.

— Mă împac cu gîndul că aș putea fi damnat. Dumnezeu mă va ierta pentru că știe că am făcut totul întru slava sa. Datoria mea era să apăr biblioteca.

468

— Acum cîteva clipe erai gata să mă omori și pe mine și pe băiatul acesta.

— Ești mai dibaci, dar nu mai bun decît alții.

— Și acum ce se va întîmpla, după ce am dat la iveală toată urzeala ?

— Vom vedea, a spus Jorge. Nu vreau neapărat moartea ta. Poate voi izbuti să te conving. Dar spune-mi, mai întîi, cum de ai ghicit că era vorba de a doua carte a lui Aristotel ?

— Nu-mi ajunseseră, desigur, anatemele tale împotriva rîsului, nici puțînul pe care l-am aflat despre discuțiile pe care le-ai avut cu ceilalți. Am fost ajutat de unele însemnări lăsate de Venanzio. Nu înțelegeam de la început ce anume voia să spună. Dar erau unele aluzii la o piatră nerușinată care se rostogolește pe cîmp, la greierii ce cîntă pe sub pămînt, la smochinii bătrîni. Citisem cîte ceva de soiul acesta: am controlat zilele trecute. Sînt exemple pe care le dădea Aristotel în prima carte a *Poeticii* și în *Retorica*. Apoi mi-am amintit că Isidor din Sevilla definește comedia ca pe ceva care povestește despre *stupra virginum et amores meretricum...* Incet-încet mi-a apărut în minte această a doua carte, așa cum ar fi trebuit să fie. Ți-aș putea-o povesti aproape în întregime, fără să mai citesc paginile care ar trebui să mă otrăvească. Comedia se naște în acele *komas*, sau în satele țăranilor, ca o sărbătorire veselă după un prînz sau după o festivitate. Nu povestește despre oameni renumiți sau puternici, ci despre ființele păcătoase și caraghioase, nu ticăloase, și nu se sfîrșește cu moartea personajelor. Provoacă ridicolul arătînd defectele și viciile oamenilor obișnuiți. Apoi Aristotel vede înclinarea spre rîs

ca pe o forță bună, care poate avea și o valoare de cunoaștere, cînd prin enigme rafinate și metafore neașteptate, spunîndu-ne totuși lucrurile altfel decît sînt, ca și cum ar minți, ne obligă de fapt să le privim mai bine și ne face să spunem: iată, chiar așa stau lucrurile, și eu nu știam. Adevărurile la care se ajunge prin reprezentarea oamenilor și a lumii, mai rele decît ceea ce sînt sau decît le credem, mai rele, în orice caz, decît felul cum ni le-au arătat poemele eroice, tragediile și viețile sfinților. Așa este ?

— Cam așa. Ai reconstituit-o citind alte cărți ?

— Pe cele la care lucra Venanzio. Cred că de multă vreme Venanzio căuta această carte, trebuie să fi citit în catalog indicațiile pe care le-am citit și eu și să se fi convins că aceea era cartea pe care o căuta. Dar nu știa cum să intre în *finis Africae*. Cînd l-a auzit pe Berengario vorbindu-i despre ea lui Adelmo, atunci s-a repezit ca un cîine pe urmele iepurelui.

469

— Așa a fost, mi-am dat seama numai decît. Am înțeles că sosise momentul în care ar fi trebuit să apăr biblioteca cu dinții...

— Și ai dat cu unsoarea aceea. Trebuie să fi fost tare greu... pe întuneric.

— Acum mîinile mele văd mai bine decît ochii tăi. Lui Severino îi furasem și o pensulă, și am folosit și eu mînuși. A fost o idee grozavă, nu-i așa ? Ți-a trebuit mult pînă să ajungi la ea...

— Da. Eu mă gîndeam la ceva mult mai complicat, la un dinte otrăvit sau la așa ceva. Trebuie să spun că soluția ta era nemaipomenită, victima se otrăvea singură, și chiar pe măsură ce voia să citească...

Mi-am dat seama, cu un fior de spaimă, că în clipa aceea cei doi bărbați, prinși într-o luptă pe viață și pe moarte, se prețuiau cu schimbul, ca și cum fiecare ar fi făcut totul doar pentru a căpăta aplauzele celuilalt. Mentea mea a fost străbătută de gîndul că toată priceperea de care se folosise Berengario ca să-l cucerească pe Adelmo și gesturile simple și naturale cu care fata trezise înflăcărarea și dorința mea erau nimic față de iscusința și smintita îndemînare de a-l cîștiga pe celălalt, față de acțiunea de seducție care se petrecea sub ochii mei în momentul acela, și care se desfășurase de-a lungul a șapte zile, fiecare dintre cei doi părtași nutrind, ca să zic așa, o tainică înțelegere pentru celălalt, fiecare dorind pe ascuns să capete încuviințarea celuilalt, de care se temea și pe care-l ura.

— Dar spune-mi, zicea Guglielmo, de ce ? De ce ai vrut să ferești cartea asta mai mult decît pe atîtea altele? De ce ascundeai, dar

fără să făptuiești vreun delict, tratate de necromanție, pagini în care se necinstea, poate, numele lui Dumnezeu, dar pentru paginile acestea i-ai condamnat pe frații tăi și te-ai condamnat și pe tine însuși? Există atâtea alte cărți care vorbesc despre comedie, atâtea altele, de asemenea, care fac elogiul rîsului. De ce aceasta îți inspiră atîta teamă?

— Pentru că era a Filosofului. Orice carte a omului acela a distrus cîte o parte a înțelepciunii pe care creștinătatea o strînsese de-a lungul veacurilor. Părinții Bisericii spusese ceea ce trebuia despre puterea Verbului, și a fost de ajuns ca Boethius să-l comenteze pe Filosof pentru ca taina dumnezeiască a Verbului să se prefacă în parodia omenească a categoriilor și a silogismului. Cartea Facerii spune ceea ce trebuie știut despre alcătuirea cosmosului, și a fost de ajuns

470

să se descopere cărțile despre fizică ale Filosofului pentru ca universul să fie regîndit în termenii unei materii oarbe și mucilaginoase, și pentru ca arabul Averroes să-i convingă aproape pe toți despre nemurirea în veci a lumii. Știam totul despre numenii dumnezeiești, și dominicanul îngropat de Abbone — cîștigat de Filosof— le-a numit din nou, urmînd căile trufașe ale rațiunii omenești. Astfel cosmosul, care pentru Areopagit i se arăta celui care știa să privească în sus cascada luminoasă a cauzei prime exemplare, a ajuns o rezervă de indicii pămîntești la care apelezi ca să numești o abstractă eficiență. La început priveam la cer, abia aruncînd o privire încruntată spre amestecul de materie, acum privim la pămînt și credem în cer numai pe baza mărturiilor pămîntului. Fiecare cuvînt al Filosofului, pe care acum au ajuns să jure și sfinții și pontifii, a întors imaginea lumii pe dos. Dar el n-a izbutit să întoarcă pe dos imaginea lui Dumnezeu. Dacă această carte ar deveni... ar fi devenit subiect de interpretare deschisă, am fi depășit și ultima limită.

— Dar ce te-a speriat în discuția aceasta despre rîs ? Nu faci să piară rîsul dînd pierzaniei această carte.

— Nu, desigur. Rîsul este slăbiciunea, putreziciunea, lipsa de gust a cărnii noastre. Este gîdilatul pentru țăran, nerușinarea pentru bețiv, chiar și Biserica, în înțelepciunea ei, a îngăduit clipa de sărbătoare, de carnaval, de bîlci, această întinare diurnă care-ți descarcă umorile și te abate de la alte ambiții... Dar așa rîsul rămîne un lucru josnic, la îndemîna celor simpli, taină dezvăluită pentru plebe. O spunea și Apostolul, decît să ardeți, mai bine căsătoriți-vă. Decît să vă ridicați împotriva ordinii voite de

Dumnezeu, mai bine rîdeți și distrați-vă în murdarele voastre parodii ale ordinii, la sfîrșitul mesei, după ce ați golit carafele și farfuriile. Alegeți-l pe regele nebunilor, pierdeți-vă în liturghia măgarului și a porcului, jucați-vă și reprezentați-vă saturnaliile voastre cu capul în jos... Dar aici, aici... și acum Jorge bătea cu degetul în masă, alături de cartea pe care Guglielmo o ținea dinainte, aici se răstoarnă funcția rîsului, aici ea e ridicată la rangul de artă, i se deschid porțile lumii celor învățați, se face din el obiect de filosofie și de perfidă teologie... Tu ai văzut ieri cum cei simpli pot să conceapă și să pună în faptă cele mai murdare erezii, necunoscînd nici legile lui Dumnezeu, nici pe cele ale naturii. Dar Biserica poate răbda erezia cel^r simpli, care se condamnă singuri, ruinați de neștiința lor. Inculca sminteală a lui fra Dolcino și a celor ca el nu va pune în pericol orînduiala dumnezeiască. Va predica silnicia și va muri de silnicie, nu va
471

lăsa nici o urmă, va trece așa cum trece carnavalul, și nu are importanță dacă în timpul sărbătorii se va fi produs pe pămînt, și pentru scurt timp, epifania lumii de-a-ndoaselea. Ajunge ca gestul să nu se transforme în plan, ca această limbă vulgară să nu găsească o latină care să o traducă. Rîsul îl eliberează pe mocofan de frica de diavol, deoarece în praznicul nebunilor și diavolul apare sărac și nebun, deci putînd să fie controlat. Dar această carte ar putea să-i învețe pe oameni că eliberarea de frică înseamnă înțelepciune. Cînd rîde, cînd vinul îi gîlgîie în gît, omul de jos se simte stăpîn pentru că a răsturnat legăturile senioriale; dar cartea aceasta ar putea să-i învețe pe învățați mijloace rafinate, și din acel moment strălucite, cu care să facă legitimă o asemenea răsturnare. Atunci, ceea ce în gestul negîndit al celui de jos este încă și din fericire lucrare a burții s-ar preschimba într-o lucrare a intelectului. Faptul că rîsul este propriu omului dovedește mîrginirea noastră de păcătoși. Dar cîte minți stricate, ca a ta, n-ar extrage din această carte silogismul cel mai mare, potrivit căruia rîsul este scopul omului! Rîsul îl îndepărtează pentru cîteva clipe pe omul simplu de spaimă. Dar legea se impune prin spaimă, al cărui nume adevărat este frica de Dumnezeu. Și de la această carte ar putea pleca scînteia luciferică, ceea ce ar ațîța în lumea întregă un nou incendiu: și rîsul s-ar arăta ca artă nouă, necunoscută chiar și de Prometeu, pentru a înlătura teama. Omul simplu, care rîde, în clipa aceea nu-i mai pasă că va muri; dar apoi, după ce încetează dezmațul, liturghia îi impune din nou, potrivit voinței lui Dumnezeu, frica

de moarte. Și din această carte ar putea lua naștere noua și distrugătoare năzuință de a nimici moartea prin dezrobirea de frică. Și ce vom fi, oare, noi, ființe păcătoase, fără frică, poate cel mai chibzuit, mai afectuos dar al lui Dumnezeu? Secole de-a rândul, doctorii și părinții Bisericii au emis esențe parfumate de sfântă știință, pentru a mîntui, cu gîndirea lor înaltă, de mizeria și de ispita lucrurilor josnice. Și această carte, îndreptățind ca pe un lucru minunat comedia, și satira, și mima, care ar putea produce curățirea pasiunilor prin zugrăvirea defectului, a viciului, a slăbiciunilor, i-ar îndemna pe falșii înțelepți să încerce să răscumpere (cu o drăcească răsturnare) înaltul prin îngăduirea celor de jos. Din această carte s-ar naște gîndul că omul poate să vrea pe pămînt (cum dădea de înțeles Bacon al tău în legătură cu magia naturală) chiar belșugul din țara unde curge lapte și miere. Dar tocmai asta este ceea ce nu trebuie și nu putem să avem. Uită-te la călugărașii care se fac de rușine cu parodia

472

bufonescă *Coena Cypriani*. Pocirea aceea drăcească a Sfintei Scripturi! Ei bine, făcînd-o, știu că asta e rău. Dar în ziua cînd cuvîntul Filosofului va îndreptăți jocurile lăturalnice ale imaginației destrăbălate, oh, atunci cu adevărat că ceea ce stătea la margine va sări la mijloc, și din mijloc își va pierde orice urmă. Poporul lui Dumnezeu se va transforma într-o adunare de monștri ridicați din hăurile pămîntului necunoscut, și atunci periferia cunoscută a pămîntului va deveni inima împărăției creștine, arimaspi pe tronul lui Petru, blemmi în mănăstiri, pitici cu burta umflată și cu capul uriaș paznici la bibliotecă! Sclavii poruncind legea, noi (dar și tu, deci) dînd ascultare lipsei oricărei legi. Un filosof grec (pe care Aristotel al tău îl citează aici, complice și scîrbavnic *auctoritas*) spune că seriozitatea potrivnicilor trebuie despuiată prin rîs, și rîsului să i se împotrivescă seriozitatea. Chibzuiala părinților noștri a ales cum trebuie: dacă rîsul este petrecerea plebei, goliciunea plebei trebuie ținută în frîu și umilită, și înspăimîntată cu necruțare. Și plebea nu are scule ca să-și șlefuiască rîsul pînă într-atît încît să-l facă să devină un instrument împotriva seriozității păstorilor care trebuie s-o conducă la viața eternă și s-o scape de chemările cărnii, ale nerușinării, ale mîncării, ale poftelor rușinoase. Dar dacă cineva, într-o zi, fluturînd cuvintele Filosofului și vorbind deci ca un filosof, ar aduce arta rîsului la puterea unei arme subtile, dacă retorica convingerii ar fi înlocuită cu retorica derîderii, dacă topica răbdătoare și salvatoare construcții a

imaginilor reînvierii va fi înlocuită cu topica nerăbdătoarei distrugeri și a răstălmăcirii tuturor imaginilor celor mai sfinte și mai respectabile — oh, în ziua aceea și tu și toată înțelepciunea ta, Guglielmo, veți fi răsturnați.

— De ce ? M-aș lupta, iscusința mea s-ar împotrivi iscusinței altuia. Ar fi o lume mai bună decât cea în care focul și fierul încins al lui Bernardo Gui umilesc focul și fierul încins al lui fra Dolcino.

— Vei fi prins și tu atunci în urzeala diavolului. Vei lupta de cealaltă parte a câmpiei Armaghedon, unde va trebui să fie întâlnirea cea de pe urmă. Dar pentru ziua aceea Biserica va trebui să știe să impună încă o dată regula ciocnirii. Nu ne sperie blasfemia, pentru că și în ponegrirea lui Dumnezeu recunoaștem imaginea ascunsă a miniei lui Iehova care-i ocă-răște pe îngerii nesupuși. Nu ne înspăimîntă violența celui ce ucide păstorii în numele vreunor închipuiri de reînnoire, pentru că este aceeași violență a principilor care au încercat să distrugă poporul lui Israel. Nu ne înspăimîntă asprimea

473

donatistului, nebunia sinucigașă a circumciziei, desfrîul bogomilului, trufașa puritate a albigensului, nevoia de sînge a flagelatorului, amețeala răului arătată de fratele liberului spirit; îi cunoaștem pe toți și cunoaștem rădăcina păcatelor lor, care e însăși rădăcina sfințeniei noastre. Nu ne înspăimîntă și mai ales știm cum să-i distrugem sau, mai bine spus, cum să-i lăsăm să se distrugă singuri, ducînd cu făloșenie pînă la zenit voința de moarte, care ia naștere din hăurile înseși ale nadirului lor. Ba, aș zice, prezența lor ne este de mare folos, ea se înscrie în hotărîrea lui Dumnezeu, pentru că păcatul lor stîrnește virtutea noastră, blestemul lor încurajează cîntecul nostru de laudă, pocăința lor nefirească ordonează gustul nostru de sacrificiu, necuvioșia lor face să strălucească cuvioșia noastră, așa cum principele beznelor a fost de trebuință, cu răzvrătirea lui și cu disperarea lui, ca să facă să strălucească mai bine gloria lui Dumnezeu, început și sfîrșit al oricărei speranțe. Dar dacă într-o zi — și nu printr-o excepție plebeie, ci ca o asceză a savantului, încredințată mărturiei de netăgăduit a Scripturii - arta derîderii ar deveni acceptabilă, și s-ar arăta nobilă și liberală, și nu mecanică după cum era, dacă într-o zi cineva ar putea spune (și ar fi ascultat): eu rîd de întrupare... Atunci nu vom avea arme pentru stăvilirea acelei blasfemii, pentru că ea ar chema împreună toate puterile întunecate ale materiei corporale, cele care se afirmă în bășină și-

n rut, și rutul și bășina și-ar aroga dreptul, care aparține doar spiritului, de-a se exprima unde vrea!

— Licurg pusese să se ridice o statuie a rîsului.

— Ai citit asta în tratatul lui Cloritus, care a încercat să-i scape pe mimi de învinuirea de necredință, care spune cum un bolnav a fost tămăduit de un medic care îl ajutase să rîdă. De ce trebuia să-l tămăduiască, dacă Dumnezeu hotărîse că ziua lui pămîntească ajunsese la capăt?

— Nu cred că l-a tămăduit de boală. L-a învățat să rîdă de boală.

— Boala nu se alungă din trup ca diavolii. Se distruge.

— Cu trupul bolnavului.

— Dacă e nevoie.

— Tu ești diavolul, i-a spus atunci Guglielmo.

Jorge a părut să nu înțeleagă. Dacă ar fi putut să vadă, aș zice că l-ar fi țintuit pe celălalt cu priviri uimite.

— Eu? a spus.

— Da, te-au mințit. Diavolul nu este principele materiei, diavolul este obrăznicia spiritului, credința fără zîmbet, adevărul care nu este cuprins niciodată de îndoială. Diavolul este

474

întunecat fiindcă știe unde se duce și mergînd se duce de unde a venit. Tu ești diavolul, și ca diavolul trăiești în întuneric. Dacă voiai să mă convingi, ei bine nu ai reușit. Te urăsc, Jorge, și dacă aș putea te-aș duce jos, pe platou, gol și cu pene de zburătoare înfipite în gaura curului, și fața vopsită ca un saltimbanc și ca un bufon, pentru ca toată mănăstirea să rîdă de tine, și să nu se mai sperie. Mi-ar plăcea să te ung cu miere și apoi să te tăvălesc prin pene și să te port de lanț prin bîlciuri, ca să le spun tuturor:

acesta vă aducea la cunoștință adevărul și vă spunea că adevărul are gustul morții, dar voi nu credeți în cuvîntul lui, ci în încăpăținarea lui. Și acum vă spun că, în nesfîrșitul vârtej al lucrurilor cu puțință, Dumnezeu vă îngăduie să vă închipuiți și o lume în care bănuitul interpret al adevărului să nu fie altceva decît o mierlă neghioabă, care repetă cuvintele învățate de mult.

— Tu ești mai rău decît diavolul, minoritule, a spus atunci Jorge. Ești un jongler ca și Sfîntul care v-a dat naștere. Ești ca Sfîntul Francisc al tău care din *toto corpore fecerat lin-guam*, care rostea jurăminte dînd spectacole ca saltimbancii, care-l descumpănea pe zgîrcit punîndu-i în mînă monede de aur, care umilea cuvioșia maicilor călugărițe citind *Miserere* în loc de predică, și care cerșea în franceză și care imita cu o bucată de lemn mișcările celui care cîntă la vioară, care se travestea în vagabond ca să-i pună în

încurcătură pe călugării mîncăcioși, care se arunca gol în zăpadă, vorbea cu animalele și cu ierburile, preschimba însăși taina nașterii lui Christos în spectacol de țară, invoca mielul din Bethlehem imitînd behăitul oii... A fost o școală bună... Nu era minorit călugărul acela Diotisalvi din Florența?...

— Ba da, a zîmbit Guglielmo. Cel care s-a dus la mănăstirea predicatorilor și a spus că nu avea să primească mîncare dacă mai întîi nu-i dădeau un petic din tunica Sfîntului Ioan, ca s-o păstreze ca relicvă, și cînd l-a avut și-a șters șezutul cu el, apoi l-a aruncat la gunoi și cu un băț îl răsucea în murdărie și striga: vai de mine, ajutați-mă, fraților, pentru că am pierdut în privată relicvele sfîntului.

— Te distrează povestea asta, mi se pare. Poate că ai vrea să mi-o spui și pe cea a altui minorit, fratele Paolo Millemosche, care într-o zi a căzut și s-a întins pe gheață, și concetățenii lui rîdeau de el, și unul l-a întrebat dacă n-ar fi vrut să aibă ceva mai bun sub el, și el a răspuns: ba da, pe nevastăta... Așa căutați voi adevărul.

— Astfel îi învăța Francisc pe oameni să privească lucrurile dintr-o altă parte.

475

— Dar v-am potolit. I-ai văzut ieri pe confrății tăi. Au reintrat în rîndurile noastre, nu mai vorbesc ca oamenii simpli. Oamenii simpli nu trebuie să vorbească. Cartea aceasta ar fi îndreptățit ideea că limba oamenilor simpli ar fi purtătoarea unei oarecare înțelepciuni. Acest lucru trebuie împiedicat, și asta am vrut să fac eu. Tu spui că eu sînt diavolul; nu e adevărat. Eu am fost mîna lui Dumnezeu.

— Mîna lui Dumnezeu creează, nu ascunde.

— Există margini dincolo de care nu este îngăduit să mergi. Dumnezeu a vrut ca pe anumite hărți să stea scris *hic sunt leones*.

— Dumnezeu i-a creat și pe monștri. Și pe tine. Și despre totul vrea să se vorbească.

Jorge și-a întins mîinile tremurătoare și a tras cartea spre sine. O ținea deschisă, dar întoarsă, în așa fel încît Guglielmo s-o vadă în poziția cea mai bună.

— Atunci de ce a lăsat el, a spus, ca textul acesta să stea pierdut de-a lungul secolelor, și să se salveze din el doar o copie, încît copia acelei copii, care a sfîrșit cine știe pe unde, să rămînă îngropată în mîinile unui necredincios care nu cunoaște greaca, și apoi să zacă părăsită într-un loc închis dintr-o veche bibliotecă

unde eu, nu tu, eu am fost chemat de providență s-o gădesc, și s-o iau cu mine, și s-o ascund pentru încă atîția ani ? Eu știu, știu ca și cum aș vedea asta scris cu litere de diamant, cu ochii mei care văd lucruri pe care tu nu le vezi, eu știu că aceasta era voința lui Dumnezeu și inter-pretînd-o, am făcut ceea ce am făcut. în numele Tatălui, și al Fiului, și al Sfîntului Duh.

476

Ziua a șaptea Noaptea

în care vine epiroza și din cauza prea multor virtuți precumpănesc forțele infernului

Bătrînul a tăcut. Ținea amîndouă mîinile cu palmele deschise pe carte, aproape mîngîindu-i paginile, ca și cum ar fi netezit foile ca să le citească mai bine sau ar fi vrut să le apere de vreo mînă răpitoare.

— Toate acestea n-au slujit, oricum, la nimic, i-a spus Guglielmo. Acum s-a sfîrșit, te-am găsit, am găsit cartea, și ceilalți au murit în zadar.

— Nu în zadar, a spus Jorge. Poate au fost prea mulți. Și dacă mi-ar fi trebuit o dovadă pentru tine că această carte este blestemată, ai avut-o. Și pentru a nu fi murit în zadar, o altă moarte nu va fi prea mult.

A spus și a început, cu mîinile sale descărnate și delicate, să sfîșie încet, în bucăți și în fișii, paginile înmuiate ale manuscrisului, băgîndu-și-le ghemotoace în gură și mestecîndu-le încet, ca și cînd ar fi mîncat ostia sfîntă și ar fi vrut s-o preschimbe în carne din propria lui carne.

Guglielmo îl privea fascinat și părea că nu-și dă seama de ceea ce se întîmpla. Apoi s-a scuturat și s-a repezit înainte strigînd:

— Ce faci?

Jorge a zîmbit, dezvelindu-și gingiile golite de sînge, în timp ce o șuviță de bale gălbui îi curgea de pe buzele palide pe firele albe și rare de păr ale bărbii.

— Tu ești cel care aștepta sunetul celei de-a șaptea trîmbițe, nu-i așa ? Ascultă acum ce spune glasul: pecetluiește cele ce au spus cele șapte tunete, și nu scrie, ia-le și devoră-le, ele vor amărî pîntecele tău, dar pentru gura ta dulci vor fi, precum mierea. Vezi ? Acum pecetluiesc ceea ce nu trebuie spus, în mormîntul care devin.

477

A rîs, chiar și el, Jorge. Pentru prima dată l-am auzit rîzînd... A rîs cu gura, fără ca buzele să se fi alăturat bucuriei, și părea că plînge.

— Nu te așteptai, Guglielmo, la această concluzie, nu-i așa ? Bătrînul acesta, prin mila lui Dumnezeu, iese iar biruitor, vezi? Și cum Guglielmo încerca să-i smulgă cartea, Jorge, care a ghicit gestul, simțind mișcarea aerului, s-a dat înapoi strîn-gînd volumul la piept cu stînga, în timp ce cu dreapta siîșia mai departe paginile și le băga în gură.

Stătea de partea cealaltă a mesei, și Guglielmo, care nu reușea să-l ajungă, a încercat pe neașteptate să ocolească stavila. Dar și-a doborît scaunul de lemn, agățîndu-l cu veș-mîntul, încît Jorge a avut puțința să-și dea seama de încurcătură. Bătrînul a rîs din nou, de data asta mai puternic, și cu o iuțeală neașteptată a întins mîna dreaptă, dibuind pe pipăite felinarul, mînat de căldură a ajuns la flacără și a lăsat mîna peste ea, fără să se teamă de durere, și flacăra s-a stins. Camera s-a cufundat în întuneric și am auzit pentru ultima dată rîsul lui Jorge, care striga:

— Acum găsiți-mă, pentru că acum eu sînt cel care vede mai bine.

Apoi a tăcut și nu l-am mai auzit mișcîndu-se cu pașii aceia tăcuți care făceau atît de neașteptate aparițiile lui, și auzeam doar din cînd în cînd, în diferite colțuri ale încăperii, zgomotul hîrtiei care se sfișia.

— Adso! a strigat Guglielmo, stai la ușă și nu-l lăsa să iasă. Dar vorbise prea tîrziu, pentru că eu, care de cîteva secunde muream de dorința de a sări pe bătrîn, cînd se făcuse întuneric mă aruncasem înainte încercînd să ocolesc masa prin partea opusă celei pe care o pornise maestrul meu. Prea tîrziu mi-am dat seama că îi dădusem lui Jorge posibilitatea să cîștige ușa, pentru că bătrînul știa să se orienteze pe întuneric cu o nemaipomenită siguranță. Și într-adevăr am auzit un zgomot de hîrtie ruptă în spatele nostru, destul de înăbușit, pentru că venea din camera alăturată. Și în același timp am auzit un alt zgomot, un scîrțîit chinuit și crescînd, un scrîșnet de țîțini.

— Oglinda, a strigat Guglielmo. Ne închide înăuntru. Purtați de zgomot, amîndoi ne-am aruncat spre intrare, eu m-am împiedicat de un scaunel și m-am lovit la un picior, dar n-am luat asta în seamă, pentru că fulgerător am înțeles că dacă Jorge ne-ar fi închis, n-am mai fi ieșit niciodată: pe

478
întuneric nu am fi găsit în ce chip să ieșim, neștiind ce trebuia manevrat în partea aceea și cum.

Cred că Guglielmo se mișca cu aceeași disperare ca și mine,

pentru că l-am simțit alături în timp ce amîndoi, ajunși în prag, împingeam cu toată puterea partea din spate a oglinzii, care se închidea spre noi. Am ajuns la timp, pentru că ușa s-a oprit și, puțin după aceea, a cedat, redeschizîndu-se. Era limpede că Jorge, văzînd că lupta era inegală, se îndepărtase. Am ieșit din camera blestemată, dar acum nu știam în ce parte pornise bătrînul și întunericul era aproape total. La un moment dat mi-am amintit:

— Maestre, dar am amnarul la mine !

— Și atunci ce mai aștepți ? a strigat Guglielmo. Caută lampa și aprinde-o.

M-am aruncat în întuneric, îndărăt în *finis Africae*, căutînd felinarul pe pipăite. Am izbutit numaidecît, printr-o minune dumnezeiască, m-am căutat în scapulară, am găsit amnarul, mîinile îmi tremurau și am dat de două ori greș pînă să izbutesc să aprind, în timp ce Guglielmo gîfîia din ușă: „haide, hai mai repede!”

— Mai repede, m-a îndemnat din nou Guglielmo, altfel ăla mănîncă tot Aristotelul!

— Și-o să moară! am strigat înspăimîntat ajungîndu-l din urmă și pornind amîndoi în căutare.

— Nu-mi pasă dacă moare, blestematul! striga Guglielmo, iscodind cu ochii prin jur și mișcîndu-se la întîmplare. Și așa, cu cît a mîncat, soarta lui e pecetluită. Dar eu vreau cartea!

Apoi s-a oprit și a vorbit cu mai mult calm.

— Stai. Dacă facem așa, nu-l mai găsim niciodată. Să stăm o clipă locului tăcuți.

Am încremenit în tăcere. Și în tăcere am auzit, nu prea departe de noi, zgomotul unui corp care mișca un dulap și pocnetul unor cărți care cădeau.

— Pe-acolo ! am strigat amîndoi deodată.

Am alergat spre locul unde se auzeau zgomotele, dar ne-am dat seama că trebuia să încetinim pasul. într-adevăr, în afară de *finis Africae*, biblioteca era străbătută în seara aceea de valuri de aer care șușoteau și gemeau puternic din pricina vîntului de-afară. Sporite de avîntul nostru, ele amenințau să stingă felinarul, atît de greu recăpătat. Neputînd să ne grăbim noi, trebuia să-l facem pe Jorge să încetinească. Guglielmo a avut o intuiție contrară și a strigat:

— Te-am prins bătrîne, acum avem lumină !

479

Și a fost o socotință înțeleaptă, pentru că vestea l-a tulburat,

pare-se, pe Jorge, care a trebuit să grăbească pasul, stricînd echilibrul magicei sale sensibilități de văzător în beznă. Într-adevăr, puțin după aceea am auzit un alt zgomot și cînd, urmînd sunetul, am intrat în camera Y de la YSPANIA, l-am văzut, căzut pe jos, cu cartea tot în mîini, în timp ce căuta să se ridice printre volumele căzute de pe masa pe care o răsturnase. Încerca să se ridice, dar continua să smulgă paginile, ca și cum ar fi vrut să-și devoreze prada cît mai repede.

Am ajuns la el cînd se ridicase și, simțind prezența noastră, ne ținea piept, dîndu-se îndărăt. Chipul său, la lumina roșie a felinarului, ne-a apărut înspăimîntător: trăsăturile răvășite, o sudoare bolnăvicioasă îi șiroia pe frunte și pe obraji, ochii, de obicei albi de moarte, se injectaseră de sînge, din gură îi ieșeau şuvițe de pergament, ca unei fiare înfometate care se îndopase prea mult și nu mai izbutea să-și înghită mîncarea. Desfigurată de oboseală, de amenințarea otrăvii care-i clocotea acum din belșug în vine, de disperata și drăceasca lui hotărîre, ceea ce fusese figura respectabilă a bătrînului apărea acum dezgustătoare și caraghioasă; în altă situație ar fi putut să stîrnească rîsul, dar și noi ajunseserăm asemenea unor animale, unor cîini care hăituiesc o sălbăticiune.

Am fi putut să-l apucăm cu calm, dar am căzut în spatele lui ca apucații, el s-a apărut, a strîns mîinile la piept apărînd volumul, eu îl țineam cu stînga în vreme ce cu dreapta încercam să țin felinarul sus, dar i-am trecut flacăra pe față, el a simțit căldura, a scos un geamăt sufocat, aproape un răcnet, lăsînd să-i cadă din gură bucăți de hîrtie, și-a desprins dreapta cu care strîngea cartea, a mișcat mîna spre felinar și mi l-a smuls brusc, aruncîndu-l înainte...

Felinarul a căzut tocmai pe grămada de cărți căzute de pe masă, îngrămădite unele peste altele, cu paginile deschise. Uleiul s-a vărsat, focul s-a apropiat numaidecît de un pergament foarte subțire care s-a aprins ca o legătură de mărăcini uscați. Totul s-a petrecut în cîteva clipe, din volume s-a ridicat o vîlvătaie, ca și cînd acele pagini milenare tînjiseră de secole să se aprindă, și se bucurau să-și satisfacă dintr-o dată o străveche sete de ecpiroză. Guglielmo și-a dat seama de ceea ce se întîmpla și a renunțat să-l mai împingă pe bătrîn — care, de cum s-a simțit liber, s-a dat înapoi cîteva pași —, a șovăit puțin, prea mult însă, neștiind dacă să se întoarcă la Jorge sau să se repeadă să stingă micul rug. O carte mai veche decît altele a ars într-o clipă, aruncînd în sus o limbă de flăcări.

Lamele subțiri de vînt, care puteau stinge o flăcărăie plăpîndă, dădeau în schimb curaj unei văpăi mai mari și mai vii, și chiar făceau să se împrăștie din ea flăcărui zburătoare. — Stinge repede focul ăla. Se aprinde totul aici! M-am repezit la rug, dar m-am oprit apoi pentru că nu știam cum să fac. Guglielmo s-a mișcat din nou spre mine, ca să-mi vină în ajutor. Am întins mîinile spre foc, am căutat cu ochii ceva cu care să-l înăbușim, eu am avut un fel de inspirație, mi-am scos sutana, trăgînd-o peste cap și am încercat s-o arunc peste foc. Dar flăcările erau acum prea înalte, au mușcat din sutana mea și au mistuit-o. Mi-am tras înapoi mîinile, care mă usturau de arsură, m-am întors spre Guglielmo și l-am văzut, chiar în spatele lui, pe Jorge apropiindu-se din nou. Căldura era acum atît de mare, încît el a ghicit-o foarte bine, a știut cu deplină siguranță unde era focul și l-a aruncat în el pe Aristotel.

Guglielmo a avut o tresărire de mînie și l-a îmbrîncit puternic pe bătrîn care s-a izbit de un dulap dînd cu capul de o muchie și prăbușindu-se la pămînt... Dar Guglielmo, care cred că auzise rostindu-se o înjurătură îngrozitoare, nu l-a băgat în seamă. S-a întors la cărți. Prea tîrziu. Aristotel, sau mai bine zis ceea ce mai rămăsese din el după ce-l mîncase bătrînul, ardea.

între timp, cîteva scînteii zburaseră spre pereți, și volumele dintr-un alt dulap începuseră să se răsucească dogorite de foc. Acum nu un incendiu, ci două se porniseră în cameră.

Guglielmo a înțeles că nu puteam să le mai stingem cu mîinile, și s-a hotărît să salveze cărțile cu alte cărți. A luat un volum care i se părea mai bine legat decît altele, și mai greu, și a încercat să se folosească de el ca de o armă cu care să înăbușe elementul vrăjmaș. Dar lovind legătura cu paftale în stiva de cărți care ardeau, nu făcea altceva decît să stîrnească alte scînteii. A încercat să le stingă cu picioarele, dar a dobîndit efectul contrar, pentru că s-au ridicat fișii zburătoare de pergament, aproape scrum, care au zburătăcit ca liliicii, în timp ce aerul, aliat cu tovarășul său aerian, le trimitea să incendieze materia terestră a celorlalte foi.

Nenorocirea voise ca aceea să fie una dintre încăperile cele mai dezordonate ale labirintului. Din rafturile dulapurilor atîrnau manuscrise răsucite în suluri, alte cărți, hărtănite acum, lăsau să iasă din copertele lor, ca niște buze rînjite, limbi de pînză îngălbenită de ani, și masa trebuie să fi conținut o mare cantitate de scrieri pe care Malachia (rămas singur de atîtea zile) uitase să

le pună la loc. Așa încît camera,
481

după dezordinea făcută de Jorge, era invadată de pergamente care nu așteptau altceva decît să se transforme în alt element. Pe scurt, locul acela a fost un vas cu jărat, un rug aprins. Și dulapurile luau parte la sacrificiul acela și începeau să trosnească. Mi-am dat seama că întreg labirintul nu era altceva decît o stivă de lemne pentru un sacrificiu, pregătite în așteptarea unei scînteii.

— Apă, ne trebuie apă! spunea Guglielmo; dar adăuga apoi: Și unde se găsește apă în infernul ăsta?

— în bucătărie, jos în bucătărie ! am strigat. Guglielmo m-a privit încremenit, cu fața înroșită de lumina aceea furioasă.

— Da, dar pînă să coborîm și să urcăm... La dracu! a strigat apoi, în orice caz camera asta e pierdută, și poate că și cea de alături. Să coborîm numaidecît, eu caut apă, tu du-te și dă alarma, e nevoie aici de mulți oameni.

Am găsit drumul spre scară pentru că dezastrul lumina și camerele care urmau, chiar dacă din ce în ce mai slab, așa încît am străbătut ultimele încăperi aproape pe pipăite. Dedesubt lumina nopții ilumina palid *scriptorium-u*\ și de aici am coborît în refector. Guglielmo a fugit la bucătărie, eu la ușa refectorului, manevrînd ca să deschid pe dinăuntru, și am izbutit după destulă muncă, pentru că tulburarea mă prostea și mă făcea neîndemînic. Am ieșit pe platou, am alergat spre dormitor, apoi am înțeles că nu-i puteam trezi pe călugări unul cîte unul; am avut o inspirație, m-am dus la biserică și am căutat drumul ce ducea la clopotniță. Cum am ajuns acolo, am apucat toate funiile și am smucit de ele cît am putut. Trăgeam cu putere și funia clopotului mare, ridicîn-du-se, mă trăgea în sus cu ea. în bibliotecă mîinile mi se jupuiseră pe dos, dar palmele erau încă sănătoase, așa că mi le-am jupuit frecîndu-le de funii pînă cînd au început să sînge-reze și a trebuit să slăbesc strînsoarea. Dar făcusem deja destul zgomot, așa că m-am aplecat iute în afară, la vreme ca să-i văd pe primii călugări care ieșeau din dormitor, în timp ce departe se auzeau glasurile slujitorilor care se iveau în pragul caselor lor. N-am putut să le explic prea bine, pentru că nu eram în stare să leg cuvintele, și primele care mi-au venit în minte și pe buze au fost în limba mea de acasă. Cu mîinile sîngerînde arătam ferestrele aripii de miazăzi a Edificiului de la care transpărea prin alabastru o nefirească lumină. Mi-am

dat seama, după intensitatea luminii, că în timp ce coboram și trăgeam clopotele, focul se răspîndise acum și prin alte camere. Toate ferestrele *Africei* și

482

toată fațada între aceasta și turnul de răsărit străluceau acum de pîlpîiri neegale.

— Apă, aduceți apă ! strigam.

în primele clipe nimeni nu a priceput. Călugării erau atît de obișnuiți să socotească biblioteca un loc sfînt și de neatins, încît nu izbuteau să-și dea seama că ea era amenințată de un accident obișnuit, ca o colibă țărănească. Primii care au ridicat privirea la ferestre și-au făcut semnul crucii, șoptind vorbe de spaimă, și am înțeles că bănuiau alte apariții. M-am prins de hainele lor, i-am rugat să înțeleagă, pînă cînd cineva a tradus sughițurile mele în cuvinte omenești.

Nicola din Morimondo a fost cel care a spus :

— Arde biblioteca!

— Da, am șoptit eu, lăsîndu-mă, sfîrșit de puteri, să cad la pămînt.

Nicola a dat dovadă de multă energie, a strigat ordine servitorilor, a dat sfaturi călugărilor care-l înconjurau, l-a trimis pe careva să deschidă și celelalte uși ale Edificiului, pe alții i-a mînat să caute găleți și vase de tot felul, i-a îndreptat pe toți cei de față spre izvoarele și bazinele de apă de la zidul de incintă. Le-a ordonat văcarilor să folosească asinii și catirii ca să transporte hîrdaie. Dacă cel care dădea asemenea porunci ar fi fost un om înzestrat cu autoritate, ar fi fost ascultat. Dar servitorii erau obișnuiți să primească porunci de la Remigio, scribii de la Malachia și toți de la Abate. Și, vai!, nici unul dintre ei nu era de față. Călugării îl căutau din ochi pe Abate, ca să primească sfaturi și alinare, și nu-l găseau, și numai eu știam că era mort, sau murea chiar în clipa aceea, zidit într-o tainiță fără aer, care acum se prefăcea într-un cuptor, într-un taur al lui Phalaris.

Nicola îi împingea pe văcari într-o parte, dar vreun alt călugăr, animat de cele mai bune intenții, îi împingea în cealaltă. Unii dintre confrăți își pierduseră, de bună seamă, calmul, alții încă mai erau moleșiți de somn. Eu încercam să explic, acum după ce mi recăpătasem puterea vorbirii, dar este nevoie să reamintesc că eram aproape dezbrăcat, îmi aruncasem sutana în foc, și vederea unui băiat ca mine, plin de sînge, înnegrit la față de funingine, cu trupul indecent despuiat, prostit acum de frig, nu avea cum să inspire încredere.

în cele din urmă Nicola a izbutit să tragă cîteva confrăți și alți oameni în bucătărie, pe care între timp cineva o deschisese și se putea intra în ea. Un altul a avut ideea fericită să aducă torțe. Am găsit încăperea în mare dezordine și am înțeles că

483

Guglielmo trebuie să fi răvășit-o ca să caute apă și vase potrivite cu care s-o care.

Chiar în momentul acela l-am văzut pe Guglielmo care apărea pe ușa refectorului, cu fața pîrlită, hainele fumegînd pe el, în mîină ținînd o tingire, și mi-a fost milă de el, biată alegorie a neputinței. Am înțeles că, deși izbutise să care la etajul al doilea o oală cu apă fără s-o verse, și deși făcuse treaba asta de mai multe ori, nu reușise lucru. Mi-am amintit de povestea Sfîntului Augustin, care a văzut un copil ce încerca să treacă marea într-o lingură ; copilul era un înger și făcea așa ca să rîdă de sfînt care pretindea că poate pătrunde tainele naturii divine. Și, ca și îngerul, Guglielmo mi-a vorbit sprijinindu-se sleit de ușorul ușii:

— E cu neputință, nu vom izbuti niciodată, nici cu toți călugării din abație la un loc. Biblioteca e pierdută.

Și, cu totul altfel decît îngerul, Guglielmo plîngea.

M-am ghemuit la pieptul lui, în timp ce el smulgea de pe masă o pînză și încerca să mă acopere. Ne-am oprit să vedem, acum înfrînți, ceea ce se petrecea în jurul nostru.

Era o alergătură dezordonată de oameni, unii urcau cu mîinile goale, și se încrucișau pe scara răsucită cu cei care, cu mîinile goale, se suiseră deja și coborau acum ca să caute vase. Alții, mai cu scaun la cap, căutau degrabă oale și lighene, ca să-și dea apoi seama că la bucătărie nu era apă de ajuns. Pe neașteptate, în sală au năvălit cîteva măgari care aduceau hîrdaie, și văcarii îi împingeau, îi descărcau și făceau semne ca apa să fie dusă sus. Dar nu știau pe unde s-o apuce spre *scriptorium*, și a fost nevoie să se scurgă timp înainte ca unii dintre scribi să-i învețe, și cînd urcau se întîlneau cu cei care coborau, îngroziți. Unele dintre hîrdaie s-au spart și au vărsat apa pe jos, altele au fost trecute în sus pe scara răsucită, cu mîini hotărîte. Am urmărit grupul și m-am nimerit în *scriptorium* ; de la intrarea spre bibliotecă venea un fum gros, ultimii oameni care încercaseră să urce spre turnul de răsărit se întorceau tușind, cu ochii înroșiți și mărturiseau că nu se mai putea intra în infernul acela.

L-am văzut atunci pe Bencio. Schimonosit la față, cu un vas uriaș în mîină, urca din catul de jos. A auzit ce spuneau cei ce se întorceau și i-a obrăznicit:

— Infernul o să vă înghită pe toți, ticăloșilor! S-a întors, ca să caute un ajutor, și m-a văzut: Adso ! a strigat, biblioteca... biblioteca...

N-a așteptat răspunsul meu. A fugit la picioarele scării și a intrat cu îndrăzneală în fum. A fost pentru ultima oară când l-am văzut.

484

Am auzit un scârțuit care venea de sus. De la bolțile *scriptorium-ului* cădeau bucăți de piatră amestecate cu var. O cheie de boltă sculptată în formă de floare s-a desprins și era gata-gata să-mi cadă în cap. Podeaua labirintului începea să crape.

Am coborât repede la catul de jos și am ieșit în aer liber. Cîteva servitori mai inimoși aduseseră scări cu care încercau să ajungă la ferestrele etajelor de sus, și să facă să treacă apa pe acolo. Dar scările cele mai lungi abia de ajungeau pînă la ferestrele *scriptorium-ului*, și cine se suia pînă acolo nu putea să le deschidă pe dinafară. Am trimis să spună să le deschidă pe dinăuntru, dar acum nimeni nu mai îndrăznea să se urce. Între timp eu mă uitam la ferestrele de la catul al treilea, întreaga bibliotecă trebuie să fi devenit un vas de jăratîc fumegînd, și focul alerga acum din cameră în cameră cuprin-zînd cu iuțeală miile de pagini atît de uscate. Toate ferestrele erau acum viu luminate, un fum negru se ridica spre cer, focul ajunsese acum la bîrnele acoperișului.

Edificiul, care părea atît de trainic și de nezdruincinat, arăta în nenorocirea aceea slăbiciunea sa, fisurile sale, zidurile mîncate pînă în adînc, pietrele sale sfărîmate, care îngăduiau flăcării să ajungă la schelăria de lemn, oriunde se afla ea.

Deodată cîteva ferestre s-au spart, ca apăsate de o forță lăuntrică, scînteile au ieșit în aer liber, punctînd cu lumini zburătoare întunericul nopții. Vîntul, din puternic, se făcuse mult mai slab, și asta a fost o nenorocire, pentru că puternic ar fi stins toate scînteile, slab le transporta, ațîțindu-le, și cu ele făcea să se răsucescă prin aer fișii de pergament, pe care arderea dinăuntru le făcuse să-și piardă orice greutate. În acea clipă s-a auzit un trosnet: podeaua labirintului se rupsese în unele locuri, aruncînd bîrne aprinse la catul de jos, pentru că acum am văzut limbi de foc ridicîndu-se din *scriptorium*, încărcat și el cu cărți și cu dulapuri, și cu pagini separate, întinse pe mese, ispită pentru scînteii. Am auzit strigăte de disperare care veneau de la un grup de copii care-și smulgeau părul din cap, încă mai frămîntîndu-și mintea cum să urce, plini de curaj, ca să-și salveze pergamentele lor atît de dragi. În zadar, deoarece bucătăria și refectorul erau acum o încrucișare de suflete pierdute țîșnind în

toate părțile, așa încât fiecare îl împiedica pe celălalt. Oamenii se ciocneau, cădeau, cine avea în mână un vas îi vărsa conținutul salvator, catării intrați în bucătărie simțiseră focul și zvrleau din copite, se repezeau spre uși, lovindu-i pe oameni și pe propriii lor îngrijitori. Se vedea bine că, în orice caz, viermuiala aceea

485

de țărani și de oameni credincioși și de înțelepți, dar nepricepută și necondusă de nimeni, încurca chiar și acele ajutoare care totuși ar fi putut să vină de undeva.

Tot platoul căzuse pradă dezordinii. Dar era doar începutul tragediei. Pentru că, ieșind pe ferestre și pe acoperiș, norii de scînteii, acum biruitori, încurajați de vînt, cădeau peste tot, ajungînd la acoperișul bisericii. Oricine știe cîte catedrale minunate au fost neajutorate în fața focului, deoarece casa Domnului ne apare frumoasă și bine apărată precum Ierusalimul ceresc, din cauza pietrei cu care se mîndrește, dar zidurile și bolțile se ridică pe o foarte fragilă, deși atît de minunată, arhitectură de lemn, și dacă biserica de piatră amintește de pădurile cele mai bătrîne prin coloanele sale care se despletesc înalte în boite, falnice ca niște stejari, de stejar are adesea și trupul - cum de asemenea de stejar are și întregul său mobilier, altarele, corurile, tavolele pictate, băncile, scaunele, candelabrele. Așa s-a întîmplat și cu biserica abației, cu portalul ei cel frumos care m-a vrăjit atîta în prima zi. A luat foc foarte repede. Călugării și toată populația de pe platou au înțeles atunci că era în joc supraviețuirea însăși a abației, și toți s-au pus să alerge cu mai mult curaj și mai mare rînduială ca să înfrunte primejdia.

Desigur, în biserică se putea intra mult mai ușor, și deci era mult mai ușor de apărat decît biblioteca. Biblioteca fusese condamnată de propriul ei refuz de a fi cunoscută, de taina pe care o păstra, de zgîrcenia intrărilor sale. Biserica, deschisă matern tuturor în ora de rugăciune, era deschisă tuturor în ora de întrajutorare. Dar nu mai era apă, sau mai era doar foarte puțină, izvoarele o dau cu o firească strîmtoare și cu o încetineală ce nu se potrivea acum cu nerăbdarea nevoii. Toți ar fi putut să stingă incendiul bisericii, dar acum nimeni nu știa cum. Și apoi focul se pornise de sus, unde era greu să se cațere și să bată flăcările sau să le înăbușe cu pămînt sau cu zdrențe. Și cînd flăcările au ajuns jos, nu mai avea rost să mai arunci pe el cu pămînt sau cu nisip, pentru că acum tavanul se prăbușea peste cei care săriseră în ajutor, prinzîndu-i dedesubt.

Astfel, la strigătele de părere de rău pentru multele bogății arse,

se uneau acum strigătele de durere pentru fețele arse, membrele rupte, trupurile dispărute sub o grăbită prăbușire de bolți. Vîntul se pornise din nou să sufle cu putere și cu tot mai multă putere hrănea răspîndirea focului. Imediat după

biserica au luat foc cocinile și grajdurile. Animalele înnebunite și-au rupt legăturile, au doborît ușile, s-au răspîndit pe tot platoul, nechezînd, mugind, behăind sau grohăind îngrozitor. Cîteva scînteii au căzut pe coama unor cai și s-a văzut esplanada străbătută de creaturi infernale, de cai de călărie în flăcări, care răsturnau totul în calea lor ce nu avea nici o țintă, nici hodină. L-am văzut pe bătrînul Alinardo care se învîrtea zăpăcit, fără să fi înțeles ce se întîmplase, răsturnat de falnicul Brunello, nimbant cu foc, tîrît în țărînă și lăsat acolo, biet lucru fără formă. Dar n-am avut nici cum, nici timp să-l ajut, nici să plîng sfîrșitul lui, pentru că asemenea scene se întîmplau acum peste tot.

Caii în flăcări duseseră focul acolo unde vîntul nu izbutise încă; acum ardeau și atelierele și casa novicilor. Turme de oameni alergau de la un capăt la altul al esplanadei, fără țintă sau cu ținte închipuite. L-am văzut pe Nicola, rănit la cap, cu hainele sfîșiate și frînt acum, cum sta în genunchi pe aleea de trecere și blestema blestemul lui Dumnezeu. L-am văzut pe Pacifico din Tivoli care, renunțînd la orice gînd de ajutor, încerca să pună mîna la ieșire pe un catîr neliniștit, și după ce a izbutit mi-a strigat să fac și eu la fel și să fug, ca să scap de nălucirea aceea înspăimîntătoare a Armagedonului. M-am întrebat atunci unde era Guglielmo și m-am temut să nu fi fost prins sub vreo dărîmătură. L-am găsit după o lungă căutare, în apropierea porticului mănăstirii. Ținea în mîină sacul lui de drum; în timp ce focul cuprindea și casa peregrinilor se urcase în chilie la el ca să-și scape cel puțin prețioasele lui lucruri. îmi luase și sacul meu, în care am găsit ceva cu care să mă îmbrac. Ne-am oprit gîfîind ca să vedem ce se mai întîmpla în jurul nostru.

Acum abația era condamnată. Aproape toate clădirile sale, care mai mult, care mai puțin, erau cuprinse de flăcări. Cele încă neatînse nu aveau să scape prea mult timp, pentru că totul acum, de la elementele naturale, pînă la opera încurcată a salvatorilor, ajuta la răspîndirea incendiului. în afară rămî-neau doar părțile neclădite, grădina de zarzavat, grădina din fața porticului... Nu se mai putea face nimic pentru a salva clădirile, dar era de ajuns să părăsești gîndul de-a le salva, pentru a putea observa totul în siguranță, stînd la loc deschis. Priveam acum

biserica arzînd potolit, pentru că e știut că aceste mari clădiri se aprind repede în părțile lor lemnoase și apoi agonizează ore și ore, uneori chiar zile întregi. Altfel continua însă să ardă Edificiul. Aici materialul combustibil era foarte bogat, focul, după ce se întinsese cu totul în

486

487

scriptorium, năvălea acum la bucătărie. Cît privește catul al treilea, unde cîndva și pentru sute de ani fusese labirintul, acum era cu totul și cu totul distrus.

— Era cea mai mare bibliotecă a creștinătății, a spus Guglielmo. Acum, a spus mai departe, Antichristul se apropie cu adevărat, pentru că nici o înțelepciune nu-i mai stă în cale. Pe de altă parte, i-am văzut chipul în noaptea asta.

— Chipul cui ? l-am întrebat încremenit.

— Despre Jorge spun. în chipul acela schimonosit de ură împotriva filosofiei, am văzut pentru prima oară portretul lui Antichrist, care nu vine din tribul lui Iuda, cum vor vestitorii lui, și nici dintr-o țară îndepărtată. Antichristul poate lua naștere chiar din credință, din dragoste prea mare față de Dumnezeu, sau de adevăr, după cum ereticul se naște din sfînt, și cel bîntuit de draci din clarvăzător. Teme-te, Adso, de profeți și de cei dispuși să moară pentru adevăr, care de obicei fac foarte mulți oameni să moară împreună cu ei, adesea înaintea lor, uneori în locul lor. Jorge a împlinit o operă diabolică pentru că iubea în chip atît de fără rușine adevărul lui, încît a îndrăznit totul ca să distrugă minciuna altora. Jorge se temea de cartea a doua a lui Aristotel poate pentru că ea învăța într-adevăr cum să se deformeze chipul oricărui adevăr, pentru a nu deveni sclavii propriilor noastre născociri. Poate că datoria celui care-i iubește pe oameni este să-i facă să rîdă de adevăr, să *facă adevărul să rîdă*, pentru că singurul adevăr este să învățăm să ne eliberăm de pasiunea nesănătoasă pentru adevăr.

— Dar, maestre, am cutezat eu, îndurerat, dumneavoastră vorbiți acum așa pentru că sînteți lovit în adîncul sufletului. Totuși există un adevăr, cel pe care l-ați descoperit în seara asta, cel la care ați ajuns deslușind urmele pe care le-ați urmărit zilele trecute. Jorge a învins, dar dumneavoastră l-ați învins pe Jorge pentru că ați dat pe față urzelile lui.

— Nu era nici o urzeală, a spus Guglielmo, și eu am descoperit totul din greșeală.

Spusele sale se contraziceau și n-am înțeles dacă

Guglielmo voia să fie așa.

— Dar era adevărat că urmele pe zăpadă duceau la Brunello, am spus eu, era adevărat că Adelmo se sinucisese, era adevărat că Venanzio nu se înecase în hîrdău, era adevărat că labirintul era făcut așa cum vi l-ați închipuit dumneavoastră, era adevărat că ducea la *finis Africae*, dacă se atingea cuvîntul *quatuor*, era adevărat că tomul neștiut era de Aristotel... Aș putea înșira mai departe toate lucrurile adevărate

488

pe care le-ați descoperit folosindu-vă de înțelepciunea dumneavoastră...

— Nu m-am îndoit niciodată de adevărul semnelor, Adso, ele sînt singurul lucru pe care-l are omul la îndemînă pentru a se descurca în lume. Ceea ce n-am înțeles eu era legătura dintre semne. Am ajuns la Jorge după un plan apocaliptic care părea să lege laolaltă toate crimele, și cu toate acestea era întîmplător. Am ajuns la Jorge căutînd un făptaș al tuturor crimelor, și am aflat că fiecare crimă avea de fapt un alt autor, sau pe nimeni. Am ajuns la Jorge urmărind să găsesc un plan al unei minți bolnave, dar calculate, și nu era nici un plan, sau Jorge însuși fusese depășit de propriul său plan de la început, și după asta se pornise un lanț de cauze, și de supracauze, și de cauze care se ciocneau între ele, care acționau după cum voiau ele, creînd condiții care nu mai erau legate de nici un plan. Și atunci, unde e toată înțelepciunea mea ? M-am purtat ca un încăpățînat, urmînd un raționament fals, cînd trebuia să știu bine că în univers nu există nici un raționament.

— Dar născocind raționamente greșite ați găsit totuși ceva...

— Ai spus un lucru foarte frumos, Adso, îți mulțumesc.

Raționamentul pe care și-l plăsmuiește mintea noastră este ca o plasă, sau ca o scară, care se construiește ca să ajungi la ceva. Dar după aceea scara trebuie aruncată, pentru că se descoperă că, deși slujea, era lipsită de sens. *Er muoz gelîchesame die Leiter abewerfen, sd Er an ir ufgestigen ist...* Așa se spune ?

— Așa se zice în limba mea. Cine a spus-o ?

— Un mistic de la voi. A scris-o pe undeva, nu mai știu pe unde. Și nu e nevoie să găsească cineva manuscrisul acela. Singurele adevăruri care slujesc sînt scule de aruncat.

— Nu vă puteți învinui de nimic, ați făcut totul cum se putea mai bine.

— Tocmai ce poți face mai bine e puțin. Este greu să te învoiești cu ideea că nu poate să existe o rînduială în univers, pentru că ar

supăra libera voință a lui Dumnezeu și atotputernicia lui. Așa că libertatea lui Dumnezeu este osînda noastră, sau cel puțin osînda mîndriei noastre.

Am cutezat pentru prima și ultima oară din viața mea o încheiere teologică:

— Dar cum poate să existe o ființă necesară cu totul alcătuită din posibilitate? Ce diferență mai e atunci între Dumnezeu și haosul începuturilor? A afirma deplina atotputernicie a lui Dumnezeu și deplina lui libertate față de

489

propriile sale alegeri nu este totuna cu a demonstra că Dumnezeu nu există ?

Guglielmo m-a privit fără ca nici un sentiment să i se citească pe față și a spus:

— Cum ar putea un înțelept să comunice mai departe știința sa dacă ar răspunde la întrebarea ta ?

Nu am înțeles cuvintele sale.

— Vreți să spuneți, l-am întrebat, că n-ar mai exista știință posibilă și comunicabilă, dacă ar lipsi criteriul însuși al adevărului, sau că nu mai puteți să comunicați mai departe ceea ce știți pentru că ceilalți nu ar mai îngădui-o ?

În acel moment, o parte din acoperișurile dormitorului s-a prăbușit cu un zgomot asurzitor, aruncînd în sus un nor de scînteii. O parte din oile și din caprele care alergau prin curte au trecut pe lîngă noi scoțînd behăituri înspăimîntătoare. Un grup de servitori au trecut și ei, strigînd, și aproape că ne-au călcat în picioare.

— E prea multă tulburare aici, a spus Guglielmo. *Non in commotione, non in commotione Dominus.*

Ultima filă

490

Abația a ars trei zile și trei nopți, și ultimele eforturi n-au mai ajutat la nimic. Chiar din dimineața celei de a șaptea zile de cînd ședeam în locul acela, cînd cei rămași și-au dat seama că nici o clădire nu mai putea fi salvată, cînd zidurile din afară ale construcțiilor celor mai frumoase se prăbușiseră, și biserica, învăluindu-se parcă în sine, și-a înghițit turnul, în acea clipă fiecăruia i-a pierit dorința de a mai lupta împotriva pedepsei lui Dumnezeu. Tot mai istovită a fost alergătura cu puținele găleți de apă rămase, în timp ce sala capitulară și mîndra casă a Abatelui ardeau mocnit. Cînd focul a ajuns la marginea cea mai îndepărtată a diferitelor ateliere, servitorii apucaseră din vreme să

salveze cît mai multe mobile putuseră, și se mulțumeau acum să bată dealurile, pentru a recupera măcar o parte dintre animalele fugite dincolo de zidurile de împrejmuire în vînzoleala nopții.

Am văzut cîtiva servitori aventurîndu-se în ceea ce mai rămăsese ; mi-am închipuit că încercau să pătrundă în cripta tezaurului, pentru a smulge, înainte de a fugi, vreun obiect de preț. Nu știu dacă au izbutit, dacă cripta nu se scufundase, dacă nătărăii nu se scufundaseră în viscerele pămîntului în încercarea de a pătrunde acolo.

între timp urcau oameni din sat, ca să dea ajutor, sau ca să încerce și ei să ciugulească vreun lucrușor de pradă. în general, morții au rămas între ruinele arzînd. în a treia zi, după ce au fost îngrijiți răniții, îngropate cadavrele rămase pe dinafară, călugării și toți ceilalți și-au luat lucrurile și au părăsit platoul, care încă mai fumega, ca pe un loc blestemat. Nu știu unde s-au risipit. Guglielmo și cu mine am părăsit locurile acelea, pe doi cai de călărie pe care i-am găsit rătăciți prin pădure, și pe care acum îi socoteam *res nullius*. Am pornit spre răsărit. Ajunși din nou la Bobbio, am auzit noutăți proaste despre împărat. Ajuns la Roma, fusese încoronat de popor. Socotindu-se acum cu neputință orice înțelegere cu Ioan, alesese un antipapă, pe Nicolae al V-lea. Marsilio fusese numit vicar spiritual al Romei, dar din vina sa, sau din cauza slăbiciunii sale, se petreceau în orașul acela lucruri mult prea triste ca să fie povestite. Se schingiuiau sacerdoți credincioși papei, care nu voiau să țină slujbă, un prior al augustinienilor fusese aruncat

493

în groapa cu lei din Capitoliu. Marsilio și cu Ioan din Gianduno îl declaraseră pe papă eretic și Ludovic pusese să fie condamnat la moarte. Dar împăratul guverna prost, se învrăjbi se cu seniorii din partea locului, sustrăgea din banii publici. Pe măsură ce auzeam aceste vești, întîrziem coborîrea noastră la Roma și am înțeles că Guglielmo nu voia să se găsească în situația de a fi martor la evenimente care să îndurereze nădejile sale.

De cum am ajuns la Pomposa, am aflat că Roma se răsculase împotriva lui Ludovic, care o apucase spre Pisa, în vreme ce în orașul papal intrau în triumf legații lui Ioan.

între timp, Michele din Cesena își dăduse seama că prezența lui la Avignon nu ducea la nici un rezultat, ba se temea și pentru viața lui, și fugise reîntîlnindu-se cu Ludovic la Pisa. Intre timp împăratul pierduse și sprijinul lui Castruccio, senior la Lucea și la Pistoia, care murise.

Pe scurt, bănuind ce-o să se întâmple și știind că Bavarezul avea să se ducă la Munchen, am schimbat drumul și am hotărît să-i ieșim în cale acolo, și pentru că Guglielmo presimțea că Italia devenise nesigură pentru el. În lunile și în anii care au urmat, Ludovic a văzut alianța ghibelinilor destrămîndu-se, în anul următor Nicolae antipapa avea să i se predea lui Ioan, venind înaintea-i cu o funie de gît.

De cum am ajuns la Munchen, eu a trebuit să mă despart, cu multe lacrimi în ochi, de bunul meu maestru. Soarta lui era nesigură, părinții mei socoteau că e mai bine să mă întorc la Melk. Din noaptea tragică în care Guglielmo își arătase mîhnirea în fața ruinelor abației, nu mai vorbiserăm deloc despre împlinirea aceea. Și n-am mai amintit de ea nici în timpul durerosului nostru drum.

Maestrul meu mi-a dat foarte multe sfaturi bune pentru studiile mele viitoare și mi-a dăruit lentilele pe care le făcuse Nicola, el avîndu-le din nou acum pe ale lui. Eram încă tînăr, mi-a spus, dar într-o zi aveau să-mi fie de trebuință. (Și, într-adevăr, le țin pe nas acum, cînd scriu aceste rînduri.) Apoi m-a strîns în brațe cu putere, cu gingășia unui tată, și mi-a dat drumul.

Nu l-am mai văzut. Am aflat, mult mai tîrziu, că murise în timpul ciumei cumplite care a bîntuit prin Europa pe la jumătatea acestui secol. Mă rog mereu la Dumnezeu să fi primit sufletul lui și să-i fi iertat multele fapte orgolioase pe care mîndria sa intelectuală îl făcuse să le săvîrșească.

După mulți ani, ajuns om destul de matur, am avut prilejul să fac o călătorie în Italia, trimis de Abatele nostru. Nu am

494

putut ține piept ispitei și la întoarcere am făcut o abatere mare de la drum, ca să revăd ceea ce rămăsese din abație.

Cele două sate de la clina muntelui se risipiseră, pămînturile din jur erau necultivate. Am urcat pînă pe podiș și un spectacol de deznădejde și de moarte s-a înfățișat ochilor mei scăldați în lacrimi.

Din marile și falnicele construcții care împodobeau locul acela rămăseseră doar ruinele risipite, cum se întîmplase și cu monumentele vechilor păgîni în orașul Romei. Iedera acoperise resturile de ziduri, coloanele, rarele arhitrave rămase neatînse. Ierburi sălbatice inundau pămîntul peste tot, și nu se înțelegea nici unde fuseseră cîndva grădina de zarzavaturi, și nici cea de flori. Numai locul cimitirului era ușor de recunoscut, după cîteva morminte care încă mai răsăreau din pămînt. Singurul semn de

viață: păsări mari de pradă ce vînau lăcuste și șerpi care, ca niște vasiliști, se ascundeau printre pietre și țîșneau pe ziduri. Din portalul bisericii rămăseseră puține urme, roase de mucegai.

Timpanul mai era în picioare doar pe jumătate, și am mai zărit, umflat de ploi și umezit de licheni scîrboși, ochiul înspăimîntător al lui Christos pe tron și o parte din capul leului.

Edificiul, în afară de zidul de miazăzi, sfărîmat, părea încă să mai stea în picioare și să nesocotească curgerea vremii. Cele două turnuri laterale, care dădeau spre povîrniș, păreau aproape neatînse, dar peste tot ferestrele erau niște orbite goale ale căror lacrimi cleioase erau plante agățătoare putrezite, înăuntru, opera de artă, distrusă, se amesteca cu aceea a naturii, și prin mari părți din bucătărie ochiul dădea, în goana lui, de cerul descoperit prin spărtura caturilor de deasupra și a tavanului, prăbușite precum îngerii căzuți. Tot ce nu era verde de mușchi era încă negru de fum, deși trecuseră atîtea decenii.

Scormonind printre resturi găseam uneori bucăți de pergament, căzute din *scriptorium* și din bibliotecă, și supraviețuind ca niște comori îngropate în pămînt; și am început să le adun, ca și cum ar fi trebuit să fac la loc foile unei cărți. Apoi mi-am dat seama că din unul dintre turnuri mai urca încă, șubredă și aproape neatînsă, o scară răsucită spre *scriptorium*, și de acolo, cățărîndu-te pe un mal de dărîmături, puteai ajunge la înălțimea bibliotecii: rămasă doar un soi de galerie lipită de zidurile din afară, care dădea peste tot în gol.

De-a lungul unei bucăți de zid am găsit un dulap, stînd încă uimitor de drept lîngă perete, scăpat de foc, nu știu cum, găurit de apă și de insecte. În el mai erau încă niște foi. Pe

495

altele, sfișiate, le-am găsit scormonind prin ruinele de jos. A fost o recoltă săracă, dar mi-am petrecut o zi întregă ca s-o strîng, ca și cînd de la acele *disiecta membra* ale bibliotecii ar fi trebuit să primesc o vestire. Unele bucăți de pergament erau decolorate, altele lăsau să se mai străvadă umbra vreunui chip, uneori fantoma vreunui cuvînt sau a mai multora. Uneori am găsit foi pe care se puteau citi fraze întregi, mai ușor găseam legături încă neatînse, apărate de altele care avuseseră paftale de metal...

Larve de cărți, părelnic încă sănătoase pe dinafară, dar devorate pe dinăuntru; și totuși, uneori, cîte o jumătate de pagină scăpase, se zărea pe ea cîte un incipit, cîte un titlu...

Am cules toate rămășițele care se puteau găsi și am umplut cu ele doi saci de călătorie, aruncînd lucruri care-mi erau de

trebuință pentru a salva comoara aceea mizeră.

De-a lungul drumului de întoarcere și apoi la Melk, mi-am petrecut multe și multe ore încercînd să descifrez vestigiile acelea. Adesea am recunoscut, după un cuvînt sau după o imagine rămasă, despre ce operă era vorba. Cînd am regăsit, după aceea, alte copii ale acelor cărți, le-am studiat cu dragoste, ca și cum soarta mi-ar fi lăsat acea moștenire, ca și cum faptul de a fi descoperit copia distrusă ar fi fost un semn neîndoielnic din cer care spunea *toile et lege*. La sfîrșitul răbdătoarei mele realcătuiri mi s-a însăilat în minte o mică bibliotecă, semn al celei mari, care dispăruse, o bibliotecă făcută din bucăți, citate, fraze neterminate, rupturi de cărți.

Cu cît citesc aceste însemnări, cu atît mă conving mai mult că înșiruirea de fapte de care vorbesc este rodul întîmplării și că nu cuprinde nici un mesaj. Dar paginile acestea neterminate m-au însoțit toată viața care mi-a mai rămas de trăit de atunci, le-am cercetat ca pe un oracol, și mi se pare chiar că tot ceea ce am scris atunci pe foile acestea, pe care le citești tu, cititorule necunoscut, nu e altceva decît o mixtură, un *cârme a figura*, adică o povestire cu poze, un nesfîrșit acrostih care nu spune și nu repetă alta decît ceea ce mi-au șoptit acele fragmente, și nu mai știu dacă pînă acum eu am vorbit despre ele sau ele au vorbit prin gura mea. Dar oricare dintre cele două situații ar fi adevărată, cu cît îmi citesc mie însumi povestea de aici, cu atît izbutesc mai puțin să pricep dacă în ea există vreo urzeală care merge dincolo de desfășurarea firească a întîmplărilor și a timpurilor ce o încheagă. Și este un lucru greu pentru călugărul acesta bătrîn, aflat în pragul morții, să nu știe dacă litera pe care a scris-o cuprinde în ea vreun înțeles ascuns, sau dacă are mai mult de unul, și multe, sau nici unul.

Dar neputința asta a mea de a vedea cum trebuie este poate efectul umbrei pe care marele întuneric care se apropie o aruncă asupra lumii încărunțite.

Est ubi gloria nune Babylonia? Unde sînt zăpezile de altădată? Pămîntul dănțuiește dansul lui Macabre, uneori mi se pare că Dunărea este străbătută de corăbii pline de nebuni care se duc spre un loc întunecat.

Nu-mi rămîne decît să tac. *O quam salubre, quam iucundum et suave est ședere in solitudine et tăcere et loqui cum Deo!* Peste puțin mă voi reuni cu începutul meu, și nu cred că este Dumnezeuul slavei despre care-mi vorbiseră abații ordinului meu,

sau al bucuriei, cum credeau minorii de atunci. Și poate nici al îndurării. *Gott ist ein lautes Nichts, ihn rührt kein Nun noch Hier...* Mă voi adânci repede în pustiul acesta nețârmurit, perfect de neted și de necuprins, în care sufletul se sfirșește cu adevărat fericit. Mă voi cufunda în întunecimea lui Dumnezeu, într-o tăcere mută și într-o contopire inefabilă, și în cufundarea aceasta se va pierde orice egalitate și orice neegalitate, și în hăul acela spiritul meu se va pierde pe sine, și nu va cunoaște nici egal, nici neegal, și nimic altceva: și vor fi uitate toate deosebirile, voi fi în temelia simplă, în pustiul tăcut unde nicicând nu se văd deosebirile, în intimitatea unde nimeni nu se află la locul lui anume. Voi cădea în dumnezeirea tăcută și nelocuită, unde nu există operă și nici imagine.

E frig în *scriptorium*, degetul gros mă doare. Las scrierea aceasta, nu știu pentru cine, nu mai știu întru ce: *stat roșă pristina nomine, nomina nuda tenemus*.

496

497

Cuvîntul traducătorului

în articolul „Marginalii și glose la *Numele trandafirului*”, publicat într-o revistă italiană și apărut de curînd în traducere românească în *Secolul XX* (nr. 8-9-10 din 1983), Umberto Eco ne spune că ultimele cuvinte cu care se sfirșește cartea sa: *stat roșă pristina nomine, nomina nuda tenemus*, explică titlul și lămurește pe deplin sensul cărții. Încercăm să traducem : „Dăinuie prin nume străvechiul trandafir, dar nu mai păstrăm decît numele (denumirile) goale”. (Traducerea aparține de fapt distinsei clasiciste Stella Petecel, care ne-a ajutat mult la traducerea acestei cărți și căreia îi rămînem recunoscători.) Este vorba de un hexamtru din *De contemptu mundi (Despre disprețul lumii)* al lui Bernardo Morliacense, un benedictin din secolul al XI-lea, care „brodează pe tema *ubi sunt* (unde sînt)” cu regretul pentru toate cele dispărute, pe care îl vom găsi, mai tîrziu, în suspinele lui Villon pentru „zăpezile de odinioară”. Numai că Bernardo adaugă mîhnirii în fața ireversibilului și ideea, care de fapt îl atrage pe Eco în mod deosebit, că din toate aceste lucruri care au pierit nu ne mai rămîn decît simplele lor nume. *Numele*, deci! De fapt *nominalism* se numea și filosofia lui William Ockham, savantul călugăr franciscan englez despre care amintește adesea Guglielmo, eroul cărții noastre. Cităm din *Micul dicționar enciclopedic* (Editura enciclopedică română, București, 1972): „*Nominalism* : Curent filosofic medieval care susține că numai

lucrurile individuale există cu adevărat, noțiunile generale (universale) nefiind decît simple cuvinte, nume ale lucrurilor." Nominalism, ockhamism, cum s-a numit, raționalismul acesta sever avea să influențeze mult filosofia secolelor ce au urmat, ajungînd pînă la acea evaluare a limbii ca sistem convențional de semne a lui Ferdinand de Saussure. De altfel, Eco, format la școala lingvisticii franceze saussuriene, din care avea să se nască în cele din urmă și semiologia, mărturisește, tot în articolul citat la început (pe care-l indicăm ca lectură obligatorie pentru cine vrea să înțeleagă pe deplin romanul), că adesea îl citea pe Ockham, de la care cerea...„bucurii raționaliste, pentru a înțelege mai bine misterele semnului acolo unde Saussure era încă obscur".

Așa se explică, destul de limpede, credem, titlul romanului lui Eco. Așa se justifică faptul că mulți critici, italieni și străini, au văzut în *Numele trandafirului* o demonstrație în cheie narativă a teoriei semiotice elaborate de Eco.

499

Dar satisfăcut (sperăm) de această lămurire dată de traducerea hexametrelor latine de la sfîrșitul romanului, Cititorul se va întreba, nemulțumit, desigur, de ce nu s-au tradus și celelalte citate latinești, care abundă în carte, care pot face adesea lectura greoaie și greu de înțeles pentru cel ce nu știe latinește (și, din păcate, se învață atît de puțină latină în țara noastră).

Din două motive. (Și, de fapt, rostul acestui *Cuvînt al traducătorului*, care se dă la sfîrșitul cărții, este tocmai acela de a explica metoda de lucru și felul cum a fost programată apropierea cărții de către cititorul român.)

În primul rînd, numeroasele texte latinești nu s-au tradus pentru că plasarea traducerilor în josul paginilor sau la sfîrșitul cărții l-ar fi păgubit pe cititor mai mult decît neînțelegerea unor citate. Traducerile ar fi ocupat un număr imens de pagini, imens și greu suportabil, și ar fi întrerupt lectura. Or, cum se va vedea, și după părerea unanimă a celor care au citit cartea, deși dospește de sensuri și se deschide unor nenumărate lecturi pe diferite niveluri, *Numele trandafirului* este o carte fascinantă, care te acaparează și nu-ți îngăduie pauze și întreruperi. Și care ar fi cititorul cinstit din lumea aceasta a noastră care să mărturisească, cu mîna pe inimă, că se omoară după romane cu interminabile didascalii, note și lămuriri didactice, în josul aproape fiecărei pagini ?

În al doilea rînd, cititorul atent va putea remarca, destul de lesne,

că aproape fiecare citat latinesc este apoi lămurit în text, prin reflecțiile povestitorului, prin dialoguri sau chiar prin lămuriri directe de text. Ca să nu mai vorbim de cazurile când citatele sînt prea ușor de descifrat sau nu este nevoie să fie descifrate. Un exemplu : la intrarea fiecărei încăperi din labirintul bibliotecii se află cîte o plăcuță în care sunt săpate, în latinește, versete din *Apocalipsa* lui Ioan. Traducerea lor a fi implicat o foarte vastă și anevoioasă muncă de transpunere a unor texte de o dificultate extremă. Mai tîrziu, textul ne dezvăluie că versetele acelea erau doar o cursă întinsă vizitatorului nepoftit, menită să-l încurce și să-l înspăimînte. În realitate, din toate acele zeci și zeci de versete nu avea utilitate decît inițiala primului cuvînt al fiecărei plăcuțe, care inițială, legată de cele ale celorlalte plăcuțe, formau cuvinte utile pentru a arăta celor inițiați drumul în bibliotecă. Iată deci că traducerea nu ar fi avut nici un rost. Iar pentru cititorii împătimiți de amănunte și de informații exhaustive, există minunata traducere a *Bibliei* aparținînd lui Gala Galaction, unde se află, firește, și *Apocalipsa* lui Ioan - text într-adevăr util pentru descifrarea cît mai migăloasă a cărții.

Dar există aici și un risc. Însemnat. În carte se află și citate din alte limbi, cu desăvîrșire obscure pentru nespecialiști. Așa, de pildă, sînt cele două strofe pe care Adso i le recită lui Malachia în *scriptorium*, după ce văzuse ciudatele desene ale lui Adelmo.

500

Versurile sînt scrise în germana de la mijlocul secolului al XIV-lea, *mittelhochdeutsch*, și sună astfel:

Aller Wunder si geswigen...etc. (v. text p. 83). Am recurs la ajutorul unui germanist (prietenul și colegul nostru Thomas Kleininger, căruia-i mulțumim și pe această cale) și am ajuns la o traducere liberă care sună astfel:

*Toate minunile să amuțească,
căci pămîntul a urcat dincolo de ceruri
— aceasta să luați drept minune.
Pămîntul deasupra și cerul dedesubt,
aceasta să vă fie vouă
înaintea tuturor minunilor - minunea.*

Ești tentat, la primul contact, să consideri versurile superflue și chiar inutile. De ce un citat dintr-o greoaie și prăfuită limbă germană, care nici germanilor de azi nu le mai spune nimic ? Dar Eco l-a pus acolo determinat de construcția severă și ingenioasă a cărții lui care cerea ca un tînăr novice german (Adso) să încerce, timorat, să cîștige bunăvoința superiorului său german (Malachia)

printr-o poezie legată cu gravitate de situația de fapt (lumea răsturnată din desenele lui Adelmo), dar provenind dintr-o lume tândră și propice (Germania natală a copilăriei).

Sau cazul frazei aceleia atît de sibilinice, pe care căpitanul arcașilor francezi o spune Abatelui în tulburătorul vis al lui Adso (calchiat după *Coena Cypriani*): „*Sao ko kelle terre per kelle fini ke ki kontenete, trenta anni le possette parte sancti benedicti*”.

Aici lucrurile stau mult mai simplu. Orice școlar italian știe că aceasta este vestita *Carta Capuana* (*Hrisovul... să-i zicem... de la Capua*). Traducerea nu e dificilă: „Știu că pămînturile acestea cu hotarele arătate aici au aparținut treizeci de ani călugărilor benedictini”.

Este o dovadă, o mărturie a cuiva care recunoaște în scris o avere. Și este primul document, datînd de la sfîrșitul secolului al X-lea, care atestă apariția limbii italiene. Ceea ce lui Eco îi folosește pentru a stabili vechimea posesiunilor pe care le aveau preabogații călugări benedictini - în a căror abație se petrece istoria cărții. Da, dar dacă nu a făcut studii superioare și, mai ales, de specialitate, școlarul... român nu are de unde să știe aceste... amănunte.

Iată deci că cele două motive invocate pentru a explica de ce nu s-au tradus toate citatele străine din carte nu mai par suficient de convingătoare. Apare astfel necesitatea obligatorie a unui al treilea motiv care să justifice această carență, cu atît mai mult cu cît traducătorul, pe parcursul lucrării, nu numai că și-a lămurit toate aceste texte, dar le-a lucrat conștiincios și cu răbdare, notîndu-le chiar pe hîrtie - note care n-au apărut însă.

501

Am putea reprezenta grafic posibilitatea de lectură a romanului lui Eco printr-o piramidă răsturnată. Așezată cu vîrfurile în jos, această piramidă ar prezenta situația paradoxală ca vîrfurile, punctul de sprijin, prin care pătrunde cel mai mare număr de cititori, să fie intrarea cea mai îngustă, cea a unui simplu și facil înțeles: roman polițist și de divertisment. Pe măsură ce înțelesurile, nivelurile de lectură se multiplică și devin mai cuprinzătoare, numărul celor care pot avea acces la ele se micșorează, potrivit gradului lor de educație, de informare, de cultură, sensibilitate etc. Așa încît la baza piramidei - cea deschisă spre înalt, spre deplin, în care înțelesurile alcătuiesc în îmbinarea lor o mare suprafață, numărul de cititori ajunși pînă aici e cel mai mic. Căci *Numele trandafirului* nu este numai un roman filosofic, cum arătam la început, și nici doar unul de divertisment, cum este

tentația generală de a-l considera în prima clipă ; el este, în același timp, și un roman politic deosebit de semnificativ, care pornește, e drept, din Evul Mediu italian, dar ajunge - în subtext, cum se spune - pînă la tulburarea și violenta situație a Italiei de astăzi, cu aluzii chiar la pericolul atît de obsedant al războiului nuclear (*ecpiroza* de la sfîrșit). Dar, fiind un roman politic (cu parantezele lui de istorie a mișcărilor religioase), *Numele trandafirului* este și un roman istoric. Iar roman istoric fiind, negreșit că este un roman social, un roman de moravuri, de tradiții și de obiceiuri. Deci, firește, un roman psihologic. Un roman total, cu o expresie destul de uzitată astăzi. (Cuvîntul românesc *trandafir* servește mai bine titlului romanului și intențiilor Autorului decît italianescul [latinescul] *roșa*. *Trandafir* provine în limba noastră din neogrecescul *trandafillos*, adică treizeci de foi, de petale... Treizeci, adică multe, foarte multe, nenumărate - ca și sensurile cărții lui Eco.)

Pentru realizarea tuturor acestor planuri, sau niveluri, Eco declară și apoi demonstrează (în chip strălucit) că a folosit o informație imensă: nu numai cronici și tratate de istorie, de filosofie și de politică, ci și cărți de istorie a religiilor și a artelor, tratate de medicină, de arhitectură, de construcții și de meserii. Romanul cuprinde informații despre lucrurile cele mai felurite, uneori bizare și neașteptate, care privesc în deplinătatea ei viața epocii, cu gastronomia, arta bijuteriilor, plantele și ierburile ei comestibile sau de leac, otrăvurile, dar și administrația ei gospodărească, meșteșugurile și artele ei, obiceiurile de vînătoare, arta de a copia și a împodobi cărțile pe tot soiul de materiale și pergame, cu sectele ei religioase și luptele între acestea, cu Inchiziția și torturile, viața și moravurile călugărilor ei... etc, etc... Firește că Eco, intelectual rafinat și romancier înzestrat (și invidia pe care o arată față de Manzoni îl onorează), nu se servește de citate sau de trimiteri savante sau școlărești pentru a strecura în carte toate aceste date. Ele sînt topite și infuzate în țesătura textului, în mod firesc și organic, încît nu tulbură cu nimic

502

structura narativă a paginii. Dar toate aceste informații au la rîndul lor *nume specifice* sau *comune*, care trimit în permanență la alte *nume*, de data asta *proprii*. Astfel, nu se poate vorbi despre magia și vrăjitoria practicate în Evul Mediu fără a se aminti de Albert cel Mare, sau nu se poate vorbi, să zicem, despre ereziile care au subminat atîta amar de vreme istoria papalității între acele secole XII-XIII și chiar mai tîrziu, fără a pomeni de fra

Dolcino.

în afară de asta, propunându-și să-și plaseze romanul într-un cadru sociopolitic și istoric riguros determinat, Eco aduce în scenă personaje istorice reale, și deosebit de însemnate, tocmai pentru a da narațiunii sale, invenției sale, autenticitatea menită să comunice Cititorului cât mai multe dintre intențiile sale. Robert Bacon a existat, ca și William Ockham. Au existat și Gioachino da Fiore, și Michele da Cesena, și Ubertino da Casale... Și inchișitorul francez Bernard Guy a trăit în realitate, după cum am putea spune, glumind puțin, că au trăit în realitate toate personajele din carte. În afară de Guglielmo și Adso - personajele principale -care sînt... Eco. Dar care Cititor, oricît de informat ar fi el, mai știe astăzi despre toți aceștia, despre nenumăratele lor fapte și cărți, despre frământatele și rodnicele lor idei, care au schimbat, de fapt, fața lumii ? Și cartea lui Eco se referă în permanență la ei, la operele lor, la ideile lor, *fără cruțare*, socotindu-le știute de toată lumea, înțelese, asimilate, propunînd nu să iei acum cunoștința de ele, să le afli, să te minunezi și să înveți, ci să le apreciezi, să le diseci, să le discuți.

În scena finală, cînd Adso, îngrozit și îndurerat, stă în incinta Edificiului, printre sutele de oameni îngroziți, și privește prăpădul pe care-l produce, iremediabil, incendiul, se gîndește că toți oamenii aceia ar fi putut fi o armată disciplinată care să lupte cu ravagiile focului dacă Abatele ar fi fost de față să le poruncească. Dar Abatele nu poate fi acolo pentru că, spune Adso, „numai eu știam că era mort, sau că murea chiar în clipa aceea, zidit într-o tainiță fără aer, care acum se prefăcea într-un cuptor. Într-un taur al lui Phalaris”.

Dar cine a fost acest Phalaris ? Cine mai știe ? Să fim cinstiți: poate cîțiva foști sau actuali profesori de limbi clasice, și cîțiva cunoscători de mitologie - oricum, foarte puțini, cîți vor mai fi rămas... în *Micul dicționar enciclopedic* nu figurează. Nici în cele cîteva mici dicționare de mitologie care au apărut la noi. Fiindcă este vorba de un personaj mitologic.

Dar, în definitiv, ce importanță are ? De ce să ne cramponăm atîta de un mărunț personaj mitologic, pe care mijloacele curente și accesibile de informare de la noi nu-l consemnează?

Phalaris era un tiran al Agrigentului, în Grecia secolului al VI-lea î.e.n., detronat de supuși din pricina răutății sale. Dante, în *Infernul* (XXVII, 7 și urm.) povestește - după legendă - că

503

sculptorul Perillos îi oferă tiranului un taur de fier, în interiorul

căruia Phalaris putea să-i ardă pe cei care i se împotriveau.

Gemetele victimelor păreau mugetul taurului etc.

Este evident că Eco nu a folosit întâmplător această aluzie mitologică. Abbone, abatele și tiranul abatei, care îngăduia uciderea călugărilor săi numai ca prestigiul său de conducător să nu sufere, își sfârșește viața printr-un act justițiar (și cam romantic) al Scriitorului, nu alungat ca tiranul grec, ci ars înăuntrul taurului-tainiță de bibliotecă, așa cum murise, ca primă victimă!, însuși Perillos, făuritorul taurului de tortură.

Ar fi putut fi deci o notă instructivă, care ar fi sporit plăcerea lecturii. Dar cum am fi putut da o asemenea notă, fără să dăm notele de rigoare la lucruri mult mai importante din text? Să vorbim despre Phalaris, care nu este decât o metaforă, în definitiv, o podoabă în plus la multele pe care le are textul lui Eco, și să nu spunem nimic despre personalități mult mai importante, și reale, care nu numai că alcătuiesc scheletul ideologic al cărții, dar fac și istorie? Cum am putea, deci, în acest caz, să nu spunem nimic despre un Ubertino da Casale, bunăoară? Personalitate de o însemnătate covârșitoare pentru Evul Mediu italian, Ubertino, călugăr franciscan deosebit de cultivat, șef al spiritualilor despre care se vorbește atât în carte, a fost și un filosof și un scriitor remarcabil, pe care noi l-am uitat. Opera sa principală, *Arbor vitae crucifixae Jesu*, scrisă în 1305, influențează întreaga spiritualitate a epocii, și pe Dante însuși (Eco îl pune pe Adso să spună că multe versuri ale lui Dante nu erau, după opinia contemporanilor, decât niște „parafraze ale unor rînduri scrise de Ubertino”). Nu întâmplător Dante îl întâlnește în *Paradis* (XII, 124) și nu în altă parte, în poemul său.

Iată, așadar, că notele ar fi trebuit să privească nu numai, sau nu în primul rînd, citatele latinești sau din alte limbi, de care vorbeam la început, ci și nenumăratele aluzii, citate și trimiteri declarate sau, în cele mai multe cazuri, ascunse, la științele, disciplinele și activitățile epocii, la care se referă nu numai fiecare pagină, ci aproape fiecare rînd.

Or, în acest caz, corpul de note ar fi fost nu numai enorm, greoi sau disproportionat, ci ar fi înghițit literalmente textul, făcînd lectura imposibilă. Trăvialul acesta s-ar fi transformat într-o vastă și savantă comunicare academică, la care s-ar fi cerut să colaboreze o echipă de specialiști în foarte multe domenii.

Străduindu-se să surprindă și să aprofundeze toate aceste aluzii, referiri și trimiteri, pentru a putea transmite cît mai corect și mai integral textul în polisemia lui, traducătorul a evitat notele nu

numai pentru că nici originalul nu le dă (deși sîntem încredințați că și cititorul italian ar fi avut, în mare măsură, nevoie de ele), ci și pentru a nu-l lipsi pe Cititor de o mare bucurie pe care arta modernă o oferă consumatorului ei : aceea de a căuta, de a se

504
strădui să găsească, să pătrundă, să descifreze sensurile, dincolo de formele sumare în spatele cărora, adesea, se ascunde, uneori cu mare rafinament și cristalizare, opera de artă. Deci să citim — cum ar spune Guglielmo — alte cărți ca să înțelegem o carte. Să ne instruiem, delectîndu-ne - care este una dintre cele mai nobile aspirații ale artei adevărate.

în lucrarea de față traducătorul s-a străduit să folosească o limbă curentă, cu acces general, fără arhaisme sau întorsături de frază cronicărești care să mimeze o limbă a unui text declarat a fi din secolul al XIV-lea. De altfel, acesta este procedeul pe care ni l-a sugerat însăși italiana folosită de Eco.

Pentru a evita totuși ridicolul sau inadvertența, traducătorul s-a ferit, pe cît fluența și viabilitatea textului i-a îngăduit, să folosească neologisme curente care, deși intrate organic și firesc în limba română, pot fi înlocuite cu vechile noastre cuvinte rămase tinere.

Este adevărat că nu se putea spune *iad*, pentru *infern*, nu numai pentru că Dante este mai tot timpul pe aproape în această carte (și cine ar cuteza să vorbească despre *Iadul* lui Dante ?), ci și pentru că s-a considerat că pentru Italia papală din acea epocă slavonescul *iad* ar fi fost o inadvertență.

în schimb, s-au înlocuit frecvent *tentație* cu *ispită*, *regret* cu *părere de rău*, *excesiv* cu *din cale-afară*... etc, etc, pentru a da doar cîteva simple exemple.

Cînd însă textul implica discuții teologice sau filosofice la nivelul unor învățați care au rămas iluștri în cultura lumii, traducătorul a folosit termenii respectivi nealterați (majoritatea latinești, mai puțin grecești), fără să caute să fabrice neoașisme ridicole și ineficiente.

/
Traducătorul a încercat, atît cît i-a fost cu putință, să-l însoțească pe Autor în toate permanentele sale evadări în joc și în prestidigitație (... am spune) — pentru că *Numele trandafirului* are o valoare ludică incontestabilă - încercînd să compună, să recompună și să descompună cuvintele, sensurile, expresiile, cînd intenția textului o cerea. Iar cînd, vorbind despre nenumăratele animale fabuloase, monștri, himere, care apar pe timpanele bisericilor și în cărțile cu miniaturi, autorul

înregistrează, pe lângă speciile cunoscute de bestiariile Evului Mediu, și alte multe specii, inexistente, inventate de el, traducătorul inventă și el, adaptînd la limba română *blemii*, bunăoară, sau *manticorele* etc.

Foarte încurcată și greu de disciplinat, problema numelor proprii a fost rezolvată de traducător printr-o opțiune preferențială. Abația în care se petrece acțiunea cărții atrage, cu faimoasa ei bibliotecă, călugări învățați din toate colțurile Europei (la un moment dat Eco vorbește și despre niște călugări... daci!). Potrivit uzanței limbii sale, Eco adaptează numele proprii, italianizîndu-le.

505

Roger Bacon devine Ruggiero Bacone, William devine Guglielmo și așa mai departe. Dar Eco nu este consecvent. Cînd apare cîte un nume franțuzesc, deci dintr-o țară mai apropiată, cu o limbă mai familiară, Eco îl transcrie corect, în franțuzește, iar Jorge de Burgos rămîne de asemenea cu numele lui spaniol nealterat, și nu devine Giorgio da Borgo.

Din aceste motive, precum și *crezînd* că astfel păstrează cărții o atmosferă mai autentic italienească, traducătorul a acceptat grafiile numelor proprii așa cum le-a stabilit, după preferința sa, Autorul. Ingăduindu-și, uneori, să adauge în textul lui Eco și cîte o propozițiune între pauze : — sau cum i se spune în limba sa... — și s-a adăugat și grafia corectă. Dar numai în cazurile unor nume prea importante sau prea cunoscute.

Socotind, de asemenea, util pentru stabilirea unei autenticități a atmosferei, a spațiului și a mișcării din carte, traducătorul și-a îngăduit, contrar uzanțelor în vigoare la noi, să traducă și particula locativă *da*, care intră în alcătuirea atîtor nume italienești. Astfel, vestitul filosof Tomasso d'Aquino a devenit Toma din Aquino, Michele *da* Cesena a devenit *din* Cesena, Ubertino *da* Casale, *din* Casale... etc. Asta și pentru că în carte se folosește adesea și numele prescurtat, fără să se mai arate prenumele, ci doar locul de unde vine personajul; ca de exemplu : „sfîntul vostru din Assisi” (fiind vorba de Sfîntul Francisc din Assisi) sau „călugărul din Aquino” (fiind vorba de Toma d'Aquino — cum se ortografiază în limba română).

Florin Chirițescu

Cuprins

Firește, un manuscris.....7
Notă.....12

NUMELE TRANDAFIRULUI

Prolog

15

ZIUA ÎNTÎI

Prima.....25

în care se ajunge la poalele abației și Guglielmo dă dovadă de mare istețime

Tertia.....32

în care Guglielmo are o discuție plină de învățăminte cu Abatele

Sexta.....45

în care Adso admiră portalul bisericii și Guglielmo îl regăsește pe Ubertino din Casale

Pe la ora nona.....70

în care Guglielmo are un dialog foarte doct cu Salvatore erboristul

După ora nona.....76

în care se vizitează scriptorium-ul și se face cunoștință cu mulți cărturari, copişti și caligrafi, precum și cu un bătrîn orb, care-l așteaptă pe Antichrist

506

Vesper.....89

în care se vizitează restul abației, Guglielmo trage unele concluzii în legătură cu moartea lui Adelmo, se vorbește cu fratele sticlar despre sticlele pentru citit și despre fantomele care apar celui ce vrea să citească prea mult

Completa.....98

în care Guglielmo și Adso se bucură de voioasa ospitalitate a Abatelui și de mînioasa conversație a lui Jorge

ZIUA A DOUA

Matutini.....

în care puținele ore de fericire dumnezeiască sînt întrerupte de un fapt dintre cele mai sîngeroase

105

Prima..... 114

în care Bencio din Upsala mărturisește anumite lucruri, pe altele le mărturisește Berengario din Arundel și Adso învață ce este adevărata penitență

Tertia.....124

în care se asistă la un schimb de vorbe urîte între persoane vulgare, Aymaro din Alexandria face unele aluzii și Adso meditează asupra sfințeniei și asupra bălegarului diavolului. Apoi Guglielmo și Adso se întorc în scriptorium, Guglielmo vede ceva interesant, are o a treia convorbire asupra îngăduinței rîsului, dar

<i>în cele din urmă nu poate privi unde ar dori</i>	
Sexta.	
<i>în care Bencio spune o poveste ciudată de unde reies lucruri puțin edificatoare despre viața abației</i>	
138	
Nona.....	143
<i>în care Abatele se arată mîndru de bogăția abației sale și temător de eretici, și la sfîrșit Adso se întrebă dacă n-a făcut rău pornind-o prin lume</i>	
După vesper.....	157
<i>în care, deși capitolul e scurt, bătrînul Alinando spune lucruri foarte însemnate despre labirint și despre modul de a intra în el</i>	
Completa.....	161
<i>în care se intră în Edificiu, se descoperă un vizitator misterios, se găsește un mesaj secret cu semne de necromant și dispare, abia găsită, o carte care va fi apoi căutată de-a lungul multor altor capite, după cum nici furtul prețioaselor lentile ale lui Guglielmo nu este ultima neplăcere</i>	
Noaptea.....	170
<i>în care se intră în sfîrșit în labirint, se ivesc năluciri ciudate și, cum se întîmplă în labirinturi, se rătăcește</i>	
ZIUA A TREIA	
De la laudi la prima.....	183
<i>în care se găsește o cîrpă murdară de sînge în chilia lui Berengario cel dispărut, și asta e tot</i>	
Tertia.....	184
<i>în care Adso se gîndește în scriptorium la istoria ordinului său și la soarta cărților</i>	
Sexta.....	188
<i>în care Adso ascultă mărturiile lui Salvatore, care nu se pot rezuma în puține cuvinte, dar care îi inspiră multe meditații îngrijorătoare</i>	
Nona.....	197
<i>în care Guglielmo îi vorbește lui Adso despre marele fluviu al ereziei, despre rolul celor simpli în Biserică, despre îndoielile sale privitoare la cunoașterea legilor generale și, fără vreo legătură, spune și despre cum a descifrat semnele necromantice lăsate de Venanzio</i>	
Vesper.....	211
<i>în care se vorbește iar cu Abatele, Guglielmo are unele idei mirobolante pentru a descifra enigma labirintului și încheie discuția în chipul cel mai rațional. Apoi se cînează casio in pastelletto</i>	
După completa.....	222

<i>în care Ubertino îi spune lui Adso povestea lui fra Dolcino, alte povești Adso le reevocă sau le citește în bibliotecă pe cont propriu, apoi i se întâmplă că se întâlnește cu o fată frumoasă și teribilă ca o armată desfășurată în luptă</i>	
Noaptea.....	253
<i>în care Adso, tulburat, i se destăinuie lui Guglielmo și meditează asupra rolului femeii în planul creației, după care descoperă cadavrul unui om</i>	
ZIUA A PATRA	
Laudi.....	261
<i>în care Guglielmo și Severino examinează cadavrul lui Berengario, descoperă că are limba neagră, lucru neobișnuit pentru un înecat. Apoi discută despre otrăvuri foarte dureroase și despre un furt de altădată</i>	
Prima.....	268
<i>în care Guglielmo îi face mai întâi pe Salvatore și apoi pe chelar să-și mărturisească trecutul, Severino găsește lentilele furate, Nicola le aduce pe cele noi, și Guglielmo, cu șase ochi, izbutește să descifreze manuscrisul lui Venanzio</i>	
Tertia.....	278
<i>în care Adso se zbate în suferințe de dragoste, apoi vine Guglielmo cu textul lui Venanzio, care continuă să fie indescifrabil chiar și după ce a fost descifrat</i>	
Sexta.....	288
<i>în care Adso se duce să caute trufe și-i găsește pe minoriți sosind, aceștia stau îndelung de vorbă cu Guglielmo și cu Ubertino și se află lucruri foarte triste despre Ioan al XXII-lea</i>	
Nona.....	301
<i>în care sosesc cardinalul din Poggetto - sau din Pouget, în limba lui -, Bernardo Gui și alți oameni din Avignon, și apoi fiecare face câte ceva</i>	
Vesper.....	304
<i>în care Alinardo pare să dea informații prețioase și Guglielmo dă la iveală metoda sa de a ajunge la un adevăr probabil printr-o serie de erori sigure</i>	
Completa.....	308
<i>în care Salvatore vorbește despre o magie nemaipomenită</i>	
După completa.....	311
<i>în care se vizitează din nou labirintul, se ajunge la locul finis Africae, dar nu se intră în el pentru că nu se știe care sînt primul și al șaptelea din patru, și în sfîrșit Adso are o recădere, de altfel foarte doctă, în maladia sa de dragoste</i>	

Noaptea.....	327
<i>în care Salvatore este descoperit, din nenorocire, de Bernardo Gui, fata iubită de Adso e luată drept vrăjitoare și toți se duc la culcare mai nefericiți și mai îngrijorați decât înainte</i>	
ZIUAACINCEA	
Prima.....	335
<i>în care are loc o fraternă discuție despre sărăcia lui Iisus</i>	
Tertia.....	348
<i>în care Severino îi vorbește lui Guglielmo despre o carte ciudată și Guglielmo le vorbește legaților despre o ciudată concepție privind guvernarea lumii</i>	
Sexta.....	357
<i>în care Severino este găsit asasinat și nu se mai găsește cartea pe care el o găsisese</i>	
Nona.....	368
<i>în care se administrează justiția și apare jenanta impresie că toți se înșală</i>	
Vesper.....	389
<i>în care Ubertino o ia la sănătoasa, Bencio începe să urmărească legile și Guglielmo face unele reflecții asupra diferitelor tipuri de desfrânare întâlnite în ziua aceea</i>	
Completa.....	395
<i>In care se ascultă o predică despre venirea Antichristului și Adso descoperă puterea numelor proprii</i>	
ZIUA A ȘASEA	
Matutini.....	407
<i>în care principes sederunt, și Malachia se prăbușește la pământ</i>	
Laudi.....	412
<i>în care este ales un nou chelar, dar nu și un nou bibliotecar</i>	
Prima.....	415
<i>în care Nicola povestește atâtea lucruri, în timp ce se vizitează cripta tezaurului</i>	
Tertia.....	422
<i>în care Adso, ascultând Dies irae, are un vis sau o nălucire care trebuie spusă</i>	
După tertia.....	433
<i>în care Guglielmo îi explică lui Adso visul lui</i>	
Sexta.....	436
<i>în care se reconstituie istoria bibliotecarilor și se capătă unele informații în plus despre cartea misterioasă</i>	
Nona.....	441
<i>în care Abatele refuză să-l asculte pe Guglielmo, vorbește despre</i>	

<i>limbajul pietrelor prețioase și manifestă dorința de a nu se mai face cercetări în cazul acelor triste întâmplări</i>	
între vesper și completa.....	450
<i>unde se povestește pe scurt despre lungi ore de rătăcire</i>	
După completa.....	453
<i>în care, ca din întâmplare, Guglielmo descoperă secretul intrării în finis Africae</i>	
ZIUA A ȘAPTEA	
Noaptea.....	461
<i>în care, pentru a rezuma revelațiile uluitoare de care se vorbește, titlul ar trebui să fie mai lung decât capitolul, ceea ce este contrar obiceiului</i>	
Noaptea.....	477
<i>în care vine eciroza și din cauza prea multor virtuți precumpănesc forțele infernului</i>	
ULTIMA FILĂ.....	491
Cuvîntul traducătorului.....	499

în colecția „Biblioteca Polirom” au apărut:

Honore de Balzac - *Proscrișii și alte povestiri din Comedia umană*

Emile Zola - *Prada* Mihai Eminescu - *Opera poetică* A.S. Pușkin - *Talismanul* (poezii) Nikos Kazantzakis — *Zorba Grecul* F.M.

Dostoievski - *Idiotul* Konrad Lorenz - *Și el vorbea cu patrupedele, cu păsările și cu peștii.*

Așa a descoperit omul clinele Gustave Flaubert - *Doamna Bovary* Boris Pasternak - *Doctor Jivago* *** - *Dulcea mea Doamnă* Eminul *meu iubit. Corespondență*

inedită Mihai Eminescu - *Veronica Micle* Jean-Paul Sartre - *Adevăr și existență* Rainer Măria Rilke - *Elegiile duineze.*

Sonetele către Orfeu

Rabindranath Tagore - *Gitanjali. Jertfa lirică* Dante — *Divina Comedie*

Jean-Paul Sartre - *Carnete dintr-un război anapoda* Oscar Wilde - *Decăderea minciunii. Eseuri* Miguel de Cervantes — *Nuvele exemplare* (2 voi.) Miguel de Unamuno - *Trei nuvele exemplare și un Prolog*

Ernst Jiinger - *Cartea ceasului de nisip* Slawomir Mrozek -

Povestiri 1990-1993 N.V. Gogol — *Opere 1* {*Serile In cătunul de lîngă Dikanka,*

Mirgorod) N.V. Gogol - *Opere 2* {*Povestiri din*

Sankt-Petersburg, Revizorul, Căsătoria) N.V. Gogol - *Opere 3*
{*Suflete moarte*) Oscar Wilde - *Portretul lui Dorian Gray* D.H.
Lawrence — *Amantul doamnei Chatterley* Honore de Balzac - *O*
afacere tenebroasă David Lodge — *Schimb de dame* F. Scott
Fitzgerald - *Blîndețea nopții* Mihail Bulgakov - *Cupa vieții*
Salman Rushdie - *Rușinea*
Saul Bellow - *Ravelstein*
A.P. Cehov - *Stepa și alte povestiri*
J.D. Salinger - *Nouă povestiri*
Ian McEwan - *Amsterdam*
Andrei Makine — *Crima Olgăi Arbelina*
Jonathan Coe - *Casa somnului*
J.D. Salinger — *De veghe în lanul de secară*
John Fowles - *Iubita locotenentului francez*
David Lodge - *Ce mică-i lumea!*
Jose Saramago - *Toate numele*
Peter Ackroyd - *Documentele lui Platon*
D.H. Lawrence - *Fii și îndrăgostiți*
F. Scott Fitzgerald - *Marele Gatsby*
Antonio Tabucchi - *Capul pierdut*
al lui Damasceno Monteiro Ernst Jiinger — *Grădini și drumuri* I.S.
Turgheniev — *Prima iubire* Mika Waltari - *Etruscul* David Lodge —
Meserie! Bernhard Schlink - *Cititorul* Max Frisch — *Homo faber*
Dino Buzzati - *Deșertul tătarilor* Andrei Makine - *Testamentul*
francez F.M. Dostoievski — *Nopti albe și alte microromane* Kazuo
Ishiguro - *Rămășițele zilei* Honore de Balzac — *Femeia părăsită.*
Scene din Comedia umană Saul Bellow - *Trăiește-ți clipa* John
Fowles — *Colecționarul* A.P. Cehov - *Logodnica și alte povestiri*
William Shakespeare în colaborare
cu John Fletcher - *Doi veri de stirpe aleasă* Haruki Murakami —
Pădurea norvegiană Colm Toibin - *Povestea nopții* Julian Barnes -
Anglia, Anglia Ismail Kadare - *Generalul armatei moarte* Jose
Saramago - *Pluta de piatră* William Trevor — *Citindu-l pe*
Turgheniev Erico Verissimo - *Incident la Antares* Aglaja Veteranyi -
De ce fierbe copilul în mămăligă David Lodge — *Terapia* Max
Frisch - *Eu nu sunt Stiller*
Amelie Nothomb - *Igiena asasinului* George Orwell - *Ferma*
Animalelor Michael Ondaatje - *Obsesia lui Anii* J.D. Salinger -
Dulgheri, înălțați grinda
acoperișului și Seymour: o prezentare Luis Sepulveda - *Bătrînul*
care citea romane
de dragoste

Dino Buzzati - *O dragoste* D.H. Lawrence — *Fata pierdută*
Umberto Eco - *Numele trandafirului* J.D. Salinger - *Franny și*
Zooey Muriel Spark - *Lorzi și complici* August Strindberg - *Singur*
Birgitta Trotzig - *Vieți duble* Daniel Pennac - *La căpcăunii veseli*
Daniil Harms — *Mi se spune capucin* Boris Pasternak - *Sub înaltă*
protecție Salman Rushdie - *Ultimul suspin al Maurului* Ângeles
Mastretta — *Răpește-mi viața* Giinter Grass - *în mers de rac*
George Orwell - *O mie nouă sute optzeci și patru* Amelie Nothomb -
Uimire și cutremur Lawrence Durrell - *Cvartetul din Alexandria.*
Justine Iris Murdoch - *Clopotul* Voltaire - *Dicționar filosofic* Italo
Calvino - *Castelul destinelor încrucișate* John Fowles - *Magicianul*
Ian McEwan - *Grădina de ciment* Dai Sijie - *Balzac și Micuța*
Croitoreasă chineză Christa Wolf - *Medeea. Glasuri* Russell Banks
- *Dulcea lume de după* Lawrence Durrell - *Cvartetul din*
Alexandria. Balthazar
Saul Bellow — *Darul lui Humboldt* Vladimir Nabokov - *Lolita*
Aldous Huxley - *Minunata lume nouă. Reîntoarcere în minunata*
lume nouă Helen Fielding - *Jurnalul lui Bridget Jones* I.S.
Turgheniev - *în ajun. Fum* Paul Auster - *Tombuctu* F.M.
Dostoievski — *Demonii* Malcolm Lowry - *Sub vulcan* Charles
Bukowski - *Femei*

Max Frisch - *Numele meu fie Gantenbein*
Mihail Bulgakov - *Inimă de cline*
Antonio Tabucchi - *Se face tot mai târziu*
David Lodge - *Gînduri ascunse*
Mika Waltari - *Egipteanul*
Haruki Murakami - *La sud de graniță,*
la vest de soare Iris Murdoch - *Marea, marea* Henry James -
Daisy Miller Alessandro Baricco - *Ocean Mare* Arthur Rimbaud -
Opere Dino Buzzati — *Barnabo, omul munților.*
Secretul Pădurii Bătrîne George Orwell - *Zile birmaneze* Lawrence
Durrell - *Cvartetul din Alexandria.*
Mountolive
William Faulkner - *Zgomotul și furia* P.G. Wodehouse - *Greșeala*
lordului Emsworth Henry de Montherlant - *Un asasin îmi e stăpîn*
Michael Cunningham - *Orele* Juan Marse - *Vraja Shanghaiului*
Ismail Kadare - *Florile înghețate din martie* Jose Saramago -
Evanghelia
după Isus Cristos
Lev Tolstoi - *Anna Karenina* (2 voi.) Marguerite Yourcenar - *Ca o*
apă care curge Tracy Chevalier - *Fata cu cerceș de perle* Aldous

Huxley - *Punct contrapunct* Leonard Cohen - *Joaca preferată*
Oscar Wilde - *De Profundis*
Villiers de l'Isle-Adam - *Povestiri crude și insolite* Arturo Perez-Reverte - *Tabloul flamand* Agneta Pleijel - *Lord Nevermore*
Vladimir Nabokov - *Glorie*
Lawrence Durrell — *Cvartetul din Alexandria*. Clea Tracy
Chevalier - *îngeri căzători* Anna Gavalda - *O iubeam* J.-K.
Huysmans - *Liturgia neagră* Alessandro Baricco - *Mătase* E.A.
Poe - *Masca Morții Roșii și alte povestiri* Leonard Cohen - *Frumoșii învinși* Andrei Platonov - *Moscova cea fericită și alte nuvele*
V.S. Naipaul - *Măscăricii*
Bernhard Schlink - *Evadări din iubire*
John Fowles - *Turnul de abanos*
Jack Kerouac — *Pe drum*
Graham Greene - *Americanul liniștit*
Salman Rushdie - *Harun și Marea de Povești*
Mihail Bulgakov - *Garda albă*
,
Kurt Vonnegut — *Fii binecuvîntat, domnule Rosewater*

Julio Cortázar - *Toate focurile, focul*
Kurt Vonnegut - *Abatorul cincii*
Luis Sepiilveda - *Nume de toreador*
Graham Greene - *Comedianții*
William Faulkner - *Pogoară-te, Moise*
Michel Tournier - *Gaspar, Melhior & Baltazar*
William Burroughs - *Pederast*
Mika Waltari - *Amanții din Bizanț*
Nadejda Mandelștam - *Fără speranță*
Salman Rushdie - *Pămîntul de sub tălpile ei*
Jose Saramago - *Anul morții lui Ricardo Reis*
Vladimir Nabokov - *Invitație la eșafod*
Juan Marse - *Cozi de șopîrlă*
Aglaja Veteranyi - *Raftul cu ultimele suflări*
Graham Greene — *La drum cu mătușă-mea*
Ian McEwan - *Ispășire*
Alain Robbe-Grillet - *Reluarea*
Katarina Frostenson - *Ioni*
P.G. Wodehouse - *Fulger în plină vară*
John Fowles - *Mantisa*
D.H. Lawrence - *Șarpele cu pene*

John Cheever - *Falconer*
Kurt Vonnegut - *Galăpagos*
Michel Tournier - *Picătura de aur*
Daniel Pennac - *Zîna carabină*
Dino Buzzati - *Marele portret*
Ismail Kadare - *Piramida*
Michel Houellebecq - *Platforma*
Haruki Murakami - *în căutarea oii fantastice*
Iris Murdoch - *Fiul cuvintelor*
Kazuo Ishiguro - *Pe cînd eram orfani*
Tomas Tranströmer - *Pagini din cartea nopții*
Charles Bukowski - *De duzină*
F.M. Dostoievski - *Jucătorul și alte microromane*

Alice Sebold - *Minunatele oase* Philip Roth - *Pata umană*
Helen Fielding - *Bridget Jones: La limita rațiunii* Graham Greene
- *Sfirșitul unei iubiri* Sylvia Plath - *Clopotul de sticlă* Jose
Saramago - *Istoria asediului Lisabonei* Andrei Makine - *Pămîntul
și cerul lui Jacques Dorme* Julio Cortázar - *Manuscris găsit într-un
buzunar și alte povestiri*

Martin Amis - *Născuți morți*
în pregătire:

Daniel Defoe - *Jurnal din Anul Ciumei* Charles Bukowski —
Factotum

Laurence Sterne - *Viața și opiniunile lui Tristram Shandy*
Gentleman

P.G. Whodhouse - *Nori grei deasupra castelului Blandings*
www.polirom.ro

Bun de tipar: ianuarie 2004. Apărut: 2004

Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266

700506, Iași, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;

(0232)21.74.40 (difuzare) ; E-mail: office@polirom.ro

București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,

O.P. 37 • P.O. Box 1-728, 030174 Tel.: (021) 313.89.78; E-mail:

polirom@dnt.ro

MULTIPRjpr

Tipografia MULTIPRINT Iași

Calea Chișinăului 22, et. 6, Iași 700180

tel. 0232-211225, 236388, fax. 0232-211252

Valoarea timbrului literar este de 2% din prețul de vânzare și se adaugă acestuia. Sumele se virează la Uniunea Scriitorilor din România, cont nr. 2511.1-171.1/ROL

PROZA XX

„Nu-mi fac griji. Cartea va dăinui. Citești tot timpul: citești în tren, în autobuz. Citești în parc. Citești când te plimbi și chiar când faci dragoste poți să citești. Cu computerul este mai greu..”

i Umberto Eco

..Un roman polițist? O parabolă politică despre «democrația creștină- sau despre apocalipsa iminentă a lumii lui Reagan și Brejnev ? Un roman -gotic» ? Sau, pur și simplu, un divertisment al

lui Umberto Eco ?" — . . , ,

Râul Mordenti

Numele trandafirului este mult mai incitant și mult mai bine scris decât oricare roman de Agatha Christie."

Anthony Burgess

..Astăzi, la a treia lectura a **Numelui trandafirului**, mi se pare că accentul principal al cărții trebuie pus pe drama epistemologică. Rapid spus, drama lui Guglielmo nu este că nu a găsit adevărul (pentru că l-a găsit), ci aceea că l-a găsit oarecum din întâmplare, fără să controleze în mod riguros toate etapele descoperirii și, în mod necesar, conținutul însuși al descoperirii - în ciuda faptului că s-a comportat mereu rațional, întotdeauna metodic și fără greș atent la toate faptele (în felul în care, nu-i așa, pretind prescripțiile *veritabilei* științe). Guglielmo este un Sherlock Holmes în fine cumițit de trufia pozitivismului, de prudența radicală a unui William Ockham, manevrând cu finețe deopotrivă failibilitatea sa, contingenta lumii, necesitatea logicii și univocitatea enigmatică a existenței, divine și mundane."

H.-R. Patapievici

239.000 LEI/buc NUMELE TRANDAFIRULUI

ISBN 973-681-537-4

9789736 815379

www.polirom.ro OLIRi